

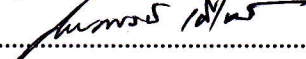
เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว:
กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557 - 2562

วชิรศักดิ์ ดิยะวิสุทธิศรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
เมษายน 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ วชิรศักดิ์ ดิยะวิสุทธิ์ศรี ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

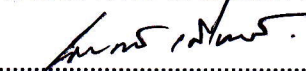
(ดร.ชัยณรงค์ เครือนวน)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

..... กรรมการ

(ดร.ชัยณรงค์ เครือนวน)

..... กรรมการ

(ดร.สกฤติ อีสริยานนท์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนูรัตน์ อนันทนาธร)

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหาร
จัดการ ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร)

วันที่ 24 เดือน เมษายน พ.ศ. 2563

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี ด้วยความกรุณาของบุคคลหลายท่าน ที่สำคัญผู้วิจัยขอขอบคุณดีทั้งหมดในผลงานฉบับนี้ ให้แก่บูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้สอนสั่งศิษย์จนสามารถเขียนผลงานทางวิชาการในครั้งนี้จนสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.ชัยณรงค์ เครือนวน ดร.วิระ หวังสัจจะโชค และดร.สกฤติ อิศริยานนท์ เป็นที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน และเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนรรตน์ อนันทนาธร ที่กรุณาให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไข และวิจารณ์ผลงาน ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบรวมทั้งให้คำแนะนำแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยให้มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานราชการ ท่านผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วทั้ง 4 ตำบล 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณครอบครัว รวมทั้งท่านอื่น ๆ ที่มีได้เอื้อนามในที่นี้ ที่มีส่วนช่วยให้กำลังใจ และสนับสนุนผู้วิจัยเสมอมา ทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูเวทิตาแด่บูรพาจารย์ บูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีต และปัจจุบัน ที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีการศึกษา และประสบความสำเร็จมาจนตราบนานเท่านานนี้

วชิรศักดิ์ ดิยะวิสุทธ์ศรี

58910283: สาขาวิชา: เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ; ร.ม. (เศรษฐศาสตร์การเมือง
และการบริหารจัดการ)

คำสำคัญ: เขตเศรษฐกิจพิเศษ/ สระแก้ว/ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจ/ ความขัดแย้งเรื่องที่ดิน
วชิรศักดิ์ ดิยะวิสุทธิ์ศรี: เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
จังหวัดสระแก้ว กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557 - 2562 (POLITICAL
ECONOMY OF DEVELOPMENT FOR SPECIAL ECONOMIC ZONE IN SAKAEO: A CASE
STUDY OF LAND CONFLICTS BETWEEN 2014 - 2019) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์:
ชัยณรงค์ เครือนวน, ร.ด., สกฤติ อีสริยานนท์, รป.ด., 405 หน้า. ปี พ.ศ. 2563.

การศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว 2. ศึกษาปัญหาความขัดแย้งใน
เรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลง 3. หาข้อเสนอแนะ หรือแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน
โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม ตลอดจน
การสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจาก
ชุมชนในบริเวณที่เกิดการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว

จากการศึกษาพบว่า 1. ผลจากการดำเนินงานตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษได้มีการพัฒนา
พื้นที่ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม จัดหาแรงงาน และให้สิทธิประโยชน์ในด้าน
การลงทุน เพื่อเตรียมความพร้อมสนับสนุนการดำเนินงานของภาคเอกชน ได้ส่งผลให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก และอาจสร้างผลกระทบให้เกิด
ความเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกในอนาคตทั้งทางด้านบวกทำให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นเจริญเติบโต สร้างอาชีพ
และเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ และผลทางด้านลบเกิดความแออัดในชุมชน ปัญหาทางสังคมที่
เพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจากมลพิษทางอุตสาหกรรม และการ
นำไปใช้ประโยชน์อย่างไม่คุ้มค่า 2. ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นจากการจัดทำผังเมืองและการแบ่ง
เขตที่ดินไม่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน และการเวนคืนพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะ
ประโยชน์ไปใช้ในการพัฒนา ได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านในพื้นที่ ถือเป็นปรากฏการณ์ใน
ที่ดินทำกินของตนเอง ถูกฉีกรอนสิทธิจนต้องกลายเป็นผู้เสียผลประโยชน์ จนเกิดการรวมตัวกันของ
ชาวบ้านออกมาต่อต้าน คัดค้านการดำเนินนโยบายของรัฐ 3. ทางรัฐบาลจึงควรให้ความรู้ ความเข้าใจแก่
ประชาชน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา จัดสรรที่ดิน และออกเอกสารสิทธิ์ให้กับ
ประชาชนอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนใน
ชุมชน และการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ช่วยลดปัญหา
ความขัดแย้ง และเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามมา

58910283: MAJOR: POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE; M.POL.SC.

(POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE)

KEYWORDS: SA-KAEO SPECIAL ECONOMIC ZONE/ CHANGES FROM
DEVELOPMENT/ LAND CONFLICTS/ SOLUTION

WACHIRASAK TIYAWISUTSI: POLITICAL ECONOMY OF DEVELOPMENT
FOR SPECIAL ECONOMIC ZONE IN SAKAEO: A CASE STUDY OF LAND CONFLICTS
BETWEEN 2014 – 2019. ADVISORY COMMITTEE: CHAINARONG KRNNUAL, Ph.D.,
SAKRIT ISARIYANON, Ph.D., 405 P. 2020.

This study is a qualitative research with the objective of 1. Study the changes that occurred after the establishment of special economic zone in Sa-Kaeo province. 2. Study the problems of land conflicts in the area of change. 3. Search suggestions or solutions for land problems. By collecting information from relevant documents, Participatory and non-participatory observation, as well as in-depth interviews from stakeholder groups such as government agencies, local government organization, and from communities in the area of development as a special economic zone in the border area of Sa-Kaeo Province.

From the study found that 1. The result of the implementation of the Special Economic Zone policy has developed the area, Improve infrastructure, establish industrial estates, recruit labor, and provide investment benefits. For support the operation of the private sector. Resulting in dramatic changes in the way of life of the people in the area and may cause impact to change again in the future. On the positive side, the local economy is growing, creating careers and increasing income for people in the area. On the negative side, there was congestion in the community, Increasing social problems, economic inequality, environment is deteriorated from industrial pollution. 2. Land conflicts arising from town planning and land zoning are not consistent with the way of life of the villagers, and expropriation of community forest areas, which are public lands, used for development. Has created resentment for the villagers in the area, depriving rights of land. The collaboration of the villagers came out against, screening government policies. 3. The government should provide knowledge, understanding for the people, allow everyone to participate in the development of land allocation, issue land title deeds to local people, promote agricultural development and industrial development concurrently. For the benefit of all parties, helps reduce conflicts and the subsequent sustainable development.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหาวิจัย.....	1
คำถามวิจัย.....	11
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	11
ขอบเขตของการศึกษา.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
2 การสำรวจวรรณกรรม.....	13
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	13
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	100
กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์.....	118
การนิยามศัพท์เบื้องต้น.....	121
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	123
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	123
การตรวจสอบข้อมูล.....	124
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	125
4 บริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว.....	126
ข้อมูลจังหวัดสระแก้ว.....	126
ข้อมูลอำเภออรัญประเทศ.....	146
ข้อมูลตำบลป่าไร่.....	156
ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ.....	160
พัฒนาการสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.....	174
การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	183
การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย.....	185

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษใน จังหวัดสระแก้ว.....	191
ที่มาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย-กัมพูชา ในจังหวัดสระแก้ว.....	191
ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษใน จังหวัดสระแก้ว.....	205
ปัญหาจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	272
สรุป.....	274
6 ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ พร้อมหาแนวทางแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะ.....	281
ตัวแสดงที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	287
ปัจจัยและรูปแบบของความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน.....	315
แนวทางแก้ไขปัญหา.....	349
7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	360
สรุปผลการศึกษา.....	360
อภิปรายผลการศึกษา.....	374
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	379
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	385
บรรณานุกรม.....	387
ภาคผนวก.....	399
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	405

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2-1	เปรียบเทียบแนวความคิดสังคมนิยม (แบบเก่า) กับแบบนิเวศสังคมนิยม..... 60
2-2	ตารางสรุป ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก..... 94
2-3	ตารางสรุป ทฤษฎีการพัฒนาระแสวิพากษ์..... 96
2-4	ตารางสรุป ทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก (ทัศน์ตะวันตก)..... 99
2-5	ตารางสรุป ทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก (ทัศน์ตะวันออก)..... 100
2-6	ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านนโยบาย และแนวทางการพัฒนา..... 114
2-7	ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านผลกระทบการเปลี่ยนแปลง และปัญหา ในด้านต่าง ๆ..... 116
2-8	ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และกลุ่มผลประโยชน์..... 118
4-1	ตารางการแบ่งเขตการปกครอง..... 132
4-2	จำนวนประชากรแยกเพศ รายอำเภอ ลำดับตามจำนวนประชากร..... 133
4-3	ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสระแก้ว..... 134
4-4	มูลค่าและสัดส่วนของผลิตภัณฑ์จังหวัดสระแก้วในช่วงปี พ.ศ. 2553-2557..... 135
4-5	การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ข้อมูลเดือน ต.ค.59 - ส.ค.60..... 138
4-6	ตารางสินค้าส่งออกที่สำคัญ ผ่านด่านศุลกากรอรัญประเทศในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2560..... 139
4-7	สินค้านำเข้าที่สำคัญ ผ่านด่านศุลกากรอรัญประเทศในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2560..... 140
4-8	ข้อมูลและสถิติจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสระแก้ว..... 141
4-9	จำนวนแรงงานในจังหวัดสระแก้วจำแนกตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2554–2558..... 143
4-10	จำนวนแรงงานในจังหวัดสระแก้วจำแนกตามอาชีพ ปี พ.ศ. 2554 – 2558..... 144
4-11	จำนวนนักเรียนนักศึกษา จำแนกตามระดับชั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 – 2557..... 146
4-12	เปรียบเทียบจำนวนหลังคาเรือนในตำบลป่าไร่ทั้ง 9 หมู่บ้าน..... 158
6-1	ประเภทของพื้นที่ผังเมือง..... 305

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2-1	การพัฒนาประเทศให้สู่สภาวะทันสมัย..... 37
2-2	ทฤษฎีวิถีจักรแห่งความยากจน ในด้านอุปสงค์..... 46
2-3	ทฤษฎีวิถีจักรแห่งความยากจน ในด้านอุปทาน..... 47
2-4	ทฤษฎีความด้อยพัฒนา..... 48
2-5	ระบบของความเป็นเมืองและสภาวะการเปลี่ยนแปลง..... 56
2-6	แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green economy)..... 61
2-7	ตัวแบบการวิเคราะห์..... 119
4-1	ที่ตั้ง และอาณาเขต จังหวัดสระแก้ว..... 132
4-2	ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสระแก้ว..... 134
4-3	สัดส่วนในภาคการผลิตของจังหวัดสระแก้วในช่วงปี พ.ศ. 2540-2557..... 136
4-4	สัดส่วนสาขาในภาคเกษตรของจังหวัดสระแก้ว ปี พ.ศ. 2555..... 137
4-5	มูลค่าการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ระหว่างปี 2556 – 2560 (ต.ค. 59 - ส.ค. 60)..... 139
4-6	จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม จำนวนเงินลงทุน และจำนวนคนงาน ปี 2555-2559 จังหวัดสระแก้ว..... 141
4-7	จำนวนประชากรและกำลังแรงงานของจังหวัดสระแก้ว ระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2558... 142
4-8	ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของลูกจ้างเอกชน..... 145
4-9	สัดส่วนโรงเรียน จำแนกตามอำเภอ ปี พ.ศ. 2557..... 145
4-10	แผนที่ตั้งของอำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว..... 147
4-11	ประเทศสมาชิกในภูมิภาคอาเซียน..... 176
4-12	เส้นทางการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจภายในประเทศไทย..... 182
5-1	แผนพัฒนาเส้นทางการเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน..... 194
5-2	การพัฒนาเขตเศรษฐกิจของประเทศไทยใน 10 จังหวัด..... 201
5-3	สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกสินค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ปี 2558..... 203
5-4	ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษใน จังหวัดสระแก้ว..... 206
5-5	การกำหนดผังพื้นที่เฉพาะเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 208

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-6	ผังพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 209
5-7	แบบจำลองการก่อสร้าง Cargo Inspection Terminal ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 210
5-8	แบบจำลองการก่อสร้าง Common Control Area (CCA) ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 210
5-9	แบบจำลองการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 212
5-10	แบบจำลองป้ายโครงการนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 212
5-11	พื้นที่ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว..... 213
5-12	สภาพพื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ..... 213
5-13	สภาพพื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ..... 214
5-14	การจัดสรรพื้นที่ และอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ..... 215
5-15	แบบจำลองโครงการนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว..... 216
5-16	แบบจำลองโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1..... 218
5-17	การก่อสร้างโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1..... 218
5-18	การก่อสร้างโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1..... 218
5-19	ทางเข้าหลักนิคมอุตสาหกรรม..... 219
5-20	ทางเข้ารองนิคมอุตสาหกรรม..... 219
5-21	Check Point/ อาคารศุลกากร/ เขตประกอบการเสรี..... 219
5-22	ระบบระบายน้ำฝนและป้องกันน้ำท่วม..... 220
5-23	อาคารสำนักงานนิคมอุตสาหกรรม..... 220
5-24	เขตพาณิชย์กรรมและบริการ..... 220
5-25	โครงการก่อสร้างทางหลวงชนบทสายเลี้ยวเมืองอรัญประเทศ..... 223
5-26	โครงการก่อสร้างทางต่างระดับบนถนนสายแยกทางหลวงหมายเลข 33-ด่านผ่านแดน..... 224
5-27	โครงการก่อสร้างถนนสายแยกทางหลวง หมายเลข 33 – บ้านภูน้ำเกลี้ยง..... 224
5-28	โครงการก่อสร้างถนนทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่..... 225
5-29	โครงการก่อสร้างถนน สาย สก 3085 แยกทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านนางาม..... 225
5-30	โครงการก่อสร้างถนนสายแยก ทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่..... 226

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-31 โครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย-กัมพูชา.....	226
5-32 โครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย-กัมพูชา.....	227
5-33 แผนการจัดรูปแบบสิ่งก่อสร้าง.....	228
5-34 โครงการพัฒนาระบบไฟฟ้าเพื่อรองรับ เขตเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว.....	229
5-35 พื้นที่สถานีไฟฟ้าย่อยภายในนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว.....	229
5-36 โครงการจ่ายเชื่อมโยงท่อในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	230
5-37 อาคารพาณิชย์ 3 ชั้น (บริเวณตลาดอินโดจีน) เลขที่ 555/283 ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว.....	244
5-38 แรงงานต่างด้าวในจังหวัดสระแก้ว.....	245
6-1 ข้อมูลความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน และแนวทางแก้ไขปัญหา.....	286
6-2 แผนที่จำลองพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	302
6-3 การกำหนดสีเขตพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	306
6-4 บริษัทซ็อคโกแลตเค้ก ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร.....	308
6-5 บริษัท ชูบุชี จำกัด (ประเทศไทย) ผลิตภัณฑ์.....	309
6-6 การกำหนดสีเขตพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	309
6-7 แผนที่จำลองพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	317
6-8 ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเข้าร่วมเสวนาคัดค้านผังเมืองในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว.....	328
6-9 ผู้นำชุมชนและชาวบ้านร่วมประชุมเสวนาเพื่อแก้ไขปัญหาในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน.....	330
6-10 พื้นที่ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วในตำบลป่าไร่.....	338
6-11 พื้นที่ก่อสร้างด่านศุลกากร และการตัดถนนผ่านตำบลป่าไร่.....	339
6-12 ชาวบ้านทั้ง 4 อปท. ร่วมตัวกันร้องเรียนให้รัฐออกโฉนดที่ดินทำกินให้ชาวบ้านอย่างถูกต้อง.....	346

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสนใจในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังและเป็นระบบเกิดขึ้นเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนในประเทศ “ล้าหลัง” อันได้แก่ ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ในขณะนั้น มีความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นและแตกต่างอย่างมากจากประชาชนในประเทศที่ก้าวหน้า เช่น สหรัฐอเมริกา และประเทศในยุโรปตอนเหนือ ดังนั้นเมื่อเริ่มการพัฒนาเศรษฐกิจจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาจึงอยู่ที่การยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น และขจัดปัญหาความล้าหลังในประเทศ แนวคิดในการพัฒนาในขณะนั้นจึงเป็นการพยายามเพิ่มผลผลิตและยกระดับรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น เพราะแสดงว่าระบบเศรษฐกิจสามารถยกระดับสวัสดิการหรือความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจในระบอบเวลานั้นจึงหมายถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 11) ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีการพัฒนาในช่วงนั้นจึงเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือเป็นทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเสียเป็นส่วนมาก

ทำให้ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการศึกษา พิจารณา และวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจถึงพฤติกรรม การเจริญเติบโต และพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศหนึ่ง ๆ อาทิเช่น ทฤษฎีความจำเป็นเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นของรอสโตว์ (W.W. Rostow) ที่ได้แบ่งวิวัฒนาการของสังคมออกเป็น 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นที่ 1 ชั้นสังคมโบราณ (Tradition society) ซึ่งเป็นระบบสังคมเศรษฐกิจที่ใช้ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า รูปแบบการผลิต ความ เป็นอยู่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ และขนบธรรมเนียมประเพณี ขั้นที่ 2 ชั้นเตรียมการ (Pre-conditions for take-off) เป็นขั้นที่สังคมเศรษฐกิจมีการพัฒนาขึ้น โดยใช้ระบบเงินตรา มีการคิดค้นเทคโนโลยีการผลิตใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขั้นที่ 3 ชั้นทะยานขึ้น (Take-off) เป็นขั้นที่ระบบเศรษฐกิจมีการสะสมทุนในอัตราที่สูงเกินกว่าร้อยละ 10 ของรายได้ประชาชาติ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาของขั้นที่ข้ามผ่านขึ้นไปเป็นประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรม ขั้นที่ 4 ขั้นเร่งรัดการขยายตัว (Driver to maturity) เป็นขั้นที่ประเทศได้กลายเป็นประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมเต็มตัว เทคโนโลยีได้กระจายไปสู่สาขาต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ ภาคบริการเริ่มมีบทบาทสำคัญ และขั้นที่ 5 ชั้นอุดมโภคา (High mass consumption) เป็นขั้นที่ระบบเศรษฐกิจมีความอุดมสมบูรณ์เพราะมีผลผลิตอย่างมากมาย ประชาชนภายในประเทศมีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับที่สูง จากทฤษฎีจะเห็นได้

ว่าการทะยานขึ้นจากขั้นหนึ่ง ไปสูงขั้นหนึ่งมีการลงทุนสุทธิเพิ่มขึ้น เกิดอัตราการออมและการสะสมทุนที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาประเทศข้ามผ่านไปยังขั้นต่อไป เช่นเดียวกับแบบจำลองของ Harrod-domar และ Solow ที่ได้ให้ความสำคัญกับอัตราการออมหรือการสะสมทุนว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว (พีระ ตั้งธรรมรักษ์, 2553, หน้า 1-2)

ในกรณีของประเทศไทย รูปแบบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอดีตก่อน พ.ศ. 2398 เป็นแบบพอเพียงชีพ ในแต่ละครอบครัวผลิตของจำเป็นทุกอย่างเอง การค้าภายในประเทศอยู่ในขอบเขตแคบและเป็นการแลกเปลี่ยนของกับของ ระบบเงินตราไม่เป็นที่แพร่หลาย ตลาดจึงไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นกลไกในการจัดสรรทรัพยากร การแบ่งงานกันทำและการผลิตเฉพาะอย่างยังไม่พัฒนา ในส่วนของระบบการเมืองไทยเป็นระบบศักดินาที่แบ่งคนออกเป็นสองชนชั้นระหว่างเจ้ากับไพร่อย่างชัดเจน อำนาจอธิปไตยรวมศูนย์อยู่ที่ชนชั้นปกครองซึ่งผูกขาดการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ การบริโภคของชนชั้นปกครองจะเป็นการเกณฑ์สิ่งของจากชาวบ้านในรูปของการส่งส่วย เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำ ปริมาณสินค้าไม่มากแต่มูลค่าสินค้าสูง การค้าระหว่างประเทศเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำเท่านั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, 2527, หน้า 169-170; ภาคภูมิ วาณิชกะ, 2551, หน้า 1-2)

ในระยะเวลาต่อมาารูปแบบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเริ่มมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางการพัฒนาของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจ การเมืองภายในประเทศกับระบบทุนนิยมโลก จากการเข้ามามีบทบาทของประเทศไทยที่ได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจในช่วงเวลานั้น และได้ขยายอิทธิพลจนส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยใช้อำนาจทางทหารที่เหนือกว่าบีบบังคับให้ประเทศไทยยอมทำสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคนั้นคือสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้ไทยต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและอธิปไตยทางการคลัง จึงต้องยอมรับระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มีอังกฤษเป็นผู้กำกับดูแล ระบบเศรษฐกิจไทยถูกชักพาเข้าสู่วงจรของระบบทุนนิยมโลก โดยที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแน่นแฟ้นขึ้นตามลำดับ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2544, หน้า 9-12) ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนบทบาทในการประกอบธุรกิจด้านการค้าต่างประเทศแบบผูกขาดมาเป็นการเปิดการค้าเสรี และทำหน้าที่ผลิตสินค้าเฉพาะอย่างในด้านสินค้าขั้นปฐม รวมถึงวัตถุดิบเพื่อส่งออก เป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูป เพื่อนำเข้ามาสำหรับบริโภคภายในประเทศ สินค้าจากกลุ่มประเทศศูนย์กลางทุนนิยมโลกเริ่มไหลเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น การผลิตเพื่อยังชีพค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก เช่น การหันมาผลิตข้าวในภาคกลาง

แล้วขยายไปสู่ภาคอื่น ๆ ในขณะที่เดียวกันการผลิตสินค้าขั้นปฐมอื่น ๆ ก็มีการขยายตัวมากขึ้นมีผลให้รัฐจำเป็นต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและกิจการประเภทสาธารณูปโภคเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจ กลุ่มนายทุนจากยุโรปและพ่อค้าชาวจีนเดินทางเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจได้อย่างสะดวก เกิดการลงทุนใหม่ ๆ ในรูปของกิจการต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ไทยเป็นตลาดสินค้า เป็นแหล่งหาวัตถุดิบและการลงทุน ประเทศไทยได้ผนวกตนเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ ตลาดกลายเป็นกลไกในการจัดสรรทรัพยากรของสังคม การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจขาดประสิทธิภาพ และถูกควบคุมจากกฎระเบียบ กติกา และเงื่อนไขที่ได้ลงนามในสนธิสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2556, หน้า 27-36; ศุภกร สุชาวุฒิ และชัชยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555, หน้า 201-203)

ในประมาณปี พ.ศ. 2457 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้แพร่กระจายความสูญเสียไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2470-2473 ภัยพิบัติจากสงครามโลกครั้งที่ 1 และวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ได้บั่นทอนศักยภาพทางเศรษฐกิจของอังกฤษ จนต้องยุติความเป็นผู้นำของโลกอิทธิพลของประเทศอังกฤษในเอเชียลดต่ำลง จนไม่สามารถส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของไทยได้ ประเทศไทยในช่วงนั้นได้หันกลับมาดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวอุดมการณ์ชาตินิยม ชนชั้นนำข้าราชการซึ่งประกอบด้วยข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือน ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจอีกครั้ง (ศุภกร สุชาวุฒิ และชัชยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555, หน้า 203-207) ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ชนะสงครามและได้กลายมาเป็นประเทศมหาอำนาจของโลกแทนที่ประเทศอังกฤษ ประเทศไทยก็ได้รับความช่วยเหลือจากอเมริกาทำให้ไทยไม่ต้องเป็นประเทศที่แพ้สงคราม บวกกับในอดีตไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศภายใต้ระบบทุนนิยมโลกทั้งในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้ประเทศที่เป็นผู้นำโลกในขณะนั้นคืออเมริกาเข้ามาควบคุมแทรกแซง และมีบทบาทในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก สหรัฐอเมริกาเริ่มผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมให้เกิดขึ้นในประเทศไทย และเริ่มมีอิทธิพล ขยายบทบาทต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2544, หน้า 29-34)

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้ประเทศไทยนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ หนึ่งการทำให้ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพและความเข้มแข็ง สองการมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ภายใต้หุ้นส่วน (Partnership) ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 3 ฝ่าย คือ รัฐบาลที่หันไป

ลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการส่งเสริมการลงทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งการออกมาตรการสนับสนุนอุตสาหกรรมระยะเริ่มต้น ด้วยการให้ความคุ้มครองจากภาษีขาเข้าและการควบคุมแรงงานอย่างเข้มข้น กระบวนการดังกล่าวอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในรูปของเงินช่วยเหลือและการลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เริ่มหลังไหลเข้ามาในประเทศไทย ด้วยยุทธศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปในการพัฒนาเศรษฐกิจนำไปสู่การขยายตัวของตัวเลขทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2550, หน้า 2-3) ผลักดันให้ประเทศไทยจำเป็นต้องจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเป็นฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศในด้านต่าง ๆ เข้าไปช่วยงานร่วมกับนักวิชาการในประเทศและข้าราชการส่วนกลางในการร่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ความคิดหลักของแผนฯ ในช่วงนั้น คือ การเร่งรัดการขยายตัว และมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ปูพื้นฐานสำคัญ ๆ ทางเศรษฐกิจของประเทศ พัฒนาลงทุนด้าน โครงสร้างพื้นฐาน ผลผลิตภาคอุตสาหกรรม เพื่อทดแทนการนำเข้า คำขวัญของการพัฒนาประเทศในช่วงนั้น โดยเฉพาะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 คือ “น้ำไหลไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 เริ่มวางแผนกำลังคน กระจายโครงสร้างพื้นฐานไปภูมิภาค กระบวนการวางแผนเริ่มจากข้างบนมาข้างล่าง ในลักษณะการบริหารแบบควบคุม และสั่งการ โดยมีทุนสนับสนุนจากเงินกู้และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในระยะแรกของแผนพัฒนาฯ ดำเนินไปได้ด้วยดีประเทศมีการพัฒนา เศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น ประชาชนมีรายได้ มีงานทำมากขึ้น มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยนำมาใช้พัฒนาประเทศ ปัญหาทางสังคมยังมีไม่มาก ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมยังสมบูรณ์ แต่คนไทยส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จนเริ่มเกิดปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 สภาพเศรษฐกิจทางการเงินของไทยขาดสภาพคล่องอย่างรุนแรง ประเทศขาดทุนจากระบบกลไกทางเศรษฐกิจ และการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาด ไทยไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้จากรัฐหรือภาคเอกชน ซึ่งเป็นผลมาจากสาเหตุหลักคือ การใช้เงินเกินตัว การพึ่งพาระบบเศรษฐกิจของประเทศอื่นมากเกินไป การลงทุนและการพัฒนาขาดความสมดุล การพัฒนาในสิ่งที่ไม่จำเป็นและใช้เงินลงทุนสูง การมุ่งพัฒนาประเทศในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ การพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่ำมาก จึงทำให้ประเทศไทยขาดบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเป็นผลทำให้ต้องซื้อเทคโนโลยีเข้ามาซึ่งต้องใช้จ่ายเงินลงทุนสูงเกิดการขาดดุลทางการค้า ทำให้เราไม่สามารถแข่งขันในด้านการผลิตกับต่างประเทศได้ วิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนี้สร้างความเสียหายให้แก่ระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2554, หน้า 7-30; กาญจนา สวงวนวงศ์วาน, 2548, หน้า 163-172)

ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางของระบบทุนนิยมก็ทำให้เราได้รับผลเสียจากระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน จนบานปลายขยายไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมต่าง ๆ ตามมา แต่การที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและมีเสถียรภาพมั่นคงขึ้นได้อย่างแท้จริงย่อมขึ้นอยู่กับที่อยู่ดีกินดีของประชาชน ในเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ยังเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบท ความสำคัญของประชาชนในชนบทจึงมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญก้าวหน้าและเสถียรภาพของประเทศ ดังนั้นในการที่รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างแท้จริงจึงต้องคำนึงถึงชนบทเป็นเบื้องต้น จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ในเขตชนบทเพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน แนวความคิดในการผลักดันให้มีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงได้ปรากฏ เพื่อกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ มิให้การพัฒนากระจุกตัวเฉพาะในเมืองใหญ่ โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเป็นตัวนำในการพัฒนาซึ่งนอกจากจะช่วยกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่เฉพาะที่ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงโดยตรงแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในเวทีการค้าโลก เพิ่มโอกาสจากความเชื่อมโยงกับฐานการผลิตหลักของประเทศ ดึงดูดการลงทุนจากในและต่างประเทศ และเนื่องจากประเทศไทยมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบในการเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ ได้แก่ สหภาพพม่า สปป.ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย รวมแนวชายแดนระยะทางประมาณ 5,502 กิโลเมตร มีช่องทางการค้าชายแดนระหว่างกันกว่า 70 จุด รวมทั้งมีการพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ภายใต้กรอบความร่วมมือในด้านต่าง ๆ จึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ และการขนส่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แนวคิดในผลักดันให้เกิดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจึงมีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อประเทศไทย (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 11-15; สายฝน แผลงหล้า และคณะ, 2557, หน้า 8)

เขตเศรษฐกิจพิเศษ หมายถึง พื้นที่แห่งหนึ่งแห่งใดที่ได้รับการกำหนดและพัฒนาขึ้นมาภายใต้กฎหมายและการบริหารกิจการในลักษณะเฉพาะ ภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนี้ จะมีการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของอสังหาริมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการและบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้า ระบบประปา นอกจากนี้ ยังจัดให้มีกิจการสนับสนุนและกิจการต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาพื้นที่เขต

เศรษฐกิจดังกล่าวนั้น ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมท้องถิ่นนั้นให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น (คณะกรรมการบริหารเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม วุฒิสภา, 2551, หน้า 3)

ประเทศที่นำแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจมาปรับใช้นั้น ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งสิ้น เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศเหล่านี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบในคราวเดียวกัน หรือหากจะทำให้สำเร็จต้องใช้เวลาในการดำเนินการค่อนข้างนาน ซึ่งไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกในยุคไร้พรมแดน ประเทศเหล่านี้จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่เฉพาะก่อน อันจะทำให้การพัฒนาระบบการให้บริการกระจายไปตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศในระยะเวลาต่อไป (เรวดี แก้วมณี, 2556, หน้า 1) ในการกำหนดพื้นที่เฉพาะให้เขตเศรษฐกิจพิเศษ และการพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ การพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษจะมีความได้เปรียบกว่าในเรื่องพื้นที่ที่ติดต่อกับอีกประเทศหนึ่งอันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการลงทุนและการจ้างแรงงาน ซึ่งประเทศไทยถือเป็นประเทศที่ได้เปรียบมีภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ จึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการขนส่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยภาครัฐได้มีการร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจชายแดน โดยวัตถุประสงค์สำคัญจะเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามตะเข็บของชายแดน ซึ่งประเทศไทยมีชายแดนติดต่อกับหลายประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชา ซึ่งหากรวมภาคใต้ก็จะมีมาเลเซีย และต้องการพัฒนาพื้นที่เขตลงทุนอุตสาหกรรมรวมไปถึงเป็นประตูรองรับการเชื่อมโยงในโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นการรองรับการลงทุนจากประเทศเพื่อนบ้าน หรือจากนักลงทุนต่างชาติ รวมทั้งนักลงทุนท้องถิ่นให้มาลงทุนในบริเวณพื้นที่ซึ่งรัฐบาลจะจัดสรรตามตะเข็บชายแดน โดยการใช้ประโยชน์จากแรงงานต่างด้าวที่จะสามารถเข้ามาทำงานได้แบบเข้าไปเย็นกลับ อีกทั้งจะสามารถนำเข้าวัตถุดิบและส่งออกได้โดยเสรี นอกจากนี้จะเป็นแหล่งรองรับการเคลื่อนย้ายฐานการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน (Labour insentive) และอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะวัตถุดิบประเภทไม้ โดยผู้ที่ลงทุนในเขตอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจะได้รับสิทธิประโยชน์จากการยกเว้นภาษีนำเข้า การยกเว้นภาษีเงินได้ รวมถึงการตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บน และศูนย์กระจายสินค้าด้าน Logistics ด้วยเหตุนี้ร่างพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงถูกร่างขึ้นมา ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แต่ด้วยความไม่ชัดเจน และความไม่ลงตัวในเรื่องของกฎหมายทำให้ต้องชะลอร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ลง (สายฝน แหล่งหล้า และคณะ, 2557, หน้า 8-10) จนมาถึงรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีมติเห็นชอบให้มีการนำนโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นใหม่ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558 และเป็นการส่งเสริมการค้าและการลงทุน

ของประเทศโดยใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียนตาม ข้อตกลงการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนและข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น รวมทั้งจากการค้า บริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับมีนโยบายในการสนับสนุน การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสามารถให้บริการ สาธารณะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วันวิภา สุขสวัสดิ์ และคณะ, 2557, หน้า 143-147)

โดยพื้นที่ที่มีการพิจารณาให้มีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นจะต้องมีหลักเกณฑ์ สนับสนุนคือ มีการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของสังหาริมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะ รองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การอำนวยความสะดวกใน การดำเนินกิจการและบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่งระบบไฟฟ้า ระบบประปา นอกจากนี้ ยังจัดให้มีกิจการสนับสนุนและกิจการต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้น มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านหรือบริเวณเขตชายแดน เพื่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นประตูการค้าใน ฐานการผลิต และระบายสินค้าของนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุประสงค์และแรงงาน จากพื้นที่โดยรอบทั้งภายในและประเทศเพื่อนบ้าน ผ่อนคลายกฎระเบียบที่กีดขวางทางการค้า การ ลงทุนระหว่างประเทศ และปรับปรุงกฎหมายนโยบายสนับสนุนการลงทุนในประเทศ ทั้งด้านสิทธิ ประโยชน์ จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One stop service) การผ่อนปรนใช้แรงงานต่างด้าว และการ ทำธุรกรรมเงินตราต่างประเทศ ส่งเสริมชุมชนในฐานรากให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการ เพิ่มปริมาณการค้า การลงทุน การผลิต โดยเฉพาะการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมชนบท และวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อมเข้าสู่ตลาดระดับภาคและประเทศ นำไปสู่การจ้างงานลดปัญหาการว่างงาน เพิ่มรายได้และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะช่วยให้ ประชาชนมีคุณภาพชีวิต สภาพแวดล้อมชุมชนดีขึ้น (คณะกรรมการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และ อุตสาหกรรม, 2551; สิริวิภา สิทธิชัย, 2551, หน้า 8)

สถานการณ์ล่าสุดจากการประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ครั้งที่ 1/2557 เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2557 โดยมี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะ คสช. เป็นประธานฯ มีมติเห็นชอบพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจ พิเศษระยะแรกของไทยใน 5 พื้นที่ชายแดน เพื่อให้สามารถก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ อย่างสมบูรณ์ในปี 2558 ได้แก่

1. อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
2. อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

3. จังหวัดตราด

4. จังหวัดมุกดาหาร

5. อำเภอสะเตาะ (ด้านศุลกากรสะเตาะและด้านป่าดงเบงชาร์) จังหวัดสงขลา โดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 4 เรื่อง ได้แก่

5.1 สิทธิประโยชน์สำหรับการลงทุน

5.2 การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ

5.3 มาตรการสนับสนุนการใช้แรงงานต่างด้าว

5.4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากรในพื้นที่เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและเชื่อมโยงในภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สายฝน แผลงหล้า และคณะ, 2557, หน้า 12)

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา ระยะทางยาว 165 กิโลเมตร มีจุดผ่านแดน 4 จุด แบ่งเป็น จุดผ่านแดนถาวร 1 จุด และจุดผ่อนปรน 3 จุด การค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ด้านจังหวัดสระแก้ว ในปี 2556 (ม.ค. - ธ.ค.) มีมูลค่าการค้ารวม 61,704.75 ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 47.97 ของมูลค่าการค้าไทย-กัมพูชา ทั้งหมด) มูลค่าส่งออก 52,469.28 ล้านบาท มูลค่านำเข้า 9,235.47 ล้านบาท ไทยเกินดุลการค้า 43,233.81 ล้านบาท มีอัตราการเติบโตถึงร้อยละ 10 – 30 ต่อปี จังหวัดสระแก้วจึงให้ความสำคัญกับการค้าชายแดนเป็นลำดับต้น ๆ โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน คือ เพิ่มประสิทธิภาพระบบโลจิสติกส์ให้สามารถดำเนินการขนส่ง และกระจายสินค้าได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ตรงเวลา และประหยัด สนับสนุนการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ของภูมิภาคอินโดจีน และเสริมสร้างศักยภาพคน ชุมชน และพื้นที่ตามแนวชายแดน ให้เกิดความปลอดภัยและมั่นคง เพื่อสนับสนุนการแข่งขันในประชาคมอาเซียน พร้อมทั้งกำหนดจุดยืนการพัฒนา (Positioning) เป็นเมืองส่งเสริมการค้าชายแดนเพื่อการค้า การลงทุน (สายฝน แผลงหล้า และคณะ, 2557, หน้า 1-7)

จากการกำหนดให้จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมในการพัฒนาไปสู่พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยรัฐบาลได้เรื่องพื้นที่ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน และตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร รวมเป็น 4 ตำบล 2 อำเภอ เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา รวมพื้นที่ประมาณ 207,500 ไร่ มีความพร้อมในทุก ๆ ด้านที่จำเป็นต่อการพัฒนาไปสู่พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งด้านศักยภาพ บุคลากร กำลังคน แรงงาน สภาพภูมิประเทศที่มีความเหมาะสม ไม่มีลำคลอง น้ำไม่ท่วม และสามารถรองรับกับการขยายตัวทางการพัฒนาในระยะยาวได้เป็นอย่างดี มีปัจจัยในด้านโครงสร้างพื้นฐานทั้ง ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน ที่เอื้อต่อการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนในด้านต่าง ๆ โดยรัฐบาลได้วางเป้าหมายให้พื้นที่ดังกล่าวเป็น

พื้นที่ในการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งจะรับพืชผลจากเกษตรกรในจังหวัดสระแก้วมาแปรรูป และส่งออกไปยังประเทศกัมพูชา เป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และเพิ่มผลผลิตทางการส่งออกให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวจากประเทศต่าง ๆ เดินทางเข้าออกมายังประเทศไทยได้อย่างสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น และเพิ่มพื้นที่ในจุดผ่านแดน เพื่อรองรับกับการขนส่งสินค้า ซึ่งในปัจจุบันบริเวณด่านคลองลึกมีความแออัด คับแคบ ไม่สามารถขยายตัวได้ แต่ถ้ามีด่านเพิ่มขึ้นจะช่วยให้การค้าชายแดนมีความคล่องตัวมากขึ้น เป็นการเพิ่มโอกาสทางการค้า เพิ่มรายได้ และผลกำไร ในพื้นที่การค้าชายแดนให้สูงมากขึ้น รวมทั้งเป็นการดึงดูดนักลงทุนในประเทศและต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันพัฒนา และสร้างความพร้อมต่อการเป็นศูนย์กลางทางด้านโลจิสติกส์ในการส่งออก และกระจายสินค้าของประเทศไทยไปยังประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียน แต่โครงการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นโครงการใหญ่ที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ และทรัพยากรในด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมากในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของรัฐบาล จึงต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาในวงกว้างต่อเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม (ปักธง "ป่าไร่" ด่านใหม่สระแก้ว เร่งเคลียร์กัมพูชาพื้นที่ทับซ้อน, 2561)

จากการเลือกเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีการจัดตั้งขึ้นบริเวณพื้นที่ชายแดนคือ ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ อำเภอรัญประเทศ และตำบลฝักชะ อำเภอดมณนคร จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและกระตุ้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลในแต่ละปี นำมาซึ่งประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ตามมา ที่ไทยคาดหวังจากเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ได้แก่ การดึงดูดแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน การแก้ปัญหาแรงงานต่างด้าวที่ผิดกฎหมายและปัญหาการค้ามนุษย์ ทำให้ปริมาณและมูลค่าการค้า บริการตามแนวชายแดน มูลค่าการท่องเที่ยว และรายได้จากการเก็บภาษีเพิ่มขึ้น ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีงานทำ มีธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้น มีโครงการใหญ่ ๆ เกิดขึ้นตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา จะทำให้การพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ตามมา ถึงแม้เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอาจส่งผลดีทางเศรษฐกิจหลายประการ แต่นโยบายดังกล่าวส่งผลให้คนในท้องถิ่นหมดอำนาจ สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ทั้งนี้ด้วยเขตเศรษฐกิจพิเศษสามารถจัดการทรัพยากรทั้งหมดในพื้นที่ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นการครอบครองที่ดินการจัดระบบชลประทาน การจัดการป่าไม้ และทะเล ในที่สุดชุมชนและองค์กรท้องถิ่นก็จะไม่สามารถจัดการทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการนำมาหากินได้ อาจจะไปสู่การทำลายเศรษฐกิจชุมชนหรือสังคมท้องถิ่นให้อ่อนแอและล่มสลายในที่สุด ถือเป็นการออกกฎหมายเพื่อสนองนายทุนต่างชาติให้การลงทุนในทุก ๆ ด้านได้อย่างไร้ขอบเขต ซึ่งขัดต่อ

เจตนารมณ์และสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ (เรวดี แก้วมณี, ม.ป.ป., หน้า 1-2) รวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อตามมาในวงกว้างมากขึ้นอันได้แก่ ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงจากการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพและความเป็นธรรม ระบบเศรษฐกิจชุมชนและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอาจสูญสลายหรือเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาการกระจายรายได้ ผลประโยชน์และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่อาจกระจุกตัวอยู่กับคนไม่กี่กลุ่ม ประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรอาจไม่ได้ผลประโยชน์ที่เป็นเท่าเทียม ปัญหาสถานะบุคคลและการค้ามนุษย์หากการบริหารจัดการขาดประสิทธิภาพย่อมส่งผลเสียหายตาม รวมทั้งปัญหาการขาดความรู้ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เป็นต้น จากปัญหาที่ได้กล่าวมาทำให้มีชาวบ้านจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบ และเสียผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนานี้ได้ออกมาต่อต้านคัดค้าน และมีนักวิชาการหลายฝ่ายออกมาโต้แย้งและวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบที่ตามมา ว่าการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจะเป็นโอกาสหรือภัยคุกคาม เพราะมีฉะนั้นเขตแล้วเศรษฐกิจพิเศษชายแดนก็อาจกลายเป็น “วิกฤต” ซึ่งซ้ำเติมปัญหาทางสังคมและสาธารณสุขที่มีอยู่เดิม ให้รุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและวางแผนการดำเนิน หารูปแบบที่เหมาะสมในระบียบกฎเกณฑ์ การเห็นพ้องต้องกันของคนในพื้นที่ การรับรู้ที่เท่าเทียมกันในการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา (สายฝน แผลงหล้า และคณะ, 2557, หน้า 12-16)

จากปัญหา และผลกระทบของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อรัฐบาลเริ่มประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี 2557- 2562 ถิ่นนำมาซึ่งปัญหาและความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ ตามมา แต่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นมากที่สุดคือปัญหาในเรื่องของที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการถูกเวนคืนที่ดิน การสูญเสียที่ดินทำมาหากินที่ตกทอดมาแต่อดีต ราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ความไม่ชัดเจนในโฉนดที่ดิน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากรัฐบาลจำเป็นต้องใช้พื้นที่จำนวนมากในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและปัจจัยต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการดึงดูดนักลงทุน ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา สร้างถนน เป็นต้น พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่ให้กับภาคเอกชนในการสร้างโรงงานต่าง ๆ เพื่อรองรับต่อการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ถึงแม้ว่าการประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะเป็นช่วงเพิ่งเริ่มต้น แต่ก็สามารถสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน รวมทั้งปัญหา และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็มีที่ท่าว่าจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เพราะรัฐบาลยังมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ไม่ชัดเจนเพียงพอ อีกทั้งขาดการศึกษาวิจัยถึงปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นเหตุให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว และความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัด

สระแก้ว พร้อมทั้งหาแนวทางข้อเสนอแนะในการปรับตัว เพื่อรองรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยคาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ตลอดจนถึงผู้ประกอบการทั่วไป

คำถามวิจัย

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี 2557- 2562 ในท้องที่ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน และตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลฝักชะ อำเภอดมณีนคร นั้น ครอบคลุมพื้นที่เป็นจำนวนมากส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของที่ดิน และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นจึงนำมาสู่คำถามวิจัยที่ว่า

1. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ดำเนินการพัฒนาในลักษณะใด
2. ความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว มีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
3. เพื่อหาข้อเสนอแนะ หรือแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในการพัฒนาพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา คือ

1. พื้นที่ในจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในท้องที่ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน และตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลฝักชะ อำเภอดมณีนคร จังหวัดสระแก้ว เป็น เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชา และมีมูลค่าทางการค้าชายแดนที่สูงมากโดยประมาณปีละ 60,000 ล้านบาท รัฐบาลจึงประกาศให้พื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ในการพัฒนาไปสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษในลำดับต้น ๆ ของประเทศ

2. ช่วงเวลาที่จะทำการศึกษาดังแต่ ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2562 เนื่องจาก พ.ศ. 2558 รัฐบาลได้วางนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน เพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศใน รวมทั้งเป็นการกระจายความเจริญออกสู่ชนบท โดยการสนับสนุนปัจจัยในการลงทุนให้แก่นักลงทุนใน หลาย ๆ ด้าน จนถึงปี พ.ศ. 2559 รัฐบาลได้ลงพื้นที่ในการพัฒนาอย่างจริงจัง เช่น มีการวางผังเมือง จัดสรรพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการลงทุน ขยายจุดผ่านแดน เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการขนส่ง และพัฒนาพื้นที่ จัดสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักลงทุน ทำให้พื้นที่ ในจังหวัดสระแก้ว มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความพร้อมในการพัฒนาไปสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษ อย่างเต็มตัว

3. การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วซึ่งประกอบด้วย ผู้สนับสนุนหรือบุคคลที่เห็นด้วย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และผู้คัดค้านในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ ภาคประชาสังคมและชาวบ้านในท้องถิ่น และวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามมาทางด้านเศรษฐกิจชุมชนและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น อาจทำให้สูญเสียอาชีพถิ่นฐานบ้านเกิดวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากเขตเศรษฐกิจพิเศษจะดำเนินการตามกฎหมายให้มีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินของชุมชน เพื่อดำเนินการใช้พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรมเกษตรกรรมการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมอื่น ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว และเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และเป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป
2. เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
3. เพื่อให้ทราบถึงความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

บทที่ 2

การสำรวจวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการศึกษา แบ่งสาระสำคัญ 4 หัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์
4. การนิยามศัพท์เบื้องต้น

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1. แนวคิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญของอำนาจรัฐ เป็นปัจจัยทางการเมือง การบริหารวัฒนธรรม ตลอดจนการทหาร ถ้าเศรษฐกิจดีประเทศชาติก็เข้มแข็ง สามารถซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์มาป้องกันประเทศได้ ประชาชนมีเศรษฐกิจดี ไม่ต้องกังวลเรื่องความเป็นอยู่ จะมีความสนใจและต้องการมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหารประเทศ สังคมสงบเรียบร้อย ไม่มีปัญหาสังคมที่เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจ มีเวลาสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติ แต่ถ้าเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนยากจน ขาดอำนาจซื้อ ผู้ผลิตลดการผลิต เกิดปัญหาการว่างงาน และปัญหาสังคมต่าง ๆ เมื่อประชาชนมีรายได้ต่ำ รัฐบาลก็จะขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาประเทศ ต้องกู้เงินจากต่างประเทศซึ่งอาจจะเป็นภาระของประชาชนภายในประเทศและประชาชนรุ่นต่อไปได้ การพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคม การมีสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การสร้างและรักษาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมในระยะยาว (ทับทิม วงศ์ประยูร, 2542)

“การพัฒนาเศรษฐกิจ” เป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจอย่างมาก ตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยมีเหตุผลอธิบายอยู่อย่างน้อย 6 ประการคือ

1. ประเทศด้อยพัฒนา (Underdeveloped Countries: UDCs) หรือประเทศพัฒนาน้อยกว่า (Less Developed Countries or Developing Countries: LDCs) เริ่มรับรู้ถึงความแตกต่างในชีวิตความเป็นอยู่ของตนกับของประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Countries: DCs) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

การพัฒนาด้านคมนาคมและการสื่อสารข่าวสาร (อันเป็นผลพวงจากการทำสงคราม) ด้วยเหตุนี้ประชาชนใน UDCs และ LDCs จึงมองเห็นว่าน่าจะมีหนทางในการพัฒนาเพื่อยกระดับการดำรงชีพให้สูงขึ้น เทียบเท่า DCs

2. ประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อออกจากการเป็นอาณานิคม ผนวกกับประเทศที่ได้รับความเสียหายจากสงคราม ต้องการฟื้นฟูประเทศด้วยการเร่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ

3. ประเทศ UDCs และ LDCs เริ่มตระหนักถึงปัญหาความยากจนของประชาชนในประเทศตน แม้ว่าจะพยายามดำเนินกิจกรรมและนโยบายตามประเทศ DCs ก็ตาม แต่่นโยบายและกิจกรรมเหล่านั้นมิได้ช่วยให้ปัญหาความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ดีขึ้นเท่าที่ควร อีกทั้งยังเกิดปัญหาช่องว่างระหว่างรายได้ (Income gap) หรือความแตกต่างด้านรายได้ (Income inequality) มากขึ้นทุกที ดังนั้น UDCs และ LDCs รวมถึงนักวิชาการใน DCs พยายามที่จะศึกษาหาคำตอบและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของ UDCs และ LDCs

4. การทำสงครามเย็นระหว่างค่ายตะวันตกและค่ายตะวันออก หรือการทำสงครามเย็นระหว่างประเทศที่นิยมลัทธิประชาธิปไตยกับประเทศที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยที่ต่างฝ่ายก็พยายามดึงดูดและสร้างพันธมิตรกับกลุ่มประเทศ UDCs และ LDCs ด้วยการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ UDCs และ LDCs

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตจะทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์เสื่อมลง แต่ก็ยังมีการทำสงครามเย็นระหว่างประเทศที่นิยมศาสนาหรือความเชื่อแตกต่างกัน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา (นิยมศาสนาคริสต์) กับ ประเทศอิรักและซาอุดีอาระเบียรวมทั้งปาเลสไตน์ (นิยมศาสนาอิสลาม) ในกรณีนี้ อาจพบได้ว่า สหรัฐอเมริกาและอิรักต่างก็พยายามที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่นิยมศาสนาเดียวกัน

5. อัตราการเพิ่มของประชากรสูงมาก โดยเฉพาะในประเทศ UDCs และ LDCs ซึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ที่ช่วยให้อัตราการตายของทารกในครรภ์ และทารกแรกเกิดตลอดจน อัตราการตายจากโรคร้ายไข้เจ็บลดลง จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้สังคมต้องเร่งเพิ่มการผลิตและการลงทุน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ (และสังคม) เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้น

6. องค์กรระหว่างประเทศ เช่น IMF และธนาคารโลก (The World Bank) ได้เข้ามามีบทบาทเป็นแหล่งเงินกู้และเงินช่วยเหลือที่สำคัญของเหล่าประเทศ UDCs และ LDCs และพยายาม

ผลักดันให้ประเทศเหล่านี้วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบระยะยาวและอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นเงื่อนไขหรือเพื่อความสะดวกในการอนุมัติเงินกู้หรือให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ ประเทศ UDCs และ LDCs จึงให้ความสำคัญกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น อีกทั้งเจ้าหน้าที่และนักวิชาการสังกัดองค์กรระหว่างประเทศทั้งหลายก็ให้ความสนใจและเสนอแนะทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจสำหรับประเทศ UDCs และ LDCs ขึ้นมามากมาย โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรก ๆ นั้น เพื่อขจัดปัญหาความยากจนและความล่าช้าทางเศรษฐกิจ (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547, หน้า 1-2)

2. ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ

คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้ดีขึ้น ทำให้เจริญขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจจึงหมายถึง การทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นหรือเจริญขึ้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีจึงหมายถึง กระบวนการที่ทำรายได้ประชาชาติที่แท้จริงของประเทศเพิ่มขึ้นในระยะยาว เพราะถ้าอัตราการเพิ่มของรายได้ประชาชาติที่แท้จริงสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว จะมีผลทำให้รายได้ต่อบุคคลที่แท้จริงสูงขึ้น เมื่อรายได้สูงขึ้น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตจะดีขึ้น ความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ดีขึ้น ลดหรือขจัดปัญหาความยากจนและการว่างงานความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้และความยากจนหมดไปเมื่อได้รับสิ่งจำเป็นอันเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต (ทับทิม วงศ์ประยูร, 2542)

ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ให้ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจใน 2 ช่วงเวลา กล่าว คือ ในช่วงเวลา ค.ศ. 1950 ถึง 1960 และในยุคหลังจาก ปี ค.ศ. 1960 มาถึงปัจจุบัน โดยในที่นี้ความหมายในปี ค.ศ. 1950 ถึง 1960 นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่าเป็นความหมายแบบดั้งเดิม และหลังปี ค.ศ. 1960 เป็นความหมายสมัยใหม่

การพัฒนาเศรษฐกิจในความหมายแบบดั้งเดิมนั้นหมายถึงความสามารถของประเทศในการที่จะสร้างหรือรักษาอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจในรูปแบบการวัดผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) อันเป็นการวัดมูลค่าของผลผลิตทั้งประเทศที่ผลิตขึ้นในประเทศหนึ่งในรอบระยะเวลา 1 ปี ซึ่งมีอัตราการเติบโตอย่างน้อยร้อยละ 5-7 หรือการวัดผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงต่อหัวของประชากร (Real GDP per Head หรือ GDP/Population) ทั้งนี้แนวคิดแบบดั้งเดิมนี้อาจมุ่งเน้นการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเป็นประเด็นสำคัญนั่นคือการขยายผลผลิตมวลรวมในประเทศมากกว่าอัตราการขยายตัวของประชากรเพื่อให้สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงต่อหัวของประชากรสูงขึ้นนั่นเอง โดยแนวคิดนี้มีความเชื่อว่ามีโอกาสที่จะตามสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงต่อหัวของประชากรสูงขึ้นจะทำให้การกินคือผู้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ จากแนวคิดนี้การพัฒนาเศรษฐกิจจะมุ่งเน้นไปยังการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากการผลิตในภาคเกษตรให้ลดลง และขยายการผลิตไปยังภาคอุตสาหกรรมหรือภาคอื่น ๆ ที่

ไม่ใช่ภาคเกษตร โดยเชื่อว่าการขยายการผลิตไปยังภาคอุตสาหกรรมจะก่อให้เกิดการจ้างแรงงานที่เพิ่มมากขึ้น และมีมูลค่าการผลิตจากภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศขยายตัวในที่สุด ดังนั้นในความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมจึงเป็นการสร้างงานการสร้างรายได้ และการกระจายรายได้เป็นประการสำคัญ

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดสมัยใหม่ หลังยุค ค.ศ. 1960 เริ่มต้นมาจากการที่นักเศรษฐศาสตร์สังเกตว่าในบางประเทศผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายแต่ทำไมระดับการครองชีพของประชาชน และมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนจึงไม่ดีขึ้นดังนั้นจึงไม่ใช่เกณฑ์การวัดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยพิจารณาผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเพียงอย่างเดียวแต่พิจารณาปัจจัยอื่นประกอบด้วย เช่น การครองชีพความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้ และอัตราการว่างงาน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม เช่น ช่วงอายุขัยของประชากรที่ยืนยาวมากขึ้น และมีความสุขการ มีสิทธิ และเสรีภาพ ในการดำรงชีวิตการได้รับการศึกษาที่ดี และเท่าเทียมเสมอภาค ในโอกาสทางการศึกษา การสาธารณสุข ความสะดวกของชุมชน สาธารณูปโภครวมทั้งมีภาวะโภชนาการที่ดี ความหมายโดยรวมของการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดสมัยใหม่หลังยุค ค.ศ. 1960 นี้ คือความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นนั่นเอง (อนุชา ฐิรพันธุ์กัญญา, ม.ป.ป., หน้า 5-6)

ความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมของทุก ๆ ประเทศ ซึ่งหมายถึง การเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริง รวมทั้งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมให้อยู่ในสภาพอันเหมาะสม ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เท่าที่ทรัพยากรของประเทศจะอำนวยให้ได้ ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจพอสรุปได้ดังนี้

1. รายได้ การพัฒนาเศรษฐกิจช่วยให้ประชากรในสังคมมีรายได้เพิ่มขึ้น มีสินค้าและบริการสนองความต้องการในการบริโภคมากขึ้น การดำรงชีวิตจะเปลี่ยนแปลง สะดวกสบายขึ้น เนื่องจากมีรายได้ มีสินค้าและบริการอำนวยความสะดวกให้มากมาย เช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า โทรทัศน์ โทรสาร โทรศัพท์ ฯลฯ

2. การผลิต การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้เกิดเทคโนโลยีการผลิตเพิ่มขึ้น วิธีการในการผลิตเปลี่ยนแปลงจากการผลิตภายในครัวเรือนเป็นการผลิตอุตสาหกรรม เพื่อให้เพียงพอกับความ ต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

3. การใช้ทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลจากการพัฒนาการผลิตทำให้ผู้ผลิตคิดหาวิธีที่จะผลิตให้ได้ต้นทุนต่ำ และให้ได้ผลผลิตสูงเพื่อผลกำไร ทำให้การใช้ทรัพยากรได้ประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด

4. การปฏิรูปโครงสร้างของสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมือง เนื่องจากเกิดการปฏิรูปโครงสร้างของสังคมใหม่ ประชากรในสังคมมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบสังคมเมืองตามความเจริญของวัตถุที่ได้รับการพัฒนาและเป็นผลสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

5. การกระจายรายได้ การพัฒนาเศรษฐกิจจะช่วยให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งนำไปสู่การจ้างงาน ส่งผลให้รายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้น การบริโภค การออม การลงทุน มีการปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นตามการกระจายรายได้ที่เพิ่มขึ้น

6. การสาธารณสุข เมื่อประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล การให้บริการทางด้านสาธารณสุข จะได้รับการพัฒนาตามระดับรายได้ ทำให้เกิดวิวัฒนาการทางการแพทย์ การพยาบาลและการบริการของโรงพยาบาลจะดีขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีในการรักษาทำให้การบริการทางด้านสาธารณสุขและอนามัยมีคุณภาพสูงขึ้นเรื่อย ๆ

7. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการนำเทคโนโลยีในการผลิตมาใช้ เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ผลกระทบจากการผลิตบางอย่างทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โรงงานปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง เมื่อปริมาณของน้ำเสียเพิ่มมากขึ้นทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองเน่าเหม็น สัตว์น้ำไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้ อากาศก็มักกลิ่นเหม็น สุขภาพของประชากรที่อยู่ในบริเวณนั้นก็จะมีสุขภาพเสียไปด้วย ดังนั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจจึงต้องมีการวางแผนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย เพื่อป้องกันผลกระทบในทางลบที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ (ทับทิม วงศ์ประยูร, 2542)

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยที่มีผลหรือมีพลังต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยสามารถมีผลทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้จากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงปัจจัยเหล่านี้ อันได้แก่

1.1 ทรัพยากรมนุษย์ (human capital) หรือในภาษาของนักเศรษฐศาสตร์มักเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าทุนมนุษย์ ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจจะขึ้นกับขนาดของประชากรหรือจำนวนประชากรในประเทศนั้น ๆ เพราะถือว่าเป็นแรงงานในการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับคุณภาพและประสิทธิภาพของประชากรในประเทศ ทรัพยากรมนุษย์นับเป็นปัจจัยที่มีคุณค่าในการพัฒนาเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นแรงงานจะเห็นได้ว่าแม้ความก้าวหน้าในเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไปมากเพียงใดก็ตาม แต่งานบางอย่างบางประเภทจำเป็นต้องใช้แรงงานมนุษย์ ตัวอย่างเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มนุษย์เป็นผู้ควบคุมการทำงานของเครื่องจักรเครื่องจักรจะทำงานเองไม่ได้ เครื่องบินโดยสารต้อง

อาศัยมนุษย์เป็นนักบิน โดยที่เครื่องบินไม่สามารถบินเองได้ถ้าไม่มีมนุษย์ ดังนั้นทรัพยากรมนุษย์จึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การปรับปรุงคุณภาพของประชากรมนุษย์ และเพิ่มพูนประสิทธิภาพ และสมรรถนะของทรัพยากรมนุษย์จึงมีความจำเป็นเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการศึกษา การฝึกอบรม การฝึกฝนในองค์ความรู้ และทักษะการทำงานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ และความชำนาญในเรื่องฝีมือแรงงานนอกจากนี้ยังรวมไปถึงการให้การสนับสนุนส่งเสริมทางด้านสาธารณสุข สุขอนามัย ความเป็นอยู่ การครองชีพ เพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resource) ในทางเศรษฐศาสตร์จะหมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด ทั้งในดิน ใต้ดิน ใต้น้ำ และบนชั้นบรรยากาศในโลกมนุษย์ ยกตัวอย่าง ทรัพยากรน้ำมัน ป่าไม้ แร่ธาตุ ถ่านหิน เงิน ดินบุก ทองแดง ทองคำ อากาศ แสงแดด ลม และปริมาณลม น้ำ น้ำพุร้อน แสงอาทิตย์ ทรัพยากรในพื้นที่ทะเล และมหาสมุทร ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งสิ้น และยังมีทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อีกที่ไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้อีกมากมาย ในทางเศรษฐศาสตร์จะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อมนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ มาใช้และก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น การขุดน้ำมันขึ้นมาใช้ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้ จึงมีทั้งนำมาใช้และยังไม่ได้นำมาใช้ “ความอุดมสมบูรณ์” ของทรัพยากรธรรมชาติจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว และเป็นไปในทางที่ดี ประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติจะก่อให้เกิดความยากลำบากในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมากจนทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และตอบสนองความต้องการในการผลิตสินค้า เพื่อใช้ในประเทศ และส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ โดยนำทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านั้นมาเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรม สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างอาชีพแก่ประชาชนในประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเติบโตขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

1.3 การสะสมทุน (Capital accumulation) ทุนในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ใช่เงินทุนแต่ทุนทางเศรษฐศาสตร์หมายถึง เครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ การผลิตในอุตสาหกรรม และโรงงาน อุตสาหกรรมต่าง ๆ กระบวนการที่ทำให้ทุนเหล่านี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นเรียกว่า การสะสมทุน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะเมื่อทุนมากขึ้นในประเทศ ประเทศก็สามารถผลิตสินค้าได้มากขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมากขึ้น หรือสุดท้ายแล้วก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของ GDP นั่นเอง การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะมีปัจจัยทุนหรือสินค้าทุนได้ระบบเศรษฐกิจหนึ่งหรือประเทศหนึ่งจะต้องมีการ “ออมทรัพย์” หรือ “เงินออม” (National saving) และนำไปลงทุนในสินค้าทุน โดยส่วนใหญ่แล้วเมื่อประเทศมีเงินออมมากขึ้นก็จะนำไปลงทุนในสินค้าทุนมากขึ้น

ก่อให้เกิดการผลิตสินค้ามากขึ้น ส่งออกไปขายยังตลาดต่างประเทศมากขึ้นมีรายได้เข้าประเทศมากขึ้น GDP เพิ่มขึ้นก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ จะเห็นได้ว่าที่มาของสินค้าทุนคือ“เงินออม”

1.4 ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ในทางเศรษฐศาสตร์หมายถึงผู้ทำหน้าที่ในการรวบรวมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ นำมาใช้ในการผลิต และเป็นผู้จัดการหน่วยธุรกิจ ในประเทศด้อยพัฒนาผู้ประกอบการมักขาดทักษะ และประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้มีการใช้แรงงานมีประสิทธิภาพต่ำ เนื่องจากมีระบบการบริหารจัดการงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัดนอกจากนี้แล้วในสภาพความเป็นจริงผู้ประกอบการจะต้องยอมรับกับภาวะความเสี่ยงจากการประกอบการและความไม่แน่นอนในการดำเนินธุรกิจ จะเห็นได้ว่าในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนานั้นผู้ประกอบการมักขาดความรู้ และทักษะความชำนาญในช่องทาง และโอกาสในการลงทุนทางธุรกิจตลาดสินค้ามีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากร กล่าวคือมีผู้ซื้อสินค้าจำนวนน้อย สินค้าเหลือหรือล้นตลาด ขาดแคลนเงินลงทุน ขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ ขาดแคลนวัตถุดิบ จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการในประเทศด้อยพัฒนานั้นเมื่อใดก็ตามที่พวกเขามีเงินลงทุนเขาเหล่านั้นกลับไม่นำไปลงทุนในธุรกิจแต่กลับนำไปซื้อทองคำ เพชร และอสังหาริมทรัพย์ เพื่อความมั่นคงของตนเอง การกระทำของผู้ประกอบการดังกล่าวถือได้ว่าไม่ก่อให้เกิดการลงทุนในระบบเศรษฐกิจ และไม่ก่อให้เกิดกิจกรรมในทางเศรษฐกิจที่จะสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

1.5 เทคโนโลยี (Technology) การพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าล้ำสมัยถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการผลิตการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ จนก่อให้เกิดนวัตกรรมหรือผลงานวิจัยใหม่ ๆ จะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานทุนและปัจจัยอื่น ๆ ทำให้สามารถผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น เทคโนโลยียังสามารถทำให้ลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตได้อีกด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเป็นจุดกำเนิดให้แสวงหาทรัพยากรธรรมชาติใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต และในอุตสาหกรรมความก้าวหน้าในเทคโนโลยีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ (อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ, ม.ป.ป., หน้า 7-10)

2. ปัจจัยที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่

2.1 ค่านิยมและสถาบันทางสังคม เช่น ระบบครอบครัว และระบบความเชื่อในสิ่งของมีผลต่อการทำงานของคนในสังคม เช่น ความขยัน ความเกียจคร้าน การเลี้ยงไม่ทำงาน หนักไม่เอาเบาไม่สู้หยาบโหย่ง รักสบาย ทำงานน้อย พักผ่อนมาก ๆ ค่านิยมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลต่อ

ประสิทธิภาพและคุณภาพของแรงงานในระบบเศรษฐกิจและส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจในที่สุด

ค่านิยมที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ความขยัน ซื่อสัตย์ ซื่อตรง เทียงตรง ยึดมั่นในสิ่งที่กระทำ จงรักภักดี ประหยัด การอดออม ล้วนแล้วแต่มีผลต่อคุณภาพแรงงานและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีค่านิยมในทางลบที่เลวทราม เป็นผลเสียต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่นการคอร์รัปชัน การมั่วสุม การพนันและอบายมุขต่าง ๆ คี๋มสุรา พนันฟุตบอล ซื่อห่วย ล้วนแล้วแต่เป็นผลลบต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ

2.2 ระบบการเมืองการปกครอง เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการที่ประเทศใดก็ตามมีระบบการเมือง การปกครอง และการบริหารงานแผ่นดินที่ไม่มีประสิทธิภาพ เป็นอุปสรรคขัดขวางกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยเหตุนี้เองจึงต้องการระบบการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศใดประเทศหนึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ การสะสมทุนผู้ประกอบการ และเทคโนโลยี และปัจจัยที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ค่านิยมและสถาบันทางสังคม รวมถึงระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งปัจจัยหลักทั้ง 2 ประเภทที่ได้กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ (อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ, ม.ป.ป., หน้า 10)

4. แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ

แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นจะต้องมีกรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นแนวทางในการพัฒนา ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมี 3 ทฤษฎี ได้แก่

1. ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก
2. ทฤษฎีการพัฒนาระแสวิพากษ์
3. ทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก

การพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศในทวีปยุโรปมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ จนกระทั่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในราวปี ค.ศ. 1950 ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตก ต่างก็ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการค้าและภาระหนี้สินของประเทศ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนอย่างมากต่อประชาชนในยุโรป นอกจากนั้นยังเกิดความตึงเครียดขึ้นระหว่างกลุ่มคนในสังคม และการขยายตัวของสงครามเย็นระหว่างประเทศมหาอำนาจ การผลิตตกต่ำ ขาดประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจจนประสบความล้มเหลว เกิดปัญหาและวิกฤตทางเศรษฐกิจตามมา เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนั้น รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ จึงต้องหาแนวทางปรับปรุงและฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจนักวิชาการกลุ่มหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ยื่น

ข้อเสนอต่อประธานาธิบดีเพื่อฟื้นฟูประเทศในทวีปยุโรป เรียกว่า “Marshall Plan” โดยมีเหตุผลเพื่อความมั่นคงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และควบคุมความผาสุกทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมของโลกโดยส่วนรวม ด้วยการแทรกแซงทางการทหาร เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การพัฒนาตามแนวคิดนี้ เรียกว่า ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization theory) ซึ่งต่อมาได้ถูกใช้เป็นตัวแบบของการพัฒนาและแพร่กระจายไปสู่รัฐต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในรัฐแบบทุนนิยมหรือประเทศโลกเสรีซึ่งถือว่าเป็น การพัฒนากระแสหลัก ของโลก (สุมิตร สุวรรณ, 2554, หน้า 38)

แนวคิดในการพัฒนากระแสหลักในขณะนั้นมีเป้าหมายที่การมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ขจัดปัญหาความล้าหลังในประเทศ เพิ่มผลิตภัณฑมวลรวมประชาชาติ และรายได้ต่อหัวเป็นสำคัญ เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการที่ผลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจส่งต่อไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ อันมีผลให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยทั่วหน้ากัน สำหรับปัญหาความยากจน การว่างงาน และการกระจายรายได้ ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญรองลงไปจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้ช่วยให้ประเทศในหลาย ๆ ประเทศในแถบยุโรปประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ (สมบุรณ์ สุขศิลป์ และวันชัย ริมวิทยากร, 2534, หน้า 95) จึงได้นำแนวทางการพัฒนากระแสหลักมาปรับใช้ในประเทศ “ล้าหลัง” อันได้แก่ ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ ซึ่งในขณะนั้นมีความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้น และได้รับผลกระทบสงคราม

ด้วยเหตุนี้เองประเทศส่วนมากจึงมีแนวทางการพัฒนาประเทศตามทฤษฎีกระแสหลัก โดยในการพัฒนาจำเป็นต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นขั้นเป็นตอนคือ ต้องเริ่มมีการออมทรัพย์ เกิดการสะสมทุน นำไปสู่การพัฒนาในขั้นต่อไป การศึกษาทฤษฎีกระแสหลักจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้ครอบคลุม เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ในการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

1. ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก

การที่ประเทศด้อยพัฒนาจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ก็เพื่อยกมาตรฐานการครองชีพ (Standard of Living) และความเป็นอยู่ของพลเมืองให้สูงขึ้น ซึ่งก็เป็นเรื่องที่นักเศรษฐศาสตร์พยายามค้นคว้าวิธีแก้ไขมาทุกยุคทุกสมัย นักเศรษฐศาสตร์รุ่นแรกมี อดัม สมิท ได้ชี้ให้เห็นว่า ความมั่งคั่งของประเทศหรือความอยู่ดีกินดีของพลเมืองจะเกิดขึ้น โดยอาศัยความมัธยัสถ์และประสิทธิภาพของบรรดานายทุนผู้ประกอบการทั้งหลาย แนวคิดนี้ได้มีอิทธิพลเหมือน โยบายเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ อยู่เป็นเวลานานจนกระทั่งปี ค.ศ. 1936 ทฤษฎีของเคนส์ (John Maynard Keynes) ได้ปฏิวัติแนวคิดด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเสียใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่า หากประเทศ

จะหวังพึ่งเศรษฐกิจด้านเอกชน (Private sector) แต่ฝ่ายเดียวโดยรัฐบาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยแล้ว ในที่สุดประเทศอาจประสบกับภาวะเศรษฐกิจชะงักงัน (Stagnation) ไม่ก้าวหน้าต่อไป และจะเกิดภาวะเศรษฐกิจขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างรุนแรง เพราะเมื่อเริ่มมีภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้น ผู้บริโภคจะพากันรีบซื้อ กักตุนสินค้าจนเกิดเงินเฟ้ออย่างรุนแรงและรวดเร็ว หรือเมื่อเริ่มเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้บริโภคก็จะพากันลดปริมาณความต้องการสินค้า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว เคนส์จึงเสนอให้รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทที่จะกระตุ้นให้มีการลงทุนมากขึ้น หรือลดลงเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศพัฒนาเรื่อยไป และพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความลุ่ม ๆ ดอน ๆ หรือเกิดขึ้นน้อยที่สุดและแนวความคิดนี้ได้ค่อย ๆ ก่อรูปเป็นทฤษฎีความเจริญทางเศรษฐกิจ (Theory of Economic Growth) และเมื่อพ้นระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศด้อยพัฒนาพากันตื่นตัวที่จะยกระดับเศรษฐกิจของตนให้ใกล้เคียงกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (อนเนก เขียรถาวร, 2541, หน้า 497)

1.1 ทฤษฎีการเจริญเติบโตของนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก

นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 ได้แก่ Adam Smith, David Ricardo, Robert Malthus, John Mill เป็นต้น ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และเป็นฐานของการพัฒนาทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะต่อมา พวกเขาได้เสนอวิธีการวิเคราะห์เศรษฐกิจ และกฎทางเศรษฐศาสตร์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์ที่สำคัญหลายประการ ลักษณะการวิเคราะห์หรือแนวคิดจะตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เหมือนกันอย่างน้อย 6 ประการ คือ

- ก. เป็นการวิเคราะห์ศึกษาระบบเศรษฐกิจในเชิงมหภาค หรือเป็นการมองเศรษฐกิจในภาพรวม (Macro-approach) เกี่ยวกับวิธีหรือแนวทางในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- ข. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในเรื่องของการปล่อยให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปเองโดยอิสระ (Laissez-faire) ทั้งนี้เพราะเชื่อในการดำรงอยู่ของประสิทธิภาพในตลาดเสรี ว่าจะเป็นไปได้โดยอัตโนมัติในระบบแข่งขันที่เป็นอิสระจากการแทรกแซงของรัฐบาลและเชื่อในเรื่องของความไม่ขัดแย้งกันในระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม หรือเชื่อในความลงรอยกันของผลประโยชน์ของสังคมว่าจะเกิดขึ้น (เพราะการที่ปัจเจกบุคคลพยายามแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน เขาได้ช่วยสังคมโดยรวมบรรลุถึงการได้ผลประโยชน์สูงสุดในขณะเดียวกัน)

ค. เน้นการออม (โดยนายทุน-เจ้าของที่ดิน) ว่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะทำให้การสะสมทุนซึ่งเป็นหัวใจของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปได้

ง. เชื่อว่ากำไรเป็นแรงจูงใจของการลงทุน และเชื่อว่าการกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมในภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากการลดน้อยถอยลงของผลประโยชน์ (Law of diminishing returns) จะเกิดขึ้นในภาคเกษตร เพราะการมีที่ดินจำกัด แต่อาจไม่เกิดขึ้นในภาคอุตสาหกรรม

จ. เชื่อในเรื่องของกฎเหล็กแห่งค่าจ้าง (Iron law of wage) ซึ่งกล่าวว่าอัตราค่าจ้างโดยธรรมชาติ (Natural wage rate) จะอยู่ที่ระดับพอยังชีพ (ในระยะสั้นอัตราค่าจ้างอาจจะไหวตัวขึ้นลง แต่ในที่สุดแล้วจะกลับเข้าสู่ระดับดุลยภาพระยะยาว ณ ระดับพอยังชีพเสมอ)

ฉ. เชื่อว่าภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจจะหยุดชะงักกระบวนการสะสมทุนจะสะดุดหยุดลง ประชาชนไม่เพิ่ม กำไรของผู้ประกอบการจะลดลงจนถึงศูนย์ (ได้กำไรปกติ) และอัตราค่าจ้างจะอยู่ในระดับแค่พอยังชีพซึ่งสามารถอธิบายโดยรูปได้ดังนี้ (เบญจพร พังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 123-126)

1.1.1 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ อัดัม สมิท

อาดัม สมิท (Adam Smith; 1723-1790) เป็นนักเศรษฐศาสตร์คนแรกที่ทำให้แนวคิดอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนา โดยเขียนหนังสือ The Wealth of Nation (1776) มีประเด็นหลักที่เน้นเรื่องการเจริญเติบโตหรือเป็นความพยายามที่จะอธิบายว่าอะไรทำให้ความมั่งคั่งแห่งชาติเพิ่มขึ้นหรือลดลง

ตามแนวความคิดของ อัดัม สมิท กระบวนการของการเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งเกิดจากการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้การเพิ่มผลิตภาพจะเกิดขึ้นเพราะความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization) อันเป็นผลจากการแบ่งงานกันทำ (Division of labor) นั่นคือทราบเท่าที่ระบบเศรษฐกิจมีการออมที่ก่อให้เกิดการลงทุนอย่างเพียงพอที่จะทำให้การแบ่งงานกันทำเป็นไปได้ และตลาดมีการขยายตัวและดำเนินไปโดยเสรีภาพภายใต้ระบบการแข่งขันสมบูรณ์ (ไม่มีการควบคุมผูกขาด) หรือแทรกแซงใด ๆ โดยรัฐบาล) มือที่มองไม่เห็น (Invisible hands) หรือก็คือ กลไกตลาดจะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดสรรทรัพยากร (และกระจายผลผลิต) ของสังคม เกิดความลงรอยกันในผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม และทำให้เกิดกระบวนการของการเจริญเติบโตหรือมีความมั่งคั่งแห่งชาติเพิ่มขึ้น ดังนั้น กระบวนการที่ทำให้เกิดความมั่งคั่งก็คือกระบวนการสะสมทุนที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อตลาดขยายตัวออกไป แต่การเจริญเติบโตดังกล่าวไม่สามารถจะดำเนินไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการแข่งขันกันระหว่างนายทุน ทำให้ค่าจ้างสูงขึ้น (เกินระดับพอยังชีพ) การที่ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นจะทำให้ประชากรหรือแรงงานเพิ่มขึ้น อันจะมีผลให้พลังต่อรอง (Bargaining strenght) ของคนงานลดลง ค่าจ้างจะลดลงจนถึงระดับพอยังชีพ (Subsistence level) ในขณะเดียวกันการแข่งขันกันลงทุนทำให้เกิดการแข่งขันกันในการใช้ทรัพยากรและแรงงาน และทำให้ผลตอบแทนของการลงทุนหรือกำไร

ลดลง ระบบเศรษฐกิจจึงเข้าสู่ภาวะชะงักงัน (Stationary state) (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 126-127)

1.1.2 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo)

หนังสือชื่อ Principles of Political Economy and Taxation (1817) ของริคาร์โด มีส่วนอย่างมากในการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจ ในหนังสือดังกล่าว ริคาร์โด (1772-1823) เน้นถึงสาเหตุของการสะสมทุนและขัดจำกัดแห่งการเจริญเติบโต (Limits of growth) เขากล่าวว่าการสะสมทุนซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญเติบโตเกิดขึ้นเพราะนายทุนมองเห็นแนวโน้มของกำไร ดังนั้นเมื่อมีแนวโน้มที่จะได้กำไร นายทุนจะลงทุน การลงทุนหรือการสะสมทุนจะทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น ซึ่งจะมีผลให้ค่าจ้างสูงขึ้นในตอนแรก และมีผลให้ประชากร (แรงงาน) ขยายตัว การขยายตัวของประชากรทำให้ค่าจ้างลดลง แต่ทำให้ความต้องการอาหารเพิ่มขึ้น เนื่องจากปริมาณที่ดินที่เหมาะสมแก่การเกษตรมีจำกัด ทำให้จำเป็นต้องใช้ที่ดินที่มีคุณภาพเลวลง ดังนั้นผลผลิตเฉลี่ยต่อคนงาน 1 คนหรือต่อเงิน 1 หน่วยที่ลงทุนในภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง หรือเกิดการลดน้อยถอยลงของผลผลิต (Diminishing returns)

การแข่งขันการใช้ที่ดิน ทำให้เกิดค่าเช่า (Rent) บนที่ดิน ซึ่งย่อมจะแบ่งเอามาจากส่วนที่เป็นผลตอบแทนของนายทุนและแรงงาน ดังนั้น เมื่อค่าเช่าสูงขึ้นกำไรและค่าจ้างย่อมลดลง โดยที่การขยายการผลิตทางเกษตรทำไม่ได้เต็มที่ แรงกดดันของการเพิ่มประชากรย่อมจะทำให้ราคาอาหารสูงขึ้นด้วย การสูงขึ้นของราคาอาหารจะทำให้มีการเรียกร้องให้เพิ่มค่าจ้าง ซึ่งนายทุนอาจจะให้ได้ในตอนแรก (แต่มีผลให้กำไรและแรงจูงใจในการลงทุนหรือการสะสมทุนลดลง) แต่เมื่อค่าเช่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ กำไรของนายทุนลดลง ดังนั้น นอกจากนายทุนจะไม่สามารถให้ค่าจ้างเพิ่มขึ้น ยังอาจต้องลดค่าจ้างลงเมื่อการแข่งขันในการใช้ที่ดินรุนแรงขึ้น ดังนั้นเมื่อค่าเช่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ค่าจ้างจะลดลงจนถึงระดับพอยังชีพ กำไรจะลดลงจนหมด นั่นคือ ระบบเศรษฐกิจจะเข้าสู่ภาวะชะงักงัน (Stationary state) (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 127-129)

1.1.3 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโรเบิร์ต มัลธัส (Robert Malthus)

มัลธัส (1766-1834) เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีคลาสสิก เขาได้เสนอแนวคิดสำคัญ ๆ ของเขาในหนังสือ 2 เล่มคือ Essay on the Principle of Population (1798) และ Principles of Political Economy (1820) กล่าวโดยสรุป เขาอธิบายอุตสาหกรรม และสาขาเกษตรกรรม (เป็น Two sector model) ภาคอุตสาหกรรม เป็นภาคการผลิตที่อาจให้ผลตอบแทนเพิ่มขึ้นเมื่อขยายการผลิตออกไป (เป็น Increasing returns) เพราะเขาเชื่อว่าความก้าวหน้าทางเทคนิคเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่คุณสมบัติเบื้องต้นของภาคเกษตร คือ การลดน้อยถอยลงของผลตอบแทน (Diminishing returns) เพราะที่ดิน

(เขาสมมุติว่าที่ดินมีคุณภาพเหมือนกันเพราะต้องมีคุณภาพระดับหนึ่งจึงจะได้ใช้) มีจำกัด อย่างไรก็ตามก็มีการหลีกเลี่ยงการลดน้อยถอยลงของผลตอบแทนอาจเป็นไปได้ ถ้ามีการพัฒนาเทคโนโลยีในภาคอุตสาหกรรมได้หมด ทั้งนี้เพราะการลงทุนในสาขาเกษตรจะเกิดขึ้นจนกระทั่งที่ดินได้รับการปรับปรุงคุณภาพจนนำมาใช้ได้ จากนั้น โอกาสของการลงทุน โดยได้กำไรจะไม่มีอีกต่อไป โอกาสในการลงทุน โดยได้กำไรจะเกิดเฉพาะในสาขาอุตสาหกรรมเท่านั้น

ในตัวเอง (Model) ของมัลธัส ภาคอุตสาหกรรมอ่านเกิดการว่างงานได้ถ้าหากมีการลงทุนไม่เพียงพอ นั่นคือระดับการจ้างงานจะขึ้นกับการลงทุน ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมจะขึ้นอยู่กับจำนวนการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม หรือ (เบญจพร พังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 129-130)

$$O_i = aQ_i$$

เมื่อ O_i หมายถึง ผลผลิตในภาคอุตสาหกรรม

a หมายถึง อัตราส่วนผลผลิตต่อทุน ($\frac{1}{a}$ ก็คืออัตราส่วนทุนต่อ

ผลผลิตหรือ Capital output ratio) ซึ่งแสดงถึงปริมาณผลผลิตต่อทุน 1 หน่วย

Q_i หมายถึง จำนวนทุนในภาคอุตสาหกรรม

1.2 ทฤษฎีการเจริญเติบโตของนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก

นักเศรษฐศาสตร์ยุคหลังต่อจากกลุ่มคลาสสิกที่เรียกว่า Neo-classic พยายามที่จะนำแนวความคิดและทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มคลาสสิกมาใช้ร่วมกับความรู้ใหม่ ๆ รวมทั้งทฤษฎีของเคนส์ (Keynes) มาปรับใช้อธิบายความจำเป็นทางเศรษฐกิจแต่อย่างไรก็ดี ทฤษฎีใหม่ ๆ เหล่านี้ในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนมากมิได้ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งในที่นี้จะยกมาพิจารณาประกอบความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ดังนี้ (อเนก เขียรถาวร, 2541, หน้า 499)

1.2.1 แนวคิดของเคนส์ (Keynes) เกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของเคนส์ John Maynard Keynes (1883-1946) เน้นความสำคัญของอุปสงค์รวม (Aggregate demand) ที่จะต้องสัมพันธ์กับอุปทานรวม (Aggregate supply) ให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัวเข้าสู่ภาวะดุลยภาพทั่วไป (General equilibrium) เพื่อให้ระดับรายได้ดุลยภาพสูงขึ้นตลอดระยะเวลาจนถึงระดับที่มีการจ้างงานเต็ม (Full employment) ตามทฤษฎีการจ้างงาน ดอกเบี้ยและเงินตรา (The general theory of employment interest and money) ของเคนส์กล่าวว่า รายได้ดุลยภาพในระดับที่มีการจ้างงานเต็มจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อการลงทุนจริงเท่ากับการออม และเมื่อเศรษฐกิจจำเริญเติบโตขึ้น ระดับรายได้ที่มีการจ้างงานเต็มจะสูงขึ้น การออมก็จะสูงขึ้นด้วย หากต้องการให้เศรษฐกิจพัฒนาต่อไปจะต้องไม่ทำให้รายได้

ประชชาติลดลงด้วย การเพิ่มทุนจากเดิมเท่ากับระดับการออมที่เพิ่มขึ้น ในระดับรายได้หนึ่ง ๆ หากมีการลงทุนต่ำกว่าการออมจะทำให้เศรษฐกิจชะงักงันโดยไม่เจริญเติบโต เพราะปัจจัยการผลิตบางส่วนต้องว่างงาน แต่ถ้าระดับการลงทุนสูงกว่าการออม เศรษฐกิจอาจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ประเทศก็อาจต้องประสบกับภาวะเงินเฟ้อ ทั้งนี้ เคนส์เชื่อว่า Marginal productivity ของทุนมีลักษณะไม่ยืดหยุ่น โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจของประเทศที่พัฒนาแล้ว (Advanced countries) ดังนั้นถ้าจะเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มการลงทุนให้มากขึ้นก็จะไม่ได้ผล การลงทุนที่เพิ่มขึ้นจะทำให้เกิดภาวะการฉ้อฉลด้านทุน และเมื่อมีการลงทุนมากขึ้นช่องทางการลงทุนก็ลดน้อยถอยลง เคนส์เห็นว่า ในภาวะดังกล่าวการออมย่อมมีแนวโน้มที่จุดสูงกว่าการลงทุน ซึ่งจะมีผลทำให้ระดับรายได้ประชาชาติต่ำลงจนเกิดภาวะชะงักงัน (Stagnant) ขึ้นในระบบเศรษฐกิจ แนวความคิดของเคนส์เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจเน้นความสำคัญของการสะสมทุนและมีลักษณะเป็นแบบคงที่ (Static) และมุ่งวิเคราะห์ในระยะสั้น (Short-run analysis) ซึ่งนับเป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการวิเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจ (อนุก เขียวถาวร, 2541, หน้า 499-500)

สาระสำคัญในทฤษฎีของเคนส์ที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
ทฤษฎีของเคนส์ เน้นวิเคราะห์การกำหนดขึ้นเป็นรายได้ประชาชาติ (Income determination) โดยเน้นศึกษาในเรื่องสำคัญ ๆ 3 ประการคือ

1. ตัวกำหนดในทันที (The immediate determinants) ของรายได้หรือปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อรายได้และการจ้างงาน

ในเรื่องนี้มีข้อสรุปว่า ตัวกำหนดในทันทีหรือปัจจัยที่กำหนดรายได้และการจ้างงานโดยตรงคือ การบริโภคและการลงทุน : $Y = C + I$

เมื่อ Y คือ รายได้
 C คือ การบริโภค
 I คือ การลงทุน

ถ้าพิจารณาระบบเศรษฐกิจเปิดและมีภาครัฐบาล ตัวกำหนดโดยทันทีของรายได้ประชาชาติก็คือ การบริโภค การลงทุน (ในภาคเอกชน) : $C + I$ การบริโภคและการลงทุนในภาครัฐบาล (G) และการบริโภคและการลงทุนสุทธิในภาคต่างประเทศ ($X - M$) นั่นคือ $Y = C + I + G + (X - M)$

2. ตัวกำหนดในที่สุด (The ultimate determinants) ของรายได้และการจ้างงาน
ในเรื่องนี้เราสามารถสรุปได้ว่า ระดับการบริโภคถูกกำหนดโดยขนาดของรายได้ (Income) สัดส่วนของการบริโภคต่อรายได้จะถูกกำหนดโดยนิสัยในการบริโภค และจะมีขนาด

คงที่ (Stable) ณ ระดับรายได้ระดับหนึ่ง ๆ แต่สัดส่วนของการบริโภคต่อรายได้จะลดลงเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น

ส่วนการใช้จ่ายลงทุนจะถูกกำหนดโดยอัตราดอกเบี้ย และประสิทธิภาพส่วนเพิ่มของทุน (Marginal efficiency of capital) หรืออัตราผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากการลงทุนใหม่ ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยจะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในสภาพคล่อง (Liquidity preference) และปริมาณเงิน (Quantity of money) ส่วนประสิทธิภาพส่วนเพิ่มของทุนขึ้นอยู่กับราคาค่าการณเกี่ยวกับกำไรในอนาคต และราคาของทรัพย์สิน ประเภททุน (Supply price of capital assets) ดังนั้นปัจจัยที่กำหนดรายได้และการจ้างงานในที่สุด ได้แก่ ค่าแนวโน้มของการบริโภค (The propensity to consume) ความปรารถนาหรือความต้องการในการถือสินทรัพย์สภาพคล่อง (The desire for liquid assets) และการคาดคะเนอัตราผลกำไรจากการลงทุนใหม่ (The expected rate of profit from new investment)

3. เคนส์เห็นว่า การปล่อยให้ทุกอย่างดำเนินไปเอง (Laissez faire) เป็นเรื่องพ้นสมัย รัฐควรจะต้องแทรกแซงระบบเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมการจ้างงานเต็มที่การแทรกแซงทำได้โดยการควบคุม (ลด) อัตราดอกเบี้ย (เพื่อกระตุ้นการลงทุน) เพิ่มการใช้จ่ายของรัฐบาล (โดยใช้งบประมาณขาดดุล) และโดยการกระจายรายได้ใหม่ (Redistribution) เพื่อให้เกิดการยกระดับการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค เป็นต้น การวิเคราะห์ของเคนส์อาศัยตัวแบบการกำหนดขึ้นเป็นรายได้ประชาชาติเป็นหลัก กล่าวคือ (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 134-135)

$$\begin{aligned} \text{โดยที่} \quad Y &= C + I \quad (\text{รายได้ถูกกำหนดโดยการบริโภคและการลงทุน}) \\ \text{และ} \quad Y &= C + S \quad (\text{รายได้จะถูกแบ่งไปเพื่อการบริโภคและการออม}) \\ I &= S \end{aligned}$$

1.2.2 แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สมัยหลังเคนส์ (Post-Keynesian)

นักเศรษฐศาสตร์สมัยหลังเคนส์ได้นำเอาตัวแทนของเคนส์มาปรับปรุงโดยเปลี่ยนจากการวิเคราะห์แบบคงที่มาเป็นแบบ Dynamic ในระยะยาว (Long-run analysis) โดยนำเอาเวลา (Time) เข้ามาเป็นตัวแปร (Variable) ในการวิเคราะห์ด้วย ตัวแบบ (Models) ความจำเริญทางเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์สมัยหลังเคนส์จะมีข้อสมมติ ดังนี้

1. ภาวะเศรษฐกิจจะอยู่ในระดับดุลยภาพที่มีการจ้างงานเต็ม
2. จะกำหนดค่าของความโน้มเอียงที่จะออมทรัพย์สินเพิ่ม (Marginal Propensity Save: MPS) ถ้า MPS มีค่าสูงก็แสดงว่ามีการสะสมทุนจำนวนมาก และจะมีการลงทุนสุทธิสูง และเมื่อการลงทุนสุทธิเพิ่มขึ้น รายได้ที่แท้จริง (Real income) ก็จะเพิ่มขึ้นด้วย

3. ในแต่ละช่วงระยะเวลาจะต้องมีการขยายการลงทุนอยู่เสมอ เพื่อดำรงภาวะเศรษฐกิจคุณภาพที่มีการจ้างงานเต็มไว้

แนวความคิดเกี่ยวกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์สมัยหลังเคนส์อาจทำความเข้าใจจากตัวแบบความจำเป็นของโดมาร์ (Domar) กับของฮาร์รอด (Harrod) แนวความคิดของทั้งสองคล้ายคลึงกันและมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการกำหนดรายได้ของเคนส์ และอาจทำความเข้าใจที่ไม่ซับซ้อนได้จากโมเดลความจำเป็นของฮาร์รอด โดมาร์ (Harrod-Domar growth model) ในรูปของสมการได้ดังนี้ (อนุก เขียรถาวร, 2541, หน้า 500-501)

$$R = \frac{S}{C} - P$$

R = Rate of Growth (อัตราการความจำเป็นเติบโต)

S = Saving-Income Ratio (อัตราส่วนของเงินออมต่อรายได้ประชาชาติ)

C = Capital-Output Ratio (อัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต $\frac{K}{Q}$)

P = Population Growth Rate (อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร)

1.3 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์รอด-โดมาร์ (Harrod-domar growth model)

ในช่วงทศวรรษ 1940 ฮาร์รอด (Harrod) และ โดมาร์ (Domar) ได้พัฒนาทฤษฎีหรือแบบจำลองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา โดยที่แบบจำลองหรือตัวแบบการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของทั้งสองคล้ายคลึงกัน แบบจำลองทั้งสองจึงมักถูกเรียกรวม ๆ กันเสมอว่า Harrod-domar growth model จริง ๆ แล้วตัวแบบทั้งสองมีจุดมุ่งหมายเบื้องต้นที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการว่างงานในประเทศทุนนิยมก้าวหน้าทั้งหลาย แต่ตัวแบบของเขาทั้งสองกลับใช้มากในประเทศกำลังพัฒนา ในฐานะที่เป็นแบบจำลองง่าย ๆ ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และทุนที่ต้องการเพื่อการเจริญเติบโตในระดับนั้น ๆ

สมมุติฐานเบื้องหลังของตัวแบบนี้ก็คือว่า ผลผลิตของหน่วยเศรษฐกิจ (ไม่ว่าจะเป็นหน่วยผลิต อุตสาหกรรม หรือระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวม) จะขึ้นอยู่กับจำนวนทุนที่ลงทุนในหน่วยเศรษฐกิจนั้น ๆ ดังนั้น ถ้าผลผลิตของหน่วยเศรษฐกิจนั้น ๆ เท่ากับ Y และจำนวนทุนที่มีอยู่หรือสต็อก (Stock) ของทุนคือ K ผลผลิตและสต็อกของทุนจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะนี้

$$Y = \frac{K}{k}$$

เมื่อ k คือค่าคงที่ที่เรียกว่า อัตราส่วนทุนต่อผลผลิต (Capital output-ratio) ซึ่งแสดงถึง สัดส่วนของทุนต่อผลผลิต โดยปกติจะหมายถึงอัตราส่วนเพิ่มของทุนต่อผลผลิต (Incremental-Output Ratio : ICOR) ซึ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในปริมาณผลผลิตเมื่อมีการเพิ่มขึ้นในการลงทุน (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 142-143)

1.3.1 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์รอด

กล่าวกันว่า ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ (Modern growth theories) เริ่มต้นจากทฤษฎีของฮาร์รอด ที่เสนอในบทความชื่อ An Essay in dynamic theory ที่พิมพ์ใน Economic Journal ในปี ค.ศ. 1939 ในเรื่องของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ฮาร์รอด ให้ความสำคัญกับบทบาทของการลงทุนหรือการสะสมทุนอย่างมาก เขากล่าวว่า การลงทุนหรือการสะสมทุน นอกจากจะมีบทบาทในด้านอุปสงค์เพราะเป็นส่วนหนึ่งในอุปสงค์มวลรวม (Aggregate demand) ของระบบเศรษฐกิจ การลงทุนยังมีบทบาทในด้านอุปทาน เพราะการลงทุนทำให้ความสามารถในการผลิตของระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ดังนั้นการพิจารณาขนาดและ/หรือ อัตราเพิ่มการลงทุนในระบบเศรษฐกิจจึงต้องคำนึงถึงบทบาท 2 ด้านของการลงทุนดังกล่าวด้วย นั่นคือ การลงทุน (ซึ่งเป็นการเพิ่มอุปสงค์มวลรวมที่มีต่อสินค้าและบริการ) จะต้องมีความพอดีทำให้อุปสงค์มวลรวมในระบบเศรษฐกิจเท่ากับอุปทานมวลรวมอันเกิดจากความสามารถในการผลิตเดิมและความสามารถในการผลิตที่เพิ่มขึ้นเพราะการลงทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นด้วย ระบบเศรษฐกิจจึงจะอยู่ในดุลยภาพที่ได้ ดังนั้น ถ้าระบบเศรษฐกิจมีรายได้ประชาชนติดอยู่ที่ระดับการจ้างงานเต็มที่ การจะรักษาระดับรายได้ประชาชนที่มีการจ้างงานเต็มที่ไว้ให้ได้ในปีต่อ ๆ ไป ย่อมหมายความว่า อัตราการลงทุนที่เพิ่มขึ้นจะต้องเป็นอัตราการลงทุนที่พอดีทำให้รายได้ประชาชนโดยมีการจ้างงานเต็มที่ เท่ากับมูลค่าผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการใช้ความสามารถในการผลิตและการจ้างงานเต็มที่ (Effective demand = Effective supply) ด้วย (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 145)

1.3.2 ทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโดมาร์

ในขณะที่ฮาร์รอดได้เสนอตัวแบบเกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดมาร์ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเช่นกันก็ได้เสนอตัวแบบที่คล้ายคลึงกับของฮาร์รอด ในบทความ 2 ชิ้นของเขาคือ Capital expansion, rate of growth, and employment ที่พิมพ์ใน Econometrica (1946) และ Expansion and Employment ที่พิมพ์ใน American Economic Review (1947) เขาให้ความสำคัญกับบทบาทของทุนในกระบวนการของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับฮาร์รอด กล่าวคือ เขามีความเห็นเช่นเดียวกับฮาร์รอดว่า การลงทุนก่อให้เกิดรายได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งในอุปสงค์มวลรวม และการลงทุนยังทำให้กำลังการผลิตในระบบเศรษฐกิจสูงขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ทุนที่เพิ่มเข้าไปในระบบเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ การขยายตัว

ของระบบเศรษฐกิจหรือการเพิ่มขึ้นในรายได้จะต้องเป็นไปในลักษณะที่สมดุลกัน ดังนั้นเขาจึงพยายามศึกษาโดยมุ่งเน้นที่จะสร้างตัวแบบที่จะใช้หา

1. อัตราเพิ่มของการลงทุนที่จะทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นเท่ากับความสามารถในการผลิตที่เพิ่มขึ้นเท่ากับความสามารถในการผลิตที่เพิ่มขึ้นเพราะการลงทุนนั้น (และจะทำให้เศรษฐกิจอยู่ในคุณภาพของการจ้างงานเต็มที่)

2. อัตราการขยายตัวหรืออัตราการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจที่ต้องเกิดขึ้นเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีการใช้ความสามารถในการผลิตที่มีอยู่อย่างเต็มที่ภายใต้สมมติฐานเช่นเดียวกับของฮาร์รอด (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 148-149)

1.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญภายใต้ทฤษฎีกระแสหลัก

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ ถือเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงสาเหตุของความด้อยพัฒนา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม และกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น ทฤษฎีที่สำคัญได้แก่

1.4.1 ทฤษฎีขั้นแห่งการเจริญเติบโต (Stages of growth) ของรอสโตว์ (Rostow)

นักเศรษฐศาสตร์หลายคนพยายามที่จะอธิบายกระบวนการของการเจริญเติบโตว่ามีลักษณะเป็นขั้นตอนอย่างไรบ้าง ตัวอย่าง เช่น Bruno Hildebrand วิเคราะห์กระบวนการของการเจริญเติบโต ว่าเป็นวิวัฒนาการของสื่อในการแลกเปลี่ยนจากระบบการแลกเปลี่ยนของต่อของ (Barter system) เป็นเงิน (Money) และเป็นสินเชื่อ (Credit) Karl Bucher เน้นว่าการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ เป็นเรื่องของการหันเหของการผลิต จากการผลิตเพื่อครัวเรือนไปสู่การผลิตเพื่อท้องถิ่น ไปสู่การผลิตเพื่อประเทศ Rostow ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาเรื่องนี้ เขาได้เสนอแนวความคิดว่าการเจริญเติบโตเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน ซึ่งทุกประเทศจะต้องผ่านไปตามลำดับ ดังนั้น ณ เวลาใดเวลาหนึ่งที่กำหนด ประเทศแต่ละประเทศจะอยู่ที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการของการเจริญเติบโต (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 168)

ลำดับขั้นของการเจริญเติบโต (Stages of growth) ตามความคิดของรอสโตว์มี 5 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นสังคมโบราณหรือสังคมดั้งเดิม (The traditional society) หมายถึงขั้นที่สังคมยังล้าสมัย รูปแบบการผลิตและองค์กรต่าง ๆ ในสังคมถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า และมีผลน้อยมากต่อสังคม ประชาชนมีความเป็นอยู่ง่าย ๆ และไม่เห็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลง

ขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมการเพื่อการทะยานขึ้น (The pre-conditions for take-off) หมายถึงขั้นที่สังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในเรื่องของทัศนคติต่าง ๆ เริ่มมีการ

นำเอาสิ่งประดิษฐ์ หรือนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ มีการออมและการลงทุนสูงขึ้นเริ่มมีการพัฒนาแรงงานและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ

ขั้นที่ 3 ขั้นทะยานขึ้น (The take-off) หมายถึงขั้นที่ระบบเศรษฐกิจมีการสะสมทุนในอัตราที่สูงมาก (มีการเพิ่มอย่างรวดเร็ว คือเพิ่มขึ้นเกินกว่าร้อยละ 10 ของรายได้ประชาชาติ) จนทำให้สามารถรักษาระดับการเจริญเติบโตที่สม่ำเสมอในระยะยาวไว้ได้ ซึ่งรอสโตว์เองเรียกว่าเป็น Self-sustaining growth อันหมายถึงการเปลี่ยนผ่านในระบบเศรษฐกิจที่ถาวร (Permanent transition) ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางโครงสร้างของภาคเศรษฐกิจนำ (Leading sector) ซึ่งก็คือภาคอุตสาหกรรมซึ่งเริ่มก่อขึ้นกับส่วนอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจ อันทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากการมีอัตราการเจริญเติบโตที่ค่อนข้างต่ำไปสู่การเจริญเติบโตหรือการขยายตัวที่น่าพอใจหรือค่อนข้างสูง

ปฏิสัมพันธ์ทางโครงสร้างระหว่างภาคเศรษฐกิจนำกับส่วนอื่น ๆ ของระบบเศรษฐกิจอาจเกิดขึ้นในลักษณะต่อไปนี้ เนื่องจากในภาคเศรษฐกิจนำความยืดหยุ่นของอุปสงค์และความยืดหยุ่นของอุปทานขณะเดียวกันราคาที่ลดลงก็ทำให้รายรับรวมของอุตสาหกรรมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น (ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อราคาที่สูง ดังนั้นเมื่อราคาลดลง ปริมาณความต้องการเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงกว่าราคาที่ลดลง รายได้รวมจึงสูงขึ้น) นอกจากนี้โดยที่ความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ในภาคเศรษฐกิจนำก็ค่อนข้างสูงด้วย ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของรายได้ จะทำให้ตลาดขยายตัวในสัดส่วนที่สูงกว่าขนาดของรายได้ที่เพิ่มขึ้นในระบบเศรษฐกิจ ผลที่ตามมาก็คือภาคเศรษฐกิจนำกระตุ้นให้เกิดอุปสงค์ในภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจนำนั้น และความเชื่อมโยงนี้เองเป็นปฏิริยาโต้ตอบหรือปฏิสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ความเจริญเติบโตในระบบเศรษฐกิจสูงขึ้นอย่างถาวรได้ดังกล่าว

นอกเหนือจากลักษณะดังกล่าว ในขั้นตอนของการทะยานขึ้นนี้ ระบบเศรษฐกิจยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ และโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองต่าง ๆ ไปในลักษณะที่เกื้อหนุนต่อการขยายตัวในระบบเศรษฐกิจด้วย ขั้นการทะยานขึ้นจึงเป็นขั้นที่สำคัญที่สุดที่ชี้ถึงการก้าวสู่ระดับการเจริญเติบโตที่สูง ซึ่งรอสโตว์กล่าวว่าช่วงของการทะยานขึ้นนี้จะกินเวลาประมาณ 20 ถึง 30 ปี และกล่าวว่าหลาย ๆ ประเทศได้ผ่านขั้นตอนนั้นไปแล้วในช่วงของการปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือหลังจากนั้นเล็กน้อย ตัวอย่างเช่น

สหราชอาณาจักร มีช่วงทะยานขึ้นในระหว่างปี ค.ศ.	1783 – 1802
ฝรั่งเศส	1830 – 1860
เบลเยียม	1833 - 1860

สหรัฐอเมริกา	1843 – 1860
เยอรมัน	1850 – 1873
สวีเดน	1878 – 1900
ญี่ปุ่น	1878 – 1900
รัสเซีย	1890 – 1914
แคนาดา	1890 – 1914

ขั้นที่ 4 ขั้นเร่งรัดการขยายตัวหรือขึ้นไปสู่ความเจริญเติบโตเต็มที่ (The drive to maturity) หมายถึงขั้นที่ระบบเศรษฐกิจช่วงของการผลิตออกไปอย่างหลากหลายเพิ่มขึ้น มีการขยายการใช้เทคโนโลยีไปสู่สาขาต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ช่วงนี้จะกินเวลาประมาณ 40 – 50 ปี ตามความคิดของรอสโตว์

ขั้นที่ 5 ขั้นอุดมโภคา (The high mass consumption) หมายถึงขั้นที่ระบบเศรษฐกิจมีความอุดมสมบูรณ์เพราะผลผลิตเพิ่มอย่างมากมาย สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับประชาชนได้รับการตอบสนองจนไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป มีการบริโภคสินค้าคงทนกันอย่างแพร่หลาย นั่นคือ สวัสดิการและคุณภาพชีวิต (ในด้านการบริโภค) ของประชาชนดีขึ้นอย่างมากนั่นเอง (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 168-170)

1.4.2 ทฤษฎีความจำเป็นเจริญเติบโตแบบสมดุล (Balanced growth theory)

นักเศรษฐศาสตร์ 3 ท่านที่เสนอแนวคิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบสมดุล ได้แก่ Ragnar Nurke, Rosentien Rodan, และ Ather Lewis โดยมีแนวคิดที่ว่า ทุกสาขาการผลิตต้องมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้สาขาต่าง ๆ สามารถสร้างอุปสงค์และอุปทานซึ่งกันและกัน ดังนั้น หากประเทศใดต้องการเพิ่มรายได้และอำนาจซื้อของคนในประเทศ จึงควรที่จะลงทุนไปพร้อม ๆ กันในหลาย ๆ ประเภท ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบสมดุลมี 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคพร้อมกันหลาย ๆ โรงงาน เพื่อให้คนมีงานทำ มีรายได้ และมีอำนาจซื้อ เป็นการสร้างอุปสงค์ในสินค้าต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน

2. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานพร้อม ๆ กับการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น การก่อสร้างถนนทางหลวง ไฟฟ้า การศึกษา การสาธารณสุข ฯลฯ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการขยายตัวของการลงทุนทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งขาดการลงทุนในสิ่งเหล่านี้ ทำให้การขยายตัวของอุตสาหกรรมไม่สามารถเกิดขึ้น

3. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นการลงทุนขนาดใหญ่ (Big push) นอกจากจะมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค และการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ยังมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้าทุนพร้อม ๆ กันไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนามักขาดแคลนปัจจัยทุน ทำให้ผลิตภาพการผลิตต่ำ รายได้ต่ำ ความสามารถในการออมจึงต่ำ จึงทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวงจรแห่งความยากจน ดังนั้น การที่จะหลุดพ้นวงจรแห่งความยากจนได้ จึงต้องมีการลงทุนขนาดใหญ่ทั้งด้านการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค โครงสร้างพื้นฐาน และการผลิตสินค้าทุนพร้อม ๆ กัน (จินตนา พรพิไลพรรณ และบุญธรรม ราชรักษ์, 2548, หน้า 293-294)

1.4.3 ทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบไม่สมดุล (Unbalanced growth theory)

ทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบไม่สมดุลทฤษฎีนี้เสนอโดยเฮิร์ชแมน (Hirschman) ซึ่งมีความเห็นว่าปัญหาสำคัญของประเทศด้อยพัฒนาคือการขาดแคลนความสามารถในการลงทุน (The ability to invest) ดังนั้นการที่จะเร่งรัดให้มีการลงทุนอย่างขนาดใหญ่ในทุก ๆ ด้านพร้อมกันย่อมเป็นไปได้ กลยุทธ์การพัฒนาที่ถูกต้องจึงอยู่ที่การใช้ความสามารถในการลงทุนอย่างประหยัด โดยพยายาม เลือกลงทุนในโครงการต่าง ๆ ที่เมื่อมีการจัดตั้งขึ้นแล้วจะชักนำให้เกิดการลงทุนในกิจการอื่น ๆ ติดตามมาให้มากที่สุดนั่นคือการเลือกการลงทุนในอุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage effects) หรือมีผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward linkage effects) ที่มากที่สุด

อุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า ได้แก่ อุตสาหกรรมที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ผลผลิตของอุตสาหกรรมนั้นเป็นปัจจัยการผลิต เช่น ถ้าส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมผลิตเหล็กกล้าขึ้นแล้วเหล็กกล้าที่ผลิตขึ้นมาได้จะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่ใช้เหล็กกล้าเป็นวัตถุดิบเกิดขึ้นได้ส่วนอุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง ได้แก่ อุตสาหกรรมที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ผลิตปัจจัยการผลิตให้กับอุตสาหกรรมเริ่มแรก เช่น ถ้ามีการส่งเสริมให้มีการตั้งโรงงานผลิตอาหารกระป๋องขึ้น โรงงานนี้ก็ต้องการปัจจัยการผลิตประเภทกระป๋อง ก็จะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรมผลิตกระป๋อง ขึ้น เป็นต้น

การส่งเสริมอุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่สมดุลในกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ขึ้น และความไม่สมดุลนี้เองที่จะกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจก็จะเกิดขึ้น นอกจากความไม่สมดุลในระหว่างกิจกรรมการผลิตแล้ว เฮิร์ชแมนยังชี้ให้เห็นถึงความไม่สมดุล ในระหว่างพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของกิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย กล่าวคือเมื่ออุตสาหกรรมที่มีผลเชื่อมโยงนี้ไปตั้ง ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ใดแล้วจะชักนำให้เกิดอุตสาหกรรม และกิจการต่าง ๆ มาตั้งดำเนินการอยู่ในบริเวณ ใกล้เคียงกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความ

ประหยัคภายนอกขึ้นจากการที่กิจกรรมต่าง ๆ มาตั้งดำเนินการอยู่ภายใน บริเวณใกล้เคียงกัน และจะมีผลทำให้พื้นที่นี้เป็นจุดศูนย์กลางของความเจริญเติบโต (Growing point) และ เมื่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเกิดความเจริญเติบโตขึ้น ก็จะส่งผลในทางแพร่กระจาย (Trickling-down effects) ไปสู่บริเวณ โดยรอบ โดยจุดศูนย์กลางจะซื้อผลผลิต และจ้างแรงงานมาใช้ในการผลิตและการขยายงาน ซึ่งจะทำให้พื้นที่โดยรอบหรือภาคอื่น ๆ มีความเจริญเติบโตตามไปด้วยตามธรรมชาติของเศรษฐกิจ ความเจริญเติบโตระหว่างภาคหรือระหว่างพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศจะมีลักษณะของความเจริญเติบโตแบบไม่ สมดุลเช่นกัน แนวคิดดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาภาคในระยะต่อมา (อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ, ม.ป.ป., หน้า 18-19)

1.4.4 ทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้และความเจริญเติบโต

(Redistribution first, then grow)

กลยุทธ์ที่ให้ความสำคัญอันดับแรกแก่เรื่องของการกระจายรายได้เพราะเชื่อกันว่ากลไกปกติในระบบเศรษฐกิจทั่วไปจะไม่สามารถช่วยให้ประสบผลสำเร็จในเรื่องนี้ ประเทศหลาย ๆ ประเทศที่สนใจในกลยุทธ์นี้มองว่า ในระบบสังคมนิยมเท่านั้นที่จะใช้กลยุทธ์นี้ได้ เพราะในระบบสังคมนิยม รัฐบาลกลางสามารถที่จะกระจายรายได้ในสังคมใหม่ได้ทันที โดยควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยตรง สามารถสร้างโครงข่ายบริการสังคม โอนเงินเพื่อการบริโภค ใช้ระบบสหกรณ์ หรือเครื่องมืออื่น ๆ เพื่อผลประโยชน์ของมวลชน

อย่างไรก็ดี การใช้กลยุทธ์นี้ในบางประเทศ (เช่น พม่า กานา จาไมกา) ปรากฏว่าไม่ประสบผลในเรื่องของการกระจายรายได้ใหม่อย่างที่คาด ส่วนในประเทศจีน การพัฒนาเป็นสังคมนิยมเริ่มด้วยการนำเอาทรัพย์สินของนายทุนและเจ้าของที่ดินมาแบ่งในระหว่างผู้ผลิตรายย่อย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดระบบให้ส่วนรวมเป็นเจ้าของร่วมกันในทรัพย์สิน ปรากฏว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นทันทีคือ การกระจายรายได้ใหม่ของสังคม ผลกระทบในระยะยาว (ที่สำคัญกว่า) ก็คือ ผลผลิตภาพที่สูงขึ้นของสังคม เพราะการใช้โรงงาน ไร่นา อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น ภายใต้ระบบการเป็นเจ้าของแบบใหม่ นี้แสดงว่าการจัดการทรัพย์สินเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะจะกำหนดผลด้านการกระจายรายได้ (Redistribution effect) ในระยะยาวของสังคม

ประเทศที่ใช้กลยุทธ์การพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีการจัดสรรส่วนเกินในระบบเศรษฐกิจ ประเทศรัสเซียได้ใช้กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐาน (Basic industry) คือ การลงทุนในการผลิตสินค้าที่เป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ โดยการใช้มาตรการลดการบริโภคและดึงส่วนเกินจากประชาชนทั่วไป ซึ่งก็สามารถจำกัดความไม่เสมอภาคของคนในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เพราะรายได้จากทรัพย์สินตกอยู่กับรัฐ สำหรับประเทศ

จีน ซึ่งพยายามที่จะใช้กลยุทธ์ที่สมดุลกว่า โดยการส่งเสริมให้มีการกระจายอุตสาหกรรมหนักขนาด เล็กที่เน้นการใช้ แรงงานไปยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศ สามารถมีการกระจายรายได้ที่เสมอภาคขึ้น ทั้ง ๆ ที่ยากจนกว่า

แม้ว่าจะมีการใช้กลยุทธ์นี้ในประเทศสังคมนิยม แต่ประเทศทุนนิยมบางประเทศก็ มีการปรับใช้ กลยุทธ์นี้ร่วมกับกลยุทธ์อื่น ๆ โดยการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์นี้ให้เหมาะสมขึ้น เช่น ได้หวัน เกาหลีใต้ เป็นต้น (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 263-264)

1.4.5 ทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ใหม่พร้อม ๆ กับการเจริญเติบโต (Redistribution With Growth: RWG)

เพื่อหลีกเลี่ยงผลที่ไม่พึงประสงค์ของการพัฒนาแบบเน้นการเจริญเติบโต และการ ใช้กลยุทธ์สุดโต่ง (Extremex) โดยการเข้าควบคุมการดำเนินกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจโดยรัฐ ตาม แนวการกระจายรายได้ก่อนจึงเจริญเติบโต กลยุทธ์อีกแนวหนึ่งก็ได้รับการพัฒนาขึ้น แนวคิด พื้นฐานของ RWG ก็คือว่า รัฐบาลควรใช้ นโยบายเพื่อทำให้รูปแบบของการพัฒนาเป็น ไปในทางที่ จะทำให้ผู้ผลิตที่มีรายได้ต่ำ (ซึ่งในประเทศส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคการเกษตรและในธุรกิจหรือ กิจการเล็กในเมือง) มองเห็น โอกาสที่ดีขึ้นในการหารายได้ และในขณะเดียวกัน ได้รับทรัพยากรที่ จำเป็นต่อการที่จะฉวยโอกาสที่มีให้เหล่านั้น

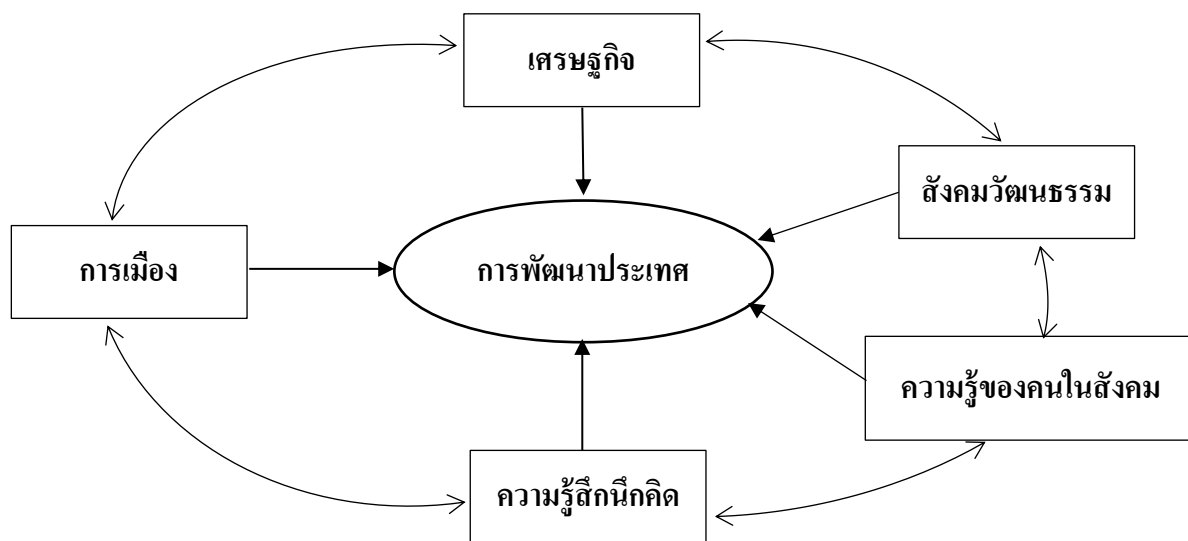
มาตรการและเครื่องมือของกลยุทธ์แบบเน้นการกระจายรายได้ใหม่พร้อม ๆ กับการเจริญเติบโตกลยุทธ์ RWG ประกอบด้วยการใช้มาตรการหรือใช้เครื่องมือทางนโยบายสำคัญ ๆ 6 ประเภทคือ

1. มาตรการที่จะสามารถบิดเบือนราคาของแรงงานและทุน ซึ่งจะกระตุ้นให้มีการจ้างแรงงานไร้ฝีมือ
2. จัดสรรการลงทุนโดยตรงในด้านต่าง ๆ ที่มีผลโดยตรงต่อคนยากจน เช่น การลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงที่ดิน หรือการผลิตขนาดเล็กต่าง ๆ
3. มาตรการขยายการศึกษา เพื่อเพิ่มอัตราการรู้หนังสือ ความชำนาญและเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงเศรษฐกิจสมัยใหม่
4. ใช้นโยบายการคลัง โดยการเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า (Progressive tax) มากขึ้น และจัดสรรงบประมาณไปสู่เรื่องของบริการสังคมในด้านต่าง ๆ สำหรับคนจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น
5. แทรกแซงตลาดสินค้า เป็นการช่วยเหลือผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่ยากจน
6. พัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้คนงานที่มีรายได้ต่ำมีผลิตภาพสูง

มาตรการหรือเครื่องมือดังกล่าวข้างต้น อาจจะถูกนำมาใช้ผสมในรูปแบบแตกต่างกันตามสถานการณ์ของประเทศ ตัวอย่างเช่น ประเทศที่มีภาคชนบทขนาดใหญ่ เช่น อินเดีย ก็มักได้รับคำแนะนำให้ใช้กลยุทธ์นี้ในลักษณะที่เน้นการกระจายความเสมอภาคสู่ชนบท เนื่องจากว่าสำหรับประเทศกว้างใหญ่ที่มีภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ขนาดเล็ก การดึงเอาแรงงานส่วนเกินจากภาคเศรษฐกิจดั้งเดิมมาใช้ได้หมดต้องใช้เวลาานมากกว่า จะสามารถบรรลุเป้าหมายการกระจายรายได้ที่น่าพอใจระดับหนึ่ง กลยุทธ์ลักษณะนี้จึงเน้นในเรื่องของการพัฒนาชนบท (Rural development) สำหรับประเทศที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ค่อนข้างใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับภาคเศรษฐกิจดั้งเดิม การพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจทันสมัยมีแนวโน้มที่จะใช้เวลาน้อยกว่าและในขณะเดียวกันประเทศเหล่านี้จะมีส่วนเกินในภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากพอที่จะกระจายไปสู่ภาคเศรษฐกิจดั้งเดิม โดยใช้มาตรการด้านบริการสังคมและโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ควบคู่กันไป (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 264-266)

1.4.6 แนวคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย (Conceptualized frame on modernization theory)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยสาเหตุที่ประเทศแถบยุโรปตะวันตกแพ้สงคราม จึงต้องมีความจำเป็นในการบูรณะประเทศ โครงการฟื้นฟูประเทศนั้นต้องมีการบูรณะประเทศในทุกด้าน ของชีวิตมนุษย์ ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-classic theory) และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งจุดเน้นของแนวคิดทฤษฎีนี้ คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 48 - 49)

ภาพที่ 2-1 การพัฒนาประเทศให้สู่สภาวะทันสมัย (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 49)

อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศของทั้งสองกลุ่มประเทศนั้น ย่อมที่จะมีทิศทางกลยุทธ์ (Strategies) ที่แตกต่างกันไป เพราะแต่ละประเทศมีอัตลักษณ์ทางด้านบริบทสังคมแตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมีลักษณะดังนี้

1. การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านเศรษฐกิจ

ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น มีความหมายเกี่ยวกับการทำประเทศให้ทันสมัย ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับ การเพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GDP) การพัฒนาสังคมเมืองและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งต้องมีการลงทุนใหม่ ๆ อย่างหนักทั้งในด้านสาธารณูปโภค เช่น โครงการเงินผันของประเทศไทยในสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการผลิตโดยตรง เช่น การเพิ่มเขตอุตสาหกรรม (Industrial zone) โรงงาน หรือแม้แต่ในภาคการเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ภาคเกษตรกรรม และหัตถกรรม ต้องมีการลงทุนใหม่ ๆ สนับสนุนการแปรรูปผลผลิตของเกษตรกร เช่น ประเทศไทยมีนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (One Tambol, One Product) ในสมัยของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวตามความเป็นจริงเมื่อมีการทุ่มไปที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่า ผลที่ตามมา คือ ประสิทธิภาพการผลิตในภาคเกษตรกรรม

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่จำกัดเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่าง หากแต่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ระดับของความชำนาญสูงขึ้น สัดส่วนของทุนต่อแรงงาน

เพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางการค้าและตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งทำให้สามารถดึงดูดทรัพยากรทั้งคนและสิ่งของจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างกว้างขวาง เกิดเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจที่มีความเหนียวแน่น การเกษตรลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการค้าอุตสาหกรรมและบริการอื่น ๆ ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า เป็นวิธีที่ทำให้ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจลดลง

ถึงแม้ว่าทฤษฎีภาวะทันสมัยที่มีผลต่อการกำหนดศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการพัฒนาประเทศเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign aids) จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วย

อนึ่งดูเหมือนว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยจะมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) ในแง่เศรษฐกิจก็ตาม แต่โดยองค์รวมแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกด้วย คือ ความรู้สึกนึกคิดทางสติปัญญา ทางการเมือง และทางสังคม ตลอดจนอัจฉริยภาพด้านความรู้ความสามารถของผู้นำทางการเมือง (รัฐบาล) ในการที่จะนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 49-50)

2. การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสติปัญญา

การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะทำให้ต้องผ่านการพัฒนา และการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ฉะนั้นการพัฒนาในแง่ของสติปัญญาและความรู้สึกนึกคิดของคนตามแนวทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นมีความสำคัญมาก โดยมองว่าในสังคมล่าหลังนั้น เด็กจะทำตามผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว มีโอกาสเรียนรู้และเผชิญกับปัญหาในสังคมหรือท้องถิ่นที่คนต้องประสบต่อไปในอนาคต ตามแบบที่ผู้ใหญ่สอนไว้ ไม่มีโอกาสค้นคิดวิธีหรือสิ่งใหม่ หรือเป็นตัวของตัวเองในสังคมสมัยใหม่นั้นปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และความสัมพันธ์ต่อกันไม่ได้เปลี่ยนไป หากแต่คนในสังคมต้องเผชิญในสภาพที่ต่างกันออกไป ความแตกต่างที่สำคัญ คือ ในสังคมคนสมัยใหม่มีเสถียรภาพทางด้านบรรทัดฐาน (Norms) และรูปแบบของการดำเนินชีวิต (Pattern of life) เปลี่ยนไปในยุคของโลกาภิวัตน์อาริยะทุกคนทุกวัยจะมีความคิดที่กว้างไกล ด้วยเหตุผลที่มีการนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เชิงสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ฉะนั้นการพัฒนาให้เกิดความรู้ทางด้านสติปัญญาต่อการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดภาวะทันสมัย ความรู้ดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

1. ความรู้ต่าง ๆ ต้องผ่านกระบวนการพินิจพิเคราะห์อย่างแท้จริง
2. มีการทดลองเพื่อประเมินความถูกต้องของคำอธิบายต่าง ๆ
3. ใช้กฎธรรมชาติที่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล

4. วิธีการหาความรู้ต้องมีวิธีการเฉพาะ

5. วิธีวิทยา (Methodological strategies) ต้องทำเป็นพื้นฐานในการแสวงหาหรือสร้างข้อความรู้ใหม่ (New categories of knowledge) (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 50 - 51)

3. การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางสังคม

ในยุคโลกาภิวัตน์อาริยะ ค่านิยม (Values) ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไปมากต่างก็พยายามสร้างความคาดหวังในลักษณะที่ยอมรับได้ ลักษณะของคนในสังคมใหม่จะต้องมีบุคลิกภาพ ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมได้ (Mobile personality) ส่วนในด้านสังคมนั้น นักคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในทางสังคมต้องดำเนินร่วมไปกับและมีส่วนสนับสนุนต่อแง่ความคิดความรู้ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง มีย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เมือง พร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามสภาพความเป็นอยู่ในเมือง ทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป นอกจากนี้แนวโน้มต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับระดับรายได้ การศึกษาและโอกาสทางสังคมเพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนจะสามารถทำให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนเองให้เหมาะสมที่สุด

อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสังคม สามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ปรับปรุงระบบการศึกษาในด้านการศึกษากากบังคับและการศึกษาพื้นฐาน
2. รัฐบาลจัดระบบสวัสดิการทางสังคม (Social welfare) ให้ทั่วถึงทุกภูมิภาคของประเทศ
3. รัฐบาลกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักรู้ต่อการพัฒนา
4. รัฐบาลเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเอง
5. ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ โดยการสร้างฐานพลังการพัฒนาแนวใหม่
6. สร้างภาวะเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนภายในชาติ

ทั้งการสร้างคามทันสมัยทางด้านสังคมจะต้องมีทิศทางหรือกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสถานะความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมด้วย จึงจะทำให้ประชาชนในชาติไม่เกิดสถานะที่เรียกว่า การช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural shock) ได้ (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 51 - 52)

4. การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านการเมือง

ฮันติงตัน (Huntington, 1971, pp. 34 – 35) ได้เสนอตัวแปรสำคัญ 3 ประการ ที่เกี่ยวข้องกับ Political Modernization คือ

1. ความเป็นเหตุผลของอำนาจหน้าที่ (Rationalization of authority) ซึ่งหมายถึง การที่อำนาจทางการเมืองแบบดั้งเดิมซึ่งมีฐานอยู่ที่ประเพณี ศาสนา ครอบครัว หรือเชื้อชาติใด ๆ ถูกแทนที่โดยอำนาจทางการเมืองใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานของความมีเหตุผล เป็นอำนาจทางการเมืองแห่งชาติ ความคิดของคนเปลี่ยนไปจากการมองว่ารัฐบาลเป็นผลผลิตของพระเจ้ามาเป็นผลผลิตของคนเราเอง คนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจใด ๆ นอกจากนี้รัฐบาลแห่งชาติจะต้องมีอำนาจและมีอธิปไตยเหนืออำนาจในระดับท้องถิ่น

2. ความแตกต่างซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ทางการเมือง (Differentiation of political structure) และมีความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น ส่วนองค์กรทางกฎหมาย องค์กรทหาร องค์กรบริหารและองค์กรทางวิทยาศาสตร์ จะแยกตัวเป็นอิสระไม่อย่างกับการเมือง แต่จะสร้างหน่วยงานย่อย ๆ มารับหน้าที่ต่าง ๆ ออกไปอีก นอกจากนี้การเข้าสู่ตำแหน่งใด ๆ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์เรื่องของคุณสมบัติผลไม่ใช่ว่าเนื่องจากเป็นพวกพ้องหรือสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัว

3. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการที่กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ พากันเข้ามีส่วนร่วมในการเมืองทั่วทั้งสังคม การที่มีการเข้ามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นนั้นอาจจะเป็นผลให้รัฐบาลจำต้องเข้าควบคุมประชาชนมากขึ้นหรืออาจจะทำให้ประชาชนเข้าควบคุมรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นก็ได้ ในสังคมที่ทันสมัยนั้นราษฎรจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ (Huntington, 1971, pp. 34 – 35)

การมีส่วนร่วมทางสังคมหรือของประชาชนจะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างยิ่งใน การพัฒนาความทันสมัยทางการเมือง ทั้งนี้รูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนของแต่ละสังคมสามารถทำได้ ดังนี้

1. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (Autonomous political participation) หมายถึงลักษณะที่ราษฎรเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ด้วยความพึงพอใจส่วนตัว เป็นไปโดยความสมัครใจหรือได้พิจารณาพิจารณาใช้วิจารณญาณของตนเอง มองเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมและมองเห็นว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกปลุกกระดม (Mobilized political participation) หมายถึงลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของราษฎรที่เป็นไปโดยที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของตนเอง แต่เกิดจากผู้อื่นปลุกกระดมให้เขาเข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมทางการเมือง

เมืองในรูปแบบต่าง ๆ โดยการขู่เข็ญ บังคับ ชักจูงหรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ปกครองต้องการ (สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2544, หน้า 81)

นอกจากนี้ในสังคมที่มีความขัดแย้ง มีปัญหาเรื่องเชื้อชาติ มีการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะอยู่ในรูปของการเมือง และจะก่อให้เกิดการปลุกระดมอันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่รุนแรงขึ้นได้ ส่วนปัญหาอื่น ๆ ที่สังคมประสบ เช่น เรื่องของการแจกแจงสวัสดิการ ปัญหาเงินเพื่อ สินค้าราคาแพง สิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวิธีการของรัฐบาลมีประสิทธิผลและเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไรเมื่อเทียบกับวิธีอื่น ๆ (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 51 - 52)

ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักเริ่มประสบปัญหาจนส่งผลกระทบต่อด้านลบตามมา แม้ในระยะแรกจะทำให้เกิดการพัฒนาทางอุตสาหกรรม สร้างความทันสมัยในเขตเมือง และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง ผลประโยชน์ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น มิได้มีการส่งต่อหรือไหลลง ไปสู่คนส่วนใหญ่ของสังคม ปัญหาความยากจนยังคงอยู่ ยิ่งไปกว่านั้น ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ อัตราการว่างงานกลับเพิ่มสูงขึ้น และการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจอย่างสิ้นเปลือง เปล่าประโยชน์ ไม่คุ้มค่า ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม การพัฒนาในแนวดังกล่าวได้รับการวิจารณ์อย่างรุนแรงว่าล้มเหลว จากปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น นำไปสู่ความขัดแย้งของ กลุ่มคนเป็นจำนวนมาก จึงนำไปสู่แนวคิดในชั่วตรงกันข้ามขึ้นคือทฤษฎีการพัฒนาระแสวิพากษ์

ทฤษฎีการพัฒนาระแสวิพากษ์ เป็นทฤษฎีที่เน้นนำเสนอข้อผิดพลาด และวิพากษ์วิจารณ์ ระบบทุนนิยม โดยมีวัตถุประสงค์ของทฤษฎีเพื่อแก้ปัญหาของระบบทุนนิยม ยกย่องคุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น ขจัดการว่างงาน ความเหลื่อมล้ำของรายได้ ปัญหาความยากจน และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจให้เอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน การพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นฐานของสังคม เช่น ลักษณะในการผลิต การบริโภค การกระจายรายได้ และลักษณะโครงสร้างอื่น ๆ ของสังคม (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 48) ด้วยการที่เน้นระบบเศรษฐกิจที่อยู่ได้ด้วยพึ่งตนเองในระดับชุมชนเป็นหลักและหลบหลีก หรือแม้แต่ไม่พึ่งพาต่างประเทศ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ดังนั้นการศึกษาทฤษฎีการพัฒนาระแสวิพากษ์ เพื่อนำแนวทางในทฤษฎีมาประยุกต์ปรับใช้ ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา จนเข้าใจถึง

ปัญหา และช่วยตัดสินใจเลือกหาแนวทาง หรือข้อเสนอแนะเพื่อป้องกันถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมา

2. ทฤษฎีการพัฒนากระแสวิพากษ์

เมื่อเริ่มมีการตื่นตัวในเรื่องของการพัฒนา ประเทศต่าง ๆ จึงมุ่งเน้นที่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรก ส่วนมากจึงเป็นทฤษฎีว่าด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศมีการพัฒนา ผลผลิตในระบบเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนมากทั้งปัญหาความยากจน การว่างงาน และช่องว่างระหว่างรายได้ขยายตัวและเป็นปัญหารุนแรงขึ้น ด้วยเหตุนี้ แนวคิดในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจจึงหันเหไปสู่แนวคิดใหม่ นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจต้องมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเรื่องของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นั่นคือทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งเน้นที่เรื่องการอธิบายสาเหตุของความด้อยพัฒนาหรือความยากจน และปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับการพัฒนา อธิบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาบันของสังคม และอธิบายกระบวนการของการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งที่การยกระดับหรือฐานะความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ของสังคม (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 11-14)

2.1 ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของมาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx : ค.ศ. 1818 - 1883) เป็นนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกที่ปฏิเสธลักษณะการศึกษา และเนื้อหาบางอย่างในทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพวกคลาสสิก เขากล่าวว่า การศึกษาของพวกคลาสสิกและวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบเก่า มีลักษณะเหมือนการดูภาพนิ่ง ซึ่งสามารถจะเห็นสภาพการณ์ ณ ขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น เขาเสนอว่า ควรศึกษาสถานการณ์ทางสังคมในลักษณะที่เคลื่อนไหว โดยพิจารณาความเป็นมา เป็นไปหรือกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยใช้วิภาษวิธีทางประวัติศาสตร์ (historical dialectic) (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 179)

2.1.1 แนวคิดของมาร์กซ์ว่าด้วยขั้นตอนการพัฒนาของสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของมาร์กซ์ (Marx) มีความแตกต่างไปจากกลุ่มคลาสสิก เป็นอันมากกล่าวคือ ในขณะที่กลุ่มคลาสสิกมีความเห็นว่าระบบตลาดและความมีเหตุผลของมนุษย์จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบราบเรียบประสานประโยชน์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสามารถผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์อย่างมีคุณภาพนั้น มาร์กซ์มีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจะเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class conflict) ทั้งนี้เพราะมาร์กซ์มีความเชื่อว่าการได้มาซึ่งความมั่งคั่งและอำนาจของคนกลุ่มหนึ่งและความพยายามที่จะมีชีวิตอยู่รอดของอีกฝ่ายหนึ่งจะนำมาซึ่งการต่อสู้ในระหว่างชนชั้นของสังคมและทำให้สังคมเกิดการพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยมาร์กซ์แบ่งชั้นของ

ความเจริญก้าวหน้าทางสังคมออกเป็น 5 ชั้น ได้แก่ ชั้นสังคมคอมมิวนิสต์โบราณ (Primitive communism) สังคมทาส (Slavery society) สังคมศักดินา (Feudalism) สังคมทุนนิยม (Capitalism) และสังคมแบบสังคมนิยม (Socialism)

ตามแนวคิดของมาร์กซ์มนุษย์จะเป็นผู้ผลิตและมีผลิตภาพ (productive) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือโครงสร้างทางสังคมจึงเป็นไปตามความสัมพันธ์ของการผลิต (relations of production) ที่มีสองฝ่ายเป็นคู่กรณีเสมอ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนาย และทาสในสังคมทาส ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้า ขุนมูลนายและชนชั้นไพร่ในสังคมศักดินา และความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและแรงงาน ซึ่งเป็นผู้ขายแรงงานให้กับนายทุนในสังคมนิยม ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีดังกล่าวนี้ จะเป็นความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง และเกิดการขูดรีดระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างชนชั้นขึ้น เช่น สังคมทาสมีการขูดรีดแรงงานส่วนเกินโดยตรง สังคมศักดินามีการขูดรีดผลผลิตส่วนเกินในรูปส่วย และสังคมนิยมก็มีการขูดรีดค่าส่วนเกิน (Surplus value) ของแรงงานด้วยเหตุนี้มาร์กซ์ จึงชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของมนุษย์จะเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเอารัดเอาเปรียบและการขูดรีดของฝ่ายหนึ่งต่ออีกฝ่ายหนึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง และความไม่เท่าเทียมกันในสังคมซึ่งจะมีผลนำไปสู่การต่อสู้ และการทำลายล้างในระหว่างชนชั้นถึงขั้นที่ระบบสังคมเดิมถูกทำลายไปแล้วก่อรูปทางสังคมขึ้นมาใหม่ในระดับขั้นที่สูงขึ้นกว่าเดิมไปตามลำดับ มาร์กซ์ให้ความสนใจในชั้นสังคมนิยม และมีความเห็นว่าระบบนี้สามารถ พัฒนา หรือขยายผลผลิต และรายได้ไปสู่ในระดับที่สูงได้ในการขยายผลผลิต และรายได้นั้นถึงแม้ว่าจะขึ้น อยู่กับแรงงานที่ดิ้นทุรนและเทคโนโลยีก็ตามแต่ มาร์กซ์ให้ความสำคัญไปที่การเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยี และ แรงงาน โดยกล่าวว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเสมือนเครื่องยนต์ที่ผลักดันให้ระบบนี้มีความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะขึ้นอยู่กับการลงทุนและส่วนหนึ่งของการลงทุนก็มาจากมูลค่าส่วนเกินที่นายทุนขูดรีดมาจากแรงงานตามความคิดของมาร์กซ์ระบบทุนนิยมจะไม่เข้าสู่สภาวะหยุดนิ่งหากแต่ จะมีความเจริญก้าวหน้าไปสู่ระดับที่สูงแล้วจึงแตกสลาย (Break down) ทั้งนี้เพราะมาร์กซ์มีความเชื่อว่า เทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามากจะเป็นเทคโนโลยีประเภทประหยัดแรงงาน (Labor-saving technology)

ดังนั้นถ้ามีการใช้เทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามากขึ้นจะทำให้มีการว่างงานเป็นจำนวนมาก และความทุกข์ยาก ของกรรมกรจะมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัวซึ่งจะพัฒนาไปสู่ข้อขัดแย้งระหว่างชนชั้น และการทำลายล้างระบบ ทุนนิยมในที่สุด จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าระบบทุนนิยมในสายตาของมาร์กซ์จะเป็นเพียง ขั้นตอนหนึ่ง ของวิวัฒนาการทางสังคมที่ทุกประเทศจะต้องผ่านเพื่อมุ่งไปสู่ระบบสังคมนิยมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและ สังคมของประเทศจึงมีเพียงหนทาง

เลือกเพียงหนทางเดียวเปรียบเสมือนหนึ่งมีถนนเพียงสายเดียวที่เดินได้ แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศจะมีกระบวนการป้อนกลับ (Feed back) ของข้อมูลข่าวสารอยู่ภายในระบบซึ่งจะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาและการแสวงหาแนวทาง การพัฒนาที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปภายใต้ระบบเศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ได้เสมอตลอดเวลา (อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ, ม.ป.ป., หน้า 12-13)

2.1.2 ทฤษฎีของมาร์กซ์ว่าด้วยการพัฒนาทุนนิยม (Marx's theory of capitalist development)

ตามความคิดของมาร์กซ์ สังคมทุนนิยมเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งในพัฒนาการของสังคมก่อนที่จะถึงสังคมคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสังคมในอุดมคติ ดังนั้นสังคมทุนนิยมก็เช่นเดียวกับขั้นตอนอื่นในพัฒนาการของสังคม จะล่มสลายเพราะความขัดแย้งทางชนชั้น มาร์กซ์อธิบายการไปสู่จุดจบของสังคมทุนนิยม หรือจุดจบของการพัฒนาทุนนิยม ดังนี้

มาร์กซ์ กล่าวว่าในสังคมทุนนิยม ผู้ที่ทำการผลิตคือแรงงาน และแรงงานเท่านั้นที่ก่อให้เกิดมูลค่า (Value) ตามทฤษฎีมูลค่าเชิงแรงงาน (Labor theory of value) กล่าวคือแรงงานที่ใช้ในการผลิตสินค้าเป็นตัวก่อให้เกิดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนของสินค้า อย่างไรก็ตามในระบบทุนนิยม แรงงานจะไม่ได้ผลตอบแทนตามมูลค่าที่ตนสร้างขึ้น อย่างไรก็ตามในระบบทุนนิยม แรงงานจะไม่ได้ผลตอบแทนตามมูลค่าที่ตนสร้างขึ้น แต่จะได้รับการตอบแทน (ค่าจ้าง) ในระดับเพียงพอที่จะประทังชีพเท่านั้น ผลผลิตหรือมูลค่าส่วนที่เหลือที่แรงงานสร้างขึ้น ซึ่งมาร์กซ์เรียกว่า มูลค่าส่วนเกิน (Surplus value) จะถูกนายทุนเบียดบังไป

ถ้า W คือมูลค่าของสินค้าหรือผลผลิตทั้งหมด C คือทุนคงที่ (Constant capital) เช่น โรงงาน เครื่องจักร วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต V คือทุนแปรผัน หรือผลตอบแทนของแรงงาน S คือมูลค่าส่วนเกินหรือผลผลิตของแรงงานส่วนที่นายทุนเบียดบังไป เราได้ว่า

$$W = C + V + S$$

ดังนั้นอัตราการขูดรีด (Rate of exploitation) = $\frac{S}{V}$ (เช่น ถ้าการทำงาน 1 วัน เท่ากับ 8 ชั่วโมง) แต่การผลิตสินค้าจำนวนหนึ่งต้องใช้แรงงานเพียง 6 ชั่วโมงทำงานต่อวัน ก็หมายความว่าอีก 2 ชั่วโมงทำงานต่อวัน เป็นการผลิตมูลค่าส่วนเกิน อัตราการขูดรีดจะเท่ากับ $\frac{2}{6} = 33.3\%$ เป็นต้น การลดลงของอัตราผลกำไร ทำให้เกิดการแข่งขันมากขึ้นในการผลิตและการทำธุรกิจ การผูกขาดในการผลิต (Concentration of production) จะเกิดขึ้นและขยายตัวมากขึ้น เพราะผู้ผลิตขนาดเล็กต้องออกจากการแข่งขันไป และผู้ผลิตหน้าใหม่ก็ไม่สามารถเข้าสู่ตลาด นอกจากนี้ยังมีการรวมศูนย์ของทุน (Centralization of capital) คือการที่ทุนในระบบเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในมือของนายทุนไม่กี่รายที่เป็นเจ้าของกิจการขนาดใหญ่หรือกิจการหลายแขนง และกลายเป็นการสร้าง

อำนาจทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มย่อย ๆ ในสังคม ในขณะที่คนส่วนใหญ่อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่ามาก

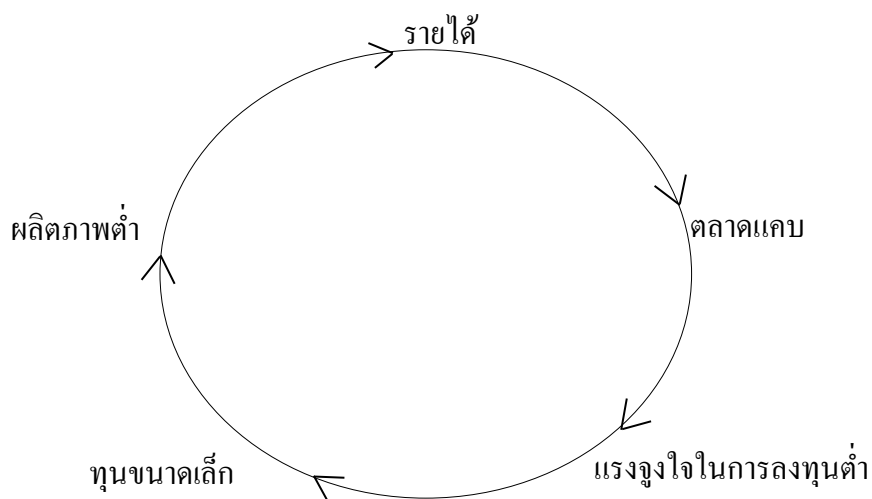
สิ่งที่ตามมาก็คือ ลักษณะของความยากจนข้นแค้นในหมู่กรรมาชีพที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (Increasing pauperization) แรงงานจะมีสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้ายเพราะรายได้ที่ต่ำและการว่างงานในอัตราสูง คนงานเหล่านี้จะกลายเป็นกลุ่มพลังที่มาร์กซ์เรียกว่า กองทัพสำรองของการว่างงานหรือกองทัพสำรองในอุตสาหกรรม ที่จะมีความคิดขัดแย้ง หรือเป็นพลังงานขัดแย้งในระบบทุนนิยม และพัฒนาเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น หรือการต่อสู้ทางชนชั้น (Class struggle) ระหว่างชนชั้นนายทุนหรือฝ่ายที่มี (The haves) และชนชั้นกรรมาชีพ และแนวร่วม ซึ่งได้แก่ เกษตรกรยากจน คนในงานอาชีพอิสระที่ยากจนและผู้สูญเสียทรัพย์สินหรือล้มละลายในระบบแข่งขันของทุนนิยม หรือฝ่ายที่ไม่มี (The haves not) มาร์กซ์กล่าวว่า “คนงานจะรวมตัวกัน เพราะพวกไม่มีอะไรที่จะสูญเสียนอกจากโซ่ตรวน” ความขัดแย้งดังกล่าวจะรุนแรงขึ้น จนถึงขั้นที่ว่าชนชั้นกรรมาชีพจะลุกฮือเพื่อปฏิวัติ และเข้าควบคุมทุนในระบบเศรษฐกิจ สถาปนาระบบสังคมนิยมขึ้น นั่นคือทุนนิยมจะทำลายตนเองในที่สุดนั่นเอง (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 182-184)

2.2 ทฤษฎีวิวัจจรแห่งความยากจน (Vicious circle)

สาเหตุเบื้องต้นของความด้อยพัฒนา (Underdevelopment) เกิดจากปัจจัยที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด รวมกันอยู่ในรูปที่เรียกว่า วิวัจจรแห่งความยากจน (Vicious circle) วิวัจจรแห่งความยากจนนั้นได้ให้ข้อเสนอแนะว่าเงื่อนไขต่าง ๆ ในประเทศที่พัฒนาน้อย (หรือด้อยพัฒนา) นั้นจะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปได้ไม่ได้ ข้อเสนอแนะนี้ได้สมมติว่าประชาชนยากจนมากจนกระทั่งไม่สามารถทำการออมได้ (รายได้ที่ได้รับจากการทำงาานนั้นมีเพียงแค่พอยังชีพ) และเนื่องจากประชากรไม่สามารถทำการออมได้ ประเทศดังกล่าวจึงไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยการลงทุนในระบบเศรษฐกิจ เมื่อปราศจากการลงทุนแล้วระบบเศรษฐกิจจะตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขแห่งผลิตภาพในระดับต่ำ (Low productivity) และด้วยผลิตภาพในระดับต่ำประชาชนจึงต้องตกอยู่ภายใต้ความยากจนต่อไป (ศรีอร สมบูรณ์ทรัพย์, 2529, หน้า 27-30)

ทฤษฎีวิวัจจรแห่งความยากจน หรือวงจรแห่งความทุกข์ยาก เป็นทฤษฎีที่เป็นที่รู้จักกันดี ซึ่งได้อธิบายถึงสาเหตุที่ประเทศไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจน สาเหตุสำคัญของทฤษฎีก็คือว่า ความยากจนในตัวของมันเองเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดหรือตอกย้ำปัญหาความยากจนในประเทศ โดยทำให้เกิดวงจรหรือ วิวัจจรของความยากจนที่ไม่อาจจะหลุดพ้นได้ ทั้งนี้โดยจะเกิดขึ้นทั้งทางด้านอุปสงค์และอุปทานดังนี้

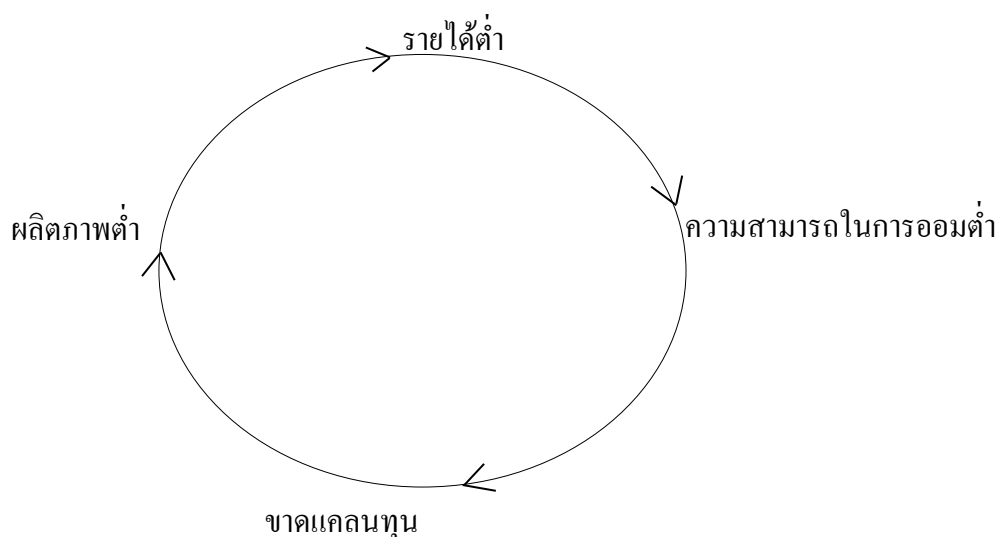
ในด้านอุปสงค์ เนื่องจากความยากจนหรือการมีรายได้ต่ำ ทำให้ประชาชนไม่มีอำนาจซื้อ ขนาดของตลาดจึงแคบเกินกว่าจะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนขึ้น การลงทุนน้อยเกินไปมีผลให้ผลผลิตภาพต่ำ ซึ่งจะมีผลให้รายได้ต่ำ เป็นวงจรเช่นนี้ ตลอดไป

ภาพที่ 2-2 ทฤษฎีวิวัฏจักรแห่งความยากจน ในด้านอุปสงค์

นั่นคือ ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ประเทศยากจนก็เพราะก่อนหน้านั้น ประเทศนั้นยากจนเกินกว่าที่จะทำให้มีตลาดที่จะรองรับผลผลิตจากการลงทุน

ในด้านอุปทาน การมีรายได้ต่ำ ทำให้ความสามารถในการออมเพื่อการสะสมทุนมีน้อย จึงมีผลให้ขาดแคลนทุน ซึ่งจะทำให้ผลิตภาพต่ำ และรายได้ต่ำกลายเป็นวัฏจักรของความยากจนต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

ภาพที่ 2-3 ทฤษฎีวิวัจจักรแห่งความยากจน ในด้านอุปทาน

นั่นคือ ทฤษฎีกล่าวว่า ประเทศยากจนก็เพราะก่อนหน้านั้นประเทศยากจนเกินกว่าที่จะสามารถออมและลงทุนนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่า การขาดแคลนทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นทฤษฎีที่อธิบายการชะงักงันทาง เศรษฐกิจ (Economic stagnation) ที่เกิดขึ้น ณ ระดับรายได้ต่อหัวที่ต่ำ ซึ่งปรากฏว่าในช่วงที่ทฤษฎีนี้ถูกสร้างขึ้น (ในช่วงต้นทศวรรษ 1950) ทฤษฎีนี้อธิบายลักษณะของประเทศจำนวนมากได้ดี อย่างไม่รู้ก็ดี หลังจากนั้นก็ปรากฏว่าประเทศกำลังพัฒนาสามารถเพิ่มระดับรายได้ประชาชาติต่อหัว และเครื่องปั้นซีหรือคัชนิวัตทาง เศรษฐกิจ สังคม อื่น ๆ ก็ชี้ว่าประเทศมีลักษณะที่ดีขึ้น ซึ่งทฤษฎีวิวัจจักรแห่งความยากจน หรือวงจรแห่งความทุกข์ยากก็มีได้ให้คำอธิบายใด ๆ ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 190-191)

2.3 ทฤษฎีความด้อยพัฒนา

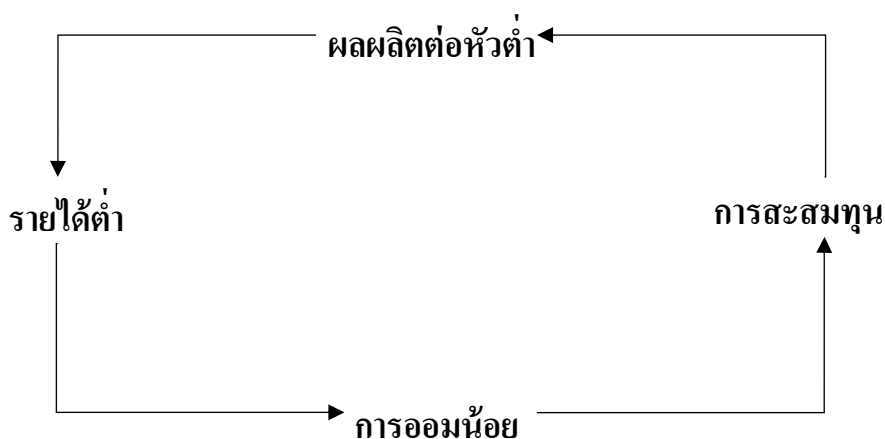
นักเศรษฐศาสตร์และนักพัฒนาได้พยายามคิดค้นทฤษฎีที่อธิบายถึงความด้อยพัฒนา โดยชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก ลักษณะของความด้อยพัฒนาและข้อจำกัดของการพัฒนา (Leibenstein, 1958) ได้แก่

1. ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร รายได้ต่อหัวต่ำ สินค้าทุนต่อหัวต่ำ สินค้าส่งออก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทอาหารและวัตถุดิบ

2. พื้นฐานทางการเกษตร มักมีเทคนิคการผลิตล้าหลัง ภาระหนี้สินของเกษตรกรสูง และขนาดการถือครองที่ดินต่ำ
3. โครงสร้างประชากร มีอัตราการเกิดสูง ประชากรส่วนใหญ่มีปัญหาทุพโภชนาและปัญหาสุขภาพอนามัย
4. ด้านวัฒนธรรมและการเมือง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษิต่ำ มีการใช้แรงงานเด็ก ชนชั้นกลางมีน้อย ประชาชนยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม
5. ด้านเทคโนโลยี พบว่า ผลผลิตทางการเกษตรต่อไร่ต่ำ บริการด้านการศึกษาและฝึกอบรมยังกระจายไม่ทั่วถึง บริการด้านการคมนาคมขนส่งมีไม่เพียงพอ

ประการที่สอง สาเหตุของความด้อยพัฒนา คือ ข้อจำกัดของปัจจัยการผลิต Ragnar Nurkse (1953) ซึ่งให้เห็นว่าการที่ประเทศยากจนเพราะประชาชนยากจนและระบบเศรษฐกิจไม่ได้รับ การพัฒนา กล่าวคือ เมื่อประชาชนยากจน อำนาจซื้อของประชาชนจึงมีน้อย (ด้านอุปสงค์) ซึ่งทำให้ไม่ดึงดูดให้มีการเพิ่มการลงทุน ในขณะที่เดียวกัน เมื่อประชาชนมีรายได้น้อย การออมก็มีน้อย (ด้านอุปทาน) ความสามารถในการลงทุนก็มึน้อย ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ นอกจากนี้ Gill (1963) ได้อธิบายวัฏจักรแห่งความยากจน ที่เกิดจากการสะสมทุนมีน้อย โดยสรุปดังรูปข้างล่างนี้

ภาพที่ 2-4 ทฤษฎีความด้อยพัฒนา

ประการที่สาม สาเหตุของความด้อยพัฒนามาจากปัจจัยด้านสังคม โดยมีนักเศรษฐศาสตร์และนักพัฒนาอธิบาย พอสรุปได้ดังนี้

1. ความล้าหลังของประเทศเกิดจากการมีประชาชนที่ล้าหลัง (โดยให้คำนิยามประชาชนที่ล้าหลังว่าเป็นประชาชนที่ไม่ประสบความสำเร็จกับการต่อสู้ทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีชีวิต

ความเป็นอยู่ที่ดีและยึดมั่นกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ล้ำสมัย) ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ และประชาชนขาดความเป็นผู้ประกอบการ

2. ประเทศที่ล่าช้าจะมีลักษณะเป็นปัจเจกนิยมมากกว่าความเป็นสากลนิยม นั่นคือการตัดสินใจมักยึดความคิดของตนเป็นสำคัญมากกว่าจะคำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น การทำงานจึงยึดแต่ผลประโยชน์ของตนมากกว่าการยึดความสำเร็จของงาน ด้วยเหตุนี้ จึงขาดระบบการทำงานเป็นคณะหรือขาดการแบ่งงานกันทำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน

3. สังคมในประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นสังคมแบบชาวนา (Peasant society) กล่าวคือ มีการยกระดับฐานะทางสังคมน้อยมาก เทคโนโลยีล่าช้า มีการแบ่งชั้นวรรณะสังคมขาดแคลนชนชั้นกลาง และมักถูกรอบงำโดยบุคคลที่ถืออำนาจอย่างขาดเหตุผล เพราะฉะนั้น ประเทศ UDCs/LDCs จึงขาดความคิดริเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลง จึงกลายเป็นสังคมที่หยุดอยู่กับที่ ไม่มีการพัฒนา

4. สังคมจะพัฒนาได้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องแรงจูงใจด้านจิตวิทยาบุคคล อันได้แก่ พฤติกรรมของผู้ประกอบการที่ปรารถนาจะแสวงหาสิ่งที่ดีเยี่ยม แรงจูงใจนี้จะผลักดันให้เกิดความคิดริเริ่มในสิ่งใหม่ ๆ (Innovation) สิ่งที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจนี้จะต้องมาจากการให้การศึกษา และการฝึกอบรมมาตั้งแต่ในวัยเด็ก (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547, หน้า 15-16)

2.4 ทฤษฎีการพึ่งพาระหว่างประเทศ (International dependence models)

ทฤษฎีการพึ่งพาระหว่างประเทศ ได้ถือว่าประเทศโลกที่สามได้รับผลกระทบทั้งในทางสถาบัน การเมือง และความไม่ยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ส่งผลให้ประเทศโลกที่สามต้องพึ่งพา และตกอยู่ภายใต้การครองอำนาจของประเทศร่ำรวย ตัวแบบนี้มี 2 แนวคิดหลักดังต่อไปนี้

2.4.1 ทฤษฎีการพึ่งพาแบบอาณานิคมสมัยใหม่ (Neocolonial dependence model)

ทฤษฎีนี้เป็นผลจากการเติบโตของความคิดในแนวมาร์กซิสต์ที่ถือว่า การดำรงอยู่ของความด้อยพัฒนาของโลกที่สามเป็นวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยม ระหว่างประเทศที่ไม่เสมอภาคกันของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน การดำรงอยู่ร่วมกันของประเทศร่ำรวยและยากจนในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศไม่ว่าจะโดยการขูดรีดอย่างจงใจหรือการปล่อยปละละเลยก็ตามถูกครองงำ โดยความสัมพันธ์แห่งอำนาจอันปราศจากความเสมอภาคกันระหว่างประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Center) และประเทศยากจนบริวาร (Periphery) ที่พยายามพึ่งพาตนเองและเป็นอิสระแต่ก็ยากยิ่ง และบางครั้งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ กลุ่มคนที่มีฐานะดี มีรายได้มาก และมีอำนาจทางการเมืองในประเทศด้อยพัฒนา (เช่น เจ้าของที่ดิน เจ้าของธุรกิจ พ่อค้า ข้าราชการ ผู้นำสหภาพแรงงาน) กลายเป็นชนชั้น (ชนชั้นปกครอง) ซึ่งยอม

พิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเพื่อคงไว้ซึ่งระบบทุนนิยมโลกอันไร้ความเสมอภาคเอาไว้ พวกเขาได้รับใช้ และได้รับผลประโยชน์ โดยตรงและโดยอ้อมกลุ่มที่มีอำนาจและผลประโยชน์รวมทั้งบริษัทข้ามชาติ (Multinational corporations) องค์การให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เช่น IMF และสหประชาชาติ ซึ่งได้ทุนรอนจากประเทศนายทุนที่ร่ำรวย กิจกรรม และทัศนคติของพวกเขา มักจะเป็นประโยชน์ต่อองค์การเหล่านั้นแทนที่จะพยายามก่อให้เกิดการปฏิรูปอย่างจริงจังที่จะนำไปสู่ความผาสุกของประชาชนส่วนข้างมาก ในบางกรณีกิจกรรมบางอย่างนำไปสู่ระดับการครองชีพที่เลวลง หรืออีกนัยหนึ่งก็จะเป็น “การพัฒนาความด้อยพัฒนา” ขึ้นมานั่นเอง สรุปแล้วทัศนะของกลุ่มนีโอมาร์กซิสต์ (หรือกลุ่มที่สนใจโครงสร้างสังคมและอาณานิคมสมัยใหม่) ต่อความด้อยพัฒนา เห็นว่าโลกที่สามยังคงยากจนลงเรื่อย ๆ เพราะประเทศนายทุนอุตสาหกรรม (รวมทั้งประเทศสังคมนิยม) มีนโยบายครองเจ้าประเทศยากจนซึ่งขยายตัวออกมาในรูปของการให้ผลประโยชน์แก่ชนชั้นปกครองที่มีอำนาจ หรือ กลุ่มนายหน้า (Comprador) ในประเทศยากจนเป็นการตอบแทน (สมบูรณ สุภคิลป์ และวันชัย ริมวิทยากร, 2534, หน้า 88-89)

2.4.2 ทฤษฎีการพึ่งพาแบบกระบวนทัศน์ที่ผิด (False paradigm)

ทฤษฎีการพึ่งพาแบบกระบวนทัศน์ที่ผิด (False paradigm) หมายถึง การที่ประเทศในโลกที่สามรับคำแนะนำที่ผิดพลาดและไม่เหมาะสม โดยที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญจากประเทศพัฒนาแล้วและองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ เช่น (ธนาคารโลก ยูเนสโก องค์การกรมการระหว่างประเทศ ฯลฯ) เป็นต้น ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้มักจะเสนอแนวคิดที่ซับซ้อน ตลอดจนมีตัวแบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมและผิดพลาด เนื่องจากปัจจัยทางด้านโครงสร้างและสถาบัน เช่น การกระจายการถือครองที่ดินอันไม่เหมาะสม การครอบครองทรัพย์สิน ทั้งในประเทศ และระหว่างประเทศอย่างไม่เป็นธรรม การได้รับสินเชื่ออย่างไม่เสมอภาคกัน เหล่านี้ทำให้นโยบายต่าง ๆ ของประเทศรับใช้ผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่มีอำนาจ (ทั้งในและนอกประเทศ)

นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังได้อธิบายถึงความรู้ และการศึกษาของปัญญาชนชั้นนำ ผู้นำสหภาพแรงงาน นักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนาวางแผน กลุ่มนักธุรกิจนายทุน จนถึงข้าราชการในประเทศด้วยพัฒนาต่างได้รับการศึกษาและฝึกอบรมจากต่างประเทศ จึงรับเอาแนวคิดและตัวแบบของตะวันตกมาใช้โดยไม่รู้ตัว ซึ่งไม่สอดคล้องกับประเทศยากจน แต่กลับไม่มีความรู้เกี่ยวกับประเทศและสังคมของตนอย่างเพียงพอ พวกเขาให้ความสนใจต่อแนวคิดเกี่ยวกับอัตราส่วนของทุน – ผลผลิต อัตราการออม การลงทุน อัตราเพิ่มของรายได้ประชาชาติ แต่ละเลยการปฏิรูปโครงสร้างและสถาบันของสังคม หรือบางครั้งก็สนใจอย่างฉาบฉวยเท่านั้น

แม้ว่าทั้งสองทฤษฎีจะมีอุดมการณ์แตกต่างกันก็ตาม แต่ผู้สนับสนุนทั้งสองตัวแบบก็ปฏิเสธการเร่งอัตราเพิ่มของรายได้ประชาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นดัชนีวัดการพัฒนา พวกเขาให้ความสนใจแก่การปฏิรูปโครงสร้างสถาบันของสังคม (ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ) ในบางกรณีถึงกับให้ยกเลิกการครองครองทรัพย์สินทั้งทางการเงิน และทางกายภาพโดยสิ้นเชิงเพื่อขจัดความยากจน ขยายโอกาสในการทำงานออกไป ลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ ยกระดับการครองชีพ (รวมทั้งอนามัย การศึกษา ตลอดจนการสร้างสรรควัฒนธรรม) ของมวลชน นักนิยมโครงสร้างบางคนไปไกลถึงกับเสนอว่าการเติบโตไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่วิธีที่ได้ผลในการจัดการกับปัญหาสังคมได้แก่ การปรับเปลี่ยนลักษณะ ของกระบวนการเติบโตเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม และได้ประโยชน์จากการพัฒนาอย่างถ้วนหน้า (สมบูรณ์ สุกศิลป์, วันชัย ริมวิทยากร, 2534, หน้า 89-90)

2.5 ทฤษฎีการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์ตามแนวคิดของหลา มะหยิ่น (Hla Myint)

หลา มะหยิ่น อธิบายการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและการขยายตัวของทวิลักษณ์ในระบบเศรษฐกิจว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการเปิดประเทศ เขากล่าวว่าในช่วงแรกของการขยายตัวหรือเปิดประเทศ ประเทศจะมีการผลิตเพื่อส่งออกสินค้าขั้นปฐมที่ประเทศมีความชำนาญในการผลิต ซึ่งโดยทั่วไปการส่งออกจะอยู่ภายใต้การดำเนินการของชาวต่างชาติ (โดยการสนับสนุนของรัฐ) การส่งออกจะเป็นช่องทางของการระบายส่วนเกิน (Vent for surplus) ที่เกิดจากการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรหรือจากการกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต

โดยที่ประเทศยังมีลักษณะล้าหลัง ประชาชนดำเนินชีวิตใกล้เคียงระดับพอยังชีพ ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ รัฐบาลจึงพยายามใช้มาตรการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นที่การชักจูงหรือบังคับให้ประชาชนหันเข้าสู่แนวชีวิตแบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจการเงิน เช่นกระตุ้นให้มีอุปสงค์ต่อสินค้าเข้า การใช้นโยบายด้านภาษีเพื่อกระตุ้นให้หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือพืชที่ทำเงิน (Cash crops) ในกระบวนการดังกล่าวจะเกิดชนชั้นผู้นำใหม่ (New elites) ซึ่งหลอมหรือดูดซับแนวชีวิตแบบตะวันตกได้ดี แต่คนส่วนใหญ่หรือชนพื้นเมืองจะไม่ปรับตัวหรือไม่เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาแนวทางใหม่นั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดลักษณะความไม่ลงรอยหรือความแตกต่างกันในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำมาซึ่งความไม่พึงพอใจในทางเศรษฐกิจอันจะนำไปสู่ปัญหาด้านการเมือง

หลา มะหยิ่น กล่าวว่า การพัฒนาในระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์เป็นรูปแบบที่ไม่ต้องการความชำนาญพิเศษในหมู่คนพื้นเมืองสูงนัก เพราะการส่งออกยังเป็นไปได้โดยขยายการใช้แรงงานในระบบการผลิตเดิม แต่การค้าระหว่างประเทศอาจจะไม่สามารถขยายตัวได้มากนัก หรือ

การขยายตัวของการส่งออกไม่ก่อผลขยายในการเพิ่มรายได้ต่อคนในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะ ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. ความไม่เข้าใจและความไม่ลงรอยกันในเรื่องของทัศนคติหรือค่านิยมในด้านการ ทำงาน และการใช้ชีวิตของนายทุนต่างชาติกับแรงงานชาวพื้นเมือง

แรงงานในประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นชาวพื้นเมือง มักมีความต้องการหรือพอใจที่จะ ใช้ชีวิตง่าย ๆ ที่ตนเคยชิน จึงมักไม่ยอมรับระเบียบ วินัย หรือข้อผูกพันในการจ้างงานในโรงงาน มากนัก นอกจากนี้โดยที่อัตราค่าจ้างที่ได้รับค่อนข้างต่ำและไม่ค่อยมีหลักประกันในการทำงาน แรงงานที่มารับจ้างทำงานในโรงงานจึงมักจะรักษากิจการการผลิตทางการเกษตรของตนไว้ และ พร้อมที่จะทิ้งงานในโรงงานไปเมื่อถึงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว หรือหางานใหม่เมื่อว่างเว้นจาก การเพราะปลูก

ในส่วนของนายจ้างชาวต่างชาติ พวกเขามักมีทัศนคติว่าคนพื้นเมืองในประเทศกำลัง พัฒนาขาดวินัย จำเป็นจะต้องมีระเบียบ ควบคุมคนงานเหล่านี้ให้เข้มงวด และเนื่องจากเชื่อว่าเส้น อุปทานแรงงานมีลักษณะวกกลับ (Backward-bending supply curve) นายทุนเหล่านี้จึงมักใช้ นโยบายค่าจ้างต่ำ เพื่อให้มีการทำงานมากชั่วโมงขึ้น นอกจากนี้นายทุนต่างชาติยังไม่วางใจใน นโยบายเศรษฐกิจของประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับการลงทุนของต่างชาติ จึงมักไม่ต้องการที่จะลงทุน สูง การลงทุนและการจัดสวัสดิการในรูปของบ้านพักคนงานและอื่น ๆ ให้กับคนงาน จึงไม่มาก เท่าที่ควร

ด้วยเหตุดังกล่าวแรงงานจึงมักมีลักษณะเป็นแรงงานชั่วคราวมากกว่าที่จะเป็นแรงงานถาวรในกิจการการผลิต การหมุนเวียนเข้า-ออก (Turn over) ของแรงงานในกิจการผลิตต่าง ๆ จึงค่อนข้างสูง

2. การขาดกลุ่มแข่งขัน การขาดกลุ่มแข่งขันในการทำธุรกิจอันเนื่องมาจากการขาดผู้ ลงทุนหรือความไม่แน่นอนของการลงทุน หรือผลจากข้อ 1. ทำให้ไม่เกิดผลขยาย (Spread effect) หรือไม่เกิดการขยายตัวของการทำธุรกิจ การขยายตัวของการผลิต และการจ้างงาน การไม่เกิด กิจกรรมในขั้นต่อไปนี้เองที่ทำให้ผลประโยชน์ในเชิงพลวัต (Dynamic gain) อันเนื่องมาจากการ ทำอุตสาหกรรม หรือความชำนาญในการผลิตเกิดขึ้นน้อยมาก

3. มีการตัดดวงผลประโยชน์โดยแรงงานที่อพยพเข้ามาจากประเทศอื่น และนายทุน ต่างชาติ และในระยะยาวนานายทุนต่างชาติและแรงงานเหล่านี้ได้พัฒนาตนเองจนกลายเป็นผู้ควบคุม การค้า และการผลิตสำคัญ ๆ ในระบบเศรษฐกิจ

ประชาชนชาวพื้นเมืองมีความต้องการหรือพอใจที่จะใช้ชีวิตง่าย ๆ เพราะไม่เคยถูก กดดันจากปัญหาการยังชีพ พวกเขาจึงไม่กระตือรือร้นต่อการเข้าร่วมในกิจกรรมการผลิต หรือ

ติดต่อกับต่างชาติ แต่แรงงานอีกส่วนหนึ่งในโรงงานเป็นแรงงานที่อพยพมาจากประเทศที่มีความกดดันในเรื่องการครองชีพ (เช่น ชาวจีน อินเดีย) ซึ่งในระยะแรกจะมีความสนใจน้อยมากที่จะตั้งรกรากอย่างถาวรในประเทศที่ตนเองอพยพเข้ามาอาศัย และกระตือรือร้นต่อการแสวงหาและสะสมเงินเพื่อนำกลับภูมิลำเนาเดิม (คนเหล่านี้ยินดีที่จะทำงานที่ได้ค่าจ้างต่ำ มีความขยันขันแข็ง และมีระเบียบวินัยในการทำงานเป็นที่พอใจของนายทุนต่างชาติ) ดังนั้น เงินทุนที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจ หรือเกิดขึ้นจากการพัฒนา จึงมีเหลือเพื่อใช้ในการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจน้อยมาก คือนอกจากจะมีการนำออกในรูปของผลกำไร (โดยนายทุนต่างชาติ) ยังมีการนำออกในรูปของค่าจ้าง (โดยแรงงานที่อพยพเข้ามา)

เมื่อเวลาผ่านไป ปรากฏว่าปัญหากดดันในเรื่องที่ดินทำกิน ความกดดันในเรื่องการครองชีพ ความกดดันด้านการเมืองและสังคม ทำให้คนงานอพยพหันเหความคิดที่จะกลับภูมิลำเนา มาสู่การตั้งรกรากถาวรในประเทศที่ตนเองอพยพเข้ามาพร้อม ๆ กับการที่ได้มองเห็น โอกาสต่าง ๆ ในสังคมใหม่ คนเหล่านี้จึงพยายามเรียนรู้และพัฒนาตนเองมากขึ้นจนกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง หรือสามารถควบคุมการทำธุรกิจการค้า และการผลิตสำคัญ ๆ ในประเทศที่ตนเองอพยพเข้ามา (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535, หน้า 202-204)

2.6 ทฤษฎีการพัฒนาว่าด้วยระบบโลก (The World-system perspective)

แนวคิดว่าด้วยระบบโลก เป็นการอธิบายการพัฒนาที่ต่างออกไป กล่าวคือ มีหน่วยของการวิเคราะห์อยู่ที่ระบบโลกทั้งระบบ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งนักวิชาการตามแนวคิดนี้เชื่อว่าพลวัตที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระดับรัฐหรือหน่วยย่อยของระบบโลก ซึ่งแนวคิดหรือแนวคิดที่ให้รัฐเป็นหน่วยการวิเคราะห์ไม่สามารถอธิบายได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดนี้ว่าด้วยระบบโลกเป็นการเปิดขอบเขตแห่งความรู้สู่ความจริง ในระดับที่การวิเคราะห์วิจัยในระดับรัฐหรือแม้แต่การเปรียบเทียบระหว่างรัฐไม่อาจทำได้

การอธิบายการพัฒนาโดยใช้ระบบโลกทั้งระบบเป็นหน่วยการวิเคราะห์นี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะเวลายาว (Long term) และในภาพกว้าง (Large scale) เพื่อให้เห็นถึงจังหวะคลื่น (Cyclical rhythms) แนวโน้มและการเบี่ยงเบนหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเด็นที่ศึกษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาพลวัตที่เกิดขึ้นใน

แนวคิดนี้ว่าด้วยระบบโลกนี้ เริ่มพัฒนาขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ต่อเนื่องมาถึงทศวรรษที่ 1980 โดยนักวิชาการซึ่งเห็นว่าแนวคิดหรือแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่มีมาก่อนหน้านั้นไม่สามารถอธิบายหรือมองข้ามประเด็นสำคัญหลายประเด็นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรม

ใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1982 หรือที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนหน้านั้น เป็นต้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538, หน้า 62)

2.6.1 แนวคิดและวิธีวิทยาของ Wallerstein

Wallerstein ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดว่าด้วยระบบโลก เพื่อศึกษาพลวัตของเศรษฐกิจโลก ตลอดจนเพื่อหาคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งทฤษฎีภาวะทันสมัย และทฤษฎีพึ่งพิง หรือทฤษฎีพึ่งพาไม่สามารถอธิบายได้ ทั้งนี้แนวคิดส่วนหนึ่งเกิดจากการผสมผสานแนวคิดของ Neo-Marxist ของ Fran, Dos Santos และ Amin รวมทั้งแนวคิดของ Fernand Braudel และสำนัก Annales (Annales school ของฝรั่งเศส) Wallerstein เห็นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน โลกนั้น เป็นผลที่มีความสอดคล้องกัน ไม่สามารถแยกแยะออกเป็นสาขาใดของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง Wallerstein มองว่าระบบโลกเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of analysis) และมีเพียงระบบเดียวเท่านั้น ไม่ได้แบ่งโลกออกเป็นระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยม โลกที่หนึ่งหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว โลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ระบบโลกประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน คือ ส่วนแกน (Core) ส่วนบริวาร (Periphery) และส่วนกึ่งบริวาร (Semiperiphery) โดยส่วนหนึ่งเป็นกึ่งบริวารนั้นอยู่ระหว่างส่วนที่เป็นแกนกับส่วนที่เป็นบริวารและเป็นส่วนที่มีลักษณะของทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวผสมกัน การเพิ่มส่วนที่เป็นกึ่งบริวารเข้ามาในการวิเคราะห์นี้ แนวคิดว่าด้วยระบบโลกเชื่อว่าจะทำให้สามารถอธิบายความเป็นไปในโลกซึ่งแนวคิดอื่นแยกอธิบายไว้ต่างหาก เช่น พัฒนาการเฉพาะตัวของประเทศบริวารในกลุ่มโลกที่สาม การที่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงบางประเทศสามารถก้าวออกจากการมีสถานะเป็นบริวารในช่วงปลายของทศวรรษที่ 20 เป็นต้น การที่ระบบโลกประกอบด้วยส่วนแกน ส่วนบริวาร และส่วนกึ่งบริวารนี้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดด้วยระบบโลกไม่เน้นศึกษาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหากแต่ให้น้ำหนักในการศึกษาวิเคราะห์แก่ทั้ง 3 ส่วนเท่ากัน (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 59)

2.6.2 แนวคิดและวิธีวิทยาของ Bergesen and Schoenberg

แนวคิดนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลัทธิอาณานิคมและมองว่าประเทศที่เป็นแกน (Core) หรือประเทศที่เป็นส่วนบริวาร (Periphery) ซึ่งแนวคิดระบบโลกมองว่า ส่วนแกนและส่วนบริวารมีการเชื่อมโยงทางด้านโครงสร้าง จึงถือว่าทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมบอร์เจเชน และสเซอร์นเบิร์ก (Borgesen & Schoenberg, 1982 อ้างถึงใน ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 60) มีวิธีวิทยาทางการศึกษาที่มองถึงความเป็นพลวัต (Collective dynamic) ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเป็นการวิเคราะห์ลัทธิอาณานิคมในระดับที่สูงกว่าระดับรัฐ โดยมีการศึกษาถึงปัจจัย 3 ประการ ได้แก่

1. การกระจายอำนาจภายในของประเทศส่วนแกน หรือประเทศแม่

2. ความมั่นคงของประเทศส่วนเกินหรือประเทศแม่

3. ปฏิกริยาในรูปของลัทธิอาณานิคม (Colonialism) และพาณิชยกรรม

(Merchantism)

ฉะนั้นปัจจัยทั้งสามประการจึงเป็นองค์ประกอบของการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนประเทศแม่หรือส่วนเกิน ซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียเปรียบอย่างยิ่งสำหรับประเทศบริวารทั้งหลาย (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 60)

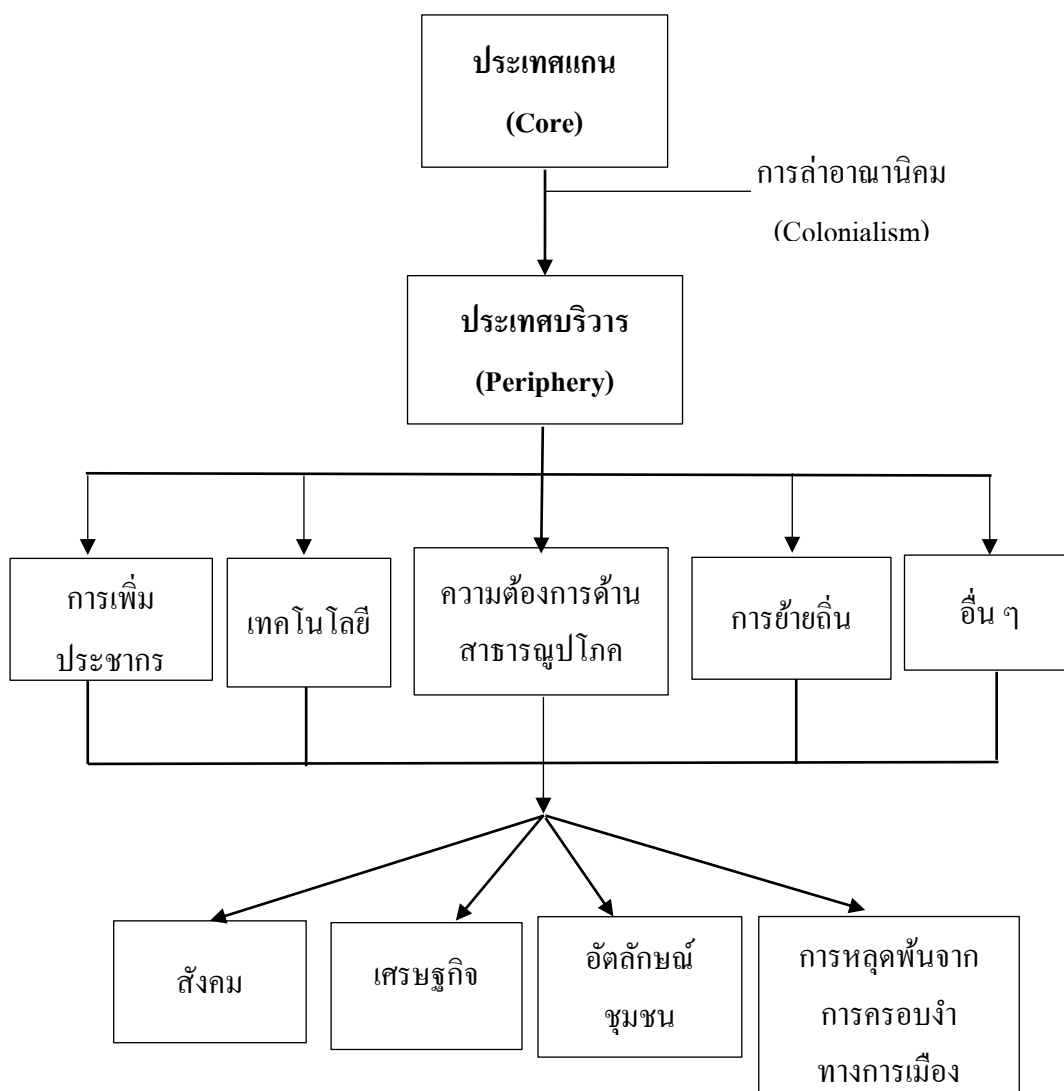
2.6.3 แนวคิดและวิธีวิทยาของรูปแบบการเคลื่อนไหวของแรงงาน (Labour

movement)

ในช่วงศตวรรษที่ 20 ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะโครงสร้างของกระบวนการผลิตต่อแรงงาน (Production / Labour process) และโครงสร้างของแรงงานเอง การเคลื่อนไหวของแรงงานในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งการเคลื่อนไหวของแรงงานทางการเมือง (Political labour movement) และความเคลื่อนไหวของแรงงานทางด้านสังคม (Social labour movement) จะเห็นได้ว่าช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่ระบบทุนนิยมมีการพัฒนาที่รุนแรงขึ้นจนกลายเป็นระบบผูกขาด (Monopoly) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างแรงงานและการผลิตมีการนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต เพราะฉะนั้นจึงทำให้เกิดสภาวะแรงงานไม่มีงานทำ (Unemployment) นายจ้างหันมาใช้เครื่องจักรแทนกำลังแรงงานคนลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการต่อรอกทางด้านอำนาจ หนึ่งส่วนใหญ่ในลักษณะการเคลื่อนไหวของแรงงานนั้นประเทศแแกนจะไม่เน้นนโยบายปราบปรามแรงงาน ส่วนประเทศบริวารนั้นจะเน้นการปราบปราม อย่างไรก็ตาม ตามปรากฏการณ์ของสังคมโลกทั้งประเทศแแกนและประเทศบริวารต่างก็ประสบปัญหาการเคลื่อนไหวทั้งทางด้านแรงงานและความเคลื่อนไหวทางด้านของสังคม เช่นกัน (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 60)

2.6.4 แนวคิดและวิธีวิทยาของรูปแบบว่าด้วยระบบโลกกับความเป็นเมือง

ความเป็นเมืองที่มากเกินไป (Overurbanization) เป็นผลมาจากการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ตลอดจนระบบเทคโนโลยีที่ช่วยสร้างระบบสาธารณูปโภค ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ทันสมัย ค่านิยมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าเป็นผลมาจากลัทธิการค้าอาณานิคม ทั้งที่เป็นจริง ๆ หรือเคลื่อนย้ายมาจากพฤติกรรมอื่น ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิในหน้าถัดไป

ภาพที่ 2-5 ระบบของความเป็นเมืองและสภาวะการเปลี่ยนแปลง (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 61)

เพราะสังคมโลกมีการเชื่อมโยงต่อกันด้วยสิ่งที่เรียกว่าเครือข่ายเมือง (Urban network) ของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนา จากสภาพความเป็นจริงประเทศที่พัฒนาแล้วจะกอบโกยและตัดดวงผลประโยชน์ต่าง ๆ จากประเทศที่เป็นบริวารหรือประเทศที่ด้อยพัฒนา ซึ่งเพื่อความมั่นคงของตนเอง และปล่อยให้ล่าหลัง ฉะนั้นตราบดีที่ไม่มีคุณภาพทางด้านโครงสร้างของสังคมตรานั้นมีระบบทุนนิยม (ธงชัย สมบูรณ์, ม.ป.ป., หน้า 61-62)

ภายหลังการพัฒนาประเทศตามแนวทางของทฤษฎีความทันสมัย (Modernization theory) ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนา ที่เน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจ ความทันสมัย

และการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้แพร่กระจายไปทั่วโลก จนประสบผลสำเร็จก่อให้เกิดผลดี โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ แต่ในระยะเวลาไม่นานก็ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาที่ยากต่อการแก้ไข จึงถูกมองว่าเป็นการพัฒนาที่ล้มเหลว จนเกิดความขัดแย้งของกลุ่มคน และเกิดกระแสต่อต้านนำไปสู่ข้อขัดแย้งทางความคิดตามมา นั่นคือการพัฒนากระแสวิพากษ์ การพัฒนากระแสวิพากษ์นั้นแม้จะเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นวิพากษ์วิจารณ์ แก้ปัญหา และลดผลกระทบจากการพัฒนากระแสหลัก แต่ทฤษฎีนี้ยังมีแนวทางการแก้ปัญหาที่ยังไม่ชัดเจน มีความสุดโต่งมากเกินไป และยังเป็นทฤษฎีที่ยังไม่แพร่หลายมากพอที่จะเป็นที่ยอมรับในทุก ๆ ประเทศจนนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนา แทนที่การพัฒนากระแสหลักได้ ปัญหาความยากจน การกระจายรายได้ การว่างงาน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยยังคงอยู่ การพัฒนาที่เน้นความเจริญทางวัตถุ คำนึงถึงแต่ความต้องการของตนเองในปัจจุบัน มิได้คำนึงถึงความต้องการของเยาวชนรุ่นหลังในอนาคต ทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมากจึงถูกใช้ในการผลิตอยู่ฟุ่มเฟือย จนทำให้เกิดปัญหาด้านทรัพยากรขาดแคลนและปัญหามลพิษ จนได้เกิดแนวคิดการพัฒนาขึ้นใหม่หลายแนวคิดและในหลายประเทศเพื่อเป็นทางเลือกให้กับประเทศต่าง ๆ ที่มักเรียกว่า การพัฒนากระแสทางเลือก (สุมิตร สุวรรณ, 2554, หน้า 25)

การพัฒนากระแสทางเลือก เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งบริหารจัดการทรัพยากรโดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมในปัจจุบันและรักษาไว้ให้กับคนรุ่นหลังในอนาคต โดยได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการพัฒนาที่ต้องคำนึงหลายมิติ ทั้งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป้าหมายทั้งสามด้านพัฒนาไปควบคู่กันได้อย่างมั่นคง

ในปัจจุบันนี้ แนวทางการพัฒนาแบบเดินสายกลางนี้กำลังเป็นกระแสหลักในการนำเสนอเพื่อพัฒนาประเทศของบรรดาประเทศ UDCs/LDCs ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอเมริกากลาง (เช่น เม็กซิโก บราซิล อาเจนตินา ชิลี) และประเทศในเอเชีย (เช่น เกาหลีใต้ อินเดีย ใต้หวัน ไทย) เป็นต้น ซึ่งบางประเทศก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี (เช่น เกาหลีใต้ ใต้หวัน) แต่บางประเทศก็กลับเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง (เช่น เม็กซิโก บราซิล และอาเจนตินา) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของผู้นำในประเทศนั้น ๆ และความต่อเนื่องของนโยบาย รวมทั้งปัจจัยภายนอก (International factors) ที่มีผลผลักดันให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างราบรื่น และยั่งยืน (นิรมล สุธรรมกิจ, 2547, หน้า 19-20)

3. ทฤษฎีการพัฒนากระแสทางเลือก

คำว่า “การพัฒนาทางเลือก” ถูกแปลความหมายไปต่าง ๆ นานา แต่โดยทั่วไปหมายถึงการเป็นข้อวิจารณ์หรือเป็นฝ่ายตรงข้ามกับการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งแต่การสร้างความสะดวก

เศรษฐกิจเป็นทางเลือกจากการพัฒนาโดยรัฐและกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจต่าง ๆ แนวทางที่จัดว่าเป็นการพัฒนาทางเลือกอาจใช้ชื่อเรียกอื่น ๆ เช่น การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยั่งยืน ฯลฯ ซึ่งมักมีกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับชุดคำ เช่น การมีส่วนร่วม ประชาชนรากลุ่ม องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การปลูกจิตสำนึก กระบวนการประชาธิปไตย พลเมือง สิทธิชุมชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ฯลฯ

ไพเอทีร์ส (Pieterse, 1988) ศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย ซานตาบาร์บารา ผู้เชี่ยวชาญด้าน โลกทัศน์ กระบวนการพัฒนา และรูปแบบทางวัฒนธรรม ซึ่งว่าจุดเน้นสำคัญที่ทำให้การพัฒนาทางเลือกแตกต่างจากการพัฒนากระแสหลักคือ ขณะที่การพัฒนากระแสหลักเน้นการจัดระเบียบ โลกระดับมหภาคและมุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาทางเลือกเป็นการพัฒนาจากข้างล่าง (Development from below) ให้ความสำคัญกับผู้กระทำหรือศักยภาพของมนุษย์ (Agency) ในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยยึดเอาประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (People-centered orientation) ปัจจุบันการพัฒนาทางเลือกมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งเพราะเอ็นจีโอมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งเอ็นจีโอมิบทบาทสำคัญในการผลักดันและส่งเสริมการพัฒนาทางเลือก ขณะเดียวกันกระแสสังคมก็ให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการสั่นคลอนของกระบวนการพัฒนากระแสหลัก อันเนื่องมาจากความล้มเหลวของการพัฒนาในหลายทศวรรษที่ผ่านมา

ว่ากันว่าแนวคิดเรื่องการพัฒนาทางเลือกเป็นการเคลื่อนย้ายเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm shift) ของการพัฒนา จากการพัฒนากระแสหลักที่เน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุและความเติบโตทางเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างเท่าเทียม มีส่วนร่วม และยั่งยืน ด้วยการใช้นโยบายการพัฒนาแบบใหม่ที่จะต้องมีหลักคิดเรื่องความเสมอภาค ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และพัฒนาความอยู่ดีกินดีของประชาชน อย่างไรก็ตาม ไพเอทีร์ส (Pieterse, 1988) กลับโต้แย้งว่านั่นไม่ใช่การเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ ยิ่งกว่านี้ เขาเห็นว่าการพัฒนาทางเลือกไม่ควร มีกระบวนทัศน์ใด ๆ ของตนเองเลยด้วยซ้ำ เพื่อที่จะไม่เป็นการวางกรอบทางนโยบายที่แข็งตัว และกำหนดให้การพัฒนาทางเลือกกลายเป็นแบบแผนอย่างใดอย่างหนึ่งที่ชัดเจนลงไป ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพูดถึงการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ ในมิติของการพัฒนามักจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงกรอบนโยบายในการพัฒนาจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่ง เช่น รัฐไทยมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดประชาชนหรือชุมชนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่การพัฒนาที่กำหนดโดยรัฐอีกต่อไป แต่การวางนโยบายมักเป็นการกำหนดกรอบหรือทิศทางที่จะต้องเป็นไปในแนวทางดังกล่าวเพียงแบบเดียวเท่านั้น และนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่ตายตัว และจำกัดไม่ให้มีการคิดค้นหรือสร้างสรรค์แนวทางการพัฒนาในแบบอื่น ๆ แนวทาง ดังกล่าวจึงขัดแย้งกับแนวคิดที่ว่าท้องถิ่น

ควรมีอำนาจกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองอย่างแตกต่างหลากหลาย โดยให้สอดคล้องกับบริบท และเงื่อนไขทางนิเวศวัฒนธรรมและสังคมของท้องถิ่น ดังนั้น Pieterse จึงเสนอว่าแทนที่จะสร้าง กระบวนทัศน์ของการพัฒนาทางเลือกซึ่งจะกลายเป็นแบบแผนวิธีการ (Programmatic) หรือ หลักการตายตัว การพัฒนาทางเลือกควรมีสถานะเป็นข้อโต้แย้งหรือข้อวิจารณ์ที่ ทำทาบการพัฒนา กระแสหลักมากกว่า (อัจฉรา รักยุคิธรรม, 2556, หน้า 16-17)

3.1 ทางเลือกการพัฒนาภายใต้โลกทัศน์ตะวันตก

3.1.1 นิเวศสังคมนิยม (Eco-socialist)

ในสภาวะปัจจุบันของโลกทุนนิยม ความขัดแย้งหลักของสังคมไม่ได้เกิดขึ้นตาม การวิเคราะห์แบบมาร์กซิสม์ดั้งเดิม (Marxist orthodox) ที่ว่า โดยพัฒนาการของระบบทุนนิยมจะ นำไปความขัดแย้งในคู่หลักระหว่างชนชั้นนายทุน กับชนชั้นกรรมาชีพ และจะทำให้เกิด กระบวนการต่อสู้ทางชนชั้น (Class structure) และการปฏิวัติที่นำโดยชนชั้นกรรมาชีพ เหตุการณ์ ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเป็นจริงในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่สังคมนิยมของแต่ละประเทศ ไม่ ว่าจะเป็นสหภาพโซเวียต จีน คิวบา อินโดจีน ฯลฯ แต่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างระบบทุนนิยม (Capitalism) กับระบบนิเวศ (Ecology) แทน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของ อีโว โมราเลส (Evo Morales) ประธานาธิบดีของ โบลิเวีย (The second ecosocialist manifesto, 2007) ว่า “โลกนี้เกิด ความทุกข์ยาก /ความเจ็บป่วย อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ซึ่งล้วนแต่เป็นผลมา จากการพัฒนาของระบบทุนนิยม” ที่นำไปสู่การจัดการคู่กรณีที่ขัดแย้งกันระหว่างการพัฒนาของ ระบบทุนนิยม กับการพัฒนาที่ต่อต้านระบบทุนนิยม หรือก็คือนิเวศสังคมนิยม

แนวคิดในการพัฒนาที่ต่อต้านทุนนิยม เชื่อว่าทุนนิยมทุนนิยมเป็นระบบที่เลวร้าย มุ่งหมายขูดรีดมนุษย์กับธรรมชาติพร้อม ๆ กันเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดเศรษฐกิจทุนนิยมมีเป้าหมาย เพื่อขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งจนเกินขีดจำกัดของระบบนิเวศ ก่อให้เกิดความเสียหายทาง สิ่งแวดล้อมดังนั้นการผลิตแบบทุนนิยมจึงมองแต่ระยะสั้น (การกอบ โกยกำไร) ไม่ได้มองถึงระยะ ยาว (การล่มสลายของธรรมชาติ) วิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นผลผลิตของ ทุนนิยมที่ทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิธีการที่จะแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมมี วิธีการเดียว คือ การโค่นล้มระบบทุนนิยมแบบถอนรากถอน การสร้าง “สังคมใหม่ : นิเวศสังคม นิยม” ที่อยู่บนพื้นฐานของ “ความยุติธรรมทางสังคมและคำนึงถึงความยุติธรรมทางนิเวศ” (สุนทร คุณชัยมั่ง, 2551)

แนวคิด หลักการที่เป็นรูปธรรมของ “สังคมใหม่”

1. ยุติการระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม
2. ยุติการขูดรีดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

3. ยุติการทำลายล้างผลาญโลกธรรมชาติ
4. ยอมรับความสำคัญของ “ท้องถิ่นนิยม”: ชุมชนต้องมีอำนาจควบคุมการจัดทรัพยากรของตนเอง
5. ปฏิเสธอำนาจนิยมและการรวมศูนย์: เน้นหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (และประชาธิปไตยรากหญ้า)

ตารางที่ 2-1 เปรียบเทียบแนวความคิดสังคมนิยม (แบบเก่า) กับแบบนิเวศสังคมนิยม

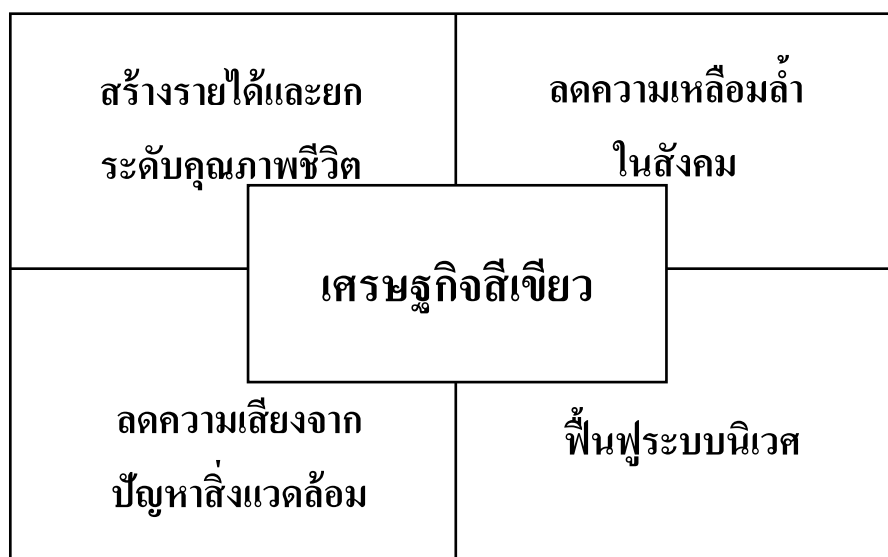
ประเด็น	สังคมนิยม (แบบเก่า)	นิเวศสังคมนิยม
ประเด็นที่ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์	การยุติระหว่างคน-คน	การยุติระหว่างคน-ธรรมชาติ
สังคมนิยมที่พึงปรารถนา	สังคมนิยม : ไม่มีชนชั้น ไม่มี การยุติ ความเสมอภาค ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ	นิเวศสังคมนิยม : สังคมนิยมที่มีความยุติธรรมทางสังคมและคำนึงถึงความยุติธรรมทางนิเวศ
แนวทางไปสู่สังคมนิยมที่พึงปรารถนา	การปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมาชีพ	การสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ
การบริหารและการตัดสินใจ	เน้นการรวมศูนย์อำนาจ (อยู่ที่รัฐ)	เน้นการกระจายอำนาจ (การมีส่วนร่วม)

3.1.2 เศรษฐกิจสีเขียว (Green economy)

แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญมากขึ้นในระดับโลก วิกฤตการเงินในปี 2008 และความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอันเป็นผลมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ยิ่งทำให้เศรษฐกิจสีเขียวจะเป็นทางเลือกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับอนาคตของมนุษยชาติ

เศรษฐกิจสีเขียวเป็นแนวคิดที่มีความใกล้ชิดกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างยิ่งนิยามต่าง ๆ เศรษฐกิจสีเขียวที่ถูกนำเสนอขึ้นมาจะมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเสมอ มิติต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นฐานคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และการรักษาสิ่งแวดล้อม

เพื่อให้คนในปัจจุบันสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้โดยไม่ลดความสามารถของคนในอนาคตในการตอบสนองความต้องการของเขานั้นเอง เราอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวเป็นวิธีการในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เศรษฐกิจสีเขียวจึงเป็นทฤษฎีที่ได้ถูกเสนอขึ้นในฐานะของรูปแบบการพัฒนาทางเลือกที่จะช่วยขจัดปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคม ซึ่งยังเป็นแนวคิดที่มีข้อถกเถียงโต้แย้งอีกมากระหว่างนักเศรษฐศาสตร์และนักสิ่งแวดล้อม ยังไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายและคุณลักษณะซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล โดยจุดมุ่งหมายเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และความเท่าเทียมกันในสังคม และลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในระยะยาว ลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ลดผลกระทบทางลบจากกิจกรรมของมนุษย์ ลดความขาดแคลนของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยไม่ปล่อยให้สังคมต้องเผชิญกับความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ (ชล บุนนาค, 2559)

ภาพที่ 2-6 แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว

มาตรการและเครื่องมือระดับประเทศที่นำไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว

1. การเพิ่มประสิทธิภาพทางนิเวศ (Eco-efficiency) เช่น การให้แรงจูงใจแก่หน่วยผลิตเพื่อลดการใช้ทรัพยากรลงเหลือเพียงระดับที่สมเหตุสมผลในการผลิต

2. การจัดสรรรายจ่ายรัฐบาลเพื่อกระตุ้นภาคเศรษฐกิจเพื่อสิ่งแวดล้อม (Green-stimulus package)

3. การสนับสนุนให้เกิดตลาดของผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม และการจัดซื้อของภาครัฐสีเขียว (Greening of markets and public procurement) รัฐบาลอาจออกมาตรการที่ระบุเงื่อนไขในการจัดซื้อสินค้าบางประเภท

4. การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม (Investment in green infrastructure) รัฐบาลควรสนับสนุนการลงทุนในนวัตกรรม โดยให้ความสำคัญต่อการสร้างประโยชน์ร่วม (Co-benefits) ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม หรือการสร้างงาน

5. การฟื้นฟูและขยายเพิ่มระดับของทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Restoration and enhancement of natural capital) ได้แก่ มาตรการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพ หรือกลไกเชิงสถาบันที่ เพิ่มความสามารถของชุมชนและภาครัฐในการจัดการทรัพยากรทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นต้น

6. การกำหนดราคาหรือต้นทุนที่เหมาะสมของทรัพยากร (Getting prices right)

7. การปฏิรูประบบภาษีเพื่อสิ่งแวดล้อม (Eco-tax reform)

3.1.3 ทุนนิยมสีเขียว (Green capitalism)

ทฤษฎีแนวทุนนิยมสีเขียวได้เริ่มต้นขึ้นภายหลังจากการประชุม Earth Summit ครั้งที่ 2 ณ กรุงริโอเดอ-จาเนโร (Rio de Janeiro) โดยการประชุมครั้งนั้น ได้มีการออกแผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) เป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับมิติสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการสร้างความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เป็นแนวคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) นิยามของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวที่ทั่วโลกให้การยอมรับมากที่สุดนั้น ก็คือนิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme: UNEP) ที่ให้ความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวไว้ว่าเป็นรูปแบบ เศรษฐกิจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสุขภาวะของมนุษย์ที่ดีขึ้น และมีความยุติธรรมทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการลดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมลงให้มากที่สุด พร้อมกับแก้ไขปัญหาคาตแลนทางนิเวศ (UNEP, 2010) มีแนวทางการพัฒนานี้สำคัญดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาแบบอุตสาหกรรมสีเขียว (Green industry) คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ยึดมั่นในการประกอบกิจการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินการประกอบกิจการด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักการพัฒนา

1. ความมุ่งมั่นสีเขียว (Green commitment) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย เป้าหมายและแผนงานที่จะลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2. ปฏิบัติการสีเขียว (Green activity) เป็นขั้นปฏิบัติการตามนโยบาย เป้าหมายและแผนงานที่กำหนดเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม

3. ระบบสีเขียว (Green system) คือการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ มีการติดตามประเมินผลและทบทวนเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. วัฒนธรรมสีเขียว (Green culture) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำให้บุคลากรในองค์กรมีจิตสำนึกในการสงวนและรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมและให้ความร่วมมือของการประกอบกิจการให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

5. เครือข่ายสีเขียว (Green network) เป็นการขยายขอบเขตของการเป็นอุตสาหกรรมสีเขียวจากภายในสู่ภายนอกองค์กร

2. อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco-industry) คือ ชุดความรู้ที่ถูกพัฒนามาจากแนวคิด “นิเวศวิทยาอุตสาหกรรม” (Industrial ecology) ประสงค์ให้ผู้ประกอบการร่วมกลุ่มหรือสร้างเครือข่ายเพื่อดูแลผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือการยกระดับการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับของเสียที่เกิดขึ้นและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle) เพื่อให้เกิดการสร้างสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการลดมลพิษให้เป็นศูนย์ (Zero emission) การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้วัสดุและพลังงานอย่างคุ้มค่า

หลักการพัฒนา

1. ใช้พลังงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

2. มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน สิ่งปลูกสร้างและระบบคมนาคมสาธารณะ

3. การจัดการขยะและของเสียโดยการเปลี่ยนให้เป็นวัตถุดิบและพลังงาน

4. การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น

3. เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco industrial town) คือ การพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศ (Green based economy) และคำนึงถึง

ผลประโยชน์ต่อชุมชนและระบบนิเวศโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่มีส่วนได้เสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน, ม.ป.ป.)

3.1.4 ทฤษฎีพัฒนาแบบยั่งยืน

แนวความคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนในช่วงสองทศวรรษ (ค.ศ. 1972-1992) ที่ผ่านมาระหว่างการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม (U.N. Conference on the Environment) ณ กรุง สตอกโฮล์ม และการจัดตั้งหน่วยงานในการป้องกันสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติคือ The United Nations Environmental Protection (UNEP) ในค.ศ. 1972 กับการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่า ด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ กรุงริโอเดอจาเนโร (United Nations Conference on Environment and Development: UNCED) ใน ค.ศ. 1992 มีความเห็นที่สอดคล้องกันในทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์และความเสียหายนี้ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์

ความเห็นเกี่ยวกับความรุนแรงของปัญหานี้สะท้อนให้เห็นได้จากข้อเขียนของหลายหน่วยงาน เช่น รายงานของสภาธุรกิจเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน (The business council for sustainable development) ที่เสนอต่อการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (UNCED) ถึงความไม่ยั่งยืนของวิธีการในปัจจุบันที่ใช้ในการจัดการพลังงานการจัดการป่าไม้การทำเกษตรการปกป้องพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์การจัดการด้านการขยายตัวของเมือง และการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจากรายงานของบรันด์ท์ แลนด์ (The brundtland report) ระบุถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันว่าถึงระดับวิกฤติต่อการอยู่รอดของ ชีวคบน โลกของสถาบันทรัพยากรโลก (The World Resources Institute: WRI) ในการร่วมมือกับ โครงการการพัฒนา และสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติสรุปจากฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมที่ได้มีการรวบรวมไว้ว่า โลกปัจจุบันมิได้มีทิศทางมุ่งไปสู่อนาคตที่ยั่งยืน แต่กลับมุ่งไปสู่ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่จะเกิดกับมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม ธนาคารโลกพยากรณ์ว่าผลผลิตทางเศรษฐกิจของโลกจะเพิ่มขึ้น 3.5 เท่าภายในค.ศ. 2030 และยอมรับว่าถ้ามลพิษ และความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นไปตามการเพิ่มของผลผลิตผลลัพธ์ที่จะเกิดคือความรุนแรงของปัญหามลพิษ และความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม (World Bank, 1992, p. 9) แผนปฏิบัติการที่ 5 ของประชาคมยุโรป (The fifth action program of the european community) ยอมรับว่ารูปแบบ ต่าง ๆ ในปัจจุบันของกิจกรรมการพัฒนาไม่ได้ทำให้เกิดความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมดังที่เห็นได้จากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เป็นไปอย่างซ้ำ ๆ แต่ต่อเนื่องจากมาตรการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

ใน ค.ศ. 1993 ในรายงานประจำปีเกี่ยวกับสถานภาพของโลกสถาบันเฝ้าระวังโลก (The worldwatch institute) กล่าวสรุปถึงความเสียหายของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ว่ามีผลปรากฏให้เห็นในการ ลดลงของประสิทธิภาพการผลิตของพื้นที่เกษตรป่าทุ่งหญ้า และประมงในการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในการ กำจัดแหล่งกากสารพิษค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลโรคมะเร็ง โรคภูมิแพ้ โรคหืดหอบ และโรคทางเดินหายใจ และในการขยายตัวของความหิวโหย แนวโน้มเหล่านี้มีความหมายว่าถ้าไม่มีการเปลี่ยนวิถีเศรษฐกิจที่ มุ่งทำลายไปสู่เศรษฐกิจที่มีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมแล้ว คนในรุ่นต่อไปจะต้องเผชิญกับปัญหาอันท่วมท้นจากความเสี่ยงต่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม และการล่มสลายทางสังคมในขณะเดียวกันใน ค.ศ. 1992 สถาบันวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของโลกสองแห่งร่วมกันประกาศคำเตือนว่าการบริโภคทรัพยากรอย่างไม่มีการจำกัดทั้งในด้านการผลิต และการใช้พลังงานสามารถนำไปสู่ผลทางภัยพิบัติสิ่งแวดล้อมโลก การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมบางอย่างอาจทำให้เกิดความเสียหายที่เกินศักยภาพของโลกที่จะแก้ไขได้ออนาคตของโลกอยู่ที่ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาจึงมีการแสดงความคิดเห็นอย่างมากมายให้ประชาคมโลกตระหนักถึงความเสียหายของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนา และเรียกร้องให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยองค์การในระดับโลก

ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable development) รายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) หรือรู้จักกันในนามของรายงานของบรันดท์แลนด์ ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นครั้งแรก และเป็นที่ยอมรับใช้ในการกล่าวอ้างอิง ว่าการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ “การพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นต่อไปต้องเสียไป (Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs) ตามคำจำกัดความของ WCED นี้ การพัฒนาแบบยั่งยืนจะเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในหมู่คนรุ่นเดียวกันในปัจจุบัน (Intragenerational equity) และความเท่าเทียมกันของคนระหว่างรุ่นปัจจุบัน และรุ่นต่อไป (Intergenerational equity) ความเท่าเทียมกันนี้เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในการกระจายความมั่งคั่ง(รายได้) และการใช้ทรัพยากรตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการให้คำจำกัดความโดย WCED แต่มีการใช้การพัฒนาแบบยั่งยืนในความหมายที่แตกต่างกัน ไปยังไม่มีคำจำกัดความตายตัวแน่นอน อน เดวิด เพียร์ซ และคณะ (Pearce, 1989, pp. 73 - 85) กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่ามีมากมาย สำหรับเอกินส์ (Ekins, 1994) พิจารณาว่าปัญหาของการให้คำจำกัดความของการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่

แนวคิดที่ผสมผสานกันอยู่สองแนวคิดด้วยกัน คือ การพัฒนา (Development) และความยั่งยืน (Sustainability) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการพัฒนาเมื่ออยู่มากมายในกรณีนี้อาจจะพิจารณาอย่างกว้าง ๆ ว่าการพัฒนาคือกระบวนการที่มีผลต่อการเพิ่มสวัสดิการของกลุ่มที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับความพยายามในปัจจุบันของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ในการแสดงให้เห็นถึงระดับการพัฒนาโดยการรวมตัวเลขรายได้ประชาชาติต่อหัวกับข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้อง กับตัวเลขการตายของทารก และอัตราการรู้หนังสือเข้าไปในดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI)

บาร์เบียร์ (Barbier) เสนอให้พิจารณาว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของระบบสามระบบด้วยกัน ได้แก่ ระบบชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม (Biological, economic and social systems) ดังนั้นเป้าหมายโดยทั่วไปของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน คือการให้ได้เป้าหมายที่ครอบคลุมทั้งสามระบบนี้ให้มากที่สุด โดยการพิจารณาจากทางเลือกต่าง ๆ เนื่องจากเป้าหมายทั้งสามนี้มักจะไม่สามารถบรรลุได้ในเวลาเดียวกัน ความยากลำบากในการกำหนดทางเลือกแสดงให้เห็นว่ากระบวนการที่ดีที่สุดในการทำให้ได้เป้าหมายมากที่สุดจะต้องผ่านกระบวนการทางการเมืองมากกว่ากระบวนการทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเกี่ยวกับ “การรักษาสิ่งแวดล้อมต้องมาก่อน (Primary Environmental Care: PEC) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนกับเป้าหมายทางด้านสิ่งแวดล้อม และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในหมู่องค์กรพัฒนาในความพยายามที่จะนำแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน ไปปฏิบัติ

ฮอล์มเบอร์ก และแซนบรูค (Holmberg & Sanbrook, 1992, pp. 31-32) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยอาศัยแนวคิดจาก PEC ดังกล่าวว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนในส่วนของความหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา คือการพัฒนาที่ประกอบไปด้วย

1. เป้าหมายทางเศรษฐกิจ: การตอบสนองและความพึงพอใจด้านความจำเป็นพื้นฐาน

2. เป้าหมายทางสิ่งแวดล้อม: การป้องกันและการนำไปใช้อย่างดีที่สุดในสิ่งแวดล้อม

3. เป้าหมายทางสังคม: การให้อำนาจแก่กลุ่มคนและชุมชนสำหรับความยั่งยืนประกอบไปด้วย 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่

3.1 ด้านสังคม: ความยั่งยืนในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ความสัมพันธ์ และสถาบัน

3.2 ด้านเศรษฐกิจ: ความยั่งยืนในการจัดสรร และกระจายทรัพยากรที่ขาดแคลน

3.3 ด้านนิเวศวิทยา: ความยั่งยืนในการให้จากสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรแก่ทั้งสองด้าน ข้างต้น

ดังนั้นหากพิจารณาโดยรวมทั้งในส่วนของคำจำกัดความของ WCED และของ ฮอล์มเบอร์ก และแซนบรูก (Holmberg & Sanbrook, 1992, pp. 31-32) แล้วการพัฒนาแบบยั่งยืนมีความหมายถึงการพัฒนาที่มีเป้าหมายทั้งในแง่ของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมคุณภาพชีวิต และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสำหรับคนในยุคปัจจุบัน และมีความยั่งยืนไปถึงลูกหลานในอนาคต และในปัจจุบันแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวข้องกับความหมายที่ได้กล่าวสรุปไว้แล้ว อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติตามแนวคิดนี้เป็นสิ่งที่เพิ่งเริ่มต้น โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ, ม.ป.ป., หน้า 21-25)

3.1.5 ทฤษฎีความสมดุลและนิเวศวิทยา (Equilibrium and ecological theory)

นักคิดทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ โอดัม (Odum) เอมอส (Amos) โรเบิร์ต (Robert) แม็คเคนซี (McKenzie) วอลเตอร์ ฟายเออร์ (Walter Firey) ดันแคน (Duncan) ได้เสนอแนวการพัฒนาแบบสมดุล (Equilibrium) ว่าหมายถึงความจำเป็นในการดำรงรักษาระบบนิเวศวิทยาที่เหมาะสม ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของคนกับสภาพแวดล้อมต้องได้สมดุล การพัฒนาของสังคมจะต้องอยู่ในขอบเขตจำกัดที่สภาพแวดล้อมสามารถคงอยู่ได้ ความสนใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและนิเวศวิทยาควรจะเป็นค่านิยมที่ขาดไม่ได้

สรุปทฤษฎีความสมดุลของโอดัม (Odums equilibrium theory) และข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนา ดังนี้

1. มีโครงการที่บังคับเข้มงวดในเรื่องของการวางแผนครอบครัว การควบคุมการผลิตการทำแท้ง
2. ปฏิรูปการเก็บภาษีที่ทำลายหรือลดสิ่งกระตุ้นการเจริญเติบโต
3. ควบคุมขนาดและการกระจายของประชากรโดยการวางแผนและการกำหนดขอบเขตของการใช้ที่ดิน
4. เน้นความสำคัญของกฎหมายและยาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมการบริโภค
5. ห้ามดิ้นรนในเรื่องที่ประชากรที่พอเหมาะสมควรอยู่ในระดับใด
6. ในการเพิ่มผลผลิตการเกษตร ควรเน้นคุณภาพความหลากหลายและความทนทานโรครมากกว่าการเน้นการเพิ่มผลผลิต
7. เน้นเรื่องคุณภาพการเก็บรักษาและคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์มากกว่าเรื่องอัตราการผลิตและการบริโภค

8. การหมุนเวียนและการอนุรักษ์อย่างเข้มงวดในเรื่องของน้ำและแร่ธาตุทั้งหมด และทรัพยากรทางชีวภาพ

9. มีการใช้ระบบการจัดการกับสิ่งเหลือใช้โสโครก

10. เปลี่ยนระบบการเผชิญหน้าทางการเมืองระหว่างประชาชนชนบทและประชาชนในเมือง โดยพิจารณาระบบการเมืองทั้งหมดสำหรับชนบทและเมืองให้เป็นระบบเดียวกัน

11. เปลี่ยนการเน้นในเรื่องการแก้ปัญหาระยะสั้น ๆ หรือแก้เพียงปัญหาเดียว ไปสู่รูปแบบการแก้ปัญหาในระยะยาว และเป็นปัญหาใหญ่

12. เน้นความสำคัญของการศึกษาในเรื่องหลักการทั้งหมดของคนและสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอของโอดัม (Odum) ต่อประเทศโลกที่สาม (The third world) นั้นอาจจะพบกับปัญหาต่าง ๆ แต่เขาได้แนะนำให้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างธรรมชาติและชนิดของปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเผชิญหน้าต่อประเทศด้อยพัฒนา และได้บอกแนวทางในการแก้ไขปัญหเหล่านี้ ตลอดจนปัญหาของสิ่งแวดล้อมในประเทศที่พัฒนาแล้ว

อมอส (Amos, 1950) ผู้เขียน Human ecology: A theory of community structure เห็นว่า มนุษย์นิเวศวิทยา (Human ecology) หมายถึง แนวทางที่ประชากรดำเนินงานเพื่อการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม โดยเน้นการวิเคราะห์ว่าทำไมการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจึงเกิดขึ้นและเกิดอย่างไร และศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ไม่สามารถทดแทนและไม่สามารถหมุนกลับมาได้อีก โดยพิจารณาคูสมบัติของโครงสร้างด้านประชากรและลักษณะสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์และกระทำต่อกัน ตัวอย่างเช่น ปัญหาที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในภาคอุตสาหกรรมจะส่งผลต่อสภาพแวดล้อมของสังคมอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในแง่มลพิษต่าง ๆ

ดันแคน (Duncan, 1975) ได้เสนอ POET Model สำหรับการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม P คือ Population (ประชากร) O คือ Organization (องค์กรชุมชน/ กลุ่ม) E คือ Environment (สิ่งแวดล้อม) และ T คือ Technology (วิทยาการต่าง ๆ) ดังนั้น ประชากรในชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีรูปแบบใดจะมีผลต่อสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ชุมชนนั้น ๆ ต่อมา มีผู้นำ POET มาวิจารณ์ว่าได้ละเลยค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อในชุมชน จึงได้เพิ่ม Culture (วัฒนธรรม) เข้าไปเป็น POET + C

งานเขียนของชุมักเกอร์ (Schumacher, 1974) คือ Small is Beautiful หรือแนวความคิดการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึงการนำเอาเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว มาปรับใช้ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและ

ชนบทอย่างชาญฉลาด ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable development) คือรักษาทรัพยากรไว้ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไปได้

มีการจัดตั้ง Institute for social ecology ในสหรัฐอเมริกา โดยนักนิเวศวิทยา Bookchin ซึ่งมีแนวความคิดนิเวศวิทยาสังคม (Social ecology) ซึ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อม โดยอาจครอบคลุมถึงทรัพยากรส่วนรวม (Common property resource) และความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) แนวคิด Political ecology (นิเวศวิทยาการเมือง) ก็เป็นกระแสหนึ่งที่ใช้ในนิเวศวิทยาและเศรษฐศาสตร์การเมืองมาเป็นกรอบวิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และที่ดิน (มนตรี กรรพุมมาลัย, 2537)

แนวคตินิเวศวิทยาตามที่กล่าวมา ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นนิเวศวิทยาการพัฒนา (Ecodevelopment) ก็ได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม โดยอาจจะใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมประยุกต์เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า เทคโนโลยีนิเวศ (Ecotechnology) โดยเน้นการเสริมคุณค่า (Value) ใหม่แก่ประชาชนในรูปของการอนุรักษ์ (Conservation) การฟื้นตัวของทรัพยากร (Renewability) และการนำของเก่ามาใช้ใหม่ (Recycling) เพื่อทดแทนรูปแบบเดิมของแนวคิด ทฤษฎีความทันสมัยและทฤษฎีความเจริญทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (Exploitability) และการหาทรัพยากรทดแทน (Substitutability) ดังนั้นการนำ แนวคตินิเวศวิทยาการพัฒนา (Ecodevelopment) ไปใช้จะต้องเน้นการมีระบบคิดที่กว้างไกลรอบด้านโดยนำเอาความคิดมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการและลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น โดยอาจเรียกว่า Think globally, Act locally นั่นเอง (วรทัศน์ อินทรคัมพร, ม.ป.ป.)

3.2 ทางเลือกการพัฒนาภายใต้โลกทัศน์ตะวันออก

3.2.1 เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist economics)

วิชาเศรษฐศาสตร์ที่เรารู้จักกันอยู่ เป็นวิชาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อพูดถึงเศรษฐศาสตร์และเรื่องราวเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ เราก็ใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อคิดถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์ เราก็คิดในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกด้วย ดังนั้นถ้าจะมาถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็ยากที่จะทำตัวเองให้พ้นออกไปจากกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์และภาษาเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตกนั้น เพราะฉะนั้นการพูดถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธก็อาจจะเป็นการพูดถึงพระพุทธศาสนาด้วยภาษาเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ภายในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนั่นเอง

ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist economics) นี้มีแนวทางในการพัฒนาที่ขัดแย้งกับทฤษฎีการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน Growth paradigm และการสะสมความมั่งคั่ง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ยั่งยืน

การใช้ตัวเลขเศรษฐกิจอย่างเดียว เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ ย่อมก่อให้เกิดความหายนะและการล่มสลายทางสังคม ซึ่งมีนักคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาทฤษฎีนี้ได้แก่ ชูมาเคอร์ (Schumacher) ที่ได้รับปรัชญาและความคิดทางพุทธธรรม และความคิดของคานธี มาเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับปรัชญาและโลกทัศน์ของชูมาเคอร์ ที่เน้น “ทางสายกลาง” และหลัก “อหิงสธรรม” หลักการที่สำคัญที่สุดในเศรษฐศาสตร์ของชูมาเคอร์ คือ ความพอดี (Sufficiency) และความยั่งยืน (Permanence) ความคิดเช่นนี้ต่อมาถูกเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” (Buddhist economics)

หลักการพื้นฐานเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

1. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จะต้องแยกแยะ 3 สภาวะของชีวิตความเป็นอยู่ ความทุกข์ (น้อยเกินไป) ความพอเพียง (พอดี) และความมั่งคั่ง (มากเกินไป)
2. เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ควรจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่เน้นหลักการของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานทดแทน
3. ความใหญ่โต (ขนาดของการผลิต) ไม่จำเป็นต้องแปลว่า ดีหรือดีกว่าการผลิตขนาดเล็กระดับท้องถิ่น มีแนวโน้มว่าสามารถสร้างผลงานทางสังคม และสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุด
4. เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับคุณค่าของความเป็นคนและสนองความต้องการของคน มีความสำคัญกว่าเทคโนโลยีขนาดใหญ่ ที่มุ่งแค่สนองการขายตัวทางเศรษฐกิจ
5. คุณค่าของแรงงาน อยู่อยู่ที่การสร้างสรรค์ชีวิตของมนุษย์และสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548, หน้า 1-6)

3.2.2 แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม (Dhammic socialism)

แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม พุทธทาสภิกขุ (2557) เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่า

ธัมมิกสังคมนิยม หมายถึง สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรมคำว่า “ธรรม” ในที่นี้ท่านใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ชาติเดียว อณูเดียว นี่มันมีไม่ได้ มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งปริมาณก็อยู่อย่างสังคมนิยม” จะเห็นว่า ธรรมชาติที่พุทธทาสภิกขุมองว่ามีเจตนารมณ์สังคมนิยม ก็คือระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งเล็กที่สุดระดับปริมาณ ๆ ไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยค้ำจุนให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้

ตามที่สนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวมซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว ดังข้อความที่ว่า “สังคมนิยมมีความหมายว่าต้องเห็นแก่สังคม เพราะฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุดมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้นี้ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนาก็ยอมรับอุดมคติอันนี้ ขอมันนับเนื่องเข้าไปในพระพุทธศาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” แม้ระบบของ “ศีล” หรือ “วินัย” ก็เช่นเดียวกัน พุทธทาสภิกขุมองว่าบัญญัติหรือจัดตั้งตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมหรือธรรมชาติ (ขันมิกสังคมนิยม) กล่าวคือ เป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม

องค์ประการของขันมิกสังคมนิยม มี 3 ประการ คือ

1. สังคมนิยม :

- 1.1 สังคมเน้นความเสมอภาคซึ่งเป็นเรื่องใหญ่กว่าเสรีภาพ ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ
- 1.2 มิได้ต่อต้านเทคโนโลยีทางการผลิตแต่ต่อต้านการแบ่งผลประโยชน์ที่ไม่ยุติธรรม
- 1.3 มีการจัดแบ่งผลประโยชน์ให้กระจายไปโดยทั่วถึงที่สุด
- 1.4 กินและใช้เท่าที่จำเป็น ไม่กินเกิน ใช้เกิน จึงไม่ต้องผลิตเกิน

2. ขันมิกะ

- 2.1 ความเป็นธรรมชาติ คือ มีความพอดี การทำลายและการสร้างเท่าที่จำเป็น เช่น นกจะกินอาหารเท่าที่กระเพาะของมันจะสามารถจุได้ ต้นไม้จะดูดน้ำเท่าที่ลำต้นมันจะเก็บได้ เป็นต้น
- 2.2 ชอบธรรมหรือถูกศีลธรรม มนุษย์ต้องคิดถึงผู้อื่น ต้องละกิเลส

3. ราชาก็เป็นสังคมนิยม

- 3.1 ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมะที่ทำให้ราชาเป็นราชาสังคมนิยมและราชาก็เป็นสังคมนิยม จะสามารถทำหน้าที่ได้รวดเร็วก็เพราะเป็นเผด็จการ
- 3.2 เผด็จการที่ท่านพุทธทาสใช้ในความหมายภาษาธรรม คือ “เผด็จการโดยธรรม” คือ เป็นแง่วิธีการ เผด็จการแบบธรรมิกสังคมนิยมของท่านจะไม่ยอมให้มีการทำผิดคิดชั่ว (จิรัชยา เจียวักก, 2557)

3.2.3 รพินทรนาถ ฐากูร (Rabindranath Tagore)

รพินทรนาถ ฐากูร (Rabindranath Tagore) มหากวีผู้ยิ่งใหญ่ชาวอินเดีย ท่านเกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2404 ในตระกูลพราหมณ์ที่มั่งคั่งในเมืองกัลกัตตา วรรณะพราหมณ์ในสังคมอินเดียสมัยอยู่ใต้การปกครองเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แม้จะอยู่ในสังคมของชนวรรณะสูงสุดแต่ท่านก็ใส่ใจในความเสมอภาคกันของชนต่างชั้นวรรณะในสังคมและเห็นด้วยกับการต่อสู้ของมหาตมะ คานธี ทั้งในเรื่องการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคในสังคมของชนทุกชั้นวรรณะ และการเรียกร้องเอกราชให้อินเดีย จากอังกฤษผู้ปกครองอาณานิคม รพินทรนาถ ฐากูร มีความเห็นแตกต่างกันอยู่บ้างกับมหาตมะ คานธี ในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ เพราะความคิดหลักสำคัญของรพินทรนาถ ฐากูร จะเห็นความสำคัญของการหล่อหลอมรวมอารยธรรม, วัฒนธรรม และความรู้ต่าง ๆ จากโลกตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน เพื่อให้โลกกลายเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีความขัดแย้งแก่งแย่งหรือเกิดสงครามดังที่เป็นอยู่ในสมัยของท่าน (หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน) รพินทรนาถ ฐากูร คิดว่าเอกราชของอินเดียจะบรรลุได้ในที่สุดแล้วโดยไม่ต้องมีความรุนแรง

มุมมองที่มีต่อการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ของรพินทรนาถ ฐากูร ที่เน้นเรื่อง “การพัฒนา” และ “ความก้าวหน้า” โลกทัศน์แห่งความรักได้สูญหายไปเหลือแต่การบูชาวัตถุและเงินตรา ธรรมชาติกลายเป็นสินค้ามีไว้เพื่อขูดรีดหรือแลกเปลี่ยนกันในตลาดเพื่อหวังผลกำไร เขาได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรมในปี ค.ศ. 1913 ชื่อของรพินทรนาถ ก็เป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก โดยเฉพาะในหมู่คนไทยเอง มีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยเดินทางไปสานดินแดนเพื่อศึกษาวิธีคิดแรงบันดาลใจ และรูปแบบการเรียนรู้ที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ

แนวคิดการพัฒนาของรพินทรนาถ (Rabindranath)

1. ถ้าคนเราร่วมหลงอยู่กับการแสวงหาวัตถุเงินทองและกำไร ชีวิตก็จะเต็มไปด้วยการแข่งขัน ความเคร่งเครียดและความรุนแรง เสรีภาพที่แท้จริงคือเสรีภาพของความคิดและจิตใจ เสรีภาพนี้ไม่อาจได้มาจากข้างนอกหากแต่มาจากภายใน
2. การสร้างสังคมที่มีการผสมกลมกลืนกันระหว่างการพัฒนาวัตถุเทคโนโลยี และการพัฒนาจิตวิญญาณ วิทยาศาสตร์กับศาสนาต้องไปด้วยกัน จิตและวัตถุ เศรษฐกิจและนิเวศวิทยา เสรีภาพและความเสมอภาค
3. ความรักและความเมตตากรุณาควรจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม คนเราต้องปลดปล่อยตัวเองออกจากโลกทัศน์ที่คับแคบที่มองแต่ผลประโยชน์ส่วนตน ไปสู่โลกทัศน์แห่งความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิตในโลกธรรมชาติ
4. การฟื้นฟูชีวิตจิตวิญญาณไม่อาจทำได้ในสังคมเมืองหรือสังคมแบบอุตสาหกรรม หากแต่ต้องทำกันในป่า ธรรมชาติของป่าคือศูนย์รวมของความหลากหลายของชีวิต ซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน

5. พื้นที่ที่สามารถสร้างสถานศึกษาและเสรีภาพทางจิตได้ก็คือ พื้นที่สีเขียวในป่า นั่นเอง ดังนั้นเราต้องหวนกลับคืนสู่วิถีชีวิตของป่า เพื่อค้นหาภูมิปัญญาในป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้จากระบบนิเวศของป่า (ประจวบ ผลิตผลการพิมพ์, ม.ป.ป.)

3.2.4 แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในกลางปี พ.ศ. 2540 เป็นผลสืบเนื่องจากการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงิน และลุกลามกลายเป็นวิกฤตเศรษฐกิจไปยังประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ในกระแสของแนวคิดการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งจุดประกายแห่งความหวังในการพัฒนาประเทศ และมีการระดมความคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิดนี้ และนำไปเป็นแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) โดยคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งร่วมกันจัดสัมมนาวิชาการเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2542 เนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจากการประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมีดังนี้ (สมพร เทพสิทธิ์า, 2548)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มี ลำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็น อย่างดี (สมพร เทพสิทธิ์า, 2548)

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคง ความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กันดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (สมพร เทพสิทธา, 2548)

เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัย

ต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร และความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกัน ในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียง ขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตาม

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ในที่สุด (มูลนิธิชัยพัฒนา, ม.ป.ป.)

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศถือเป็นทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพราะเป็นทฤษฎีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศที่กำลังพัฒนามากมาย โดยการแสวงหาความได้เปรียบจากการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อม แรงงานคน เทคโนโลยีการผลิต และเงินทุน มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการผลิตสินค้า เพื่อส่งออกสินค้าไปขายในต่างประเทศให้ได้มากกว่าการนำเข้าสินค้า เกิดสถานะการได้เปรียบในดุลการค้า ส่งผลให้ต้นทุนต่อหน่วยลดลง เกิดผลผลิตและรายได้ที่เพิ่มขึ้น ราคาสินค้าและบริการมีแนวโน้มถูกลง เกิดการแข่งขันในด้านการผลิตทำให้คุณภาพและมาตรฐานของสินค้าและบริการสูงขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญต่อความสำเร็จทางเศรษฐกิจและการเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศนั้น ๆ (กนกพรชัยประสิทธิ์, 2559) ถ้ามีการนำแนวคิดทางทฤษฎีไปปรับใช้สู่การวางแผน และบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษประสบความสำเร็จ สร้างรายได้ และผลกำไรสู่ประเทศก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ประเทศมีความเจริญก้าวหน้า นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของประชากรในพื้นที่

1.5 แนวคิดการค้าระหว่างประเทศ

การค้าระหว่างประเทศมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เศรษฐกิจพัฒนาและมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องและยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การค้าระหว่างประเทศ (International trade) หมายถึง การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างประเทศต่าง ๆ ประเทศที่ทำการซื้อขายสินค้านี้ระหว่างกัน เรียกว่า “ประเทศคู่ค้า” สินค้าที่แต่ละประเทศซื้อเรียกว่า “สินค้าเข้า (Imports)” และสินค้าที่แต่ละประเทศขายไปเรียกว่า “สินค้าออก (Exports)” ประเทศที่ซื้อสินค้าจากต่างประเทศ เรียกว่า “ประเทศผู้นำเข้า” ส่วนประเทศที่ขายสินค้าให้ต่างประเทศ เรียกว่า “ประเทศผู้ส่งสินค้าออก” โดยทั่วไปแล้ว แต่ละประเทศจะมีฐานะเป็นทั้งประเทศ ผู้นำสินค้าเข้า และ ประเทศผู้ส่งสินค้าออกในเวลาเดียวกัน เพราะประเทศต่าง ๆ มีการผลิตสินค้า แตกต่างกัน (วาสนา จักรแก้ว, 2557, หน้า 16)

สาเหตุที่มีการค้าระหว่างประเทศ

เหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกทำการค้าขายกัน ที่สำคัญมี 2 ประการ คือ

1. ความแตกต่างทางด้านทรัพยากรที่ใช้ผลิตในแต่ละประเทศ

การค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นเนื่องจากประเทศต่าง ๆ ผลิตสินค้าได้ด้วยต้นทุนไม่เท่ากัน ประเทศที่สามารถผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งด้วยต้นทุนที่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ประเทศนั้นจะเป็นผู้ผลิตและส่งสินค้าไปขายที่อื่น ๆ เหตุที่ประเทศต่าง ๆ ผลิตสินค้าด้วยต้นทุนที่ต่างกันเพราะว่า มีความแตกต่างในปริมาณและทรัพยากร กล่าวคือ บางประเทศมีแร่ธาตุมาก บางประเทศเป็นแหล่งน้ำมัน บางประเทศมีป่าไม้มาก เป็นต้น ประกอบกับความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศส่งผลให้สินค้าบางชนิดสามารถผลิตได้ในบางพื้นที่เท่านั้นเช่นยางพารา ส่วนมากผลิตในประเทศมาเลเซียและหมู่เกาะอินเดียตะวันออกกาแฟส่วนมากมาจากบราซิลเป็นต้น นอกจากนี้ ความแตกต่างในเรื่องสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ เช่น ประเทศไทยมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูกมากกว่าญี่ปุ่น ภูเขามีน้ำมันมากกว่าไทย จีนมีประชากรมากกว่าประเทศอื่น ๆ ดังนั้น ประเทศใดที่มีทรัพยากรชนิดใดมาก ก็จะผลิตสินค้าที่ใช้ทรัพยากรชนิดนั้น ๆ เป็นปัจจัยการผลิตสินค้าออกเพื่อแลกเปลี่ยน กับสินค้าอื่น

2. ความแตกต่างในเรื่องความชำนาญในการผลิต

เนื่องจากผู้ผลิตของแต่ละประเทศจะมีความชำนาญและเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าและบริการแตกต่างกัน บางประเทศผู้ผลิตมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษในการผลิตสินค้าบางชนิด เช่น ประเทศญี่ปุ่นมีความรู้ความชำนาญในการผลิตเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ประเทศเนเธอร์แลนด์มีความรู้ความชำนาญในการผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรประเทศสวีเดนมีความรู้ความชำนาญในการผลิตนาฬิกา ความแตกต่างของปัจจัยดังกล่าวนี้ผลักดันให้แต่ละประเทศเล็งเห็นประโยชน์จากการเลือกผลิตสินค้าบางอย่างที่มีต้นทุนต่ำ มีความรู้ความชำนาญ และเลือกสั่งซื้อสินค้าแต่ละประเภทที่ผู้บริโภคร ในประเทศของตนต้องการแต่ไม่สามารถผลิตได้หรือผลิตได้ในต้นทุนที่สูงเกินไป และปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดการค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้น (วาสนา จักรแก้ว, 2557, หน้า 16)

ดังนั้น ประเทศที่มีทรัพยากรการผลิตชนิดใดมากจะได้เปรียบในการผลิตสินค้าซึ่งต้องใช้ทรัพยากรชนิดนั้นเป็นปัจจัยการผลิตเพราะราคาของปัจจัยการผลิตชนิดนั้นจะต่ำเนื่องจากมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับความต้องการซึ่งมีผลให้ต้นทุนการผลิตตลอดจนราคาขายต่ำไปด้วย ประเทศจึงควรผลิตสินค้าดังกล่าวเพื่อส่งออกและนำเข้าสินค้าที่ขาดแคลน หรือสินค้าที่มีราคาสูง โดยเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ เช่น ประเทศไทยมีที่ดินมาก และสภาพภูมิอากาศเหมาะสมสำหรับเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรเมื่อเทียบกับญี่ปุ่น ดังนั้นไทยควรจะผลิตข้าวหรือสินค้าทางการเกษตรอย่างอื่นเป็นสินค้าส่งออกเพราะต้นทุนต่ำกว่า ในขณะที่ญี่ปุ่นก็ควรผลิตสินค้าประเภททุน เช่น เครื่องจักรเครื่องมือ รถยนต์ เนื่องจากมีที่ดินน้อย แต่มีปัจจัยทุนมาก ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าในญี่ปุ่นต่ำกว่าไทย จึงปรากฏว่า ญี่ปุ่นต้องซื้อข้าวจากไทยและไทยต้องซื้อเครื่องจักร

เครื่องมือจากญี่ปุ่นอย่างไรก็ตามความมากน้อยของทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวยังเป็นสิ่งที่กำหนดต้นทุนให้ต่ำกว่าประเทศอื่นเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย เช่น ความชำนาญของประชากรระดับเทคโนโลยี เป็นต้น จริงอยู่ ไทยและฟิลิปปินส์ต่างก็เป็นประเทศที่มีแรงงานเป็นจำนวนมากและค่าจ้างค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศ แต่มีได้หมายความว่าไทยและฟิลิปปินส์จะมีความได้เปรียบในเรื่องต้นทุนการผลิตเท่ากับญี่ปุ่นหรือ สวิตเซอร์แลนด์เพราะว่า คุณภาพของประชากรในการผลิตตลอดจนความเจริญทางเทคโนโลยีของประเทศญี่ปุ่นและประเทศสวิตเซอร์แลนด์สูงกว่าไทยมากทำให้ต้นทุนการผลิตนาฬิกาของญี่ปุ่นหรือ สวิตเซอร์แลนด์ต่ำกว่าไทย จึงปรากฏว่า ไทยต้องซื้อนาฬิกาจากประเทศเหล่านี้ นั่นหมายถึงว่านอกจากปริมาณของทรัพยากรแล้ว ประสิทธิภาพการผลิตหรือความชำนาญของปัจจัยก็เป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดต้นทุนการผลิตสินค้าความแตกต่างดังกล่าวข้างต้น คือ ความแตกต่างในปริมาณและชนิดของทรัพยากร สภาพภูมิอากาศและความชำนาญในการผลิตประกอบกับความไม่สามารถผลิตสินค้าได้ทุกชนิดที่ต้องการได้เองภายในประเทศจึงมีความต้องการแลกเปลี่ยนสินค้าบางอย่างที่ผลิตได้กับสินค้าที่ต้องการแต่ไม่สามารถผลิตได้ภายในประเทศหรือผลิตได้คุณภาพก็ไม่ดีพอการค้าระหว่างประเทศจึงเกิดขึ้นมาโดยมีหลักการสำคัญคือประเทศจะผลิตสินค้าที่ตนเองขาดแคลนหรือผลิตได้แต่ต้องใช้ต้นทุนสูงจากต่างประเทศการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันตามหลักการแบ่งงานกันทำย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรของโลกที่มีอยู่อย่างจำกัดมีประสิทธิภาพสูงขึ้นซึ่งเราสามารถพิจารณาจากการค้าขายของบุคคลภายในประเทศนั้นคือพ่อบ้านจะไม่ยอมตัดเสื้อเพื่อสวมใส่เอง ถ้าหากเขาสามารถซื้อเสื้อผ้าจากท้องตลาดในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนที่เขาผลิตเอง ในทำนองเดียวกันช่างตัดเสื้อย่อมไม่พยายามทำรองเท้าใช้เองแต่จะซื้อรองเท้าใช้จากช่างทำรองเท้าชานายอมไม่ตัดเสื้อหรือตัดรองเท้า โดยเขาจะจ้างช่างตัดเสื้อหรือจ้างช่างตัดรองเท้าเมื่อเขาเห็นว่าราคาที่เขาย้ายไปต่ำกว่าต้นทุนที่เขาต้องจ่ายเป็นต้นทุกคนควรจะผลิตสินค้าที่ตัวเองมีความถนัดและชำนาญและนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ตนเองต้องการจะทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นหรือราคาที่ต่ำลง ดังนั้นประเทศก็เช่นเดียวกับบุคคล โดยที่จะได้รับประโยชน์มากขึ้น ถ้าหากประเทศสามารถซื้อสินค้าจากประเทศอื่น ๆ ในราคาต่ำกว่าต้นทุนที่ผลิตได้ภายในประเทศ ประเทศนั้นก็ซื้อสินค้านั้นแทน (วาสนา จักรแก้ว, 2557, หน้า 17)

ประเทศไทยตั้งอยู่บนภูมิภาคที่เป็นเหมือนศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยมีประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ ได้แก่ เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย มีแนวชายแดนระยะทางประมาณ 5,656 กิโลเมตร ด้วยความได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ ทำให้มีต้นทุนค่าขนส่งต่ำ ใช้เป็นแหล่งระบายสินค้าที่ล้นตลาด และหาวัตถุดิบที่มีราคาถูกเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานผลิตสินค้า ช่วยให้เศรษฐกิจบริเวณชายแดนมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง การค้าชายแดนจึงมีบทบาท

สำคัญในการส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดประเทศเพื่อนบ้าน และด้วยนโยบายที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน รัฐบาลจึงได้เลือกด้านที่มีศักยภาพและมีมูลค่าการค้ามากที่สุดมี 5 ด้านคือ ด้านสะเดา ด้านปาดังเบซาร์ จ. สงขลา ด้านแม่สอด จ. ตาก ด้านปอยเปต จ. สระแก้ว และด่านผ่านแดนขนาดเล็ก คลองใหญ่ จ. ตราด ให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในระยะแรก ด้วยเหตุนี้เองการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจแนวความคิดเกี่ยวกับการค้าชายแดนควบคู่กัน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างสอดคล้อง ลงตัว เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

1.6 แนวความคิดเกี่ยวกับการค้าชายแดน

การค้าชายแดนเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ การเกิดชุมชนของมนุษย์บนโลกใบนี้ ไม่สามารถจะสืบค้นหาหลักฐานมาชี้ชัดได้ว่าเกิดขึ้นมาแต่เมื่อใด แต่สามารถอธิบายได้ว่า นับแต่เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและสามารถสร้างผลผลิตได้หลากหลายแล้วนำผลผลิตนั้น ๆ มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อสนองความต้องการของตนในการดำรงชีวิตเป็นเบื้องต้น ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีการใช้เงินตรา มากำหนดราคาสินค้าเพื่อคำนวณราคาผลผลิตเพื่อซื้อขายกันเหมือนเช่นทุกวันนี้ กาลต่อมามนุษย์เกิดการเรียนรู้จนเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจนสามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น ความต้องการในผลผลิตก็เพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นอัตราการเพิ่มของประชากรโลกก็มีมากขึ้น เมื่อประชากรของชุมชนมีปริมาณเพิ่มขึ้นย่อมมีปัญหาของการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นจึงเกิดผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากประชากรของชุมชนนั้น ๆ ให้มีอำนาจในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชุมชน ให้ประชากรได้อยู่อย่างมีความสุขร่วมกันและเริ่มขยายบทบาทสู่กิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย การปกครองชุมชนก็เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น รวมถึงการกำหนดค่าเงินตราของท้องถิ่นตน เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า แทนการนำผลผลิตต่อผลผลิตมาแลกเปลี่ยนแบบเดิม และนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ด้วยการกำหนดเส้นเขตแดนซึ่งกลายมาเป็นประเทศตราบเท่าทุกวันนี้ การกำหนดเส้นเขตแดนเพื่อแสดงอาณาบริเวณของเขตปกครองดังกล่าว ได้แบ่งแยกชุมชนที่เคยอยู่ร่วมกันออกไปเป็นชุมชนของประเทศที่จัดตั้งขึ้นใหม่ที่มีขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติ ตลอดจนระเบียบ กฎหมายที่แตกต่างกัน แต่การไปมาหาสู่กันแล้วนำผลผลิตที่ตนผลิตได้มาแลกเปลี่ยนกันเพื่อการดำรงชีพ ก็ยังคงดำเนินต่อไปไม่มีการหยุดหย่อน แม้ว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ได้ถูกแบ่งออกไปเป็นคนละประเทศแล้วก็ตาม และด้วยเหตุนี้เองที่เป็นที่มาของ “การค้าชายแดน” (นิคม ไวยรัชพานิช, 2550)

การค้าชายแดน คือ การค้าและบริการที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านทางพรมแดนของประเทศที่ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นกิจกรรมกระทำโดยประชาชนหรือผู้ประกอบการที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งรูปแบบของการค้าชายแดนส่วนมากมักจะพบในรูปแบบการค้าขนาดย่อม หรือการค้าชายแบบแผงลอยและหาบเร่ โดยสินค้าที่

ทำการซื้อขายกันนั้นมักจะเป็นสินค้าที่ใช้ในการบริโภคประจำวัน และการซื้อขายในแต่ละครั้งจะมีจำนวนไม่มากนัก เช่น การซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากตามธรรมชาติ เป็นต้น กรรมวิธีและขั้นตอนในการค้าขายสะดวกไม่มีความซับซ้อน การค้าขายแดนส่วนใหญ่จะไม่ถูกรายงานลงในสถิติการค้าระหว่างประเทศ เพราะเป็นการค้า

นพรัตน์ วงศ์วิทยาพาณิชย์ และคณะ (2554) ได้สรุปแนวคิดการค้าชายแดนว่า ธรรมชาติการค้าชายแดนเป็นการค้าที่เกิดขึ้นจากการไหลของสินค้าและบริการ ข้ามระหว่างพรมแดนของประเทศ ซึ่งการค้าจะเกิดจากความแตกต่างของราคาสินค้าของสองประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกัน อันเนื่องมาจากความแตกต่างอันเนื่องมาจากความแตกต่างของอัตราภาษี ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การค้าสุรา และบุหรี่ย เป็นต้น

ดังนั้นการค้าชายแดน หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้ค้าหรือกิจการค้าขายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด ในอำเภอหรือหมู่บ้านชายแดนติดต่อกับต่างประเทศเพื่อนบ้าน การค้าชายแดนเป็นเรื่องที่ทุกประเทศมักมีประเด็นปัญหาที่มีการขัดแย้งกันมาเสมอ คือ การเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดนไม่ว่าเป็นเส้นเขตแดนจะถูกเคลื่อนย้ายหรือตกลงกันอย่างไร ประชากรที่อยู่อาศัยชายแดนยังมีการคบหาสมาคม การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเหมือนเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

1.6.1 วิวัฒนาการและรูปแบบของการค้าชายแดน

จากความเป็นมาและการก่อเกิดของการค้าชายแดนดังกล่าวข้างต้น การค้าชายแดนได้ดำเนินมาโดยตลอดและอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นจากการค้าด้วยวิธีแลกเปลี่ยนผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีพต่อกันซึ่งมีปริมาณเพียงเล็กน้อย ต่อเมื่อมีผลผลิตมากขึ้นและเกินความต้องการในการดำรงชีพของตนเอง ก็เริ่มพัฒนาสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิต (สินค้า) เพื่อหวังผลกำไร แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในเฉพาะพื้นที่บริเวณตามแนวชายแดนที่เคยเป็นชุมชนดั้งเดิม ด้วยการขนส่งข้ามแดนผ่านเส้นทางที่เคยใช้อยู่แต่เดิมเมื่อครั้งยังไม่ได้แบ่งเขตแดน หรืออาณาเขต ที่เรียกกันว่า “ช่องทางการค้าตามธรรมชาติ” หรือ ที่เรียกกันว่า จุดผ่อนปรนทางการค้า” ในปัจจุบัน จนกระทั่งเส้นทางการคมนาคมขนส่งสะดวกมากขึ้น จึงขยายพื้นที่กว้างออกไป แต่ก็ยังคงครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศคู่ค้าที่มีเขตแดนติดกันเท่านั้น การค้าเช่นนี้ก็เรียกว่า “การค้าชายแดน” การค้าชายแดนในดินแดนที่มีเส้นเขตแดนติดต่อกัน และมีประชาชนที่มีความเหมือนกันในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา เป็นผลส่งให้เกิดความสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นอยู่ส่งผลให้มีมูลค่าการค้าสูงและจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไปในอนาคต ซึ่งจะสามารถพัฒนาให้การค้าชายแดนที่มีเขตแดนติดต่อกันให้เจริญก้าวหน้า และยั่งยืนต่อไป (นิยม ไวยรัชพานิช, 2550)

1.6.2 รูปแบบการค้าชายแดนและข้ามแดน

นิยม ไวยรัชพานิช (2550) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการค้าชายแดนของประเทศไทย ได้แบ่งรูปแบบการค้าชายแดนดังต่อไปนี้

1. นำติดตัวไปบริโภค (Consumer trade) เป็นการซื้อ - ขายกัน ระหว่างประชาชน ในบริเวณแนวชายแดนของสามารถเก็บเป็นสถิติข้อมูลปริมาณการค้าได้

2. การค้าแบบเงินสด (Cash) เป็นการซื้อ- ขายกันในบริเวณชายแดนที่ใช้เงินสด และมีการสำแดง และเสียภาษี ณ ค่านศุลกากรที่ควบคุมพื้นที่นั้น ๆ ผู้ซื้อจะเป็นผู้สำแดงตามระเบียบศุลกากร และมีการเก็บสถิติข้อมูลทางการค้า

3. การค้าแบบขายฝาก (Sale on consignment license) เป็นการค้าแบบการให้ ลินเชื่อซึ่งกันและกัน การค้ารูปแบบนี้ต้องอาศัยความเชื่อใจกัน ซึ่งพ่อค้าชายแดนมีความสามารถในการติดต่อกับพ่อค้าในประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นผู้ที่ต้องการจะไปลงทุนทำการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านจะต้องติดต่อกับพ่อค้าชายแดนเพราะเขาจะรู้ข้อมูลต่าง ๆ เป็นอย่างดีในการค้า และสามารถให้ ลินเชื่อแก่กันได้

4. การค้าแบบต่างตอบแทน (Balance trade)

4.1 ใบอนุญาตเพื่อการนำเข้า (Import license) คือ กรณีที่พ่อค้าในประเทศ ต้องการซื้อสินค้า และนำสินค้าของประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา ก็จะต้องส่งสินค้าของในประเทศ ออกไปก่อน จากนั้นเมื่อมีการนำสินค้าเข้าและสินค้าออกในมูลค่าที่เท่ากันแล้ว ก็จะได้ใบอนุญาต (License) เมื่อพ่อค้าที่ทำการค้าได้ ใบอนุญาตแล้ว ก็จะนำใบอนุญาต ที่ได้ไปส่งสินค้านำเข้าได้ใน มูลค่าที่เท่ากันกับที่ส่งสินค้าออก ที่ทุกประเทศทำการค้าในรูปแบบนี้เพื่อความเสมอภาคทางการค้า และรักษาเงินตรา และเพื่อปกป้องอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในประเทศของตน ประเทศเพื่อนบ้านของ ไทยที่นิยมใช้วิธีการค้ารูปแบบนี้ คือ สหภาพเมียนมาร์ นิยมใช้มากกว่าสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวและประเทศกัมพูชา

4.2 ข้อตกลงการค้าชายแดน (Border trade agreement) เป็นรูปแบบการค้าที่ ประเทศเพื่อนบ้านเสนอโดยกระทรวงพาณิชย์ เข้าร่วมประชุม JTC (Joint Trade Committee) และ กระทรวงการต่างประเทศ เข้าร่วมประชุม JTC ทั้งสองหน่วยงานของไทย จะประชุมร่วมกับ ประเทศเพื่อนบ้านทุกปี เพื่อเจรจาเรื่องการค้าที่ค้าขายผ่านบริเวณชายแดนให้เป็นการค้าที่ถูกต้อง และมีรูปแบบที่ตรงกัน แต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากสหภาพเมียนมาร์ยังไม่ยอมแก้ไข กฎหมายเพื่อรองรับการค้ารูปแบบนี้

5. การค้าแบบหักบัญชี (Account trade หรือ Counter trade) การค้ารูปแบบนี้เป็น นโยบายของรัฐบาลที่แล้ว เพื่อแก้ไขปัญหาการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากประเทศเพื่อนบ้าน เรียกร้อง เพื่อให้การค้าชายแดนเป็นการค้าที่ถูกต้อง จึงคิดรูปแบบการค้า โดยการเปิดบัญชีขึ้นมา

บัญชีหนึ่ง โดยรัฐบาลของแต่ละประเทศ หากผู้ค้าคนใดจะทำการค้าต้องมาลงทะเบียนเป็นผู้ค้า และดำเนินการสั่งของเข้ามาแล้วไปตัดหรือหักบัญชีภายหลัง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว

6. การค้าแบบสากล (Normal trade) เป็นการค้าแบบมาตรฐานสากล โดยใช้วิธีการเปิด L/C เป็นรูปแบบการค้าที่นิยมใช้แพร่หลายการค้าชายแดน เป็นลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศความสัมพันธ์มีลักษณะที่อำนวยความสะดวกแก่กันในจุลภาคคือตัวบุคคล พ่อค้าแถบชายแดนตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐและระดับมหภาคคือ เศรษฐกิจในภูมิภาคและพ่อค้าส่วนกลางที่เป็นผู้ผลิตสินค้าชายแดนประกอบด้วยระบบการค้า 2 ระบบคือการค้าในระบบและการค้านอก ระบบ

ดังนั้นการค้าในระบบคือ การค้าที่ผ่านช่องทางที่ถูกต้อง มีการเสียภาษี การเสียค่าผ่านด่านของแต่ละประเทศตามกฎหมายหรือมีการยกเว้นในบางสิ่งบางอย่างที่เป็นการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ การค้านอกระบบคือ การค้าที่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมาย หรือการค้าผิดกฎหมายเช่น การลักลอบขนสินค้าข้ามแดน รวมทั้งการค้าชายผ่านช่องทางอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ช่องทางที่มีสำหรับผ่านอย่างเป็นทางการ โดยที่ชายแดนของประเทศนั้นมีระยะทางที่ลำบากต่อการควบคุมดูแลตลอดแนว การค้าชายแดนมี 2 ลักษณะ

1. การค้าปกติเป็นการค้าในวงเงินค่อนข้างสูง โดยระบบพ่อค้าหรือบริษัทที่นำสินค้า เข้า-ออก ประเทศนั้นอย่างถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบแบบแผน ตามช่องทางหรือจุดผ่านแดนที่กำหนดไว้

2. การค้าย่อยเป็นการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผ่านชายแดน ผ่านจุดผ่อนปรนทางชายแดน แต่ผู้ค้าไม่จำเป็นต้องขออนุญาตหรือได้รับอนุมัติโดยหลักการ ไม่ต้องทำการจดบันทึก เหมือนกับการค้าปกติว่าค้าขายในการปริมาณเท่าไร อย่างไร แต่การค้าย่อยมีข้อจำกัดเพียงอย่างเดียวคือ ต้องค้าขายกัน ในวงเงินที่จำกัดต่อครั้งซึ่งขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละประเทศ (วารสาร รัตนอารีกุล, 2544)

จากที่ได้อธิบายถึงทฤษฎีในการพัฒนาในหลาย ๆ สาขา ทั้งกระแสหลัก กระแสวิพากษ์ กระแสทางเลือก ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ และทฤษฎีการค้าชายแดน ทฤษฎีเหล่านี้ ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงแนวทางในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพราะโครงการการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมีความเกี่ยวข้องโยงกับแนวคิดในหลายทฤษฎี เนื่องจากการพัฒนาในระยะแรกรัฐวางเป้าหมายเพื่อหาแหล่งทุน ให้นักลงทุนเข้ามาร่วมมือลงทุนในพื้นที่ จึงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และให้สิทธิประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพื่อดึงดูดนักลงทุน เมื่อมีนักลงทุนมาลงทุนมากขึ้นก็การสะสมทุนนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อมิให้การพัฒนากระจุกตัวเฉพาะในเมือง

ใหญ่ เป็นการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ แต่การพัฒนานั้นครอบคลุมพื้นที่เป็นจำนวนมาก และมีความเกี่ยวโยงกันในหลาย ๆ ฝ่าย จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามอย่างมากมาย ทั้งทางบวกและทางลบ มีกลุ่มคนจำนวนมากที่ได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงแนวทางการพัฒนาที่ไม่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติให้คงอยู่สืบไปในอนาคต พร้อมทั้งรัฐบาลได้วางแผนให้เริ่มการพัฒนาด้านการค้าชายแดนและโครงการคมนาคมบริเวณประตูการค้าหลักของประเทศ เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนในภูมิภาคอาเซียน และขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยเหตุนี้ความรู้ และแนวทางการพัฒนาจากทฤษฎีในด้านต่าง ๆ จึงเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และนำไปสู่การพัฒนาที่เกิดประโยชน์ต่อประเทศ

1.7 แนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.7.1 ความเป็นมาของเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การพัฒนาประเทศโดยการส่งเสริมให้มีการค้าและการลงทุนที่เพิ่มขึ้น จะช่วยให้เศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัว แนวทางการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะของ “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (Special economic zone) นับเป็นแนวทางการพัฒนาที่มีการศึกษาและกล่าวถึงกันมานานในประเทศไทย

คำว่า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” เป็นที่รู้จักของคนไทยมานานพอสมควร แต่หากถามว่าลักษณะใดจึงเรียกว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะได้รับคำตอบที่หลากหลาย และแตกต่างกันออกไป สิ่งที่เรียกว่าพิเศษในที่นี้จะหมายถึง การได้รับสิทธิพิเศษทางด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพิเศษทางภาษีอากร การส่งเสริมการลงทุน ความพร้อมของปัจจัยการผลิต การอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกรรม และบริการพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ และจะมีคำเรียกเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special economic zone) เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export processing zone) คลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded warehouse) และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special border economic zone) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะให้ความสำคัญกับการประกอบกิจกรรมประเภทใด หรือคำใดจะเป็นที่น่าดึงดูดนักลงทุนมากที่สุด (ดำรงแสงกวีเลิศ และนันทิกา ทั้งสุพานิช, 2545, หน้า 42)

1.7.2 แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special economic zone) เป็นลักษณะของเขตพื้นที่ในการประกอบอุตสาหกรรมและการค้าที่มีเงื่อนไข และสิทธิพิเศษบางประการแตกต่างจากการประกอบธุรกิจโดยทั่วไป ที่มีประวัติและเกิดขึ้นมานานพอสมควร แต่หากถามว่าลักษณะใดจึงเรียกว่าเขต

เศรษฐกิจพิเศษ จะได้รับคำตอบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไป สิ่งที่เราเรียกว่าพิเศษในที่นี้จะหมายถึงการได้รับสิทธิพิเศษทางด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพิเศษทางภาษีอากร การส่งเสริมการลงทุน ความพร้อมของปัจจัยการผลิต การอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกรรม และบริการพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการส่งเสริมการลงทุน และการพัฒนาประเทศ โดยในแต่ละประเทศ แต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบและเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น ในประเทศจีนเรียกว่า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ประเทศมาเลเซียเรียกว่า “เขตการค้าเสรี” (Free trade zone) ประเทศเกาหลีเรียกว่า “เขตส่งออกเสรี” (Free export zone) เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะให้ความสำคัญกับการประกอบกิจกรรมประเภทใด หรือคำใดจะเป็นที่น่าดึงดูดนักลงทุนมากที่สุด ตัวอย่างเช่น การประกอบกิจกรรมในลักษณะของการนำชิ้นส่วนกึ่งสำเร็จรูปมาประกอบแล้วส่งออก จะใช้คำว่าอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ส่วนการนำผลิตภัณฑ์มาบรรจุกล่องแล้วส่งออก อาจจะใช้คำว่า “คลังสินค้าทัณฑ์บน” เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันเขตเศรษฐกิจพิเศษมีอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ทั้งในยุโรปตะวันออก ตะวันออกกลาง ลาตินอเมริกา รวมทั้งภูมิภาคเอเชีย โดยได้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นไม่ได้จำกัดเฉพาะประเภทของเขตประกอบอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่จะครอบคลุมไปถึงวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น การอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การพาณิชย์ และเป็นแหล่งการเงิน โดยการพัฒนากระบวนการเหล่านี้มาจากทั้งประเทศทุนนิยม และประเทศคอมมิวนิสต์ (ดำรง แสงทวีเลิศ และนันทิกา ทังสุพานิช, 2545, หน้า 41 – 43)

จึงอาจสรุปได้ว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษ หมายถึง พื้นที่แห่งหนึ่งแห่งใดที่ได้รับการกำหนด และพัฒนาขึ้นมาภายใต้กฎหมาย และการบริหารกิจการในลักษณะเฉพาะ ซึ่งภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนั้น จะมีการปรับปรุงลักษณะ ทางกายภาพของอสังหาริมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการ และบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้า ระบบประปา นอกจากนี้ ยังจัดให้มีกิจการสนับสนุน และกิจการต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาพื้นที่ เขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนี้ ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมท้องถิ่นนั้นให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น (คณะกรรมการสิทธิการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม วุฒิสภา, 2551)

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้มีการลงทุนภายในประเทศโดยมีรูปแบบการบริหารและให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีกฎเกณฑ์แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับปกติ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ

ประเทศ ด้วยการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นประตูการค้าในฐานะการผลิต และระบายสินค้าของนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุดิบ และแรงงานจากพื้นที่โดยรอบทั้งภายในและประเทศเพื่อนบ้าน ผ่อนคลายกฎระเบียบที่กีดขวางทางการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ และปรับปรุงกฎหมาย นโยบายสนับสนุนการลงทุนในประเทศ ทั้งด้านสิทธิประโยชน์ จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One stop service) การผ่อนปรนใช้แรงงานต่างด้าว และการทำธุรกรรมเงินตราต่างประเทศ ส่งเสริมชุมชนในฐานะรากให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการเพิ่มปริมาณการค้า การลงทุน การผลิต โดยเฉพาะการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อมเข้าสู่ตลาดระดับภาคและระดับประเทศ นำไปสู่การจ้างงานลดปัญหาการว่างงาน เพิ่มรายได้ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะช่วยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต สภาพแวดล้อมชุมชนดีขึ้น (สิริวิภา สิทธิชัย, 2551, หน้า 5-6) นอกจากนี้ การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สูงขึ้น ย่อมส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัว สนับสนุนความมั่นคง และแก้ปัญหาสังคม ได้แก่ ช่วยลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาด้านยาเสพติด รวมทั้งสนับสนุนการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานและด้านวัตถุดิบ

สำหรับแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศนั้น ประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศในกลุ่มองค์กรความร่วมมือ และพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือที่เรียกว่า Organization for Economic Cooperation and Development: OECD ไม่มีแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่จะเน้น “การพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบ” โดยการลดกฎระเบียบ และขั้นตอนที่ไม่จำเป็น มีการจัดเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ ในฐานะข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อย่างเป็นระบบและบูรณาการข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้บริการในลักษณะของศูนย์บริการร่วม (Service center) รวมทั้งมีการนำระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการให้บริการต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้รับบริการใช้บริการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สำหรับกรณีสหภาพยุโรป (European union) นั้นถือหลัก Free Trans-bordering of goods, labor and capital ประเทศสมาชิกจึงไม่มีการพัฒนาพื้นที่พิเศษขึ้นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่เน้นการพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่ม OECD หากประเทศที่จะเข้าเป็นสมาชิกใหม่มีการตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่เดิมก็ต้องยกเลิก (ชาติริส สัมมะวัฒนา, 2557)

ประเทศที่นำแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจมาปรับใช้นั้น ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งสิ้น เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศเหล่านี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบในคราวเดียวกัน หรือหากจะทำให้สำเร็จต้องใช้เวลาในการดำเนินการค่อนข้างนานซึ่งไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกในยุคไร้พรมแดน ประเทศเหล่านี้จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่เฉพาะก่อน อันจะทำให้การพัฒนาระบบการให้บริการกระจายไปตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศในระยะเวลาต่อไป (สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศแรกที่พัฒนาและประยุกต์ใช้แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ) โดยการกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่รัฐจะลงทุนด้านการจัดทำผังเมืองที่เหมาะสม การจัดหาสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการประกอบกิจการและที่อยู่อาศัยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งนำระบบการให้บริการที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพของประเทศตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่เป้าหมาย โดยเน้นการให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จภายในเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ ยังสร้างเงื่อนไขอื่นที่กระตุ้นให้นักลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักลงทุนต่างประเทศได้เข้ามาลงทุนในพื้นที่เป้าหมายด้วย เช่น การให้สิทธิพิเศษด้านภาษีอากร การส่งเงินตราต่างประเทศเข้าออกในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การให้สิทธิพิเศษในการเข้ามาทำงานของแรงงานผู้มีประสบการณ์เป็นต้น แม้ในปัจจุบันอินเดียและเกาหลีได้ซึ่งเป็นประเทศเสรีประชาธิปไตยก็ได้้นำแนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษไปประยุกต์ใช้แล้ว แต่อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น Special economic zone, Free economic zone, Free zone เป็นต้น (เรวดี แก้วมณี, 2556)

ตัวอย่างเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีการจัดตั้งในประเทศต่าง ๆ ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีก็มี เช่น ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้พัฒนาแนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นในปี 1978 ถือว่าประเทศแรกที่พัฒนาและประยุกต์ใช้แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่รัฐลงทุนด้านการจัดทำผังเมืองที่เหมาะสม การจัดหาสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการประกอบกิจการ และที่อยู่อาศัยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งนำระบบการให้บริการที่รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพของประเทศตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่เป้าหมาย ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้น เขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้น ในมณฑลกว่างตุ้งของสาธารณรัฐประชาชนจีน เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจีน – เวียดนาม เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจีน – เมียนมาร์ เป็นต้น (ชรินทร์ หาญสืบสาย, 2556) โดยเน้นการให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จภายในเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังสร้างเงื่อนไขอื่นที่กระตุ้นให้นักลงทุน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักลงทุนต่างประเทศ) เข้ามาลงทุนในพื้นที่เป้าหมายด้วย เช่น การให้สิทธิพิเศษด้านภาษีอากร การส่งเงินตราต่างประเทศเข้าออกในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การให้สิทธิพิเศษในการเข้ามาทำงานของแรงงานผู้มีประสบการณ์ เป็นต้น เมื่อประกอบกับจีนเป็นตลาดการค้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีผู้บริโภคกว่าหนึ่งพันล้านคน ทั้งยังมีแรงงานราคาต่ำมาก จึงทำให้เขตเศรษฐกิจพิเศษของจีนเป็นที่สนใจของนักลงทุนต่างประเทศ แนวคิดนี้ทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจมากที่สุดในโลก ในขณะที่จีนมีระบอบปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แต่ได้นำระบบเศรษฐกิจแบบเสรีมาใช้บางส่วนตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1990 และได้พัฒนาเขตเศรษฐกิจอย่างจริงจัง เพื่อกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจของตัวเองใน

หลายพื้นที่ เขตเศรษฐกิจพิเศษ โค้งคังที่สุดของจีนคือ “เขตเศรษฐกิจพิเศษเสิ่นเจิ้น” จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1980 โดยกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาด้านอุตสาหกรรมหลัก ๆ 4 ประเภท ได้แก่ อุตสาหกรรมการเงิน อุตสาหกรรมไฮเทค อุตสาหกรรมทางทหาร และด้านวัฒนธรรม ซึ่งรัฐบาลเมืองเสิ่นเจิ้นได้ประกาศมาตรการพัฒนา “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” โดยกำหนดเป้าหมายเพื่อช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษนี้เป็น 100 เปอร์เซ็นต์ ก่อนปี ค.ศ. 2010 โดยที่มาตรการเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุน การปฏิรูปกลุ่มวัฒนธรรมอาชีพ เช่น จิว วงออเครสตราประจำเมือง และการสร้างระบบบริการสาธารณะด้านวัฒนธรรมในรูปแบบอื่น ๆ ในประเทศที่กำลังพัฒนา หลายประเทศได้นำแนวคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษไปปรับใช้ และจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษของตนขึ้น เช่น จอร์แดน รัฐคูไบ (สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์) อิหร่าน เป็นต้น และเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศเหล่านี้ประสบความสำเร็จ แม้ในปัจจุบัน อินเดีย และเกาหลีใต้ เป็นประเทศเสรีประชาธิปไตยก็ได้้นำแนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษไปประยุกต์ใช้แล้ว แต่อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special economic zone) เขตการค้าเสรี (Free economic zone) เขตปลอดอากร (Free zone) (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2548, หน้า 9 - 12)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การพัฒนาพื้นที่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจนั้น มีทั้งการกำหนดพื้นที่เฉพาะในบริเวณเขตที่ติดกับชายแดนให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ส่งผลให้เกิดความได้เปรียบในเรื่องพื้นที่ที่ติดต่อกับอีกประเทศใกล้เคียงอันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งด้านการลงทุนและการจ้างแรงงาน ในต่างประเทศการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเริ่มดำเนินการครั้งแรกระหว่างประเทศเม็กซิโกและสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 โดยทั่วไปเรียกกันว่า มาควิลาดอรา (Maquiladora) หรือเขตการผลิตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการจ้างงานในเมืองชายแดนมาควิลาดอรา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือที่รู้จักกันในชื่อ “Zona libre” หรือเขตเสรีซึ่งประกอบด้วยรัฐบาจา ในแคลิฟอร์เนีย และบางเมืองในรัฐโซโนราที่มีบทบาทเป็นเมืองท่าเสรี ซึ่งการค้าและการลงทุนจากสหรัฐอเมริกา ในเขตนี้เป็นไปอย่างเสรี อุตสาหกรรมหลักในเขตเศรษฐกิจชายแดนเหล่านี้ประกอบด้วยสิ่งทอ อิเล็กทรอนิกส์ อุปกรณ์ไฟฟ้าและยานยนต์ (เชิญ ไกรนรา, 2555)

1.7.3 ความสำคัญในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษต่อประเทศไทย

หากพิจารณาในส่วนของแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย พบว่าแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษไม่ใช่เรื่องใหม่ในประเทศไทย ที่ผ่านมามีการพัฒนาในลักษณะนี้ภายใต้รูปแบบต่าง ๆ กัน ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรม (Industrial Estate: IE) เป็นรูปแบบการพัฒนาของพื้นที่เฉพาะ เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone: EPZ) เป็นรูปแบบการพัฒนาของเมืองใกล้ท่าเรือหรือสนามบิน คลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse:

BW) หรือร้านค้าปลอดอากร (Duty Free Shop: DFS) และเขตการค้าเสรี (Free Trade Zone: FTZ) หรือเขตการค้าปลอดภาษี (Duty free port) เป็นรูปแบบการพัฒนาของเมืองท่า และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone: SBEZ) เป็นรูปแบบการพัฒนาของพื้นที่ตามแนวชายแดน นอกจากนี้ ประเทศไทยมีการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับการพัฒนาในลักษณะของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ พื้นที่ในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกหรืออีสต์เทิร์นซีบอร์ด (Eastern seaboard development program) ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ครอบคลุมพื้นที่การพัฒนาในระยะแรก 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ที่รัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายให้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจเฉพาะขึ้นมา เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม และเทคโนโลยี โดยเป้าหมายสูงสุด คือ ต้องการให้พื้นที่นี้เป็นแกนหลักของการพัฒนาประเทศที่เป็นประตูเปิดเชื่อมโยงการพัฒนา (Gateway) ไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือพร้อมกับเชื่อมเส้นทางการค้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์กลางด้านโลจิสติกส์และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (เรวดี แก้วมณี, 2556) การพัฒนาพื้นที่เฉพาะในประเทศไทยเริ่มจากประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 339 ในปี พ.ศ. 2515 ให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภายใต้การบริหารของกรมการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) นิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้น คือ นิคมอุตสาหกรรมบางชัน ต่อมาจำนวนนิคมอุตสาหกรรมก็เพิ่มมากขึ้นโดยผู้ประกอบการในนิคมอุตสาหกรรมจะได้สิทธิประโยชน์ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสิทธิประโยชน์ทั่วไปซึ่งใช้กับนิคมทุกแห่ง และสิทธิประโยชน์เพิ่มเติมสำหรับผู้ประกอบการในเขตอุตสาหกรรมส่งออก แต่การดำเนินการของนิคมอุตสาหกรรมยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ได้แก่

1. ขอบเขตของกิจกรรม ยังจำกัดอยู่เฉพาะการประกอบการด้านอุตสาหกรรม
2. ขาดอิสระด้านการเงิน บุคลากร และการบริหารจัดการ
3. ขาดความคล่องตัวในการจัดหาที่ดินเพื่อจัดตั้งหรือขยายพื้นที่นิคม
4. ไม่มีอำนาจในการจดทะเบียน อนุมัติ และอนุญาตแทนหน่วยงานอื่น ๆ

(สำนักงานกฎหมาย มีชัย ฤชุพันธุ์ จำกัด, 2547)

แม้นิคมอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมส่งออกจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาแต่แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมส่งออกมีข้อจำกัดที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง นิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกจำกัดประเภทธุรกิจไว้เฉพาะ “อุตสาหกรรม” “อุตสาหกรรมส่งออก” และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมส่งออกเท่านั้น ทำให้นิคมอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมส่งออก

ไม่สามารถรองรับธุรกิจอื่นอันเป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจได้ เช่น การเกษตร การท่องเที่ยว การขนส่ง และการบริการ เป็นต้น

ประการที่สอง องค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการนิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกไม่มีอำนาจในการให้บริการแก่ผู้ประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกแบบเบ็ดเสร็จ ทำให้การให้บริการแก่ผู้ประกอบการล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพตามที่ควรจะเป็นข้อจำกัดทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดการพัฒนาแนวคิด “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (Special economic zone) ขึ้นเพื่อแก้ไขข้อจำกัดทั้งสองประการดังกล่าว เขตเศรษฐกิจพิเศษมีสาระสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เขตเศรษฐกิจพิเศษไม่มีการจำกัดประเภทของธุรกิจ โดยนอกจากการอุตสาหกรรมแล้ว ผู้ประกอบการภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษยังสามารถประกอบธุรกิจการเกษตร การปศุสัตว์ การประมง การท่องเที่ยว การขนส่ง การเคหะและการก่อสร้าง การวิจัยและการผลิตที่ต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง ตลอดจนการค้าและการบริการด้วย

2. ผู้อาศัยและผู้ประกอบธุรกิจในเขตเศรษฐกิจพิเศษจะต้องได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีอากร

3. องค์กรบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจะต้องมีอำนาจอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ผู้ประกอบการและผู้อาศัยในเขตเศรษฐกิจพิเศษทุกเรื่อง เพื่อให้การประกอบธุรกิจเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

สาระสำคัญของเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งสามประการดังกล่าวข้างต้น จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในเวทีการค้าระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ รวมทั้งช่วยกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่เฉพาะที่ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ อันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรงในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงด้วย (สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพพอที่จะพัฒนาเป็นฐานอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศได้ โดยเฉพาะเมื่อประเทศเพื่อนบ้านของไทยได้เปิดประเทศและให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างความเจริญให้ประเทศ และให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจึงเริ่มได้รับความสนใจ ประกอบกับพื้นที่ชายแดนของไทยเองได้มีการพัฒนามาแล้วระยะหนึ่ง ทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การค้า และบริการ โดยบางพื้นที่มีสภาพทางกายภาพและศักยภาพเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างมาก (ดำรง แสงทวีเลิศ และนันทิกา ทังสุพานิช, 2545, หน้า 43) การพัฒนาพื้นที่บริเวณ

ชายแดนที่มีการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงมีความได้เปรียบและเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษได้มากกว่าพื้นที่อื่น

การพัฒนาการค้าชายแดนสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษประเทศไทยตั้งอยู่บนภูมิประเทศที่เป็นเหมือนศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ ได้แก่ เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย มีแนวชายแดนระยะทางประมาณ 5,656 กิโลเมตร มีด่านการค้าชายแดนจำนวน 91 จุด เป็นจุดผ่านแดนถาวร 38 จุด จุดผ่อนปรนการค้า 53 จุด นอกจากนี้การรวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนส่งผลให้อาเซียนมีการเติบโตทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนมากขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจโลกที่ยังคงหดตัวประเทศมหาอำนาจหลายประเทศมีกำลังซื้อลดลง ดังนั้น ประเทศไทยจึงหันมาให้ความสำคัญกับการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และกลุ่มประเทศภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่น

1. ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) เป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน)
2. ความร่วมมือระหว่างประเทศลุ่มแม่น้ำอิระวดี – เจ้าพระยา - แม่โขง (Aeyawadee – Chaopraya - Mekong Economic Cooperation: ACMECS) เป็นข้อตกลงความร่วมมือด้านธุรกิจระหว่างประเทศไทย เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม
3. โครงการความร่วมมือเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย – มาเลเซีย - ไทย (Indonesia-Malaysia - Thailand Growth Triangle: IMT - GT) เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้การค้าชายแดนมีบทบาทสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาภูมิภาค และเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดประเทศเพื่อนบ้าน (ชาติรศ สัมมะวัฒนา, 2557, หน้า 1)

มูลค่าการค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 4 ประเทศมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนมาดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและการค้าเสรีมากขึ้น รวมไปถึงพัฒนาการของกรอบความร่วมมือและความตกลงทางการค้าในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอนุภูมิภาค ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้มูลค่าการค้าระหว่างกันเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประโยชน์ที่เกิดจากการค้าชายแดนนั้นไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความใกล้ชิดและความร่วมมือระหว่างกันในด้านต่าง ๆ มากขึ้นอีกด้วย โดยประมาณ 80% ของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่ในรูปการค้าชายแดน (Border trade) ทั้งนี้แม้ว่าการค้าชายแดนจะมีสัดส่วนเพียงแค่ราว 3-5% ของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศทั้งหมดของ

ไทย แต่หากพิจารณาเฉพาะมูลค่าการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับไทยทั้ง 4 ประเทศแล้วพบว่า มากถึงราว 80% ของธุรกรรมทางการค้าระหว่างประเทศทั้งหมดอยู่ในรูปของ Border trade ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันซึ่งมีมูลค่าไม่สูงมากนัก เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เป็นต้น โดยพบว่าปัจจุบันไทยมีจุดการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 4 ประเทศ ทั้งในส่วนของจุดผ่านแดนถาวรจุดผ่านแดนชั่วคราว และจุดผ่อนปรนทางการค้า (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ, 2555)

ภาพรวมของ 31 จังหวัดชายแดนของไทย มีมูลค่า GPP รวมในปี 2555 เท่ากับ 1.83 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15 ของ GDP รวมของประเทศ และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยในช่วง 5 ปี (2550-2555) เท่ากับร้อยละ 2.9 การค้าชายแดน มีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 6 ปี (2551-2556) โดยในปี 2556 มีมูลค่าสูงถึง 9.24 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2551 ร้อยละ 28.5 คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 5.08 ต่อปี รวมถึงมีสัดส่วนสำคัญในการค้าระหว่างประเทศของไทย กับประเทศเพื่อนบ้านมาโดยตลอดบทบาทของเมืองชายแดน ส่วนใหญ่เป็นด้าน โลจิสติกส์และการค้าข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงกับฐานผลิตในภาคกลางของประเทศ แต่ยังไม่มีการผลิตหลักในพื้นที่เมืองชายแดนมีจุดที่ตั้งที่ได้เปรียบในการเชื่อมโยงกับภูมิภาค จึงควรส่งเสริมการพัฒนาในลักษณะของคลัสเตอร์เชื่อมโยงกับพื้นที่ตอนในหรือจังหวัด อื่น ๆ เพื่อสร้างกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มเพื่อให้พื้นที่สามารถสร้างประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ โดยไม่เป็นเพียงทางผ่าน รวมถึงกระจายประโยชน์ในการพัฒนา และเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่า เมืองชายแดนก็ยังคงมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการขาดการจัดระเบียบพื้นที่และการลงทุนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ปัญหาความมั่นคงตามแนวเส้นเขตแดนยังไม่ชัดเจนปัญหาด้านสังคมข้ามพรมแดน การขาดกลไกบูรณาการ การทำงานเรื่องชายแดนเป้าหมาย แนวคิด (Concept) และการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ซึ่งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้เป็นประตูเศรษฐกิจเชื่อมโยงภูมิภาค สร้างเครือข่ายระบบการผลิตร่วมที่สร้างสรรค์เพื่อบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง รวมถึงตั้งเป้าหมายการขยายตัวมูลค่าการค้าชายแดนของไทยให้เท่ากับร้อยละ 15 ต่อปี จึงเป็นที่น่าสนใจว่า พื้นที่เมืองชายแดนถือว่ามีความสำคัญในเชิงการค้าการลงทุน การค้าบริเวณชายแดนจึงควรมีการพัฒนาให้เอื้อประโยชน์ต่อการลงทุน ซึ่งการพัฒนาเมืองชายแดนอย่างมีประสิทธิภาพต้องดำเนินการด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพื้นที่ชายแดน

ของไทยและเพื่อนบ้านพร้อม ๆ ไปด้วยกับการรักษาผลประโยชน์และการอยู่ดีกินดีของประชาชนในพื้นที่ (อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ, 2557)

การพัฒนา “ความเป็นเมืองชายแดน” ไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ สร้างประโยชน์จากความเชื่อมโยงกับฐานการผลิตหลักของประเทศภาค และประเทศในภูมิภาค ดึงดูดการลงทุนจากในและต่างประเทศ และตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาประเทศในภาพรวม มีการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่และการส่งเสริมกิจกรรมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพ คุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ดีขึ้น มีการจ้างงานและเพิ่มรายได้ให้ชุมชน รวมถึงมีกฎระเบียบและแนวทางการกำกับดูแลผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ได้มาตรฐานและมีการบังคับใช้ที่เข้มแข็ง มีการแก้ปัญหาข้อจำกัดเดิมในพื้นที่และการป้องกันผลกระทบเชิงลบต่าง ๆ เช่น ปัญหาขาดแคลนแรงงาน ไร้ทักษะ ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือความแออัดของด่านพรมแดนเป็นพื้นที่ลำดับความสำคัญสูงที่ได้รับการสนับสนุนเงินโยกย้ายและงบประมาณ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐสามารถเสริมสร้างศักยภาพความแข็งแกร่งของหน่วยงานภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่ ตั้งแต่การวางแผน บริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล (อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ, 2557)

เขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นพื้นที่พิเศษหรือบางส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการค้าสินค้าและบริการหรือการลงทุน เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการค้าบริเวณพรมแดนและการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียน ซึ่งประโยชน์ของการเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก็จะเป็นพื้นที่ที่มีการผ่อนปรนในเรื่องกฎระเบียบการลงทุน และมีการให้สิทธิพิเศษหลายประการแก่นักลงทุน รวมไปถึงสิทธิประโยชน์ด้านภาษี เพื่อดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ยังมีการอำนวยความสะดวกให้แก่ นักลงทุนหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการอำนวยความสะดวกด้านข้อมูล การอำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรมบริการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ซึ่งศักยภาพด้านการจัดการด่านพรมแดนไทยในการพัฒนา “ความเป็นเมืองชายแดน” ไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรพิจารณาเป็น 2 ประเด็น คือ

1. เมืองชายแดนต้องมีระบบการบริหารจัดการ ยกตัวอย่างกรณีเมืองชายแดนอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ได้มีการวางแผนการพัฒนาไปเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด มาตั้งแต่ปี 2547 แต่ความคืบหน้าก็เป็นไปอย่างล่าช้า ซึ่งตรงข้ามกับเมืองเมียวดีของพม่าที่เปรียบเสมือนเมืองคู่แฝดกับแม่สอด ที่ขณะนี้ถูกยกระดับขึ้นเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเมียวดี เพื่อเตรียมพร้อมรับการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติแล้วตั้งแต่ปี 2554

2. เมืองชายแดนต้องมีระบบกระจายความรับผิดชอบ และทรัพยากรที่เพียงพอให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งตามกฎหมายแล้วจะทำให้องค์กรท้องถิ่นสามารถพัฒนาพื้นที่เองได้ สิ่งที่สำคัญคือ องค์กรท้องถิ่นนั้นจะต้องมีองค์ความรู้และนำองค์ความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ และเอื้อให้กับภาคเอกชนที่เขามีเงินทุนอยู่แล้วสามารถพัฒนาศักยภาพหรือเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557, หน้า 151-152)

1.7.4 รูปแบบของเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษอาจจัดตั้งได้หลายรูปแบบเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับนักลงทุนโดยการให้สิทธิประโยชน์และกำหนดเงื่อนไขในการประกอบการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศรูปแบบของเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ได้แก่ เขตการค้าเสรี เขตอุตสาหกรรมเสรีเขตปลอดภาษีเขตการค้าชายแดนเสรี เป็นต้น

1. เขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) หมายถึงการรวมกลุ่มเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายในการลดภาษีศุลกากรระหว่างกันภายในกลุ่มลงให้เหลือน้อยสุดหรือเป็น 0% และใช้อัตราภาษีปกติที่สูงกว่ากับนอกกลุ่มรวมทั้งการลดมาตรการการทำเขตการค้าเสรีในอดีตมุ่งในด้านการเปิดเสรีด้านสินค้า (Goods) โดยการลดภาษีที่มิใช่ภาษีเป็นหลักแต่เขตการค้าเสรีในระยะหลัง ๆ นั้นรวมไปถึงการเปิดเสรีด้านบริการ (Services) ด้วยเขตการค้าเสรีที่สำคัญในปัจจุบันได้แก่ NAFTA และ AFTA

2. เขตอุตสาหกรรมเสรี (Free industrial zone) หมายถึง พื้นที่ที่บริษัทภายในประเทศหรือบริษัทต่างประเทศจัดตั้งขึ้นเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อแข่งขันกับตลาดในต่างประเทศ โดยมีมาตรการจูงใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ทางด้านภาษีในการเข้ามาเป็นแรงจูงใจในการลงทุนในเขตอุตสาหกรรมเสรี

3. เขตปลอดภาษี (Free trade zone) หมายถึง อาณาบริเวณที่อยู่ใกล้ท่าเรือหรือท่าอากาศยานที่อนุญาตให้นำเข้าโดยไม่ต้องเสียภาษีเป็นการนำเข้าเพื่อส่งไปยังประเทศที่สามหรือนำเข้าเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าสำหรับส่งออกจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตสินค้าของประเทศนั้นเพื่อส่งไปขายแข่งกับตลาดโลกได้มากขึ้น (วิบูลย์ ตั้งกิตติภากรณ์, 2538, หน้า 95-96)

4. เขตการค้าชายแดนเสรี หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป หรืออุตสาหกรรมส่งเสริม และกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปหรืออุตสาหกรรมส่งเสริม (วิบูลย์ ตั้งกิตติภากรณ์, 2538, หน้า 95-113)

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันมีโครงการนำร่อง 3 พื้นที่เกี่ยวกับการค้าชายแดนเสรี ได้แก่อำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

5. เขตพัฒนาการส่งออก (แปรรูป) ในประเทศไทยมีตัวอย่างเช่นอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป หมายถึง

5.1 อุตสาหกรรมเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบด้านการเกษตรการประมงจากต่างประเทศเข้ามาสู่ประเทศไทยเพื่อทำการแปรรูปในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในประเทศไทยหรือส่งออกไปยังต่างประเทศ

5.2 อุตสาหกรรมเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบด้านการเกษตรภายในประเทศมาทำการแปรรูปในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งออกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปยังต่างประเทศ (ศิริเพ็ญ แต่ปรเมศามัย, 2549, หน้า 10-11)

ตารางที่ 2-2 สรุป ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลัก

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
1	ทฤษฎีสถิตศาสตร์	เสนอแนวความคิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อขจัดปัญหาความล้าหลัง มีตัวชี้วัดความสำเร็จ เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)
1.1	ทฤษฎีของอดัม สมิท	กระบวนการของการเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งจากการเพิ่มการผลิตในระบบเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำและตลาดมีการขยายตัวและดำเนินไปโดยเสรีภายใต้ระบบการแข่งขันอย่างสมบูรณ์
1.2	ทฤษฎีของเดวิด ริคาร์โด	เมื่อเริ่มมีการลงทุน การลงทุนทำให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น ส่งผลทำให้ค่าจ้างสูงขึ้นในตอนแรกและมีผลทำให้แรงงานขยายตัว และการขยายตัวของแรงงานทำให้ค่าจ้างลดลง ขณะที่ความต้องการอาหารเพิ่มขึ้นเนื่องจากปริมาณที่ดินที่เหมาะสมกับเกษตรมีจำกัด
1.3	ทฤษฎีของโรเบิร์ต มัลธัส	ได้อธิบายอุตสาหกรรม และสาขาเกษตรกรรม การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมอาจให้ผลตอบแทนเพิ่มขึ้นเมื่อขยายการผลิตออกไป แต่ภาคเกษตร จะให้ผลตอบแทนได้น้อยกว่าเพราะมีที่ดินจำกัด
2	ทฤษฎีสถิตนิโคลาสติค	นำแนวความคิดและทฤษฎีของกลุ่มคลาสสิกมาใช้ร่วมกับความรู้ใหม่ๆ เพื่ออธิบายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้ตรงกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ที่แตกต่างจากในอดีต

ตารางที่ 2-2 (ต่อ)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
2.1	แนวคิดของเคนส์	เมื่อเกิดภาวะชะงักงัน รัฐบาลก็ควรเข้ามากระตุ้นเศรษฐกิจ ด้วยการส่งเสริมให้รายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น แต่ถ้าหากรัฐบาลไม่สามารถเพิ่มการบริโภคและการลงทุนของภาคเอกชนได้ รัฐบาลจำเป็นต้องเพิ่มรายจ่ายเพื่อให้เศรษฐกิจดำเนินได้ต่อไป
2.2	แนวคิดสมัยหลังเคนส์	ภาวะเศรษฐกิจจะอยู่ในระดับดุลยภาพที่มีการจ้างงานเต็ม ในแต่ละช่วงระยะเวลาจะต้องมีการขยายการลงทุนอยู่เสมอ เพื่อดำรงภาวะเศรษฐกิจดุลยภาพที่มีการจ้างงานเต็มไว้
3	ทฤษฎีของฮาร์รอดโดมาร์	ให้ความสำคัญกับการออมและการสะสมทุน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอันจะส่งผลต่อผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังจะผลักดันให้ระบบ เศรษฐกิจเจริญเติบโตต่อไป การสะสมทุนที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการลงทุนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นกับการออมทั้งหมดของประเทศ
4	ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญภายใต้ทฤษฎีกระแสหลัก	ทฤษฎีที่อธิบายถึงสาเหตุของความด้อยพัฒนา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม และกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น
4.1	ทฤษฎีของรอสโดว์	ได้อธิบายถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นว่า การพัฒนาประเทศมีการเปลี่ยนแปลงให้หลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา ไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว มีลำดับขั้นตอนโดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน
4.2	ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตแบบสมดุล	มีแนวคิดที่อุปสงค์และอุปทานมีความสัมพันธ์กัน ต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นหากประเทศใดต้องการเพิ่มรายได้และอำนาจซื้อของคนในประเทศ จึงควรที่จะลงทุนไปพร้อม ๆ กันในหลาย ๆ ประเภท
4.3	ทฤษฎีความจำเป็นเติบโตแบบไม่สมดุลเสนอโดยเฮิร์ชแมน	ใช้ความสามารถในการลงทุนอย่างประหยัด เลือกลงทุนกับกิจการที่ให้ผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า หรือมีผลเชื่อมโยงไปข้างหลังให้มากที่สุด

ตารางที่ 2-2 (ต่อ)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
4.4	ทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้และความเจริญเติบโต	ให้ความสำคัญแก่เรื่องของการกระจายรายได้ โดยรัฐบาลเป็นผู้ควบคุม จัดสรรทรัพยากร ควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยตรง เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ของมวลชนถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุด
4.5	ทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ใหม่พร้อม ๆ กับการเจริญเติบโต	รัฐบาลควรใช้นโยบายเพื่อทำให้รูปแบบของการพัฒนาเป็นไปในทางที่จะทำให้ผู้ผลิตที่มีรายได้ต่ำ ทำให้เกิดโอกาสที่ดีขึ้นในการหารายได้ และใช้ทรัพยากรที่จำเป็นให้เกิดประโยชน์
4.6	แนวคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย	การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึคนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน

ตารางที่ 2-3 สรุป ทฤษฎีการพัฒนากระแสวิพากษ์

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
1	ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของมาร์กซ์	ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยใช้วิภาษวิธีทางประวัติศาสตร์ และปฏิเสธ ไม่ยอมรับ เนื้อหาบางอย่างในทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพวกเขาคลาสิก
1.1	แนวคิดของมาร์กซ์ว่าด้วยขั้นตอนการพัฒนาของสังคม	เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจะเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้น การพยายามเอาชีวิตรอดในแต่ละชนชั้นจะนำไปสู่การต่อสู้ โดยมาร์กซ์ได้แบ่งชั้นของความเจริญก้าวหน้าทางสังคมออกเป็น 5 ชั้น
1.2	ทฤษฎีของมาร์กซ์ว่าด้วยการพัฒนาทุนนิยม	ในระบบทุนนิยม แรงงานคือสิ่งที่ใช้ผลิตสินค้า และเป็นตัวกำหนดมูลค่าของสินค้า แต่แรงงานจะไม่ได้ผลตอบแทนตามมูลค่าที่ตนสร้างขึ้น จะได้เพียงค่าตอบแทนในระดับพอยังชีพ ส่วนมูลค่าส่วนเกินจะถูกนายทุนเบียดบังไป

ตารางที่ 2-3 (ต่อ)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
2	ทฤษฎีวิวัฏจักรแห่งความยากจน	เป็นวัฏจักรที่เกิดขึ้นในประเทศพัฒนาด้วย ซึ่งอยากจนมากจนไม่เกิดการออมขึ้น เมื่อไม่เกิดการออมประเทศดังกล่าวก็ลงทุนในระบบเศรษฐกิจไม่ได้ ทำให้ระบบเศรษฐกิจตกอยู่ในสภาพตกต่ำไม่อาจผลิตอะไรได้ ประชากรจึงต้องอยู่ในความยากจนต่อไป
3	ทฤษฎีความด้อยพัฒนา	เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงความด้อยพัฒนาโดยชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ 3 ประการ 1. ลักษณะของความด้อยพัฒนาและข้อจำกัดของการพัฒนา 2. สาเหตุของความด้อยพัฒนาจากข้อจำกัดของปัจจัยการผลิต 3. สาเหตุของความด้อยพัฒนามาจากปัจจัยด้านสังคม
4	ทฤษฎีการพึ่งพาระหว่างประเทศ	แนวคิดที่อธิบายถึงประเทศโลกที่สามต้องพึ่งพา และตกอยู่ภายใต้การครองอำนาจของประเทศร่ำรวย
4.1	ทฤษฎีการพึ่งพาแบบอาณานิคมสมัยใหม่	มีแนวคิดที่ว่า ประเทศนายทุนอุตสาหกรรมมีนโยบายครองอำนาจประเทศยากจน โดยให้ผลประโยชน์แก่ชนชั้นปกครองที่มีอำนาจประเทศโลกที่สามยังคงยากจนลงเรื่อย ๆ และไม่อาจหลุดพ้นจากการครองอำนาจได้
4.2	ทฤษฎีการพึ่งพาแบบ False Paradigm	การที่ประเทศใน โลกที่สามรับคำแนะนำที่ผิดพลาดและไม่เหมาะสมโดยที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญจากประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมและผิดพลาดของประเทศ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ของกลุ่มคนที่มีอำนาจทั้งในและนอกประเทศ
5	ทฤษฎีการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจทวิลักษณ์ตามแนวคิดของหลามะหยี่น	ในประเทศที่กำลังพัฒนารัฐบาลใช้มาตรการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นที่การชักจูงหรือบังคับให้ประชาชนหันเข้าสู่แนวชีวิตแบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจการเงิน แต่ชนพื้นเมืองจะไม่ปรับตัวหรือไม่เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นำมาซึ่งความไม่พึงพอใจในทางเศรษฐกิจ จนนำไปสู่ปัญหาด้านการเมือง

ตารางที่ 2-3 (ต่อ)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
6	ทฤษฎีการพัฒนาว่าด้วยระบบโลก	แนวคิดที่ว่าด้วยวิเคราะห์อยู่ที่ระบบโลกทั้งระบบ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในโลกซึ่งนักวิชาการตามแนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลกนี้ เชื่อว่าพลวัตที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่อดีตไม่สามารถอธิบายได้
6.1	แนวคิดและวิธีวิทยาของ Immanuel Wellerstein	มีแนวคิดที่ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกนั้น เป็นผลที่มีความสอดคล้องกันไม่สามารถแยกแยะออกเป็นสาขาใดของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งได้ หน่วยของการ วิเคราะห์มีเพียงระบบเดียวเท่านั้น แต่ได้แบ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน คือ ส่วนแก่น ส่วนบริวาร และส่วนกึ่งบริวาร
6.1	แนวคิดและวิธีวิทยาของ Immanuel Wellerstein	มีแนวคิดที่ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกนั้น เป็นผลที่มีความสอดคล้องกันไม่สามารถแยกแยะออกเป็นสาขาใดของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งได้ หน่วยของการ วิเคราะห์มีเพียงระบบเดียวเท่านั้น แต่ได้แบ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน คือ ส่วนแก่น ส่วนบริวาร และส่วนกึ่งบริวาร
6.2	แนวคิดและวิธีวิทยาของ Bergesen and Schoenburg	แนวคิดนี้มองว่าประเทศที่เป็นแกน หรือประเทศที่เป็นส่วนบริวาร ทั้งสองส่วนมีการเชื่อมโยงทางด้าน โครงสร้าง จึงถือว่าทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ศูนย์รวมอำนาจจะอยู่ที่ประเทศแกน ซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียเปรียบอย่างยิ่งสำหรับประเทศบริวารทั้งหลาย
6.3	แนวคิดและวิธีวิทยาของรูปแบบการเคลื่อนไหวของแรงงาน	ในช่วงศตวรรษที่ 20 โครงสร้างของกระบวนการผลิตต่อแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงไป การนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต เกิดสภาวะแรงงานไม่มีงานทำ ทั้งประเทศแกนและประเทศบริวารต่างก็ประสบปัญหาการเคลื่อนไหวทั้งทางด้านแรงงานและความเคลื่อนไหวทางด้านของสังคมที่แตกต่างกัน
6.4	แนวคิดและวิธีวิทยาของรูปแบบว่าด้วยระบบโลกกับความเป็นเมือง	สังคมโลกมีการเชื่อมโยงต่อกันด้วยสิ่งที่เรียกว่าเครือข่ายเมืองของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนา ประเทศที่พัฒนาแล้วจะกอบโกยและตัดดวงผลประโยชน์ต่าง ๆ จากประเทศที่เป็นบริวาร ครอบงำที่ไม่มีความเสมอภาคทางด้าน โครงสร้างของสังคมทรานส์มีระบบทุนนิยม

ตารางที่ 2-4 สรุป ทฤษฎีการพัฒนากระแสทางเลือก (ทัศนัตะวันตก)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
1	นิเวศสังคมนิยม Eco-socialist	แก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อม การ โคนล้มระบบทุนนิยมแบบถอนรากถอน สร้าง สังคมใหม่ คือ นิเวศสังคมนิยม ที่อยู่บนพื้นฐานของความ ยุติธรรมทางสังคมและคำนึงถึงความยุติธรรมทางนิเวศ
2	เศรษฐกิจสีเขียว Green Economy	มีแนวคิดใกล้เคียงกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างสมดุลระหว่างการ พัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนใน ปัจจุบันสามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่งต่อไปยัง คนรุ่นต่อไป
3	ทุนนิยมสีเขียว	การพัฒนาให้ความสำคัญกับมิติสังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการ สร้างความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อสุขภาวะของมนุษย์ที่ดีขึ้น และ มีความยุติธรรมทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการลดความเสี่ยงทาง สิ่งแวดล้อมลงไปให้มากที่สุด พร้อมกับแก้ไขปัญหาความขาดแคลนทาง นิเวศ
4	ทฤษฎีพัฒนาแบบ ยั่งยืน	การพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดย ไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่น ต่อไปต้องเสียไป สร้างความเท่าเทียม ความยุติธรรมในการกระจาย ความมั่งคั่ง(รายได้) และการใช้ทรัพยากรตลอดจนการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม
5	ทฤษฎีความสมดุล และนิเวศวิทยา	ให้ความสำคัญที่การพัฒนาที่สมดุลกัน คือ รักษาระบบนิเวศวิทยาที่ เหมาะสม ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของคนกับสภาพแวดล้อม ต้องได้สมดุล การพัฒนาของสังคมจะต้องอยู่ในขอบเขตจำกัดที่ สภาพแวดล้อมสามารถคงอยู่ได้

ตารางที่ 2-5 สรุป ทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก (ทัศนัตะวันออก)

ที่	ทฤษฎี	สรุปเนื้อหา
1	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	แนวทางในการพัฒนาที่ขัดแย้งกับทฤษฎีการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เพราะเชื่อว่าเป็นแนวทางที่ไม่ยั่งยืน จะก่อให้เกิดความหายนะและการล่มสลายทางสังคม จึงเน้นการพัฒนาที่ ทางสายกลาง และหลัก อหิงสกรรม เพื่อก่อให้เกิดความพอดี และความยั่งยืน
2	แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม	เป็นแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวคิดนี้ในช่วงสังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นแนวคิดที่เน้นที่ความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเสียสละเพื่อคนอื่น เพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม
3	รพินทรราถ ฐาตุร	การมุ่งแสวงหาวัตถุเงินทองและกำไรทำให้ชีวิตขาดอิสรภาพ การพัฒนาทางวัตถุและจิตใจต้องไปควบคู่กัน มนุษย์ต้องความรัก ความเมตตากรุณาต่อกัน และใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ
4	แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง	ให้ดำเนินการพัฒนาประเทศเน้นทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ คุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำอย่างรอบคอบ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรพงษ์ ปิยะโชติ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นต่อการกำหนดนโยบายการส่งเสริมเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี 2. แนวโน้มปัญหาและผลที่คาดว่าจะเกิดจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 คน หน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 4 คน หน่วยงานส่วนภูมิภาค จำนวน 4 คน และกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่น

ในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 4 คน โดยการเลือกผู้ตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือในการศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลจากการศึกษาพบว่า 1. หน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผนการทำงานให้ข้อมูลสนับสนุนในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชี้แจงและเยียวยาผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐ หน่วยงานส่วนภูมิภาคมีบทบาทในการรับแผนจากรัฐบาลมากำหนดเป็นแผนในระดับปฏิบัติการสร้างความเข้าใจและเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ ส่วนกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นมีบทบาทในการเป็นสื่อกลางและรับฟังข้อคิดเห็น เพื่อนำเสนอไปสู่ภาครัฐ 2. แนวโน้มปัญหาและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การค้าชายแดน ได้แก่ ปัญหาด้านที่ดินที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความมั่นคง ปัญหาด้านการทำงานของหน่วยงานของรัฐในการประสานงานและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ปัญหาด้านนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะความต่อเนื่องของนโยบายเปิดประตูการค้าฝั่งตะวันตก และปัญหาด้านองค์ความรู้ และข้อมูลสนับสนุนในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

นุศรา ตัณฑลาพุด (2548) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของจังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพและแผนการประสานความร่วมมือของหน่วยงานทั้งภาครัฐ ท้องถิ่นและเอกชนที่จะรองรับโครงการเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อให้การดำเนินโครงการสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนทราบถึงปัจจัยที่จะทำให้ศักยภาพของโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ เกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบและเกิดประโยชน์สูงสุด ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จะเกิดขึ้นได้ต่างต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งทางด้านการค้า การลงทุน การคมนาคมขนส่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนวัตถุประสงค์ จึงต้องอาศัยการค้าระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นจุดเชื่อมโยงในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และภายในประเทศรัฐบาลยังต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น ให้เกิดการประสานความร่วมมือการทำงานให้สอดคล้องกัน ตลอดจนมีเป้าหมายพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาคน เร่งเสริมงบประมาณพัฒนาท้องถิ่นให้เพิ่มขึ้นส่งเสริมการค้าการลงทุนให้มีโอกาสแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านได้ นอกจากนี้ควรดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป กับเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้เป็นจุดแข็งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป รัฐบาลควรเร่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ ที่คาดว่าจะจะเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นแนวทาง และเตรียมความพร้อมในการรองรับกับวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลง จากความเป็นอยู่อย่างพอเพียงเป็นแนวเศรษฐกิจที่ทันสมัยไร้พรมแดน อันเป็นความพร้อมในการบริหารจัดการได้ง่ายยิ่งขึ้น

วีระศักดิ์ ญาวิระ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย วัดอุปประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย ในด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในการปรับตัวเพื่อรองรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลจากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบในด้านต่าง ๆ คือ

ผลกระทบต่อการค้าของอำเภอแม่สายในระดับน้อย โดยเห็นว่าอำเภอแม่สายจะกลายเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดน เป็นประตูการค้าและการลงทุน และเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้าระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

ผลกระทบด้านการลงทุน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่ามีความกระทบต่อการลงทุนของอำเภอแม่สายในระดับมาก ในด้านการให้สิทธิพิเศษแก่นักลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาจทำให้มีการลงทุนที่นอกเหนือไปจากอุตสาหกรรม เช่น การปลูกพืชจีเอ็มโอ การตั้งบ่อนกาสิโน

ผลกระทบด้านการเมือง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบต่ออำเภอแม่สายในระดับมาก โดยเห็นว่าผู้ว่าราชการจังหวัด อบจ. อบต. และเทศบาลต้องปรับยุทธศาสตร์ในการบริหารงาน และบทบาทให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการของเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ผลกระทบด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบต่ออำเภอแม่สายในระดับมาก โดยเห็นว่าความมีแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมาก อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพเสียดัด อาชญากรรม โรคเอดส์ และการกีดกันแรงงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยในอำเภอแม่สาย

ผลกระทบด้านวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบต่ออำเภอแม่สายในระดับมาก โดยเห็นว่าการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจำเป็นต้องพัฒนาด้านวัตถุ ทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่หรือวัยรุ่นอาจให้ความสำคัญกับสังคมที่มุ่งเน้นด้าน วัตถุนิยม มากกว่าการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นเนื่องจากเห็นว่าลำสมัย

วนิดา กิจตะวงษ์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินต้นทุนด้านสุขภาพที่เกิดจากมลพิษทางอากาศของโครงการก่อสร้างถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เชียงราย – เชียงแสน) มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1. เพื่อศึกษา แยกแยะมลพิษทางอากาศในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการสร้างถนนแนวใหม่แยกทางหลวงหมายเลข 1 (เชียงราย – เชียงแสน) 2. เพื่อประเมินต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ด้านสุขภาพของโครงการก่อสร้างถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) ผลจากการศึกษาพบว่า ถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะช่วย

ลดปริมาณปริมาณก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์เฉลี่ยทั้ง 3 ฤดู ลดลงประมาณร้อยละ 7.9, 13.4 และ 31.8 ในปีพ.ศ. 2554, 2563 และ 2573 ตามลำดับ และมีสารประกอบไฮโดรคาร์บอนเฉลี่ยทั้ง 3 ฤดู ลดลงประมาณร้อยละ 9.7, 9.5 และ 33.5 ในปีพ.ศ. 2554, 2563 และ 2573 ตามลำดับ และปริมาณสารมลพิษที่เกิดขึ้นบนถนนสายเดิมในกรณีที่มีโครงการนั้นมากกว่าปริมาณสารมลพิษจะเกิดขึ้นบนถนนของโครงการประมาณ 1.3 – 1.9 เท่า การมีถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) ทำให้มีจำนวนผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจลดลงประมาณร้อยละ 2.01, 4.53 และ 3.24 ในปีพ.ศ. 2554, 2563 และ 2573 ตามลำดับ และการมีถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะมีผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจน้อยกว่าถนนสายเดิมแม้จะมีโครงการแล้วประมาณ 3.18, 2.77 และ 2.76 เท่า ในปีพ.ศ. 2554, 2563 และ 2573 ตามลำดับ และการมีถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะช่วยลดต้นทุนด้านสุขภาพของถนนสายเดิมลงได้ประมาณ 174,498 บาท, 630,231 บาท และ 703,163 บาท ในปีพ.ศ. 2554, 2563 และ 2573 ตามลำดับ และการมีถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะมีต้นทุนด้านสุขภาพน้อยกว่าถนนสายเดิมในปีพ.ศ. 2554 ประมาณ 5,834,842 บาท ปีพ.ศ. 2563 ประมาณ 8,487,436 บาท และปี พ.ศ. 2573 ประมาณ 13,377,042 บาท

ปรีชา อุปโยคิน และคณะ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนของประชาชนอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด โดยมีกลุ่มข้าราชการมีสัดส่วนการรับรู้มากที่สุด ยกเว้นข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ในแต่ละอำเภอ กลุ่มนักธุรกิจจะเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนการรับรู้มากที่สุด และข่าวสารเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานทั่วไป ประชาชนมีการรับรู้ต่ำกว่า 50% ความพร้อมของจังหวัดเชียงราย ในการจัดตั้งเศรษฐกิจชายแดน มีความพร้อมมากที่สุดในเรื่อง แรงงาน ความพร้อม ด้านการเกษตรเพื่อการบริโภค และความพร้อมของแหล่งน้ำความพร้อมน้อยที่สุดคือความพร้อมในเรื่องเกี่ยวกับ ความพร้อมของนักลงทุน ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ผลกระทบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดน พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ อำเภอแม่สาย โดยได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ อำเภอเชียงแสน ได้รับผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อม

ปานิสรา ดาวเรือง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน: กรณีศึกษาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างทางกายภาพเศรษฐกิจ ประชากร และการเปลี่ยนแปลง ศึกษาบทบาทและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจรายสาขาโดยเฉพาะด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวตลอดจนการสนองตอบของประชาชนศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ศักยภาพในการพัฒนา และบทบาทในอนาคตของเมืองเชียงแสนในฐานะเมือง

ชายแดนและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงแสนเพื่อรองรับการขยายตัวในอนาคต ผลจากการศึกษาพบว่าเมืองเชียงแสนมีบทบาทสำคัญโดยเป็นเมืองพาณิชย์กรรม เมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองการค้าชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคเหนือตอนบนเนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้ง การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาคในกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและหกเหลี่ยมเศรษฐกิจเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนเศรษฐกิจของเมืองให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษๆ ทำให้เมืองเชียงแสนได้รับการสนับสนุนในเรื่องการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการทำการค้ากับประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งท่าเรือเชียงแสนเป็นท่าเรือที่ใช้ติดต่อขนส่งสินค้าทางแม่น้ำโขงที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและแนวโน้มที่จะขยายตัวในอัตราสูงมากขึ้น ดังนั้นเมืองเชียงแสนจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมือง การจัดตั้งเขตการลงทุนพิเศษ ปรับและแก้ไขกฎหมายในและระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองเชียงแสนจำเป็นต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์

ทวิ ชนตระกูล, อาทร คุระวรรณ, วันชัย ธรรมสังการ, พสุ สัตถาภรณ์ และปรีชา ชวน ไชยสิทธิ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งหากลวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2. ชี้ให้เห็นถึงของเสียเปรียบของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ เพื่อให้รัฐบาลมีมาตรการเสริมเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับนักลงทุนที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ 3. เพื่อจัดทำรายงานความเห็นสำหรับประกอบการพิจารณาจัดทำแบบแผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์การพัฒนภาคใต้ โดยใช้วิธีการศึกษา คือ เชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ภูมิภาค 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส แม้จะเป็นบริเวณที่อุดมด้วยทรัพยากรทั้งบนบกและในน้ำ แต่ประชากรส่วนใหญ่ของ 3 จังหวัดนี้ยังมีความเป็นอยู่แร้นแค้นมาก เห็นคร่าว ๆ ได้จากรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรเมื่อเทียบกับใน 14 จังหวัดภาคใต้ ปรากฏว่าจังหวัดยะลาเป็นลำดับที่ 9 นราธิวาสลำดับที่ 11 และปัตตานีอยู่ลำดับ 13 ยิ่งไปกว่านั้นในเขต 3 จังหวัดชายแดนนี้ยังเป็นแหล่งรวมของปัญหาความหลากหลายที่ซับซ้อนต่อเนื่องกันมานาน ไม่ว่าจะปัญหาเรื่องการทำมาหากิน เรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาความมั่นคงภายในใจตลอดทั้งปัญหาเกี่ยวกับสังคมจิตวิทยาของประชาชนท้องถิ่น

จากการศึกษาความคิดเห็น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอวิเคราะห์ได้ว่าปัญหาทั้งหมดข้างต้นมีต้นตอที่มาจากความยากจน มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือว่าหากสามารถลดขนาดความยากจนได้มากเท่าใด ปัญหาต่าง ๆ ของภูมิภาคนี้ก็จะลดลงตามไปด้วย รัฐบาลได้เพียรพยายามจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ และทุ่มเททรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมากเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนที่ว่ามาหลายสมัย

แล้วแต่ผลลัพธ์ที่เห็นยังไม่อาจกล่าวได้ว่าบรรลุผลตามเป้าหมาย ทางออกคือจะทำอย่างไรจึงจะสามารถหาแนวร่วมซึ่งก็คือภาครัฐกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมแบกรับบทบาทการพัฒนาให้ดำเนินต่อไปโดยไม่ชะงักขาดตอนดังที่เคยเป็นมา นั่นคือจะต้องมีองค์กรภาคเอกชนมาลงทุนลงแรงในโครงการพัฒนาที่รัฐบาลได้กรุยทางให้แล้ว ในทางปฏิบัติทั่ว ๆ ไป รัฐบาลอาจใช้มาตรการพิเศษทางด้านการเงินการคลังเป็นสิ่งจูงใจเอกชนสนใจลงทุนในกิจการและทิศทางที่รัฐกำหนดวางไว้ ดังนั้นแนวคิดที่จะจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษมาเพื่อดึงดูดนักลงทุนและผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมจึงเป็นเรื่องที่น่าสนับสนุนผลักดันให้บังเกิดเป็นรูปร่างโดยเร็ว

สุขสมร แสงจันทร์ (2556) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาชายแดน การอพยพโยกย้ายและการปรับตัวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาหมู่บ้านก๊ววัน เมืองต้นฝิ่ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เข้าใจวิธีการสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZs) และเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนในอำเภอ ต้นฝิ่ง 2. การสำรวจผลกระทบของผู้ประกอบการเศรษฐกิจใหม่ที่มีต่อการทำมาหากิน ตรวจสอบว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันของชาวบ้าน ได้รับผลกระทบถึงวิธีการที่พวกเขาได้นำไปปรับใช้กับการทำมาหากินใหม่ของพวกเขา และ SEZ ได้นำพวกเขาในการถ่ายโอนที่ดินของพวกเขาให้กับนักลงทุนรวมอย่างไร 3. เข้าใจถึงกลยุทธ์การเจรจาต่อรองเกี่ยวกับค่าตอบแทนที่ใช้การตั้งถิ่นฐานใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านในเมืองต้นฝิ่งได้ปรับตัวให้เข้ากับโครงการการพัฒนาภายใน SEZ และสิ่งทีผลกระทบที่ได้รับสำหรับชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่นั้น โดยใช้วิธีการศึกษาคือเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า เมืองต้นฝิ่งเป็นหนึ่งในตัวเมืองทุกยากของแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หมู่บ้านก๊ววัน ก็เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านในเมืองต้นฝิ่ง คราวเรือนส่วนใหญ่ ยังชีพด้วยการทำนาและทำสวนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไปสู่เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นตลาดและรัฐบาลได้ใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและจัดการกับกระแสเศรษฐกิจจากทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อที่จะปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดน โดยการสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลการศึกษาทำให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้เปลี่ยนเขตต้นฝิ่งให้กลายเป็นอะไรสักอย่างจากเดิมที่เป็นชายแดนชนบท เป็นพื้นที่ทำการเกษตร เป็นพื้นที่เป็นกิ่งยังชีพ กิ่งค้าขายข้ามแม่น้ำ ได้ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว โดยทุนเงินภายใต้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ชายแดนชนบท ซึ่งแต่เดิมได้กลายเป็นชายแดนท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจไม่ได้มีศูนย์กลางที่เป็นเกษตรอีกต่อไป ภูมิทัศน์ชายแดนถูกเปลี่ยนไปปรับใช้กฎเกณฑ์แบบใหม่ มีการเปิดให้ชาวจีนเข้ามาทำงานและกลายเป็นผู้ที่มีบทบาท เข้ามาเกี่ยวข้องกับชายแดนใหม่ คือชาวจีน นักท่องเที่ยวจากจีน นักท่องเที่ยวจากไทย รวมทั้งลาว เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งจากเดิมเป็นชาวบ้านภายในท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทได้กลายมาเป็นแรงงาน

อติทยา ดวงอำไพ (2555) ได้วิจัยเรื่อง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการจัดการแรงงานข้ามชาติในเขตเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นต่อการกำหนดนโยบายการส่งเสริมเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี 2. แนวโน้มปัญหาและผลที่คาดว่าจะเกิดจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การวิจัยเชิงคุณภาพและทำการเก็บข้อมูลจากการวิจัยจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการแรงงานข้ามชาติในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เกิดจากปัจจัยจากพื้นที่ต้นทางและปัจจัยจากพื้นที่ปลายทาง กล่าวคือ 1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองในเมียนมาร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานต้นทางส่งผลให้ชนกลุ่มน้อย และประชาชนชาวพม่าลี้ภัยเดินทางเข้ามาประเทศไทย 2. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยด้านแรงงานของพื้นที่ต้นทางของประเทศไทย เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเป็นการยากลำบากสำหรับเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะควบคุม สกัดกั้นและป้องกัน ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวเป็นทำเลเอื้อต่อการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมชายแดน ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายโรงงานอุตสาหกรรมจากพื้นที่ชั้นในมายังพื้นที่ชายแดนอำเภอแม่สอด จึงมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก

ปริญญา เนิตโถม และคณะ (2559) ได้วิจัยเรื่อง การเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์เศรษฐกิจมหภาคเชิงคุณภาพระยะยาวและระยะสั้น ระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสงขลา (GPP) ตามโครงสร้างภาคส่วนการผลิต 16 สาขาหลัก 2. ศึกษาแนวทางพัฒนากลไกการขับเคลื่อนโดยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเพื่อส่งเสริมการเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ภายใต้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา (SEZ) 3. ศึกษาผลของการเติบโตของ SMEs ใน SEZ ต่อ GPP จังหวัดสงขลา และ 4. เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เก็บรวบรวมข้อมูล GPP รายปีของจังหวัดสงขลา ตั้งแต่ปี 2538-2556 โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้สถิติอย่างง่ายและใช้แผนภูมิประกอบ ส่วนการวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้วิธีการทางเศรษฐมิติและตัวแบบเศรษฐศาสตร์สำหรับข้อมูลอนุกรมเวลา ผลการศึกษาพบว่า GPP จังหวัดสงขลา มีความสัมพันธ์เชิงคุณภาพระยะยาวกับการผลิต 7 สาขาหลัก (เกษตรกรรม/ อุตสาหกรรม ประมง ไฟฟ้า/ประปา ก่อสร้าง การค้า การขนส่ง และการเงิน) และการปรับตัวเชิงคุณภาพในระยะสั้นที่ได้ศึกษา 2 รูปแบบ คือ รูปแบบ 1 สมการภาคอุตสาหกรรมมีค่าสัมประสิทธิ์การปรับตัวในระยะสั้น คือ -0.895216 (อุตสาหกรรม/การค้า/การขนส่ง) และรูปแบบ 2 สมการภาคเกษตรกรรมมีค่า

สัมประสิทธิ์การปรับตัวในระยะสั้น คือ -1.02770 (เกษตรกรรม/ก่อสร้าง/การค้า/ขนส่งและการเงิน) อธิบายได้ว่าตัวแปรตามและตัวแปรอิสระมีการปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพในระยะสั้น ส่วนด้านผู้ประกอบการ SMEs ที่ศึกษากระจายใน 4 ตำบล ได้แก่ สะเดา ปาดังเบซาร์ ตำบลกวม และตำบลแก้ว สำหรับการวิเคราะห์ด้านอุปทานจากการดำเนินสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ต่อการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเติบโตของ SMEs พบว่าตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 และมีเครื่องหมายสอดคล้องตามทฤษฎี ได้แก่ ตัวแปรดัชนีราคาสินค้าส่งออก ดัชนีผู้บริโภค ส่งผลต่อการเติบโตการค้าชายแดนในทิศทางเดียวกัน ตัวแปรมาตรการภาษี (ภาษีนิตินบุคคล ภาษีสรรพสามิต ภาษีท้องถิ่น และภาษีมูลค่าเพิ่ม) ส่งผลในทิศทางตรงกันข้ามกับการค้าชายแดน เพราะการเก็บภาษีส่งผลให้ SMEs ไม่สามารถทำการผลิตได้อย่างเต็มที่ และตัวแปรงบประมาณโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐ มีผลในทิศทางเดียวกับมูลค่าการค้าชายแดน

ไพศาล แสงจันทร์ (2558) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบทางด้านกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษา จังหวัดมุกดาหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางด้านกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภายหลังการเปิดใช้สะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 (มุกดาหาร – สะหวันนะเขต) 2. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเปรียบเทียบเกี่ยวกับการขยายตัวของเมืองสู่การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเมืองชายแดน 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การวิจัยเชิงปริมาณ จากทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดโควตา (Quota sampling) และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการตีความ (Interpretation) นำเสนอในลักษณะบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษเมืองมุกดาหารมีความได้เปรียบด้านองค์ประกอบทางกายภาพที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยเฉพาะในเรื่องของการคมนาคมและโลจิสติกส์ เหมาะสำหรับการสร้างเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายสินค้า ซึ่งถือเป็นบทบาทและปัจจัยสำคัญต่อการสนับสนุนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเมืองมุกดาหารให้เป็นศูนย์กลางกระจายสินค้า คลังสินค้าเกษตร การจัดการระบบขนส่ง แรงงาน และงานบริการต่าง ๆ และเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีการขยายเมือง พบว่า การขยายตัวของเมืองมุกดาหารมีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับทฤษฎีรูปปลี้มของโฮเมอร์ ฮอยต์ (Hoyt, 1939) ที่มีการจัดรูปแบบการขยายเมืองไปในลักษณะที่เป็นเสี้ยวหรือเป็นเสี้ยว ๆ แบบรูปพัดมีการแผ่กระจายออกไปจากจุดศูนย์กลางเมือง ไปตามแนวถนนสายสำคัญ ๆ ไปสู่เขตรอบนอกและมีความสอดคล้องกับทฤษฎีหลายศูนย์กลางของชอนซี ดี แอร์ริส และเอดเวิร์ด แอลอัลล์มาน กับรูปแบบของกิจกรรมการค้า ที่เกิดและมีการแผ่ขยายออกไปแต่ละศูนย์กลางตามเส้นทางคมนาคมมีความหนาแน่นของกิจกรรมการค้ามากที่สุดใจ

กลางเมือง เนื่องจากเกิดศูนย์กลางการค้าในย่านชานเมืองซึ่งมีความสะดวกในการเข้าถึงมากกว่า ทำให้ประชาชนไปใช้บริการมากขึ้นมีรูปแบบการเดินทางเข้าถึงที่หลากหลายและเชื่อมต่อถึงกันได้สะดวกกว่าพื้นที่อื่น ๆ

ประสงค์ โปธิ์สุวรรณ (2558) ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่าง ไทย-เมียนมาร์ เขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวาย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในความร่วมมือระหว่างประเทศซึ่งมีลักษณะเป็นความร่วมมือหลายฝ่ายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจผ่าน โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวายในภูมิภาคเอเชีย ตลอดจนพัฒนาเส้นทางการเดินทางและคมนาคมขนส่งเพื่อประโยชน์ในการขนส่งสินค้า ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผลการวิจัยพบว่า

1. ความคืบหน้าของโครงการทวาย โครงการทวายเฟสแรก ได้มีความชัดเจนมากขึ้นจากการที่ระยะแรกมีความล่าช้าไปกว่า 2 ปี เนื่องจากเกิดปัญหาทางด้านเงินทุน สำหรับการดำเนินโครงการ ปัจจุบันรัฐบาลได้มีการให้บริษัทกิจการร่วมค้า (เอกชนไทย) คือ บริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวล็อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) และบริษัทสวอน-อุตสาหกรรมโรจนะ จำกัด (มหาชน) ได้เข้ามาดำเนินการพัฒนาพื้นที่ในเฟสแรกภายในโครงการประกอบด้วย พื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค เฟส 2 ปัจจุบันได้มีการกำหนดทิศทางและมีการร่วมหารือวางแผนดำเนินงานเนื่องจากการลงทุนใน โครงการขนาดใหญ่ เช่น นิคมอุตสาหกรรม ท่าเรือน้ำลึก ระบบชลประทาน โรงไฟฟ้า และร่วมหารือในการพัฒนาพื้นที่เมืองและการโยกย้าย ประชากรออกจากพื้นที่บางส่วนและจะมีการดำเนินการเฟส 3 หลังจาก Phase 1 แล้วเสร็จ

2. อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินโครงการท่าเรือน้ำลึกทวาย 1. ขาดการสนับสนุนจากแหล่งเงินทุน โครงการท่าเรือน้ำลึกทวายยังต้องการการสนับสนุนเงินทุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นโครงการที่มีขนาดใหญ่ 2. นโยบายการพัฒนาโครงการในลักษณะ นิติบุคคลเฉพาะกิจ (Special Purpose Vehicles: SPV) ภายใต้อุตสาหกรรมระหว่างรัฐบาลไทยและเมียนมาร์ที่ยังไม่สามารถ กำหนดแผนการพัฒนาที่ชัดเจน และดำเนินการอย่างจริงจังส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนทำให้เกิดความล่าช้าไม่ทันกับการค้าการลงทุนของกลุ่มอาเซียนที่กำลังเปิด AEC ในปี ค.ศ. 2015 3) พื้นที่ชายแดนฝั่ง เมียนมาร์บางส่วนอยู่ในความดูแลของชนกลุ่มน้อยซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการค้าชายแดน การผ่านเข้า-ออกบริเวณที่เป็นเขตอิทธิพลของกำลังชนกลุ่มน้อยจึงก่อให้เกิดการค้ำอกระบบซึ่งถือว่าผิดกฎหมาย เป็นต้น

3. ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-เมียนมาร์ เขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวาย 1. ความมุ่งมั่นของรัฐบาลเมียนมาร์ในการสนับสนุนโครงการ

2. นักลงทุนและแหล่งทุนที่เหมาะสมของโครงการ 3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่จำเป็นของโครงการทำเรื่อน้ำลึทวายทั้งในประเทศไทยและเมียนมาร์ 4. การพัฒนาระบบสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการขนส่งผ่านแดน เป็นต้น

ปกรณ์ บุญล้อม (2560) ได้วิจัยเรื่อง การขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการขานรับปัจจัยที่มีผลและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ใช้วิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณใช้การสำรวจความคิดเห็นของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษค่อนข้างมากในภาพรวม โดยด้านเนื้อหาของนโยบายประเด็นที่มีการขานรับมากค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การกำหนดให้อำเภอคลองใหญ่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว การสร้างถนน 4 เลน สาย 318 ด้านกระบวนการนโยบายประเด็นที่มีการขานรับในระดับค่อนข้างมาก ค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นและท้องถิ่นในการดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ผ่านมา กระบวนการทำประชาพิจารณ์ก่อนจะดำเนินโครงการต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจัยที่มีผลต่อการขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ บทบาทของผู้นำในกระบวนการนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคและการให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ชัยณรงค์ เครือนวน (2550) ได้วิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ผู้ขับเคลื่อนกระบวนการสะสมทุนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึก ผลจากการศึกษาพบว่า พัฒนาการของภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยองสามารถแบ่งออกเป็นสามช่วงใหญ่ ๆ คือ ช่วงอุตสาหกรรมยุคดั้งเดิมการประกอบการอุตสาหกรรมในยุคนี้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของการแปรรูปวัตถุดิบทางเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอย่างง่าย ช่วงที่สองอุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิทอุตสาหกรรมช่วงนี้ยังเป็นอุตสาหกรรมที่มีฐานเกี่ยวเนื่องกับภาคเกษตรกรรม แต่

เริ่มปรากฏให้เห็นโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ไม่มีความอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมเกิดขึ้น ช่วงที่สาม อุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นช่วงนี้เป็น อุตสาหกรรมหนักที่ไม่เกี่ยวข้องกัภาคเกษตรกรรมและไม่มีความสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรม ในท้องถิ่นเลย ส่วนผู้ขับเคลื่อนกระบวนการสะสมทุนเป็นผลจากการขับเคลื่อนของกลุ่มทุนหลัก สามกลุ่ม ภายใต้บริบทของพันธมิตรสามเสาในการสะสมทุน (Triple alliance) คือ รัฐ กลุ่มนายทุน ต่างชาติและกลุ่มนายทุนชาติ ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมยังส่งผลประโยชน์ในเชิงเชื่อมโยง (Effect linkage) ไปถึงกลุ่มนายทุนท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของพันธมิตรในการสะสมทุนเป็นไปใน ลักษณะของการที่ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่จะเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพิงซึ่งกันและ กัน ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้โครงสร้างทางการผลิตของจังหวัดเปลี่ยนแปลงจากภาค เกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและนำไปสู่ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ ความเจริญ ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค แต่ผลประโยชน์ที่แท้จริงอันเกิดขึ้นจากการพัฒนา อุตสาหกรรมกลับตกไปอยู่ในมือของกลุ่มชนชั้นนำเพียงไม่กี่กลุ่ม ตรงกันข้ามผลของการแสวงหา ส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดวิถีแห่งการเอาเปรียบทางชนชั้น การละเมิดหลักสิทธิ มนุษยชน การทุจริตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ ะเกิดขึ้นตามมามากมาย สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ผลของการ พัฒนา อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยองจึงเป็นไปในลักษณะที่มีฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสีย (Zerosum game)

ศศิประภา ไผ่งาม (2559) ได้วิจัยเรื่อง เขตเศรษฐกิจพิเศษทวายในความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาที่มาของการพัฒนาความ ร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคระหว่าง ไทย-เมียนมา 2. เพื่อวิเคราะห์หลักการและแนวทางใน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย ระหว่างไทย-เมียนมา 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุง นโยบายของไทยที่เกี่ยวข้อง กับความร่วมมือในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทวายเพื่อผลประโยชน์ แห่งชาติ ะยอง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จากผลการวิจัยพบว่า โครงการท่าเรือน้ำลึกและ นิคมอุตสาหกรรมทวาย มีจุดเด่นในเชิงยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเมียนมา อาเซียน เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันตก ที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย เนื่องจากโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก และ นิคม-อุตสาหกรรมทวายมีศักยภาพเป็นประตูการค้า ในการเชื่อมเครือข่ายการขนส่งระดับภูมิภาค ด้านตะวันตกของทวีปเอเชีย โดยสามารถขนส่งสินค้าไปเอเชียใต้ ตะวันออก-กลาง แอฟริกา และ ยุโรป รวมทั้งหากสามารถขยายฐานการลงทุน และการผลิตของไทยตามโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำ ลึก และนิคมอุตสาหกรรมทวาย จะช่วยเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของไทย เพื่อรองรับการ เป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทวายระหว่างไทย-เมียนมานั้น เป็น

การดำเนินงานทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค บนพื้นฐานแห่งความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในทางบวกและทางลบ การปรับปรุงนโยบาย ดังกล่าวจะต้องครอบคลุมทั้งในระดับมหภาค และระดับจุลภาค

ศรินทิพย์ ประเสริฐฐานนท์ (2552) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขต เศรษฐกิจพิเศษ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิดของการส่งเสริมการลงทุน 2. เพื่อศึกษารูปแบบของเศรษฐกิจพิเศษต่างประเทศ 3. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับ เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย 4. เพื่อวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจ พิเศษ 5. เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษการ ส่งเสริมการลงทุนของประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีมาตรการทางกฎหมาย สำหรับส่งเสริมการลงทุนคือ พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 โดยเน้นเฉพาะการ ลงทุนในภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ดังนั้น เพื่อสนับสนุนการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงได้มี การศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 พระราชบัญญัติว่าด้วยเรื่องของการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคนเข้า เมือง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัตินิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติการส่งออกป้อนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่มีปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษมี ปัญหาข้อเท็จจริงดังนี้ 1. ปัญหาสิทธิประโยชน์ของการลงทุน 2. ปัญหาการกำกับดูแล 3. ปัญหา สิ่งแวดล้อมและผังเมือง 4. ปัญหารูปแบบเศรษฐกิจพิเศษ ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ผู้ศึกษามี ข้อเสนอแนะดังนี้ 1. สิทธิประโยชน์ของนักลงทุนในการเข้าที่ดินนั้นควรจะได้คราวละ 30 ปี ต่อครั้ง ค่าเช่าที่ดินในเขตฯ ถูกกว่านอก เขตฯ และห้ามไม่ให้นักลงทุนประกอบอาชีพที่สงวนไว้ สำหรับคนไทย 2. ในการบริหารการกำกับดูแลเขตเศรษฐกิจพิเศษควรจะต้องได้รับนโยบายจาก รัฐบาลส่วนกลางเพราะในการดำเนินการด้านบริหารจะได้สอดคล้องและมีมาตรฐานเดียวกัน 3. จัด ให้มีการคานอำนาจซึ่งกันและกันทุกฝ่ายระหว่างคณะกรรมการบริหารของเขตฯ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ในการร่วมพิจารณาหรือข้อพิพาทต่าง ๆ รวมทั้งปัญหา สิ่งแวดล้อมและผังเมืองที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของเขตฯ 4. ไม่ควรยกเลิกกฎหมายนิคม อุตสาหกรรมแต่ควรจัดหาพื้นที่ใหม่สำหรับการจัดตั้งเขตฯ ผู้ศึกษามีความคิดว่าควรที่จะแก้ไข

และปรับปรุงเพื่อที่จะได้เป็นประโยชน์ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักลงทุนที่จะประกอบการในเขตเศรษฐกิจพิเศษและเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างแท้จริง

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2550) จากการประชุมทางวิชาการประจำปี สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการพัฒนาความเป็นธรรมเพื่อสังคมสุขภาวะความไม่เป็นธรรมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก กรณี การพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก

ตัวแบบมาบตาพุด (Maptaphut model)

1. การเน้นอุตสาหกรรมหนักในนิคมอุตสาหกรรม
2. การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการบังคับจากส่วนกลาง (Forced industrialization)
3. การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพิงภายนอก (Dependent industrialization)
4. การใช้อุตสาหกรรมก่อมลพิษ (Dirty industry)

ตัวแบบมาบตาพุด ในกระบวนการพัฒนาได้สรุปประสบการณ์จากภาคตะวันออกในโมเดลมาบตาพุดซึ่งเป็นโมเดลที่กระจายไปทั่วประเทศ โดยนโยบายทุนเป็นตัวขับเคลื่อนหลักก็คือ นายทุนข้ามชาติ มีรัฐซึ่งแสดงบทบาทของทุนด้วย คือ รัฐวิสาหกิจ ปตท. ที่สำคัญคือ นายทุนท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น เป็นการสะสมทุนที่สำคัญทุกคนได้ประโยชน์จากอุตสาหกรรม โดยต้องทิ้งชาวบ้าน ปัญหาตามมาคือ อุตสาหกรรมก่อมลพิษ (Dirty industry) ก็ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นการแย่งชิงทรัพยากร และก่อมลพิษ ที่สุดแล้วที่มาบตาพุดเต็มไปด้วยความขัดแย้งความไม่ไว้วางใจเต็มที่

ความไม่เป็นธรรมที่จะนิยามนี้ ความไม่เป็นธรรมจากการกระจายทรัพยากรเกิดภาวะเรียกว่า Zero-sum game คือ มีกลุ่มทุนที่ได้ประโยชน์จากความเดือดร้อนของชาวบ้าน โดยสรุปผลของการพัฒนาให้ประโยชน์ฝ่ายหนึ่งจากการต้องเสียของอีกฝ่ายหนึ่ง เกิด Zero-sum game ปัญหาสามัญคือ 1. มีการกระจุกตัวของรายได้ 2. เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และ 3. เพิ่มปัญหาสังคม การแย่งชิงพื้นที่และทรัพยากร

ทุกพื้นที่ที่มาบตาพุดเป็นพื้นที่สีม่วงเกือบหมด โดยที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่องวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ต้องย้ายหนีโรงงาน นอกจากนั้นยังเกิดการกัดเซาะชายฝั่ง หาดระยองตั้งแต่แหลมเจริญไปประมาณหลายสิบกิโลเมตรพังเพราะว่าไปถมที่ดินสร้างโรงงาน พื้นที่ป่าชายเลนเสียหายซึ่งเป็นป่าชายเลนเป็นแหล่งของชาวประมง ปีพ.ศ. 2548 เกิดการแย่งชิงน้ำ ซึ่งมีความรุนแรงมาก

ผลกระทบและความขัดแย้งทางสังคม

มีเพิ่มขึ้นตั้งแต่เรื่อง ปัญหาสุขภาพจิต อุบัติเหตุการจราจร ปัญหาตัวใครตัวมันการแย่งบริการสังคม เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน ประปาปัญหาพื้นที่เสี่ยงทางสังคมมีถนน โลจิสติกส์ และความ

ขัดแย้งทางสังคม เราารู้สึกได้เลยว่ามาบตาพุดร้อนแรงมาก นักวิจัยเข้าไปรู้เลยความขัดแย้งทางสังคม ได้แก่ 1. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับโรงงาน 2. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการ 3. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน คือ ชุมชนขัดแย้งกันเอง แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายต่อต้านโรงงานไม่เอาโรงงานเลย กับ ฝ่ายที่ต้องการเจรจากับโรงงาน

สาเหตุ ปัจจัยและเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง

การสะสมทุน 2 กระบวน: การสะสมทุนในมาบตาพุดมันเป็นการสะสมทุน 2 ระดับที่สำคัญคือ “การสะสมทุนเบื้องต้น” เป็นประเด็นสำคัญการสะสมความร่ำรวยจากกลไกทุกอย่างที่ขวางหน้า ไม่ใช่การเอาเปรียบจากแรงงานโดยตรงเป็นประเด็นสำคัญ

ตัวแบบทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรม

1. ความยั่งยืนของท้องถิ่น (Local sustainability) ทำอย่างไรจึงจะเกิดความยั่งยืนของท้องถิ่น เพราะปัจจุบันปัญหาของภาคตะวันออกคือ 1. ปัญหาดิน น้ำ ป่า และขยะมลพิษ 2. ปัญหาหนี้สิน จากการถูกบีบของการพัฒนาเพียงแต่สวนยางพาราก็พอช่วยพยุงไว้ระดับหนึ่ง นี่คือนโยบายยั่งยืนชนบท

2. ความยุติธรรมเชิงนิเวศ (Eco-justice) คือทำอย่างไรที่จะให้ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์

3. กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบมีส่วนร่วม (Participatory development) การมีส่วนร่วม มี 2 อย่างที่น่าพิจารณาคือ 1. กลไกการมีส่วนร่วม 2. กระบวนการการมีส่วนร่วมสำหรับกลไกการมีส่วนร่วม

4. การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ (Public policy process) ไม่ใช่แค่การไปกำหนด แต่ต้องตามตั้งแต่สร้างจนถึงการผลักดันให้เกิด จนเกิดผลลัพธ์ และปรับเปลี่ยนแนวทางใหม่

5. วิถีวิทยาการศึกษาท้องถิ่น (Local study)

5.1 ท้องถิ่นศึกษา ความรู้ท้องถิ่น จะต้องปรับวิทยาการศึกษาเพิ่มขึ้น คือการอธิบายจากตำราไปสู่ท้องถิ่น

5.2 ชุมชนศึกษา การแตกตัวของกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาภายในท้องถิ่น แล้วเป็นชนชั้นนำท้องถิ่นตั้งแต่ระดับตำบล เป็นต้น

ตารางที่ 2-6 ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านนโยบาย และแนวทางการพัฒนา

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
ศึกษาภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของจังหวัดเชียงราย (นุศรา ตัณฑลาพุด, 2548)	ศึกษาภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจะขึ้นกับการพึ่งพาอาศัยกัน และความร่วมมือกับทุก ๆ ฝ่าย ให้เกิดการประสานความร่วมมือการทำงานให้สอดคล้องกัน ร่วมทั้งดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อม และเตรียมความพร้อมในการรองรับกับวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลง
แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน: กรณีศึกษา เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ปาณิสรา ดาวเรือง, 2545)	เมืองเชียงแสนมีปัจจัยในหลาย ๆ ด้านที่เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ดังนั้นเมืองเชียงแสนจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมือง การจัดตั้งเขตการลงทุนพิเศษ ปรับและแก้ไขกฎหมายในและระหว่างประเทศ รวมถึงจำเป็นต้องพัฒนาอย่างสอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์
การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนใต้ (ทวิ ธนตระกูล, 2534)	พบว่าภูมิภาค 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นบริเวณที่อุดมด้วยทรัพยากรทั้งบนบกและในน้ำ แต่ประสบปัญหาความยากจนของชาวบ้านในพื้นที่ และปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนอย่างต่อการแก้ไข รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนได้ในระดับหนึ่งแต่ไม่อาจบรรลุตามเป้าหมาย จึงต้องขอความร่วมมือจากเอกชนให้เข้ามาลงทุนในพื้นที่ และรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาสำเร็จตามเป้าหมาย
การเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาอำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา (ปริญญา เจ็ด โฉม และคณะ, 2559)	พบว่า GPP จังหวัดสงขลา มีความสัมพันธ์เชิงคุณภาพระยะยาวกับการผลิต 7 สาขาหลัก (เกษตรกรรม/ อุตสาหกรรม ประมง ไฟฟ้า/ประปา ก่อสร้าง การค้า การขนส่ง และการเงิน) สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ต่อการค้าชายแดนไทย-มาเลเซียซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเติบโตของ SMEs

ตารางที่ 2-6 (ต่อ)

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
การศึกษาองค์ประกอบทางด้านกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษา จังหวัดมุกดาหาร (ไพศาลแสงจันทร์, 2558)	การขยายตัวของเมืองมุกดาหารมีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับทฤษฎีรูปปลี้มของโฮเมอร์ฮอยต์ (1939) ที่มีการแผ่กระจายออกไปจากจุดศูนย์กลางเมือง ไปตามแนวถนนสายสำคัญ ๆ ไปสู่เขตรอบนอกและมีความสอดคล้องกับทฤษฎีหลายศูนย์กลางของ ชอนซี ดี แฮร์ริส และเอ็ดเวิร์ด แอลอัลล์มาน กับรูปแบบของกิจกรรมการค้า ที่เกิดและมีการแผ่ขยายออกไปแต่ละศูนย์กลางตามเส้นทางคมนาคมมีความหนาแน่น
เขตเศรษฐกิจพิเศษทวายในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ศศิประภา ไผ่งาม, 2559)	พบว่าโครงการท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย มีจุดเด่นในเชิงยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ ในเขตอาเซียนให้มีการคมนาคมขนส่งทางการค้าที่สะดวกมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย แต่โครงการที่เป็นโครงการใหญ่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุก ๆ ภาคส่วนอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งควบคุมดูแล หาแนวทางรับมือกับผลกระทบที่ตามมาทั้งทางบวก และทางลบ
ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ศรินทิพย์ ประเสริฐฐานนท์, 2552)	พบว่าผู้วิจัยได้อธิบายถึงความขัดแย้งของกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเสนอแนวทางแก้ไข เช่น สิทธิประโยชน์ของนักลงทุนในการเช่าที่ดินนั้นควรจะได้คราวละ 30 ปี ต่อครั้ง ค่าเช่าที่ดินในเขตฯ ถูกกว่านอกเขตฯ และห้ามไม่ให้นักลงทุนประกอบอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนไทย
เขตเศรษฐกิจพิเศษทวายในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ศศิประภา ไผ่งาม, 2559)	พบว่าโครงการท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย มีจุดเด่นในเชิงยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ ในเขตอาเซียนให้มีการคมนาคมขนส่งทางการค้าที่สะดวกมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย แต่โครงการที่เป็นโครงการใหญ่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุก ๆ ภาคส่วนอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งควบคุมดูแล หาแนวทางรับมือกับผลกระทบที่ตามมาทั้งทางบวก และทางลบ

ตารางที่ 2-6 (ต่อ)

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ศรินทิพย์ ประเสริฐฐานนท์, 2552)	พบว่าผู้วิจัยได้อธิบายถึงความขัดแย้งของกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเสนอแนวทางแก้ไข เช่น สิทธิประโยชน์ของนักลงทุนในการเช่าที่ดินนั้นควรจะได้อัตราละ 30 ปี ต่อครั้ง ค่าเช่าที่ดินในเขตฯ ถูกกว่านอกเขตฯ และห้ามไม่ให้ให้นักลงทุนประกอบอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนไทย เป็นต้น

ตารางที่ 2-7 ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านผลกระทบการเปลี่ยนแปลง และปัญหาในด้านต่าง ๆ

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (วีระศักดิ์ ญาวิระ, 2548)	นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษส่งผลกระทบอย่างมากในอำเภอแม่สาย คือด้าน การเมือง สังคม วัฒนธรรม แต่ในด้านการค้าได้รับผลกระทบในระดับที่น้อยกว่าด้านอื่น ๆ
การประเมินต้นทุนด้านสุขภาพที่เกิดจากมลพิษทางอากาศของโครงการก่อสร้างถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เชียงราย – เชียงแสน) (วนิดา กิจตะวงษ์, 2549)	พบว่า การสร้างถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะช่วยลดปริมาณปริมาณก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ช่วยลดปริมาณสารมลพิษที่เกิดขึ้นบนถนนสายเดิม ผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจลดลง และช่วยลดต้นทุนด้านสุขภาพของถนนสายเดิมลงได้
การพัฒนาชายแดน การอพยพโยกย้ายและการปรับตัวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาหมู่บ้านก๊วน เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (สุขสมร แสงจันทร์, 2556)	พบว่าชาวบ้านหมู่บ้านก๊วน แต่เดิมมีวิถีชีวิตครัวเรือนส่วนใหญ่ยังชีพด้วยการทำนาและทำสวน เมื่อเกิดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้เปลี่ยนเขตต้นผึ้งกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว โดยทุนจีน ภูมิทัศน์ชายแดนถูกเปลี่ยนไปปรับใช้กฎเกณฑ์แบบใหม่ เปิดให้ชาวจีนเข้ามาทำงานและกลายเป็นผู้ที่มีบทบาท ส่วนชาวบ้านในพื้นที่ต้องเปลี่ยนอาชีพมาเป็นแรงงาน

ตารางที่ 2-7 (ต่อ)

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการจัดการแรงงานข้ามชาติในเขตเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (อทิทยา ดวงอำไพ, 2555)	พบว่าจากปัญหาแรงงานข้ามชาติมาจากสาเหตุ คือ ปัญหาจากในเมียนมาร์ ทำให้ชาวพม่าหนีมาทำงานในประเทศไทย ประกอบกับปัจจัยด้านพื้นที่ เศรษฐกิจ แรงงาน และมีทำเลที่ตั้งเหมาะแก่การตั้งโรงงานอุตสาหกรรม จึงเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการหนีเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ ถึงมีเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกัน สกัดกั้นและป้องกัน แต่ก็เป็นเรื่องที่ยากลำบากที่จะควบคุมดูแลได้หมด
เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง (ชัยณรงค์ เจริญนวน, 2550)	พบว่า การเข้ามาของอุตสาหกรรม นำไปสู่ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางด้าน โครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภค แต่ผลประโยชน์ที่แท้จริงอันเกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมกลับตกไปอยู่ในมือของกลุ่มชนชั้นนำเพียงไม่กี่กลุ่ม แต่กลับนำมาซึ่งปัญหา และผลกระทบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมากมาย อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยองจึงเป็นไปในลักษณะที่มีฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสีย
โครงการพัฒนาความเป็นธรรมเพื่อสังคมสุขภาวะความไม่เป็นธรรมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก กรณี การพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2550)	พบว่า การพัฒนาในเขตมาบตาพุดเป็นโมเดลที่กระจายไปทั่วประเทศ โดยตัวขับเคลื่อนหลักก็คือนายทุนข้ามชาติมีรัฐเป็นผู้ผลักดัน แต่การพัฒนาได้ทิ้งปัญหาให้กับชาวบ้านทั้งปัญหามลพิษ ปัญหาทางสังคม ความขัดแย้ง การแย่งชิงทรัพยากร เป็นต้น โดยมีแนวทางแก้ปัญหาคือให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน พัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน มีความยุติธรรมเชิงนิเวศ เป็นต้น

ตารางที่ 2-8 ความสัมพันธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และกลุ่มผลประโยชน์

งานวิจัย	สรุปผลการศึกษา
บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนา เขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (กาญจนบุรี สุรพงษ์ ปิยะโชติ, 2554)	ได้อธิบายถึงบทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ พิเศษได้แก่ หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานส่วนภูมิภาค และ กลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่น พร้อมอธิบายถึงแนวโน้มปัญหา และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาเขต เศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดน
กลไกการมีส่วนร่วมของ ประชาชนต่อการดำเนินการจัดตั้ง เขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัด เชียงราย (ปริษา อุปโยคิน และ คณะ, 2547)	พบว่าการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการจัดตั้งเขต เศรษฐกิจชายแดนข้าราชการรับรู้ข่าวสารมากที่สุด ประชาชนรับรู้ข่าวสารได้น้อยที่สุด ข่าวสารเกี่ยวกับการ พัฒนาพื้นที่ใน และข่าวสารเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานทั่วไป กลุ่มนักธุรกิจ ได้รับรู้ข้อมูลมากที่สุด ประชาชนรู้ข่าวสารไม่ ถึง 50% มีความพร้อม แรงงาน ด้านการเกษตรเพื่อการ บริโภค ได้รับผลกระทบด้าน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
พัฒนาการความร่วมมือทาง เศรษฐกิจระหว่างไทย-เมียนมาร์ เขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึก ทวาย (ประสงค์ โพธิ์สุวรรณ, 2558)	พบว่าโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวาย มีความ ร่วมมือกันมาจากหลายฝ่ายทั้งรัฐ เอกชน ประชาสังคมใน ความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่ก็ประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้านทำให้เกิดความล่าช้า เช่น ด้านเงินทุน ความเชื่อมั่นจาก นักลงทุน ความชัดเจนของแผนการพัฒนา กฎหมายดูแลและ ควบคุมสินค้า เป็นต้น
การขานรับนโยบายการพัฒนาเขต เศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด (ปรกรณ์ บุญล้อม, 2560)	พบว่าประชากรที่อยู่อาศัยจำนวน 400 คน ขานรับนโยบาย การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษค่อนข้างมาก ประเด็นที่มีการ ขานรับ เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การกำหนดให้ อำเภอคลองใหญ่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว การสร้างถนน 4 เลน สาย 318 ด้านกระบวนการนโยบาย เป็นต้น

แนวคิดในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

- มีต้นกำเนิดจากต่างประเทศ นำมาพัฒนาพื้นที่จนประสบความสำเร็จ
- สรุปรอบแนวคิดโดยสังเคราะห์บทเรียนจากต่างประเทศ
- นำแนวทางที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของประเทศไทย

ประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในระยะเริ่มการพัฒนา

- ประกาศใช้นโยบายในช่วงปี 57-60 ซึ่งอยู่ในสถานะที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และอยู่ในการดูแลของ คสช.
- จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่เป้าหมายหลัก
- จัดหาเครื่องมือในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- เพิ่มเติม ปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการ การให้บริการภาครัฐ รวมทั้งสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาศักยภาพของแต่ละพื้นที่
- ผลักดันให้เกิดโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็น และเป็นปัจจัยต่อความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่

ภาพที่ 2-7 ตัวแบบการวิเคราะห์

3. ตัวแบบการวิเคราะห์

ขั้นตอนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1. พิจารณาเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม
2. กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนา
 - ดึงดูดการลงทุน กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค
 - ลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาเมืองนำอยู่สำหรับคน ทุกกลุ่ม
 - พัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ เพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
 - เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาในพื้นที่อย่างยั่งยืน
3. วางแผน กำหนดแนวทางการพัฒนา และพิจารณาถึงผลกระทบ
4. จัดหาทุน และงบประมาณสนับสนุนจากรัฐและเอกชน
5. ออกมาตรการสนับสนุนต่อการพัฒนา และการลงทุน โดยปรับกฎระเบียบด้านกฎหมาย อำนาจความสะดวกและให้สิทธิประโยชน์ในด้านต่าง ๆ
6. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เหมาะสมต่อการลงทุน และรองรับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ
7. เกิดความเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นรวมถึงสิ่งแวดล้อม
8. หาแนวทางแก้ไขปัญหา และลดผลกระทบที่ตามมา
9. ประสาน ติดตามความก้าวหน้า และประเมินผลการดำเนินงาน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนา สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาในพื้นที่ สอดคล้องกับทฤษฎีขั้นแห่งการเจริญเติบโตของ รอสโตว์ในขั้นที่ 2

เกิดการลดอนสิทธิเสรีภาพ คนในท้องถิ่นหมดอำนาจและสิทธิในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาสู่สังคมชนบท สอดคล้องกับทฤษฎี ทวิลักษณ์ตามแนวคิดของ หลา มะหยิ่น

การเปลี่ยนแปลงเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงด้านบวก

- ผู้ที่มีที่ดินมากก็ได้รับผลประโยชน์ที่มากขึ้น
- พื้นที่ที่เป็นป่าเสื่อมโทรมถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเพิ่มโอกาสทางการค้า
- นำความเจริญมาสู่พื้นที่ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงด้านลบ

- ที่ดินมีราคาสูงเกินไป ส่งผลให้เกิดการเก็งกำไร และค่าเช่าที่แพงขึ้น
- ถูกเวนคืนที่ดิน สูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ทำมาหากิน
- สูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตร
- ความไม่ชัดเจนในเรื่องของเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบ และการแสวงหาผลประโยชน์จากนายทุน

บทบาทของตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของผู้ผลักดัน

- รัฐ ให้สิทธิประโยชน์ จัดโครงสร้างพื้นฐาน ปรับกฎระเบียบ
- เอกชน ลงทุน
- ประชาชน มีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากการพัฒนา

บทบาทของผู้คัดค้าน

- การเดินขบวนคัดค้านของประชาชน
- เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนที่ถูกเวนคืนที่ดิน สูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ทำมาหากิน

จากตัวแบบการวิเคราะห์ จะพบว่าในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เริ่มแรกรัฐจะเป็นผู้ผลักดันนโยบายให้เกิดขึ้น โดยเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ เช่น พื้นที่เหมาะสมแก่การลงทุน น้ำไม่ท่วม สรรรถขนส่ง และกระจายสินค้าไปยังพื้นที่ที่ต้องการได้ มีอาณาเขตติดกับเป็นเทศเพื่อนบ้านช่วยเพิ่มโอกาสในการลงทุน และสร้างมูลค่าการส่งออก และการลงทุนให้สูงขึ้น มีโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาอยู่ก่อนแล้ว เป็นต้น จากนั้นรัฐจะออกนโยบายในด้านสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ หรือจัดสรรทรัพยากรที่สนับสนุน ส่งเสริม สร้างแรงจูงใจให้นักลงทุนทั้งในประเทศ และจากภายนอกประเทศเข้ามาลงทุน ทำให้ตัวเลขการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น เป็นการยกระดับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยมีกานนำความรู้ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมการผลิต ระบบการขนส่ง ปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว เป็นต้น ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงต้องมีผู้ให้การสนับสนุนจากหลายฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้นโยบายสำเร็จได้ ดังนั้นผู้ที่มีส่วนผลักดันคือรัฐที่เป็นผู้ออกนโยบายสนับสนุน และกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาลงทุนทั้งในประเทศ และจากภายนอก แต่การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็น โครงการใหญ่มีมูลค่าการลงทุนสูงทำให้มีผู้ได้ประโยชน์ และเกิดผู้เสียผลประโยชน์ขึ้น เช่น การที่รัฐต้องจัดสรรทรัพยากรด้านที่ดินให้กลุ่มผลประโยชน์โดยเป็นที่ดินของชาวบ้าน ที่ดินในเขตป่าสงวน ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ถูกทำลาย ความไม่ยุติธรรม การเอาเปรียบ และความไม่โปร่งใสในการลงทุน และปัญหามลพิษ เป็นต้น ด้วยเหตุที่จึงมีกลุ่มคัดค้านออกมาต่อต้านการดำเนินนโยบายไม่ให้เกิดขึ้น

จากปัญหา และผลกระทบของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อรัฐบาลเริ่มประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี 2557- 2560 ก็นำมาซึ่งปัญหาและความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ ตามมา แต่ปัญหาที่ส่งผลกระทบ และก่อความเปลี่ยนแปลงของชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นมากที่สุดคือปัญหาในเรื่องของที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการถูกเวนคืนที่ดิน การสูญเสียที่ดินทำมาหากินที่ตกทอดมาแต่อดีต ราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ความไม่ชัดเจนในโฉนดที่ดิน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ละเอียด รอบคอบ ทั้งทางบวกที่จะสร้างประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่พื้นที่ เช่น

1. ผู้ที่มีที่ดินมากก็ได้รับผลประโยชน์มากขึ้นตามไปด้วย
2. ทำให้พื้นที่ที่เป็นป่าเสื่อมโทรมนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์
3. เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเพิ่มโอกาสทางการค้า
4. นำความเจริญมาสู่พื้นที่ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

และทางลบจากปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมา เช่น

5. ที่ดินมีราคาสูงเกินไป ส่งผลให้เกิดการเก็งกำไร และค่าเช่าที่แพงขึ้น
6. ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการพัฒนา

7. การสูญเสียพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้งไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐบาล
8. ระบบเศรษฐกิจชุมชนและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอ่อนแอลง นำมาสู่การสูญเสียอาชีพ
ถิ่นฐานบ้านเกิด
9. ความไม่ชัดเจนในเรื่องของเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบ และการ
แสวงหาผลประโยชน์จากนายทุน
10. สูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตร
ดังนั้นแล้วทั้งรัฐ กลุ่มนายทุนทั้งในและนอก และชาวบ้านในพื้นที่ จำเป็นต้องร่วมมือกัน
ในการพัฒนา รับฟังข้อเสนอ และแนวคิดของทุก ๆ ฝ่าย เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการ
พัฒนาอย่างเท่าเทียม เพื่อทำให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย และป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น
ตามมา

การนิยามศัพท์เบื้องต้น

เขตเศรษฐกิจพิเศษ หมายถึง พื้นที่ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการสนับสนุน ส่งเสริม และอำนวยความสะดวก รวมทั้งให้สิทธิพิเศษบางประการในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้าง แรงจูงใจให้เกิดขึ้นต่อนักลงทุน เช่น การอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม การท่องเที่ยว บัณฑิตด้าน โครงสร้างพื้นฐาน การบริการหรือการอื่นใด เป็นต้น รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ต้นแบบการบริหารจัดการที่ดี

นโยบายการพัฒนา หมายถึง กระบวนการ หรือวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในแนวทางที่ดีขึ้น และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การค้าชายแดน หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ หรือรูปแบบ การค้าที่มี ภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยได้ทำการซื้อ ขายและเปลี่ยนสินค้า ระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนทั้งสองฝ่าย ซึ่งการค้าชาย ชายแดนมีทั้งถูกกฎหมายโดยผ่านพิธีการทางศุลกากร และการลักลอบค้า หรือการค้าสินค้าที่ผิด กฎหมาย

ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ หมายถึง สิ่งที่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากนโยบายเขตเศรษฐกิจ พิเศษที่มีต่ออำเภอรัฐประเทศ และอำเภอวัฒนานคร ในจังหวัดสระแก้ว ในด้านต่าง ๆ

กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ หมายถึง รัฐ กลุ่มองค์กร ภาคประชาชนในจังหวัด ซึ่งเป็นผู้มีส่วน ได้เสียประโยชน์โดยตรงกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ผู้ประกอบการ หมายถึง พ่อค้าประชาชนผู้ประกอบการอาชีพทางด้านการค้า การลงทุน และ การบริหารการสาขาต่าง ๆ ในบริเวณจังหวัดสระแก้ว

เวนคืนที่ดิน หมายถึง การที่ภาครัฐหรือหน่วยงานราชการทำการบังคับซื้อที่ดินคืนจากรายกรที่เป็นเจ้าของที่ดิน เพื่อนำไปใช้ในกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ พัฒนาระบบสาธารณูปโภคของประเทศ เช่น สร้างถนน สร้างทางพิเศษหรือทางด่วน สร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ สร้างสถานีรถไฟหรือสร้างรางรถไฟความเร็วสูง อย่างหลายโครงการที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในลักษณะที่เป็นการศึกษาเชิงโครงสร้าง (Structure) และผู้กระทำการ (Agency) วิธีการศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อผู้กระทำการที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ทั้งผู้ที่มีส่วนผลักดัน และผู้ออกมาคัดค้าน ผู้มีส่วนได้เสียผลประโยชน์ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันตามกลุ่มกระทำการทางสังคม การดำเนินการมีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บข้อมูลด้วย 4 วิธีการ รายละเอียดดังนี้

1. การสำรวจเอกสาร มุ่งรวบรวมข้อมูลในประเด็นนอกเหนือจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งจะใช้เป็นข้อมูลในการตรวจสอบผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งจะใช้ออกสารขั้นต้นและขั้นรองดังนี้

1.1 เอกสารขั้นต้น (Primary data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 - 12

1.2 เอกสารขั้นรอง (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่ง และเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารขั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องบทความ และสื่อ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-dept interviews) โดยใชการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากลักษณะของการมีข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและกระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data satiation) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มคนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

2.1 หน่วยงานราชการในอำเภอวัฒนานคร และอรัญประเทศ

2.2 กลุ่มนายทุนที่มีส่วนร่วมลงทุนในโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว

2.3 ตัวแทนมวลชนผู้คัดค้านโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว

2.4 ตัวแทนมวลชนผู้สนับสนุนโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว

2.5 แรงงานชาวไทย และชาวต่างชาติในพื้นที่โครงการเกษตรธุรกิจพิเศษ
จังหวัดสระแก้ว

2.6 ชาวบ้านในพื้นที่โครงการเกษตรธุรกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว

3. การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อศึกษาความทรงจำในอดีตของ
ผู้คนในชุมชน การสัมภาษณ์ในลักษณะนี้จะเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและ
อธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัยโดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field research)
และสัมภาษณ์จากผู้อาวุโสในชุมชนที่คิดเห็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

4. การสังเกตการณ์ (Observation) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสังเกตได้ 2 ประเภท
คือ

4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative observation) คือ การเข้าไปมีส่วนร่วม
เรียนรู้พัฒนารูปแบบของระบบให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมใน
ระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การตั้งประเด็น การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การ
ทดลองปฏิบัติระบบแลกเปลี่ยนสินค้า และการสังเกตการณ์พฤติกรรมของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

4.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participative observation) คือ การที่ผู้วิจัย
สังเกตการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในฐานะของผู้สังเกตการณ์แต่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมใน
เหตุการณ์จริง

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล การวิจัยนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้หลักการ
สามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัย
ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่
เวลา สถานที่ และบุคคล

1.1 การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน
เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นเหมือนกันหรือไม่

1.2 การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่

1.3 การตรวจสอบบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิม
หรือไม่

2. การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรืออาจซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

3. การเปรียบเทียบจากการใช้ทฤษฎีแนวคิดหลาย ๆ ชุด (Theory triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยสามารถใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมตีความข้อมูลแตกต่างกันได้มากน้อยเพียงใด

4. การเปรียบเทียบจากทัศนะจากนักวิจัยหลาย ๆ ท่าน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความคิดเห็นที่เหมือนหรือแตกต่างของข้อมูลและรายงานการวิจัยแต่ละชิ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้การตีความ (Hermeneutic) โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา (ชยันต์ วรรณะภูติ, 2537)

การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์โครงสร้าง (Structure) และผู้กระทำการ (Agency) โดยการมองความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งแบบ วิภาษวิธี กล่าวคือ ในสังคมหนึ่ง ๆ อาจถูกกำหนดภายใต้โครงสร้างลักษณะทางสังคมนั้น ๆ ทั้งในด้านความคิดและเงื่อนไขทางวัตถุ ไม่ว่าจะเป็สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม อันเป็นผลให้ผู้กระทำการในสังคมจึงเป็นเสมือนผลผลิตที่ถูกหล่อหลอมจากประวัติศาสตร์ทางสังคมเอาไว้ แต่ในอีกมิติหนึ่งผู้กระทำการเหล่านั้นก็เป็นมนุษย์ที่มีเจตจำนงและชีวิตจิตใจ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นไม่ได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว

บทที่ 4

บริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

การวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมาย ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และตีความบริบทของจังหวัดสระแก้วในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสนามของการศึกษาวิจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาเกิดความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และสามารถหาคำตอบสำหรับปัญหาทางการวิจัยได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เรียบเรียงสรุป และใช้วิธีการพรรณนาเชิงเนื้อหาเพื่ออธิบายถึงความหมาย และข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว นำเสนอแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

1. ข้อมูลจังหวัดสระแก้ว
2. ข้อมูลอำเภออรัญประเทศ
3. ข้อมูลตำบลป่าไร่
4. ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ
5. พัฒนาการสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
6. การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
7. การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย

ข้อมูลจังหวัดสระแก้ว

จากการที่รัฐบาลมีความพยายามในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค สร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ รัฐบาลจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์คัดเลือก และพิจารณาเห็นชอบ ให้จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในระยะแรกของไทย จากความเหมาะสม และมีปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน ที่ช่วยส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การทำความเข้าใจถึงบริบทของจังหวัดสระแก้วจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษา เพื่อให้เข้าใจถึงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภายในจังหวัดสระแก้ว ได้ชัดเจนมากขึ้น

1. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสระแก้ว

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พื้นที่เขตจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่แยกตัวออกมาจากจังหวัดปราจีนบุรี เมื่อปี 2536 มีเขตปกครอง 9 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสระแก้ว อำเภอวัฒนานคร อำเภออรัญประเทศ อำเภอกลองหาด อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอวังสมบูรณ์ อำเภอดาพระยา อำเภอโคกสูง และอำเภอเขาฉกรรจ์ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 556,922 คน (อันดับที่ 43 ของประเทศไทย) (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2558) มีขนาดพื้นที่ 7,195.138 ตารางกิโลเมตร (อันดับที่ 22 ของประเทศไทย) (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2558) โดยมีพื้นที่ที่ติดต่อกับ จังหวัดบันเตียเมียนเจย หรือบันทายมีชัย (Banteay anchey) ราชอาณาจักรกัมพูชา มีพรมแดนติดต่อกันทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 165 กิโลเมตร โดยมีจุดผ่านแดนถาวรบริเวณบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เชื่อมสู่จุดผ่านแดนนานาชาติปอยเปต อำเภอโอโจรว จังหวัดบันเตียเมียนเจย เพื่อเข้าสู่เมืองเสียมเรียบ หรืออังกอร์วัดหรือนครวัด แหล่งมรดกวัฒนธรรม โบราณระดับโลก ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยเส้นทางรถยนต์ประมาณ 245 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 7,195 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับบริเวณต่าง ๆ ดังนี้คือ

ภาพที่ 4-1 แผนที่ตั้ง และอาณาเขต จังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

และเป็นจังหวัด 1 ใน 5 จังหวัดที่รัฐบาลประกาศให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) ในระยะแรกเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เนื่องจากสระแก้วมีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม โดยมีมูลค่าการค้าชายแดนที่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ถือเป็นประตูการค้าที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา มีตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบที่ใกล้ท่าเรือแหลมฉบัง และกรุงเทพฯ สามารถเชื่อมต่อไปยังเส้นทางแนวระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ (Southern economic corridor) ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญของประเทศไทยในการขนส่งสินค้าไปยังพม่า เวียดนาม และเวียดนามตอนใต้โดยเส้นทางเชื่อมโยง ไทย-กัมพูชา-เวียดนาม ด้วยศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจ ทำเลที่ตั้ง และสภาพภูมิประเทศ จึงเป็นจังหวัดที่มีความเหมาะสมแก่การส่งเสริมในการเป็นศูนย์กลางทางการค้า และการขนส่งที่จะเชื่อมโยงภูมิภาคอินโดจีน (สุนทรตรา จันทบุรี, 2559)

ชื่อ “จังหวัดสระแก้ว” มีที่มาจากชื่อสระน้ำโบราณในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้ว ซึ่งมีอยู่ 2 สระ โดยในสมัยกรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2324 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปตีประเทศกัมพูชา (เขมร) ได้แวะพักกองทัพ ที่บริเวณสระน้ำทั้งสองแห่งนี้ กองทัพได้อาศัยน้ำจากสระใช้สอย ได้ขนานนามสระทั้งสองว่า “สระแก้ว สระขวัญ” และได้ขนานนามจากสระทั้งสองแห่งนี้ใช้ในการประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา โดยถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์

“สระแก้ว” เดิมมีฐานะเป็นตำบล ซึ่งสมัยก่อนทางราชการได้ตั้งเป็นด่านสำหรับตรวจคนและสินค้า เข้า-ออก มีข้าราชการตำแหน่งนายกองทำหน้าที่เป็นนายด่าน จนถึงปี พ.ศ.2452 ทางราชการจึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ ชื่อว่า “กิ่งอำเภอสระแก้ว” ขึ้นอยู่ในการปกครองของอำเภอกบินทร์บุรี ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ชื่อว่า “อำเภอสระแก้ว” ขึ้นอยู่ในการปกครอง ของจังหวัดปราจีนบุรี และต่อมาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสระแก้วขึ้น โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 110 ตอนที่ 125 ลงวันที่ 2 กันยายน 2536 เป็นผลให้ “จังหวัดสระแก้ว” ได้เปิดทำการใน วันที่ 1 ธันวาคม 2536 โดยเป็นจังหวัดที่ 74 ของประเทศไทย

“จังหวัดสระแก้ว” มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานนับ 4,000 ปี ตั้งแต่ยุคหินใหม่-ยุคโลหะ โดยมีการค้นพบวัตถุโบราณที่บ้านโคกมะกอก ตำบลเขาสามสิบ อำเภอเขาฉกรรจ์ ในยุคต่อมาก็มีการค้นพบโบราณ วัตถุอีก เช่น ที่อำเภออรัญประเทศและเขตอำเภอตาพระยา แสดงหลักฐานว่าสระแก้วเคยเป็นชุมชน สำคัญที่มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคเจนละทวารวดี มีอารยธรรม และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองนับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย ดังจะเห็นได้จาก โบราณสถานและจารึกรูปอักษรปัลลวะต่าง ๆ ที่ปรากฏที่ปราสาท

เขาน้อย เขตอำเภอรัฐประเศ ซึ่งถือกันว่าเป็นหลักฐานบันทึกศักราชที่เก่าที่สุดในกลุ่มจารึกรุ่นแรก พบในประเทศไทย สร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 1180

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานความเจริญของอารยธรรมขอมระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-16 ในแถบนี้อย่างมากมาย มีทั้งปราสาทอิฐ ปราสาทหิน เต่าเผาเครื่องถ้วย และคูเมืองโบราณที่ยังหลงเหลือร่องรอยปรากฏในปัจจุบัน เช่น จารึกพบที่ปราสาทสตีอกก้อกกรมอีก 2 หลัก ซึ่งในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15 ปราสาทสตีอกก้อกกรมได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเทวสถานของพระศิวะ ดังข้อความในจารึกสตีอกก้อกกรมหลักที่ 1 ได้กล่าวถึงว่าในปีพุทธศักราช 1480 พระเจ้าชัยวรมันที่ 4 โปรดให้นำศิลาจารึกมาปักไว้ที่ปราสาท สตีอก-ก้อกกรม เพื่อประกาศห้ามเรียกข้าของเทวสถานแห่งนี้ ไปใช้ในกิจการอื่น แต่ให้ข้าของเทวสถาน ได้บำรุงรักษาและบูชาพระศิวลึงค์หรือรูปเคารพ ซึ่งได้ประดิษฐานอยู่ ณ เทวสถานสตีอกก้อกกรมนี้ตลอดไป ส่วนจารึกอีกหลักหนึ่งได้กล่าวสรรเสริญพระเจ้าอภัยวรมันที่ 2 ซึ่งได้ทรงบูรณะโบราณสถานแห่งนี้ จนสำเร็จ พร้อมจารึกที่เกี่ยวกับอารยธรรมและศาสนา เป็นต้น

จากจารึกและโบราณสถานที่พบนี้ สามารถบ่งบอกให้ทราบถึงระบบการปกครองของอาณาจักรขอม โบราณบนผืนแผ่นดินสระแก้วแห่งนี้เปรียบเสมือนมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนที่มีคุณค่าเป็นคุณประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, 2556 , หน้า 1)

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสระแก้วยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคธนบุรี

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดที่เก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีลำดับของการพัฒนาหลายยุคหลายสมัย ความเป็นมาของจังหวัดสระแก้วเริ่มต้นที่ยุคหินใหม่ถึงยุคโลหะ ในเขตจังหวัดสระแก้วเริ่มต้นด้วยร่องรอยของการเริ่มต้นครอบครัวขนาดเล็กมาอาศัยอยู่ในถ้ำ เช่น ถ้ำเขาลำพุง ตำบลหนองหว้า อำเภอเขาฉกรรจ์ แล้วขยายหมู่บ้านออกเป็นครอบครัวใหญ่ขึ้น พัฒนามาเป็นเผ่าหรือหมู่บ้านที่บ้านโคกมะกอก ตำบล-เขาสามลือ อำเภอเขาฉกรรจ์ ขยายหมู่บ้านออกไปที่ชุมชนท่าไม้แดง ตำบลสระขวัญ ชุมชนคลองขุ่น ตำบลท่าแยก และตำบลโคกชายธง ตำบลโคกปีบ้อง อำเภอเมืองสระแก้ว นอกจากพบลักษณะการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน ชุมชนแล้ว ในยุคหินใหม่ยังพบโบราณวัตถุอันแสดงถึงสถานะและบทบาทของมนุษย์ที่ปรากฏตามสิ่งประดิษฐ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และสิ่งที่ใช้ในพิธีฝังศพ ได้แก่ ภาชนะดินเผาเนื้อทราย กระดุก โครมมนุษย์ขันคณโท หม้อ จาน ลูกปัดหิน คานเทียน (จารุมาศ ยานกาย, 2549, หน้า 22-23)

ในยุคต่อมาได้มีการค้นพบโบราณวัตถุที่อำเภอรัฐประเศเขตอำเภอพระยา แสดงหลักฐานว่าสระแก้วเคยเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคเจนละและทวารวดี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ในห้วงที่ขอมเจริญรุ่งเรืองอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 1345-1763 จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่ของการปกครองของขอมเมือง-นครได้เกิดปราสาท และโบราณสถานในเขตกิ่งอำเภอโคกสูง

อำเภอตาพระยา อำเภออรัญประเทศ และอำเภอวัฒนานคร หลายแห่ง พื้นที่สระแก้วในขอมเมืองนคร ได้มีการขยายตัวเป็นเมือง และชุมชนออกไปกว้างขวางกว่าในยุคเจนละ แต่มีสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือในยุคต้น ๆ ของขอมเมืองนครยังนับถือฮินดู นับถือลัทธิเทวราช นับถือศิวลึงค์ แต่ในยุคท้าย ๆ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 จนถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้นับถือพุทธศาสนากับลัทธิเทวราช ดังนั้น โบราณวัตถุในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วในระยะต่อ ๆ มาจะเป็นโบราณวัตถุเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ก้าวเข้าสู่ยุคสุโขทัยกษัตริย์ของขอมต่อจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือ พระเจ้าอินทรวรมันที่ 2 เศรษฐกิจและกำลังไพร่พลตกต่ำจนไม่สามารถแก้ไขได้เป็นเหตุให้รัฐจามปาละโว้ และสุโขทัย แยกตัวเป็นอิสระก่อตั้งเป็นอาณาจักรขึ้นมา ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในยุคของพ่อขุน-รามคำแหง พ.ศ. 1866 ตรงกับสมัยของพญาเลอไทยของสุโขทัยทางอยุธยาได้ร่วมมือกับละโว้ ประกาศตนเองเป็นอิสระไม่ขึ้นตรงกับสุโขทัยตามที่กล่าวมาแล้วว่ายุคสุโขทัยเป็นเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้วยังอยู่ภายใต้การปกครองของขอม ดังนั้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองได้เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาแล้ว จึงได้ยกทัพไปตีเขมร ในปี พ.ศ. 1895 และพ.ศ. 1897 ได้ให้พระรามเสวราช ราชโอรสของหลวงพระจ้าวเสด็จไปตีเขมรสมัยของพระนเรศวรมหาราชทัพหลวงได้ออกจากกรุงศรีอยุธยามาทางตะวันออกผ่านวิหารแดง บ้านนาเมืองนครนายก ด่านถมแจะ (อำเภอประจันตคาม) ด่านหนุมาน (อำเภอกบินทร์บุรี) ด่านพระปรัง (อำเภอเมืองสระแก้ว) ช่องตะโก ด่านพระจารึก (พระจตุติ) ที่อรัญประเทศ ตาพระยาตำบลท่านบ (ด่านพระจารึกและตำบลท่านบ) เป็นชื่อปรากฏในพงสาวดาร กรุงศรีอยุธยาอยู่ระหว่างเมืองอรัญประเทศ และเมืองพระตะบอง (บัตตะบอง คงเป็นเมืองศรีโสภณในปัจจุบัน) เมืองโพธิสัตว์และเมืองละแวก

ในเหตุการณ์ครั้งนี้ถือเป็นการส่งเสริมบทบาทของจังหวัดสระแก้วสืบเนื่องจากพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาได้ใช้พื้นที่ของจังหวัดสระแก้วในการยกทัพไปทำสงครามกับเขมร ดังนั้นพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองวัฒนา-นคร อำเภอตาพระยา และอำเภออรัญประเทศจึงเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของจังหวัด ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาใช้พื้นที่ของจังหวัดในการยกทัพไปตีเขมร ได้เป็นประเทศราชของไทยอย่างถาวร และกัมพูชาก็ตกเป็นของไทยมาโดยตลอดว่าเป็นรัฐบรรณาการของไทย จนกระทั่งกัมพูชาเป็นของฝรั่งเศสในปีพ.ศ. 2403 (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว, 2554)

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสระแก้วยุครัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบัน

ก้าวเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 3 พระองค์ได้ทรงจัดการบ้านเมือง โดยยกบ้านเมืองเมื่อ พ.ศ. 2393 ดังนี้สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว (2554) ยกด่านหนุมานขึ้นเป็นเมืองกบินทร์บุรี ยกบ้านหินแร่ ขึ้นเป็นเมืองอรัญประเทศ ยกบ้านเข็ขึ้นเป็นเมืองวัฒนานคร ยกบ้าน

สวาย ขึ้นเป็นเมืองศรี โสภณ พื้นที่ของจังหวัดสระแก้วในยุคพัฒนาบ้านเมือง คือ เมืองอรัญประเทศ เมืองวัฒนานคร ส่วนพื้นที่ของอำเภอเมืองสระแก้ว ยังคงใช้ชื่อด่านพระปรังขึ้นอยู่กับเมือง กบินทร์บุรี สระแก้วมีฐานะเป็นเมืองบริวารของปราจีนบุรี (เมืองประจิมในสมัยโบราณ) เมืองปราจีนได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. 2476 และยกเลิกเทศบาล สระแก้วจึงกลายเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปราจีน ต่อมาอาศัยอำนาจพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2536 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 110 ตอนที่ 125 หน้า 1-3 ลงวันที่ 2 กันยายน 2536 ในมาตรา 3 ให้แยกอำเภอเมืองสระแก้ว อำเภอลองหาด อำเภอตาพระยา อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอวัฒนานคร และอำเภออรัญประเทศออกจากการปกครอง ของจังหวัดปราจีนบุรี รวมตั้งขึ้นเป็นจังหวัดสระแก้วอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 ธันวาคม 2536

2. สภาพทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว

ทำเลที่ตั้งของจังหวัดสระแก้ว มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการเป็นประตูสู่ภูมิภาคอื่นของประเทศ โดยเฉพาะการเป็นประตูสู่อีสาน และประตูสู่อินโดจีน โดยมีจุดผ่านแดนที่สำคัญ 4 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวร 1 แห่ง และจุดผ่อนปรนการค้า 3 แห่ง รวมทั้ง มีตลาดโรงเกลือ หรือตลาดชายแดนบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้ามือสองที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศปีละหลายพันล้านบาท นอกจากนี้จังหวัดสระแก้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียง และมีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกทางธรรมชาติ ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติตาพระยา รวมทั้ง ทะลูด่าน้ำ และถ้ำเพชร โพธิ์ทอง เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่โดยส่วนรวมเป็นที่ราบสูงมีภูเขาสลับซับซ้อน โดยเฉพาะทางตอนเหนือซึ่งติดกับเทือกเขาบรรทัดอันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำบางปะกง (เริ่มจากคลองพระสะทึงไหลไปทางทิศตะวันตกไปบรรจบกับแควหนุมาน ในเขตพื้นที่ อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ไหลผ่านเข้าเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ลงสู่อ่าวไทยในเขตพื้นที่ อำเภอบางปะกง เรียกว่าเป็นแม่น้ำบางปะกง) ส่วนบริเวณตอนล่างเป็นพื้นที่ราบเชิงเขา ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อการเกษตร ทำให้เกิดสภาพป่าเสื่อมโทรม

นอกจากนั้นพื้นที่ตอนกลางของจังหวัดบริเวณอำเภอวัฒนานคร มีลักษณะเป็นสันปันน้ำ มีทิศทางด้านเหนือลงสู่ด้านใต้ ทำให้ทิศทางของกระแสที่ไหลไปสู่ทิศทางที่แตกต่างกัน 2 ทิศทาง กล่าวคืออาจจะไหลไปทางทิศตะวันออก สู่อำเภออรัญประเทศ หรืออาจจะไหลไปทางทิศตะวันตกสู่อำเภอเมืองสระแก้ว ก็ได้

เขตการปกครอง

การเมืองการปกครองของจังหวัดสระแก้ว แบ่งการบริหารการปกครองออกเป็น 3 ส่วน คือการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมืองจำนวน 3 แห่ง เทศบาลตำบล 13 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 49 แห่ง มีการแบ่งเขตจังหวัดออกเป็น 9 อำเภอ 58 ตำบล 731 หมู่บ้าน แบ่งการเลือกตั้งออกเป็น 3 เขตมีสมาชิกสภาราษฎรจำนวน 3 คน (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

ตารางที่ 4-1 การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอ	เนื้อที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	อบจ	เทศบาล เมือง	เทศบาล ตำบล	อบต.
อำเภอเมืองสระแก้ว	1,832.22	8	123	1	1	2	8
อำเภอวัฒนานคร	1,560.00	11	115	-	-	1	11
อำเภออรัญประเทศ	821.27	12	114	-	1	4	8
อำเภอตาพระยา	862.90	5	64	-	-	1	5
อำเภอวังน้ำเย็น	343.24	4	84	-	1	-	3
อำเภอคลองหาด	417.08	7	71	-	-	1	6
อำเภอเขาฉกรรจ์	774.31	4	71	-	-	1	4
อำเภอโคกสูง	219.40	4	41	-	-	1	3
อำเภอวังสมบูรณ์	389.30	3	48	-	-	2	1
รวม	7,219.72	58	731	1	3	13	49

ประชากร

ประชากรภายในจังหวัดสระแก้ว ณ เดือนมิถุนายน 2560 รวมทั้งสิ้น 560,531 คน เป็นชาย 280,731 คน หญิง 279,800 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองสระแก้ว จำนวน 110,843 คน รองลงมาได้แก่ อำเภออรัญประเทศ จำนวน 89,150 คน และอำเภอวัฒนานคร จำนวน 81,746 คน

ตารางที่ 4-2 จำนวนประชากรแยกเพศ รายอำเภอ ลำดับตามจำนวนประชากร

อำเภอ	จำนวนประชากร (ชาย)	จำนวนประชากร (หญิง)	จำนวนประชากร (ทั้งหมด)	จำนวน บ้าน
อำเภอเมืองสระแก้ว	55,371	55,472	110,843	40,559
อำเภอรัฐประเศ	44,764	44,386	89,150	42,992
อำเภอวัฒนานคร	40,979	40,767	81,746	28,429
อำเภอวังน้ำเย็น	31,778	31,901	63,679	23,536
อำเภอวังฆาตกรรจ์	28,367	28,192	56,559	17,511
อำเภอตาพระยา	28,628	28,388	57,016	16,075
อำเภอคลองหาด	19,274	19,047	38,321	12,742
อำเภอวังสมบูรณ์	18,074	18,078	36,152	14,411
อำเภอโคกสูง	13,496	13,569	27,065	7,702
รวม	280,731	279,800	560,531	203,957

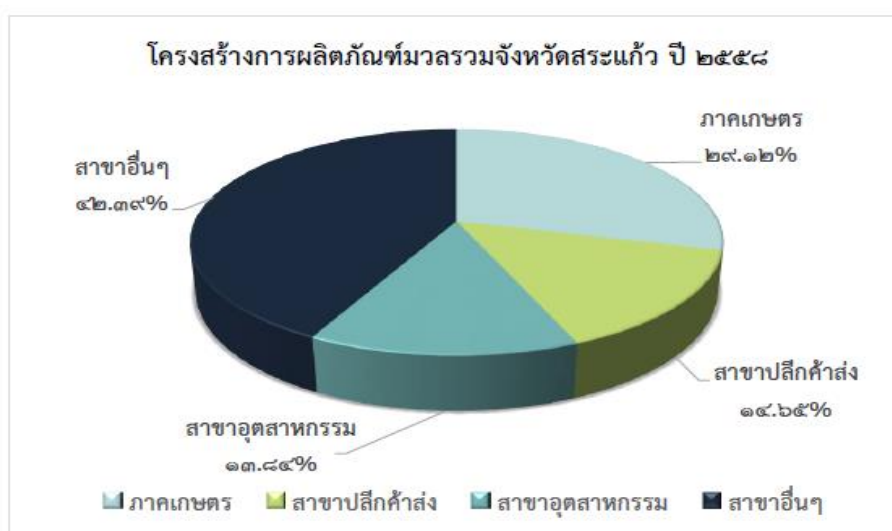
3. สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้วในปี 2558 พบว่า จังหวัดสระแก้วมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเท่ากับ 36,615 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก 35,012 ล้านบาท ในปีที่ผ่านมา คิดเป็นลำดับที่ 8 ของภาคตะวันออก และเป็นลำดับที่ 61 ของประเทศ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (Gross provincial product per capita) ปี 2558 เท่ากับ 60,573 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นจาก 58,846 บาท ในปีที่ผ่านมา รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคการเกษตร คิดจากมูลค่าเท่ากับ 10,663 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 29.12 รองลงมาเป็นสาขาการค้าปลีกค้าส่ง มีมูลค่าเท่ากับ 5,365 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 14.65 สาขาการอุตสาหกรรมมีมูลค่าเท่ากับ 5,068 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 13.84 และสาขาอื่น ๆ (สาขาการบริหารราชการและการป้องกันประเทศ สาขาการศึกษา สาขาบริการด้านอสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ) มีมูลค่าเท่ากับ 15,519 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 42.39

ตารางที่ 4-3 ผลผลิตทั้งหมดรวมของจังหวัดสระแก้ว

จังหวัดสระแก้ว	2554	2555	2556	2557	2558
ผลผลิตทั้งหมดรวม					
จังหวัด ณ ราคาประจำปี (หน่วย : ล้านบาท)	30,773	32,817	33,417	35,997	36,615
รายได้เฉลี่ย/คน/ปี (บาท)	54,420	59,344	59,135	60,502	60,573

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

ภาพที่ 4-2 ผลผลิตทั้งหมดรวมของจังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

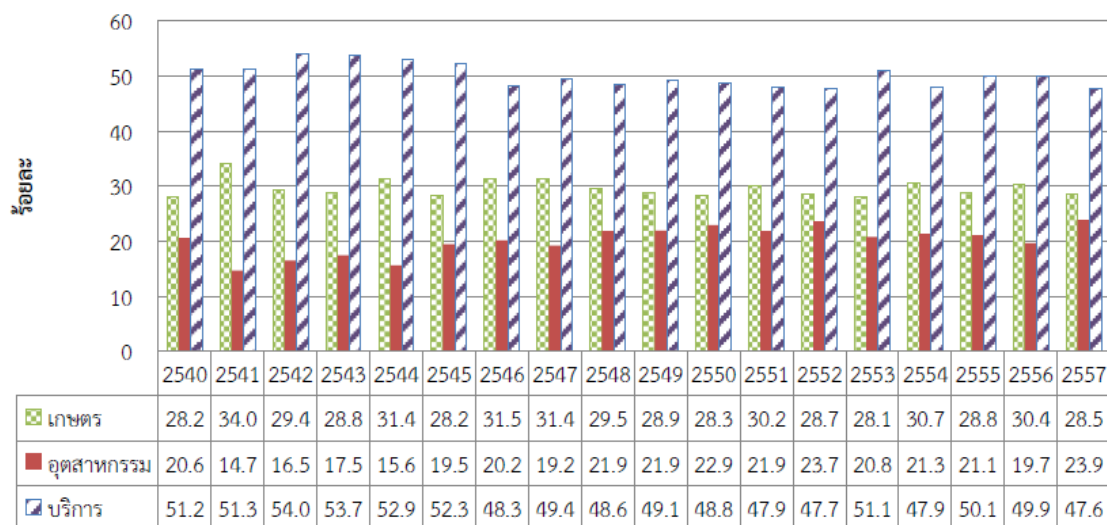
จังหวัดสระแก้วมีมูลค่าผลผลิตทั้งหมดใน ปี พ.ศ. 2557 เท่ากับ 35,997 ล้านบาท ซึ่งสาขาเกษตรกรรม การค้าสัตว์ และการป่าไม้มีมูลค่าสูงสุดของสาขาการผลิตทั้งหมด คือ 10,113 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 28.10 ของผลผลิตทั้งหมดรวมจังหวัด รองลงมาได้แก่ สาขาอุตสาหกรรมมีมูลค่าการผลิต 6,232 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 17.31 ของผลผลิตทั้งหมดรวมจังหวัด สาขาการขนส่ง การขายปลีก มีมูลค่าการผลิต 5,027 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 13.96 ของผลผลิตทั้งหมดรวมจังหวัด สาขาการศึกษา มีมูลค่าการผลิต 3,202 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 8.90 ของผลผลิตทั้งหมดรวมจังหวัด ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าผลผลิตทั้งหมดจังหวัดในปี พ.ศ. 2557 ของภาคเกษตรและภาคนอกเกษตร แสดงให้เห็นว่าภาคเศรษฐกิจที่สร้างรายได้หลักให้แก่จังหวัดในปัจจุบัน คือ ภาคเกษตร อุตสาหกรรมการผลิต การค้า และบริการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

ตารางที่ 4-4 มูลค่าและสัดส่วนของผลิตภัณฑ์จังหวัดสระแก้วในช่วงปี พ.ศ. 2553-2557

หน่วย : ล้านบาท

สาขาการผลิต	2553	2554	2555	2556	2557	สัดส่วน ปี 2557 (ร้อยละ)
ภาคเกษตร	7,582	9,452	9,839	10,509	10,252	28.48
เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการ ป่าไม้	7,484	9,353	9,737	10,386	10,113	28.10
ประมงน้ำจืด	99	98	102	124	138	0.38
ภาคนอกเกษตร	19,361	21,321	24,299	24,089	25,745	71.52
การทำเหมืองแร่ และเหมืองหิน	55	60	85	63	148	0.41
อุตสาหกรรมการผลิต	4,034	4,626	4,916	4,670	6,232	17.31
ไฟฟ้า ประปา และโรงแยกก๊าซ	600	607	695	784	862	2.40
ก่อสร้าง	911	1,273	1,511	1,299	1,363	3.79
สาขาบริการ	13,761	14,755	17,093	17,274	17,141	47.62
การขายส่ง การขายปลีก ฯ	3,839	4,287	4,738	4,960	5,027	13.96
โรงแรม และภัตตาคาร	101	100	106	116	136	0.38
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และ การคมนาคม	1,002	1,043	946	1,037	1,078	3.00
ตัวกลางทางการเงิน	1,130	1,211	1,376	1,655	1,891	5.25
บริการด้านอสังหาริมทรัพย์ฯ	1,502	1,623	2,092	1,958	1,935	5.38
การบริหารราชการและการ ป้องกันประเทศฯ	2,900	3,113	4,065	3,540	2,694	7.49
การศึกษา	2,437	2,485	2,643	2,914	3,202	8.90
บริการด้านสุขภาพและงานสังคม สงเคราะห์	531	548	636	651	690	1.92
การให้บริการชุมชน สังคมฯ	232	260	300	321	325	0.90
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	88	85	191	123	162	0.45
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด	26,943	30,773	34,139	34,598	35,997	100.00
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (บาท)	48,505	54,420	59,344	59,135	60,502	-
ประชากร (1,000 คน)	555	565	575	585	595	-

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

ภาพที่ 4-3 สัดส่วนในภาคการผลิตของจังหวัดสระแก้วในช่วงปี พ.ศ. 2540-2557

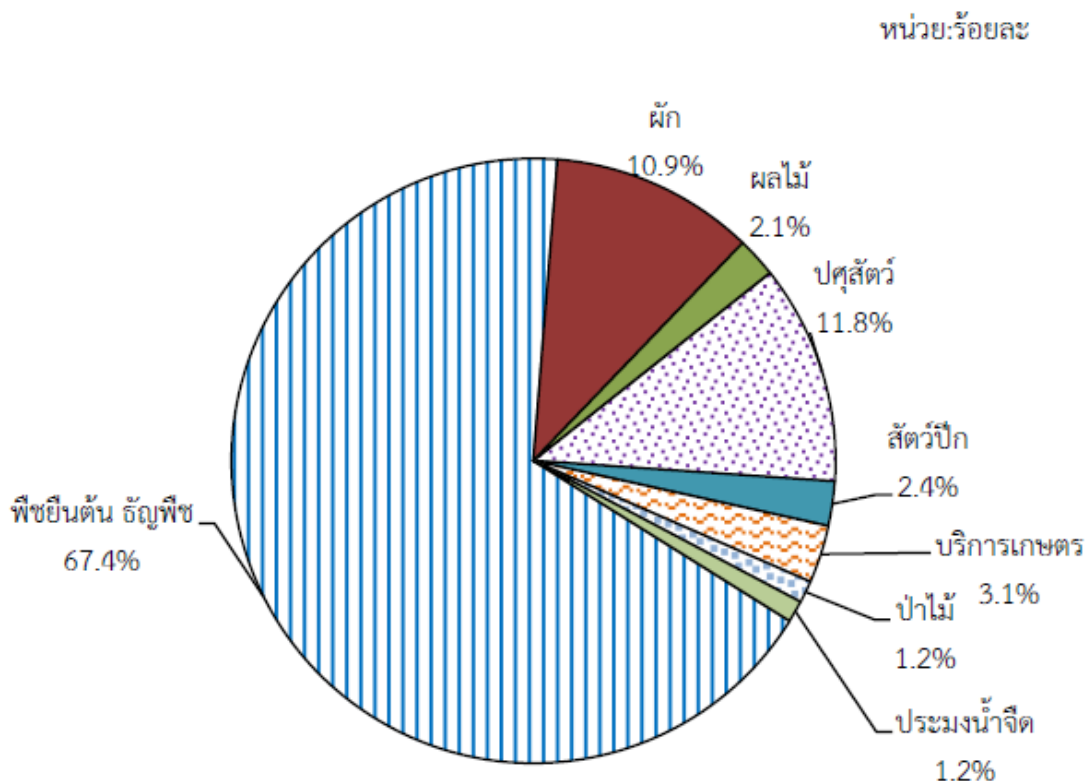
(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

ด้านการเกษตร

จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดจำนวน 2,350,093 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

พืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าวนาปี มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ยูคาลิปตัส พืชผัก และผลไม้ สำหรับผลไม้ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ แคนตาลูป ชมพู่มะม่วง มะละกอลำไย กระท้อน เงาะ เป็นต้น

สัตว์เศรษฐกิจหลัก ได้แก่ โคเนื้อ ซึ่งมีการเลี้ยงมากที่สุดที่อำเภอตาพระยา อำเภออรัญประเทศ และอำเภอวัฒนานคร โคนม เลี้ยงมากที่สุดที่อำเภอวังน้ำเย็น และอำเภอวังสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงไก่ เป็ด สุกร กระบือ แพะ เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

ภาพที่ 4-4 สัดส่วนสาขาในภาคเกษตรของจังหวัดสระแก้ว ปี พ.ศ. 2555

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

ด้านการค้าชายแดน

สำหรับการค้าชายแดนของไทยด้านกัมพูชา การนำเข้าและส่งออกสินค้าจะต้องผ่านพิธีการศุลกากร โดยมีจุดผ่านแดนที่สำคัญ 4 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ และจุดผ่อนปรนการค้าชั่วคราวอีก 3 จุด คือ

1. จุดผ่อนปรนการค้าบ้านเขาหิน-บ้านกิโหล 13 ระหว่างอำเภอคลองหาด กับอำเภอสำโรง จังหวัดพระตะบอง
2. จุดผ่อนปรนการค้าบ้านหนองปรือ-มาลัย ระหว่างอำเภออรัญประเทศ กับอำเภอมาลัย จังหวัดบันเตียเมียนเจย
3. จุดผ่อนปรนการค้าบ้านตาพระยา-บึงตากวน ระหว่างอำเภอตาพระยา กับอำเภอทมอพวก จังหวัดบันเตียเมียนเจย

สำหรับการค้าชายแดนในปี 2560 จังหวัดสระแก้วถือว่ามีมูลค่าการค้าชายแดนสูงสุดจากทั้ง 7 จังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา (บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี

จันทบุรี ตราด และสระแก้ว) โดยในปี 2560 มีมูลค่าการค้าชายแดน รวมทั้งสิ้น 67,095.15 ล้านบาท มูลค่าการส่งออก 51,846.59 ล้านบาท และมูลค่าการนำเข้า 15,248.56 ล้านบาท ได้ดุลการค้า 36,598.03 ล้านบาท ลดลงจากปี 2559 จำนวน 1445.28 ล้านบาท (ปี 2559 มีมูลค่าการค้าชายแดน จำนวน 38,043.31 ล้านบาท) (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

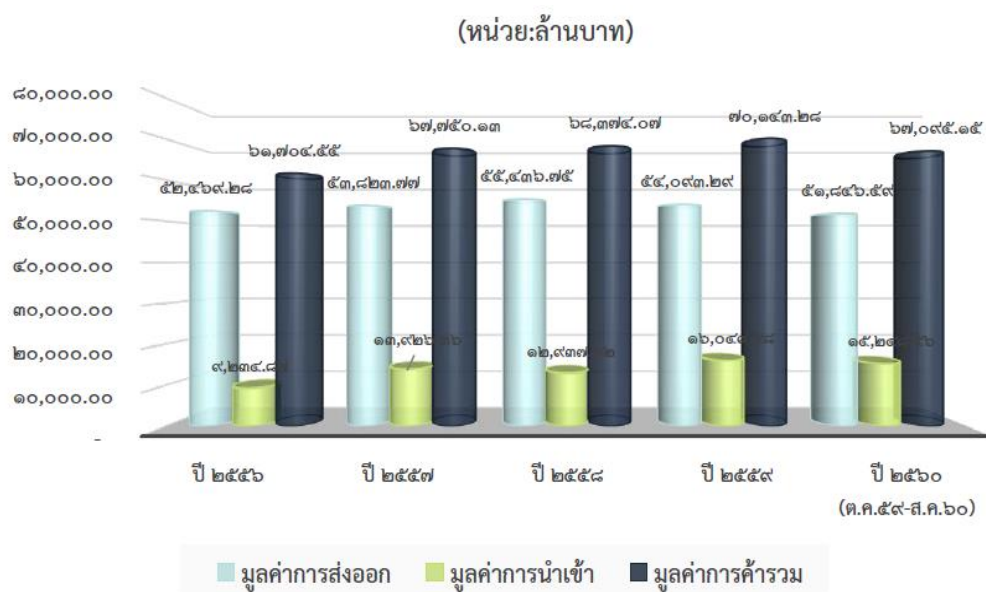
สินค้าส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ เครื่องยนต์ อะไหล่รถยนต์/รถจักรยานยนต์ ผ้าพิมพ์/ผ้าทอ ผ้าถัก/รถไถนา/อะไหล่/โครงเครื่องมือใช้ในการเกษตร/อาหารสัตว์/ปุ๋ย/เคมี/ยูเรีย/ชีวภาพ ยางใน/นอกรถยนต์ ทุกชนิด/รถยนต์/รถบรรทุก ปูนซีเมนต์ ฯลฯ

สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ เศษเหล็ก ถังแก๊ส/แท็งค์เปล่า/ไอโซแท็งค์ เศษอลูมิเนียม มันสำปะหลังสด/ขึ้น /ผลิตภัณฑ์ เศษทองแดงและขี้ของทำด้วยทองแดง เศษตะกั่ว เศษกระดาษ อาหารสุนัข เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องนุ่งห่ม ถ่านไม้ ฯลฯ (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

ตารางที่ 4-5 การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ข้อมูลเดือน ต.ค. 59 - ต.ค. 60

ปี พ.ศ.	มูลค่า (ล้านบาท)			
	การค้ารวม	การส่งออก	การนำเข้า	ดุลการค้า
2555	52,511.62	45,859.46	6,625.16	39,207.30
2556	61,704.55	52,469.28	9,234.87	43,233.81
2557	67,750.13	53,823.77	13,926.36	39,897.41
2558	68,374.07	55,436.75	12,937.32	42,499.43
2559	70,143.28	54,093.29	16,049.98	38,043.31
2560	67,095.15	51,846.59	15,248.56	36,598.03

(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

ภาพที่ 4-5 มูลค่าการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ระหว่างปี 2556 – 2560 (ต.ค. 59 - ส.ค. 60)

ตารางที่ 4-6 สินค้าส่งออกที่สำคัญ ผ่านด่านศุลกากรอรัญประเทศในปีงบประมาณ

พ.ศ. 2559-2560

ปีงบประมาณ 2560 (ต.ค.59 - มิ.ย.60)	มูลค่า (บาท)
รถยนต์	2,506,994,567.89
เครื่องยนต์รถจักรยานยนต์	2,451,695,070.32
อะไหล่รถจักรยานยนต์	2,285,523,553.17
เครื่องคั้นชนิดไม่อัดลม	1,865,170,039.85
เครื่องนวดข้าว	1,602,674,071.75
รถแทรกเตอร์	1,414,792,552.91
ของทำด้วยพลาสติก	1,395,736,125.42
ปูนซีเมนต์	1,047,222,704.32
เครื่องยนต์ดีเซล	871,316,721.83
รถไถนาเดินตาม	858,083,276.81

ตารางที่ 4-7 สินค้านำเข้าที่สำคัญ ผ่านด่านศุลกากรอรัญประเทศในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2560

ปีงบประมาณ 2560 (ต.ค.59 - มิ.ย.60)	มูลค่า (บาท)
มันสำปะหลัง	5,733,729,234.39
ส่วนประกอบมอเตอร์ทำด้วยอลูมิเนียม	963,225,229.34
ไอโซเทงก์	748,336,659.06
เศษอลูมิเนียม	542,937,420.48
เศษทองแดง	504,739,279.00
อาหารสำหรับสุนัข	474,583,516.02
มอเตอร์กระแสตรงขนาดเล็ก	305,364,025.81
เสื้อผ้าเก่าใช้แล้ว	212,274,715.82
เสื้อยืดสำหรับสตรีหรือเด็กหญิง	205,152,441.23
สายไฟพร้อมขั้วต่อ	196,316,328.75

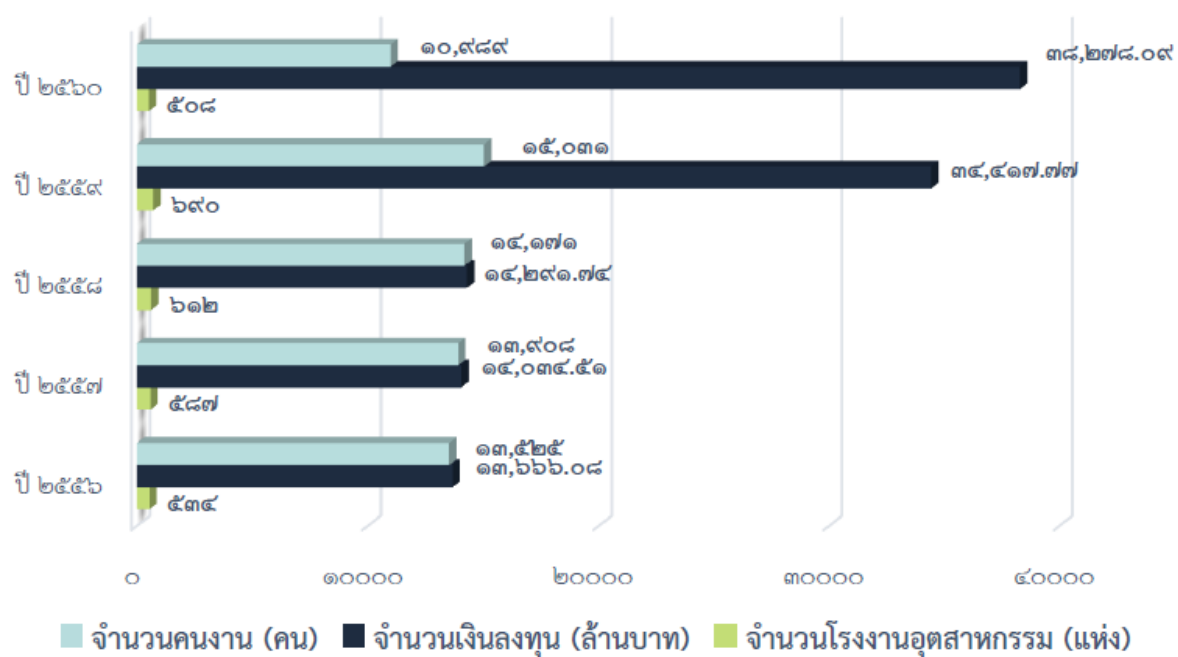
ด้านการลงทุนและอุตสาหกรรม

ในปี พ.ศ. 2560 (ข้อมูล ณ ธ.ค.60) จังหวัดสระแก้ว มีโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้น 508 แห่ง มีเงินลงทุน 38,278.09 ล้านบาท จำนวนคนงาน 10,989 คน โดยสาขาอุตสาหกรรมที่มีการลงทุนมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ อุตสาหกรรมการเกษตร เช่น การสีข้าว การผลิตมันเส้น อบพีช และไซโล 95 โรงงาน อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน 30 โรงงาน อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ เช่น แปรรูปไม้ 26 โรงงาน สำหรับอุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมขนส่ง อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ อุตสาหกรรมเคมี และ อุตสาหกรรมพลาสติก (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

ตารางที่ 4-8 ข้อมูลและสถิติจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสระแก้ว

ปี พ.ศ.	จำนวนโรงงาน (แห่ง)	จำนวนเงินลงทุน (บาท)	จำนวนคนงาน (คน)
2555	571	12,509,183,136	13,399
2556	534	13,666,078,148	13,525
2557	587	14,034,507,837	13,908
2558	612	14,291,737,837	14,171
2559	690	34,417,767,837	15,031
2560	508	38,278,090,000	10,989

(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2560)

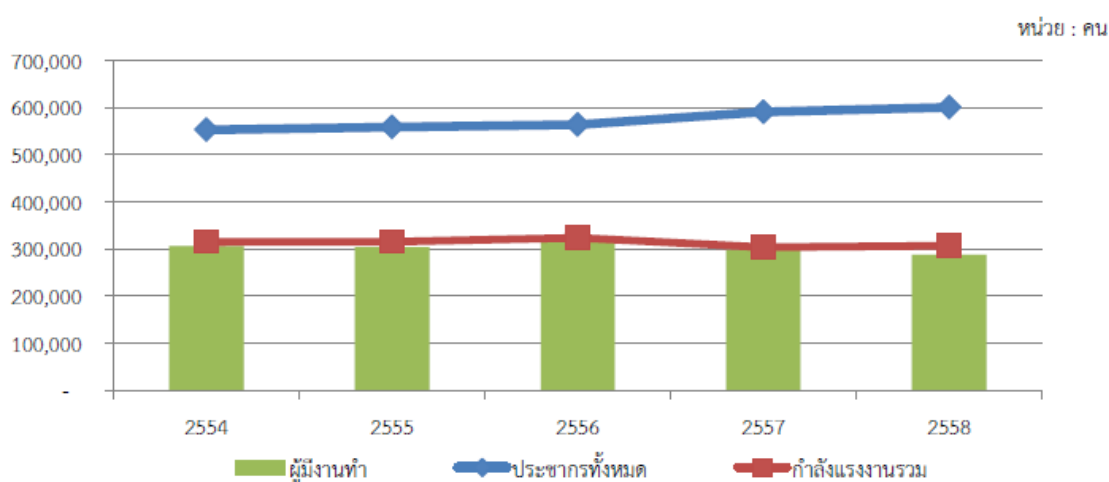

ภาพที่ 4-6 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม จำนวนเงินลงทุน และจำนวนคนงาน ปี 2555-2559 จังหวัดสระแก้ว

สภาพทางด้านสังคม

กำลังแรงงานจังหวัดในจังหวัดสระแก้ว

จำนวนแรงงานในพื้นที่ จากข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 1 ปี พ.ศ. 2558 จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จังหวัดสระแก้วมีกำลังแรงงานทั้งสิ้น 2.89 แสนคน โดยในจำนวนนี้เป็นผู้มีงานทำสูงถึง 2.87 แสนคน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา พบว่ากำลังแรงงานในจังหวัดสระแก้วมีแนวโน้มลดลงในขณะที่การเพิ่มขึ้นของประชากรมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก (ภาพที่ 4-7) ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างกำลังแรงงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 25)

ภาพที่ 4-7 จำนวนประชากรและกำลังแรงงานของจังหวัดสระแก้ว ระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2558 (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 26)

ระดับการศึกษา – ในปี พ.ศ. 2558 ผู้มีงานทำที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่ายังคงเป็นแรงงานที่มีสัดส่วนมากที่สุดจังหวัดสระแก้ว (ร้อยละ 33.14) แต่เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนตลอด 10 ปี ที่ผ่านมา พบว่ามีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าแนวโน้มกำลังแรงงานที่ลดลง ส่งผลให้จำนวนผู้มีงานทำตามระดับการศึกษาในแต่ละระดับมีแนวโน้มลดลงตามไปด้วย แต่พบข้อสังเกตว่าผู้มีงานทำที่มีการศึกษาในระดับปริญญาโทกลับมีแนวโน้มสูงขึ้น (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 28)

ตารางที่ 4-9 จำนวนแรงงานในจังหวัดสระแก้วจำแนกตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ปี พ.ศ. 2554 – 2558

ระดับการศึกษา (หน่วย : คน)	2554	2555	2556	2557	2558
ต่ำกว่าประถมศึกษา	104,975	110,717	113,293	106,538	98,628
ประถมศึกษา	84,655	76,316	70,808	69,673	71,368
มัธยมต้น	57,642	56,362	58,749	43,102	44,885
มัธยมปลาย	29,182	29,443	32,124	29,515	33,572
ปวช.	7,287	10,860	10,156	8,759	7,615
ปวส.หรืออนุปริญญา	10,101	13,145	10,922	13,455	13,073
ปริญญาตรี	19,076	20,929	22,374	25,349	23,578
ปริญญาโท	1,814	2,119	2,984	4,433	4,522
อื่น ๆ	358	-	307	2,397	328
รวม	315,090	319,891	321,717	303,221	297,569

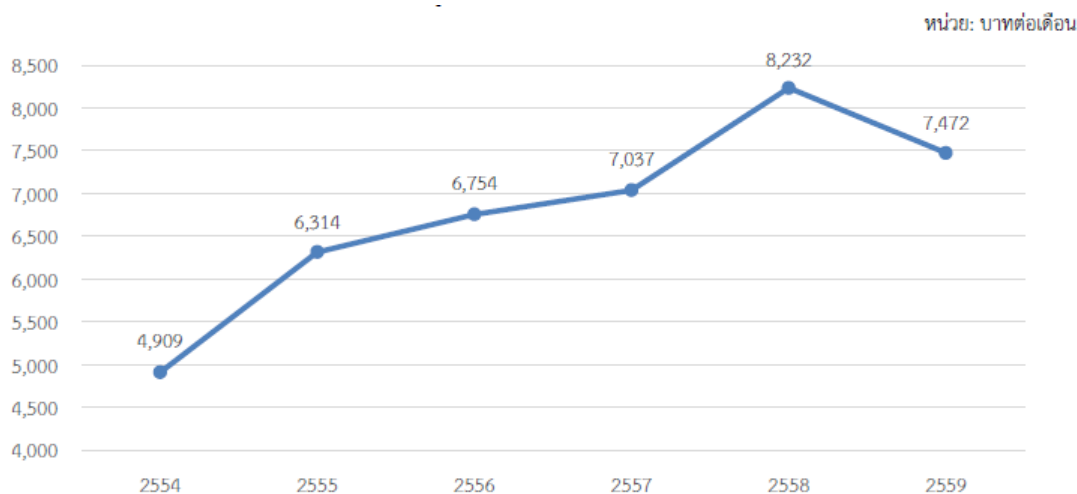
การประกอบอาชีพของแรงงานและระดับทักษะ – เมื่อพิจารณาประเภทการประกอบอาชีพของแรงงาน พบว่าแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานด้านเกษตร และการประมงมีสัดส่วนที่สูงที่สุด แต่แรงงานในอาชีพนี้เริ่มมีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 เป็นต้นมา นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าอาชีพผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ กลับมีแนวโน้มที่สูงขึ้นโดยตลอด และเมื่อทำการวิเคราะห์ระดับทักษะที่แรงงานมีนั้น พบว่าอยู่ในระดับที่ 2 กล่าวคือ ไม่ได้ใช้ทักษะที่ซับซ้อนมาก อาศัยเพื่อการทำงานเบื้องต้น เมื่อเปรียบเทียบระดับที่ 2 กับการศึกษา พบว่าเทียบได้เท่ากับระดับมัธยมศึกษาหรือต่ำกว่า

ตารางที่ 4-10 จำนวนแรงงานในจังหวัดสระแก้วจำแนกตามอาชีพ ปี พ.ศ. 2554 – 2558

	2554	2555	2556	2557	2558
ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับ อาวุโสและผู้จัดการ	4,596	6,140	5,594	7,792	5,487
ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ	10,670	10,703	10,112	13,680	14,154
ช่างเทคนิคสาขาต่าง ๆ และผู้ ประกอบวิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	4,860	6,541	6,773	6,495	8,312
เสมียน	8,972	9,126	8,203	6,694	6,713
พนักงานบริการ และพนักงานขายใน ร้านค้าและตลาด	54,953	54,732	51,702	54,415	48,729
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้าน การเกษตรและการประมง	126,886	120,353	129,867	111,455	109,780
ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้าน ความสามารถทางฝีมือและธุรกิจ อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	32,521	37,612	38,358	31,446	33,059
ผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงานและ เครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการ ประกอบ	23,049	20,486	20,632	24,362	25,623
อาชีพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ	47,888	54,196	50,477	46,880	45,710
รวม	314,395	319,889	321,718	303,219	297,567

(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558)

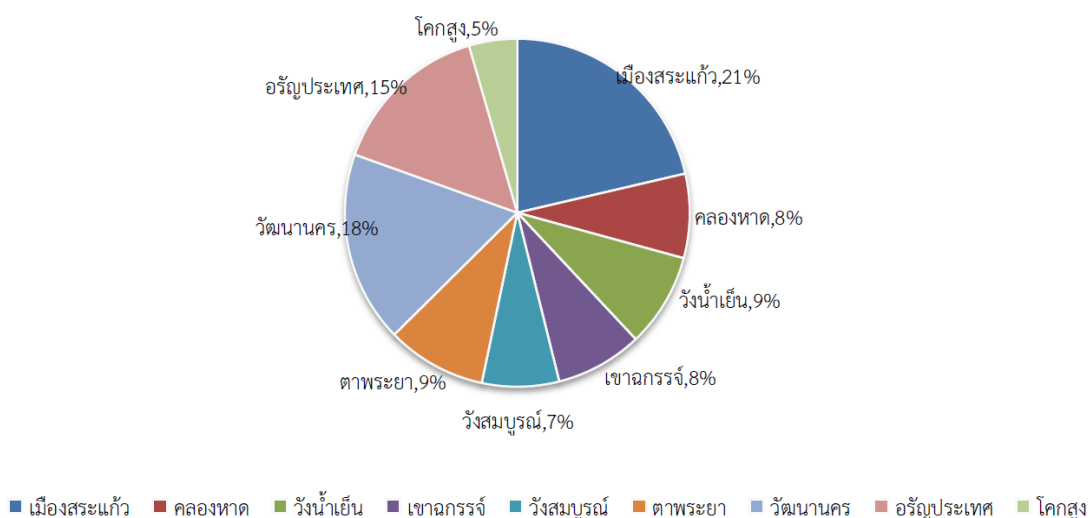
ค่าจ้าง – ค่าจ้างเฉลี่ยของลูกจ้างเอกชนในจังหวัดสระแก้ว มีค่าใกล้เคียงกับการประกาศค่าแรงขั้นต่ำ แต่ก็น่าเป็นที่สังเกตว่ารายได้ต่อเดือนของลูกจ้างเอกชนยังคงไม่ถึง 9,000 บาท หรือเทียบเท่ากับค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน ส่วนหนึ่งเนื่องจากลูกจ้างเอกชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพซึ่งเป็นลักษณะรับจ้างทั่วไป อาจมีรายได้ไม่แน่นอน (ขงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 29)

ภาพที่ 4-8 ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของลูกจ้างเอกชน (ขงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 29)

การศึกษา

ปัจจุบันจังหวัดสระแก้วมีสถานศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับปริญญาตรีทั้งสิ้น 332 แห่ง ตั้งกระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ดังในภาพที่ 4.9 โดยในอำเภอเมืองสระแก้วเป็นอำเภอที่มีสัดส่วนสถานศึกษามากที่สุด ขณะที่ในระดับอาชีวศึกษามีจำนวนโรงเรียนภาครัฐ และเอกชนรวมทั้งสิ้น 3 แห่ง และสถาบันอุดมศึกษา 3 แห่ง

ภาพที่ 4-9 สัดส่วนโรงเรียน จำแนกตามอำเภอ ปี พ.ศ. 2557

เมื่อพิจารณาจำนวนนักเรียน/นักศึกษา พบว่า จำนวนนักเรียน/นักศึกษามีแนวโน้มลดลง และเมื่อ พิจารณาในแต่ละระดับชั้นแล้ว พบว่า ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้นมีแนวโน้มลดลงโดยตลอด เช่นเดียวกับระดับอุดมศึกษา เนื่องจากจังหวัดมีสถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียว และมีสาขาวิชาที่เปิดสอนค่อนข้างจำกัด จึงทำให้นักเรียนในพื้นที่ย้ายไปเรียนยังจังหวัดอื่น ๆ ที่มีทางเลือกในสาขาวิชาที่มากกว่า อย่างไรก็ตามก็ดีแนวโน้มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และอาชีวศึกษากลับมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อกิจการเป้าหมายของเขตเศรษฐกิจพิเศษในอนาคต (ขงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ, 2559, หน้า 32)

ตารางที่ 4-11 จำนวนนักเรียน/นักศึกษา จำแนกตามระดับชั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 – 2557

ระดับการศึกษา (หน่วย: คน)	2553	2554	2555	2556	2557
ก่อนประถมศึกษา	8,544	9,827	15,364	14,984	15,294
ประถมศึกษา	24,027	29,675	43,482	42,513	42,309
มัธยมศึกษาตอนต้น	13,431	17,470	20,966	19,889	19,702
มัธยมศึกษาตอนปลาย	5,601	9,540	10,822	10,952	10,960
อาชีวศึกษา	4,655	4,885	5,325	6,197	5,308
อุดมศึกษาภาครัฐและเอกชน	827	1,050	1,769	2,062	1,844
รวม	57,085	72,447	97,728	96,597	95,417

ข้อมูลอำเภออรัญประเทศ

อำเภออรัญประเทศเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสระแก้วที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน มีอาณาเขตติดต่อประเทศกัมพูชา มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ถือเป็นอำเภอที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้ว เพราะเป็นที่ตั้งของตลาดโรงเกลือเป็นตลาดการค้าชายแดนภาคตะวันออกที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีการค้าขาย แลกเปลี่ยนกับประเทศกัมพูชาที่มีมูลค่าการค้าชายแดนเป็นจำนวนมหาศาล จึงทำให้อำเภออรัญประเทศมีความเจริญ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นแหล่งเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้ว ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศเข้าออกเป็นจำนวนมาก

1. ประวัติความเป็นมา

อำเภอรัฐประเทส เป็นเมืองชายแดนตะวันออกสุดของประเทศไทย ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา และชุมชนเมืองมีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีการแลกเปลี่ยนสินค้าตามชายแดนเกิดขึ้น มีการใช้แรงงานระหว่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ก่อเกิดวัฒนธรรมอันหลากหลาย มีแหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรม และเคยเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการชายแดนในอดีต ถือเป็นชุมชนชายแดนที่สำคัญมากของไทยชุมชนหนึ่ง มีคลองลึกเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชา บริเวณชายแดนด้านนี้จะได้รับผลกระทบจากการเมือง และสงครามของประเทศไทยมาโดยตลอด จึงนับว่าอำเภอรัฐประเทสเป็นบริเวณที่มีความสำคัญ ที่ส่งผลต่ออำนาจอธิปไตยและความมั่นคงของประเทศไทยมาแต่ดั้งเดิม (จารุมาศ ขานกาย, 2549, หน้า 39-40)

ภาพที่ 4-10 แผนที่ตั้งของอำเภอรัฐประเทส จังหวัดสระแก้ว

อำเภอรัฐประเทสมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ ตั้งแต่โบราณกาล ในอดีตเดิมชื่อว่า บ้านหินแร่ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น เมืองอรัญประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) เมื่อ พ.ศ. 2393 เดิมเชื่อกันว่าแท้จริงแล้วชาวอรัญประเทศเป็นกลุ่มไทยเชื้อชาวเวียงจันทน์หรือทำอุเทนที่อพยพมา หลังจากเจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพไปตี

เมืองเวียงจันทน์เพื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวฮ่อได้อพยพมา นำโดยพระภิกษุชื่อพระอาจารย์สาระบุตร ต่อมาได้ลาสิกขาบท มาเป็นผู้นำอพยพมาจนถึง “บ้านคงอรัญ” ในเขตอำเภอศรีโสภณ ประเทศกัมพูชา แต่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยจึงได้อพยพชาวบ้านมาหาที่อยู่ใหม่โดยเลือกเอาบริเวณใกล้ห้วยพรหมโหด ซึ่งบริเวณนั้นมีต้นแคฝอยมากมายชาวบ้านอรัญเดิมจึงเรียกที่อยู่ใหม่ว่า “บ้านอรัญทุ่งแค” ต่อมาพระอาจารย์สาระบุตร ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าเมืองคนแรกของอรัญ ชื่อ “พระหทัยมหาญ” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2435 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปฏิรูปการปกครองใหม่ทำให้การปกครองระบบเจ้าเมืองหมดไป เมืองอรัญจึงมีสถานภาพเป็นอำเภอ ซึ่งในขณะนั้นอำเภออรัญประเทศยังไม่ถือว่าเป็นอำเภอชายแดน เพราะประเทศลาว และเขมรเป็นประเทศราชของไทย

จนกระทั่งฝรั่งเศสได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีนใน พ.ศ. 2406 (ค.ศ.1863) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในกัมพูชา ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย กษัตริย์กัมพูชาได้ถูกฝรั่งเศสบีบบังคับให้ลงนามตกลงยอมรับการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเพราะไม่ต้องการอยู่ภายใต้อิทธิพลของไทยและเวียดนาม ในที่สุดไทยต้องเสียดินแดนเขตประเทศราชให้กับฝรั่งเศสหลายครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2410 ไทยเสียดินแดนส่วนนอกและเกาะอีก 6 เกาะ จำนวนเนื้อที่ราว 124,000 ตารางกิโลเมตร

ครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2431 เสียดินแดนสิบสองจุไทย จำนวนเนื้อที่ราว 87,000 ตารางกิโลเมตร

ครั้งที่สาม ในปี พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เป็นจำนวนเนื้อที่ 143,800 ตารางกิโลเมตร

ครั้งที่สี่ ในปี พ.ศ. 2446 เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตรงข้ามเมืองหลวงพระบางและเมืองปากเซ จำนวนเนื้อที่ 62,500 ตารางกิโลเมตร

ครั้งที่ห้า ในปี พ.ศ. 2449 ไทยต้องเสียดินแดนมณฑลบูรพา ได้แก่ เมืองพระตะบอง เสียมราช ศรีโสภณ เนื้อที่ประมาณ 51,000 ตารางกิโลเมตร (สุรชาติ บำรุงสุข และดาวราย ลิมสหายหัว, 2558, หน้า 464-467)

การเสียดินแดนมณฑลบูรพา คือเมืองเสียมราช พระตะบองและศรีโสภณแก่ฝรั่งเศส ครั้งนั้นทำให้เมืองอรัญประเทศกลายเป็นเมืองชายแดนไปโดยปริยาย และเป็นเมืองชายแดนอยู่นาน จนกระทั่งต่อมาใน พ.ศ. 2475 ไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐบาลไทยในสมัยนั้นจึงได้ทำการเจรจากับฝรั่งเศสเพื่อขอคืนดินแดนคืนมาบางส่วน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ฝรั่งเศสได้เจรจาของทำสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน ซึ่งไทยก็ยินยอม โดยมีข้อแม้ว่า ฝรั่งเศสต้องคืนดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองปากเซ และเมืองหลวงพระบางให้กับไทย จึงจะยินยอมทำสัญญานี้ด้วย ทำให้ฝรั่งเศสไม่ยอมและไม่พอใจจึงหาเรื่องกับไทยตามแนวชายแดนตลอดมา

นอกจากความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแล้วในช่วงเวลานั้นนับเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่ออังกฤษและฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมันในต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 สงครามครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบไปทั่วโลก รวมทั้งไทยด้วยเช่นกัน

กระทั่งวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ฝรั่งเศสก็เป็นฝ่ายเปิดสงครามอินโดจีนขึ้นก่อน โดยส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่เมืองนครพนม เมื่อถูกรุกรานด้วยกำลังไทยจึงต้องสู้เพื่อป้องกันดินแดนอย่างเข้มแข็ง สงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงเริ่มขึ้น

สงครามดำเนินไปจนกระทั่งฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้สงครามต่อเยอรมัน ทำให้ฝรั่งเศสอ่อนแอลงอย่างมากจนยินยอมให้ญี่ปุ่นนำกองทหารเข้ามาในอินโดจีนได้ ในขณะที่เดียวกันไทยกลับเข้มแข็งขึ้น จึงเป็นโอกาสให้ไทยเรียกร้องความเป็นธรรมเรื่องดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงจากฝรั่งเศส พร้อมกับการนำนโยบายชาตินิยมและการรวมเผ่าไทยมาใช้ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ได้ทำการปลูกฝังค่านิยม สร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนในประเทศชาติให้มีใจรักชาติ ต่อต้านฝรั่งเศสเพื่อให้เกิดการเรียกร้องดินแดนที่เสียไปคืนกลับมา ในที่สุดสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2483-2484 ต่างฝ่ายต่างได้รับผลกระทบจากสงคราม และสูญเสียด้วยกันทั้งคู่

จนถึงวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นซึ่งมีอิทธิพลในเอเชียสมัยนั้น ได้เข้ามาใกล้เกลี้ยเปิดให้มีการเจรจาและลงนามให้สัญญาสันติภาพกันในวันที่ 11 มีนาคมในปีเดียวกันนั้น ผลของสงครามอินโดจีนทำให้ไทยเราได้ดินแดนมณฑลบูรพา คือ เมืองเสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ และดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืนมาเป็นของไทยอีกครั้งนั้นจึงทำให้อริยุประเทศพ้นจากการเมืองชายแดนโดยปริยาย และชัยชนะครั้งนี้เองที่ทำให้รัฐบาลได้จัดสร้างอนุสาวรีย์ชัยที่บ้านคลองลึก อริยุประเทศ และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะและความกล้าหาญของทหารไทย ที่สละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อผืนแผ่นดิน

กระทั่งในปี พ.ศ. 2489 ประเทศไทยจำเป็นต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามหลังจากถูกสหรัฐอเมริกาโจมตีด้วยระเบิดนิวเคลียร์ 2 ลูก ทำให้สถานภาพของไทยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง กลายเป็นผู้แพ้สงครามไปด้วย แต่โชคดีที่มีขบวนการเสรีไทยซึ่งเป็นขบวนการใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น ทำให้สหรัฐอเมริกาไม่ปรับไทยเป็นผู้แพ้สงครามแต่ถือว่าการที่ไทยประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตรเป็นเพราะถูกญี่ปุ่น

ปีบบังคับไทยได้กลับมาสถาปนาความสัมพันธ์กับสหประชาชาติอีกครั้ง พร้อมทั้งยินยอมคืนดินแดนบางส่วนที่ญี่ปุ่นมอบให้แก่ไทย คืนให้อังกฤษและฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสซึ่งเป็นพันธมิตรที่ชนะสงคราม ได้เรียกร้องดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง และดินแดนมณฑลบูรพาคืน อร์ญประเทศจึงกลับคืนสภาพเป็นเมืองชายแดนอีกครั้งนั้น ทำให้รัฐประเทศเป็นเมืองชายแดนถึงสองครั้ง และเป็นอำเภอชายแดนสืบมาจนถึงปัจจุบัน จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสไปถึง 5 ครั้ง เป็นเนื้อที่ประมาณ 467,500 ตารางกิโลเมตร (กฤษณะ ทองแก้ว, 2554, หน้า 143-147)

ในระยะเวลาต่อมาชาวไทย ชาวจีน ชาวกำพูชา และชาวเวียดนามจำนวนมากที่เคยอาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดคือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ซึ่งเคยเป็นพื้นที่ของประเทศไทยในอดีตก่อนเสียให้กับฝรั่งเศส ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2489-2490 โดยมาอยู่อาศัยในบริเวณบ้านดงอรัญริมลำน้ำคลองลึก และตั้งชุมชนขึ้นในบริเวณนั้นจนชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้นมีผู้คนจำนวนมากขึ้น ทำให้บริเวณนั้นเป็นชุมชนเมืองมีขนาดค่อนข้างใหญ่ที่ติดกับเขตชายแดน และมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศกำพูชาเรื่อยมา ทั้งแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การขนส่ง การใช้แรงงาน แหล่งท่องเที่ยว และก่อเกิดวัฒนธรรมอันหลากหลาย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 ได้มีการประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ ที่ในขณะนั้นมีพื้นที่รวมทั้งหมด 165 ตารางกิโลเมตร โดยทางการได้พิจารณาเห็นว่าอาณาเขตของเทศบาลกว้างขวางเกินกำลังในงบประมาณของเทศบาลที่จำบำรุงดูแลพัฒนาได้อย่างทั่วถึง ลดให้เหลือพื้นที่เพียง 5 ตารางกิโลเมตร เพื่อให้สะดวกและเหมาะสมในการบริหารงาน ซึ่งในอดีตเมืองอรัญประเทศ จัดตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2393 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมาลดฐานะจากเมืองให้เป็นที่กิ่งอำเภอขึ้นกับ อำเภอวัฒนานครจนถึงปี พ.ศ. 2443 จึงได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอ โดยมีนายพงษ์ บุรุษชาติ เป็นนายอำเภอคนแรก

การก่อตั้งชุมชนในระยะเริ่มแรก ชุมชนดั้งเดิมจะอยู่บริเวณบ้านดงอรัญริมลำน้ำคลองลึก ด้วยสภาพลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของประชากร เมื่อมีการเปิดพรมแดนเพื่อค้าขายกับประเทศกำพูชา ชุมชนทางด้านตะวันตกจะมีการขยายตัวอย่างมาก โดยค่อยๆ ขยับขยายครัวเรือนไปที่บ้านอรัญทุ่งแควริมฝั่งแม่น้ำพรหมโหด และได้ตั้งถิ่นฐานเป็นที่ตั้งของอำเภออรัญประเทศในปัจจุบัน มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น บริเวณถนนเจ้าพระยาบดินทร์ ถนนจิตต์สุวรรณ ถนนบำรุงราษฎร์และถนนราษฎร์อุทิศ ซึ่งเป็นย่านการค้าศูนย์กลางของเมือง ในอาณาเขตด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับประเทศกำพูชา มีคลองลึกเป็นเส้นกั้นพรมแดน บริเวณชายแดนด้านนี้ จะได้รับผลกระทบจากการเมือง และการสงครามของประเทศกำพูชาตลอดมา จนเมื่อเกิดความไม่

สงบในประเทศกัมพูชาในปี พ.ศ. 2518 รัฐบาลไทยจึงสั่งระงับการค้าต่อระหว่างประเทศในปี พ.ศ. 2520 การค้าขายช่วงนี้ซบเซาลงมากเพราะรัฐบาลไทยมีมาตรการในการควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ดียังมีการลักลอบค้าขายกันเรื่อยมา จนมาถึงปี พ.ศ. 2532 ได้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าขึ้นอย่างเป็นทางการ ทำให้ชุมชนเมืองอรัญประเทศที่เคยซบเซากลับมาคึกคักขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2530 อำเภออรัญประเทศมีพื้นที่ทั้งสิ้น 19,745 ไร่ หรือ 31.60 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ชุมชนเมืองจำนวนรวม 2,591 ไร่ พื้นที่ชุมชนเมืองในเขตผังเมืองรวมเมืองอรัญประเทศ ประกอบด้วย พื้นที่ที่ใช้เป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม สถาบันราชการ สาธารณูปโภค คลังสินค้า ศาสนา-สถาน สถานศึกษา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและปศุสัตว์ กระจุกตัวหนาแน่นอยู่บริเวณใจกลางเมืองห่างจากชายแดนคลองลึกประมาณ 6 กิโลเมตร และกระจุกตัวเป็นชุมชนย่อยกระจายอยู่โดยรอบ เช่น ชุมชนหลังสถานีรถไฟ ชุมชนบ้านโคก ชุมชนบ้านอรัญ ชุมชนวัดใหม่ ไทรทอง ชุมชนบ้านกิโลสอง ชุมชนบ้านวัง-ปลาตอง เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ชุมชนได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 3,536 ไร่ มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเข้ามาทำมาหากินของราษฎร จากท้องที่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่เพื่อการค้าขายอันเนื่องมาจากการเปิดจุดผ่อนปรนบริเวณชายแดน ทำให้มีความหนาแน่นของอาคารเพิ่มขึ้นในเขตเทศบาล เช่น บังกะโลและที่พัก เป็นต้น รวมทั้งการขยายตัวของการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ และโครงการบ้านจัดสรรที่ขยายตัวออกจากเขตเทศบาล เนื่องจากพื้นที่ในเขตเทศบาลส่วนใหญ่เป็นที่ดินราชพัสดุและที่สาธารณะ ราษฎรต้องการมีที่ดินเป็นของตนเอง จึงเกิดมีโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวเป็นจำนวนมาก เช่น ในบริเวณถนนหมายเลข 348 ทางไปอำเภอตาพระยา ทางไปบ้านหนองเทา และทางไปอำเภอคลองน้ำใส

นับห้วงเวลาที่ก่อตั้งจังหวัดสระแก้วในปี 2536 มีการส่งเสริมการค้าเนื่องจากนโยบายการเมืองระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศอินโดจีนมีการเปลี่ยนแปลงหันมาให้ความสนใจกับระบบการค้าเสรี และการลงทุนจากต่างประเทศทำให้ประเทศชายแดนได้รับความสนใจมากขึ้นทำให้อำเภออรัญประเทศจัดตั้งโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นในอำเภออรัญประเทศ เช่น การปรับปรุงและพัฒนาตลาดโรงเกลือ การสร้างโรงแรม รีสอร์ท และอื่น ๆ อันส่งผลต่อการพัฒนาอำเภอนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (อัมพล หันทุง, 2539, หน้า 31-39) ในด้านต่าง ๆ ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมบริเวณเขตเศรษฐกิจชายแดนให้มีระบบ และสอดคล้องต้องการลงทุนของภาคเอกชน เพื่อให้พร้อมรับสถานการณ์ขยายตัวทางธุรกิจการค้าชายแดน และกระจายผลการพัฒนานำความเจริญไปสู่ชุมชน ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่

ที่ดียิ่งขึ้นอีกด้วย โดยอำเภอรัฐประเทศจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคมขนส่งทางถนน และการบริการด้านศุลกากรและตรวจคนเข้าเมืองที่ดี

2. สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของอำเภอรัฐประเทศในระยะแรกยังเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กไม่ใหญ่มาก มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อาหารการบริโภคหาได้จากในท้องถิ่น การดำรงชีวิตในแต่ละครอบครัว จะประกอบอาชีพและช่วยเหลือกันในกลุ่มครอบครัว ญาติพี่น้อง และเครือญาติในหมู่บ้านเดียวกัน ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ มีพร้อมทั้งที่ดิน และแหล่งน้ำ การประกอบอาชีพหลัก คือ การเกษตรและเลี้ยง ปศุสัตว์

ในด้านการเกษตรส่วนใหญ่ปลูกข้าว บางส่วนทำพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น และยังสามารถปลูกแตงแคนตาลูป ซึ่งมีรสชาติหวานกรอบเป็นที่นิยมของท้องถิ่น

ในด้านการเลี้ยงสัตว์ ส่วนมากจะเป็นการเลี้ยงโคพื้นบ้าน กระบือ สุกร โดยมีอยู่ทั่วไปทุกตำบล หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีเอกชนทำฟาร์มเลี้ยงไก่เพื่อส่งขาย

ในระยะต่อมาเมื่อมีนโยบายให้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าขึ้นอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2532 ทำให้ชุมชนรัฐประเทศมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ชุมชนมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งจากชาวไทยในจังหวัด และต่างจังหวัด รวมทั้งชาวกัมพูชาเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มากขึ้น และด้วยนโยบายทางการเมืองทำให้มีการส่งเสริมด้านการค้าระหว่างประเทศ พร้อมเปิดให้มีการค้าเสรีมากขึ้น เพื่อสร้างความสนใจ และดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนในเขตการค้าชายแดนมากยิ่งขึ้น ทำให้อำเภอรัฐประเทศมีการจัดตั้งโครงการต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น การปรับปรุงและพัฒนาตลาดโรงเกลือ โดย การสร้าง โรงแรม รีสอร์ท พัฒนา และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดที่น่าสนใจ และอื่น ๆ

นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรับจ้าง และอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์ที่เป็นอาชีพหลักของคนภายในอำเภอรัฐประเทศแล้ว ได้มีอาชีพด้านการพาณิชย์กรรม การบริการอุตสาหกรรมในครัวเรือน และการท่องเที่ยวเพิ่มเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในอำเภออีกทางหนึ่ง

อาชีพเกี่ยวกับการพาณิชย์กรรม จะเป็นค้าขาย ตั้งร้านค้าปลีกและค้าส่ง นำเข้าและส่งออกสินค้าไปยังประเทศกัมพูชา

ด้านการบริการ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร รีสอร์ท บังกะโล ได้เริ่มเกิดขึ้นมากมาย

ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น จักรสาน ทอเสื่อ ทอผ้าตีนจก ผ้ามัดหมี่ ผ้าไหม ฯลฯ มีการพัฒนาให้สวยงาม ประณีตมากขึ้น และกลายเป็นสินค้าหลักอีกชนิดหนึ่งของชุมชน

ในขณะที่เดียวกันธุรกิจด้านท่องเที่ยว นับเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และถือเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัดที่มีการส่งเสริมมาโดยตลอด โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่

1. ปราสาทเขาน้อย ตั้งอยู่ในเขตตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ อยู่ห่างจากเขตตัวอำเภอประมาณ 12 กิโลเมตร แหล่งโบราณสถานแห่งนี้ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเขาน้อยสี่ชมพู ตัวปราสาทจะตั้งอยู่บนยอดเขาเตี้ย ๆ สูงราว 80 เมตร มีบันไดทางขึ้น 254 ขั้น บริเวณตัวปราสาทก่ออิฐ ซึ่งจะประกอบด้วยปรangk์ทิศเหนือ ปรangk์องค์กลาง และวิหารทิศใต้ ขณะขุดแต่งพบทับหลัง 5 ชิ้น เป็นศิลปะเขมร ซึ่งสันนิษฐานอายุได้ถึงพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู

2. ปราสาทศักดิ์ก้อกรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหนองเสม็ด ตำบลโคกสูง อำเภอตาพระยา ห่างจากตัว อำเภออรัญประเทศประมาณ 2 กิโลเมตร ก่อนถึงอำเภอตาพระยา ปราสาทศักดิ์ก้อกรม เป็นปราสาทที่สร้างด้วยหินทรายและหันหน้าไปทางชายแดนกัมพูชา ตามชื่อเป็นภาษาเขมร แปลว่า “แหล่งของต้นกก” มีอาณาบริเวณค่อนข้างกว้าง ด้วยมีกำแพง 2 ชั้น และคูน้ำล้อมรอบ ชั้นในเป็น โคปุระหรือซุ้มประตู ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก มีวิหารคด บรรณาลัย 2 หลัง และปรangk์ประธานสันนิษฐานว่าจะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 – 18

3. พระสยามเทวาธิราชจำลอง มีความสูง 1.29 เมตร สร้างโดยพระอุทัยธรรมจารี ราษฎร ได้ร่วมกันสร้างบุษบกเป็นที่ประทับ โดยประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2528 เป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอรัญประเทศ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่ศาลหลักเมืองอำเภออรัญประเทศ ตั้งอยู่ที่ถนนมหาไถย ตรงข้ามสำนักงานเทศบาลตำบลอรัญประเทศ

4. ตลาดโรงเกลือ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภออรัญประเทศไปทางทิศตะวันออกประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นเส้นทางลาดยาง มีร้านค้าจำหน่ายสินค้ามากมาย ด้วยความโดดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว อำเภออรัญประเทศจึงเหมาะที่จะได้รับการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตลอดปี

นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวภายในจังหวัดสระแก้ว การที่อำเภออรัญประเทศเป็นอำเภอที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ซึ่งมีจุดผ่านแดน 1 จุดคือจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศซึ่งเป็นฝั่งที่ติดด้านปอยเปตอันมีเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งคือ คาสีโน ระดับสากล ประมาณ 7 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลงทุนของชาวกัมพูชา นักลงทุนชาวไทย และนักลงทุนชาวอินโดนีเซีย โดยคาสีโนที่บ่อนการพนันที่มีนักพนันเข้าไปใช้บริการมากที่สุด จึงมีกระแสหมุนเวียนในแต่ละวันประมาณ 100 ล้านบาท มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดนักเล่นการพนันเพิ่มขึ้นทั้งการจัดรถบริการรับ - ส่ง และการจัดโรงแรมที่พักที่ทันสมัยจึงเป็นสิ่งจำเป็น การเติบโตของบ่อนคาสีโนของปอยเปตจึงอาจส่งผลกระทบต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของอำเภออรัญประเทศในเวลาอันใกล้ (จารูมาศ ยานกาย, 2549, หน้า 40-43)

3. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

อำเภอรัฐประเทศมีการปกครองมีเทศบาลเมือง 1 แห่ง มีองค์การบริหารส่วนตำบล 13 แห่ง มีหมู่บ้าน 114 หมู่บ้าน ประชากรในเขตเทศบาลตำบลรัฐประเทศ มีจำนวนทั้งหมด 57,150 คน เป็นชาย 28,098 คน เป็นหญิง 29,052 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 22,504 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ย 80,257 ต่อคนต่อปี

การสาธารณสุขในด้านสาธารณสุขชาวบ้านจะนิยมซื้อยารับประทานเองเมื่อมีอาการป่วยเพียงเล็กน้อย หรือไปรับบริการจากหน่วยงานรัฐบาล คือ โรงพยาบาลรัฐประเทศ หรือโรงพยาบาลค่าย- สิงสุรนาท นอกจากนี้ยังผู้ป่วยบางส่วนที่ยังมีความเชื่อดั้งเดิมยังรักษาแบบโบราณคือการรักษาโดยยาสมุนไพร หมอความ หรือการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การบริการทางไฟฟ้า ปัจจุบันหมู่บ้านในอำเภอรัฐประเทศมีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน การบริการการสื่อสาร นอกจากจะรับฟังข่าวสารทางสื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน โทรศัพทสาธารณะ ยังมีโทรศัพท์มือถือที่เฉลี่ยแล้วมีใช้เกือบทุกครัวเรือน

ประชากรในเขตเทศบาลตำบลรัฐประเทศประกอบด้วยกลุ่มคนหลายเชื้อชาติ ปะปนกันอยู่ ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ภาษาพูดจึงมีหลากหลายเช่นเดียวกัน ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ หรือภาษาราชการ หรือภาษามาตรฐาน ถือเป็นภาษาประจำชาติ ใช้ในการติดต่อสื่อสารได้ทั่วทุกภาคประเทศ ภาษาไทย - ลาว เป็นภาษาที่ใช้พูดกันมากในอำเภอรัฐประเทศ หรือใช้ในตลาดโรงเกลือ เพราะชาวไทย - ลาวหรือไทยอีสาน อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่หลายครั้ง และเป็นจำนวนมาก ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากเวียงจันทน์ และหัวเมืองอีสาน สมัยสงครามไทย - ลาวเมื่อครั้งกรุงธนบุรี พ.ศ. 2122 และอพยพมากรณีเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2370 และหลักจากนั้นก็อพยพมาเรื่อย ๆ เพราะอำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้วมีความอุดมสมบูรณ์ ยังมีที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และดำรงชีวิต

นอกจากนี้ยังมีภาษาญ้อถือเป็นอีกหนึ่งภาษาที่ใช้ในตลาดโรงเกลือ ภาษาญ้อของไทยญ้อ ซึ่งเป็นชนชาติไทยกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ หรือท่าอุเทน เมื่อครั้งเจ้าพระยาราชสุภาวดี ซึ่งภายหลังได้รับพระราชทานและราชทินนามเป็นเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ราว พ.ศ. 2376 เมื่อปราบกบฏได้แล้วได้กวาดต้อนผู้คนลงมาด้วย เดิมชาวญ้อได้อพยพมาอยู่บ้านดงอรัญ เขตอำเภอศรีโสภณ ประเทศกัมพูชา ต่อมาได้อพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทยทางด้านตะวันออกของจังหวัดสระแก้วในเขตอำเภอรัฐประเทศ กลุ่มชนชาติเหล่านี้จัดว่าเป็นเชื้อสายบรรพบุรุษชาวอรัญประเทศสมัยแรก ๆ ต่อมาจึงได้กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์

กลุ่มคนที่พูดภาษากัมพูชาในจังหวัดสระแก้ว เป็นเชื้อชาติเดียวกับกัมพูชาในปัจจุบัน

แต่เป็นกลุ่มชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมานาน รวมทั้งชาวกัมพูชาที่อพยพตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มาในช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามายึดประเทศกัมพูชา ไทยได้เสียดพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้กับฝรั่งเศส ทำให้คนไทยที่อยู่ที่นั่นจำนวนมาก ต้องเลือกว่าจะอยู่หรือจะกลับ ถ้าอยู่ก็ต้องเป็นพลเมืองชั้นสอง เพราะไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยอีกต่อไปแล้ว เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์จึงได้ตัดสินใจอพยพครอบครัว ประชาชนทั้งชาวไทย และชาวกัมพูชาที่สมัครใจ ได้เดินทางติดตามจากพระตะบองกลับมาประเทศไทยด้วย ประชาชนบางส่วนเข้ามาอยู่ในรัฐประเทศ และในจังหวัดปราจีนบุรี จนกระทั่งมีความรู้สึกเป็นคนไทย ภาษาที่ใช้พูดในจังหวัดสระแก้ว ไม่แตกต่างจากภาษากัมพูชาที่ใช้พูดในกัมพูชามากนัก

นอกจากนี้อำเภอรัฐประเทศยังมีชาวไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานจากต่างจังหวัด และชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาทำการค้า จึงทำให้อำเภอรัฐประเทศมีกลุ่มคนหลายเชื้อชาติมาอยู่อาศัย ทำมาหากิน สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ

ขนบธรรมเนียมประเพณีของอำเภอรัฐประเทศ ที่นิยมทำส่วนมากจะเหมือนขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในภาคอีสานโดยทั่วไป แต่ในระยะแรกขนบธรรมเนียมประเพณีได้รับอิทธิพลจากเขมร ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และการบูชาเทพเจ้า เทวรูปต่าง ๆ ในสมัยต่อมาได้มีการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน ในช่วงหลังมีประชาชนจากหลายท้องถิ่น หลายพื้นที่ในภาคต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ รวมถึงชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาพึ่งพิงพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย เช่น ชาวไทยญ้อ ชาวจีน ชาวเวียตนาม และชาวกัมพูชา ดังนั้นขนบธรรมเนียมประเพณีภาคต่าง ๆ และกลุ่มชน ต่าง ๆ ที่อยู่ในอำเภอรัฐประเทศ โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคอีสาน และชาวไทยเชื้อสายจีนจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอำเภอรัฐประเทศมาก ทั้งในด้านภาษา การประกอบอาชีพ การแต่งกาย แต่เนื่องจากชาวอำเภอรัฐประเทศนับถือศาสนาพุทธสืบต่อกันเป็นเวลายาวนาน จึงทำให้ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอำเภอรัฐประเทศเป็นอย่างมาก (จิรวัดน์ ภากรักษา, 2546, หน้า 64-73)

ข้อมูลตำบลป่าไร่

ตำบลป่าไร่ ตั้งอยู่ในอำเภออัญประเทศ เป็นตำบลที่มีความสำคัญต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้วอย่างมาก เพราะเป็นแหล่งที่มีการก่อสร้างโครงการที่สำคัญหลายโครงการ ทั้ง ก่อตั้งนิคม-อุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก่อสร้างด่านศุลกากร ดัดถนน และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรม โดยทางรัฐบาลคาดหวังให้ตำบลป่าไร่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมสีเขียว) เพื่อการส่งออกระหว่างประเทศ หน่วยงานราชการ และศุลกากร (Customs/ Immigration/ Quarantine: CIQ) ต่อไปในอนาคต

1. ประวัติความเป็นมา

คำว่า “ป่าไร่” มาจากหมู่บ้านแห่งนี้มีต้นไม้ไผ่พันธุ์หนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้ไร่” เกิดขึ้นตามธรรมชาติเต็มทั่วไปหมด และสมัยก่อนจะมีแต่ป่าเลยเรียกกันติดปากว่า “ป่าไร่” ผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นคน อัญประเทศ โดยแท้มีอยู่ 6 ครอบครัวที่ตั้งรกรากอยู่เป็นกลุ่มแรก คือครอบครัวของนายพัน สอนเจริญ นายโกศรี พัฒนาพรรค นายพูน จำปาเทศ นายลี เจริญดี นายไสว บุญเจริญ และนายสิงห์ บุญเจริญ ที่บริเวณถนนศรีเพ็ญ ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 9-10 ในปัจจุบัน จะเรียกกันว่า “บ้านน้อยป่าไร่” อยู่ห่างจากชายแดนเพียง 1 กิโลเมตร เป็นต้นมา

ตำบลป่าไร่ อำเภออัญประเทศได้รับการยกฐานะจากสภาตำบลมาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไร่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2539 องค์การบริหารส่วนตำบลป่าไร่มีเนื้อ ที่รับผิดชอบ 159 ตารางกิโลเมตร หรือ 99,375 ไร่ โดยประมาณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าไร่ ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 67 กิโลเมตร อยู่ในเขตการปกครองของอำเภออัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะการปกครองท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลป่าไร่ เป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตั้ง หมู่ที่ 8 ตำบลป่าไร่ อำเภออัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตำบลป่าไร่ เดิมทีเป็นตำบลท่าข้ามเดิม และได้แยกตำบลมาในภายหลัง ในช่วงภัยสงครามตำบลป่าไร่ ได้รับผลกระทบจากสงครามช่วงชิงดินแดนของเขมร 3 ฝ่าย ทำให้ราษฎรในตำบลได้รับความเดือดร้อน จากสงครามดังกล่าวอยู่เป็นเวลานาน ทำให้ชีวิตของคนที่นี่ค่อนข้างยากจนอาชีพส่วนใหญ่ เพาะปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าว ตำบลป่าไร่เป็นตำบลที่มีชนหลายชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน อาทิเช่น ไทย ไทย-โคราช ลาว กัมพูชา ญ้อ เวียดนาม ทำให้ค่อนข้างมีวัฒนธรรมประเพณีหลากหลาย แม้แต่ภาษาพูด อาทิ ภาษาญ้อ กัมพูชา ลาว ไทย และไทย-โคราช ซึ่งเป็นประชาชนจากในหลายพื้นที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินมานานแล้ว และได้มีการขยายจำนวนเพิ่มขึ้นในระยะเวลาต่อมา จากการอพยพของของคนในบริเวณอื่น ๆ ที่เริ่มหนาแน่น เพื่อขยับขยาย

พื้นที่ทำมาหากิน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งพื้นที่ทางการเกษตร ที่ดินมีคุณภาพทำนา ทำไร่ ทำสวน ได้ผลผลิตดี พื้นที่ป่า และแหล่งน้ำที่ชาวบ้านบางส่วนประกอบ อาชีพหาของป่า หรือจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร และแบ่งขายภายในชุมชน ในขณะที่การแผ้วถาง พื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรถือเป็นเรื่องปกติของประชาชน โดยยังไม่ได้ คำนึงถึงสิทธิในที่ดิน ขอเพียงแค่สามารถใช้ที่ดินในการทำกินและอยู่อาศัยมีวิถีการดำรงชีวิตที่ พึ่งพา อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลก็เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตแล้ว

2. สภาพทั่วไปของตำบล

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั้งหมดมีลักษณะราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบ มีแหล่งน้ำตามพื้นที่ต่าง ๆ ใช้ทำนา ปลูกพืชไร่ และไม้ผล แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำบ้านป่าไร่ใหม่ มีห้วยเหี้ยและ ห้วยทุ่งมนไหลผ่านทางตอนเหนือของพื้นที่ ถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง 70 % ถนนดิน 20 % ถนนคอนกรีต และถนนลาดยาง 10 % พื้นที่ชุมชนหรือสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่ประมาณ 3,282 ไร่ ประกอบไปด้วย หมู่บ้าน, สถานที่ราชการ, ถนน พื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ประมาณ 53,353 ไร่ (นาข้าว, พืชไร่ผสม, อ้อย, มันสำปะหลัง, ยูคาลิปตัส) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่ประมาณ 4,466 ไร่ ซึ่งเป็น ป่าเสื่อมโทรม แหล่งน้ำ มีเนื้อที่ประมาณ 460 ไร่ (แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำสร้างขึ้นเอง) ป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่ตำบล มีเนื้อที่ประมาณ 3,601 ไร่

นอกจากนี้ในบางพื้นที่จะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สวยงาม มีทำเลที่เหมาะสมต่อ การเข้ามาลงทุนทำบ้านพัก หรือรีสอร์ท เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาอยู่อาศัยหรือพักผ่อน จึงทำให้ ที่ดินในบริเวณดังกล่าวหลายพื้นที่ เป็นที่ต้องการของคนภายนอก และนายทุนส่งผลให้ที่ดินใน บริเวณนี้มีราคาสูงขึ้น

ประชากร

ในด้านจำนวนประชากร ในปี พ.ศ. 2561 ตำบลป่าไร่มีหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน มี จำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,847 คน จำนวนหลังคาเรือนมี 7,267 หลังคาเรือน

ตารางที่ 4-12 เปรียบเทียบจำนวนหลังคาเรือนในตำบลป่าไร่ทั้ง 9 หมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน/หลัง ปี 2560	จำนวน/หลัง ปี 2561
1	บ้านโลก	514	543
2	บ้านป่าไร่	318	320
3	บ้านหนองหญ้าเมย	63	67
4	บ้านหนองหญ้าปล้อง	160	165
5	บ้านภูน้ำเกลี้ยง	356	364
6	บ้านหนองหมากบี่	241	259
7	บ้านดงสูง	5048	5,110
8	บ้านป่าไร่ใหม่	302	314
9	บ้านใหม่ดิงาม	132	134
รวมทั้งสิ้น		7,134	7,276

ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม

วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่มีลักษณะเป็นแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัย เกื้อกูลให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระบบเครือญาติ และความเป็นพี่น้องตามแบบชุมชนท้องถิ่นในชนบท โดยยึดหลักความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง แม้บางครั้งจะไม่มี ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ตาม ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน เช่น การปลูกป่า ทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟ เป็นต้น

3. ด้านเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นแบบพออยู่พอกิน และอาศัยพึ่งตนเองภายในชุมชนเป็นหลัก ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นที่ราบเรียบ มีแหล่งน้ำตามพื้นที่ต่าง ๆ จึงเหมาะสำหรับก่อสร้างที่พักอาศัย และประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยการถือครองที่ดินในตำบลป่าไร่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ใช้ในการแสดงกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นที่ป่าสงวน ก.บ.ท.5 สทก. แต่จะมีพื้นที่ป่าไร่บางส่วนที่อยู่ใกล้ตัวเมืองอรัญประเทศจะเป็นพื้นที่มีเอกสารสิทธิ์แล้ว

รายได้ส่วนใหญ่ของประชากรในพื้นที่มาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งการ ทำนา ทำสวน ทำไร่ (อ้อยโรงงาน, มันสำปะหลัง) ปลูกไม้ผล พืชผัก และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนติดกับพื้นที่ป่า ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถสร้างรายได้เสริมจาก

การเก็บหาของป่าตามฤดูกาลเพื่อใช้ประกอบอาชีพเสริม และมีประชากรบางส่วนที่ประกอบอาชีพ
ข้าราชการ ข้าราชการบำนาญ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป เป็นต้น

นอกจากภายในอำเภอรัฐประเทมิอานาเขตติดกับประเทศกัมพูชา และมีแหล่ง
ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เช่น ตลาดโรงเกลือ ปราสาทเขาน้อยสีชมพู พระสยามเทวาธิราชจำลอง
ทำให้มีนักท่องเที่ยวจากในประเทศ และต่างประเทศเดินทางผ่านเข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมาก
ชาวบ้านบางส่วนที่มีที่ดินใกล้กับถนนมีเส้นทางการเดินทางเข้าออกสะดวกภายในพื้นที่ของตนเอง
ก็ได้มีการสร้างบ้านพัก หรือรีสอร์ทให้กับนักท่องเที่ยวที่ผ่านไปมา ต่อมาเมื่อมีการกำหนดให้เป็น
เขตเศรษฐกิจพิเศษก็เริ่มมีนายทุนเป็นจำนวนมากเข้ามาหาซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรต่อไปในอนาคต
ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ส่งผลให้ที่ดินในพื้นที่ที่มีมูลค่าสูง เป็นที่ต้องการของนักลงทุนและผู้ที่มี
ฐานะทางการเงินจากภายนอก หลายคนเข้าไปซื้อที่ดินภายในหมู่บ้านเพื่อสร้างเป็นบ้านพัก ทำธุรกิจ
ท่องเที่ยว เก็บที่ดินไว้เพื่อเก็งกำไร ประชาชนในพื้นที่บางรายที่มีที่ดินในการครอบครองหลาย
แปลงสามารถสร้างรายได้จำนวนมากไม่น้อยจากการแบ่งขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอกหรือรายได้จาก
การสร้างบ้านพักให้นักท่องเที่ยวได้พักอาศัย (ชาวบ้านในท้องถิ่นในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัด
สระแก้ว, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2562)

4. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

สาธารณูปโภค

การคมนาคม ระหว่างตำบล – อำเภอ – จังหวัด มีเฉพาะทางบก โดยมีถนนทางหลวง
แผ่นดินสาย 3379 และ 3381 ถนนชนะวิถี และถนนสุวรรณศร เป็นเส้นทางหลัก การโทรคมนาคม
มีโทรศัพท์สาธารณะทุกหมู่บ้าน ๆ ละ 2-3 แห่ง และส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้
อย่างทั่วถึง ทุกหมู่บ้านและเกือบครบทุกหลังคาเรือน น้ำประปา มีน้ำประปา บาดาลของหมู่บ้านใช้
ทุกบ้าน

แหล่งท่องเที่ยว

ตลาดโรงเกลือ ตลาดทรัพย์มั่งคั่ง ตลาดสายันต์ ตลาดเซ็นเตอร์พลี้อย ตลาดเบญจวรรณ
ตลาดเดชไทย ตลาดรัตนธรรม ตลาดรุ่งทวีพร ตลาดเจ้าไก่ ตลาดอารมณ์สงวนสิทธิ์ ตลาดหมอน้ำผึ้ง
ตลาด อ.สุวรรณศร และตลาดเทศบาลตำบลป่าไร่ เป็นตลาดการค้าย่านชายแดน จำหน่ายสินค้าของ
ประเทศเพื่อนบ้าน สินค้าเงินแดง สินค้ามือสอง อาทิ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า แอลกอฮอล์ ปลา ผักผลไม้
 ฯลฯ

5. ด้านสังคม

การศึกษา

มีโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ 2 แห่ง อยู่ในความดูแลของตำรวจตระเวนชายแดน 1 แห่ง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ขึ้นกับพัฒนาชุมชน 1 แห่ง และอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าไร่ และคณะกรรมการหมู่บ้าน 1

การสาธารณสุข

มีสถานบริการสาธารณสุข จำนวน 3 แห่ง

1. สถานที่ตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลป่าไร่ หมู่ที่ 2 บ้านป่าไร่ มีเจ้าหน้าที่จำนวน 5 คน
2. สถานที่ตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลป่าไร่ สาขาตลาดโรงเกลือ มีเจ้าหน้าที่จำนวน 3 คน
3. สถานที่ตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภูน้ำเกลือ หมู่ที่ 9 บ้านใหม่ดิงมามีเจ้าหน้าที่จำนวน 2 คน

ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ

ตลาดโรงเกลือ ถือเป็นตลาดการค้าชายแดนภาคตะวันออกที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีการค้าชาย แลกเปลี่ยนกับประเทศกัมพูชาอย่างยาวนาน และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสระแก้ว โดยในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาจับจ่าย แลกเปลี่ยน ซื้อขายสินค้าเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ตลาดโรงเกลือมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง มีมูลค่าการค้าชายแดนไทย – กัมพูชาที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกปี โดยในปี 2559 มีมูลค่าการค้ารวม 70,143 ล้านบาท ดุลการค้าอยู่ที่ 38,043 ล้านบาท ซึ่งประเทศไทยเปรียบดุลการค้ากับประเทศกัมพูชามาโดยตลอด ด้วยความสำเร็จทางการค้าชายแดน ประกอบกับจังหวัดสระแก้วมีปัจจัยที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสามารถผลักดันทางด้านโลจิสติกส์ให้เกิดการเชื่อมโยงในภูมิภาคไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาเซียนได้ ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลจึงได้กำหนดให้จังหวัดสระแก้วเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และพัฒนานิคมอุตสาหกรรมให้เกิดขึ้นภายในอำเภอ อรัญประเทศ พร้อมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ให้มีความทันสมัยพร้อมต่อการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมต่อไปในอนาคต ตลาดโรงเกลือจึงเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้วด้วยเช่นกัน

1. ความเป็นมาการค้าชายแดนตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ

เนื่องจากสภาพที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอินโดจีน และมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยรอบถึงสี่ประเทศ อันได้แก่ ลาว พม่า เขมร และมาเลเซีย บริเวณที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจึงมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นับจากอดีตประชาชนที่อาศัยตามแนวชายแดนจะมีการติดต่อไปมาหาสู่กันมาโดยตลอด นอกจากจะเป็นเรื่องของการเยี่ยมเยียนของญาติพี่น้องที่อยู่คนละประเทศแล้ว ยังมีการติดต่อแลกเปลี่ยน และซื้อขายสินค้าระหว่างกัน ผ่านจุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนชั่วคราว และจุดผ่อนปรนกระจายอยู่ในจังหวัดชายแดนทั่วประเทศ กิจกรรมการค้าตามแนวชายแดนจึงถือเป็นลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ที่มีมาอย่างยาวนาน

การค้าชายแดนจึงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งมูลค่าสินค้าส่งออกของประเทศไทยจากการค้าชายแดนสูงกว่ามูลค่าการนำเข้าสินค้า ส่งผลทำให้ประเทศไทยได้เปรียบดุลการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นประเทศไทยจึงให้ความสำคัญกับการค้าชายแดนเพิ่มมากขึ้น โดยเน้นการพัฒนาพื้นที่เมืองชายแดนเพื่อรองรับการค้าการลงทุนและการท่องเที่ยว การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังเช่นการค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่มีความสำคัญและมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกันตลอดแนวยาวถึง 798 กิโลเมตร ครอบคลุมถึง 7 จังหวัด ทั้งทางภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เฉพาะด้านจังหวัดสระแก้วมีพรมแดนติดกับกัมพูชาถึง 165 กิโลเมตร ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อกันเช่นนี้ ตั้งแต่ในอดีตจึงพบการติดต่อสัญจรไปมาระหว่างประชาชนชาวไทย และชาวกัมพูชามาโดยตลอด กิจกรรมที่มีต่อกันนั้นมีทั้งที่เป็นไปในลักษณะเครือญาติ รวมถึงการค้าชายแดนและเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน โดยในอดีตนั้นประเทศไทยกับประเทศกัมพูชามีการค้าติดต่อค้าขายกันมาช้านาน (วรรณิ พุทธาวุฒิไกร, 2549, หน้า 244)

การค้าชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชา ตรงบริเวณจุดผ่านแดนบ้านคลองลึก – ปอยเปต เป็นอีกหนึ่งในหลาย ๆ พื้นที่ชายแดน ที่เป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญ ที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ และประชาชนในท้องถิ่น โดยมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยน ค้าขายกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย โดยเฉพาะการค้าด้านจังหวัดสระแก้วของประเทศไทยซึ่งติดต่อกับจังหวัดบันเตียเมียนเจย และจังหวัดพระตะบองของประเทศกัมพูชา มีภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการค้าชายแดน เนื่องจากไม่มีสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติที่เป็นอุปสรรคในการติดต่อระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ ประกอบกับทำเล ที่ตั้ง และจุดยุทธศาสตร์ของจังหวัดสระแก้วสามารถเป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังกรุงเทพมหานคร เวียดนาม ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยเสริมให้เกิดการค้าชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชา

จุดผ่านแดนระหว่างประเทศไทย – กัมพูชาจะมีตลาดการค้าบริเวณชายแดนเพื่อรองรับ การติดต่อค้าขายของชาวกัมพูชา และชาวไทยที่สำคัญสองแห่งด้วยกันคือ ตลาดเทศบาล 3 หรือ ตลาดมิตรภาพชายแดนไทย - กัมพูชา และตลาดโรงเกลือหรือตลาดชายแดนบ้านคลองลึก เป็น แหล่งการค้าชายแดนที่สำคัญอีกที่หนึ่งของประเทศ ซึ่งตลาดโรงเกลือเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นแหล่ง ซื้อขายสินค้ามือสอง และเป็นตลาดการค้าชายแดนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ถือเป็นจุดผ่านแดนที่มีมูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา สูงกว่าจุดผ่านแดนอื่น ๆ อีกทั้งยังมีโอกาสสูงในการ พัฒนาเป็นประตูการค้าชายแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้านของไทยด้วย เห็นได้จากสถิติมูลค่า การค้าชายแดนรวมทั้งมูลค่านำเข้าและส่งออกที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548-2551 คิดเป็น เงิน 15,738 17,837 18,468 และ 28,263 ล้านบาท ตามลำดับ

นอกจากนั้นยังเป็นจุดผ่านแดนที่มีจำนวนการเข้า - ออก ของประชาชนมากที่สุดใน บรรดาจุดผ่านแดนระหว่างไทย - กัมพูชาทั้งหมด โดยเฉพาะชาวกัมพูชาทั้งที่ใช้หนังสือเดินทาง (Passport) หนังสือผ่านแดน (Border pass) และบัตรอนุญาตผ่านแดนชั่วคราว (Temporary border pass) จากสถิติ ปี พ.ศ. 2551 มีจำนวนมากถึง 5,590,207 คน (ด้านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ, 2552) โดยในปริมาณการเข้าออกของชาวกัมพูชา ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มแรงงาน พ่อค้า - แม่ค้าชาว กัมพูชา ทั้งที่เป็นผู้ซื้อและผู้ขาย

การค้าชายแดนที่จุดผ่านแดนบ้านคลองลึก – ปอยเปต เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2534 โดยมีการก่อสร้างร้านค้าในตลาดชายแดนบ้านคลองลึก หรือที่รู้จักกันในนามตลาด โรงเกลือ ทางด้านทิศตะวันออกของอำเภออรัญประเทศ ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านดงสูง ตำบลป่าไร่ อำเภอ อรัญประเทศ ติดกับบ้านคลองลึก ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว นอกจากนี้ ตำบลป่าไร่จะเป็นที่ตั้งของตลาดโรงเกลือแล้ว ตำบลป่าไร่ยังถือเป็นตำบลที่มีความสำคัญทาง เศรษฐกิจ และมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ สังคม และวัฒนธรรม อีกตำบลหนึ่งในอำเภอ อรัญประเทศอีกด้วย

2. ประวัติความเป็นมาของตลาดโรงเกลือ

ตลาดโรงเกลือหรือตลาดชายแดนบ้านคลองลึก ตั้งอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัด สระแก้ว ห่างจากตัวอำเภออรัญประเทศไปทางทิศตะวันออกด้วยทาง ลาดยางอย่างคิราว 6 กิโลเมตร ใกล้กับด่านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ – ปอยเปต จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศ กัมพูชา เป็นตลาดการค้าชายแดนภาคตะวันออกที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และมีความสำคัญในการเป็น ประตูสู่กลุ่มประเทศในแถบอินโดจีนหรือเป็นตลาดการค้าแหล่งใหญ่ระหว่างกรุงเทพฯ กับประเทศ กัมพูชา เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งจากประเทศไทยและนานาชาติ ร้านค้าในตลาดได้สร้างให้มี ลักษณะเป็นเรือนแถวไม้มุงสังกะสี หรือแบบโรงเรือนหลายชั้นแบ่งเป็นห้อง ๆ มีจำนวนร้าน

ประมาณ 1,380 แผง ที่นี่เป็นแหล่งซื้อขายสินค้าทั้ง ปลีก-ส่ง สินค้ามือสองที่มีชื่อเสียง มาช้านาน ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวนับพัน นับหมื่นคนมาจับจ่ายสินค้า ราคาถูก คุณภาพดี สินค้าส่วนใหญ่มาจากหลายถิ่น เช่น กัมพูชา จีน เกาหลี ฮองกง รัสเซีย หรือเป็นสินค้าของไทย

บรรยากาศการค้าชายแดนเริ่มต้นตั้งแต่เจ็ด โมงเช้าผู้คนเริ่มเข้ามาซื้อขายสินค้า มีเสียงการต่อรองราคาและเรียกลูกค้าในตลาด เพิ่มความคึกคักให้กับการเที่ยวชมตลาดเป็นหนึ่งในวิถีชีวิตของคนหลายเชื้อชาติ เช่น กัมพูชา จีน เวียดนาม ไทย ที่มารวมกันอยู่ที่นี่ สินค้าที่จำหน่าย เช่น เครื่องทองเหลือง เครื่องเคลือบ เครื่องกระเบื้อง ถ้วยชาม เสื้อผ้า รองเท้า ผ้าผืน เครื่องใช้ไฟฟ้าจากประเทศรัสเซียเครื่องจักรสาน ปลาแห้ง สินค้าบางประเภทเป็นของใหม่และของมือสองที่มีคุณภาพ ผู้ซื้อใช้เวลาเลือกสักหน่อยเพื่อจะได้ของดีทั้งคุณภาพ และราคาขอมเยา ตลาดโรงเกลือมีการปรับปรุงด้านความสะดวก รวมทั้งเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยให้มากยิ่งขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวเดินจับจ่ายสินค้าได้อย่างสบายใจ นอกจากนี้ภายในบริเวณตลาดโรงเกลือ ยังมีศูนย์การค้าในร่ม สร้างใหม่ที่มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โกลเด้น เกต พลาซ่า” หรือตลาดมิตรภาพชายแดน เป็นศูนย์รวมสินค้านานาชนิด ภายใต้การจ้ดระเบียบที่ดี ง่ายต่อการเดินเลือกซื้อสินค้า เนื่องจากร้านค้าในพลาซ่านั้นจัดเรียงอย่างเป็นหมวดหมู่อยู่ในตลาดที่มีหลังคากันแดดกันฝน ถือได้ว่าตลาดโรงเกลือเป็นตลาดการค้าชายแดน ที่ทำเงินรายได้เข้าประเทศที่ใหญ่ที่สุดเลยก็ว่าได้ นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ตลาดโรงเกลือยังสามารถสะท้อนการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายในด้านเชื้อชาติอาทิ เช่น เขมร ญวน จีน ญ้อ กูลาหรือเงี้ยวอีกด้วย

คำว่าตลาดโรงเกลือมีที่มาจาก ในอดีตพื้นที่ตรงนี้เคยเป็นที่ตั้งของโกดังเก็บเกลือที่ทางไทยจะจำหน่ายให้กับทางกัมพูชาเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งประเทศกัมพูชามีทะเลสาบที่กว้างใหญ่ มีปลาชุกชุมมาก ปลาถือเป็นวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหารแทบทุกชนิด ชาวกัมพูชาจึงต้องใช้เกลือในปริมาณมากเพื่อนำไปหมักปลาเป็นการถนอมอาหาร ทำปลาเค็ม ปลาร้า เป็นต้น เกลือซึ่งเป็นสินค้าที่นิยมนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันตั้งแต่แรก ประเทศไทยจึงได้พัฒนาบริเวณนั้นให้เป็นตลาด สร้างโกดังไว้เก็บเกลือจำนวนมากเพื่อใช้จำหน่ายให้ชาวกัมพูชา ทำให้เกิดการตีความชื่อตลาดตามชื่อของสินค้าที่ค้าขายกันในตลาดในช่วง แรก ๆ และเรียกชื่อตรงบริเวณที่เป็นที่ตั้งของตลาดว่า “ตลาดโรงเกลือ” นอกจากบริเวณนั้นจะเป็นแหล่งค้าเกลือที่ใหญ่ที่สุดแล้ว ต่อมายังเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอีกหลายชนิดทั้งที่ถูกกฎหมาย และสินค้าลักลอบหนีภาษีที่ผิดกฎหมายด้วยเช่นกัน การค้าดังกล่าวกระทำเป็นจุดย่อย ๆ ตามแนวชายแดนเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่อำเภอตาพระยา อำเภอรัฐประเทศ ไปกระทั่งอำเภอคลองหาด เนื่องจากเส้นแบ่งเขตแดน ไม่มีสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติ เป็นผืนดินติดต่อกัน บางแห่งเป็นเพียงลำคลองขนาดเล็ก ๆ ไม่เป็นอุปสรรคในการลักลอบติดต่อกับชาย ส่งผลกระทบต่อปัญหาตามแนวชายแดนในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมา

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 สถานการณ์ในกัมพูชาเริ่มไม่สงบ เกิดทางปัญหาการเมืองภายในประเทศ เป็นเหตุให้ประชาชนชนตามแนวชายแดนไม่สามารถเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศได้ ทำให้การค้าเกลือระหว่างไทยกับกัมพูชาลดลง ประกอบกับฝ่ายกองกำลังบูรพาขณะนั้นเกรงว่าโรงเก็บเกลือจะกลายเป็นที่เก็บยุทโธปกรณ์ที่จะส่งให้กลุ่มเขมรแดงอันจะทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ โรงเก็บเกลือแห่งนี้จึงถูกยกเลิกไปโดยปริยายนำไปสู่การปิดพรมแดนในเวลาต่อมา แม้ว่าจะมีการประกาศปิดพรมแดนอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม แต่สภาพการณ์ขณะนั้นพบว่า มีประชาชนชาวกัมพูชาจำนวนมากลี้ภัยสงครามเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และทำการลักลอบค้าขายที่เรียกว่า ตลาดมืด โดยในช่วงปี 2522-2524 พบว่า การค้าในรูปแบบตลาดมืดเฟื่องฟูมาก ทำให้เกิดความสับสนไม่เรียบร้อยยากแก่การควบคุมและรักษาความปลอดภัย

ต่อมาเมื่อสงครามกลางเมืองภายในกัมพูชาเริ่มสงบลง เวียดนามประกาศถอนกำลังออกจากประเทศกัมพูชาสถานการณ์การสู้รบตามแนวชายแดนลดลง ราษฎรตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ได้มีการไปมาหาสู่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน รวมทั้งกำหนดสินค้าและการเข้าออกของประชาชนไทย - กัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การค้าเป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาการลักลอบซื้อขายสินค้าหนีภาษี เช่น อาวุธสงคราม รถยนต์ ยาเสพติด เป็นต้น ประกอบกับรัฐบาลของไทยซึ่งอยู่ภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ขณะนั้นก็มีนโยบายที่จะเปลี่ยนสนนารบเป็นสนนการค้า โดยการเปิดตลาดการค้า กับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีนซึ่งรวมถึงกัมพูชา จึงเกิดนโยบายในพื้นที่พรมการค้าชายแดนระหว่างไทย - กัมพูชาอย่างเป็นทางการขึ้น ซึ่งพื้นที่เขตเศรษฐกิจชายแดนด้านตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี - จังหวัดจันทบุรี - จังหวัดตราด) นับว่าเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีแนวโน้มในการเป็นศูนย์กลางทางด้านธุรกิจการลงทุนต่าง ๆ เพราะทั้งไทย และกัมพูชาต่างก็มีอุปสงค์ อุปทานด้านการค้าต่อกันสูงมาก ดังนั้นเพื่อสนองต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนของรัฐบนพื้นฐานของความมั่นคงภายในประเทศ ทางจังหวัดปราจีนบุรี (จังหวัดสระแก้วในปัจจุบัน) จึงร่วมกับกองกำลังบูรพาซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน โดยมีความเห็นสอดคล้องกันที่จะปิดจุดที่มีการลักลอบค้าขายตามแนวชายแดนต่าง ๆ และพิจารณาจัดหาบริเวณที่เหมาะสมเปิดเป็นจุดผ่านพรมเพื่อการค้าขึ้น (บุญกิจ สุทธิญาณานนท์, 2539, หน้า 171-173)

ในวันที่ 22 เมษายน 2534 ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างฝ่ายไทย และฝ่ายกัมพูชา โดยได้ข้อสรุปว่าฝ่ายกัมพูชาตกลงใจให้มีการเปิดการค้าขายกับฝ่ายไทย โดยใช้พื้นที่บริเวณสถานีรถไฟปอยเปต ห่างจากพรมแดนไทยประมาณ 300 เมตร และฝ่ายไทยจะกำหนดจุดการค้าบริเวณโรงเกลือเก่าทิศเหนือทางรถไฟ หมู่ที่ 7 ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ ติดกับบ้านคลองลึก ในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ โดยพิจารณาเห็นว่ามีความเหมาะสมที่จะใช้พื้นที่ บริเวณนี้สร้างตลาด

แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า เนื่องจากอยู่ใกล้กับจุดผ่อนปรนบ้านคลองลึก – ปอยเปต และอยู่ไม่ห่างไกลจาก หน่วยงานราชการต่าง ๆ มีเส้นทางคมนาคมสะดวกง่ายต่อการควบคุม รักษาความสงบเรียบร้อย และสะดวกต่อการท่องเที่ยวของประชาชน โดยผู้ว่าราชการของทั้ง 2 ฝ่าย ได้ทำการเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าบ้านคลองลึกอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 15 มิถุนายน 2534 และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดตลาดการค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา ซึ่งมีชื่อเรียกรู้จักกันในนาม “ตลาดโรงเกลือ”

วัตถุประสงค์ในการก่อสร้างตลาดโรงเกลือ

1. เพื่อปิดจุดลักลอบค้าชายตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ที่มีอยู่เดิมทั้งหมดมารวมไว้ที่ตลาด- โรงเกลือ ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี (จังหวัดสระแก้วในปัจจุบัน) เพื่อความสะดวกในการควบคุมการค้าตามแนวชายแดน ป้องกันการลักลอบค้าขายสินค้าผิดกฎหมาย และยุทธปัจจัย

2. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ให้มีที่ประกอบการค้าขาย โดยจังหวัดปราจีนบุรีจะส่งเสริมสนับสนุน และจัดตั้งตลาดเพื่อใช้เป็นสถานที่ติดต่อค้าขายระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ

3. เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ท้องถิ่น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นประตูสู่อินโดจีนในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าอินโดจีน และการท่องเที่ยว

4. ประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากรตามกฎหมาย

ขณะเดียวกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 – 2536 ชาวกัมพูชาต้องประสบกับทุพภิกขภัย ประเทศไทยจึงได้เข้าไปช่วยเหลือแก้ปัญหาดังกล่าว ตลาดโรงเกลือจัดเป็นตลาดที่ขายเครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องใช้ที่จำเป็นแก่การครองชีพมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 และได้ใช้คำว่าตลาดโรงเกลือ แต่ปัจจุบันตลาดดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นเป็นตลาดชายแดนที่มีขนาดใหญ่โตมาก มีสินค้าราคาถูกนานาชนิดทั้งของไทย กัมพูชา เวียดนาม จีน ฯลฯ มีวางขายให้กับประชาชนทั่วไป และนักท่องเที่ยวชายแดน ในแต่ละวันจะมีประชาชนเข้ามาจับจ่ายซื้อของราคาถูกเฉลี่ยวันละประมาณ 10,000 คน ซึ่งถือว่าเป็นตลาดชายแดนที่ทำรายได้เข้าประเทศที่ใหญ่ที่สุด ลักษณะของตลาดโรงเกลือในยุคแรก ร้านค้าในตลาดมีลักษณะเป็นเพิงไม้มุงสังกะสีแบ่งเป็นแถวสินค้าส่วนใหญ่ที่วางขายเป็นสินค้าที่มาจากฝั่งกัมพูชา เช่น เครื่องทองเหลือง เครื่องกระเบื้อง ถ้วยชาม ผ้า เครื่องใช้ไฟฟ้าจากรัสเซีย เครื่องจักสาน เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ เป็นต้น บริเวณที่ไม่ไกลจากตลาดโรงเกลือไปถนนลูกรังอีกประมาณ 500 เมตร จะถึงด่านคลองลึก ที่เป็นจุดผ่านแดนไปยังตลาดปอยเปตของกัมพูชา นักท่องเที่ยวชาวไทยสามารถผ่านแดนเข้าไปจับจ่ายซื้อของได้ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศต้องแสดงบัตรประชาชน และพาสปอร์ต โดยขอวีซ่าจากสถานทูตราชอาณาจักรกัมพูชาในประเทศไทยเพื่อที่จะ

เข้าไปท่องเที่ยวแบบไปเช้าเย็นกลับ และเฉพาะคนไทยที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอ อัญญาประเทศ อำเภอคลองหาด และอำเภอตาพระยา สามารถขอบัตรผ่านแดนชนิดไปเช้าเย็นกลับได้

นอกจากนี้ในบริเวณด่านอัญญาประเทศ – ปอยเปต ยังเป็นช่องทางส่งออกสินค้าที่สำคัญของไทย ได้แก่ อุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็ก แผ่นยิปซัม กระเบื้องปูพื้น/ผนัง ฯลฯ โดยบรรทุกใส่รถบรรทุกสิบล้อ/รถพ่วง ขนส่งจากแหล่งผลิตหลักในภาคกลาง และภาคตะวันออกของไทยที่มีปริมาณสูงขึ้น อันเนื่องจากการขยายตัวของเมือง การสร้างสาธารณูปโภคในปอยเปต และรวมไปถึงเวียดนามด้วย สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการของตลาดโรงเกลือคือเป็นสถานที่เชื่อมโยงไปบ่อนคาสิโนในปอยเปต ซึ่งเป็นบ่อนคาสิโนในระดับสากลประมาณ 7 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นการร่วมทุนระหว่างนักลงทุนกัมพูชา นักลงทุนไทย และอินโดนีเซีย เป็นต้น โดยบ่อนคาสิโนที่ปอยเปตเป็นบ่อนการพนันที่มีการพนันมากที่สุด มีกระแสหมุนเวียนในแต่ละวันประมาณ 100 ล้านบาท เป็นอีกหนึ่งสาเหตุให้ตลาดโรงเกลือขยายตัว มีผู้คนทั่วชาวไทย และชาวต่างชาติเข้าออกเป็นจำนวนมากต่อวัน ทำให้วัตถุประสงค์ของตลาดการค้าชายแดน เปลี่ยนแปลงไปจากความหมายเดิม

3. พัฒนาการของตลาดโรงเกลือ

นับตั้งแต่นโยบายการแปรสนามรบเป็นสนามการค้า ในสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เน้นการใช้เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างไทย และกัมพูชา ทำให้มีการประกาศเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าอย่างเป็นทางการที่บ้านคลองลึก – ปอยเปต ในปี พ.ศ. 2534 และสร้างตลาดโรงเกลือขึ้นเพื่อให้ประชาชนทั้งชาวไทย และชาวกัมพูชาติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ทำให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมโดยรอบในบริเวณตลาดโรงเกลือถูกพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ซึ่งในอดีตบริเวณตลาดโรงเกลือนั้นมีสภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เป็นป่าละเมาะ สลับด้วยจอมปลวก พื้นที่เต็มไปด้วยทุนระเบิดเนื่องจากปัญหาทางการเมือง และเกิดการสู้รบภายในประเทศประเทศกัมพูชา ส่งผลให้ชาวกัมพูชาประสบปัญหาขาดแคลนอาหารอย่างกว้างขวาง ทำให้แนวเขตชายแดนที่ติดต่อกับไทยสมัยนั้นถือเป็นพื้นที่อันตรายและมีปัญหากระทบกระทั่งกันมาโดยตลอด

ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เขมรแดงได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศกัมพูชา ชายแดนไทย-กัมพูชา ได้ปิดตัวลงมีการสู้รบในประเทศกัมพูชา เกิดผลกระทบกับราษฎรที่อาศัยตามแนวชายแดนไทยตลอดชายแดน ไม่สามารถเข้าไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายกัมพูชา ได้วางทุ่นระเบิดไว้เพื่อเป็นแนวป้องกัน และขัดขวางมิให้ฝ่ายตรงข้ามเคลื่อนกำลังผ่านได้สะดวก เป็นการป้องกันภัยในส่วนหน้า และทางกองกำลังบูรพา ได้ห้ามไม่ให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนเข้าไปในพื้นที่ใกล้กับชายแดน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่อันตราย แต่ก็มีราษฎรบางกลุ่มไม่เชื่อฟัง แอบลักลอบเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อไปเก็บ

ผลผลิตในส่วนของตนเอง และราษฎรบางส่วนได้มีการลักลอบค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภค ยา รักษาโรค กับทหารกัมพูชาผลที่เกิดขึ้นทำให้ราษฎรพิการ จากการเหยียบลู่กระเบิด ซึ่งจะพบเห็นทุก หมู่บ้านตามแนวชายแดน ในอดีตช่วงที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้นำประเทศได้ปิดประเทศกัมพูชา ประเทศ ของทั้งสองประเทศได้มีการแอบซื้อขายสินค้าซึ่งกันและกัน โดยมีแนวคลองทั้งสองฝั่งเป็นจุดที่นัด ซื้อขายสินค้า คือ ตลาดป่าไผ่ อยู่ทางทิศใต้ของสะพานข้ามแดน ซึ่งสาเหตุมาจากประชาชนชาว กัมพูชานั้นเกิดความอดอยาก ขาดแคลนอาหาร ของใช้ที่จำเป็น จึงมีความต้องการในสินค้าอุปโภค บริโภคอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงที่ต้องประสบกับภาวะสงครามกลางเมืองภายในประเทศ โดยฝ่าย ไทยจะนำสินค้าพวกถักรยาน อุปกรณ์ และอะไหล่จักรยาน ผ้า สินค้าอุปโภคบริโภค ฝ่ายกัมพูชา จะนำสินค้าพวกหมาก ปลากรอบ ปลาเค็ม อินทผลัม องุ่นแห้ง ลูกพลับ สินค้าจากฝรั่งเศสคือ น้ำหอม และเหล้า ส่วนสถานที่ซื้อขายพลาสติก จะอยู่ด้านทิศเหนือของสะพานข้ามแดน โดยฝั่งไทย มีโกดังสำหรับเก็บเกลือเพื่อส่งขายกัมพูชา บริเวณดังกล่าวจะมีการซื้อขายพลาสติก ที่นำมาจาก ทะเลสาบของประเทศกัมพูชา และจะซื้อเกลือจากไทยเพื่อนำไปทำปลาเค็ม ปลาจ๋า ฯลฯ

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้นโยบายการแปรสนามรบเป็นสนามการค้า ระหว่างไทย - กัมพูชา (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 - 2553) รัฐบาลต้องการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีน รวมถึงประเทศกัมพูชา โดยการปรับนโยบายต่างประเทศ เน้นการใช้เศรษฐกิจเป็นกลไกในการ เชื่อมความสัมพันธ์ ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจบริเวณพื้นที่ชายแดน ตลาด โรงเกลือ อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ทำให้เกิดการพัฒนาด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มมีการปรับปรุง สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น มีอาคารสถานที่มากมาย เกิดขึ้นในบริเวณตลาด ทั้งนี้เพื่อเป็นสถานที่ดึงดูด นักท่องเที่ยวโดยอาศัยแนวทางในการพัฒนาตลาด โรงเกลือ มีการจัดระบบและพัฒนาด้านภูมิทัศน์ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดและสภาพแวดล้อมของ ตลาด โรงเกลือ ซึ่งยังมีบางส่วนต้องปรับปรุงอีกมากเรื่องความสะดวก โดยเฉพาะตลาด ปลา ตลาดผักสด และผลไม้ ที่ยังสกปรกอยู่มาก นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้านถนนหนทาง และ เส้นทางคมนาคมเข้าสู่ตลาดโรงเกลือก็มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความสะดวกรบาย และเพิ่ม ความรวดเร็วในการเดินทางของผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาด โรงเกลือและนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

1. ด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เมื่อสถานการณ์การสู้รบตามแนวชายแดนลดลงประกอบกับมีรัฐได้มีนโยบายสนับสนุน การค้าในเขตชายแดน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการลงทุนและทำให้เศรษฐกิจตามแนวชายแดนมี การขยายตัวมากขึ้น ในอดีตนั้นการค้าชายแดนระหว่างไทย - กัมพูชาด้านจังหวัดสระแก้วเป็นไปใน ลักษณะการค้าระดับท้องถิ่น โดยทางการอนุญาตเปิดจุดผ่อนปรนให้ประชาชนทั้งสองประเทศเดินทางเข้าออกติดต่อซื้อขายสินค้าในเขตที่กำหนดไว้ ต่อมาได้มีโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดน

ให้มีการจัดระเบียบชุมชนและบริการพื้นฐานอย่างเพียงพอเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้าชายแดน ในส่วนของการดำเนินการนั้น ทางกรมโยธาธิการ กรมผังเมือง สำนักงานจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดน โดยเฉพาะในกรมโยธาธิการได้จ้างบริษัทมาศึกษา มาวางแผนงาน และโครงการในชุมชนเมือง (อรัญประเทศ) ไว้เรียบร้อยแล้ว จึงเกิดธุรกิจใหม่เกี่ยวกับการค้าชายแดนเกิดขึ้นตามมา คือ ธุรกิจที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจสินค้าแปรรูป ธุรกิจรถรับ – ส่งนักท่องเที่ยว ธุรกิจการเกษตร ธุรกิจเสื้อผ้ามือสอง ธุรกิจเครื่องใช้เครื่องทองเหลือง ธุรกิจผ้าไหม เป็นต้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของตลาดโรงเกลือในระยะต่อมา จึงพบเห็นได้จากการประกอบอาชีพค้าขายสินค้ามือสอง และค้าขายสินค้าชนิดต่าง ๆ อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น ต่างจากอดีตที่เน้นสินค้าจำพวกเกลือที่เป็นสินค้าหลัก (กระทรวงมหาดไทย สำนักผังเมือง, 2536)

2. ด้านการเปลี่ยนแปลงเรื่องที่ดิน

ตลาดโรงเกลือมีพื้นที่จำนวน 66 ไร่ 3 งาน 71 ตารางวา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวอำเภออรัญประเทศ ติดแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ระหว่างบ้านคลองลึกกับบ้านปอยเปต อำเภอโอวบางโร จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา สภาพที่ดินที่ใช้เป็นตลาดโรงเกลือในปัจจุบันเดิมเป็นที่ดินเอกชนที่เข้าครอบครองทำประโยชน์มาก่อน โดยเป็นที่ของนายเรียน รัตนธรรม และนายสิงห์ จันทรา ต่อมานายเรียน รัตนธรรมถึงแก่กรรม นายสุรศักดิ์ รัตนธรรม บุตรชายได้เข้าครอบครองทำประโยชน์มาประมาณ 10 ปีเศษ ส่วนนายจ้อย ไม่ทราบนามสกุล ได้ขายที่ดินให้กับนางอยู่ คงนอก ประมาณ 30 ปีเศษ และนายสิงห์ จันทรา ได้ขายที่ดินให้นายปราด หินปรีชา เมื่อนายปราด หินปรีชา ถึงแก่กรรม นายสายหยุด หินปรีชา บุตรชายได้เข้ามาครอบครองทำประโยชน์ต่อบิดา ในปี พ.ศ. 2534 นายสายหยุด หินปรีชา นางอยู่ คงนอก และนายสุรศักดิ์ รัตนธรรม ผู้ครอบครองที่ดินทั้งสามคน ได้แสดงเจตนาขายที่ดินเป็นลายลักษณ์อักษร ให้กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดปราจีนบุรี

แต่กว่าจะได้มาซึ่งที่ดินดังกล่าวส่วนต้องพบกับอุปสรรคหลายประการคือปัญหาการคัดค้านการออกหนังสือรับรองทำประโยชน์ที่ดินตลาดโรงเกลือ มีรายละเอียดดังนี้

ครั้งที่ 1 เกิดขึ้นวันที่ 23 กันยายน 2534 นางพัฒนา รัตนธรรม ได้ยื่นคัดค้านโดยอ้างว่าที่ดินออก น.ส. 3 ก. ให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเนื้อที่ประมาณ 66 ไร่ 3 งาน 71 ตารางวา ตนได้ครอบครองและทำประโยชน์อยู่เป็นเนื้อที่ประมาณ 63 ไร่ และอีกประมาณ 38 ไร่ 2 งาน ตนได้เสียภาษีบำรุงท้องที่มาตลอด ตั้งแต่สมัยบิดา มารดา ประมาณ 40 ปีมาแล้ว (นางพัฒนา รัตนธรรม เป็นภรรยาของนายสุรศักดิ์ รัตนธรรม ซึ่งนายสุรศักดิ์ เป็นบุตรของนายเรียน นางเรียน รัตนธรรม ผู้ครอบครองที่ดินเป็นคนแรก)

ครั้งที่ 2 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2534 นางวรรลี หินปรีชา เป็นภรรยาโดยชอบธรรม ด้วยกฎหมายของ นายสายหยุด หินปรีชา ได้ยื่นคำร้องคัดค้านการออก น.ส. 3 ก. ให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยอ้างว่าตนมิได้ยินยอมที่ดินดังกล่าว

ครั้งที่ 3 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2534 นางอยู่ คงนอก ได้ยื่นคำขอคัดค้านการออก น.ส. 3 ก. แปลงดังกล่าว โดยอ้างว่าตนยังมีข้อตกลงกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดอีก

ในปัจจุบันกรรมสิทธิ์ของที่ดินบริเวณตลาดโรงเกลือ ถือเป็นทรัพย์สินของทางราชการ โดยการยกให้ของนายสายหยุด หินปรีชา นางอยู่ คงนอก และนายสุรศักดิ์ รัตนธรรม ถึงแม้ว่า จะมีผู้อื่นคัดค้านภายหลังอีก 3 ราย แต่ 2 รายแรกไม่ไปทำการฟ้องต่อศาลภายใน 60 วันนับแต่วันทราบคำสั่ง ตามมาตราแห่งประมวลกฎหมายที่ดิน อำเภอรัญประเทศ ขออนุญาตออกน.ส. 3 ก. ซึ่งมีเนื้อที่กว่า 50 ไร่ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2540 แต่เนื่องจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว (ปราจีนบุรี) ไปได้ครอบครองที่ดินติดต่อกัน ตามมาตรา 59 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 จึงได้หารือไปยังกรมที่ดินเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2542 และกรมที่ดินได้ตอบให้จังหวัดออก น.ส. 3 ก. ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว (ปราจีนบุรี) ตามหนังสือที่ มท 0719.3/12206 ลงวันที่ 21 เมษายน 2543 และอำเภอได้ดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3 ก.) ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว เลขที่ 5 เล่มที่ 1 ก เลขที่ลำดับ 1 หมายเลข 5536 แผ่นที่ 55 ตำบลป่าไร่ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วจำนวน 66 ไร่ 3 งาน 71 ตารางวา ลงวันที่ 23 มิถุนายน 2543

3. ด้านการเปลี่ยนแปลงของอาชีพ

ตลาดโรงเกลือมีชายแดนติดกัมพูชา ทำให้ประชาชนชาวไทย – กัมพูชาไปมาหาสู่เพื่อติดต่อนำเข้าและส่งออกสินค้า เกิดจากการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน คือ ชาวตลาดโรงเกลือประกอบอาชีพค้าขายโดยมีเกลือเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนตัวสำคัญ ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงไปการแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในตลาดโรงเกลือ ได้มีการนำสินค้าที่เป็นผลผลิตจากการแลกเปลี่ยนสินค้า ต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันภายในตลาดโรงเกลือหลายลักษณะ เช่น การรับสินค้าเพื่อขายส่งและขายปลีก ซึ่งรายได้ที่ได้จากการค้าของตลาดโรงเกลือส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการค้าแบบขายส่งเป็นหลัก เนื่องจากสินค้านี้มีราคาถูก ลูกค้านั้นส่วนใหญ่เป็นคนไทยจากทั้งภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคอีสาน ซื่อไปขายต่อเป็นจำนวนมาก จากสถิติพบว่า ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2534 – ธันวาคม 2535 มีคนไทยเข้ามาเที่ยวตลาดโรงเกลือเฉลี่ยเดือนละ 55,600 คน ส่วนคนกัมพูชาข้ามฝั่งมามากถึง 5,000 คน โดยเฉพาะเสาร์ และอาทิตย์จะมีผู้คนมาจับจ่ายสินค้ากันมากถึงวันละ 15,000 คน

ส่วนพื้นที่ฝั่งกัมพูชา ตรงข้ามตลาดโรงเกลือ นั้น มีตลาดปอยเปตที่ทางรัฐบาลกัมพูชาสร้างไว้ เพื่อให้ประชาชนติดต่อค้าขายกัน ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากพรมแดนประมาณ 500 เมตร โดยขนาดของตลาดจะเล็กกว่าตลาดโรงเกลือในฝั่งไทย ลักษณะตลาดเป็นตลาดที่ปลูกเพิงมุงอย่างชั่วคราว เรียงรายเป็นแนวยาว ผู้คนชาวกัมพูชาจำนวนมากนำสินค้าตั้งวางขายทั้งสองข้างทาง และเพิงร้านค้าสินค้าที่วางขายได้แก่ เครื่องจักรสาน เครื่องหวาย เครื่องทองเหลือง เครื่องกระเบื้อง เสื้อผ้าชุดทหาร อุปกรณ์ชิ้นส่วน และเศษซากจากสงคราม ของป่า และซากสัตว์ป่า สินค้าที่วางขายมีจำนวนมาก เนื่องจากกัมพูชาปิดประเทศจากการสู้รบภายในเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ผู้คนชาวกัมพูชาจึงอดอยากยากเข็ญ เมื่อเปิดประเทศและมีช่องทางการค้าขาย กับฝั่งไทยจึงหลั่งไหลเข้ามารวมตัวอยู่ที่ตลาดปอยเปตแห่งนี้ ส่วนการซื้อขายนั้นมีคนไทยบางส่วนที่มาซื้อสินค้า ในตลาดโรงเกลือแล้วข้ามต่อไปซื้อสินค้าฝั่งปอยเปต โดยทางกัมพูชาจะเก็บค่าเหยียบแผ่นดินจาก คนไทยคนละ 10 บาท

ในปี 2536 และปี 2537 ได้เกิดเพลิงไหม้ภายในตลาดโรงเกลือสร้างความเสียหายแก่แผงร้านค้าโดยประมาณ 600 แผง ทำให้ผู้ค้าทั้งชาวไทย และชาวกัมพูชาต้องปิดกิจการไปหลายร้าน ประกอบกับสถานการณ์การสู้รบของฝ่ายกัมพูชาที่มีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนต่างหวาดกลัว ส่งผลให้สถิติของผู้ที่เข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าลดน้อยลงไปโดยปริยาย เนื่องจากนักท่องเที่ยวและผู้ที่มาจับจ่ายสินค้าไม่มั่นใจด้านความปลอดภัย จากนั้นในปี 2538 ตลาดปอยเปตที่อยู่ฝั่งกัมพูชา ได้ถูกเพลิงไหม้จากการสู้รบของกลุ่มเขมรไม่ทราบฝ่ายเช่นกัน โดยการระดมยิงปืนใหญ่เข้ามาที่บริเวณตลาดปอยเปตในครั้งนั้น ได้ทำให้ชาวกัมพูชาบาดเจ็บ ล้มตายไปเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งในเดือน พฤศจิกายน 2541 เมื่อรัฐบาลแห่งชาติกัมพูชาซึ่งมาจากการเลือกตั้งครั้งใหม่ นำโดย นายกรัฐมนตรี ฮุน เซน เข้ามาบริหารประเทศ การเมืองภายในกัมพูชาจึงเริ่มมีเสถียรภาพมากขึ้น (บุญกิจ สุทธิญาณานนท์ , 2540, หน้า 171-174)

จากการที่ตลาดโรงเกลือเกิดเพลิงไหม้ขึ้นถึง 2 ครั้ง ทำให้ต้องมีการปฏิรูปตลาดโรงเกลือครั้งใหญ่เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และความมั่นใจให้แก่นักท่องเที่ยว กลุ่มพ่อค้า นักลงทุนรวมทั้งประชาชนในพื้นที่ ซึ่งแต่ก่อนอาคารร้านค้าไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าไม่ได้รับความสะดวก คณะดำเนินงานของอำเภอ อรัญประเทศ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เข้ามาดูแลบริหารจัดการหลังจากนั้นจึงพิจารณาปรับปรุงอาคารร้านค้าตลอดจนแผงฝั่งตลาดโรงเกลือใหม่ โดยมีการก่อสร้างอาคารทดแทนที่ถูกเพลิงไหม้อาคารเก่าทิ้ง และสร้างอาคารใหม่ให้มั่นคงแข็งแรง เป็นระเบียบสวยงาม โดยกำหนดแผนผังใหม่ได้ปรับปรุงสาธารณูปโภค จัดฝั่งตลาดให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของ

นับตั้งแต่่นั้นมากสภาพการค้าภายในตลาดโรงเกลือก็เริ่มมีการเติบโตขึ้นเป็นลำดับ มีการก่อสร้างอาคารร้านค้าโดยภาคเอกชนเพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของกิจกรรมการค้าภายในพื้นที่ ได้แก่ ตลาดชายแดนมิตรภาพไทย – กัมพูชาสร้างขึ้นเมื่อปี 2541 ถือว่าเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่พอ ๆ กับตลาดโรงเกลือ ตลาดชายแดนไทยสร้างขึ้นในปี 2544 เป็นลักษณะอาคาร 2 ชั้น ใช้เป็นโกดังเก็บสินค้า พื้นที่คัดแยก และทำความสะอาดรองเท้ามือสอง รวมถึงเป็นที่พักอาศัยของกลุ่มพ่อค้า และแรงงานชาวกัมพูชา ต่อมาในปี 2545 ได้สร้างตลาดเบญจวรรณ หรือตลาดบน เป็นอาคารชั้นครึ่ง ชั้นบนสามารถพักอาศัยได้ มีจำนวนร้านค้าประมาณ 70 ห้อง จากความร่วมมือทั้งภาครัฐบาล และนักลงทุนจากภาคเอกชนทำให้ตลาดโรงเกลือกลายเป็นตลาดชายแดนที่ใหญ่ที่สุดในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสินค้าหลากหลาย เป็นจุดพักสินค้าทุกชนิดสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้ตลาดโรงเกลือมีบทบาทสำคัญในการเป็นประตูการค้าแหล่งใหญ่ ระหว่างกรุงเทพฯกับประเทศกัมพูชาที่มุ่งสู่กรุงเทพมหานคร รวมถึงเชื่อมต่อไปยังประเทศเวียดนามได้อีกด้วย ส่งผลให้ประเทศไทยได้เปรียบดุลการค้ากับประเทศกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี 2539 – 2547 จากการวิเคราะห์มูลค่าสินค้านำเข้าส่งออกจังหวัดสระแก้วพบว่าในปี 2547 มีมูลค่าสินค้าส่งออก 3577.43 ล้านบาท และสินค้านำเข้ามีมูลค่า 340.77 ล้านบาท ได้ดุลการค้ามูลค่า 3236.66 ล้านบาท สินค้าที่ส่งออกมากที่สุดคือ รถจักรยานยนต์ น้ำตาลทราย ยางรถยนต์ ปูนซีเมนต์ อะไหล่รถยนต์ ฯลฯ ส่วนสินค้านำเข้ามากที่สุด ได้แก่ เศษเหล็ก หนัง โคหมักเกลือ เป็นต้น

ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ที่ทำให้ประเทศไทยได้เปรียบดุลการค้ากับประเทศกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง

1. ตลาดโรงเกลือเป็นแหล่งท่องเที่ยวแนวชายแดน ที่มีระยะใกล้กับแหล่งโบราณสถานที่เป็นมรดกโลก (นครวัด – นครธม) และจังหวัดสระแก้วยังมีโบราณสถานซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมต่อกันทางวัฒนธรรมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างกับประเทศกัมพูชา อีกทั้งบริเวณชายแดนยังมีจุดเด่นในการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกัมพูชา คือ ตลาดชายแดนบ้านคลองลึกหรือตลาดโรงเกลือ

2. ตลาดโรงเกลือเป็นการพัฒนาจุดกระจายสินค้าสู่อินโดจีน ตามนโยบายการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน นโยบายเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศ จึงเป็นโอกาสในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการกระจายสินค้าสู่อินโดจีนและตลาดโลก

3. ความนิยมและความต้องการสินค้าไทยของกัมพูชา โดยจากเดิมชาวกัมพูชาซื้อสินค้าไทยจำพวกสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นหลัก เมื่อสงครามสู้รบสงบและเริ่มมีการพัฒนาฟื้นฟูบูรณะประเทศ จึงมีความต้องการสินค้าวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างมากขึ้นทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อก่อสร้างและซ่อมแซมสถานที่ราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล บ้านที่พักอาศัย และร้านค้าหลังจากทิ้งร้างไปนาน

ในยุคสงครามกลางเมือง สินค้าที่มีความต้องการอย่างมากขึ้นลำดับต่อมาเป็นพวกยานพาหนะ ได้แก่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เนื่องจากชาวกัมพูชาหันมาประกอบธุรกิจมากขึ้น ภาครัฐก็มีความจำเป็นที่ต้องการเปลี่ยนยานพาหนะใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกในหน่วยงานราชการจากสินค้า ยานพาหนะยังขยายไปสู่สินค้าน้ำมันเชื้อเพลิง และการสื่อสาร โดยเป็นการเข้าไปลงทุนทำธุรกิจมือ ถือ ไม่เพียงเท่านั้นสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย เช่น เทปเพลง วิทยุ ทีวีสี ภาพยนตร์ ซีดีเพลง และเสื้อผ้า แฟชั่น ก็ยังได้รับความนิยม มีการขนส่งออกไปยังตลาดกัมพูชามากขึ้น

4. ตลาดโรงเกลือซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดสระแก้วจัดอยู่ในข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมในการจัดวาง โครงข่ายโครงสร้างบริการพื้นฐานเชื่อมโยงแนวทางการพัฒนาตะวันตก – ตะวันออก เพื่อเป็นประตูการส่งออกใหม่ของประเทศไทยไปยังกัมพูชา และการพัฒนาเมืองอรัญประเทศให้มีความสวยงาม สะอาดและปลอดภัย

ด้วยความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดน ซึ่งอยู่ภายใต้ นโยบายการพัฒนาของจังหวัดสระแก้ว โดยภาครัฐได้กำหนดแนวทางการพัฒนา และเป้าหมายให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาภายในจังหวัด และพัฒนาต่อไปในระดับประเทศ แต่เนื่องจากภาครัฐมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประสานความร่วมมือจาก ภาคเอกชนในการพัฒนาพื้นที่ ส่วนทางด้านภาคเอกชนเอง ต่างเล็งเห็นว่าจากสภาพการค้าภายใน ตลาดโรงเกลือตั้งแต่ที่มีการเปิดตลาดการค้าในปี 2534 นั้นมีการเติบโตมากขึ้นมาเป็นลำดับ ประกอบกับการพัฒนาความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจภายใต้กรอบความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาค ระหว่างไทยและกัมพูชาเป็นไปในทิศทางที่ดี ภาคธุรกิจการค้าชายแดนมีการขยายตัว ซึ่งเมื่อการค้า ชายแดนมีการขยายตัว ย่อมส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสภาพสังคมของการค้าชายบริเวณตลาด ชายแดนตามไปด้วย เมื่อภาคเอกชนเห็นถึงผลที่จะเกิดขึ้นเช่นนี้ จึงเข้ามาลงทุนสร้างพื้นที่การค้า รวมไปถึงการสร้างสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมทั้งภายในตลาดโรงเกลือ และพื้นที่โดยรอบทำให้เกิดความสะดวกสบาย และลดปัญหาทางสังคม

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา จากความสำเร็จที่เกิดขึ้น ในการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนไทย – กัมพูชา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภายในจังหวัดสระแก้ว ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตขึ้นเป็น ลำดับ ในส่วนของประเทศกัมพูชาที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามมานานหลายปี ประเทศได้รับความสูญเสีย ประชาชนเดือนร้อนและอดอยากเป็นจำนวนมาก ก็ได้รับปัจจัยที่จำเป็นต่อการฟื้นฟู และพัฒนาประเทศ จึงทำให้ทั้งสองประเทศเกิดการพึ่งพากันและมีการร่วมมือในการพัฒนาพัฒนา โครงการต่าง ๆ ในแทบภูมิภาค ซึ่งในปัจจุบันนอกจากไทย และกัมพูชาจะดำเนินความสัมพันธ์ทาง

การค้าในระดับทวิภาคีแล้ว ทั้งสองประเทศได้มีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกันภายใต้กรอบความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคด้วย ได้แก่

1. โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) ซึ่งเริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี 2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางการค้า การลงทุน อุตสาหกรรม การเกษตร และการบริการในพื้นที่ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกทั้ง 6 ประเทศ คือ ประเทศไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) ทั้งนี้เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น โดยมีธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก (พีรญา คงกาญจนาย, 2549)

2. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี – เจ้าพระยา – แม่น้ำโขง (Ayeyawady – Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) เป็นกรอบความร่วมมือของประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคที่จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากความแข็งแกร่งและความหลากหลายของทั้งห้าประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม และไทย ในการที่จะส่งเสริมการพัฒนาอย่างสมดุล ยุทธศาสตร์ความร่วมมือนี้เกิดขึ้นในสมัยของรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร (9 กุมภาพันธ์ 2544- 19 กันยายน 2549) มีการประชุมในระดับผู้นำครั้งแรกที่เมืองพุกาม สหภาพพม่าเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2546 ประกอบด้วยความร่วมมือ 5 สาขา คือ การอำนวยความสะดวกด้านการค้า และการลงทุน ความร่วมมือทางด้านเกษตร และอุตสาหกรรม การเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งภายใต้ความร่วมมือนี้ระหว่างกันนั้นอยู่บนหลักการที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

จากการที่ไทยและกัมพูชามีความร่วมมือทางเศรษฐกิจร่วมกันภายใต้กรอบความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคทั้งโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี – เจ้าพระยา – แม่น้ำโขง (Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) นั้นส่งผลให้เกิดโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงระเบียบทางการค้าให้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น และโครงการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม แม้ว่าในปี 2549 จะยังมีบางโครงการที่ดำเนินการไม่สำเร็จลุล่วงก็ตาม แต่โดยภาพรวมสามารถกล่าวได้ว่า นโยบายของรัฐภายใต้กรอบความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา โดยเฉพาะที่ผ่านจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก – ปอยเปตแห่งนี้มีการขยายตัวจากตัวเลขทางสถิติพบว่าจากปี 2535 จนถึงปี 2552 มีมูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นเป็นลำดับในปี 2552 มีมูลค่าการค้าสูงถึง 16,000 ล้านบาท (พีรญา คงกาญจนาย, 2549, หน้า 85 - 90)

นอกจากโครงการที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อประเทศไทยและประเทศกัมพูชาได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประเทศไทยได้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเชื่อมโยงขึ้นในกลุ่มประเทศสมาชิก เพื่อให้ไทยเป็นศูนย์กลางของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จึงได้มีโครงการในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งร่วมกันระหว่างไทยกับกัมพูชา เพื่อให้ทั้งสองประเทศเป็นดินแดนประตูสู่อาเซียนต่อไปในอนาคต รัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาจึงได้ตกลงเลือกพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาในจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดนำร่องสำหรับพัฒนาโครงการเนื่องมาจากพื้นที่ในบริเวณดังกล่าวประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จึงทำให้พื้นที่ในบริเวณนั้นมีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ทั้งจากทำเลที่ตั้ง เส้นทางคมนาคมขนส่ง โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ

พัฒนาการสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูง เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นบ่อยครั้งทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับโลก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องพัฒนา และปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีประเทศใดที่สามารถอยู่ได้โดยลำพัง ดังนั้นจึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแสวงหาลู่ทางที่จะทำให้ประเทศตนมีเสถียรภาพ ความมั่นคงไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งหนทางหนึ่งที่ทุกประเทศให้การยอมรับว่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เป้าหมายดังกล่าวประสบความสำเร็จได้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังช่วยสร้างอำนาจการต่อรองของตนให้มากยิ่งขึ้น นั่นก็คือ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ หมายถึง การรวมตัวกันของประเทศต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกันหรือตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมาย หรือหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ช่วยกันเสริมสร้างและรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันอย่างเป็นทางการ พยายามยกเลิกอุปสรรคทางการค้า และช่วยกันหาช่องทางขยายการค้าระหว่างกัน ให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปยังประเทศสมาชิกได้อย่างทั่วถึง

สาเหตุของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

1. เพื่อให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ประเทศยากจน เป็นความช่วยเหลือที่ประเทศที่พัฒนาแล้วช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา โดยอาจช่วยแบบให้เปล่า หรือ ให้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

2. เพื่อประโยชน์ทางการเมืองระหว่างประเทศ เพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองมักจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

3. เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางด้านการธุรกิจการค้าร่วมกัน คือ การทำข้อตกลงระหว่างประเทศทางด้านเศรษฐกิจและการทำการค้าระหว่างประเทศ

วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ โดยทั่วไปก็คือเพื่อประโยชน์ด้านการขยายการค้า ถือเป็นผลประโยชน์ขั้นต่ำสุดของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ การขยายการค้าจะส่งผลให้เกิดการขยายการผลิต การจ้างงาน และช่วยลดต้นทุนการผลิตให้ถูกลง ในส่วนของผลประโยชน์โดยตรงเป็นการเสริมสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองในการเจรจาระหว่างประเทศ สร้างพันธมิตรและความเป็นปึกแผ่น ตลอดจนเกิดเสถียรภาพและสันติภาพในระดับภูมิภาค สำหรับผลประโยชน์โดยอ้อมคือทำให้ตลาดมีขนาดใหญ่ ซึ่งจะเป็นการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และเป็นการเสริมสร้างอำนาจการต่อรองในการเจรจากับประเทศนอกกลุ่มเศรษฐกิจ

ในฝั่งทวีปยุโรปการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากที่สุด เรียกว่า สหภาพยุโรป (European Union) เป็นกลุ่มที่มีวิวัฒนาการมายาวนาน และเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จ โดยมีจุดเริ่มต้นจากประเด็นขัดแย้งทั้งด้านการเมืองและการแก่งแย่งทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป โดยเฉพาะการแก่งแย่งทรัพยากรถ่านหินและเหล็ก ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นยุทธปัจจัยสำคัญจนกลายเป็นประเด็นปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างเยอรมนีและฝรั่งเศสที่เป็นสาเหตุนำไปสู่การเกิดสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง จึงเป็นบทเรียนที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปพยายามแก้ไขปัญหา และแสวงหาแนวทางเพื่อที่จะเปลี่ยนประเด็นที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งมาเป็นลักษณะของความร่วมมือกันเพื่อไม่ให้มีมูลเหตุที่จะก่อให้เกิดสงครามขึ้นอีก ในระยะแรกมีประเทศ 6 ประเทศ อันได้แก่ เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี ได้ร่วมกันก่อตั้ง “ประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้ายุโรป” (European Coal and Steel Community: ECSC) ต่อมาประเทศสมาชิก ECSC ได้มีการลงนามในสนธิสัญญากรุงโรม (Treaty of Rome) ใน ค.ศ. 1957 เพื่อจัดตั้งเป็นประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) และได้วิวัฒนาการมาจนถึงขั้นตอนของการเป็นสหภาพทางเศรษฐกิจ มีชื่อเป็นทางการว่า สหภาพยุโรป (European Union: EU) ภายหลังจากที่ได้มีพัฒนาการเป็นตลาดยุโรปเดียว (Single European Market: SEM) ใน ค.ศ. 1992 และในปีเดียวกันได้มีการลงนามในสนธิสัญญา - มาสทริชท์ (The Treaty of Maastricht) ประกาศรวมกลุ่มเป็นสหภาพยุโรปเพื่อครอบคลุมความร่วมมือทั้งด้านการเงิน การเมือง และการทหาร โดยเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ค.ศ. 1993 เป็นต้นมา จนถึงในปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) สมาชิกสหภาพยุโรปหรือ EU รวม 28 ประเทศ สหภาพยุโรปจึงเป็น

กลุ่มเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นกลุ่มแรกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นกลุ่มที่มีวิวัฒนาการมา ยาวนานและเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงสุด

ในฝั่งของภูมิภาคเอเชียการรวมกลุ่มเศรษฐกิจสำคัญที่สุดคือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีการก่อตั้งและมีวิวัฒนาการมาช้ากว่ากลุ่มเศรษฐกิจในภูมิภาคยุโรป กลุ่มเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกลุ่มแรกคือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้งขึ้นหลังจากการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป 10 ปี กฎญาอาเซียนกำหนดวัตถุประสงค์ไว้อย่างกว้าง ๆ แต่เป็นที่เข้าใจว่า แรงผลักดันในการก่อตั้งเป็นเรื่องการเมืองมากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น อย่างเป็นรูปธรรมภายหลังจากมีการก่อตั้งมา 9 ปี ในรูปแบบของการจัดทำความตกลงการค้าเสรี พิเศษทางการค้า ซึ่งจัดอยู่ในขั้นตอนแรกของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นเขต การค้าเสรีอาเซียน และเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 (ระวีวรรณ มาลัยวรรณ และสุชาดา ตั้งทางธรรม, ม.ป.ป., หน้า 2-33)

2. จุดกำเนิดของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) คือ การรวมตัวของกลุ่ม ประเทศสมาชิกอาเซียนให้เป็นชุมชนที่มีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือกับ ความท้าทาย ทั้งด้านการเมืองความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ โดยให้สมาชิกใน ชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น และสมาชิก ในชุมชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภาพที่ 4-11 ประเทศสมาชิกในภูมิภาคอาเซียน

ประชาคมอาเซียนมีประเทศสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ไทย บรูไน พม่า ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย ลาว เวียดนาม สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย อาเซียนมีพื้นที่ราว 4,479,210 ตารางกิโลเมตร มีประชากรราว 625 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 จีดีพีของประเทศสมาชิกรวมกันคิดเป็นมูลค่าราว 1.8 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นลำดับที่ 9 ของโลกเรียงตามจีดีพี

มีวิวัฒนาการมาจากสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations: ASEAN) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1967 เป็นการรวมกลุ่มของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย การก่อตั้ง ASEAN มิได้มุ่งหวังที่จะเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยตรงเช่นเดียวกับการรวมกลุ่มของประชาคมเศรษฐกิจยุโรป แต่ก่อตั้งขึ้นด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงในภูมิภาคที่เผชิญกับภัยคุกคามจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในขณะนั้น

โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากภายหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ตกเป็นอาณานิคมมหาอำนาจตะวันตก (ยกเว้นประเทศไทย) ได้รับการปลดปล่อยจากประเทศเจ้าอาณานิคมต่าง ๆ ประเทศเหล่านี้แม้จะได้รับเอกราชแล้ว แต่ก็ไม่ใช่สันติภาพอย่างแท้จริง เนื่องจากเอกราชที่ได้รับมานั้นได้ก่อปัญหาต่าง ๆ ตามมาโดยเฉพาะ ปัญหาเส้นแบ่งพรมแดน ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงในภูมิภาค ปัญหาจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความมั่นคงในอำนาจอธิปไตยของประเทศตน จึงนำไปสู่ปัญหาความไม่ไว้วางใจต่อประเทศข้างเคียง อย่างเช่น ข้อพิพาทในเรื่องเขตแดน คือ ราชอาณาจักร และรัฐชวาวิค ระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซีย หรือกรณีพิพาทกันในเรื่องรัฐชวาบาหลี ระหว่างมาเลเซียกับฟิลิปปินส์ เมื่อความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค ได้เริ่มเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกัน

ดังนั้นพันเอก (พิเศษ) ดร.ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของประเทศไทยในขณะนั้น ได้เสนอให้มีเสนอการจัดตั้งสมาคมของภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นเพื่อเป็นเวทีในการสร้างเสถียรภาพให้แก่ภูมิภาค โดยได้เชิญรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศจากประเทศมาเลเซียและประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งทั้งคู่เป็นอดีตสมาชิกองค์การอาสา (Association for Southeast Asia: ASA) ร่วมกับรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศอินโดนีเซีย และสิงคโปร์มาหารือที่ประเทศไทย การเจรจาในครั้งนั้นเป็นการเจรจกันแบบง่าย ๆ เป็นกันเองโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว และความไว้วางใจกันระหว่างผู้นำประเทศ ต่อมาได้มีการประชุมกัน ณ กระทรวงต่างประเทศ ในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ในวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) และได้ลงนามในปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) หรือปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งอาเซียนไว้อย่างกว้าง ๆ คือ “เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีความ

ร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิชาการ วิทยาศาสตร์ การบริหาร สันติภาพ และเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ดังนั้นความร่วมมือของอาเซียน ในระยะแรก (ค.ศ. 1967–1976) จึงมุ่งไปที่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิก และการแสวงหาจุดยืนร่วมกันทางด้านการเมืองและความมั่นคง โดยเฉพาะการต่อต้านภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์เป็นหลัก

เมื่อสถานการณ์การเมืองเริ่มคลี่คลาย อาเซียนจึงได้หันมาให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาด้านการเมืองในภูมิภาค และสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น จนกระทั่งในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 1 ค.ศ. 1976 (ระหว่างวันที่ 23-24 กุมภาพันธ์ 2519) ณ เมืองบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย อาเซียนได้มีการลงนามในปฏิญญาสมานฉันท์แห่งอาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) ที่มีสาระครอบคลุมทั้งเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และด้าน อื่น ๆ ในส่วนของเศรษฐกิจได้กำหนดแนวทางความร่วมมือไว้อย่างเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรก 4 ด้าน คือ

1. ให้มีความร่วมมือด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ภายใน ASEAN
2. ให้มีการจัดทำความตกลงว่าด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าเพื่อส่งเสริมการค้าภายในภูมิภาค ASEAN
3. ให้มีความร่วมมือกันระหว่างประเทศสมาชิกในการเข้าสู่ตลาดนอก ASEAN
4. ให้มีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสินค้าโภคภัณฑ์ระหว่างประเทศ

ผลของการประชุมดังกล่าวทำให้ ASEAN เริ่มมีความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ 5 ด้าน คือ

1. ด้านการค้าและการท่องเที่ยว 2. ด้านอุตสาหกรรม แร่ธาตุและพลังงาน 3. ด้านอาหาร เกษตรและป่าไม้ 4. ด้านการเงินและการธนาคาร 5. ด้านการขนส่งและคมนาคม
- ขนส่ง ความร่วมมือด้านการค้า นับว่ามีความก้าวหน้า และพัฒนามากที่สุดโดยมีการพัฒนาในแนวคิดที่เริ่มจากการให้สิทธิพิเศษทางการค้าระหว่างกันภายใต้ความตกลงว่าด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าของอาเซียน (Agreement on ASEAN Preferential Trading Arrangement: ASEAN-PTA) ใน ค.ศ. 1977 ยกกระดับความร่วมมือเป็นเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ใน ค.ศ. 1993 และเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 2015 รวมทั้งได้มีการพัฒนาในแนวทาง โดยการรับสมาชิกใหม่ เริ่มตั้งแต่ประเทศบรูไน ดารุสซาลาม เข้าเป็นสมาชิกเมื่อ ค.ศ. 1984 เวียดนามเมื่อ ค.ศ. 1995 พม่าและลาวเมื่อ ค.ศ. 1997 และกัมพูชาเมื่อ ค.ศ. 1999 ทำให้ ASEAN เป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่มีประเทศสมาชิก 10 ประเทศ

ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงในโลกยุคโลกาภิวัตน์ทำให้บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อาเซียนจึง

ต้องเผชิญ สิ่งท้าทาย ใหม่ ๆ เช่น โรคระบาด การก่อการร้าย ยาเสพติด การค้ามนุษย์ สิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติ อีกทั้งยังมีความจำเป็นต้องรวมตัวกันเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง และขีดความสามารถทางการแข่งขันกับประเทศในภูมิภาคใกล้เคียง และในเวทีระหว่างประเทศ ผู้นำอาเซียนจึงเห็นพ้องกันว่าอาเซียนควรจะร่วมมือกันให้เหนียวแน่น เข้มแข็ง และมั่นคงยิ่งขึ้น จึงได้ประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ 2” (Declaration of ASEAN Concord II) ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 7 - 8 ตุลาคม ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) ที่เกาะบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย โดยผู้นำอาเซียนได้ออกแถลงการณ์เห็นชอบให้มีการรวมตัวไปสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ภายในปี 2563 (ค.ศ. 2020) เพื่อเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน (Single Market and Single Production Base) ให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานมีฝีมือระหว่างกันอย่างเสรีซึ่งต่อมาผู้นำอาเซียนได้ลงนามในปฏิญญาเซบู เพื่อเร่งรัดเป้าหมายการจัดตั้งประชาคมอาเซียนให้เร็วขึ้นอีก 5 ปี ให้ดำเนินการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนให้เสร็จสิ้นภายในปี 2015 (พ.ศ. 2558) เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของการรวมตัวทางเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้สามารถรับมือกับเศรษฐกิจโลกที่มีความไม่แน่นอนสูง และได้กำหนดให้มีการสร้างประชาคมอาเซียนที่ประกอบไปด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่

1. ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community: APSC) มุ่งให้ประเทศกลุ่มสมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แก้ไขปัญหาระหว่างกันโดยสันติวิธี มีเสถียรภาพและความมั่นคงรอบด้าน เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของเหล่าประชาชน
2. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) มุ่งเน้นให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน เพื่อให้ประเทศสมาชิกสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้โดย
3. มุ่งหวังให้ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางสังคม มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน และมีสังคมแบบเอื้ออาทร โดยจะมีแผนงานสร้างความร่วมมือ 6 ด้าน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้าง อัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา (ระวีวรรณ มาลัยวรรณ และสุชาดา ตั้งทางธรรม, ม.ป.ป., หน้า 33-43)

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นหนึ่งในสามเสาหลัก เพื่อให้อาเซียนบรรลุสู่การเป็น “ประชาคมอาเซียน” อย่างสมบูรณ์ภายในปี 2015 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยขยายปริมาณการค้า การลงทุนภายในภูมิภาค สร้างอำนาจการต่อรอง และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของอาเซียนในเวทีเศรษฐกิจโลก เพิ่มสวัสดิการ และยกระดับความเป็นอยู่

ของประชาชนของประเทศสมาชิกอาเซียน ลดช่องว่างของระดับการพัฒนาของประเทศสมาชิกอาเซียน และส่งเสริมให้อาเซียนสามารถรวมตัวเข้ากับประชาคมโลกได้อย่างเหมาะสมภายในหลักการของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย การประหยัคจากขนาด การแบ่งงานกันทำ และการพัฒนาความชำนาญในการผลิตของประเทศสมาชิกอาเซียนต่อไป

การพัฒนาในอาเซียนได้จัดทำพิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC blueprint) เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในปี 2558 รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกันล่วงหน้าเพื่อสร้างพันธสัญญาระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน โดยอาเซียนได้กำหนดยุทธศาสตร์การก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่สำคัญ 4 ประการ ซึ่งอ้างอิงมาจากเป้าหมายการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของอาเซียนตามแถลงการณ์บาหลี ฉบับที่ 2 (Bali Concord II) ประกอบด้วย

1. การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน จะนำไปสู่การใช้กฎระเบียบการค้าในประเทศสมาชิกทั้งหมดเป็นอย่างดี (Harmonization of rules and regulations) ทั้งในด้านมาตรฐานคุณภาพ ราคา อัตราภาษี รวมถึงกฎระเบียบในการซื้อขาย การขจัดมาตรการและข้อกีดกันต่าง ๆ รวมถึงการมี มาตรการอำนวยความสะดวกทางการค้า เงื่อนไขการเคลื่อนย้ายบุคคลสัญชาติอาเซียน ประเภทการบริการและการลงทุนที่เสรีมากขึ้น

2. การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งให้ความสำคัญกับประเด็นด้านนโยบายที่จะช่วยส่งเสริมการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ เช่น กรอบนโยบายการแข่งขันของอาเซียน การคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ นโยบายภาษี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (การเงิน การขนส่ง เทคโนโลยีสารสนเทศ และพลังงาน)

3. การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน โดยพัฒนา SMEs และเสริมสร้างขีดความสามารถผ่านโครงการความร่วมมือต่าง ๆ เช่น โครงการริเริ่มเพื่อการรวมกลุ่มของอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration: IAI) ในการลดช่องว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศสมาชิก

4. การเชื่อมโยงของอาเซียนให้บูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกเข้ากับเศรษฐกิจโลก ด้วยการเน้นและปรับประสานนโยบายเศรษฐกิจอาเซียนกับประเทศนอกภูมิภาค ให้มีท่าที่ร่วมกัน โดยการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียนกับประเทศคู่เจรจาต่าง ๆ เพื่อให้เครือข่ายการผลิต/จำหน่ายภายในอาเซียนเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจส่วนอื่นของโลก

ประเทศไทยจัดว่ามีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ตรงกลางอาเซียนที่มีความได้เปรียบ ดังนั้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งตามระเบียบเศรษฐกิจต่าง ๆ ข้างต้น จึงต้องเดินทางผ่านประเทศไทยทั้งหมด ไทยจึงมีศักยภาพอย่างมากในการที่จะเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งของอาเซียน และศูนย์กลางการให้บริการทางด้านโลจิสติกส์ของอาเซียน ดังนั้น การพัฒนาการให้บริการโลจิสติกส์ของไทย จึงถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสูงสุดเรื่องหนึ่งสำหรับการสร้างความสามารถในการแข่งขันของไทย ซึ่งก็มีแนวโน้มดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะต้นทุนทางด้านโลจิสติกส์ต่อ GDP ของไทย ลดลงเรื่อย ๆ จาก 20% ในปี 2000 มาอยู่ที่ 15% ในปี พ.ศ. 2558

ภาพที่ 4-12 เส้นทางเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจภายในประเทศไทย

ได้มีการจัดทำแผนแม่บทการเชื่อมโยงอาเซียน จะมีแผนการการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานระหว่างประเทศอาเซียน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่งระหว่างกัน ในขณะนี้ โครงการขนาดใหญ่ เช่น ระเบียงเศรษฐกิจ ตะวันออก - ตะวันตก (East-West Economic Corridor) ซึ่งจะเป็นการสร้างถนนเชื่อมระหว่างพม่า - ไทย - ลาว และเวียดนาม จากเมียวดีในพม่า ดัดผ่าน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผ่านพินธุโลก ขอนแก่น มุกดาหาร และผ่านเขื่อนลาวที่สะหวันนะเขต จนไปถึงเมืองดานัง ที่เวียดนาม เส้นทางระเบียงเศรษฐกิจเหนือ - ใต้ (North - South Economic Corridor) ซึ่งจะเป็นการสร้างถนนเชื่อมจีนตอนใต้ - ไทย - ลาว และพม่า นอกจากนี้ ยังมีระเบียง

เศรษฐกิจใต้ (Southern Economic Corridor) เชื่อมระหว่างเมืองทวายในพม่า - ไทย - กัมพูชา และ เวียดนาม

ประเทศไทยจัดว่ามีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ตรงกลางอาเซียนที่มีความได้เปรียบ ดังนั้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งตามระเบียบเศรษฐกิจต่าง ๆ ข้างต้น จึงต้องเดินทางผ่านประเทศไทย ทั้งหมด ไทยจึงมีศักยภาพอย่างมากในการที่จะเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งของอาเซียน และ ศูนย์กลางการให้บริการทางด้านโลจิสติกส์ของอาเซียน

จากโครงการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเส้นทาง การคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงไปยังภูมิภาคต่าง ๆ การพัฒนาความพร้อมเพื่อเป็นศูนย์กลางในภูมิภาค เป็นต้น เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประเทศไทยได้มีการพัฒนาโครงการในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางพิมพ์เขียวประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนในเป้าหมายที่ 1 การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจให้เห็นภาพรวมในการมุ่งไปสู่ AEC ประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินการต่าง ๆ จนบรรลุเป้าหมาย รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกัน ล่วงหน้าเพื่อสร้างพันธสัญญาระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน แผนการพัฒนานี้ส่งผลให้ทุกภาคส่วนเกิดการขยายตัว เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค และเกิดการร่วมมือกันในระดับอนุภาค อาทิเช่น กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) และข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศกลุ่มแม่น้ำอิระวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง (ACMECS) ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาพื้นที่เขตการค้า และการลงทุนเพื่อเป็นประตูรองรับการเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ที่อยู่ในรูปแบบการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ในการเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) โดยประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ นั้นประกอบไปด้วย ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เมียนมาร์ มาเลเซียสิงคโปร์ บรูไน ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ส่งผลให้ประเทศสมาชิกอาเซียนมีการจัดทำพิมพ์เขียวหรือแผนงานในเชิงบูรณาการในด้านเศรษฐกิจต่าง ๆ (AEC Blueprint) เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคที่มีความเป็นเอกภาพ มีทิศทางหรือแผนงานในการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นหนึ่งเดียวกัน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดจนบรรลุเป้าหมาย AEC ร่วมกัน AEC Blueprint ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก

1. การเป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วม ประกอบด้วยแผนงานส่งเสริมการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน และแรงงานมีฝีมืออย่างเสรี

2. การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของอาเซียน ประกอบด้วยแผนงานส่งเสริมการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านต่าง ๆ รวมถึงนโยบายการแข่งขัน สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ภาษี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเงิน การขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ

3. การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค ประกอบด้วยแผนงานส่งเสริมการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและลดช่องว่างของระดับการพัฒนาระหว่างสมาชิกเก่าและใหม่

4. การบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก ประกอบด้วยแผนงานส่งเสริมการรวมกลุ่มเข้ากับประชาคมโลกโดยเน้นการปรับประสานนโยบายเศรษฐกิจของอาเซียนและประเทศนอกภูมิภาค

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภายใต้แผนการดำเนินงานเดียวกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่น เกิดความเป็นเอกภาพ เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน และก่อให้เกิดการหมุนเวียนสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน แรงงาน และทรัพยากรทั่วภูมิภาคอาเซียน โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน (Single market and production-based) ภายใต้การเคลื่อนย้ายสินค้า และปัจจัยการผลิตเสรี เพื่อนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อุปสรรคสำคัญที่ประเทศสมาชิกอาเซียนต้องเร่งแก้ไขร่วมกัน คือ การลดความเหลื่อมล้ำของระดับการพัฒนา การยกระดับความพร้อมด้านการค้าและการลงทุน ทั้งการปฏิรูปกฎระเบียบ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณูปโภค การพัฒนามาตรการส่งเสริมการลงทุน และการอำนวยความสะดวกทางการค้า การพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการผลิตในภูมิภาคที่เข้มแข็ง

กลยุทธ์สำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมการค้าและการลงทุนเพื่อรองรับ AEC ก็คือ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งจะครอบคลุมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจทุกด้าน โดยจากข้อมูลของธนาคารโลกพบว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้ ดำเนินการโดยรัฐบาลหรืออยู่ภายใต้การมีส่วนเกี่ยวข้องระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบของการแปรรูปเพื่อการส่งออก ดำเนินกิจกรรมการผลิตในอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้ทักษะต่ำ เช่น สิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม โดยประเทศที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมการผลิตในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะแรงงานสูง หรืออุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูง หรือมีมูลค่าเพิ่มสูงในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ มาเลเซีย และได้หวัน ซึ่งสามารถดึงดูดเงินลงทุนในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูง เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ชิ้นส่วน

อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ ชิ้นส่วนยานยนต์ และเคมีภัณฑ์ รวมทั้งดำเนินการกระจายสินค้าจากแหล่งผลิต

นอกจากการเข้าร่วมในการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนแล้ว แรงผลักดันอีกส่วนหนึ่งในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษมาจากการข้อตกลงความร่วมมือระดับภูมิภาคอื่น ๆ เช่น ความร่วมมือในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (ACMECS) และแผนงานการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย - มาเลเซีย - ไทย (IMT-GT) ซึ่งเป็นความร่วมมือที่ให้ความสำคัญด้านการลงทุน จากข้อมูลของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) คาดว่าจะมีเขตเศรษฐกิจพิเศษในภูมิภาคอาเซียนรวมทั้งสิ้น 60 แห่ง ภายในปี 2558 โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษประมาณ 54 แห่ง จะตั้งอยู่ในประเทศ สปป.ลาว และ กัมพูชา นอกจากนี้ในอาเซียนยังมีเขตระเบียงเศรษฐกิจสิงคโปร์ - มาเลเซีย ที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้เมืองยะโฮร์บาห์รู ซึ่งเปิดดำเนินการตั้งแต่ปี 2555 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการลงทุนภาคบริการ 6 สาขา ประกอบด้วย อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การศึกษา ที่ปรึกษาทางการเงิน สุขภาพ โลจิสติกส์ และการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดนที่แตกต่างจากเขตอื่น ๆ ทั้งนี้การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งในประเทศอาเซียนส่วนใหญ่มีแนวทางที่สำคัญในการให้แรงจูงใจทั้งทางภาษีและมิใช่ภาษี มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดีกว่าปกติ มีกฎระเบียบที่ยืดหยุ่น และสนับสนุนนโยบายการเปิดประเทศมากกว่า (วิมล ปั่นคง, 2557)

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย มีมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว แต่ที่ผ่านมามีการพัฒนาในลักษณะนี้ภายใต้รูปแบบต่าง ๆ กัน ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรม (Industrial Estate: IE) เป็นรูปแบบการพัฒนาของพื้นที่เฉพาะ เขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone: EPZ) เป็นรูปแบบการพัฒนาของเมืองใกล้ท่าเรือหรือสนามบิน คลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse: BW) หรือร้านค้าปลอดอากร (Duty Free Shop: DFS) และเขตการค้าเสรี (Free Trade Zone: FTZ) หรือเขตการค้าปลอดภาษี (Duty Free Port) เป็นรูปแบบการพัฒนาของเมืองท่า และเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone: SBEZ) เป็นรูปแบบการพัฒนาของพื้นที่ตามแนวชายแดน นอกจากนี้ประเทศไทยมีการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับการพัฒนาในลักษณะของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ พื้นที่ในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกหรืออีสต์เทอร์นซีบอร์ด (Eastern Seaboard Development Program) ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ครอบคลุมพื้นที่การพัฒนาระยะแรก 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง และ

จะเชิงเทรา ที่รัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายให้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจเฉพาะขึ้นมา เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม และเทคโนโลยี โดยเป้าหมายสูงสุด คือ ต้องการให้พื้นที่นี้เป็นแกนหลักของการพัฒนาประเทศที่เป็นประตูเปิดเชื่อมโยงการพัฒนา (Gateway) ไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือพร้อมกับเชื่อมเส้นทางการค้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์กลางด้าน โลจิสติกส์ และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (เรวดี แก้วมณี, 2556)

โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยได้เริ่มอย่างจริงจังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรก (พ.ศ. 2504 - 2509) ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศ และอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า เพื่อช่วยปรับดุลชำระเงินของประเทศให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามรัฐบาลในสมัยนั้นก็ยังไม่กล้าตัดสินใจให้แน่ชัดว่ารัฐควรเป็นผู้ลงทุนจัดพื้นที่ให้เป็นนิคมอุตสาหกรรม สมควรมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นกรณี ๆ ไป แต่ก็ได้ประกาศเขตส่งเสริมการลงทุนขึ้นเพื่อให้ผู้ลงทุนตั้งกิจการในพื้นที่ที่กำหนดไว้

ในระบอบเผด็จการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก จนถึงสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 อุตสาหกรรมได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในย่านรังสิต ปู่เจ้าสมิงพราย สุขสวัสดิ์ ราษฎร์บูรณะ พระประแดง สมุทรปราการ อ้อมน้อย และนนทบุรี ได้มีการจัดตั้งโรงงานต่าง ๆ ขึ้นอย่างมากมาย ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาแหล่งสลัม ปัญหาเรื่องการติดขัดในระบบการจราจร และปัญหาความไม่มีระเบียบเรียบร้อยในการขยายตัวของอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้รัฐบาลไม่สามารถควบคุมและให้บริการได้อย่างทั่วถึง รัฐบาลจึงเริ่มมองเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมี นิคมอุตสาหกรรม โดยมอบให้กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นผู้พิจารณาจัดตั้งนิคม-อุตสาหกรรมแห่งแรกขึ้น คือ “นิคมอุตสาหกรรมบางชัน” ได้รับงบประมาณก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512-2517 เป็นเงิน 30 ล้านบาท และเพื่อเร่งรัดให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมให้รวดเร็วยิ่งขึ้น ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลการค้า และส่งเสริมการใช้แรงงานภายในประเทศ จึงได้มีการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมส่งออกขึ้น โดยรวมอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน และการที่ให้ทางราชการ โดยกรมโรงงานอุตสาหกรรม ดำเนินการนิคมอุตสาหกรรมในรูปแบบของทางราชการทำให้ขาดความคล่องตัวในการบริหาร จึงได้จัดตั้ง การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ขึ้นให้มีฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมส่งออก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ตามประกาศของคณะปฏิวัติ

ฉบับที่ 399 โดยให้รับโอนทรัพย์สินหนี้สิน ความรับผิดชอบ ตลอดจนธุรกิจของนิคมอุตสาหกรรม บางชั้นมาดำเนินการ และให้มีขอบเขตการดำเนินงานเกี่ยวกับพื้นที่อุตสาหกรรม 2 ลักษณะ คือนิคม อุตสาหกรรมทั่วไป อันเป็นเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับประกอบ อุตสาหกรรม และกิจการอื่นที่ เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออก อันเป็น เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับประกอบอุตสาหกรรม และกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่อง กับการประกอบอุตสาหกรรม เพื่อส่งผลิตภัณฑ์ออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ทรัพย์สินดังกล่าว เมื่อหักหนี้ออกแล้วให้ถือเป็นทุนของ กนอ. และเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น กนอ. ได้ขอให้ยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติดังกล่าว และขอให้ใช้พระราชบัญญัติ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 แทน (ราชกิจจานุเบกษา, 2522 24 มีนาคม) แต่ การดำเนินการของนิคมอุตสาหกรรมยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ได้แก่

1. ขอบเขตของกิจกรรม ยังจำกัดอยู่เฉพาะการประกอบการด้านอุตสาหกรรม
2. ขาดอิสระด้านการเงิน บุคลากร และการบริหารจัดการ
3. ขาดความคล่องตัวในการจัดหาที่ดินเพื่อจัดตั้งหรือขยายพื้นที่นิคม
4. ไม่มีอำนาจในการจดทะเบียน อนุมัติ และอนุญาตแทนหน่วยงานอื่น ๆ

(สำนักงานกฎหมายมีชัย ฤชุพันธุ์ จำกัด, 2547)

แม้นิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศไทย ในช่วงที่ผ่านมา แต่แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมและเขตอุตสาหกรรมส่งออกมีข้อจำกัดที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 นิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกจำกัดประเภทธุรกิจไว้ เฉพาะ “อุตสาหกรรม” “อุตสาหกรรมส่งออก” และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมส่งออกเท่านั้น ทำให้นิคมอุตสาหกรรม และเขตอุตสาหกรรมส่งออกไม่สามารถ รองรับธุรกิจอื่นอันเป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจได้ เช่น การเกษตร การท่องเที่ยว การขนส่ง และการบริการ เป็นต้น

ประการที่ 2 องค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการนิคมอุตสาหกรรม และเขต อุตสาหกรรมส่งออกไม่มีอำนาจในการให้บริการแก่ผู้ประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรม และ เขตอุตสาหกรรมส่งออกแบบเบ็ดเสร็จ ทำให้การให้บริการแก่ผู้ประกอบการล่าช้า และไม่มี ประสิทธิภาพตามที่ควรจะเป็น

ข้อจำกัดทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดการพัฒนาแนวคิด “เขตเศรษฐกิจ พิเศษ” (Special Economic Zone) ขึ้น เพื่อแก้ไขข้อจำกัดทั้งสองประการดังกล่าว โดยเขตเศรษฐกิจ พิเศษมีสาระสำคัญ ๆ 3 ประการ คือ

1. เขตเศรษฐกิจพิเศษไม่มีการจำกัดประเภทของธุรกิจ โดยนอกจากการอุตสาหกรรมแล้ว ผู้ประกอบการภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษยังสามารถประกอบธุรกิจการเกษตร การปศุสัตว์ การประมง การท่องเที่ยว การขนส่งการเคหะ และการก่อสร้าง การวิจัยและการผลิตที่ต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง ตลอดจนการค้าและการบริการด้วย
2. ผู้อาศัยและผู้ประกอบธุรกิจในเขตเศรษฐกิจพิเศษจะต้องได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีอากร
3. องค์กรบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจะต้องมีอำนาจอำนวยความสะดวก และให้บริการแก่ผู้ประกอบการและผู้อาศัยในเขตเศรษฐกิจพิเศษทุกเรื่อง เพื่อให้การประกอบธุรกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ

สาระสำคัญของเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งสามประการดังกล่าวข้างต้น จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในเวทีการค้าระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ รวมทั้งช่วยกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่เฉพาะที่ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ อันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรงในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพพอที่จะพัฒนาเป็นฐานอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศได้ โดยเฉพาะเมื่อประเทศเพื่อนบ้านของไทยได้เปิดประเทศ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างความเจริญให้ประเทศ และให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจึงเริ่มได้รับความสนใจ ประกอบภูมิประเทศที่เป็นเหมือนศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ ได้แก่ เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย มีแนวชายแดนระยะทางประมาณ 5,656 กิโลเมตร มีด่านการค้าชายแดนจำนวน 91 จุด เป็นจุดผ่านแดนถาวร 38 จุด จุดผ่อนปรนการค้า 53 จุด มูลค่าการค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 4 ประเทศมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกิดความร่วมมือ และมีข้อตกลงทางการค้าในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอนุภูมิภาค พร้อมทั้งบริเวณพื้นที่ชายแดนของไทยเองได้มีการพัฒนาปัจจัยด้านต่าง ๆ มาแล้วในระลอกหนึ่ง ทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การค้า และบริการ โดยบางพื้นที่มีสภาพทางกายภาพและศักยภาพเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างมาก (ดำรง แสงทวีเลิศ และ นันธิกา ทังสุพานิช, 2545) การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนที่มีการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงมีความได้เปรียบและเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษได้มากกว่าพื้นที่อื่น

โดยในสมัยรัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2547 อนุมัติให้สร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่อำเภอ

แม่สอด จังหวัดตาก เพื่อให้ แม่สอดเป็นเมืองเศรษฐกิจการค้าชายแดน เพราะมีศักยภาพและความพร้อมของเมืองสูงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การลงทุนภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตร และการท่องเที่ยว ในสมัยของรัฐบาลชุดนี้เองที่ได้มีการจัดทำร่างกฎหมายขึ้นมา 1 ฉบับ ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. ... ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติในหลักการของร่างพระราชบัญญัติฯ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2548 และพยายามผลักดันให้ร่างดังกล่าวผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร แต่ได้รับการคัดค้านและต่อต้านจากภาคประชาชนอย่างรุนแรง เนื่องจากเห็นว่าเป็นกฎหมายที่ลดอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะจากการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ใด ๆ จะมีผลให้คนในท้องถิ่นหมดอำนาจ ลดอนสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ทั้งนี้ด้วยเขตเศรษฐกิจพิเศษสามารถจัดการทรัพยากรทั้งหมดในพื้นที่ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นการครอบครองที่ดินการจ้ระบบชลประทาน การจัดการป่าไม้ และทะเล ในที่สุดชุมชนและองค์กรท้องถิ่นก็จะไม่สามารถจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อการทำมาหากินได้ และอาจจะนำไปสู่การทำลายเศรษฐกิจชุมชนและสังคมท้องถิ่นให้อ่อนแอและล่มสลายในที่สุด และเป็นการออกกฎหมายเพื่อสนองนายทุนต่างชาติให้การลงทุนในทุก ๆ ด้านได้อย่างไร ขอบเขต ซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์ และสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญจนทำให้ต้องชะลอ และสิ้นสุดวาระของรัฐบาลไปก่อน (เรวดี แก้วมณี, 2556)

การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศนั้น เป็นกระบวนการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของแต่ละประเทศให้ความสำคัญอยู่ตลอด โดยการพัฒนาดังกล่าวเมื่อถึงระดับหนึ่งแล้วมีแนวโน้มที่จะทำให้ประชาชนในประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากรัฐบาลสามารถนำรายได้ที่เกิดขึ้นมาพัฒนาทั้งระบบโครงสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณสุข การศึกษา สร้างอาชีพ สร้างการลงทุนที่ต่อยอดการพัฒนาประเทศในอนาคตได้ โดยที่รูปแบบการพัฒนาในทางเศรษฐกิจอาจมีอยู่ด้วยกันหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นการลงทุนโดยภาครัฐเอง การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศผ่านการสร้างกลุ่มองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งระบบ และการพัฒนาโดยมุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ที่มีศักยภาพเพื่อดึงดูดนักลงทุน การเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษในแต่ละประเทศจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นแรงจูงใจให้กับผู้ลงทุน และผู้ประกอบการในการที่จะลงทุนภายใต้แรงจูงใจที่อาจมีความแตกต่างจากพื้นที่ปกติของประเทศ โดยความแตกต่างนั้นอาจเกิดขึ้นจากการให้สิทธิประโยชน์ที่แตกต่างกัน รูปแบบของการใช้พื้นที่ การบริหารจัดการของพื้นที่ เป็นต้น การเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษอาจถูกจัดตั้งขึ้นมาด้วยรูปแบบที่มีความแตกต่างกัน โดยขึ้นกับวัตถุประสงค์ของแต่ละประเทศ รูปแบบของนิคมอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมส่งออก

เขตส่งเสริมการลงทุน เขตประกอบการเสรี เขตการค้าเสรี เขตเกษตรเศรษฐกิจ เป็นต้น ทั้งนี้ ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษ นำมาซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจของพื้นที่ผ่านการลงทุนของผู้ประกอบการ มีการผลิตสินค้าบริการที่เพิ่มขึ้น มีการจ้างงานที่จะเพิ่มขึ้น ตลอดจนมีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่พื้นที่ ทำให้เกิดการใช้จ่ายจากทรัพยากรของพื้นที่ที่สูงขึ้น นอกจากนี้การเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษในระดับประเทศจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระจายความเจริญมายังพื้นที่เป้าหมาย ยกระดับการดำรงชีพของประเทศให้สูงขึ้น ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ที่สูงขึ้น มีการยกระดับการผลิตเชิงอุตสาหกรรม

บทที่ 5

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษใน จังหวัดสระแก้ว

การวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว โดยได้เลือกพื้นที่ในจังหวัดสระแก้วที่ถูกกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลง และได้รับผลกระทบจากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากบุคคลในพื้นที่ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เรียบเรียง สรุป และใช้วิธีการพรรณนาเชิงเนื้อหา เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วในช่วงปี 2557-2562 ผลการศึกษาแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

1. ที่มาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย-กัมพูชา ในจังหวัดสระแก้ว
2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
3. ปัญหาจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว
4. สรุป

ที่มาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย-กัมพูชา ในจังหวัดสระแก้ว

จากแนวคิดและประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ และการขนส่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยภาครัฐได้มีการร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจชายแดน โดยวัตถุประสงค์สำคัญจะเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามตะเข็บของชายแดน ซึ่งประเทศไทยมีชายแดนติดต่อกับหลายประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชา ซึ่งหากรวมภาคใต้ก็จะมีมาเลเซีย โดยเหตุผลสำคัญประเทศไทยต้องการพัฒนาพื้นที่เขตลงทุนอุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรมให้เป็นประตูรองรับการเชื่อมโยงโครงการ ไม่ว่าจะเป็น GMS: Great Makong Subregion ที่เป็นโครงการภายใต้ธนาคารพัฒนาเอเชีย: ADB Bank และโครงการ ACMECS ซึ่งเป็นความริเริ่มของอดีตนายกรัฐมนตรี

(พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) ที่ต้องการพัฒนาเมืองคู่แฝดระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะต้องการเชื่อมโยงกับประเทศจีนตอนใต้ โดยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนที่น่าจะเป็นรูปธรรมและน่าจะเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ทางส่วนเหนือของจังหวัดเชียงราย อาจจะเป็นที่แม่สายหรือที่อำเภอเชียงของ ซึ่งจะมีเส้นทางเชื่อมโยงกับเมืองเซียงรุ่ง และเมืองคุนหมิง ที่อยู่ในมณฑลยูนนานของประเทศจีนตอนใต้ สำหรับโครงการนำร่องเศรษฐกิจชายแดนอีกแห่งหนึ่ง จะเป็นบริเวณชายแดน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก กับเมืองเมียวดี ของพม่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้โครงการ เขตเศรษฐกิจชายแดนกลายเป็นประเด็นในปัจจุบันก็เนื่องจากรัฐบาลต้องการจะให้มีการส่งเสริมการลงทุนจากประเทศเพื่อนบ้าน หรือจากนักลงทุนต่างชาติ รวมทั้ง นักลงทุนท้องถิ่นให้มาลงทุนในบริเวณพื้นที่รัฐบาลจะจัดสรรตามตะเข็บชายแดน โดยการใช้ประโยชน์จากแรงงานต่างด้าวที่จะสามารถเข้ามาทำงานได้แบบเข้าไปเย็นกลับ อีกทั้งยังสามารถนำเข้าวัตถุดิบและส่งออกได้โดยเสรี นอกจากนี้จะเป็นแหล่งรองรับการเคลื่อนย้ายฐานการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน (Labour insentive) และอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะวัตถุดิบประเภทไม้ โดยผู้ที่ลงทุนในเขตอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจะได้รับสิทธิประโยชน์จากการยกเว้นภาษีนำเข้า การยกเว้นภาษีเงินได้ รวมถึงการตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บน และศูนย์กระจายสินค้าด้านโลจิสติกส์ (Logistics) (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว, 2557, หน้า 8 - 10)

แต่การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในช่วงที่ผ่านมายังไม่เกิดผลที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากมีข้อจำกัด และปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยเฉพาะในประเด็นด้านความต่อเนื่องของงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง และการบริหารจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินสำหรับจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษซึ่งใช้เวลาค่อนข้างมากในการดำเนินงาน

ในปี 2556 ประเทศไทยได้เตรียมความพร้อมเพื่อใช้ประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งส่งผลให้พื้นที่ชายแดนมีบทบาทสำคัญในการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศในภูมิภาคโดยต้องเร่งพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้สามารถรองรับการลงทุน และอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนเพิ่มศักยภาพผู้ประกอบการในพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์จากการพัฒนา และบริหารจัดการผลกระทบอันอาจเกิดจากการพัฒนา อาทิ การเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน การลักลอบนำเข้า - ส่งออกสิ่งผิดกฎหมายข้ามพรมแดนเข้าสู่พื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ประกอบกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจใหม่เพื่อรองรับการลงทุนจะช่วยลดการกระจุกตัวของการลงทุนในพื้นที่ภาคกลางและสนับสนุนเป้าหมายของไทยในการหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 ภายใต้รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (2554-2557) จึงได้มีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย โดยมีคณะกรรมการนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ) ที่ได้จัดตั้งขึ้นในขณะนั้น มีหน้าที่ในการพิจารณาเห็นชอบและติดตามกำกับดูแลแผนงาน โครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย แต่เนื่องจากสภาพความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมิได้มีความคืบหน้าจากข้อเสนอของโครงการดังกล่าวแต่ประการใด

ในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เกิดความไม่สงบทางการเมืองจนนำไปสู่การรัฐประหารขึ้นในประเทศไทย นำโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะ การเข้ามาของรัฐบาลทหารครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับรัฐบาล จึงได้มีการประกาศใช้มาตรา 44 เร่งรัดให้เกิดโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในบริเวณพื้นที่ชายแดนขึ้น เพื่อพยายามกระตุ้นการลงทุนจากภาคเอกชน และเป็นส่วนหนึ่งของแผนที่นำทาง (Roadmap) สนับสนุนการพัฒนาประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน และแก้ปัญหาความมั่นคงบริเวณชายแดน

การออกคำสั่งหัวหน้า คสช. ด้วยอำนาจตามมาตรา 44 ในการประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในครั้งนี้เป็นการประกาศใช้ท่ามกลางความไม่สงบ ซึ่งไม่มีความเป็นประชาธิปไตย โดยมีการกำหนดนโยบายที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เช่น การเร่งรัดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 10 จังหวัด การให้ยกเลิกกระบวนการจัดทำผังเมืองในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ขาดการรับฟังความเห็นหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้ามขั้นตอนการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) โดยให้ดำเนินโครงการไปก่อนทำ EIA จะแล้วเสร็จ และการตั้งสำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เพื่อรวมอำนาจการบริหารจัดการน้ำเข้าสู่ราชการส่วนกลาง ฯลฯ

จนวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2557 ได้มีคำสั่งที่ 72/2557 แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) โดยมีหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (หน.คสช.) เป็นประธานกรรมการ ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมเป็นกรรมการ และเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้ หน.คสช. ได้มีดำริให้มีการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในทุกภาค/ช่องทางที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษอย่างจริงจังและต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา

รัฐบาลจึงได้มีนโยบายจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริมการค้า การตลาด

การลงทุน การจ้างงาน และการใช้วัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีเป้าหมายหลักของการดำเนินนโยบายเพื่อสร้างฐานการผลิตเพื่อเชื่อมโยงกับอาเซียน และพัฒนาเมืองชายแดน ประกอบด้วยกลยุทธ์ในการดำเนินการหลัก 4 ประการ คือ 1. สนับสนุนพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ 2. สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน 3. สนับสนุนผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็ก รวมถึงการลงทุนต่อเนื่องของไทย 4. จัดระเบียบพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน โดยเฉพาะการบริหารแรงงานต่างด้าวและอื่น ๆ ที่จำเป็น นอกจากนี้เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ยังสามารถใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านการคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียนตามข้อตกลงการค้าเสรี และข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น รัฐบาลได้กำหนดพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดตั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งหมด 10 พื้นที่ ได้แก่ ตาก สงขลา มุกดาหาร สระแก้ว ตราด เชียงราย กาญจนบุรี หนองคาย นครพนม และนราธิวาส ในแต่ละจังหวัดล้วนเป็นพื้นที่ชายแดนที่ตั้งอยู่บนแนวระเบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS Economic corridors) เกิดความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย เมียนมาร์ สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) จึงสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตในพื้นที่ใกล้เคียง และเขตเศรษฐกิจ รวมทั้งฐานการผลิตของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนาการค้าชายแดนในระดับภูมิภาค เป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทย ในตลาดประเทศเพื่อนบ้าน และเตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) (สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, 2558)

ภาพที่ 5-1 แผนพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน (พิชัย อุทัยเชษฐ, 2558, หน้า 9)

ที่ผ่านมาได้มีนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบของนิคมอุตสาหกรรม โดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment: BOI) และพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนในปี 2520 โดยปัจจุบัน BOI ได้แบ่งเขตการลงทุนออกเป็น 3 เขต โดยมีสิทธิประโยชน์ และเงื่อนไขที่ต่างกัน สำหรับในส่วนของเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดนไทยนั้น ได้เริ่มมีโครงการจากการผลักดันของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ภายใต้ กลยุทธ์การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการระเบียงเศรษฐกิจ (Economic corridors) โดย ADB ได้บรรจุแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษไว้เป็นแผนปฏิบัติการ (Action plan) เพื่อการเปลี่ยนระเบียบขนส่ง (Transport corridors) ให้เป็นระเบียงเศรษฐกิจ ซึ่งทาง ADB ได้ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อเสนอแนะเชิงเทคนิค กลยุทธ์ในการสร้างและดำเนินการ เขตเศรษฐกิจพิเศษในอนุภูมิภาค ตลอดจนการให้การสนับสนุนทางการเงินในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเชื่อมต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคเข้าด้วยกัน รวมถึงการเชื่อมต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษไปยังท่าเรือ จุดกระจายสินค้า และตลาดปลายทาง ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้มีการริเริ่มแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ โดยเฉพาะบริเวณชายแดนในปี 2556 ในรูปแบบของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา, 2560)

โดยภายหลังการประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ภายใต้การดำเนินงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ครั้งที่ 1/2557 เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2557 ซึ่งมี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นประธานฯ ที่ประชุมฯ ได้ให้ความเห็นชอบพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดตั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะแรกของไทยใน 5 พื้นที่ชายแดน เพื่อให้สามารถก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างสมบูรณ์ในปี 2558 ได้แก่ 1. แม่สอด 2. รัษฎาประเทศ 3. ตราด 4. มุกดาหาร 5. สะเดา (ด่านศุลกากรสะเดาและปาดังเบซาร์) โดยเน้นการตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน เพิ่มการจ้างงาน และสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้ประชาชน แก้ปัญหาแรงงานต่างด้าวลักลอบเข้ามายังพื้นที่ตอนใน ปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าเกษตรผิดกฎหมายจากประเทศเพื่อนบ้าน และปัญหาความแออัดบริเวณด่านชายแดน อีกทั้งที่ประชุม กนพ. ได้เห็นชอบหลักเกณฑ์ และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้ง เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 4 เรื่อง ได้แก่ 1. สิทธิประโยชน์สำหรับการลงทุน 2. การให้บริการจุดเดียวแบบเบ็ดเสร็จ 3. มาตรการสนับสนุนการใช้แรงงานต่างด้าว 4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด่านศุลกากรในพื้นที่เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และเชื่อมโยงในภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนซึ่งรัฐจะสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์ด้านการส่งเสริมการลงทุน การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวแบบไป-กลับ การให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ และบริการอื่นที่จำเป็น (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559)

กรอบแนวคิดในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

จากการศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศพบว่าส่วนใหญ่เขตเศรษฐกิจพิเศษจัดตั้งขึ้นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ ดึงดูดการลงทุน เพิ่มการจ้างงานและการรับการค้าทอดเทคโนโลยี และเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศโดยรวม โดยแม้ว่าจุดมุ่งเน้นของการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในแต่ละประเทศจะมีความหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกัน อาจสรุปได้เบื้องต้นว่าองค์ประกอบหลักที่ทำให้การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศประสบความสำเร็จ มีดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยรวมของการพัฒนาประเทศ
2. กิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องสอดคล้องกับจุดแข็งและศักยภาพของพื้นที่
3. ที่ตั้งของเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่ในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์สำคัญเชื่อมโยงกับโครงข่ายการคมนาคมขนส่งหลัก ตลาดและแหล่งวัตถุดิบ
4. กลไกการบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องมีความคล่องตัว
5. มาตรการและสิทธิประโยชน์เพื่อส่งเสริมการลงทุนสามารถแข่งขันกับประเทศคู่แข่ง
6. การบังคับใช้กฎระเบียบต้องมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการอำนวยความสะดวกในการลงทุน นอกจากนี้การขับเคลื่อน และบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษในต่างประเทศใช้กลไกในส่วนกลางประสานงานกับกลไกในระดับพื้นที่เป็นหลัก แต่มีการกำหนดบทบาท และอำนาจหน้าที่ในระดับที่แตกต่างกันเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับระบบการบริหารจัดการของแต่ละประเทศ

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ลดความเหลื่อมล้ำของการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเสริมสร้างความมั่นคงบริเวณชายแดน รวมทั้งเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศเพื่อใช้ประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยภาครัฐให้การสนับสนุนในส่วนที่เป็นองค์ประกอบหลักของการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกการ

ลงทุนของภาคเอกชน (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559, หน้า 1-3)

องค์ประกอบหลักของการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

1. การกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน
2. การให้สิทธิประโยชน์ในการลงทุน
3. การจัดตั้งศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One Stop Service: OSS) ด้านการลงทุน
4. การบริหารจัดการด้านแรงงานและการจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงาน

สาธารณสุขและความมั่นคง

5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร

นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนยังได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตรชายแดนโดยสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์การเกษตรในพื้นที่ สนับสนุนให้มีการรวบรวมและรับซื้อสินค้าเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพหรือแปรรูปใช้เป็นวัตถุดิบภายในประเทศ เพื่อลดปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าเกษตร และผลกระทบต่อตลาดสินค้าเกษตรในประเทศ (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559, หน้า 3 - 4)

การกำหนดที่ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

การพัฒนาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษของไทยในระยะแรกให้ความสำคัญกับพื้นที่ชายแดน เนื่องจากรัฐบาลมีความประสงค์ในการจัดระเบียบพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน ใช้วัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้านมาผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ใช้ประโยชน์จากแรงงานต่างด้าวที่มีค่าจ้างแรงงานไม่สูงมากนัก และใช้ประโยชน์จากที่ตั้งบนแนวระเบียงเศรษฐกิจเพื่อเข้าถึงตลาดในประเทศเพื่อนบ้านและเพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจในภูมิภาค

ดังนั้น คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ในการประชุมครั้งที่ 1/2557 เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 จึงได้คัดเลือก และจัดลำดับความสำคัญพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพเหมาะสมในการพัฒนาเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของประเทศ โดยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

1. ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์มีความได้เปรียบ โดยเป็นพื้นที่ชายแดนตามแนวระเบียงเศรษฐกิจที่ประเทศเพื่อนบ้านมีความพร้อมที่จะเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามพรมแดน ทั้งในด้านการคมนาคมขนส่ง และการอำนวยความสะดวกการผ่านแดน
2. พื้นที่มีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนา ได้แก่ 1. ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ และมีการผลิตและฐานการลงทุนที่โดดเด่น หรือมีโอกาสในการขยายตัวเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภูมิภาค 2. มีปัจจัยการผลิต หรือมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต (ที่ดิน วัตถุดิบ

แรงงาน) และมีตลาดที่มีศักยภาพ 3. มีความพร้อมและมีปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาในระดับดี เช่น โครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์เครือข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การอำนวยความสะดวกด้านการเงินและการลงทุน และความพร้อมด้านแรงงาน เป็นต้น 4. ไม่มีปัญหาภัยพิบัติรุนแรง และ 5. ไม่มีผลกระทบต่อความมั่นคง

3. พื้นที่ที่มีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาเป็นพิเศษหรือเร่งด่วน เพื่อใช้ประโยชน์จากการพัฒนาในภูมิภาคที่เกิดขึ้นหรือมีแผนจะเกิดขึ้นในอนาคตหรือเป็นพื้นที่ที่ไทยได้ตกลงร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อพัฒนาร่วมกันบนพื้นฐานของความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของแต่ละประเทศ หรือการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่ที่จะช่วยแก้ปัญหา/ ข้อจำกัดของภูมิภาค/ประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ

4. ประชาชนและทุกภาคส่วนในพื้นที่ให้การยอมรับและการสนับสนุน เนื่องจากเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาโดยตรงและเป็นผู้สนับสนุนให้การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนประสบความสำเร็จ โดยมีการจัดทำเวทีหารือและรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่เพื่อประเมินผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ รวมทั้งเตรียมแนวทางการป้องกันและลดผลกระทบดังกล่าว

5. ประเทศเพื่อนบ้านมีการพัฒนาหรือมีแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งไทยสามารถใช้ประโยชน์จากโอกาสการเชื่อมโยงภูมิภาคในบริบทประชาคมอาเซียน เชื่อมโยงการค้าการลงทุนกับเขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศเพื่อนบ้าน

เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงได้ข้อสรุป พื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพ และเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษรวม 10 แห่ง โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น 2 ระยะ เพื่อให้สามารถผลักดันการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมชัดเจน และสอดคล้องกับความพร้อมของพื้นที่ ดังนี้

ที่ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ระยะที่ 1 ได้แก่ พื้นที่ชายแดนในจังหวัดตาก สระแก้ว ตราด มุกดาหาร และสงขลา

ที่ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ระยะที่ 2 ได้แก่ พื้นที่ชายแดนในจังหวัดหนองคาย เชียงราย นครพนม กาญจนบุรี และนราธิวาส (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559, หน้า 6 - 8)

เมื่อมีการประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสำหรับการลงทุนของภาคเอกชนใน 10 พื้นที่ ทำให้สถานการณ์ราคาที่ดินในพื้นที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้ภาคเอกชนบางส่วนไม่สามารถจัดหาที่ดินเพื่อการลงทุนได้ นอกจากนี้ พื้นที่บางส่วนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนยังเป็นพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ พื้นที่ของรัฐที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และพื้นที่ป่าเสื่อม

โทรม ดังนั้น แม้ว่าองค์ประกอบของการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่ง สศช. ในฐานะฝ่ายเลขานุการ กนพ.นำเสนอในระยะแรกจะมีได้มีการกำหนดเรื่องการจัดหาที่ดินของรัฐเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนา เนื่องจากต้องการให้เป็นไปตามกลไกการตลาด แต่เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการลงทุนของภาคเอกชนและแก้ไขปัญหาการได้มาซึ่งที่ดินสำหรับการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน กนพ. จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดหาที่ดินและการบริหารจัดการ (ตามคำสั่งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่ 1/2558 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2558 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการภายใต้คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ) เพื่อทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกพื้นที่ของรัฐจากข้อเสนอของจังหวัดที่มีเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อจัดสรรให้หน่วยราชการ และให้เอกชนหรือการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เช่า เพื่อใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่พัฒนาในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยในการกำหนดพื้นที่เพื่อใช้ในการพัฒนาดังกล่าวพิจารณาจากพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ของรัฐที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และมีผลกระทบต่อภาคประชาชนน้อยที่สุด ทั้งนี้ การที่ภาครัฐจัดหาที่ดินเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนั้นเป็นแนวทางที่ใช้สนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในต่างประเทศหลายแห่งเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและภาคเอกชนสามารถลงทุนได้โดยเร็ว อย่างไรก็ตาม ใด ๆ ก็ดี วิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินจะแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี เช่น มาเลเซียสามารถบังคับใช้กฎหมายผังเมือง และผังเฉพาะพื้นที่ให้เป็นเครื่องมือ และกลไกในการรวบรวมที่ดินสำหรับพัฒนาได้รวดเร็ว มีการกำหนดราคาประเมินที่ดินอย่างชัดเจนและสามารถบังคับใช้ได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 28)

วิธีการดำเนินงาน

1. ออกประกาศเพิกถอนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และพื้นที่ที่หน่วยงานราชการไม่ได้ใช้ประโยชน์ โดยกระทรวงมหาดไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำรายละเอียดและเสนอหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเพื่อใช้อำนาจตามมาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 เพื่อดอนสภาพที่ดินของรัฐประเภทต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จโดยเร็วแทนการดำเนินงานตามกระบวนการปกติ
2. กำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวตกเป็นที่ราชพัสดุสำหรับใช้ประโยชน์ในการเป็นพื้นที่พัฒนาในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และกรมธนารักษ์เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน และดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน
3. กำหนดรายละเอียดระยะเวลาการเช่า หลักเกณฑ์วิธีการ เงื่อนไขการจัดให้เช่าที่ราชพัสดุในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และขั้นตอนการคัดเลือกผู้ลงทุน

4. จัดสรรที่ดินให้หน่วยงานราชการใช้ประโยชน์ เอกชน และการนิคมอุตสาหกรรม แห่งประเทศไทย (กนอ.) เช่า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 29)

การเช่าที่ราชพัสดุเพื่อใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

1. ระยะเวลาการเช่า มีระยะเวลาการเช่า 50 ปี และอาจต่อสัญญาเช่าได้อีก 50 ปี

2. อัตราค่าเช่าและค่าธรรมเนียมการจัดให้เช่า

- อัตราค่าเช่ารายปี อยู่ระหว่าง 24,000 – 40,000 บาท/ไร่/ปี โดยในแต่ละพื้นที่จะ ปรับปรุงอัตราค่าเช่าเพิ่มร้อยละ 15 ทุก 5 ปี สำหรับอัตราค่าเช่าของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ให้ส่วนลดร้อยละ 30 จากอัตราค่าเช่าของเอกชนเป็นไปตามระเบียบกรมธนารักษ์ที่ใช้กับรัฐวิสาหกิจ

- ค่าธรรมเนียมการจัดให้เช่าที่ดิน (ค่าธรรมเนียมแรกเข้าสำหรับการเช่าที่ดินต่อไร่ ตลอดระยะเวลา 50 ปี) เป็นอัตราขั้นต่ำของแต่ละพื้นที่ที่กำหนดโดยทางราชการซึ่งภาคเอกชนและ กนอ. ใช้อัตราเดียวกันอยู่ระหว่าง 160,000 – 300,000 บาท โดยสามารถชำระครั้งเดียวหรือผ่อนส่ง ได้ 5 ปี (จ่ายปีที่ 6-10)

3. หลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขการเช่า และขั้นตอนการคัดเลือกผู้ลงทุนหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเป็นไปตามระเบียบของกรมธนารักษ์ในรูปแบบกลไกของคณะกรรมการคัดเลือก และเจรจาผู้ลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดย กนพ. ได้แต่งตั้ง คณะกรรมการดังกล่าว ซึ่งมีอธิบดีกรมธนารักษ์ เป็นประธานผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็น กรรมการ และมีผู้อำนวยการกองบริหารที่ราชพัสดุภูมิภาคกรมธนารักษ์ เป็นฝ่ายเลขานุการฯ มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขการเช่า และขั้นตอนการคัดเลือกและ เสนอต่อรองผู้เสนอการลงทุน รวมทั้งระยะเวลาในการดำเนินการ สรรหา คัดเลือกผู้ลงทุน โดยให้พิจารณาตามผลประโยชน์ และข้อเสนอด้านการลงทุนพัฒนาพื้นที่ที่ก่อให้เกิดคุณค่าสูงสุด ต่อประเทศเป็นสำคัญ

คณะทำงานฯ ได้กำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนการคัดเลือกผู้พัฒนาพื้นที่ในเขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษชายแดน ซึ่งได้รับความเห็นชอบจาก กนพ. แล้ว ดังนี้

- หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน สำหรับ ภาคเอกชนเช่า แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 แผนผังการใช้ที่ดิน/ แนวคิดการจัดทำแผนแม่บท เบื้องต้น น้าหนัก (ร้อยละ) 55 โดยมีส่วนที่ให้แก่แนสำหรับสิ่งที่ให้คุณค่าแก่ชุมชนและสังคมและ การจัดสรรพื้นที่สำหรับ SME เพื่อสนับสนุนการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและการสร้าง โอกาสให้ SME สามารถลงทุนได้ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ส่วนที่ 2 รูปแบบจำลองเชิงธุรกิจ

กรอบระยะเวลาดำเนินการ และความเป็นไปได้ในเชิงการเงิน น้ำหนัก (ร้อยละ) 25 ส่วนที่ 3
ข้อเสนอผลประโยชน์ตอบแทนการเช่า (ค่าธรรมเนียมการจัดให้เช่าขั้นต่ำที่ทางราชการกำหนด
บาท/ไร่/50 ปี) น้ำหนัก (ร้อยละ) 20

- คุณสมบัติของผู้เสนอการลงทุน (ทุนจดทะเบียน) เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย
มีทุนจดทะเบียนไม่ต่ำกว่า 50 ล้านบาท ทั้งนี้ กรณีกิจการร่วมค้าให้มีมูลค่าทุนจดทะเบียนรวมกัน
ไม่ต่ำกว่า 50 ล้านบาท และมีผลงานที่ประสบความสำเร็จย้อนหลังไม่เกิน 3 ปี หรือประสบการณ์
ในการพัฒนาที่ดินในลักษณะของนิคมอย่างน้อย 1 โครงการ โดยจะเป็นผลงานหรือประสบการณ์
ของบริษัทใดบริษัทหนึ่งที่เกี่ยวข้องธุรกิจ ก็ได้

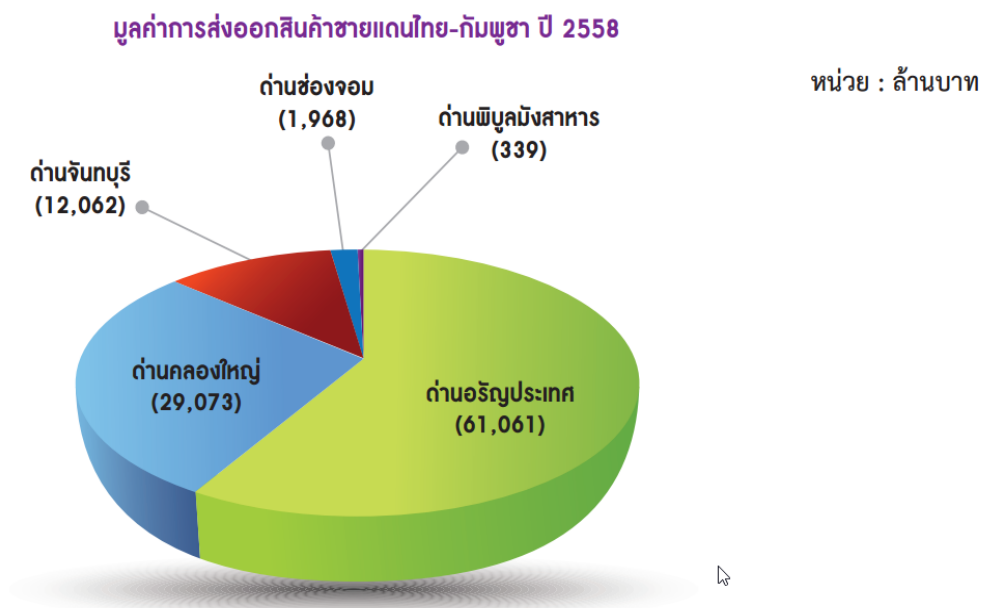
- กรอบระยะเวลาการดำเนินการสรรหา และคัดเลือกผู้พัฒนาพื้นที่ในเขตพัฒนา
เศรษฐกิจพิเศษชายแดน ระยะเวลาดำเนินการรวม 117 วัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 33-34)

ภาพที่ 5-2 การพัฒนาเขตเศรษฐกิจของประเทศไทยใน 10 จังหวัด (พิชัย อุทัยเชกฐ์, 2558, หน้า 2)

ในส่วนของจังหวัดสระแก้ว นับว่าเป็นหนึ่งในจังหวัดซึ่งมีศักยภาพตามที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในระยะแรก เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน เนื่องจากเป็นจังหวัดชายแดนที่มีพื้นที่ติดกับประเทศกัมพูชาและเวียดนาม มีมูลค่าการค้าชายแดนในปี 61 นั้น มีมูลค่ารวม 72,672 ล้านบาท โดยแยกเป็นสินค้าส่งออกไปประเทศกัมพูชา จำนวน 58,182 ล้านบาท และสินค้านำเข้าจากประเทศกัมพูชา จำนวน 14,490 ล้านบาท และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยศักยภาพด้านทำเลที่ตั้ง และสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การส่งเสริมในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการขนส่งที่จะเชื่อมโยงภูมิภาคอินโดจีน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว, 2561) โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วนั้นประกอบด้วยพื้นที่ 4 ตำบลใน 2 อำเภอ รวมพื้นที่ทั้งหมด 207,500 ไร่ (332 ตร.กม.) ได้แก่ ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ และตำบลผักชะ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอวัฒนานคร มีด่านชายแดนอรัญประเทศเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา มีมูลค่าการค้าระหว่างไทย - กัมพูชาสูงโดยปัจจัยที่ทำให้มูลค่าการค้าชายแดนด่าน อ.อรัญประเทศ มีทิศทางเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เกิดจากสภาพเส้นทางคมนาคมที่ดี ทำให้การนำเข้า และส่งออกเป็นไปได้ด้วยความสะดวก ขณะที่ความสัมพันธ์ของคนชายแดนทั้ง 2 ประเทศยังเป็นไปด้วยดี

นอกจากนั้นอรัญประเทศยังมีทำเลที่เหมาะสมตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือแหลมฉบัง (ประมาณ 250 กิโลเมตร) และกรุงเทพฯ (ประมาณ 260 กิโลเมตร) เป็นช่องทางการค้าและขนส่งสินค้าไปยังกรุงเทพมหานครและเวียดนามตอนใต้ได้ อีกทั้งยังตั้งอยู่ในแนวการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ (GMS Southern Economic Corridor) เป็นช่องทางสำคัญของไทยในการขนส่งสินค้าไปยังพม่าและเวียดนามตอนใต้ รวมทั้งสามารถร่วมดำเนินกิจการในลักษณะอุตสาหกรรมการผลิตร่วม (Co-production) กับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษปอยเปต - โอนีเยง (กัมพูชา) ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนจากนักลงทุนไทย เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า กล่องใส่เครื่องประดับที่ใช้แรงงานเข้มข้น (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน) โดยมีแนวทางการพัฒนาเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ ดังนั้นการให้ความสำคัญกับสระแก้วจะทำให้การค้าเติบโตได้อีกมาก (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2557, หน้า 1 - 5)

ภาพที่ 5-3 สัดส่วนของมูลค่าการส่งออกสินค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ปี 2558
(กรมการค้าต่างประเทศ, 2558)

อย่างไรก็ตาม ด้านถาวรบ้านคลองลึก อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ในปัจจุบันมีความแออัดมาก โดยส่วนใหญ่การค้าที่ผ่านแดนนั้นเป็นพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยที่เข็นรถเข้ามาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าดำเนินการผลิต ดังนั้น ในอนาคตจึงมีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนกิจกรรมและรูปแบบการผ่านแดน ให้คงเหลือเพียงการข้ามแดนของบุคคล (เก็บค่าอากรปากกระวาง จากพ่อค้าแม่ค้าที่เข็นรถเข็นสินค้าข้ามแดน) ส่วนการข้ามแดนของสินค้าจะมีการจัดสร้างจุดผ่านแดนแห่งใหม่ ที่บ้านป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ประกอบด้วยพื้นที่สำหรับก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ประมาณ 500 ไร่ พื้นที่นิคมอุตสาหกรรม 1,600 ไร่ ความคืบหน้า ในปัจจุบันคือ อยู่ในขั้นตอนของการรวบรวมที่ดิน คาดว่าการก่อสร้างด่านใช้ระยะเวลาประมาณ 5 ปี เช่นเดียวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษบ้านหนองเอี่ยน ที่ยังอยู่ในขั้นตอนการจัดหา และโอนที่ดิน ส่วนการออกแบบนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขตเศรษฐกิจพิเศษบ้านป่าไร่อยู่ตรงข้ามเขตเศรษฐกิจพิเศษปอแตโอเนียงของกัมพูชา มีระยะห่างประมาณ 5 กิโลเมตร (อยู่ห่างจากด่านถาวรบ้านคลองลึกประมาณ 10 กิโลเมตร)

สำหรับการกำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษทั้งสิ้น 13 อุตสาหกรรมนั้น ได้มีการกำหนดกิจการเป้าหมายที่ให้การส่งเสริมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ใน 6 หมวด รวม 12 กิจการ ซึ่งจังหวัดสระแก้วถือได้ว่ามีศักยภาพสูง คือ

1. หมวด 1 เกษตรกรรมและผลิตผลจากการเกษตร ในกลุ่มอุตสาหกรรมการเกษตร ประมงและกิจการที่เกี่ยวข้อง

2. หมวด 3 อุตสาหกรรมเบา ในกลุ่ม 4 กลุ่ม คือ กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องหนัง กลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องเรือน กลุ่มอุตสาหกรรมอัญมณี และเครื่องประดับ กลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องมือแพทย์

3. หมวด 4 ผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักร และอุปกรณ์ขนส่ง ในกลุ่มอุตสาหกรรม ยานยนต์ เครื่องจักร และชิ้นส่วน

4. หมวด 5 อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ในกลุ่มอุตสาหกรรม เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์

5. หมวด 6 เคมีภัณฑ์และพลาสติก ในกลุ่ม 2 กลุ่ม คือ ในกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิต พลาสติก และกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตยา

6. หมวด 7 กิจการบริการและสาธารณูปโภค ในกลุ่ม 3 กลุ่ม คือ กลุ่มกิจการ โลจิสติกส์ กลุ่มนิคมอุตสาหกรรม หรือเขตอุตสาหกรรม และกิจการสนับสนุนการท่องเที่ยว

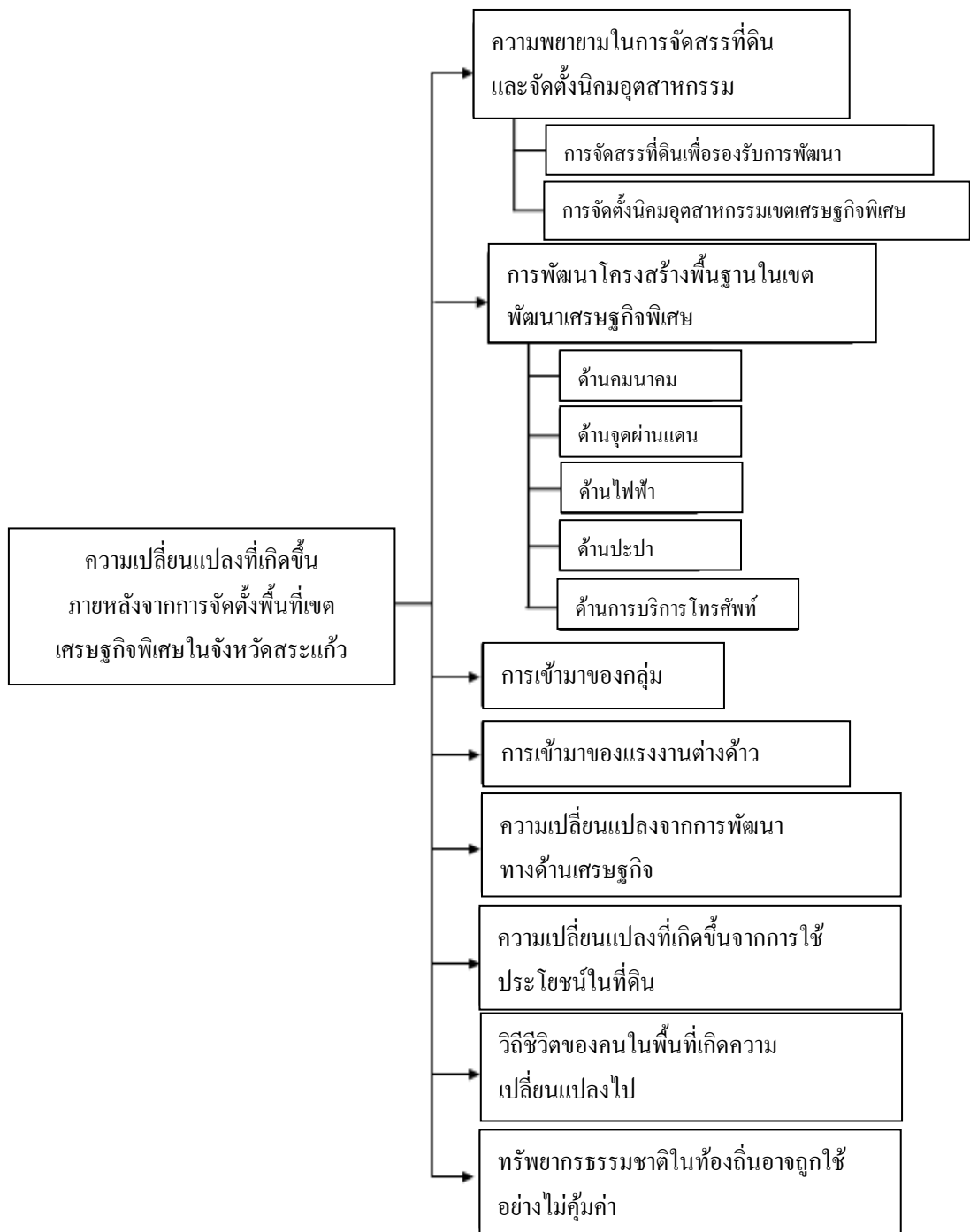
จังหวัดสระแก้วได้มีการสนับสนุนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย – กัมพูชา ในการ พัฒนากิจการเป้าหมาย โดยเน้นที่โครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะถนนเพื่อรองรับการเปิดประชาคม อาเซียน โดยเฉพาะถนนสายต่าง ๆ ใน อ.อรัญประเทศ ซึ่งจะมีการปรับปรุง – ขยายถนนเดิมที่มีอยู่ แล้ว มีการก่อสร้างถนน และทางยกระดับเพิ่มเติมรวม 5 เส้นทาง รวมถึงพัฒนาระบบไฟฟ้า และ ประปา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ภาคเอกชน พร้อมกับการดำเนินโครงการพัฒนา ด้านศุลกากร อรัญประเทศ บ้านหนองเอี่ยน – สตติงบของประเทศไทยเพื่อตอบสนองระบบโลจิสติกส์ โดยเฉพาะ เนื่องจากแต่ละวันมีรถบรรทุกสินค้าผ่านจุดผ่านแดนแห่งนี้ไปยังประเทศกัมพูชา เวียดนาม และจีนไม่น้อยกว่า 250 คัน ทำให้ล่าช้า ขณะนี้ได้นำนักลงทุนเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิต การเกษตรสนใจตอบรับเข้ามาลงทุนในพื้นที่แล้ว คาดว่านอกจากผลประโยชน์โดยตรงของภาค ธุรกิจ และประเทศชาติ ชาวบ้านในพื้นที่รวมถึงจังหวัดใกล้เคียงต่างก็ได้รับผลประโยชน์เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร ที่ผลิตผลมีภาคอุตสาหกรรมรองรับ หรือเกิดการสร้างงานสร้างอาชีพซึ่ง อาจจะทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ แก่คนในชุมชน

ในปีงบประมาณ 2559 เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 2558 เริ่มดำเนินการตัดถนน เพิ่มขึ้น และขยายแนวถนนทั้ง 2 จุดในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งโครงการของกรมทางหลวง ได้แก่ โครงการข่าทางหลวงเชื่อมโยงจุดผ่านแดนบ้านหนองเอี่ยน - สตติงบ จากบ้านป่าเพ็ก ต.ฝักชะ อ.วัฒนานคร สิ้นสุดที่ถนนศรีเพ็ญ ระยะทาง 30.20 กิโลเมตร และสร้างสะพานข้ามคลองพรหม โหดยาว 600 เมตร งบประมาณ 350 ล้านบาท การก่อสร้างเพิ่มช่องทางจราจรจาก 2 ช่องทางเป็น

4 ช่องทาง เพื่อเลี้ยงเมืองอัญประเทศไปยังชายแดน งบประมาณ 120 ล้านบาท และสายอัญประเทศ - แก้วเพชรพลอย (กม.2+790 - 9+00 ระยะทาง 6.2 กม.) งบประมาณ 160 ล้านบาท สำหรับกรมทางหลวงชนบท จะก่อสร้างถนนเลี้ยงเมือง อัญประเทศทางทิศใต้ ระยะทาง 15.4 กิโลเมตร งบประมาณ 935 ล้านบาท ขณะที่ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (One Stop Service) ของจังหวัดสระแก้วเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2558 มีนักลงทุนเข้ามาติดต่อสอบถามข้อมูลการลงทุน 137 ราย อาทิ 1. บริษัท World MS Co.Ltd เสนอโครงการสร้างเมืองใหม่ โดยต้องการใช้พื้นที่ 6,000 ไร่ ในอำเภอวัฒนานคร 2. บริษัท น้ำตาลขอนแก่น จำกัด (มหาชน) ได้เสนอโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมสีเขียวครบวงจร และฮาลาลพาร์ค (Halal Park) ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว มูลค่าการลงทุนประมาณ 15,000 - 30,000 ล้านบาท 3. บริษัท สินธนาพืชผล จำกัด สนใจดำเนินธุรกิจรวบรวมและแปรรูปสินค้าด้านการเกษตร บริษัท ธนริสอร์ท จำกัด สนใจดำเนินธุรกิจห้องพักและโรงแรม (บริการ) (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์, ขนิษฐา สงประยูร, อัจฉริยา อนันตทัศน์, ราตรี ประสมทรัพย์ และอลงกรณ์ ฉลาดสุข, 2559, หน้า 1 - 5)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

ภายหลังจากการที่จังหวัดสระแก้วถูกกำหนดให้กลายเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแล้ว ภายในจังหวัดสระแก้วมีความพยายามในการพัฒนาพื้นที่ให้มีศักยภาพพร้อมต่อการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จึงมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยในด้านต่าง ๆ เพื่อให้พร้อมรับการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามมา ดังภาพที่ 5-4

ภาพที่ 5-4 ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

1. ความพยายามในการจัดสรรที่ดินและจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความพยายามในการดำเนินงานของรัฐบาลตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนใน จังหวัดสระแก้ว รัฐได้วางแผนจัดทำผังเมืองภายในพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้ทั้ง 4 ตำบล ของ 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม อำเภอ อรัญประเทศ รวมพื้นที่ 207,500 ไร่ หรือคิดเป็น 332 ตร.กม. ให้เป็นพื้นที่ที่ใช้สนับสนุนงาน ทางด้านอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ จากนั้นจึงได้จัดหาพื้นที่ที่มีความเหมาะสม ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเพื่อใช้เป็นฐาน การผลิต

1.1 การจัดสรรที่ดินเพื่อรองรับการพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว กรมโยธาธิการและผังเมือง ได้จัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสระแก้ว และประกาศ กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2558 แล้ว สำหรับส่วนที่เกี่ยวข้องกับ พื้นที่ SEZs นั้น กรมโยธาธิการและผังเมือง อยู่ระหว่างการจัดทำผังเมืองรวมเขตพัฒนาเศรษฐกิจ พิเศษ โดยคาดว่าจะมีการบังคับใช้ในระยะเวลาในปี พ.ศ. 2560 ได้มีการกำหนดเป้าหมายของพื้นที่ สำคัญ ดังต่อไปนี้

- พื้นที่ชุมชนบ้านป่าไร่ กำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมสีเขียว) เพื่อการส่งออกระหว่างประเทศ หน่วยงานราชการ และศุลกากร CIQ (Customs/ Immigration/ Quarantine) โดยส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นประเภทชุมชน หนาแน่นน้อย สามารถสร้างที่พักอาศัยรองรับแรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม ตลาดอุบล โภค บริโภค พาณิชยกรรม สำนักงาน พื้นที่ส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่าง 2 ประเทศ สถาบันราชการ สาธารณูปโภคเพื่อการสำรองน้ำ บ้านเดี่ยวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ภาคกลางประยุกต์

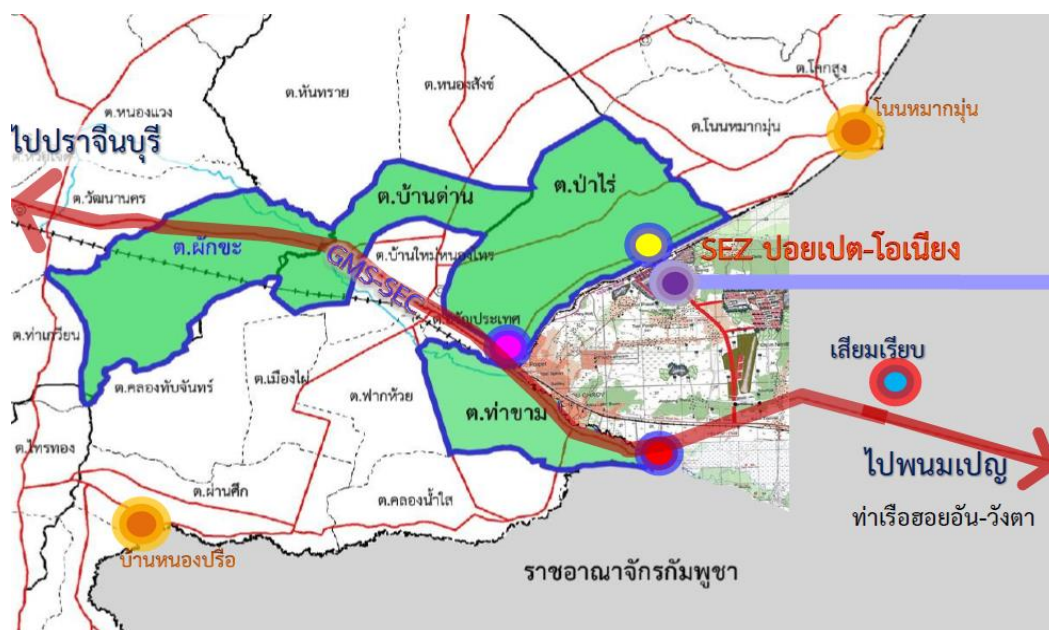
- บริเวณพื้นที่ชุมชนบ้านด่าน เหมาะเป็นย่านที่พักอาศัยและที่พักนักท่องเที่ยวชั้นดี ศูนย์สัมมนา และฝึกอบรมการบริการสุขภาพสนับสนุนกิจกรรมการบริการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นประเภทชุมชนหนาแน่นน้อย สามารถพัฒนาที่พักอาศัยชั้นดีเพื่อ คนทุกวัย แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและศิลปะ โรงแรมที่พักระดับหรู (Highend) สถานรับเลี้ยงเด็ก คนชรา ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ พักฟื้นผู้ป่วย การค้า และการบริการด้านการท่องเที่ยว อาคารไม่สูง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยภาคกลางประยุกต์

- บริเวณพื้นที่ตำบลผักขะ กำหนดให้เป็นศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า สถานี บรรจุ และแยกสินค้ากล่อง (Inland Container Depot: ICD) มีคลังสินค้าเชื่อมต่อการขนส่งระบบ รางและถนนศูนย์กระจายสินค้าการเกษตรในระดับพื้นที่ แหล่งที่พักอาศัยรองรับแรงงาน การใช้

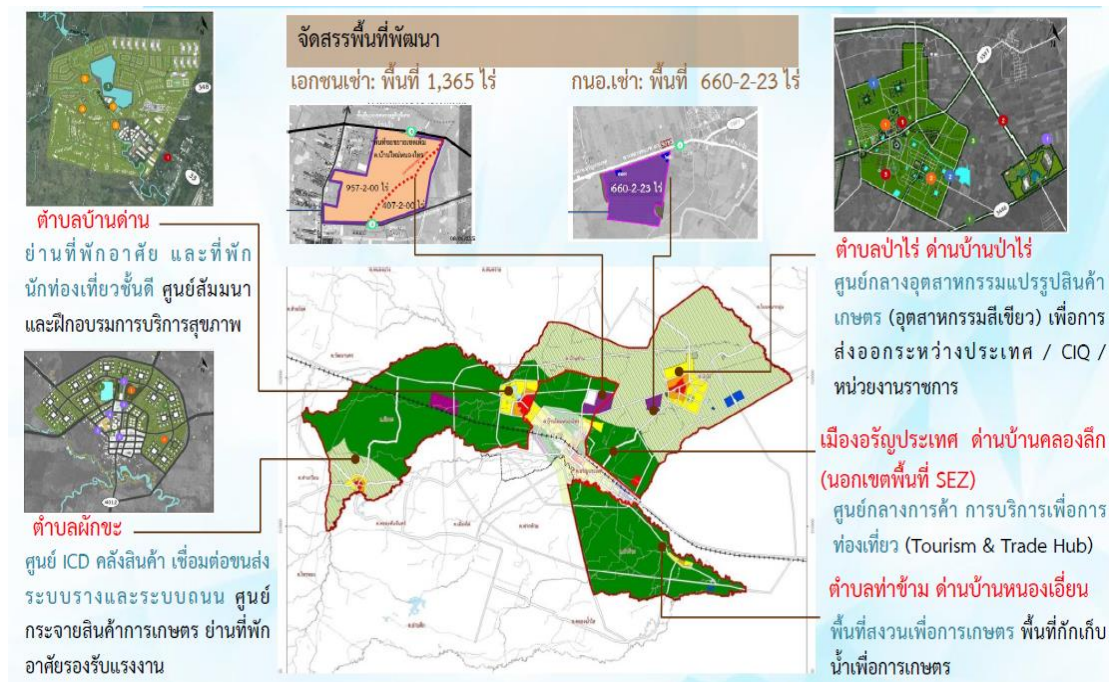
ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นประเภทชุมชนหนาแน่นน้อย เน้นที่พักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยว ที่พักอาศัยรองรับแรงงานภาคเกษตร จุดแวะพักรถขนส่งสินค้า ตลาดอุปโภคบริโภค ศูนย์ตัดแยกและกระจายสินค้า ตลาดกลางเกษตร ศูนย์เรียนรู้ วิจัย ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีการเกษตร พาณิชยกรรมชุมชน ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนและโรงงาน

- บริเวณพื้นที่บ้านหนองเอี่ยน กำหนดให้เป็นจุดผ่านแดนถาวรด่านโลจิสติกส์ขนส่งสินค้าเกษตร(วัตถุดิบ) หน่วยงานราชการ CIQ (Customs/ Immigration/ Quarantine) ชุมชนพักอาศัยดั้งเดิมพื้นที่สงวนเพื่อการเกษตรและระบบนิเวศ กักเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ กิจกรรมที่ส่งเสริม ประกอบด้วยหน่วยงานราชการ สาธารณูปโภค – สาธารณูปการ อ่างเก็บน้ำ แก้มลิง บ้านพักอาศัย ชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ อาคารยกได้สูง บริเวณนี้ห้ามพัฒนา กิจกรรมชุมนุมตัวของคนกลุ่มใหญ่ บ้านพักคนชรา เด็ก และผู้พิการ (หนักยอพยพลามาก) อาคารกีดขวางทางน้ำ

โดยพื้นที่ทั้ง 4 บริเวณนั้น กิจกรรมที่ไม่ควรส่งเสริม ประกอบด้วย อาคารสูง - ใหญ่ โรงแรม สถานรับเลี้ยงเด็ก คนชรา พักฟื้นผู้ป่วย สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ ซึ่งโดยภาพรวมของการใช้ประโยชน์ที่ดินของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วจะเน้นให้คงพื้นที่สีเขียวหรือที่ดินประเภทชนบท และเกษตรกรรม แต่ในทางปฏิบัติ ผังเมืองเปิดช่องให้ผู้ประกอบการสามารถตั้งโรงงานได้อย่างเต็มรูปแบบแต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 5-5 การกำหนดผังพื้นที่เฉพาะเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว
(พิชัย อุทัยเชษฐกุล, 2558, หน้า 11)

ภาพที่ 5-6 ผังพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว (พิชัย อุทัยเชษฐกุล, 2558, หน้า 12)

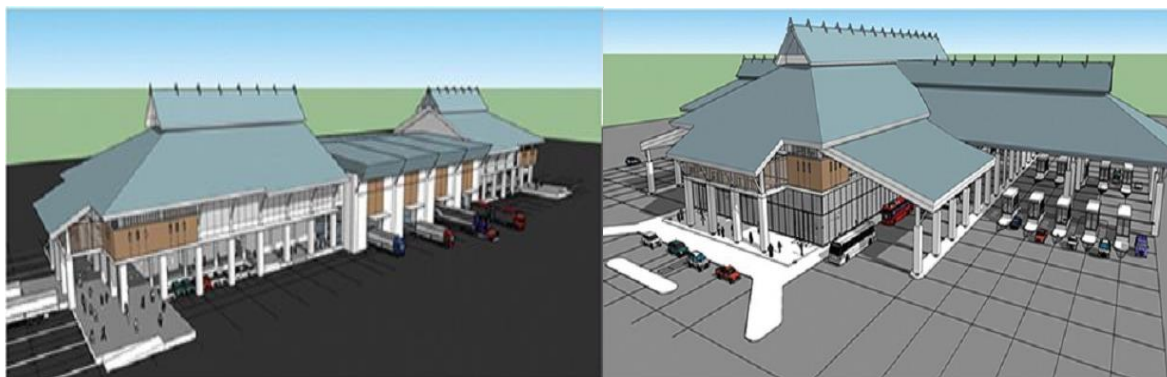
คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 17/2558 เรื่องการจัดหาที่ดินเพื่อให้ประโยชน์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดที่ดินในท้องที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ให้มีผลเป็นการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และเขตป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี และถอนสภาพที่ดินอันเป็นสาธารณชนของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน

การดำเนินการเกี่ยวกับที่ราชพัสดุใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

1. พื้นที่แปลงที่ 1 แปลง 525-3-00 ไร่

ใช้สำหรับเป็นพื้นที่รองรับการจัดตั้งหน่วย CIQ (Customs Immigration and Quarantine: CIQ) และเพิ่มการใช้ประโยชน์ในภาคพาณิชย์กรรม โดยกรมธนารักษ์ได้ส่งมอบที่ดินให้กรมศุลกากรใช้ที่ดินราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ สก.450 เนื้อที่ 525-3-00 ไร่ เพื่อก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ โครงการด่านศุลกากรพร้อมสิ่งปลูกสร้างประกอบ (บ้านป่าไร่) พื้นที่ดำเนินการ หมู่ที่ 2 บ้านป่าไร่ ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยกรมศุลกากรได้จ้างที่ปรึกษาออกแบบการก่อสร้างโครงการก่อสร้างด่านศุลกากรอรัญประเทศ

และสิ่งปลูกสร้างประกอบ (บ้านป่าไร่) พร้อมแบบประมาณราคาค่าก่อสร้างมีกำหนดการแล้วเสร็จ ประมาณปี 2562

ภาพที่ 5-7 แบบจำลองการก่อสร้าง Cargo Inspection Terminal ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัด สระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 7)

ภาพที่ 5-8 แบบจำลองการก่อสร้าง Common Control Area (CCA) ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัด สระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 7)

2. พื้นที่แปลงที่ 2 แปลง 660-2-23 ไร่

ใช้สำหรับเป็นพื้นที่รองรับอุตสาหกรรม กำหนดเป็นพื้นที่ให้การนิคมอุตสาหกรรม แห่งประเทศไทย (กนอ.) เขตที่ราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ สก 451 หมู่ที่ 2 ตำบลป่าไร่ อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 660-2-23 ไร่ โดย กนอ. ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่กับ กรมธนารักษ์เรียบร้อยแล้ว การออกแบบ และจัดทำรายละเอียดงานก่อสร้าง (Detail design) มี แนวคิดในการออกแบบพัฒนาตามแนวคิดอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco industrial estate) โดยเน้น

กลุ่มอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่ท้องถิ่น และชุมชนในลักษณะ อุตสาหกรรมสีเขียว (Green industry) สำหรับการจัดแบ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

- ขนาดพื้นที่โครงการทั้งหมด 660-2-23 ไร่
- พื้นที่ระบบสาธารณูปโภค 163 ไร่
- พื้นที่สีเขียว 64 ไร่
- พื้นที่ประกอบธุรกิจ/อุตสาหกรรม 433 ไร่
- เขตประกอบการทั่วไป (Zone B, C, D, E) 242 ไร่
- เขตประกอบการโลจิสติกส์ (Zone G) 89 ไร่
- เขตประกอบการเสรี (Zone F) 60 ไร่
- เขตพาณิชย์ (Zone A) 37 ไร่

สำหรับระบบสาธารณูปโภคที่จัดเตรียมไว้รองรับภายในนิคมอุตสาหกรรม

จ.สระแก้ว ได้แก่

- ระบบไฟฟ้า ใช้งานสถานีไฟฟ้าย่อยขนาด 50 MW โดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

(กฟภ.) จ.สระแก้ว

- ระบบน้ำ ใช้น้ำประปาจากการประปาส่วนภูมิภาค (กปภ.) สาขาอรัญประเทศ

กำลังการผลิตไม่น้อยกว่า 5,000 ลูกบาศก์เมตร/วัน โดยมีท่อน้ำประปาเข้าสู่ที่ดินทุกแปลง

- ระบบน้ำเสียส่วนกลาง: ระบบบำบัดน้ำเสียแบบชีวภาพ (Biological treatment)

ขนาด 4,000 ลูกบาศก์เมตร/วัน

- ระบบรวมน้ำเสีย เป็นท่อแยกน้ำเสียเฉพาะเข้าสู่ระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลางของ

นิคมอุตสาหกรรม

- ระบบระบายน้ำ และระบบป้องกันน้ำท่วม

- ระบบถนนภายในโครงการ ถนนสายประธานเขตทางกว้าง 40 เมตร ถนนสายรอง

เขตทางกว้าง 22 เมตร

- ระบบโครงข่ายคมนาคมที่มีประสิทธิภาพสูง

- ระบบรักษาความปลอดภัย CCTV

- มีเตาเผาขยะของโครงการ

- สิ่งอำนวยความสะดวก อาคารสำนักงานบุคลากรในเขตประกอบการเสรี, ธนาคาร,

คอมมูนิตีมอลล์ เป็นต้น ในด้านการบริหารจัดการ มีการบริการอนุมัติ-อนุญาต และสิทธิ

ประโยชน์แบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service: OSS)

ภาพที่ 5-9 แบบจำลองการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 7)

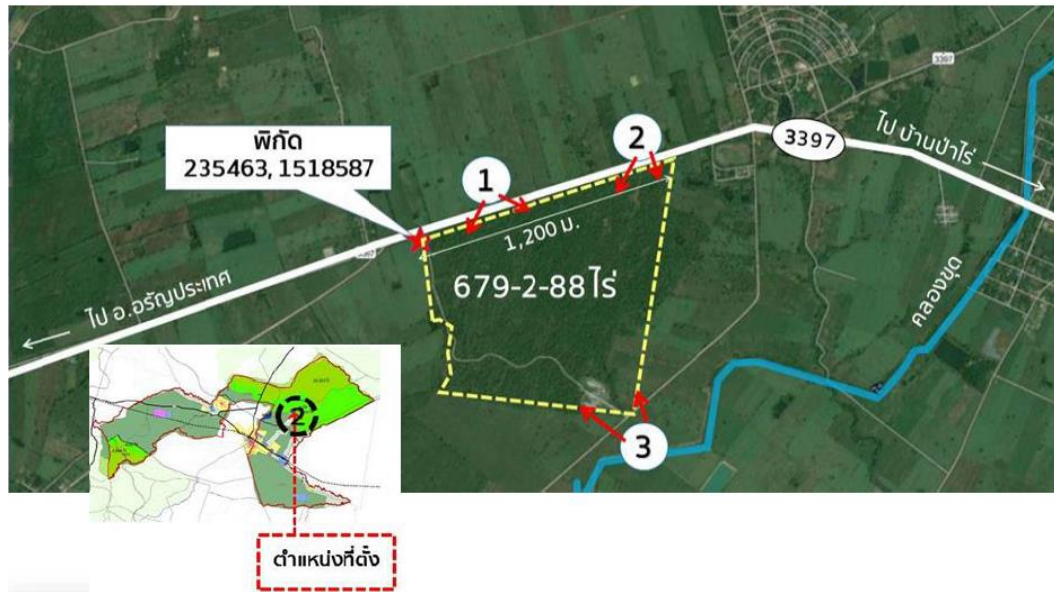

ภาพที่ 5-10 แบบจำลองป้ายโครงการนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559 : หน้า 7)

1.2 การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

จากนโยบายการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว กรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้มีมติเห็นชอบการจัดสรรที่ดินที่มีการถนนสภาพเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เข้าเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม และได้มอบหมายให้ กนอ. รับผิดชอบดำเนินการพัฒนานิคม

อุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และคาดว่าจังหวัดสระแก้วจะพัฒนาแล้วเสร็จเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษแห่งแรกในประเทศไทย ได้กำหนดพื้นที่ ต.ป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว มีพื้นที่โดยประมาณ 660 ไร่ โดยมีการวางแผน จัดสรรพื้นที่ วางผังเมือง ก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เพื่อให้เหมาะสมแก่การลงทุน ทำให้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

ภาพที่ 5-11 พื้นที่ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

ภาพที่ 5-12 สภาพพื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ภาพที่ 5-13 สภาพพื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ

เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2560 ที่ห้องประชุมโรงแรมอินโดจีน อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นประธานประชุมติดตามความก้าวหน้าของ จ.สระแก้ว ในการเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมี พล.อ.อนุพงษ์ เผ่าจินดา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายอาคม เติมพิทยาไพสิฐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ผู้บริหารส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนภาคเอกชน จังหวัดสระแก้วเข้าร่วมประชุม

นายกฯ กล่าวมอบนโยบายตอนหนึ่งว่า ขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการต่างประเทศ บีโอไอ และการนิคมอุตสาหกรรมร่วมกัน ประชาสัมพันธ์ให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนให้มากขึ้น รวมทั้งให้เตรียมความพร้อมรองรับการลงทุนในทุก ๆ ด้าน เพื่อดึงดูดนักลงทุน เพราะการลงทุนต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก รวมทั้งช่วยกันสร้างความเข้าใจ สร้างความเชื่อมั่นต่อนักลงทุน ซึ่งเมื่อมีการลงทุนในประเทศจำนวนมาก ก็จะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและรายได้ของประเทศตามมา พร้อมกล่าวว่า รัฐบาลไม่มีนโยบายในการเอื้อประโยชน์ให้กับใคร แต่ต้องการให้เกิดการลงทุนภายในประเทศ ทุกอย่างต้องดำเนินการตามกฎหมาย รวมถึงให้ช่วยกันสร้างความเข้าใจต่อต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการตามกฎหมายของไทย (4 จังหวัดเขตศก.พิเศษ เฟสแรกกร่อย มุกดาหารเปิดรอบ 3 ตราดเร่งเชื่อมกัมพูชาดึงลงทุน, 2561)

โดยนายกฯ ฝากฝัง พงษ์เจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว เปิดเผยถึงความคืบหน้าเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วว่า ตามที่รัฐบาลได้ประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในพื้นที่ 4 ตำบลของจังหวัดสระแก้วนั้น มีความคืบหน้าไปมาก ในขณะนี้การดำเนินงานเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้านนโยบายรัฐบาล คือ กำหนดให้มีการนิคมอุตสาหกรรม การตั้งศูนย์ศุลกากร การสร้างถนน

การเวนคืนที่ดิน และทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้จะต้องไม่กระทบกับการดำรงชีวิต ไม่เปลี่ยนวิถีชีวิต การดำรงชีวิต หรือทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในภายหลัง

ในด้านการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมีการพัฒนาที่ชัดเจน มีการประชาสัมพันธ์การให้สิทธิประโยชน์ การเชิญชวนให้ผู้ประกอบการเข้ามาตั้งโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม และสร้างโรงงานอุตสาหกรรม 9 ประเภท มีการออกแบบแบ่งโซนที่จะให้มีอุตสาหกรรมที่เหมาะสม สอดคล้องเชื่อมโยงกันใน 9 อุตสาหกรรม และกำหนดพื้นที่เอาไว้สำหรับเศรษฐกิจฐานล่างให้กับประชาชนในพื้นที่ เช่น สินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการผลิตของประชาชน ได้กำหนดพื้นที่เอาไว้ประมาณ 3 ไร่ ขณะนี้ได้เร่งรัดที่จะจัดสรรพื้นที่สำหรับจัดให้มีการขายสินค้า เช่น อาหาร เสื้อผ้า เครื่องใช้สอยประจำวัน ให้เกิดขึ้นไปพร้อมกับการดำเนินการของการนิคมอุตสาหกรรม (4 จังหวัดเขตศก.พิเศษ เฟสแรกกร่อย มุกดาหารเปิดรอบ 3 ตราดเร่งเชื่อมกัมพูชาดึงดูดทุน, 2561)

ภาพที่ 5-14 การจัดสรรพื้นที่ และอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559)

ในการกำกับดูแลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เป็นนิคมอุตสาหกรรมที่จัดตั้งขึ้น ในเขตพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ซึ่งมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริม พัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูปสินค้าเกษตรรวมถึงอุตสาหกรรม

เกี่ยวเนื่อง และการเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้า และกระจายสินค้าที่ครบวงจร รวมทั้งการให้บริการอำนวยความสะดวกที่หลากหลาย โดยเน้นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ และปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมแก่ท้องถิ่นและชุมชน (Green Industry)

ภาพที่ 5-15 แบบจำลองโครงการนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 12)

โดยนายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เปิดเผยถึงความคืบหน้าการพัฒนาจังหวัดสระแก้ว บนพื้นที่ 660 ไร่ ซึ่งเป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ว่าขณะนี้มีความคืบหน้าแล้วกว่า 50% อยู่ระหว่างการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ระบบถนน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า และอื่น ๆ คาดว่าจะแล้วเสร็จและเปิดให้ผู้ประกอบการที่สนใจได้เข้ามาในพื้นที่

สำหรับพื้นที่ที่ได้ดำเนินการแล้วในระยะที่ 1 ประกอบด้วย โรงงานมาตรฐาน 3 หลัง แบ่งเป็น ขนาด 1,000 ตารางเมตร จำนวน 1 หลัง และขนาด 500 ตารางเมตร จำนวน 2 หลัง สำหรับผู้ประกอบการ SMEs และลานพระราชวังซึ่งเป็นอาคารจำหน่ายสินค้า ขนาด 25 ตารางเมตร จำนวน 4 หลัง (20 unit) สำหรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยมีผู้ประกอบการในกลุ่มอุตสาหกรรม นำเข้า-ส่งออก คลังสินค้าและอุตสาหกรรมทำน้ายาทำความสะอาด เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

การพัฒนาพื้นที่ในระยะที่ 2 จะเป็นในส่วนที่เหลือทั้งหมด ประกอบด้วย

เขตพาณิชย์กรรม เขตประกอบการทั่วไป เขตอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ และระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนน ระบบป้องกันน้ำท่วม ระบบประปา ระบบบำบัดน้ำเสีย บ่อหนองน้ำ และไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งขณะนี้ก็มีกลุ่มนักลงทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น กัมพูชา จีน ญี่ปุ่น และ อินเดีย รวมจำนวน 4-5 ราย สนใจเช่าพื้นที่อยู่ระหว่างการเจรจาเพื่อประกอบกิจการประเภท นำเข้า-ส่งออกเสื้อผ้าใช้แล้ว (เสื้อผ้ามือ 2) คลังสินค้า และกิจการร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น

แนวทางการพัฒนา

- พัฒนาระบบ โลจิสติกส์และระบบการกระจายสินค้าเพื่อลดต้นทุนการขนส่ง
- พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตร
- ส่งเสริมกิจการเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยว
- สนับสนุนด้านแรงงานคุณภาพ
- สนับสนุนระบบการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งด้านพิธีการศุลกากร ด้านการ

อนุญาตแรงงาน

- มีศูนย์บริการด้านต่าง ๆ ทั้งสนับสนุนการฝึกอบรม การบริการจุดเดียว – เบ็ดเสร็จ

(OSS)

ความคืบหน้าการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2560 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบการลงทุนเพื่อการจัดตั้ง

นิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ภายใต้วงเงินงบประมาณ 700 ล้านบาท แบ่งเป็นงบประมาณปี 2560 จำนวน 140 ล้านบาท และปี 2561 จำนวน 560 ล้านบาท ก่อสร้างโครงการนิคมอุตสาหกรรมสระแก้วระยะที่ 1 โดยเป็นงบประมาณของ กนอ. จำนวน 100.64 ล้านบาท คาดว่าจะดำเนินแล้วเสร็จภายในเดือนกันยายน 2560

โครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1

ใช้งบประมาณ กนอ. จำนวน 100.640 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างโครงการนิคมฯ

สระแก้วระยะเร่งด่วน งานก่อสร้างโครงการฯ ระยะเร่งด่วน ประกอบด้วย

กลุ่มงานที่ 1 งานก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค และลานประชารัฐพร้อมอาคาร

จำหน่ายสินค้าชุมชน

กลุ่มงานที่ 2 งานก่อสร้างอาคารโรงงานสำเร็จรูป และป้าย กนอ.

ภาพที่ 5-16 แบบจำลองโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-17 การก่อสร้างโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559)

ภาพที่ 5-18 การก่อสร้างโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 1
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559)

โครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว ระยะที่ 2

ก.น. ได้รับอนุมัติงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 – 2561 จำนวน 700 ล้านบาท เพื่อ
ก่อสร้างโครงการนิคมฯ เป็นงบประมาณผูกพัน 2 ปี แบ่งเป็นปี 2560 จำนวน 140 ล้านบาท และ
ปี 2561 จำนวน 560 ล้านบาท

ภาพที่ 5-19 ทางเข้าหลักนิคมอุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-20 ทางเข้ารองนิคมอุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-21 Check Point/ อาคารศุลกากร/ เขตประกอบการเสรี
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-22 ระบบระบายน้ำฝนและป้องกันน้ำท่วม (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-23 อาคารสำนักงานนิคมอุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

ภาพที่ 5-24 เขตพาณิชย์กรรมและบริการ (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษถือเป็นโครงการที่มีความสำคัญในแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษถือเป็นฐานการผลิตที่สำคัญในการกระจายสินค้าไปยังภูมิภาคต่าง ๆ และเป็นจุดดึงดูดให้นักลงทุน

จำนวนมากเข้ามาลงทุนในพื้นที่ ก่อให้เกิดเงินลงทุนจำนวนมาก เพื่อให้ภาครัฐทำเงินลงทุนดังกล่าวไปพัฒนาพื้นที่ในเขตชายแดนให้เกิดความเจริญ ช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตของประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะพัฒนาเขตพื้นที่ชายแดนให้มีบทบาทสำคัญในการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศในภูมิภาคอาเซียน โดยมีมติเห็นชอบการลงทุนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วจากคณะรัฐมนตรี ตามที่กระทรวงอุตสาหกรรม (อก.) เสนอ ทั้งนี้ให้ อก. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการคลัง กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน พิจารณาเร่งรัดการดำเนินโครงการ/มาตรการที่เกี่ยวข้องกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว และการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วโดยเร็วต่อไป และให้ อก. (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน พิจารณาแนวทางการบริหารจัดการ กำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดนและระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้มีความเชื่อมโยงและส่งเสริมกันด้วย

สำหรับโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ตั้งอยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข 3085 (ถนนบ้านโคก – บ้านป่าไร่) ในท้องที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยโครงการ ฯ มีระยะทางห่างจากด่านอรัญประเทศ 9 กิโลเมตร จังหวัดสระแก้ว 54 กิโลเมตร กรุงเทพมหานคร 255 กิโลเมตร ท่าเรือแหลมฉบัง 225 กิโลเมตร และท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ 247 กิโลเมตร ซึ่งการลงทุนจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในครั้งนี้จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของ และเกิดประโยชน์ในด้านอื่นตามมา ดังนี้

1. เกิดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน เช่น การก่อให้เกิดการลงทุนรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นในพื้นที่ เกิดการจ้างงานของแรงงานในพื้นที่เพิ่มขึ้น สร้างความต้องการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และก่อให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการลงทุน เช่น ธุรกิจก่อสร้างร้านค้า ศูนย์การค้า หอพัก / บ้านเช่า เป็นต้น

2. มีการพัฒนา ปรับปรุงที่ดินภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากขึ้น เนื่องจากจังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่ชายแดน มีที่ดินเป็นป่ากร้าง เสื่อมโทรม และไม่มีชาวบ้านเข้าไปทำประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทางรัฐบาลจึงได้วางแผนพัฒนา เปลี่ยนแปลงที่ดินเหล่านั้นให้เป็นพื้นที่สนับสนุนงานในด้านอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการผลิต และการลงทุนมากยิ่งขึ้น

3. ทำให้ที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้น เมื่อเกิดการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมทำให้ที่ดินในบริเวณรอบ ๆ มีความเจริญขึ้น ทำประโยชน์ได้มากขึ้น มูลค่าของดินที่เพิ่มขึ้นตามมาเช่นกัน ก่อให้เกิดผลกำไร และผลประโยชน์กับกลุ่มผู้ที่ได้ครอบครองที่ดิน

4. สร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในอนาคต ทางรัฐบาลได้มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม และจัดสรรที่ดินในแต่ละพื้นที่ให้สนับสนุนงานทางด้านอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วเป็นไปได้อย่างครอบคลุมทุกกิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรม มีการดำเนินงานอย่างครบวงจร เพื่อสร้างโอกาสให้เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วประสบความสำเร็จ และเกิดการเจริญเติบโตขึ้นในอนาคต นำความเจริญมาสู่พื้นที่ เกิดการจ้างงาน ประชาชนมีรายได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

นอกจากประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตแล้วการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษได้ส่งผลกระทบต่อและสร้างปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่ด้วยเช่นกัน

1. ทางรัฐบาลได้ออกกฎหมายโดยใช้มาตรา 44 เข้ามาควบคุมพื้นที่ในเขตก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมอย่างเบ็ดเสร็จ ได้ดำเนินก่อสร้างนิคมตามแผนการพัฒนาอย่างรวดเร็วโดยไม่ได้เป็นไปตามขั้นตอนของการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ไม่ได้มีการทำแบบประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และไม่ให้ความสำคัญต่อความคิดเห็นของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นอาจนำมาซึ่งปัญหา และผลกระทบที่ยากต่อการแก้ไข

2. ทรัพยากรในท้องถิ่นถูกทำลาย ประชาชนในท้องถิ่นสูญเสียที่ดิน ที่เคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน ชาวบ้านเคยเข้าไปเก็บผัก หาปลา เลี้ยงสัตว์ หาของป่า ฯลฯ มาประกอบอาหาร หรือเอามาค้าขายในชุมชน ถือได้ว่าเป็นแหล่งสร้างรายได้ของชาวบ้าน ได้ถูกเวนคืนไปก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อีก

3. วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอาจสูญหายไป ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านเคยเข้าไปใช้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวทำประโยชน์กันมายาวนาน แต่เมื่อที่ดินถูกเวนคืนไปทำให้วิถีชีวิตในแบบอดีตถูกทำลาย ที่ดินในพื้นที่ก็เหลือน้อยลง ทางรัฐได้เวนคืนไปก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตในอดีตต้องเปลี่ยนแปลงไป

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

จังหวัดสระแก้วได้มีการเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อรองรับการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ดังนี้

2.1 ด้านคมนาคม

มีการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่งขึ้นมาหลายเส้นทาง เพื่อเป็นประตูหน้าด่านชายแดนให้นักลงทุน และนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามายังประเทศได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น รวมทั้ง

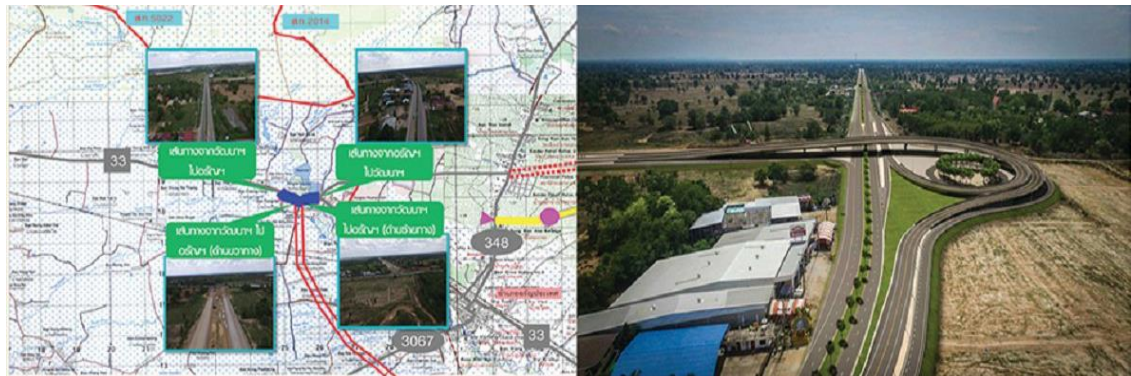
ช่วยลดระยะเวลาการเดินทาง และบรรเทาความหนาแน่นของการจราจรจากการขนส่งสินค้า และนักท่องเที่ยวที่มาซื้อสินค้าบริเวณผ่านแดนคลองลึก หรือตลาดโรงเกลือ รวมทั้งสนับสนุนศักยภาพ จุดผ่านแดนถาวรแห่งใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมนโยบายและแนวทางการร่วมมือทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

2.1.1 โครงการก่อสร้างทางหลวงชนบทสายเลี้ยวเมืองอรัญประเทศ ด้านใต้แยกทางหลวงหมายเลข 33 ผ่านผ่านแดนบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ระยะทาง 15.425 กิโลเมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) งบประมาณ 935 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ เมษายน 2558 – สิงหาคม 2560

ภาพที่ 5-25 โครงการก่อสร้างทางหลวงชนบทสายเลี้ยวเมืองอรัญประเทศ
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 14)

2.1.2 โครงการก่อสร้างทางต่างระดับบนถนนสายแยกทางหลวงหมายเลข 33 – ผ่านผ่านแดน บ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วระยะทาง 560 เมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) งบประมาณ 329 ล้านบาท ระยะเวลาการดำเนินการ เมษายน 2559 – เมษายน 2561

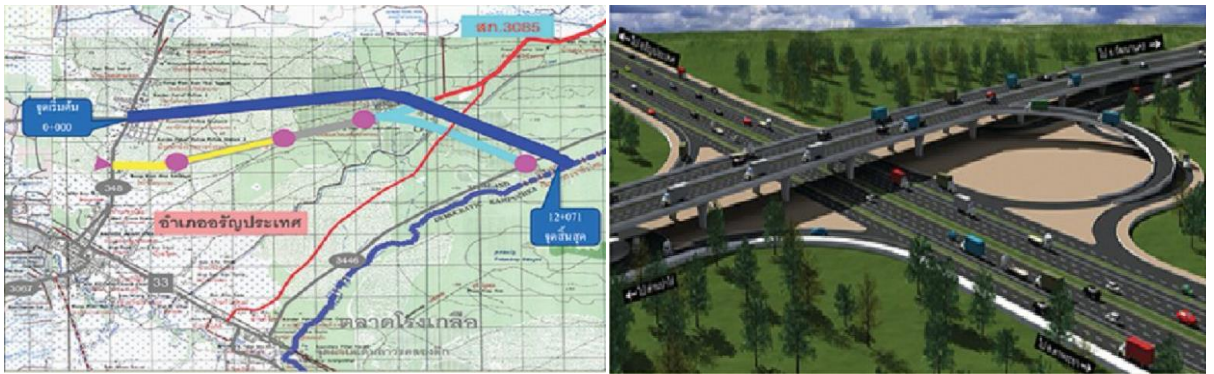
ภาพที่ 5-26 โครงการก่อสร้างทางต่างระดับบนถนนสายแยกทางหลวงหมายเลข 33 - ด้านผ่านแดน (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 13)

2.1.3 โครงการก่อสร้างถนนสายแยกทางหลวง หมายเลข 33 – บ้านภูน้ำเกลี้ยง ตำบลป่าไร่ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ระยะทาง 10.300 กิโลเมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) งบประมาณ 93 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ กุมภาพันธ์ 2559 – กุมภาพันธ์ 2561

ภาพที่ 5-27 โครงการก่อสร้างถนนสายแยกทางหลวง หมายเลข 33 – บ้านภูน้ำเกลี้ยง (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 14)

2.1.4 โครงการก่อสร้างถนนทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่ ระยะทาง ประมาณ 12.700 กิโลเมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) (กรมกำลังดำเนินการขออนอกพระราชกฤษฎีกา)

ภาพที่ 5-28 โครงการก่อสร้างถนนทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 15)

2.1.5 โครงการก่อสร้างถนน สาย สก 3085 แยกทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านนางาม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จาก กม. 1+500 ถึง 6+300 ระยะทาง 4.900 กิโลเมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) งบประมาณ 155 ล้านบาท อยู่ระหว่างการจัดซื้อจัดจ้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จ ในปี 2561

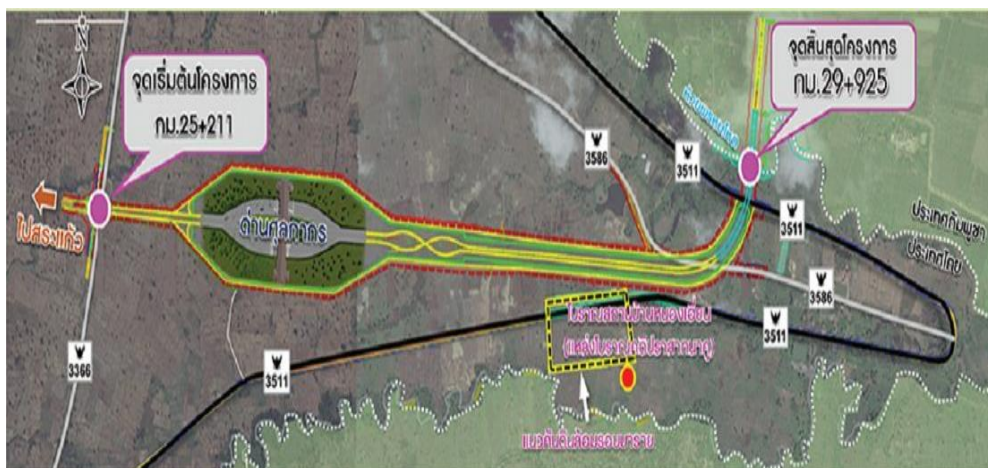
ภาพที่ 5-29 โครงการก่อสร้างถนน สาย สก 3085 แยกทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านนางาม
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 15)

2.1.6 โครงการก่อสร้างถนนสายแยก ทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่ อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว ระยะทางประมาณ 6.000 กิโลเมตร (โดยกรมทางหลวงชนบท) งบประมาณ 45 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ ธันวาคม 2559 – พฤษภาคม 2560

ภาพที่ 5-30 โครงการก่อสร้างถนนสายแยก ทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 15)

2.1.7 โครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย – กัมพูชา (บ้านหนองเอียง – สตีงบต) ระยะทาง 29.925 กิโลเมตร งบประมาณ 4,190 ล้านบาท โดยในปีงบประมาณ 2560 ได้รับงบประมาณ 670 ล้านบาท ในการก่อสร้างถนนและสะพานระยะที่ 1 ระยะทาง 4.714 กิโลเมตร ระยะเวลาดำเนินการ ธันวาคม 2559 – กันยายน 2561 (โดยกรมทางหลวง)

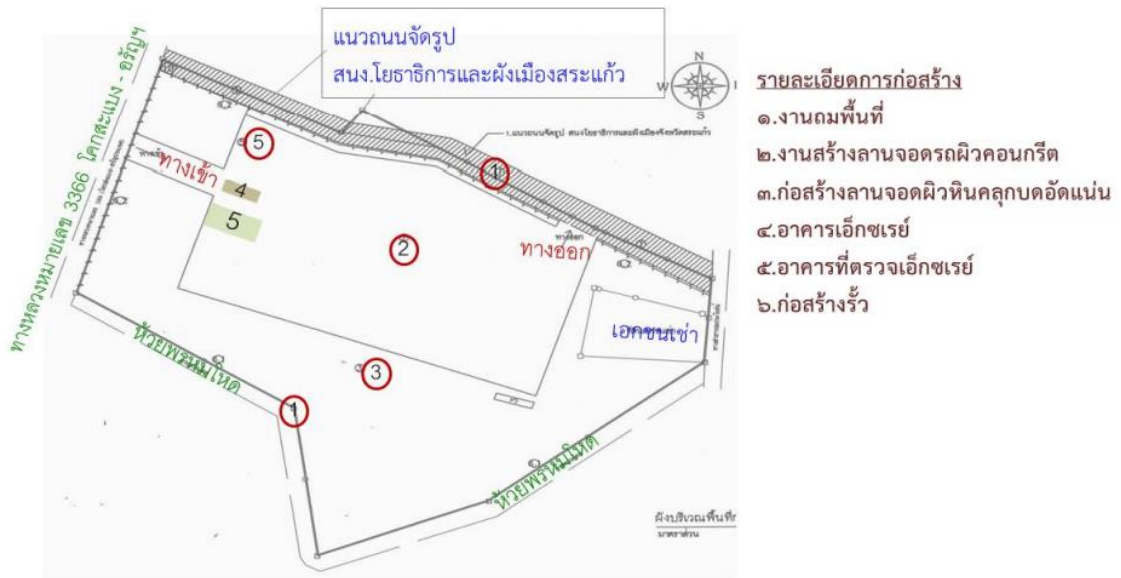
ภาพที่ 5-31 โครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย – กัมพูชา (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 15)

ภาพที่ 5-32 โครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย – กัมพูชา

2.2 ด้านจุดผ่านแดน

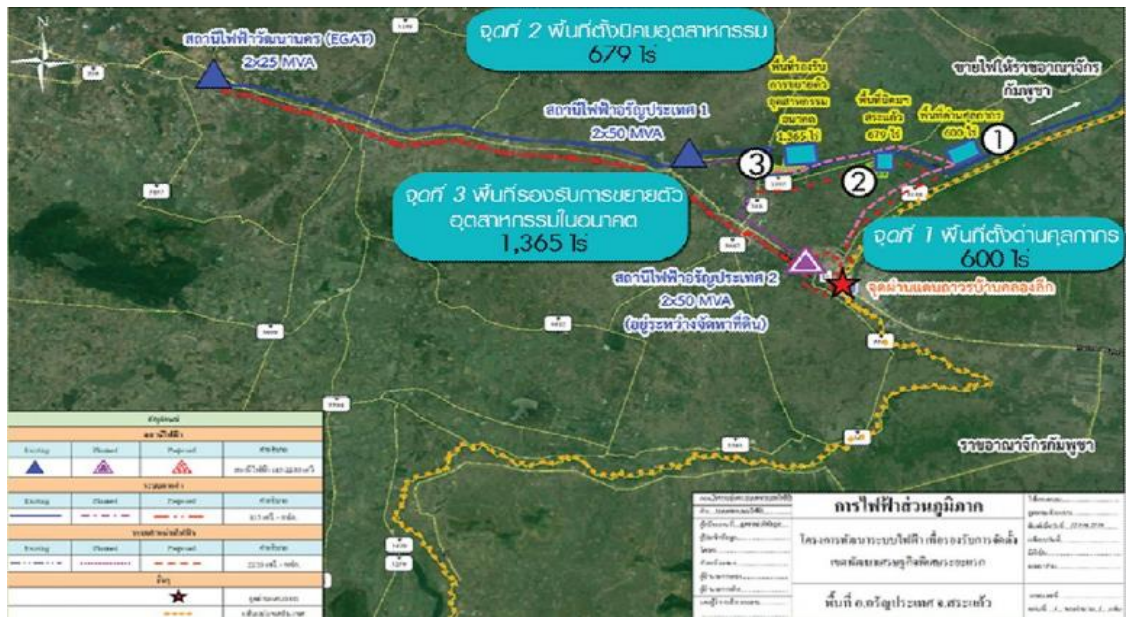
1. โครงการก่อสร้างด่านศุลกากรอรัญประเทศ และสิ่งปลูกสร้างประกอบ (บ้านป่าไร่) (ด่านศุลกากรอรัญประเทศ) งบประมาณ 800 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ มกราคม 2560 – เมษายน 2562
2. โครงการพัฒนาด่านศุลกากรอรัญประเทศ (บ้านหนองเอี้ยง – สติงบท) (ด่านศุลกากรอรัญประเทศ) งบประมาณ 250 ล้านบาท เริ่มดำเนินการกันยายน 2560
3. โครงการปรับปรุงอาคารด่านพรมแดนคลองลึกใหม่ (CIQ) (ด่านศุลกากรอรัญประเทศ) งบประมาณ 50 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ ธันวาคม 2559 – ธันวาคม 2560
4. โครงการแผนงานการแก้ไขปัญหาจราจรบริเวณชายแดนบ้านคลองลึกด่านศุลกากรอรัญประเทศงบประมาณ 114,611,000 บาท ระยะเวลาดำเนินการ มิถุนายน 2559 – กันยายน 2560

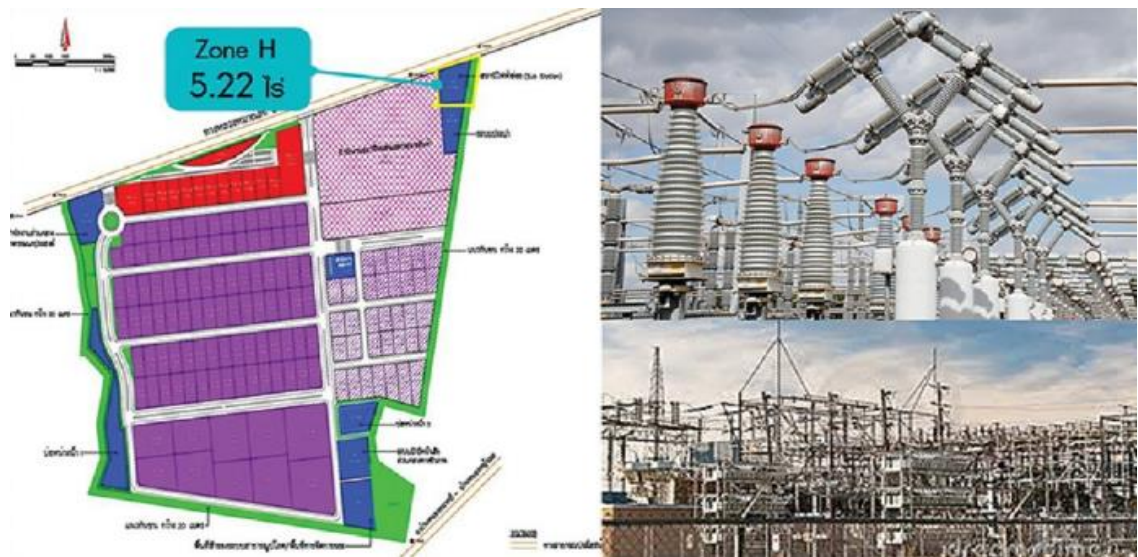
ภาพที่ 5-33 แผนการจัดรูปแบบสิ่งก่อสร้าง (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 16)

2.3 ด้านไฟฟ้า

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคมีแผนพัฒนาระบบไฟฟ้า โดยจะเงินสร้างสถานีไฟฟ้าเพิ่มอีก 1 สถานี ด้วยลงทุน 617 ล้านบาท ซึ่งจะดำเนินการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2563 โครงการพัฒนาระบบไฟฟ้าเพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (จำนวน 3 แปลง) ได้แก่ พื้นที่ ดั่งด่านสุลกการ พื้นที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม และพื้นที่รองรับการขยายตัวอุตสาหกรรมในอนาคต และมีแผนงานพัฒนาระบบจำหน่าย 22 kV เพื่อรองรับการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ภาพที่ 5-34 โครงการพัฒนาระบบไฟฟ้าเพื่อรองรับ เขตเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 17)

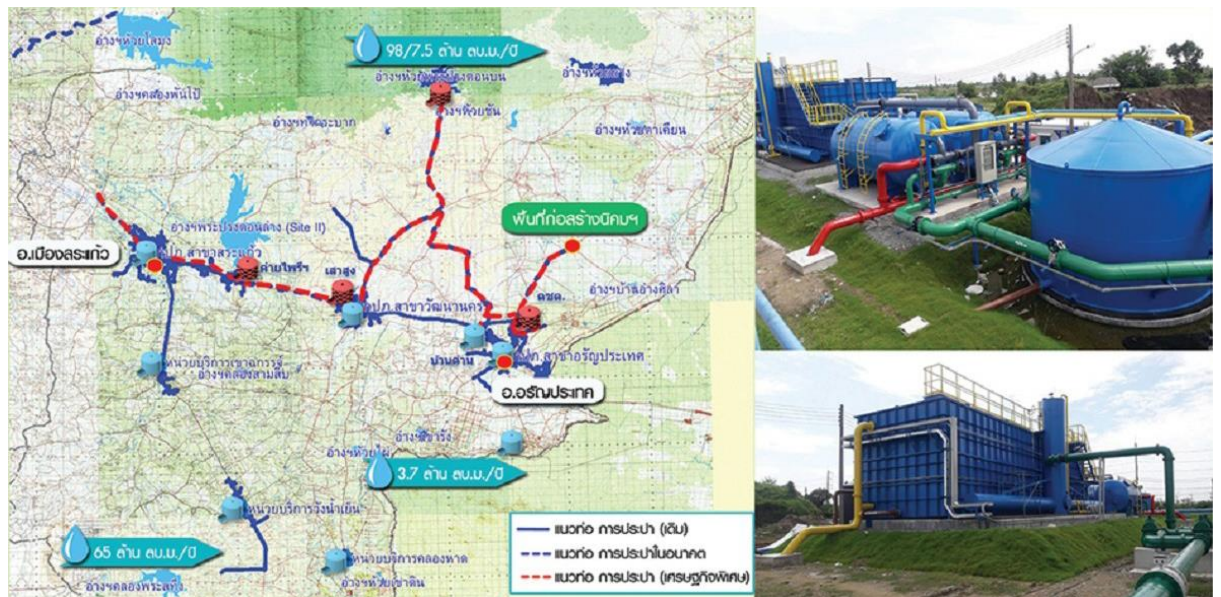

ภาพที่ 5-35 พื้นที่สถานีไฟฟ้าย่อยภายในนิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 17)

2.4 ด้านประปา

ปัจจุบันการประปาส่วนภูมิภาคมีกำลังการผลิตอยู่ที่ 19,200 ลูกบาศก์เมตร/วัน ซึ่งสามารถใช้ได้ถึง ปี พ.ศ. 2561 โดยได้วางแผนพัฒนาระบบประปาให้มีกำลังการผลิตอยู่ที่ 43,200 ลูกบาศก์เมตร/วัน รวมทั้งมีโครงการปรับปรุงขยายในปี พ.ศ. 2559 เพื่อที่จะสามารถใช้น้ำได้ถึงปี พ.ศ. 2571 และได้มีโครงการรองรับการประกาศพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จำนวน 2 โครงการ ได้แก่

1. สร้าง mobile plant ขนาด 200 ลูกบาศก์เมตร/ชั่วโมง งบประมาณ 66.2 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ มิถุนายน 2559 – มีนาคม 2561
2. สร้างสถานีผลิตน้ำที่อ่างเก็บน้ำพระปรอง เพื่อส่งไปที่อำเภอรัฐประเศ และอำเภอวัฒนานคร งบประมาณ 871 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ พฤษภาคม 2559 – พฤษภาคม 2561

ภาพที่ 5-36 โครงข่ายเชื่อมโยงท่อในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว
(สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 18)

2.5 ด้านการบริการโทรศัพท์

โทรศัพท์จังหวัดสระแก้ว ได้มีการดำเนินการออกแบบโครงข่ายเพื่อรองรับการให้บริการในพื้นที่ตามแนวชายแดน โดยครอบคลุมทั้ง 4 ตำบล และสามารถรองรับทุกความเร็ว (Speed) ที่ผู้รับบริการร้องขอ ซึ่งขณะนี้สามารถใช้บริการ และรองรับในพื้นที่ได้ครอบคลุมทั้ง 4

ตำบล ในการดำเนินการ เพิ่มเติมอยู่ระหว่างขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการที่ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนผ่านนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดน และได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ภายใต้งลยุทธศาสตร์ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการระเบียงเศรษฐกิจ (Economic Corridors) โดย ADB ได้บรรจุแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษไว้เป็นแผนปฏิบัติการ และให้การสนับสนุนทางการเงินในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเชื่อมต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเข้าด้วยกัน รวมทั้งพัฒนาระบบขนส่งเพื่อเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษกับท่าเรือ จุดกระจายสินค้า และตลาดปลายทาง

จังหวัดสระแก้วถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งในพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพเหมาะสมในการพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อให้สามารถก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างสมบูรณ์ โดยทางภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในพื้นที่โดยเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ให้มีความพร้อมตอบสนองต่อกระบวนการทางด้านอุตสาหกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญหลักปัจจัยหนึ่งต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเตรียมความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็ง และเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาในทุก ๆ ด้าน

จังหวัดสระแก้วได้มีการสนับสนุนการพัฒนาโดยเน้นที่โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งในปีงบประมาณ 2559 เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2558 เริ่มดำเนินการตัดถนนเพิ่มขึ้น และขยายแนวถนนทั้ง 2 จุดในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งโครงการของกรมทางหลวง ได้แก่ โครงการก่อสร้างทางหลวงชนบทสายเลี้ยวเมืองอรัญประเทศ ด้านใต้แยกทางหลวงหมายเลข 33 ด้านผ่านแดนบ้านคลองลึก ระยะทาง 15.425 กิโลเมตร งบประมาณ 935 ล้านบาท โครงการก่อสร้างทางต่างระดับบนถนนสายแยกทางหลวงหมายเลข 33 – ด้านผ่านแดน ระยะทาง 560 เมตร งบประมาณ 329 ล้านบาท โครงการก่อสร้างถนนสายแยกทางหลวง หมายเลข 33 – บ้านภูน้ำเกลือ ตำบลป่าไร่ ระยะทาง 10.300 กิโลเมตร งบประมาณ 93 ล้านบาท โครงการก่อสร้างถนนทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่ ระยะทางประมาณ 12.700 กิโลเมตร โครงการก่อสร้างถนน สายสก 3085 แยกทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านนางาม ระยะทาง 4.900 กิโลเมตร งบประมาณ 155 ล้านบาท โครงการก่อสร้างถนนสายแยก ทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่ งบประมาณ 45 ล้านบาท และโครงการก่อสร้างทางหลวงเชื่อมโยง จุดผ่านแดนสายอรัญประเทศ ชายแดนไทย –

กัมพูชา (บ้านหนองเอี้ยง – สตึงบท) ระยะทาง 29.925 กิโลเมตร งบประมาณ 4,190 ล้านบาท โครงการก่อสร้างลานตรวจสินค้าด้วยระบบ X-Ray เพื่อแก้ไขปัญหาจราจรที่ด่านบ้านคลองลึก โครงการปรับปรุงอาคารที่ทำการและภูมิทัศน์ด่านพรมแดนคลองลึกใหม่ (CIQ) และโครงการพัฒนาด้านศุลกากรอรัญประเทศ (หนองเอี้ยง-สตึงบท) ในด้านไฟฟ้ามีแผนพัฒนาระบบไฟฟ้า โดยจะสร้างสถานีไฟฟ้าเพิ่มอีก 1 สถานี เพื่อให้เพียงพอต่อการใช้งานในนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด่านประปา สร้างสถานีผลิตน้ำที่อ่างเก็บน้ำพระปรอง พัฒนาให้ระบบประปามีกำลังส่งมากยิ่งขึ้น และวางแผนการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการ

การพัฒนาที่เกิดขึ้นส่งผลเกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่อย่างมาก ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีไฟฟ้า ประปาได้ใช้กันอย่างทั่วถึง ขึ้น มีระบบสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขการได้ที่มีมาตรฐาน มีการปรับปรุงถนน ขยายช่องทางการจราจร ชาวบ้านได้เดินทางเข้าออกไปยังตัวเมื่ออรัญได้สะดวกมาก ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นมีความเจริญขึ้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงผลพลอยได้จากการพัฒนาเพียงเท่านั้น ชาวบ้านไม่ใช่ผู้ได้ผลประโยชน์ที่แท้จริงจากการพัฒนา นอกจากที่การพัฒนาที่เกิดขึ้นยังก่อให้เกิดปัญหาแก่ชาวบ้านในพื้นที่ตามมาทั้งจากการจราจรที่มีความแออัดมากขึ้น ปัญหาเรื่องอุบัติเหตุ ปัญหาทางสังคม และปัญหามลพิษทางอากาศจากการก่อสร้างโดยพบว่าเมื่อเริ่มมีการก่อสร้างทางรัฐบาลได้เวนคืนที่ดินที่เคยเป็นที่ทำกินของชาวบ้านไปสร้างด้านศุลกากร และตัดถนนผ่านในหลาย ๆ หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องสูญเสียที่ดินทำกิน รายได้จากการประกอบอาชีพลดลง ผลผลิตเสียหาย ก่อให้เกิดปัญหาหมอกภาวะในอากาศทั้งจากฝุ่นละอองที่เกิดจากการก่อสร้างและมลพิษจากการจราจร ส่งผลให้พื้นที่ชาวบ้านในอุบลราชธานีมีฝุ่นขึ้น ที่อยู่อาศัยมีฝุ่นปกคลุม ก่อให้เกิดความสกปรกและปัญหาสุขภาพของคนในพื้นที่ตามมา

3. การเข้ามาของกลุ่มทุน

จากการที่รัฐบาลผลักดันให้เกิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย – กัมพูชา ในจังหวัดสระแก้ว จึงมีการวางแผน ปรับพื้นที่ป่ากร้าง ให้มีไฟฟ้า ประปา ถนน สนามบิน และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็น ประกอบกับการกระตุ้นให้ภาคเอกชนมาลงทุนด้วยการออกมาตรการส่งเสริมการลงทุนโดย บีโอไอ และมาตรการของกรมสรรพากร ที่สนับสนุนทั้งนักลงทุนรายใหญ่ และ SMEs ทั้งไทยและต่างประเทศ ให้ลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงกระตุ้นให้เกิดการลงทุนต่อเนื่องของไทยในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเริ่มมีนักลงทุนให้ความสนใจ และต้องการเช่าพื้นที่เพื่อเข้ามาลงทุนแล้วหลายรายด้วยกัน

ขณะที่ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (One Stop Service) ของจังหวัดสระแก้ว เปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2558 มีนักลงทุนเข้ามาติดต่อสอบถามข้อมูลการลงทุน

137 ราย อาทิ 1. บริษัท World MS Co.Ltd เสนอโครงการสร้างเมืองใหม่ โดยต้องการใช้พื้นที่ 6,000 ไร่ ในอำเภอวัฒนานคร 2. บริษัท น้ำตาลขอนแก่น จำกัด (มหาชน) ได้เสนอโครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมสีเขียวครบวงจร และฮาลาลพาร์ค (Halal Park) ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว มูลค่าการลงทุนประมาณ 15,000-30,000 ล้านบาท 3. บริษัท สินธนาพืชผล จำกัด สนใจดำเนินธุรกิจรวบรวมและแปรรูปสินค้าด้านการเกษตร บริษัท ธนารีสอร์ท จำกัด สนใจดำเนินธุรกิจห้องพักและโรงแรม (บริการ)

นายวีรพงศ์ ไชยเพิ่ม ผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.)

เปิดเผยความคืบหน้าโครงการนิคมอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ศักยภาพที่รัฐบาลมุ่งใช้เป็นศูนย์กลางการผลิตและกระจายสินค้าออกสู่ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศอินโดจีนมีความรุดหน้ามาก มีนักลงทุนให้ความสนใจเข้ามาเจรจาสอบถาม เพื่อเช่าที่ดินในการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว อย่างเช่น

3.1 บริษัทที่คาดว่าจะเข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วในอนาคต

1. บริษัท เอสซีจี โลจิสติกส์ แมเนจเม้นท์ จำกัด ในกลุ่มเอสซีจี ซีเมนต์-ผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง แสดงความสนใจที่จะเข้ามาเช่าพื้นที่กว่า 40 ไร่ เพื่อสร้างศูนย์กระจายสินค้า ในการให้บริการส่งสินค้าข้ามแดนไปยังเพื่อนบ้าน รองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือเออีซี

2. บริษัท พีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) หรือพีทีทีจีซี แสดงความสนใจที่จะเข้ามาเช่าพื้นที่ เพื่อก่อสร้างคลังสินค้าเม็ดพลาสติก รองรับนักลงทุนที่จะเข้ามาตั้งโรงงานผลิตภัณฑ์พลาสติก ซึ่งยังไม่ทราบว่า จะใช้พื้นที่เท่าใด รวมถึงมีผู้ประกอบการนิคมอุตสาหกรรมบางราย สนใจที่จะขอเช่าพื้นที่แปลงใหญ่ นำที่ดินไปพัฒนาเป็นโรงงานสำเร็จรูปและคลังสินค้าให้เช่า

3. นางสุวิมล พงศ์พิทยานันต์ ประธานกรรมการบริษัท อีสเทิร์นไรซ์ จำกัด ยืนยันว่า ได้จองพื้นที่ จำนวน 4 แปลง รวม 6-7 ไร่ ในพื้นที่เขตฟรีโซน เพื่อลงทุนโรงงานสินค้าเกษตรแปรรูปเกี่ยวกับมันสำปะหลัง รูปแบบอาหาร เพื่อส่งออกไปยังกัมพูชา โดยเฉพาะเป้าหมายใหญ่คือจีน โดยเฉพาะ เส้นทางโลจิสติกส์ที่จีนลงทุนในฝั่งกัมพูชาและจะเชื่อมกับฝั่งไทย อย่างไรก็ดี หากการเชื่อมทางฝั่งกัมพูชาไม่สะดวกก็จะใช้เส้นทางของท่าเรือแหลมฉบัง ซึ่งระยะทางไม่เกิน 100 กิโลเมตรเท่านั้น อีกทั้งลงทุนธุรกิจข้าวที่ปัจจุบันส่งออกไป 86 ประเทศทั่วโลก

4. ห้างหุ้นส่วนจำกัด (หจก.) แพนเอเชียแอส โซซิเอท กล่าวได้ว่า ได้เป็นผู้ประสานให้กับนักลงทุนจากตะวันออกกลาง ซึ่งสนใจลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมป่าไร่ ประเภทเครื่องดื่มสมุนไพร อาทิ ผลิตตากแมงลัก ฯลฯ เพื่อส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน และส่งกลับไปยังตะวันออกกลาง

ในวันที่ 20 พฤษภาคม 2561 นางสาวสมจิณณ์ พิสิทธิ์ รองผู้อำนวยการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ความคืบหน้านิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว จ.สระแก้ว ที่มีการเปิดในเฟสแรกกว่า กนอ. ได้มีการลงนามสัญญาเช่าที่ดินกับผู้ประกอบการบริษัท แซด.ไอ.เอ็ม. อินเตอร์เนชั่นแนลจำกัด จากประเทศแคนาดา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบกิจการอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม บนพื้นที่นิคมฯ สระแก้ว รวมเนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ และคาดว่าจะเริ่มก่อสร้างและเปิดดำเนินการภายในปีนี้ เบื้องต้น จากการสอบถามข้อมูล บริษัทดังกล่าวจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในด้านการจ้างแรงงาน การใช้เส้นทางคมนาคมเพื่อการขนส่ง การขยายไลน์ผลิตและกลุ่มตลาดส่งออก รวมถึงเชื่อมโยงกับคลังสตอร์อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายธุรกิจให้เติบโตรวดเร็วขึ้น

นิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว จะสามารถเปิดดำเนินการภายในเดือน ธ.ค. 2561 โดยปัจจุบันมีผู้ประกอบการเช่าพื้นที่แล้วจำนวน 3 ราย ได้แก่ ผู้ประกอบกิจการผลิตภัณฑ์น้ำยาทำความสะอาด ผู้ประกอบกิจการเครื่องนุ่งห่ม และผู้นำเข้า – ส่งออกเสื้อผ้าจากต่างประเทศ ซึ่งยังมีกลุ่มที่อยู่ในขั้นตอนการพิจารณาเช่าพื้นที่อีก 3 ราย คือ ผู้ประกอบกิจการร้านสะดวกซื้อ ผู้ประกอบกิจการเครื่องสำอาง ผู้ประกอบกิจการด้านคลังสินค้าให้เช่า นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการที่สนใจสอบถามข้อมูล และขอเช่าเยี่ยมชมพื้นที่แล้วรวมไม่น้อยกว่า 100 ราย โดย กนอ. คาดว่าภายในปีนี้จะมีการเช่าที่ดินเพื่อการลงทุน และประกอบกิจการอุตสาหกรรมเพิ่มอีกกว่า 20 ไร่

กนอ. จะมุ่งชูจุดเด่นศักยภาพพื้นที่ของนิคมฯ สระแก้วเพื่อดึงดูดผู้ประกอบการและนักลงทุนให้เข้ามาเช่าพื้นที่ และลงทุนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ประกอบการเอสเอ็มอี และนักลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงความน่าสนใจทั้งจุดยุทธศาสตร์ที่ใกล้กับด่านบ้านคลองลึกที่จะช่วยเชื่อมโยงการค้าและการลงทุนไปยังเขตเศรษฐกิจพิเศษปอยเปต-โอเนียง ในประเทศกัมพูชาเพียง 3 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบาย สามารถขนส่งเชื่อมโยงกับท่าเรือแหลมฉบัง และฐานการผลิตหลักในอีสเทิร์น-ซีบอร์ด ช่วยรองรับการเติบโตของเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศลาว เมียนมาร์ เวียดนาม กัมพูชา ที่มีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้ได้มีบริษัทที่ขอรับการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว 4 บริษัท มีมูลค่าการลงทุนในพื้นที่รวม 1,315.6 ล้านบาท ได้แก่

1. บริษัท ซ็อคโกแลตเค้ก จำกัด ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว 27160 เริ่มดำเนินการผลิตแล้ว (เงินลงทุน 35 ล้านบาท)

2. บริษัท พลาสติกและหีบห่อไทย จำกัด (มหาชน) ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์พลาสติก เช่น ฝาพลาสติก ถ้วยพลาสติก ขวดพลาสติก ที่ตั้ง ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว 27120 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 728.8 ล้านบาท)

3. บริษัท ชูบุชี จำกัด (ประเทศไทย) ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ และจำหน่ายชิ้นส่วน เครื่องใช้ไฟฟ้าและชิ้นส่วนยานยนต์ประเภทจนวนกันความร้อน เก็บเสียง ที่ตั้ง ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว 27120 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 515 ล้านบาท)

4. บริษัท เอ็กซ์ตรีม วิชชั่น เอ็นจิเนียริง จำกัด ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ชิ้นส่วนโลหะสำหรับ เครื่องใช้ไฟฟ้า ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว 27160 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 36.8 ล้านบาท)

โดยทางการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้เร่งพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเขต เศรษฐกิจพิเศษ ในจังหวัดสระแก้วอย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมพร้อมตอบสนองต่อความต้องการเข้า นักลงทุนทั้งภายในและภายนอก ทางการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้เปิดเผยว่า นิคม อุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว ถือเป็นนิคมฯ แห่งแรกในเขตเศรษฐกิจ พิเศษ ที่รัฐบาลได้เดินหน้าในการพัฒนาพื้นที่รองรับนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นจุด ยุทธศาสตร์การค้า เชื่อมโยงการลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน และรองรับประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียนหรือ AEC ส่งผลให้ขณะนี้ได้เกิดความร่วมมือของหลายภาคส่วนที่จะนำไปสู่การขยาย เส้นทางการค้า และแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น ผ่านความร่วมมือโครงการประชารัฐ ซึ่งล่าสุด กนอ. ได้ลงนามบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกับ 5 หน่วยงานในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย 1. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระแก้ว 2. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระแก้ว 3. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสระแก้ว 4. ที่ทำการปกครองอำเภออรัญประเทศ 5. สำนักงานเทศบาลตำบลป่าไร่

ทั้งนี้ขอบเขตการดำเนินงานในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือของทุกหน่วยงานจะ ดำเนินการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ กนอ. โดยสำนักงานโครงการนิคมฯ สระแก้ว จะ สนับสนุนประสานงานเชิงนโยบายกับรัฐบาล และผู้เกี่ยวข้อง จัดหาพื้นที่นำร่องเพื่อรองรับการ ลงทุน ให้บริการระบบสาธารณูปโภค จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก จัดตั้งลานประชารัฐสำหรับผู้ ประกอบการกิจการ OTOP/SMEs และจุดดึงดูดการท่องเที่ยวในนิคมฯ สระแก้ว จากนั้นทาง กนอ. จะจัดให้มีศูนย์บริการเบ็ดเสร็จครบวงจร (One Stop Service) ในนิคมฯ เพื่อบริการนักลงทุนที่ สนใจเข้าติดต่อสอบถาม พร้อมขออนุมัติอนุญาตใช้ที่ดิน ก่อสร้าง และประกอบกิจการในนิคมฯ เป็นต้น

3.2 สิทธิประโยชน์ของนักลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

รัฐบาลได้มีการสนับสนุนการเข้ามาของกลุ่มทุน โดยได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (The Board of Investment of Thailand: BOI) ได้ออกประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่ 4/2557 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2557 เรื่องนโยบายส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเป็นการส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีสาระสำคัญของการใช้สิทธิประโยชน์ จำแนกเป็น 2 กรณี ดังนี้

3.2.1 สิทธิประโยชน์กรณีเป็นประเภทกิจการทั่วไป

3.2.1.1 ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเพิ่มเติมเป็นระยะเวลา 3 ปี แต่รวมแล้วไม่เกิน 8 ปี

3.2.1.2 ได้รับลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับกำไรสุทธิที่ได้จากการลงทุนร้อยละ 50 ของอัตราปกติเป็นเวลา 5 ปี นับจากวันสิ้นสุดระยะเวลาการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล

3.2.1.3 ให้หักค่าขนส่ง ค่าไฟฟ้า และค่าประปา 2 เท่า เป็นเวลา 10 ปี นับแต่วันเริ่มมีรายได้

3.2.1.4 ให้หักเงินลงทุนในการติดตั้งหรือก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ร้อยละ 25 ของเงินลงทุนนอกเหนือจากการหักค่าเสื่อมราคาตามปกติ

3.2.1.5 ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักร

3.2.1.6 ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบหรือวัสดุจำเป็นสำหรับส่วนที่ผลิตเพื่อการส่งออกเป็นระยะเวลา 5 ปี

3.2.1.7 อนุญาตให้ใช้แรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือในโครงการที่ได้รับการส่งเสริม โดยให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนกำหนดและจะต้องขออนุญาตใช้แรงงานต่างด้าวให้ถูกต้องตามกฎหมาย

3.2.1.8 สิทธิประโยชน์ที่มีใช้ภาษีอากร เช่น การถือครองที่ดิน การนำเข้าแรงงานฝีมือ การส่งเงินตรา เข้าออก

สิทธิประโยชน์กรณีเป็นประเภทกิจการเป้าหมายตามที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษกำหนด

1. ให้ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล 8 ปี โดยจำกัดวงเงินไม่เกินร้อยละ 100 ของเงินลงทุนไม่รวมค่าที่ดิน และทุนหมุนเวียน

2. ได้รับลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับกำไรสุทธิที่ได้จากการลงทุนใน อัตราร้อยละ 50 ของอัตราปกติ เป็นระยะเวลา 5 ปี นับจากวันสิ้นสุดระยะเวลาการยกเว้นภาษีเงิน ได้นิติบุคคล
 3. ให้หักค่าขนส่ง ค่าไฟฟ้าและค่าประปา 2 เท่า เป็นเวลา 10 ปี นับแต่วันเริ่ม มีรายได้
 4. ให้หักเงินลงทุนในการติดตั้งหรือก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกร้อยละ 25 ของเงินลงทุนนอกเหนือจากการ หักค่าเสื่อมราคาตามปกติ
 5. ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักร
 6. ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบหรือวัสดุจำเป็น สำหรับส่วนที่ผลิตเพื่อการ ส่งออกเป็นระยะเวลา 5 ปี
 7. ให้ใช้แรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือในโครงการที่ได้รับการส่งเสริม โดยให้เข้าไป ตามแนวทางที่คณะกรรมการ ส่งเสริมการลงทุนกำหนด
 8. สิทธิ และประโยชน์ที่มีใช้ภาษีอากร เช่น การถือครองที่ดิน การนำเข้า แรงงานฝีมือ การส่งเสริมตราเข้าออก
- สิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรในเขตประกอบการเสรี
1. ได้รับการยกเว้นอากรขาเข้า ภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีสรรพสามิต
 - 1.1 สำหรับเครื่องจักร อุปกรณ์ เครื่องมือ และเครื่องใช้รวมทั้งส่วนประกอบ ของสิ่งดังกล่าวที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิตสินค้า หรือเพื่อพาณิชย์กรรม และของที่ใช้ในการสร้าง ประกอบ หรือติดตั้งในโรงงานหรืออาคาร สิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรที่เกิดขึ้นกับเครื่องจักร อุปกรณ์ฯ ไม่ผูกพันความเป็นเจ้าของของผู้ประกอบการ
 - 1.2 สำหรับของที่นำเข้ามาเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า หรือเพื่อพาณิชย์กรรม สิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรที่เกิดขึ้นให้กับของ ไม่ผูกพันความเป็นเจ้าของของผู้ประกอบการ
 2. ได้รับการยกเว้นอากรขาออก ภาษีมูลค่าเพิ่ม และภาษีสรรพสามิต สำหรับ วัตถุดิบ รวมทั้งผลิตภัณฑ์สิ่งพลอยได้ และสิ่งอื่นที่ได้จากการผลิต
 3. ได้รับการยกเว้นหรือคืนค่าภาษีอากรสำหรับของที่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้ ได้รับยกเว้นหรือคืนค่าภาษีอากรเมื่อได้ส่งออกไปนอกราชอาณาจักรซึ่งถึงแม้จะมีได้มีการส่งออก ไปนอกราชอาณาจักร แต่ได้เป็นการนำเข้าไปในเขตประกอบการเสรีสำหรับเครื่องจักร อุปกรณ์ฯ และวัตถุดิบ
 4. ของที่นำเข้าไปในเขตประกอบการเสรีได้รับสิทธิประโยชน์เช่นเดียวกับเขต ปลดอากร

5. ของหรือวัตถุดิบที่นำเข้ามาในประเทศและนำเข้าไปในเขตประกอบการเสรีเพื่อผลิต ผสม ประกอบบรรจุ หรือดำเนินการอื่นใดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งออก ให้ยกเว้นไม่อยู่ในบังคับของกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการนำเข้า การส่งออกไปนอกราชอาณาจักร การครอบครองหรือการใช้ประโยชน์การควบคุมมาตรฐานหรือคุณภาพ การประทับตราหรือเครื่องหมายใด ๆ แก่ของนั้น แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงกฎหมายว่าด้วยศุลกากร แต่ถ้าของดังกล่าวก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคง สุขภาพอนามัยของประชาชน หรือสิ่งแวดล้อม ให้รัฐมนตรีออกกฎกระทรวงกำหนดชนิดหรือประเภทของของนั้นมิให้ได้รับยกเว้นตามกฎหมายดังกล่าว

6. การขายผลิตภัณฑ์จากเขตประกอบการเสรีเข้ามาในประเทศสามารถนำราคาวัตถุดิบที่ไม่มีสิทธิคืน หรือยกเว้นอากร หักจากราคาผลิตภัณฑ์ก่อนคำนวณราคาภาษีอากร ประเภทอุตสาหกรรมการลงทุนที่ได้รับการสนับสนุน กิจการเป้าหมายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วที่ได้รับสิทธิประโยชน์ระดับสูงตามประกาศ คณะกรรมการส่งเสริม การลงทุน ที่ 4/2557 มีจำนวน 12 กลุ่มกิจการ ได้แก่

1. อุตสาหกรรมการเกษตร ประมง และกิจการที่เกี่ยวข้อง
2. อุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องหนัง
3. อุตสาหกรรมผลิตเครื่องเรือน
4. อุตสาหกรรมอัญมณี และเครื่องประดับ
5. การผลิตเครื่องมือแพทย์
6. อุตสาหกรรมยานยนต์ เครื่องจักร และชิ้นส่วน
7. อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์
8. การผลิตพลาสติก
9. การผลิตยา
10. กิจการโลจิสติกส์
11. นิคมหรือเขตอุตสาหกรรม
12. กิจการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

ประเภทอุตสาหกรรมการลงทุนต้องห้าม

ธุรกิจที่ไม่อนุญาตให้คนต่างด้าวประกอบกิจการตามพระราชบัญญัติการประกอบ

ธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2552

1. การทำกิจการหนังสือพิมพ์ การทำกิจการสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์

2. การทำนา ทำไร่ หรือทำสวน

3. การเลี้ยงสัตว์

4. การทำป่าไม้ และการแปรรูปไม้จากป่าธรรมชาติ

5. การทำการประมงเฉพาะการจับสัตว์น้ำในน่านน้ำไทย และในเขตพัฒนาเศรษฐกิจจำเพาะของประเทศไทย

6. การสกัดสมุนไพรไทย

7. การค้าและการขายทอดตลาดโบราณวัตถุของไทย หรือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของประเทศ

8. การทำหรือหล่อพระพุทธรูป และการทำบาตร

ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (2553-2557) มูลค่าการค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านข้างต้นทั้ง 4 ประเทศมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีมูลค่าเฉลี่ยต่อปีประมาณ 900,000 ล้านบาท และน่าจะมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในสิ้นปี 2558 นี้ ปัจจุบันธุรกิจประเภทศูนย์กระจายสินค้า และอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมากเริ่มสนใจไปลงทุนในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากสามารถเข้าถึงแรงงานจำนวนมาก และสะดวกในการกระจายสินค้าไปยังประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งนำเข้าสินค้าต่าง ๆ รวมทั้งวัตถุดิบ หรือชิ้นส่วนต่างจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามายังประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558)

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้วางแผน และกำหนดนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการค้า การลงทุน และที่สำคัญเพื่อเตรียมพร้อมรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) โดยกลยุทธ์สำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมการค้า และการลงทุนเพื่อรองรับ AEC ก็คือการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งจะครอบคลุมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจทุกด้าน ดังนั้นรัฐบาล คสช. จึงได้เร่งเดินหน้าพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการขนส่ง ด้านศุลกากร และอื่น ๆ เพื่อรองรับการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยรัฐบาลมีมาตรการสนับสนุนและส่งเสริมต่าง ๆ ทำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การให้สิทธิและประโยชน์ ทั้งที่เป็นภาษี และไม่ใช่อำนาจ ด้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service: OSS) และมาตรการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ โดยธุรกิจหรืออุตสาหกรรมที่เหมาะสมจะลงทุนในเขตเศรษฐกิจ ได้แก่ อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมาก (Labor Intensive) อุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากประเทศเพื่อนบ้าน ธุรกิจการค้าชายแดนที่ต้องมีการตั้ง

คลังสินค้าและศูนย์กระจายสินค้าส่งไปจำหน่ายยังประเทศเพื่อนบ้าน ธุรกิจสนับสนุนการท่องเที่ยว รวมถึงธุรกิจบริการที่หลากหลายเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนในบริเวณเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

โดยเมื่อมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะมีประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามายังประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้นย่อมจะมีการติดต่อทางธุรกิจ เชื่อมโยงในด้านวัตถุดิบ และห่วงโซ่อุปทานทางการผลิต (Supply chain) รวมถึงตลาดผู้บริโภคในประเทศที่เชื่อมต่อกับชายแดนของไทยมากขึ้น นักลงทุนที่เข้าไปลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ นอกจากจะได้สิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรที่มากกว่าการประกอบธุรกิจหรือการลงทุนในพื้นที่ทั่วไปแล้ว ยังจะได้รับประโยชน์จากการใช้แรงงานต่างด้าวที่จะสามารถเข้ามาทำงานในโครงการได้ นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่น ๆ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อรองรับการลงทุน การจัดหาพื้นที่ให้เช่า รวมถึงการตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จแบบครบวงจร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนในทีเดียวกันที่เรียกว่า “One Stop Service หรือ OSS” โดยมีนักลงทุนเข้ามาติดต่อสอบถามข้อมูลการลงทุน 137 ราย และคาดว่าจะมีบริษัทที่สนใจเข้ามาลงทุนเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต

นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้เกิดขึ้นภายในจังหวัดสระแก้วจึงถือเป็นนโยบายสำคัญที่ช่วยดึงดูดนักลงทุนให้เกิดความสนใจเข้ามาลงทุนในพื้นที่ ส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในประเทศ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการผลิตสินค้า กระตุ้นการลงทุนให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ดึงเม็ดเงินเข้าประเทศและผลักดันให้ประเทศสามารถก้าวผ่านกับดักประเทศรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศพัฒนาแล้วที่มีรายได้สูง

แต่การเข้ามาของกลุ่มทุนเป็นจำนวนมากนั้นก็ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจภายในชุมชนด้วยเช่นกัน เนื่องจากการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มเอกชนจำนวนมากเข้ามาลงทุนในพื้นที่ เกิดอาชีพใหม่ ๆ เกิดธุรกิจใหม่ ๆ ตามมา ทั้งในรูปแบบของห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ บริษัทขนาดใหญ่ และสถานบริการ หรือสถานบันเทิงต่าง ๆ เช่น ร้านคาราโอเกะ ร้านเหล้า ผับ บาร์ เป็นต้น ซึ่งจะมีการขยายตัวตามแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมที่มีแรงงานอยู่ในช่วงวัยหนุ่ม-สาว การเข้ามาของกลุ่มทุนในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการบุกรุกต่อสภาพเศรษฐกิจภายในชุมชน การดำเนินกิจการทางธุรกิจต้องเปลี่ยนแปลงไป เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้น ธุรกิจ ร้านค้าแบบเก่าต้องมีการปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ แต่ก็มีความโน้มที่กลุ่มธุรกิจภายในชุมชนแบบเก่าจะไม่สามารถแข่งขัน หรือต่อสู้กับกลุ่มทุนที่เข้ามาใหม่ได้ เนื่องจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ เช่น เงินทุน เทคโนโลยี ความพร้อม เป็นต้น จึงทำให้กลุ่มธุรกิจแบบเก่าต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ซึ่งอาจ

ต้องใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมากเพื่อพัฒนาธุรกิจของตนให้สามารถแข่งขันกับกลุ่มทุนที่เข้ามาใหม่ได้ แต่อาจสร้างภาระหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยสภาพการแข่งขันที่สูงขึ้น ตลาดการค้าเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาถ้าไม่สามารถปรับตัวตามได้ทัน เกิดภาวะขาดทุน ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินซ้ำเติมจนไม่สามารถแบกภาระค่าใช้จ่ายได้ไหว ทำให้ต้องปิดกิจการไป การเข้ามาบุกรุกของกลุ่มทุนใหม่จึงอาจส่งผลให้ธุรกิจของชุมชนที่เคยมีมาในอดีตต้องปิดตัวลง หรือสูญหายไป สภาพเศรษฐกิจในชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงไป กระทบต่อการหารายได้ของชาวบ้านในพื้นที่ เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหาหนี้สิน และปัญหาทางสังคมในด้านอื่น ๆ ตามมา จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“พอทางรัฐบาลประกาศว่าจะมีการพัฒนาพื้นที่เปิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในอนาคตแล้วแรงงานเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนก็เริ่มหันมาเปิดร้านค้าขายให้กับแรงงานต่างถิ่นพอมีรายได้ ในตอนนี้การแข่งขันยังไม่สูงมาก เป็นร้านค้าที่คนในชุมชนเปิดกันเอง แต่ต่อไปในอนาคตเศรษฐกิจเจริญขึ้น มีคนอยู่อาศัยมากขึ้น ก็อาจจะมีห้าง ร้านขนาดใหญ่ ร้านสะดวกซื้อ ร้าน 7-11 เข้ามาเปิดให้บริหารมากขึ้น แข่งขันกับร้านค้าในชุมชน ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญถ้าไม่มีการวางแผนหรือปรับตัวที่ดีพอก็อาจต้องขาดทุน หรือต้องปิดตัวลง” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

4. การเข้ามาของแรงงานต่างด้าว

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ตั้งอยู่บริเวณชายแดนไทย – กัมพูชา ซึ่งมีการค้าชายแดนมาตั้งแต่อดีต แต่ต้องหยุดลงเนื่องจากสงครามสู้รบภายในประเทศกัมพูชาช่วงปี 2518 – 2533 ต่อมาในยุคของของอดีตนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีนโยบายแปลงสนามรบเป็นสนามการค้า โดยมีเป้าหมายในการนำสันติภาพสู่ภูมิภาคอินโดจีน ในช่วงปี 2533 การค้าชายแดนกัมพูชาจึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง ผ่านจุดผ่านแดนถาวรหลายแห่งรวมถึงบ้านคลองลึกหรือตลาดโรงเกลือ พร้อมกับการอพยพของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาที่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานทำในประเทศไทยจากการที่ประเทศไทยได้มีการจัดการแรงงานข้ามชาติ จนมีมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติจากสามประเทศ และผู้ติดตามมีสิทธิอยู่อาศัย และขออนุญาตทำงานในประเทศไทยได้เป็นการชั่วคราว ทำให้เกิดการจัดระเบียบการจ้างแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย โดยในเวลาต่อมาเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการแรงงานเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้มีแรงงานข้ามชาติไร้ฝีมืออพยพจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานอย่างต่อเนื่อง ด้วยความยากจนและปัญหาการเมืองภายในประเทศ อาจเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านมายังประเทศไทย

จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชา ดังนั้นจึงมีแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านข้ามมาทำงานทั้งรูปแบบรับจ้างแบบไป - กลับ หรืออยู่ในระยะเวลาที่กำหนดเป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดขนาดกลาง ที่ตลาดแรงงานไม่ใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกที่อยู่ไม่ไกลจากสระแก้วแต่มีตลาดแรงงานขนาดใหญ่ ดังนั้นจังหวัดสระแก้วจึงเปรียบเสมือนจังหวัดทางผ่านที่แรงงานเข้ามาพักพิง และเมื่อสามารถสร้างเครือข่ายติดต่อในจังหวัดที่มีขนาดของตลาดแรงงานใหญ่กว่าแล้วจะย้ายไปทำงานที่อื่นต่อไป แต่เมื่อรัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมาในจังหวัดสระแก้ว ความต้องการแรงงานต่างด้าวให้เข้ามาทำงานก็มีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อใช้ในการจัดสรรให้เพียงพอต่อการดำเนินงานในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และสนับสนุนการผลิตของกลุ่มนักลงทุนที่จะเข้ามาลงทุนในอนาคต

โดยเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558 มีมติจากคณะรัฐมนตรี เห็นชอบการจัดระบบการจ้างคนต่างด้าวสัญชาติเมียนมา ลาว และกัมพูชา ที่เข้ามาทำงานในลักษณะแบบเข้ามา - เย็นกลับ หรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 แห่ง พ.ร.บ. การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 อีกทั้งร่างประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องกำหนดท้องที่ สัญชาติ ประเภทหรือลักษณะงาน ช่วงเวลาหรือฤดูกาล หรือเงื่อนไขที่คนต่างด้าวอาจขอรับใบอนุญาตทำงานได้รับความเห็นชอบ และอนุมัติจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (OSS) ด้านแรงงาน ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 10 พื้นที่ เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาการค้า การลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่สถานประกอบการมีความต้องการใช้แรงงานเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนตามแนวชายแดนของทั้ง 2 ประเทศ

โดยจังหวัดสระแก้วได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวแบบเบ็ดเสร็จ (One stop service) ที่อาคารอำนวยการตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว โดยพบว่าจังหวัดสระแก้วมีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตให้ทำงานตามมติ ครม. ปี 2549 ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2559 จำนวน 5,438 คน แยกเป็น กัมพูชา 5,167 คน เมียนมา 195 คน ลาว 76 คน และเนื่องจากจังหวัดสระแก้วมีพื้นที่การเกษตรจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกอ้อย ซึ่งต้องอาศัยแรงงานในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวอ้อยจำนวนมาก จึงมีแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในลักษณะไป - กลับ หรือตามฤดูกาล (สัญชาติกัมพูชา) จำนวน 6,610 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2559)

แรงงานข้ามชาติได้รับใบอนุญาตการทำงานอย่างถูกต้องกฎหมาย ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับประชาชนไทย แรงงานข้ามชาติได้รับสวัสดิการจากภาครัฐไม่แตกต่างจากจังหวัดตาก ยกเว้นสวัสดิการจากองค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่มีผู้ลี้ภัย มีเพียงแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย แม้ว่าใน

พื้นที่จะมีองค์กรพัฒนาเอกชนระดับนานาชาติ เช่น มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย (World Vision) มีสำนักงานอยู่ที่ตลาดโรงเกลือ ภายใต้โครงการพิเศษ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ทำงานกับเด็กสัญชาติกัมพูชาโดยตรง โดยมีงานด้านการปกป้องคุ้มครองเด็กและต่อต้านการค้ามนุษย์ โดยกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มเสี่ยงของเด็กสัญชาติกัมพูชาซึ่งเข้ามาทำงานในพื้นที่ โดยโครงการพิเศษได้ทำการเก็บรวบรวมสถิติของเด็กที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับครอบครัวในพื้นที่ตลาดโรงเกลือ และเด็กที่มีการเข้าออกรายวันเพื่อมาทำงานในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับโครงการของมูลนิธิฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ถึงปี พ.ศ.2557 มีจำนวนทั้งสิ้น 1,182 คน ชายทั้งหมด 661 คน หญิง 521 คน

โดยที่จำนวนของแรงงานต่างด้าวจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มของผู้ที่เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งในตอนนี้มีผู้เข้ามาลงทุนแล้ว 4-5 ราย และมีผู้สนใจเข้ามาลงทุนไม่ต่ำกว่า 100 ราย ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับกิจกรรมเป้าหมายของพื้นที่ เช่น การแปรรูปผลผลิตการเกษตร แต่ยังไม่มีความแน่ชัดของมูลค่าการลงทุน และพื้นที่ขนาดโรงงานที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งประเภทการใช้เครื่องจักร โดยคาดว่าจะต้องใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี จึงจะมีความชัดเจนในการดำเนินการ ในอนาคตเมื่อการพัฒนาปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2561 นักลงทุนที่มีความประสงค์เข้ามาลงทุน และได้ติดต่อประสานงานกับศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุนไว้แล้ว จะเริ่มทยอยเข้ามาสร้างโรงงานในพื้นที่ และหลังจากนั้นเมื่อการก่อสร้างโรงงานแล้วเสร็จ โดยคาดว่าจะอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2563 ผู้ประกอบกิจการจะเริ่มดำเนินการผลิต ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานอยู่ในระดับสูงขึ้น

การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงาน สาธารณสุข และความมั่นคงในจังหวัดสระแก้ว

คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 ชุด เพื่อเสนอร่างหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้ง และดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และตามคำสั่งจังหวัดสระแก้วที่ 1947/2557 ลงวันที่ 12 กันยายน 2557 แต่งตั้งคณะทำงานด้านศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงาน สาธารณสุข และความมั่นคง ซึ่งกรมการจัดหางาน ได้จัดสรรงบประมาณให้ดำเนินโครงการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ด้านแรงงานเพื่อสนับสนุนเขตพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ภาพที่ 5-37 อาคารพาณิชย์ 3 ชั้น (บริเวณตลาดอิน โดจีน) เลขที่ 555/283 ตำบลป่าไร่ .

อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 19)

การพิจารณาออกใบอนุญาตทำงานให้แก่คนต่างด้าว

1. คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง
2. คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในลักษณะไป – กลับ หรือตามฤดูกาล
3. คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานตามกฎหมายพิเศษ

ตำแหน่งงานของแรงงานต่างด้าว มี 2 ประเภท

1. ตำแหน่งกรรมกร
2. ตำแหน่งงานรับใช้ในบ้าน

ขั้นตอนการขอจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว

นายจ้าง/ผู้ประกอบการ ที่ประสงค์จะจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว สามารถดำเนินการ
ใน 3 ขั้นตอนดังนี้

1. นำแรงงานต่างด้าวตรวจสอบสุขภาพ ประกันสุขภาพ ณ โรงพยาบาลที่กระทรวง
สาธารณสุขกำหนด
2. ชำระค่าธรรมเนียมการอนุญาตทำงาน ณ เคาน์เตอร์เซอร์วิส หรือสำนักงานจัดหางาน
จังหวัดพร้อมใบรับรองแพทย์ฉบับจริง และบัตรสีชมพูหรือเอกสารที่ประเทศต้นทางออกให้
3. นำแรงงานต่างด้าวยื่นแบบคำขออนุญาตทำงาน (ตท.8) พร้อมเอกสารประกอบคำขอ
อนุญาตทำงานกับเจ้าหน้าที่ ณ ศูนย์ OSS ซึ่งจะได้รับใบอนุญาตทำงาน ในวันที่ยื่นเอกสารทันที

ภาพที่ 5-38 แรงงานต่างด้าวในจังหวัดสระแก้ว (สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2559, หน้า 19)

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ และจากสภาพเศรษฐกิจของไทยที่เติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดประชากรจำนวนมากจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาขายแรงงานในประเทศไทยเพื่อโอกาสที่ดีกว่า ประกอบกับสถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองภายในประเทศเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ทำให้มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในประเทศไทยทั้งในลักษณะที่ผิดกฎหมายและถูกกฎหมายเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จังหวัดสระแก้วก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีพรมแดนติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ยาวประมาณ 165 กิโลเมตร ทำให้มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาอยู่อาศัยทำงานในพื้นที่แรงงานต่างด้าวส่วนใหญ่จะรับจ้างทำงานบริเวณชายแดน ในอาชีพด้านการเกษตร การทำนา ทำสวนผลไม้ ปศุสัตว์ ต่อมาจำนวนผู้เข้ามาขายแรงงานมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และขยายเข้าไปทำงานในพื้นที่ตอนในเพิ่มมากขึ้น เป็นผลจากการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม และการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของไทยที่มุ่งเน้นการส่งออกเป็นปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจ และตลาดแรงงานให้ขยายตัว

ด้วยนโยบายการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ทำให้ทางรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนกระบวนการทางเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมให้แรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในพื้นที่เขตพัฒนาเขตเศรษฐกิจมากขึ้น เนื่องจากแรงงานต่างด้าวที่เข้ามามีค่าแรงที่ต่ำกว่าแรงงานภายในประเทศ และงานในบ้างอย่างคนไทยไม่ยอมทำจึงจำเป็นต้องหาแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำแทน แรงงานต่างด้าวจึงยังจำเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อใช้ทดแทนงานบ้างของในประเทศ ด้วยเหตุนี้เองทางรัฐบาลจึงได้ดำเนินการเพื่อจัดระบบการจ้างงานของแรงงานต่างด้าวให้มีความเป็นระเบียบและถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีมติจากคณะรัฐมนตรี เห็นชอบการจัดระบบการจ้างคนต่างด้าว

ที่เข้ามาทำงานในลักษณะแบบเข้ามา - เย็นกลับ หรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 แห่ง พ.ร.บ. พร้อมทั้งอนุมัติให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (OSS) ด้านแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาการค้า การลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่สถานประกอบการมีความต้องการใช้แรงงานเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนตามแนวชายแดนของทั้ง 2 ประเทศ

การเข้ามาของแรงงานต่างด้าวด้วยจำนวนที่มากขึ้นในอนาคตตามความเจริญของเขตเศรษฐกิจพิเศษก็อาจส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวดี ทำให้ไม่เกิดการขาดแคลนแรงงานระดับล่าง เพราะแรงงานต่างด้าวมีราคาถูก/การจ้างงานถูก นายจ้างไม่มีภาระในเรื่องของต้นทุนการผลิต

แต่ก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบและปัญหาทางสังคมตามมา เนื่องจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้เกิดการเข้ามาของแรงงานจำนวนมาก ก่อให้เกิดความแออัด เกิดความวุ่นวาย และไม่เป็นระเบียบทางสังคม แรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในพื้นที่ทั้งที่เป็นแรงงานต่างด้าว หรืออาจเป็นคนจากพื้นที่อื่น ๆ เข้ามา เมื่อมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้ขาดการควบคุมดูแลเรื่องความปลอดภัยของประชาชนนำไปสู่ความไม่สงบสุข และความเดือดร้อนต่อชีวิต และทรัพย์สิน ให้กับชุมชนอาจส่งผลให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ การลักลอบขนส่งสินค้าที่ผิดกฎหมาย และยาเสพติด เป็นต้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องระวังระวังชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น จากข้อมูลทางสถิติของ United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice (UNCS) ซึ่งเป็นข้อมูลตั้งแต่ปี ค.ศ. 1985 – 2009 ครอบคลุม 63 ประเทศรวมทั้งประเทศไทยพบว่า ปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมคือ การย้ายถิ่นฐานของแรงงาน โดยพบในกลุ่มแรงงานที่มีอัตรารายได้ต่ำ โดยเฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรม จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“ตอนนี้เริ่มเป็นกังวลเมื่อมีแรงงานต่างถิ่นที่เราไม่รู้จักเข้ามาอยู่อาศัย และต่อไปคงจะเพิ่มจำนวนขึ้น ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ก็จะตามมามากขึ้น ทั้งจากปัญหา ลักขโมย ทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บ แล้วก็ปัญหายาเสพติด ซึ่งแต่ก่อนพวกเรามีความคุ้นเคยกัน ในชุมชน เป็นเหมือนญาติพี่น้องกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน แต่ตอนนี้สังคมเริ่มเปลี่ยนไป ก็ต้องคอยระวังในชีวิต และทรัพย์สินของคนในครอบครัวมากขึ้น” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

“เมื่อก่อนไม่มีจโมย ทั้งบ้านไว้ฝากญาติ หรือคนคุ้นเคยกันก็ช่วยๆ ให้ ไปเข้าสวน เข้านากันได้ นอนค้างหลายวันของในบ้านยังอยู่ครบ ไม่มีใครเอา แต่ตอนนี้ก็ต้องระวังตัวมากขึ้น มีคนต่างถิ่นผ่านเข้าออกหมู่บ้านทุกวัน จะทำเหมือนแต่ก่อนคงไม่ได้” (ชาวบ้านในพื้นที่เขต เศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

“ปัญหาเสพติดตอนนี้ก็เคยได้ยินคนในหมู่บ้านคุยกันว่ามีพวกวัยรุ่นติดกัน แต่เป็นส่วนน้อย ปัญหาหลักจโมยก็พบไม่บ่อยมากนัก หมู่บ้านคนน้อยเรารู้ว่าใครเป็นใคร เลยระวังตัวได้ง่าย แต่ถ้าต่อไปคนเข้ามาเยอะขึ้น ปัญหาที่ตามมาก็คงมากขึ้นด้วย ทั้งยาเสพติด ลักขโมยก็คงเพิ่มขึ้น” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

นอกจากผลกระทบทางสังคมแล้ว การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วก็อาจทำให้เกิดปัญหาด้านบริการสาธารณะที่ไม่เพียงพอ และมีภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น จากการเข้ามาของประชากรแรงงานที่อาจเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเขตเศรษฐกิจเพื่อหาโอกาสในการเข้าทำงาน และแสวงหาผลตอบแทนที่มากยิ่งขึ้น การเข้ามาของแรงงานจำนวนมากไม่ได้นำมาเฉพาะปัญหาอาชญากรรม แต่ยังส่งผลต่อเรื่องความต้องการด้านบริการสาธารณะ และการรักษาพยาบาลด้วย เช่นกัน โดยแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานก็ต้องการที่พักอาศัย ก็จำเป็นต้องขยายชุมชนท้องถิ่นให้ มีขนาดใหญ่ขึ้นให้เพียงพอต่อความต้องการของแรงงานที่เข้ามา เมื่อชุมชนขยายตัวขึ้นที่อยู่อาศัย ทั้งบ้านเช่า หอพัก ตึกแถวก็เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย บริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เครื่องมือการติดต่อสื่อสาร ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน แต่ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการใช้ไฟฟ้า น้ำประปาที่สูงขึ้น อาจทำให้บริการสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชนอาจนำมาซึ่งปัญหาตามมา เช่น ไฟตก ไฟฟ้าขัดข้อง น้ำประปาไหลน้อยหรือไม่ไหล เป็นต้น

นอกจากแรงงานชาวไทยที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว ยังพบว่ามีโอกาสที่แรงงานต่างด้าวจะเข้ามาทำงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วเป็นจำนวนมากเนื่องจากมีผลตอบแทนที่สูง และมีนโยบายสนับสนุนให้แรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ แรงงานเหล่านี้มีทั้งเข้ามาอย่างถูกกฎหมายและแอบเข้ามาทำงาน ซึ่งเมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็จะเข้ามารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลประจำอำเภอ โดยไม่มีสิทธิประกันสุขภาพใด ๆ ทำให้สถานพยาบาลฝั่งไทยต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด ตัวอย่างเช่น จ.ระนอง ต้องรับดูแลผู้ป่วยมาที่ข้ามมาจากเกาะสอง เขตตะนาวศรีจำนวนมาก ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายจากการให้บริการแรงงานต่างด้าวที่ไม่มีสิทธิประกันสุขภาพกว่า 20 ล้านบาทต่อปี หากไม่มีมาตรการเรื่องการประกันสุขภาพที่ชัดเจนจากภาครัฐ การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษอาจทำให้ภาระของสถานพยาบาลในการดูแลแรงงานต่างด้าวที่ไม่มีสิทธิประกันสุขภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น และหากแรงงานเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงการบริการสุขภาพ

ได้ ก็อาจก่อปัญหาสาธารณสุข เช่น โรคระบาด โรคอุบัติใหม่ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของ คนในท้องถิ่นได้ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“เวลาเจ็บป่วยพวกเราก็จะเข้าไปหาหมอ ไปโรงพยาบาลในตัวเมืองอรัญ แต่ก่อนคน ไม่เยอะมากมีแต่ชาวบ้านในอำเภอไปรักษา เจ็บป่วย ไม่สบาย รอคิวไม่นานมากหมอก็เรียกเข้าไป หาแล้ว แต่ตอนนี้รอคิวนานขึ้น คนเจ็บป่วยมากขึ้นมีทั้งคนในอำเภอ คนนอก หรือพวกแรงงาน ต่างด้าวที่เข้ามาทำงานก็มีเยอะ” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

5. ความเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วตามแนวทางของรัฐบาล มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมเกิดความเจริญรุดหน้าอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ส่งเสริม สนับสนุนจูง ใจนักลงทุนให้ตัดสินใจเข้ามาลงทุนในพื้นที่ และใช้นิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษใน จังหวัดสระแก้วเป็นเครื่องมือกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นให้เกิดความเจริญ และเพิ่มโอกาสทางการ แข่งขันกับประเทศอื่นให้สูงขึ้น นำความเจริญไปสู่ชนบท เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วมในทุกระดับ ประกอบกับจังหวัดสระแก้วมีทำเลที่ตั้งที่มีความเหมาะสมเพื่อใช้เป็นฐานการผลิตของอุตสาหกรรม ที่ใช้แรงงานเข้มข้น ใช้เป็นพื้นที่ค้าส่ง/ค้าปลีก รวมทั้งธุรกิจขนส่งและคลังสินค้าระหว่างประเทศ เพราะเป็นประตูฝั่งตะวันออกของไทยบนระเบียงเศรษฐกิจแนวใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) สามารถเชื่อมต่อสู่ประเทศกัมพูชาซึ่งมีเขตเศรษฐกิจพิเศษปอยเปต-โอเนียง และนิคม อุตสาหกรรมศรีโสภณ รวมทั้งยังสามารถเชื่อมต่อออกสู่ทะเลผ่าน ท่าเรือของเวียดนามได้ ถือเป็น ปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อธุรกิจขนส่งสินค้า และคลังสินค้าระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันยังมี ความพร้อมในด้านแรงงานจากกัมพูชาที่สามารถป้อนเข้าสู่อุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม และ โรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรตามแนวชายแดน เพื่อรองรับวัตถุดิบจากประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะ อย่างยิ่งมันสำปะหลัง ที่สามารถนำเข้ามาแปรรูปเป็นมันเส้น และแป้งมันในไทยเพื่อส่งออกต่อไป นอกจากนี้อำเภออรัญประเทศยังเป็นพื้นที่การค้าที่มีความคึกคักอย่างมาก โดยเฉพาะบริเวณตลาด โรงเกลือ โดยมีมูลค่าการค้าชายแดนในปี 2557 ที่ผ่านมา (2557) มากกว่า 70,000 ล้านบาท และมี แนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยศักยภาพด้านทำเลที่ตั้ง และสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การ ส่งเสริมในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการขนส่งที่จะเชื่อมโยงไปสู่ภูมิภาคอินโดจีน ดังนั้น จังหวัดสระแก้วจึงเป็นพื้นที่ที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หรือ กนอ. ประกาศให้เป็น จังหวัดนำร่อง ตามนโยบายของรัฐบาลในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริม และเพิ่ม ขีดความสามารถการแข่งขัน สร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาค เพิ่มการจ้างงาน สร้าง ความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน และทำให้สามารถ ก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนได้อย่างสมบูรณ์

สระแก้ว นับว่าเป็นหนึ่งในจังหวัดซึ่งมีศักยภาพตามที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน และจากปัจจัยที่กล่าวมานิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วอาจมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกของไทย จึงทำให้รัฐบาลได้ความสนใจ และริบดำเนินการวางแผนจัดทำผังเมืองปรับพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมต่อการพัฒนา โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วนั้นประกอบด้วยพื้นที่ 4 ตำบล ใน 2 อำเภอ รวมพื้นที่ ทั้งหมด 207,500 ไร่ (332 ตร.กม.) ได้แก่ ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภออรัญ-ประเทศ และตำบลผักชะ อยู่ในเขตอำเภอวัฒนานคร

โดยทางรัฐได้มีการดำเนินงานพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ จนเกิดความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ได้มีการกำหนดให้

- พื้นที่ชุมชนบ้านป่าไร่ กำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมสีเขียว) เพื่อการส่งออกระหว่างประเทศ พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกที่สนับสนุนการดำเนินงานในนิคม-อุตสาหกรรม ครอบคลุมพื้นที่ประมาณรวม 1,186 ไร่ และอาจจะมีโอกาสขยายเพิ่มเติมตามการเจริญเติบโตของนิคมอุตสาหกรรมในอนาคต
- บริเวณพื้นที่ชุมชนบ้านด่าน เหมาะเป็นย่านที่พักอาศัยและที่พักนักท่องเที่ยวชั้นดี ศูนย์สัมมนา และฝึกอบรมการบริการสุขภาพสนับสนุนกิจกรรมการบริการด้านการท่องเที่ยว
- บริเวณพื้นที่ตำบลผักชะ กำหนดให้เป็นศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า สถานีบรรจุและแยกสินค้ากึ่งคลัง (Inland Container Depot: ICD) มีคลังสินค้าเชื่อมต่อการขนส่งระบบรางและถนนศูนย์กระจายสินค้าการเกษตรในระดับพื้นที่
- บริเวณพื้นที่บ้านหนองเอี่ยน กำหนดให้เป็นจุดผ่านแดนถาวรด่านโลจิสติกส์ขนส่งสินค้าเกษตร (วัตถุดิบ)

ในขณะนี้ได้กำลังจะเริ่มดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะถนนเพื่อรองรับการเปิดประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะถนนสายต่าง ๆ ใน อ.อรัญประเทศ ซึ่งจะมีการปรับปรุงขยายถนนเดิมที่มีอยู่แล้ว และก่อสร้างถนน ทางยกระดับเพิ่มเติมรวม 5 เส้นทาง รวมถึงพัฒนาระบบไฟฟ้า และประปา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ภาคเอกชน พร้อมกับการดำเนินโครงการพัฒนาด่านศุลกากรอรัญประเทศ บ้านหนอง-เอี่ยน-สติงบทของประเทศกัมพูชาเพื่อตอบสนองระบบโลจิสติกส์ พร้อมวางแผนและบริหารจัดการด้านโลจิสติกส์เพื่อสนับสนุนในการกระจายสินค้าส่งไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เขตเศรษฐกิจพิเศษที่กำลังจะเกิดขึ้นจึงถือเป็นนิคมอุตสาหกรรมเป็นต้นแบบที่จะช่วยยกระดับการผลิต และการกระจายสินค้าของประเทศ นอกจากปัจจัยทางโครงสร้างพื้นฐานแล้ว รัฐยังได้ออกสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษี

การผ่อนปรนกฎระเบียบบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบธุรกิจในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การลดขั้นตอนในการติดต่อกับหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการขออนุมัติหรือขอใบอนุญาตตามกฎหมาย ซึ่งทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการลงทุน อันจะเป็นการช่วยลดต้นทุนในการประกอบธุรกิจได้ จนมีนักลงทุนเป็นจำนวนมากติดต่อสอบถามถึงข้อมูลเพิ่มเติม และมีผู้สนใจเข้ามาลงทุนประมาณ 137 ราย นอกจากนี้ได้มีบริษัทที่ขอรับการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว 4 บริษัท มีมูลค่าการลงทุนในพื้นที่รวม 1,315.6 ล้านบาท และคาดการณ์ว่าเมื่อพัฒนาโครงการเสร็จแล้วจะมีผู้ประกอบการมาลงทุนก่อให้เกิดการจ้างงานประมาณ 1,500 ตำแหน่งงาน ภายในระยะเวลา 10 ปีหลังเปิดดำเนินการ โดยมีค่าจ้างเฉลี่ย 150,000 บาท/คน/ปี และเมื่อมีการประกอบกิจการเพิ่มขึ้นจะมีความต้องการวัตถุดิบในท้องถิ่นทั้งจากภาคเกษตรและภาคอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้มีมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.033 เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของเกษตรกรในท้องถิ่น (5 ปี เขตเศรษฐกิจชายแดน SEZ ปัน “สระแก้ว” นิคมต้นแบบ, 2562)

จากการวางแผนดำเนินงานพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วของภาครัฐ ได้วางแผนให้นักลงทุนเกิดความสนใจเข้ามาลงทุน ดึงดูดเงินลงทุนจากภาคเอกชนให้เข้ามาลงทุนในพื้นที่เป็นมูลค่าหลายพันล้านบาท และคาดว่าเมื่อการก่อตั้งนิคมเขตเศรษฐกิจเสร็จสิ้น จนได้เริ่มเปิดนำเดินการ จะสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศได้เป็นอย่างมาก เนื่องจากกำลังการผลิตสินค้าและบริการมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการผลิตสินค้า จัดจำหน่ายได้อย่างรวดเร็วตามระบบโลจิสติกส์ที่มีการเตรียมพร้อมสนับสนุนการกระจายสินค้าไว้แล้ว และด้วยการสนับสนุนทางด้านกฎหมายและสิทธิประโยชน์ถือเป็นการลดอุปสรรคหรือข้อกีดกันทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ เมื่อมีสินค้าและบริการเพียงพอ รัฐก็สามารถผลักดันให้มีการส่งออกสินค้าดังกล่าวนั้นออกสู่ตลาดโลกได้ ซึ่งเมื่อนักลงทุนหรือผู้ประกอบการในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้รับสิทธิประโยชน์และสิ่งอำนวยความสะดวกในการผลิต สินค้าหรือบริการนั้น ๆ ก็จะมีคุณภาพที่ดีกว่า และราคาที่สู้กับตลาดของประเทศอื่น ๆ ได้ส่งผลให้เกิดความพร้อมในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจกับนานาชาติในการค้าระดับโลกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อระบบการค้าเสรีแพร่ขยายไปทั่วโลก โดยผลของการก่อตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) และทั่วภูมิภาคในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ASEAN ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศกำลังพัฒนา และแต่ละประเทศเริ่มมีแนวคิดในการพัฒนาขีดความสามารถการแข่งขันอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยเน้นเรื่องการส่งเสริมการลงทุน การส่งออกสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตามความแตกต่างในระดับการพัฒนา ระบบโครงสร้างการเมืองการปกครอง และระบบเศรษฐกิจของประเทศบางประเทศจึงประสบกับความยากลำบากในการ

ดำเนินการตามแผนพัฒนาดังกล่าว ดังนั้นทางเลือกที่สำคัญที่ประเทศเหล่านั้นนำมาใช้ก็คือการพัฒนาพื้นที่เฉพาะก่อนด้วยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ แล้วจึงค่อย ๆ ขยายกระจายการพัฒนาไปตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศในระยะเวลาต่อไป จนเกิดผลกำไรและช่วยยกระดับเศรษฐกิจของประเทศให้เกิดความเจริญ มั่นคงเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดโอกาสการจ้างงานที่สูงขึ้น ตามจำนวนของอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น การสร้างอาชีพหรือวิชาชีพของคนในชาติย่อมหมายถึงการสร้างรายได้ ขจัดปัญหาการว่างงานหรือความยากจน และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น เท่ากับเป็นการพัฒนา และแก้ปัญหาสังคมได้อีกทางหนึ่ง ขณะเดียวกัน การจ้างงานมากขึ้นก็ทำให้รัฐมีรายได้จากการจัดเก็บภาษีเงินได้ อันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นคนในเขตพื้นที่ ในภูมิภาคนั้น หรือเขตใกล้เคียงก็มีโอกาสในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงเป็นการช่วยในการกระจายรายได้ และขยายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ได้ในภูมิภาคหรือท้องถิ่นใกล้เคียง ช่วยให้เศรษฐกิจท้องถิ่นเกิดความเจริญ และสร้างความมั่นคงให้กับชาวบ้านในท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

ดังนั้นการประกาศให้จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดนำร่องนั้น และรัฐได้ดำเนินการก่อสร้างนิคม-อุตสาหกรรม พร้อมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่สนับสนุนทางด้านอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ถือเป็นการพัฒนาที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มที่จะสร้างความเจริญให้กับประเทศ เนื่องจากมูลค่าการค้าเกินครึ่งหนึ่งของการค้ารวมชายแดนไทย-กัมพูชา อยู่ใกล้สนามบินสุวรรณภูมิ อีกทั้งทำเรื่อน้ำลึกแหลมฉบัง และแหล่งผลิตอุตสาหกรรมใกล้กรุงเทพฯ ประกอบกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ คาดว่าจากนี้ไปจังหวัดสระแก้วจะกลายเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่จับตามองของนักลงทุน นอกจากผลประโยชน์โดยตรงของภาคธุรกิจและประเทศแล้ว ชาวบ้านในพื้นที่เอง และจังหวัดใกล้เคียงต่างก็จะได้รับผลประโยชน์เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรที่ผลผลิตมีภาคอุตสาหกรรมรองรับ หรือเกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ ซึ่งอาจจะเกิดอาชีพใหม่ ๆ แก่คนในชุมชน นับว่าเป็นสัญญาณที่ดีสำหรับอนาคตเศรษฐกิจไทย และส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน

6. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในช่วงก่อนที่จะมีการประกาศนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว สภาพโดยทั่วไปในพื้นที่เป็นที่ราบเรียบ มีที่ดินรกร้าง ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าโปร่ง มีแหล่งน้ำตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่สามารถใช้ทำการเกษตรได้ โดยในหลาย ๆ พื้นที่ชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยอยู่ ประกอบอาชีพ ดำรงชีวิตมานานแล้ว แต่โดยส่วนมากชาวบ้านจะเข้ามาครอบครองที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินอย่างถูกต้อง ที่ดินในบริเวณดังกล่าวจึงเป็นที่ดินป่าสงวนหรือเป็นที่ดินของรัฐเสียเป็น

ส่วนใหญ่ การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ โดยส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำไร่ ทำสวน ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง เป็นต้น และจะประกอบอาชีพค้าขายรับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าเป็นอาชีพเสริม ในเกือบทุก ๆ ครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะทำนาปลูกข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวที่เพียงพอในการบริโภคตลอดทั้งปี ผลผลิตที่ได้จะใช้บริโภคในครอบครัว หากมีจำนวนมากก็จะแบ่งขาย บางครั้งก็ใช้แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าชนิดอื่น ส่วนการหาของป่า หาพืชผัก หรือหาสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู หอย เป็นเพียงการหาจับเพื่อมาประกอบอาหารในครัวเรือน และแบ่งปันในเครือญาติเท่านั้น แต่ถ้าหากจับได้จำนวนมากก็จะแบ่งขาย แลกเปลี่ยนภายในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมชนบท ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก การดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นแบบพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกับธรรมชาติ

ในส่วนเรื่องผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวได้ในแต่ละปีจะมีความไม่แน่นอน ทำให้รายได้ของชาวบ้านไม่แน่นอนตามไปด้วย กล่าวคือ หากปีไหนมีปริมาณน้ำฝนมากเพียงพอก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เต็มที่ ถึงรายได้ของชาวบ้านที่ได้รับจากการทำการเกษตรจะไม่แน่นอน เป็นจำนวนเงินที่ไม่มากมายแต่ก็พอที่จะใช้จ่าย และดำรงชีวิตภายในสังคมชนบทต่อไปได้ เนื่องจากมีระดับค่าครองชีพที่ต่ำ ประชาชนมีความจำเป็นในการซื้ออาหารที่จะบริโภคไม่มากนัก เพราะสามารถที่จะเก็บพืชผลทางการเกษตร ออกหาผัก หาปลา เก็บเห็ด หาของป่ามาเป็นอาหารเพื่อยังชีพภายในครอบครัวได้อย่างไม่ขาดแคลน ประกอบกับประชาชนในพื้นที่ไม่มีพฤติกรรมฟุ่มเฟือย ทำให้โดยรวมแล้วชีวิตของชาวบ้านอยู่ด้วยความเรียบง่าย พอเพียง เกื้อกูลแบ่งปันกันในชุมชนเสมือนญาติพี่น้อง แม้จะมีรายได้จากการประกอบอาชีพไม่มากนัก แต่มีค่าครองชีพที่ต่ำทำให้ชาวบ้านไม่เดือนร้อน คนในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันและกันไปเยี่ยมเยือนไปมาหาสู่กัน มีการหาข้าว หาปลา หาอาหารเลี้ยงผู้มาเยือน การอาศัยอยู่แบบพึ่งพาปัจจัยสี่จากธรรมชาติและชุมชน การทำมาหากิน ผลผลิตที่ได้ก็ใช้บริโภคในครอบครัว

กิจกรรมของชุมชนตามวัฒนธรรมและประเพณี ในช่วงวันหยุด วันพระ หรืองานเทศกาลผู้คนจะเข้าวัดกันมาก ใช้วัดเป็นที่ชุมนุมพบปะกัน เกิดวัฒนธรรมอันดีงาม ร่วมแรงร่วมใจกัน ทำกิจกรรมหลายอย่างเพื่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นในชุมชน เช่น ทะนุบำรุงวัด สร้างสะพาน สร้างศาลาพักระหว่างทาง เป็นต้น โดยไม่ใช้งบประมาณของรัฐ เป็นการร่วมแรง ร่วมบริจาคเงินตามความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนเพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม นอกจากนี้ในแต่ละปีในฤดูเก็บเกี่ยว มีการช่วยเหลือกันในชุมชน มีการลงแขกเกี่ยวข้าว แทนแรงงาน จะไม่มีการจ้างแรงงานชาวบ้านในชุมชนจึงมีความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย เป็นชีวิตชนบทที่อยู่อย่างสงบ พอเพียง พึ่งพาซึ่งกันและกัน ความเจริญ ความวุ่นวาย ตามแบบค่านิยมในเมืองใหญ่ยังมีไม่มากนัก

แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งที่เป็นโอกาสและภัยคุกคามต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ต้องปรับทิศทางการพัฒนาของตัวเองเพื่อให้สามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศและให้แข่งขันได้ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมให้สมดุลให้สามารถแข่งขันได้กับนานาประเทศไทย การกำหนดนโยบายต่างประเทศให้เชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจ และสังคมกับประเทศอื่นในโลก จึงเป็นยุทธศาสตร์การบริหารประเทศที่สำคัญในยุคนี้ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ปัจจุบันนานาประเทศต่างให้ความสำคัญกับการกำหนดแผน และวางกลยุทธ์การพัฒนาออกมาในแนวทางต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ตามความพร้อมของประเทศตน และแนวทางหนึ่งที่สำคัญน่าสนใจของหลายประเทศคือการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้น ประเทศไทยจึงได้เริ่มดำเนินนโยบายเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนผ่านนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดน

รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยคณะกรรมการนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงกำหนดให้ท้องที่ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ อำเภอรัฐประศาสตร์ และตำบลฝักชะ อำเภอดำเนินสะดวก เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว โดยทั้ง 4 ตำบลมีพื้นที่รวมมากกว่า 200,000 ไร่ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดเป้าหมาย และเริ่มดำเนินการพัฒนาเพื่อให้จังหวัดสระแก้วเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นแหล่งนิคมอุตสาหกรรมแห่งใหม่ในอนาคต การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามคำสั่งของรัฐบาล และมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการลงทุนจากภาคเอกชนจำนวนมาก เกิดโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง คนจำนวนมากจะเริ่มเข้ามาหางานทำ และเข้ามาพักอาศัย สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรธรรมชาติ อาจถูกแทรกแซง และค่อย ๆ เริ่มสูญหายไป สภาพการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นจะเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรม มาเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น

ซึ่งในขณะที่ทางรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาอยู่ในขั้นตอนการสะสมเงินลงทุนจากทุก ๆ ภาคส่วนทั้ง เพื่อเร่งพัฒนาก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม พร้อมโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ความเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาจึงเริ่มส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น โดยเริ่มจากทางรัฐได้เข้ามาจัดหาพื้นที่เพื่อวางแผนการก่อสร้าง ได้ใช้มาตรา 44 เข้าควบคุมพื้นที่ทั้งหมด ด้วยอำนาจทางกฎหมายรัฐบาลจึงเข้ามาครอบครองพื้นที่อย่างเบ็ดเสร็จ ผืนดิน ผืนป่า แหล่งน้ำ และทรัพยากรทางธรรมชาติตกอยู่ในการควบคุมของรัฐทั้งหมด ประชาชนในพื้นที่ตั้งแต่อดีตมาถึงจะเข้ามาครอบครองที่ดิน อยู่อาศัยทำกินมาช้านาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องก็ไม่มีอำนาจในการต่อต้าน หรือคัดค้านต่ออำนาจรัฐได้

ที่ดินโดยส่วนมากที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงถูกรัฐบาลนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา โดยทางรัฐได้
 แจกแก่ชาวบ้านในพื้นที่ว่า นโยบายการพัฒนาเกษตรธุรกิจพิเศษเป็นนโยบายเร่งด่วนที่ต้องเร่ง
 ดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาของประเทศ ด้วยการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะสร้างความเจริญให้
 เกิดขึ้นภายในพื้นที่เป็นอย่างมาก รัฐจะเข้ามาสร้างโอกาส ช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน รัฐบาลจะ
 เข้ามาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ให้ได้มาตรฐาน ชาวบ้านจะมีน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร
 มีถนนหนทางได้ใช้ ชีวิตความเป็นอยู่จะสะดวกสบายมากขึ้นในทุก ๆ ครึ่งเดือน จะมีโรงงานเข้า
 มาก่อตั้งขึ้นหลายโรงงานทำให้เกิดเงินหมุนเวียนภายในชุมชนจำนวนมาก ชาวบ้านในพื้นที่จะ
 ได้รับผลประโยชน์ ได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น คุณภาพชีวิต
 จะดีขึ้น ลูกหลานได้เข้าเรียน จบออกมาก็มีงานทำในชุมชน ไปต้องออกไปทำงานในเมืองใหญ่ที่
 ไกลบ้าน ทำให้ลูกหลานไม่ต้องจากบ้านไปไกลและเอาเงินที่ได้มาจุนเจือพ่อแม่ ญาติพี่น้องภายใน
 ชุมชน โดยเมื่อเกษตรธุรกิจพิเศษเปิดดำเนินการก็จะพิจารณาคนภายในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก ๆ
 เมื่อชาวบ้านได้ยินดังนั้น ก็เข้าใจว่ารัฐบาลจะเข้ามาสร้างโอกาส สร้างงาน สร้างอาชีพให้กับ
 ชาวบ้านที่ยากจน และเดือนร้อน ทำให้ประชาชนในพื้นที่เต็มใจให้ความร่วมมือกับการพัฒนาที่
 เกิดขึ้น แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่ยังไม่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร หรือยังไม่เข้าใจถึงการพัฒนาที่
 เกิดขึ้น เนื่องจากรัฐเข้ามาทำประจําการน้อยครั้ง รวมทั้งเวลาที่รัฐเข้ามาคุยกับชาวบ้าน บอก
 แต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับ โดยที่ไม่ได้บอกถึงผลกระทบที่จะตามมา ซึ่งสุดท้ายเมื่อเกิดการ
 พัฒนาขึ้นรัฐได้เข้ามาเวนคืนที่ดินหลายร้อยไร่ พร้อมกับสร้างเงื่อนไขในสิทธิการครอบครองที่ดิน
 ของชาวบ้าน สร้างความเปลี่ยนแปลงและเกิดผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ แต่เมื่อโครงการได้
 ดำเนินการไปแล้วสิ่งที่ชาวบ้านทำได้ก็เพียงแต่ยอมรับในสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมา

โดยการพัฒนาเริ่มต้นจากทางรัฐได้วางแผนจัดทำผังเมือง และแบ่งเขตที่ดินตาม
 วัตถุประสงค์ของการพัฒนา และในเวลาต่อมาทางรัฐได้มีการออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ใน
 ที่ดินขึ้น จากประกาศของกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง หรือ
 เปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม
 อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักชะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นการควบคุม
 กิจกรรมของชาวบ้าน และจัดระเบียบสิ่งปลูกสร้างในที่ดิน ด้วยข้อบังคับที่กำหนดขึ้นส่งผล
 กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่อย่างชัดเจน ในอดีตที่ดินที่ชาวบ้านครอบครองจะทำ
 อะไรในที่ดินของตนก็ได้ เจ้าของพื้นที่มีสิทธิ์ได้อย่างเต็มที่ จะปลูกสร้างบ้าน หรือก่อสร้างสิ่ง
 อำนวยความสะดวกเพื่อช่วยในการทำมาหากินได้อย่างอิสระ แต่เมื่อรัฐบาลออกกฎระเบียบเข้ามา
 ควบคุมพื้นที่ของชาวบ้าน ไม่ว่าชาวบ้านจะดำเนินการอะไรก็ตามที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น
 ในที่ดินจำเป็นต้องขออนุญาตให้รัฐยินยอมก่อนจึงจะทำการปลูกสร้างสิ่งเหล่านั้นได้ และการ

ดำเนินงานปลูกสร้าง พัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องตรงกับประเภทการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามที่รัฐได้ประกาศแบ่งเขตสีไว้ด้วยจึงจะสามารถดำเนินงานได้ ซึ่งการดำเนินการตามขั้นตอนขออนุญาตของระบบราชการจำเป็นต้องใช้เวลานานหลายวันกว่าเรื่องหนึ่งจะอนุมัติได้ ข้อประกาศฉบับนี้จึงทำให้ชาวบ้านในพื้นที่รู้สึกอึดอัน เกิดความกังวล และไม่สบายใจ รัฐบาลได้ใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาควบคุมวิถีชีวิตของชาวบ้าน และต่อไปชาวบ้านในพื้นที่จะดำเนินชีวิตกันอย่างไร ถ้าการพัฒนาเริ่มขยายตัวในอนาคตทางรัฐบาลอาจประกาศกฎข้อบังคับเพิ่มขึ้น บังคับให้ชาวบ้านต้องดำเนินชีวิตด้วยความยากลำบากกว่าในอดีต ทำให้เกิดความเสียหาย วิพากษ์วิจารณ์ ต่อต้าน คัดค้าน และไม่ยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ และได้ร่วมตัวกันเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ กล่าวว่า

“ในตอนแรกที่ทราบถึงเรื่องของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชาวบ้านก็ดีใจที่รัฐจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในชะงะที่ เนื่องจากตั้งแต่เราอยู่อาศัยมาได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลน้อยมาก พวกเราก็ดีใจที่จะได้มีน้ำ ไฟฟ้า มีถนนเดินทางออกไปในตัวเมืองได้สะดวก และถูกหลายกับคนในพื้นที่จะได้มีงานทำ มีโอกาสหารายได้เพิ่มขึ้น แต่พอการพัฒนาเกิดขึ้นรัฐเริ่มออกกฎหมายต่าง ๆ เข้ามาควบคุมการกิจกรรมของชาวบ้าน ทำให้พวกเราใช้ชีวิตได้ยากลำบากขึ้น ปลูกสร้างอะไร หรือเข้ามาพัฒนาที่ดินเพื่อใช้ทำกินก็ต้องขออนุญาตรัฐก่อนจึงทำได้ เหมือนที่ดินของรัฐที่เคยครอบครองมาตั้งแต่อดีตไม่ใช่ของเราแล้ว กลายเป็นที่ของรัฐไป เหมือนเราถูกเวนคืนที่ดินทางอ้อม ไม่มีใครอยากย้ายออกจากที่ทำกิน หรือที่อยู่อาศัยที่เราได้สร้างขึ้นมาก่อทั้งชีวิต แต่ด้วยกฎหมายข้อบังคับที่รัฐได้ประกาศใช้บังคับพวกเราทำให้เราเหมือนถูกจำกัดสิทธิ์ในที่ดินของเรา เหมือนเราต้องกลายเป็นผู้อาศัยในของตัวเองไป”

(ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2562)

โดยสภาพทั่วไปจากการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนมาก มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก ที่ดินจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและสร้างรายได้ของชาวบ้าน ประกอบกับในปัจจุบันที่ดินสามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ยังทำให้ที่ดินมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านมากขึ้นไปอีก เห็นได้จากในหลาย ๆ ครอบครัวแม้ราคาที่ดินจะเพิ่มสูงขึ้นชาวบ้านที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินก็ยังคงเก็บรักษา ครอบครอง และใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างต่อเนื่อง เพราะการมีที่ดินหมายถึงการมีหลักประกันความมั่นคงการดำรงชีพ และสร้างรายได้ ในการทำนาในปัจจุบันชาวนาในพื้นที่ถือครองในการทำนาโดยเฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 5-10 ไร่ เกษตรกรจะพยายามเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพข้าวให้ดีขึ้นด้วยการพยายามคัดเลือก

ข้าวพันธุ์ดีมาปลูกแทนการใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในพื้นที่จังหวัดสระแก้วส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ข้าวดอกมะลิ 105 รองลงมาเป็น เหลืองประทิว และข้าวตาแห้ง มีพันธุ์พื้นเมืองเล็กน้อย เช่น ข้าวเหลือง และ ข้าวกอเดียวกระจายอยู่ตามพื้นที่ ในการปลูกข้าวในแต่ละครั้งต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการบำรุงดิน และใช้ยาปราบศัตรูพืชค่อนข้างสูง การทำนาจึงมีต้นทุนสูง เทคโนโลยีทางการเกษตรก็มีความจำเป็นสูงขึ้น การไถนาที่ใช้แรงงานจากสัตว์เลี้ยงวัวหรือควายเป็นเรื่องที่พบได้ยาก การทำนาเกือบทุกพื้นที่ของจังหวัดต้องอาศัยฤดูกาลหรือปริมาณน้ำฝนที่พอเหมาะ ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่ใช้กำหนดผลผลิตหรือชะตากรรมในการประกอบอาชีพของชาวนาในแต่ละปี การทำนาจึงเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงอยู่ในเกณฑ์สูง ทางภาครัฐก็ให้การส่งเสริม สนับสนุน และให้การช่วยเหลืออย่างน้อยอยู่ เกษตรกรในปัจจุบันจึงมีรายได้ที่ไม่สูงมาก แต่ค่าครองชีพหรือรายจ่ายกลับสูงขึ้น แม้การประกอบอาชีพทำนาจะขาดทุนในบางปี หรือได้กำไรน้อยมากจากการผลิตสินค้าเกษตร เนื่องจากไม่สามารถควบคุมราคาปัจจัยการผลิต และกำหนดราคาขายได้ด้วยตัวเอง แต่ชาวนาในพื้นที่ที่ยังคงดำรงชีวิตจากที่ดินผืนนั้น และประกอบอาชีพต่อไปเนื่องจากเป็นอาชีพที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นรากฐานสำคัญของการมีอาหารพอเพียงในครัวเรือน เป็นอาชีพดั้งเดิม และเป็นแหล่งรายได้ แม้จะไม่มากแต่ชาวนาก็พยายามปรับตัวด้วยการหารายได้จากแหล่งอื่น ๆ ด้วยความผูกพันกับที่ดินทำกิน และมีวิถีชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาจาก บรรพบุรุษ ชาวนากลับหวงแหนที่ดินมากขึ้น และมีความพยายามจะเก็บที่ดินไว้ รวมทั้งหาซื้อเพิ่มมากขึ้นหากมีทุนมากพอ หากขายที่ดินไปก็ยากที่จะหาเงินมาซื้อที่ดินทดแทนได้ง่าย เพราะที่ดินมีราคามากขึ้น เรื่อย ๆ หรือหาซื้อยากมากขึ้น กรณีที่ชาวนาบางคนขายที่ดินเพราะมีความจำเป็นจริง ๆ เช่น ต้องจ่ายหนี้สิน จ่ายค่าศึกษาบุตรหลาน หรือค่ารักษาสมาชิกในครัวเรือนในคราวเจ็บป่วย เป็นต้น ประกอบกับเมื่อกำหนดให้จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษราคาที่ดินสูงขึ้นมากจึงกลายเป็นเหตุจูงใจให้ชาวบ้านทยอยขายที่ดิน การขายที่ดินมีทั้งขายแบบยกแปลง และขายแปลงเล็ก ๆ เพื่อกันที่ส่วนหนึ่งไว้สำหรับอยู่อาศัย และไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน

ในระหว่างนั้นก็เริ่มมีกลุ่มนายทุนหลายรายสนใจเข้ามาหาซื้อที่ดิน มีชาวบ้านบางส่วนไม่ทราบข่าวเกี่ยวกับการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้นจึงขายที่ดินให้กับพ่อค้า นายทุน หรือนักเก็งกำไรในราคาที่ต่ำกว่าความเป็นจริงก็เสียผลประโยชน์ในสิ่งที่ควรได้รับไป ราคาที่ดินจึงถูกเก็งกำไรกันหลายทอด ทำให้ในช่วงนั้นราคาที่ดินแพงมากขึ้นในพื้นที่บริเวณก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน หรือบริเวณที่เกิดนิคมอุตสาหกรรมราคาที่ดินจึงพุ่งสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในบริเวณที่ดินถนน หรือมีการสร้างถนนตัดผ่านจะมีราคาสูงขึ้นจากที่เคยขายได้ไร่ละไม่กี่หมื่นบาทก็กลายเป็นหลายล้านบาท ส่วนชาวบ้านที่ขายที่ได้จะนำเงินไปจ่ายหนี้สิน เก็บฝากธนาคาร สร้างบ้าน นำเงินมาลงทุน

ในธุรกิจห้องเช่า ซื้อมานพาทนะหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างไรก็ตามมีชาวบ้านบางส่วนขายที่ดินได้และยังรักในอาชีพทำการเกษตรก็อพยพย้ายถิ่นฐานนำเงินไปซื้อที่ดินทำการเกษตรในที่อื่น ๆ บางรายก็ใช้เงินจากการขายที่เป็นทุนไปใช้ในการเปิดร้านค้าขายหรือประกอบธุรกิจด้านอื่น ส่วนกลุ่มคนที่ได้ซื้อที่ดินไปก็จะทำไปขายเก็งกำไรต่อ หรือไม่ก็วางแผนพัฒนาที่ดินให้เหมาะสมเป็นที่อยู่อาศัย รีสอร์ท บ้านเช่า หอพัก เปิดเป็นร้านขายค้า ร้านอาหารหรือธุรกิจบริการอื่น ๆ เป็นต้น เพื่อรอคอยโอกาสที่ในอนาคตเมื่อเปิดนิคมเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างเป็นทางการจะมีผู้คนอพยพหลั่งไหลเข้ามาทำงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก

จากนั้นทางรัฐบาลได้เริ่มดำเนินโครงการได้มีการกำหนดวางแผนก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม โครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคม และสร้างด้านบุคลากรเพิ่มเติมเพื่อลดความแออัดในการขนส่งสินค้า เพิ่มความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องจัดหาพื้นที่เป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการพัฒนา ในส่วนที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์มีราคาเพิ่มขึ้นสูงมากถ้าต้องใช้ที่เหล่านั้นรัฐบาลจะต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนมาก จึงได้จัดหาพื้นที่ที่เป็นที่ราชพัสดุหรือที่ดินหน่วยงานราชการ ป่าเสื่อมโทรม มาพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษแทน แต่ที่ดินเหล่านั้นมีหลายพื้นที่ที่ซ้อนทับที่ทำกินของชาวบ้าน หรือได้มีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยครอบครองมานานแล้ว ทำให้รัฐต้องเข้าไปควบคุมที่ดิน และประกาศเวนคืนที่ดินบางส่วนจากชาวบ้าน ทำให้มีชาวบ้านจำนวนมากต้องเสียผลประโยชน์ถูกเวนคืนที่ดินเพื่อใช้ในการดำเนินโครงการ ถึงชาวบ้านจะเข้ามาอยู่อาศัยทำกินมาก่อนแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอย่างถูกต้อง ชาวบ้านจึงไม่มีสิทธิ์เรียกร้อง คัดค้าน หรือต่อต้านกับอำนาจของรัฐบาลได้ จึงทำให้ที่ดินบางส่วนที่เคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน เป็นแหล่งเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ เช่น หาดของป่า หาดปลา เป็นแหล่งที่สร้างรายได้ตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ และสัตว์ป่า อีกทั้งเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ร่วมกันของชุมชนต้องถูกเวนคืนไปเพื่อนำพื้นที่ไปใช้ในการพัฒนา

เมื่อการพัฒนาเริ่มเกิดขึ้นมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาก่อตั้ง ทางรัฐต้องสนับสนุนภาคอุตสาหกรรม อย่างเต็มที่ในทุกด้าน ได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ด้านระบบไฟฟ้าได้สร้างโรงไฟฟ้าขยายกำลังการจ่ายไฟเพิ่มขึ้น แหล่งน้ำได้พัฒนาระบบประปาได้สร้างสถานีผลิตน้ำเพิ่มขึ้นเพื่อปล่อยน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรม และด้านการติดต่อสื่อสารได้ขยายพื้นที่ส่งสัญญาณโทรศัพท์ให้ครอบคลุมทั้ง 4 ตำบล และเพิ่มความเร็วในการรับส่งสัญญาณให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีการก่อสร้างด้านบุคลากรเพิ่มขึ้นที่ตำบลป่าไร่ และพัฒนาด้านบุคลากรบ้านหนองเอี่ยน – สดิงบท พร้อมปรับปรุงอาคารด้านพรมแดนคลองลึกให้ทันสมัยมากขึ้น และเตรียมแก้ไขปัญหาราจรบริเวณชายแดนบ้านคลองลึกให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น จากนั้นได้ก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วขึ้นในตำบลป่าไร่

ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 660 ไร่ โดยทางการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่กับกรม ธรณีวิทยาและได้เข้ามาดูแลการก่อสร้างภายในนิคมเขตเศรษฐกิจพิเศษ นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งตัดถนนผ่านหมู่บ้านอีกหลายเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชา ใช้ระยะทางรวมในการก่อสร้างหลายกิโลเมตร ด้วยการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านอุตสาหกรรม ครอบคลุมพื้นที่เป็นจำนวนมากเกิดผลกระทบต่อประชาชนในหลาย ๆ หมู่บ้าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม และสภาพทางสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือภายในตำบลป่าไร่ เพราะมีการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการ ทั้งก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ด้านอุตสาหกรรม และมีการตัดถนนผ่านในหลายหมู่บ้านทำให้สภาพภายในตำบลป่าไร่เปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลได้เร่งก่อสร้างโรงงาน และพัฒนาด้านเส้นทางคมนาคมขนส่งอย่างเต็มที่ มีการเร่งรัดงบประมาณในการทำถนนแดงให้เป็นถนนดำ และได้ขยายถนน ปรับปรุงและซ่อมแซมถนน เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมได้รับความสะดวกในการขนส่งสินค้า ในระหว่างการก่อสร้างเริ่มมีแรงงานจากต่างถิ่นทั้งที่เป็นแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานเยอะขึ้น ผู้ใช้แรงงานที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จะสร้างที่พักอาศัยชั่วคราว เป็นบ้านพักคนงานหันหน้าเข้าหากัน ทำด้วยสังกะสีเรียงต่อกันเป็นแถวมีขนาดแต่ละหลังไม่ใหญ่มาก และกลายเป็นชุมชนของลูกจ้างที่เป็นผู้ใช้แรงงานอยู่กันหนาแน่นในบริเวณรอบ ๆ มีสภาพไม่เรียบร้อย บางพื้นที่พบขยะมูลฝอยที่หลุดจากการบริโภค ในเวลาเช้าหรือหลังเลิกงานผู้ใช้แรงงานดังกล่าวจะมีพฤติกรรมกรบกริบใช้จ่ายกับร้านค้าขนาดเล็ก เช่น ซื้ออาหารในร้านอาหารตามสั่ง หรือร้านอาหารริมทางเพื่อบริโภค เป็นต้น บางส่วนก็จะเข้าไปซื้อสินค้าจากร้านขายของสดขนาดเล็ก หรือตลาดในหมู่บ้าน เพื่อนำไปประกอบอาหารบริโภคภายในชุมชนที่พักอาศัย ทำให้สังคมผู้ใช้แรงงานที่เข้ามาอยู่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายในชุมชนมากขึ้น เมื่อต้องอาศัยอยู่กับคนต่างถิ่นจำนวนมากชาวบ้านในพื้นที่ก็เกิดความกังวลในเรื่องของความปลอดภัยในการดำรงชีวิตตามมา จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ในบริเวณเขตก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษได้กล่าวว่า

“มีคนเข้ามาทำงานมากขึ้นมีทั้งคนไทยและคนต่างด้าว พอหลังเลิกงานคนงานก็จะเข้ามาจับจ่ายซื้ออาหารจากร้านค้า หรือตลาดแถวชุมชน บางส่วนก็สั่งอาหารกินตามร้านอาหารตามสั่งในหมู่บ้านหรือแถวริมทาง เมื่อมีแรงงานเข้ามามากขึ้น แรงงานกลุ่มนี้ก็เริ่มเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้าน บางคนก็พูดจาดีน่าไว้วางใจ แต่ก็มีหลายคนที่ทำท่าทางไม่น่าไว้วางใจ พวกเราก็ต้องเริ่มระวังตัวมากขึ้น ต้องเก็บดูแลทรัพย์สินของมีค่าให้ดี เพราะตอนนี้อะไร ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนแต่ก่อน พอมีคนมาอยู่มากขึ้นปัญหาที่มากขึ้นตามไปด้วย แล้วสภาพเศรษฐกิจก็ไม่ค่อยดี

ข้าวของแพงขึ้น โจรผู้ร้ายก็เยอะขึ้น เห็นออกข่าวในแต่ละวัน พวกเราก็เริ่มมีความกังวล ไร้ใจใครไม่ได้ รู้หน้าไม่รู้ใจ เลยต้องระวังความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในครอบครัว รวมทั้งคนในชุมชนด้วยเช่นกัน ใครไม่อยู่บ้านนานหลายวัน บ้านใกล้เรือนเคียงกันก็เป็นผู้เป็นตาช่วย ๆ กันดูแล” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2561)

เมื่อการโครงการก่อสร้างดำเนินไปสักระยะหนึ่งเริ่มขยายอาณาเขตการพัฒนาเพิ่มขึ้น มีเสียงดังจากการขุดเจาะถนน และเสียงจากการก่อสร้างโรงงาน มีรถยนต์เข้าออกมากขึ้น การจราจรเริ่มมีความหนาแน่นขึ้นในช่วงเวลา 7.30 -9.00 น. และ 16.30 – 18.00 น. ด้วยโครงการที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้เวลานานในการดำเนินการก่อสร้างกว่าจะแล้วเสร็จ เมื่อเวลาผ่านไปผลกระทบจากการพัฒนาเริ่มกลายเป็นปัญหาและปรากฏให้เห็นมากขึ้นจากปัญหามลภาวะทางเสียง ปัญหาความแออัดของชุมชน ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจากมลภาวะทางอากาศมีฝุ่นละอองฟุ้งกระจายไปทั่วพื้นที่ สภาพปัญหาต่าง ๆ เริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ โดยสภาพแม่น้ำ ลำคลองในบริเวณรอบ ๆ เริ่มมีสีขุ่นขึ้น น้ำบ่อ น้ำฝนที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเริ่มไม่สะอาด ไม่ปลอดภัย ในหลาย ๆ ครอบครัวเริ่มประสบปัญหาขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ จำเป็นต้องส่งน้ำถังจากในตัวเมืองเข้ามาขายให้กับชุมชน ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ผลผลิตทางการเกษตร เช่น พืชผักต่าง ๆ ที่ชาวบ้านปลูกเริ่มได้รับความเสียหาย ไม่อาจส่งขายได้ทำให้รายได้ลดลง ประกอบกับพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้านที่เคยเข้าไปหาของป่า หาพืชผัก เก็บเห็ด หาปลา ถูกเวนคืนไปเพื่อใช้ในการพัฒนา ทำให้แหล่งอาหารภายในชุมชนเหลือน้อยลง ไม่พอต่อการยังชีพ จำเป็นต้องใช้เงินมากขึ้นเพื่อซื้อหาอาหารเข้ามาบริโภคในครัวเรือน ค่าครองชีพเริ่มสูงขึ้น ทำให้หลาย ๆ ครอบครัวเริ่มมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ และขาดแคลนทุนทรัพย์ อาจนำมาซึ่งปัญหาหนี้สินตามมาในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่า มีหลาย ๆ ครอบครัวเริ่มประสบปัญหาเรื่องสุขภาพจากฝุ่นละอองที่เข้ามาปกคลุมบ้านเรือน ทำให้เสื้อผ้า ที่เก็บอาหาร แหล่งเก็บน้ำ และที่อยู่อาศัยไม่สะอาด ขาดสุขอนามัยที่ดีส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการก่อสร้างเริ่มมีอาการเจ็บป่วยตามมา โดยอาการป่วยที่พบเห็นได้คือ เริ่มมีอาการแพ้ อากาศบอบช้ำขึ้น เป็นไข้ มีผื่นแดง คันตามเนื้อตัว เกิดโรคมะเร็ง มีอาการอ่อนเพลีย เวียนหัว โดยเฉพาะเด็ก ๆ และผู้สูงอายุ จะมีอาการเจ็บป่วยกันมากขึ้น ในช่วงที่มีฝุ่นละอองมาก หรือในช่วงเกิดการจราจร สาเหตุน่าจะมาจากการที่ชาวบ้านสูดอากาศที่ไม่สะอาดเข้าไปทุกวัน ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ไม่แข็งแรง เจ็บป่วยง่ายขึ้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ในบริเวณเขตก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษได้กล่าวว่า

“ในอดีตสภาพอากาศดีกว่านี้ น้ำในคลองใสสะอาด น้ำฝนสามารถเก็บไว้กินไว้ใช้ได้ มลภาวะยังน้อยอยู่ เส้นทางยังไม่ค่อยดีรถเข้าออกเลยไม่มาก ผู้คนเป็นชาวบ้านที่รู้จักคุ้นเคย

สนิทกันภายในชุมชน แต่พอเริ่มมีการก่อสร้างโรงงานคนเข้ามาอยู่มากขึ้น อะไร ๆ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ที่ดินที่พวกเราเคยใช้หาผัก หาปลา ก็ถูกเวนคืนไป ชาวบ้านหากินยากลำบากขึ้น พอวันวันเริ่มมีเสียงดังจากการก่อสร้าง การขุดเจาะถนน ฝุ่นละอองเพิ่มมากขึ้น ตอนช่วงเร่งรีบริบเร่งวิ่งไปมาเต็มไปหมด โดยเฉพาะรถบรรทุกที่ขนดินวิ่งผ่านหมู่บ้านที่ฝุ่นฟุ้งกระจายเต็มถนนไปหมด แล้วฝุ่นจากดิน จากถนนก็พัดเข้ามาตามลม มาเกาะตามบ้านเรือน เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย อาหาร น้ำดื่ม จนตอนนั้นน้ำฝน น้ำบ่อ น้ำในตุ่มที่เก็บไว้กินไว้ใช้ มีสีขุ่น พวกเราก็ไม่กล้าเอามากินหรือ มาทำอาหาร ดูไม่สะอาด ไม่ปลอดภัย เลยต้องซื้อน้ำถังมาเอาไว้ใช้ดื่มกิน เลยต้องมีรายจ่ายจากการซื้อน้ำเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือน” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2561)

“เดี๋ยวนี้ฝุ่น ควันจากรถเยอะขึ้น น้ำเริ่มไม่สะอาด ต้องซื้อน้ำถังกิน บ้านเรือนก็ต้องทำความสะอาดบ่อยครั้ง บ้างวันต้องกวาดบ้าน ถูบ้าน 2-3 ครั้ง ถึงจะนอนได้ ไม่งั้นไม่สบายตัวคั่นนอนไม่หลับ ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ก็ลดลง หากินยากขึ้น แคมผลผลิต พืชผักที่ปลูกไว้ในสวนกับแถวริมรั้วบ้าน โคนฝุ่นจับไปหมด ทำให้ผลผลิตเสียหายจะส่งขายก็ยากต้องล้างทำความสะอาดหลายครั้ง ถ้ามีผลผลิตต้องเก็บขายเยอะ ๆ ก็ต้องเสียเวลานาน พืชผัก โคนน้ำมาก ๆ ก็ชำเสียหายเก็บไว้ได้ไม่นาน ถ้าไม่ล้างก็ไม่ได้ มันไม่น่ากินดูไม่สะอาด ขายไม่ได้ ราคาที่ตกลง ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น แต่รายได้ก็ลดลง” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2561)

“ตอนนี้อากาศเริ่มเป็นพิษ มีฝุ่นละอองจากการก่อสร้างเยอะมาก อากาศร้อนขึ้น ต้นไม้ก็เริ่มลดลง น้ำในลำคลองเริ่มไม่ค่อยสะอาด สภาพแวดล้อมบริเวณรอบ ๆ เขตก่อสร้างดูเลื่อมโทรม พอตอนกลางวันรู้สึกเลยว่าอากาศมันร้อนขึ้น อบอ้าว เวลาเหงื่อออกฝุ่นจับตามเนื้อตัวรู้สึกไม่สบายตัว มันคัน แล้วยังพอดกเย็นอากาศเริ่มเย็น ขึ้นขึ้น รู้สึกเริ่มไม่ค่อยสบายบ่อยขึ้น ไอ จาม แพ้อากาศ แล้วก็ป็นหวัดบ่อย มีหลายคนเริ่มมีอาการมีผื่นแดง คันตามเนื้อตัว เกิดโรคมะเร็ง มีอาการอ่อนเพลีย เวียนหัว โดยเฉพาะในเด็ก คนแก่ที่อยู่บ้านไม่ได้ออกไปไหนต้องเจอฝุ่นทุกวัน มักจะเป็นบ่อย มันก็น่าจะเกี่ยวกับฝุ่นละอองในอากาศด้วย เพราะตอนนี้อากาศไม่ได้ดีเหมือนแต่ก่อน พอเราหายใจเข้าไปทุก ๆ วันมันก็เริ่มสะสมทำให้ไม่แข็งแรง เลยป่วยบ่อยครั้ง” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2561)

ตั้งแต่วันที่ 25 มิ.ย. 2558 ในการประชุมครั้งที่ 3/2558 กรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้มีมติเห็นชอบการจัดสรรที่ดินที่มีการถอนสภาพเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก โดยให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เข้าเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม และได้มอบหมายให้ กนอ. รับผิดชอบดำเนินการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ต่อมาเมื่อวันที่ 18 ก.พ. 2559 กนอ. ได้ลงนามในสัญญาเช่าที่ดินจากรมชนารักษ์ ในระยะเวลาเช่า 50 ปี โดยการดำเนินการจัดหาที่ดินเป็นไปตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 17/2558 เรื่อง การจัดหาที่ดินเพื่อประโยชน์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว โดยคาดว่าจะเป็นนคมอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่พัฒนาแล้วเสร็จเป็นแห่งแรก โดยได้รับอนุมัติงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 วงเงิน 700 ล้านบาท เพื่อดำเนินการก่อสร้าง พร้อมทั้งได้เริ่มพัฒนาพื้นที่ และดำเนินการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน พร้อมปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานในด้านอุตสาหกรรม (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดสระแก้ว, 2561)

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลในพื้นที่ตั้งแต่ในช่วง มี.ค. 2561 – พ.ค. 2562 ได้ข้อสรุปว่าการดำเนินก่อสร้างโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว มีการดำเนินงานที่รวดเร็วและเกิดความก้าวหน้าไปอย่างมากได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ก่อสร้าง ซ่อมแซม และปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งให้เป็นไปตามแผนงานที่ได้วางไว้ การก่อสร้างด่านศุลกากร และนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษในตำบลป่าไร่ก็ใกล้แล้วเสร็จ อีกไม่นานคาดว่าจะเสร็จสมบูรณ์และเปิดให้ดำเนินงานอย่างเป็นทางการ ในส่วนของภาคเอกชนก็มีผู้ที่สนใจเข้ามาติดต่อสอบถาม และขอข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเข้ามาลงทุนอย่างแต่เนื่อง แต่ในระหว่างนี้สภาพในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ในตำบลป่าไร่ยังมีการก่อสร้างที่ไม่แล้วเสร็จ ยังมีความซบเซาอยู่ ไม่คึกคักเท่าที่ควร สิ่งที่พบได้คือการก่อสร้างปรับปรุงถนน และภายในนิคมเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่ในขั้นก่อสร้างอาคาร ปรับแต่งสถานที่เหมาะสม ในบริเวณพื้นที่รอบ ๆ สภาพภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยรวมพบว่าในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษถูกปรับพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่มีสภาพอากาศที่ร้อนขึ้น และมีฝุ่นละอองจากการก่อสร้างเพิ่มขึ้น เนื่องจากในอดีตพื้นที่โดยรอบมีป่าไม้อยู่เยอะ พอมีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมต้นไม้เหล่านั้นถูกโค่นไปจนหมดเมื่อต้นไม้เหลือน้อยลงอากาศจึงร้อนขึ้น ฝุ่นละอองก็มากขึ้นตามไปด้วย เกิดมลภาวะทางอากาศเกิดมลภาวะทางน้ำ และส่งผลให้สภาพแวดล้อมโดยล้อมเสื่อมโทรมลงไปจากเดิม

ในด้านสภาพเศรษฐกิจพบว่า นโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้เกิดการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการ โดยเฉพาะตำบลป่าไร่ที่มีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมด่านศุลกากร และมีการตัดถนน ทำให้มีแรงงานเป็นจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชนแรงงานที่เข้ามาอยู่อาศัยจะมีพฤติกรรมใช้จ่าย ซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคจากร้านค้าภายในชุมชน ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนเข้ามาในภายในท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น

ประกอบกับเมื่อมีการตัดถนนทำให้ประชาชนในพื้นที่เดินทางเข้าไปยังตัวเมืองอรัญประเทศเพื่อซื้อสินค้ากลับมายาขายในชุมชนได้สะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้ธุรกิจด้านการบริการเริ่มมีการเติบโตในหลาย ๆ พื้นที่ที่เปิดเป็นร้านสะดวกซื้อ ร้านอาหาร ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย เป็นต้น โดยชาวบ้านจะปรับปรุงที่พักอาศัยของตนเองให้เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้เสริมช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนที่พอมีทุนทรัพย์ มีโฉนดที่ดิน มีทำเลที่ตั้งที่สะดวกเหมาะสมก็เริ่มก่อสร้างอพาร์ทเมนท์ บ้านเช่า หรือรีสอร์ท เพื่อให้บริหารกับนักท่องเที่ยว ผู้เดินทางผ่านไปมา หรือแรงงานเข้ามาพักอาศัย ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการเติบโตขึ้นในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่อาจยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้นได้ ชาวบ้านในพื้นที่ยังคงยึดอาชีพหลักเป็นเกษตรกรกรรม และรับจ้างทั่วไป ถึงจะมีแรงงานเข้ามาพักอาศัยเป็นจำนวนมาก เกิดการซื้อขายสินค้าและบริการในท้องถิ่น แต่แรงงานดังกล่าวเป็นผู้ใช้แรงงาน เข้ามาพักอาศัยเพียงชั่วคราว มีรายได้และกำลังซื้อไม่สูงมาก จึงไม่อาจกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโตได้มากเท่านี้ควร แต่ถ้าโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วได้ก่อสร้างเสร็จจนสมบูรณ์แล้ว เริ่มเปิดให้บริการรองรับการลงทุนจากภาคเอกชนอย่างเต็มที่ก็มีแนวโน้มที่จะช่วยยกระดับเศรษฐกิจในท้องถิ่นให้สามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็ว และกระจายรายได้สูงชุมชนได้มากขึ้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ในบริเวณเขตก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษได้กล่าวว่า

“แต่ก่อนครอบครัวป่า ทำไร่ ทำนา ปลูกมัน สามีป่าก็ทำสวนเป็นหลัก แล้วก็รับจ้างทั่วไปเป็นช่างด้วย ใครจ้างก็ไปทำบ้านให้เขา แต่พอมีโรงงานมาสร้างขึ้น ทุก ๆ วันจะมีแต่เสียงก่อสร้าง ขุดเจาะนั่นนี่ และขยายพื้นที่ทุกวัน รัฐเร่งให้โรงงานสร้างเสร็จเร็ว ๆ เลยต้องใช้เครื่องมือและแรงงานเยอะ มีคนมาอยู่อาศัยมากขึ้น ถนนเริ่มดีขึ้น เดินทางสะดวก แรงงานที่เข้ามาทำงานพอเลิกงานก็เหนื่อย จะเข้ามาหาอะไรกินใกล้ ๆ ที่พักซึ่งติดกับชุมชน ป่าก็เลยปรับปรุงร้านเปิดขายอาหารตามสั่งบ้าง ขายน้ำบ้าง แล้วก็พวกขนมของใช้ แต่ก่อนทำสวนรายได้ไม่เยอะแต่พอมีเงินเก็บเลยเอามาต่อเติมบ้านไว้ขายของ ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเดี๋ยวนี้ถูกข้อบังคับเยอะ จะก่อสร้าง จะทำอะไรภายในที่ดินก็ต้องขออนุญาตรัฐก่อน แต่แค่ปรับปรุงต่อเติมที่อยู่อาศัยรัฐก็ไม่ได้ว่าอะไร ทำมองไม่เห็น ไม่ได้ก่อสร้างใหญ่โตอะไรมา แต่ก็มีปัญหาจากฝุ่นละอองที่สร้างโรงงาน สร้างถนน และรถบรรทุกขนดินวิ่งผ่านไปมาเนี่ยแหละ ทำให้เป็นฝุ่นเยอะต้องหาอะไรมาครอบอาหาร ปิดน้ำดี ๆ ไม่งั้นฝุ่นลงหมดเอามาทำขายไม่ได้ขาดทุน ตอนนี้สภาพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดูเหมือนเริ่มเจริญขึ้น คนมาอยู่มากขึ้น มีโรงงาน มีสิ่งทันสมัยเพิ่มขึ้น ถ้าการพัฒนาจะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ชุมชนเจริญขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นพวกเราชาวบ้านก็ต้องจำใจทนต่อไป และหวังว่าการพัฒนาจะสร้างความเจริญและส่งผลประโยชน์กับชาวบ้านในพื้นที่ได้จริง ๆ แบบที่รัฐได้

ประกาศไว้ ไม่มีประโยชน์ที่จะขัดขวางรัฐ ขัดขวางความเจริญ แต่ขอให้พวกเราชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างใน ทุก ๆ วันได้ประโยชน์จากการพัฒนาด้วย

ถึงแม้ว่าการพัฒนาจะทำให้อะไร อะไร มันเจริญขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น ชุมชนเจริญขึ้น ทุกคนมีรายได้เพิ่มขึ้น ลูกหลานได้ทำงานใกล้ ๆ บ้าน แต่ความรู้สึกเล็ก ๆ แล้วป่าเองก็ใจหายนะ คิด ๆ ดูแล้วก็ยังไม่ค่อยชิน ยังไม่ยอมรับกับความเจริญซะทีเดียว ถ้าสังคมต้องเปลี่ยนไป วิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นสังคมแบบเมืองใหญ่ ๆ ที่เจริญแล้ว พี่ส่วน ไร่นา ต้นไม้ ธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์ค่อย ๆ หดไป สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม มลภาวะ ฝุ่นในอากาศก็คงจะมากขึ้นไปอีก โครงการของรัฐเดินหน้าไปมาก ถือว่าก่อสร้างได้รวดเร็ว ต่อไป สภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนแปลงไปคงกลับมาเป็นแบบเดิมไม่ได้อีกแล้ว วิถีชีวิตแบบเก่า ๆ สภาพแวดล้อม อากาศดี ๆ แบบในอดีตก็คงหมดไปด้วย” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

“ผมเป็นช่าง ทำอาชีพรับเหมาก่อสร้าง แต่ก่อนตอนผมเป็นเด็ก พ่อ แม่ผมเคยทำนา ทำไร่มาก่อน มีที่ดินไม่เยอะ ปลูกข้าว ปลูกผักมาก็พอได้กิน แต่มันเหนื่อย รายได้ไม่แน่นอน อยู่ที่ฟ้าฝน ปีไหนน้ำเยอะ ฝนตกมากก็ได้ข้าวดี ผลผลิตดี แต่ถ้าฝนไม่ตกเลย ไม่มีน้ำ แห้งแล้ง ก็ต้องขุดหาน้ำบาง ต้องต่อน้ำจะคลองบางพอประทังไป ไม่งั้นถ้าข้าวตาย พืชผักได้น้ำไม่พอตายหมด พวกเราก็กินข้าว มีข้าวไม่พอกิน ต้องซื้อบ้าง หาเก็บผัก เก็บปลาแถว ๆ ไร่นามากิน หรือปีไหนน้ำมากไป น้ำท่วมก็มีปัญหาอีก ตอนเด็ก ๆ เลยลำบาก แต่พอโตขึ้นที่บ้านส่งเรียนช่างพอมีความรู้ ความถนัดทางช่างก่อสร้าง อ้อเหล็ก งานไม้ก็พอทำได้ ก็เลยยึดอาชีพช่างเป็นอาชีพหลัก แล้วก็ช่วยครอบครัวดูแล พี่ส่วน ไร่นาบ้าง ไร่เก็บกิน เก็บขายเป็นรายได้เสริม แต่พอมีโครงการของรัฐก่อสร้างโรงงาน ตัดถนน แร่งงานเริ่มเข้ามาอยู่มากขึ้น คนเยอะขึ้น แร่งงานจะเป็นกรรมกรทำงานหนัก เลยต้องกิน ต้องใช้เยอะ พอคนเข้ามาอยู่มากขึ้นก็เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงไป งานก็มีเข้ามาให้ทำมากขึ้นด้วย มีคนมาจ้างให้ผมไปต่อเดิมบ้าน ทำร้านค้า เปิดเป็นร้านขายข้าวบ้าง ขายกล้วยเตี๋ยบ้าง ส้มตำบ้าง หรือไม่กี่ไปทำเป็นร้านเสริมสวย ร้านตัดผม หรือพวกร้านตัดเย็บเสื้อผ้าก็มีหลายร้าน แต่ถ้าคนมีเงินน้อย มีทุน มีที่ที่มีทาง ก็เคยมีมาให้ผมไปสร้างบ้านพัก ห่อพัก รีสอร์ทก็มี ไร่รองรับแรงงาน นายจ้าง ลูกจ้างที่มีเงินมากน้อย หรือในอนาคตถ้าโรงงานสร้างเสร็จ คนมาอยู่มากขึ้น ก็จะได้เปิดรับให้คนได้เข้ามาพักอาศัย แต่ตอนนี้บ้านเช่าที่เป็ลรับคนก็จะเป็นนักท่องเที่ยว คนผ่านไปมา กลุ่มผู้รับเหมา นายจ้าง แรงงาน นักลงทุนที่เข้ามาดูที่ดินก็มี แล้วในบ้างครั้งก็จะมีหน่วยราชการที่เข้ามาตรวจความคืบหน้าการก่อสร้าง หรือกลุ่มที่เข้ามาให้ความรู้ ให้ข้อมูลชาวบ้านก็จะมาพักบางเพราะค่าที่พักไม่แพง แต่ส่วนมากก็

จะเข้าไปพักในตัวเมืองกันหมด แถว ๆ นี้คนมาพักเลยยังไม่เยอะ คงต้องรอให้ก่อสร้างโรงงานเสร็จนั้นแหละ” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2562)

“พี่กับสามมีเป็นคนท้องที่มาตั้งแต่เกิด เปิดร้านขายของชำ พวกเครื่องดื่ม ของกิน ของใช้ ให้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน แล้วพอจะมีที่ดินอยู่บ้างไม่กี่ไร่ ก็ปลูกพืชผักมีกล้วย มะละกอ พืชผักสวนครัวต่าง ๆ พอได้เก็บไว้ขายบ้าง มีรายได้พอมีพอกิน แล้วก็เก็บเงินไว้เป็นค่าเทอมลูก พอรัฐบาลเริ่มมีการประกาศเขตเศรษฐกิจ พี่ก็พอทราบข้อมูลบ้าง จากข่าวในทีวี และตอนนั้นนายกประยุทธ์ออกมาพูดตอนเย็น ๆว่าจะเกิดการพัฒนา เกิดความเจริญ แต่พี่ไม่ได้ตื่นนอนอะไรมาก เป็นห่วงแค่เรื่องของสภาพแวดล้อม มลพิษจากโรงงาน ปัญหาจากแรงงานที่เข้ามาอยู่อาศัย แล้วก็เรื่องของการถูกไล่ที่ ถูกเวนคืนที่ดิน ได้ยินว่าในหลาย ๆ พื้นที่เริ่มเกิดปัญหาถูกเวนคืนที่อยู่อาศัย ที่ทำกินของชาวบ้านไปก่อสร้างโรงงาน เพราะร้านพี่ก็อยู่ไม่ไกลจากโรงงานมากนัก พอตอนนี้ได้มีการก่อสร้างโรงงาน แล้วก็ทำถนนอยู่ แรงงานต่างถิ่นก็เข้ามาในชุมชนมากขึ้น ร้านพี่เองตอนแรก ๆ ก็ขายดี แรงงานมาซื้อของเยอะ พวกของกินของใช้ที่จำเป็น ก็พอมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่พอผ่านไป 2-3 เดือน แรงงานเริ่มมาซื้อของน้อยลง คิดว่าน่าจะเข้าไปซื้อของในห้างใหญ่ที่อยู่ในตัวเมือง หรือไม่กี่ต้องการประหยัดเก็บเงินส่งกลับไปที่บ้าน จากนั้นก็กลับมาเป็นปกติ รายได้ในแต่ละเดือนไม่เพิ่มขึ้นเท่าไรนัก ก็จะมีพวกร้านอาหารที่พอขายให้กับคนงานได้บ้าง แต่โดยรวมแล้ว พี่คิดว่าเศรษฐกิจได้ชุมชนก็เหมือนเดิม ตอนแรก ๆ ก็ดี แต่พอผ่านไปก็กลับมาเป็นปกติ ถึงมีแรงงาน คนต่างถิ่นเข้ามาอยู่เยอะขึ้นแต่ก็ไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น หรือขายของได้ดีขึ้นเท่าไร มีแต่ปัญหาจากการก่อสร้าง แล้วก็ฝุ่นละอองที่เพิ่มขึ้น อันนี้เห็นได้ชัดเจนเลย พี่ สามมี แล้วก็ลูก ๆ พอเจอฝุ่นละอองมาก ๆ เขาก็เริ่มคันตัว เด็ก ๆ ก็แพ้อากาศ บางวันฝุ่นเยอะก็มีผื่นคันขึ้นตามเนื้อตัวต้องทายามาทา ตอนนี้พวกเราก็ต้องทนรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ทั้งมลภาวะเป็นพิษ เสียงจากการก่อสร้าง ชุมชนเริ่มมีความแออัดขึ้น จากรถที่วิ่งผ่านเข้าออก กับแรงงานที่เข้ามาพักอาศัย ตอนนี้บ้านพี่เองก็ได้รับความเดือนร้อน ต้องทนกับปัญหาจากการก่อสร้างกว่าโรงงานจะสร้างเสร็จ พอเสร็จแล้วจะเกิดปัญหาอะไรตามมาอีกก็ยังไม่รู้ พวกเราเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับความเดือนร้อนจากการพัฒนา ต้องอดทนกับปัญหาที่เกิดขึ้น พี่อยากให้รัฐบาลลงมาดูแลให้ความสำคัญกับชาวบ้าน อยากให้รัฐบาลเห็นใจพวกเราบ้าง การพัฒนาก็ควรเกิดประโยชน์กับทุกคน ชาวบ้านในพื้นที่ก็ควรได้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้วย ทั้งเรื่องรายได้ เรื่องที่ทำกิน เรื่องที่อยู่อาศัย ที่พวกเราเป็นเจ้าของได้เข้ามาอยู่อาศัยตั้งนานแล้ว ก็อยากให้รัฐออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินให้ถูกต้อง ต่อไปจะได้ไม่ต้องกลัวว่าจะถูกเวนคืนที่ดินไปอีก พวกเราจะได้อยู่กันอย่างสบายใจ มีความมั่นคงขึ้น ส่วนชาวบ้านที่ยากจนจะได้เอาที่ดินของตนเองไปใช้ประโยชน์ ไว้เป็นทุนสร้างเนื้อ สร้างตัวได้” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์,

22 มีนาคม 2562)

โดยสรุปก่อนที่จะมีการเข้ามาก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชาวบ้านภายในตำบลป่าไร่ดำรงชีวิตกันอย่างเรียบง่าย มีการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เพื่อทำผลผลิตมาบริโภคภายในครอบครัว เหลือกก็แบ่งขายเพื่อสร้างรายได้ บางส่วนก็จะรับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ หาของป่า เป็นอาชีพเสริม มีการซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชน เป็นระบบเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น มีการขยายตัวของเศรษฐกิจน้อย ภาวะค่าครองชีพต่ำ แต่หลังจากเริ่มมีการดำเนินการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากรัฐบาลให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยึดตามแนวทางของระบบทุนนิยม ที่มีเป้าหมายให้เกิดการสะสมทุน และนำไปสู่การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้เพิ่มสูงขึ้น พร้อมทั้งช่วยยกระดับประสิทธิภาพทางการแข่งขันให้ทัดเทียมในระดับสากล จึงได้ขยายแนวทางการพัฒนาตามระบบทุนนิยมไปสู่ท้องถิ่นเพื่อหวังให้เกิดการพัฒนา และยกระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวที่ได้วางแผนไว้ นโยบายของรัฐบาลจึงถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบกระแสหลักเริ่มขยายตัวเข้ามาแทนที่ระบบเศรษฐกิจแบบชุมชน โดยทางรัฐบาลคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ได้ใช้กฎหมายเข้ามาควบคุมทรัพยากรในพื้นที่ จัดการที่ดินทั้งพื้นที่ป่าและพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่ราชพัสดุเพื่อใช้ประโยชน์เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ และออกข้อบังคับควบคุมกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชาวบ้าน จากนั้นจึงเริ่มดำเนินโครงการก่อสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษ พร้อมทั้งให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเข้ามาลงทุนในพื้นที่ แต่การพัฒนาที่เกิดขึ้นรัฐบาลกับเป็นผู้ตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว ขาดการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม จากกลไกการดำเนินงานของรัฐบาลที่เป็นคำสั่งแบบบนลงล่าง (Top – Down) ทำให้ผลการดำเนินงานมีฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์คือฝ่ายรัฐบาลและนักลงทุน และมีฝ่ายหนึ่งเสียผลประโยชน์คือประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกเวนคืนที่ดิน และถูกลดถอนสิทธิการใช้ประโยชน์ในที่ดินของตนเองไป จากผลเสียที่ตามมาได้สร้างความยากลำบากให้กับผู้ได้รับผลกระทบ ชาวบ้านจำนวนมากได้แสดงความรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมที่โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษกระทำกับพวกเขา ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ เกิดการต่อต้าน คัดค้าน นำไปสู่ข้อร้องเรียนต่าง ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ และรักษาไว้ซึ่งสิทธิความชอบธรรมในที่ดินของตนเอง

ด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีความผูกพันกับพื้นดินที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำกินสร้างรายได้หาเลี้ยงครอบครัวมายาวนาน ในหลาย ๆ พื้นที่เป็นที่ดินที่สืบทอดกันต่อ ๆ มาจากบรรพบุรุษ และในบางพื้นที่เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านในชุมชนจะทำกิจกรรม

บางอย่างร่วมกัน ที่ดินจึงถือเป็นทรัพย์สินสมบัติ เป็นรากฐานที่แสดงออกถึงความมั่นคงในชีวิต และเป็นมรดกสืบทอดไปยังลูกหลาน ทำให้ชาวบ้านเกิดความรัก และหวงแหนในที่ดินทำกินของตนเองเป็นอย่างมาก แต่ด้วยการดำเนินงานตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เกิดขึ้น รัฐได้เข้ามาบริหารจัดการควบคุมที่ดิน และเวนคืนพื้นที่เพื่อใช้ในการพัฒนา ชาวบ้านต้องเป็นผู้สูญเสียสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น และถูกพรากสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินของตนเองไป เปรียบเสมือนรัฐได้สร้างกระบวนการกีดกันคนบางกลุ่มออกจากพื้นที่ ไม่ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และไม่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การพัฒนาโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษก็มีโอกาสที่จะเติบโต และมีแนวโน้มที่จะขยายตัว ที่ดินในหลายพื้นที่อาจต้องถูกเวนคืนเพื่อใช้ในการก่อสร้างเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต ซึ่งรัฐสามารถใช้อำนาจความชอบธรรมทางกฎหมายอ้างสิทธิ์ในที่ดิน เพิกถอนที่ดินที่ต้องการให้เป็นของรัฐเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาได้โดยง่าย จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจึงทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยหรือมีที่ดินใกล้กับบริเวณที่เกิดการพัฒนาเกิดความหวาดกลัว เครียด วิตกกังวลว่าที่ดินของตนต้องกลายเป็นพื้นที่เสี่ยงที่อาจต้องถูกเวนคืนไปใช้ในการพัฒนา ต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย และสูญเสียที่ทำกินได้ในอนาคต

ถ้าหากมองในมุมมองของชาวบ้านการพัฒนาที่เกิดขึ้นนำความเจริญมาสู่พื้นที่ทำให้ชาวบ้านมีไฟฟ้า น้ำประปาได้ใช้ มีถนนเดินทางเข้าออกตัวเมืองได้สะดวกสบาย ซึ่งประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับเป็นประโยชน์ทางอ้อมหรือเป็นเพียงผลพลอยได้จากการพัฒนาที่เกิดขึ้นเพียงเท่านั้น แต่ผลเสียที่ตามมาอาจต้องถูกเวนคืนที่ดินทำกินไป ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นต้องสูญหายไป การประกอบอาชีพ รูปแบบสังคม และวัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมายทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

7. วิถีชีวิตของคนในพื้นที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา

โดยคาดการณ์ว่าในอนาคตถ้าเศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น โครงการเขตเศรษฐกิจจะมีการขยายพื้นที่การก่อสร้างมากขึ้นอาจส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่แต่เดิมเลี้ยงชีวิตด้วยการทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย เป็นต้น มีชีวิตแบบพอเพียง แต่การเข้ามาของเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องสูญเสียที่ดินทำกินของตนเองไป ซึ่งที่ดินเหล่านั้นเป็นดินที่เกิดจากการทำมาหากินตกทอดกันมาในรุ่นสู่รุ่น ทำให้วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบรับต่อการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น

นอกจากนั้นเมื่อเกิดความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้นทำให้มีแรงงานต่างถิ่นอพยพเข้ามาพักอาศัยในชุมชนมากขึ้น เมื่อความหนาแน่นของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตภายในชุมชนที่จากเดิมเป็นสังคมชนบทช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกัน

มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สมถะ เปลี่ยนมาเป็นสังคมที่เป็นสังคมคนเมือง อาชีพของประชาชนในชุมชนต้องเปลี่ยนไป ที่ดินที่ใช้ที่เคยใช้ทำการเกษตรต้องถูกเวนคืนไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และเป็นลูกจ้างทำงานในโรงงาน การเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในระยะแรกก็มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ด้วยดี เนื่องจากให้ผลตอบแทนที่มากกว่า มีรายได้ที่แน่นอนกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้ค่านิยมในการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป จากในอดีตที่อยู่กันอย่างพอเพียง มีชีวิตเรียบง่าย ค้าขายพอได้มีกินมีเก็บ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เมื่อเข้าสู่สถานะของสังคมแรงงานที่ต้องเร่งรีบ แข่งขันแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิต เพื่อมาสนองความต้องการของตนเองที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งเสื้อผ้า เครื่องประดับ บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ชีวิตเริ่มผูกติดตามกระแสความวุ่นวายทางสังคมที่ต้องแสวงหา แข่งขัน แข่งขันอยู่ตลอดเวลาจนเกินความพอดี จนสุดท้ายก็นำไปสู่ปัญหาหนี้สิน เกิดความเครียด เกิดความกดดันในการใช้ชีวิต ถึงแม้จะมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น แต่ก็มีค่าครองชีพที่สูงขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน นอกจากการเข้าไปทำงานในโรงงานแล้ว ก็คงเหลือชาวบ้านเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังคงทำอาชีพเกษตรกรเช่นเดิมหรืออาจสู้ค่าครองชีพที่สูงขึ้นไม่ไหว จึงต้องย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพยังจังหวัดอื่น วิถีชีวิตเปลี่ยนไปเป็นสังคมเมืองใหญ่ที่ต้องรีบเร่งทำมาหากิน หารายได้ให้เพียงพอกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น มีการแข่งขันกันมากขึ้น แย่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ สังคมเกิดความแอึด เกิดความเคร่งเครียดตามมา จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“ในอดีตชุมชนของพวกเราอยู่อาศัยกันแบบที่แบบนึ่ง ช่วยเหลือกัน สมัยก่อนไม่มีการจ้างกัน มีแต่ขอแรงกัน บ้านไหนมีอะไรก็จะบอกกันให้มาช่วย มีอะไรก็ลงแรงช่วยกัน วันพระชาวบ้านก็จะไปทำบุญที่วัดฟังธรรมด้วยกัน แต่ถ้าในอนาคตโรงงานเริ่มเปิดทำการมีแรงงานเข้ามามากขึ้น สังคมเปลี่ยนไป เกิดความแอึดขึ้น ต้องเร่งรีบ แข่งขันกันทำงานหาเงินให้พอเลี้ยงปากท้องในแต่ละวัน ค่าครองชีพก็สูงขึ้นไปเรื่อยๆ หากินก็ยากขึ้น ใครที่ปรับตัวไม่ได้ก็ต้องลำบาก ที่ดินอาจถูกรัฐเวนคืนไปใช้ในการพัฒนาจนหมด ชาวบ้านที่เคยทำการเกษตรก็ต้องเข้าไปทำงานโรงงาน ที่อยู่ ที่กินที่เคยอุดมสมบูรณ์ต้องหมดไป จากที่เคยใช้ชีวิตกันอย่างเรียบง่าย มีที่ดินไว้ทำกินอย่างมั่นคง ปลูกผัก เลี้ยงปลาไว้เก็บกินตอนแก่ พอตายไปก็ตกทอดให้ลูกหลาน แต่ตอนนี้คงต้องเริ่มคิดกันเสียใหม่ ถ้าที่ดินโดนเวนคืนหมดไปต้องเข้าไปทำงานในโรงงานเป็นลูกจ้าง ต้องเช่าบ้านไว้อยู่อาศัย ต่อไปพวกเราจะมีชีวิตกันอย่างไร หลายๆ สิ่งหลายๆ อย่างคงเปลี่ยนแปลงไป สภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปจนกลับมาเหมือนเดิมไม่ได้อีก” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2561)

ด้วยรูปแบบวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในเมื่อเวลาผ่านไปก็อาจส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม จากการพัฒนาพื้นที่ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีโอกาสทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องถูกเวนคืนที่ดิน สูญเสียสิทธิ์ความเป็นเจ้าของพื้นที่ และความเป็นชนบทก็เริ่ม สูญหายไป เนื่องจากเมื่อโครงการมีการขยายพื้นที่มากขึ้น สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง สังคมมีความเจริญขึ้น ผู้คนจากต่างถิ่นย้ายเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม นายทุนจากนอกชุมชน กลุ่มนายจ้าง และผู้มีส่วนได้เสียกับโรงงานอุตสาหกรรม เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีมีผลประโยชน์ร่วมกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้วยนโยบายสนับสนุนการลงทุนภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการสามารถสร้างรายได้และผลกำไรจากสิทธิพิเศษต่าง ๆ ที่ได้รับไม่ว่าจะเป็นเรื่องการยกเว้นภาษีการจ้างแรงงานราคาถูก และการได้รับการละเว้นข้อบังคับทางกฎหมาย รวมถึงการจ่ายเงินลงทุนจำนวนมากของนักลงทุนต่างชาติ ด้วยผลประโยชน์เหล่านี้อาจกระจุกตัวอยู่กับคนไม่กี่กลุ่ม ในเวลาต่อมาถ้าเศรษฐกิจภายในนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษเติบโตขึ้นได้ผลกำไร กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นอันดับแรกจะมีเพียงเม็ดเงินเพียงบางส่วนที่จะกระจายลงสู่ชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้เริ่มมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดีขึ้น เริ่มขยายอำนาจอิทธิพล และเข้ามามีบทบาทในสังคมท้องถิ่นมากขึ้นจนเหนือกว่าคนในชุมชนที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมในสถานการณ์เช่นนี้จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา ด้วยสภาพทางสังคมชนบทประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีฐานะยากจน ไม่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และความรู้ไม่สูง เมื่อต้องได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทำให้ชาวบ้านบางส่วนมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก รู้สึกถึงความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต สูญเสียซึ่งสิทธิ ความชอบธรรม และบทบาทในการกำหนดความเป็นชุมชนไป เปรียบเหมือนเป็นพลเมืองชั้นสอง ถ้าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไขความเหลื่อมล้ำ ช่องว่างระหว่างคนรวยจากต่างถิ่น และคนจนในพื้นที่ก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“ทุกวันนี้คนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยเยอะขึ้น คนในพื้นที่ได้รับความเดือนร้อนกับการพัฒนา บางคนมีที่ดิน ที่อยู่อาศัยที่อื่นก็ย้ายออกไป คนในพื้นที่ก็เริ่มลดลง ตอนนี้ผมคงยังย้ายไปไหนไม่ได้เพราะไม่มีที่ไป เงินไม่พอ คงพยายามทำงานมากขึ้นเก็บเงินให้มีทุนซักก้อนหนึ่ง แล้วจะย้ายออกไปเช่าตึกแถวในตัวเมืองเปิดร้านขายของเล็ก ๆ กับแฟน หรือไม่มีก็เปิดร้านขายอาหารช่วยกันทำกับแฟน ตอนนี้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐและสิ่งที่จะตามมาไม่ได้สร้างความสบายใจให้เราเลย รู้สึกว่าบ้านที่เราอยู่ ที่ดินที่เราทำกินจะหาย หรือถูกยึดคืนไปตอนไหนก็ไม่รู้ ยิ่งโรงงานเติบโตขึ้น แรงงานต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น พวกเขามีรายได้มากกว่าเรา มีความรู้ มีเงินมากกว่าเรา และบางคนเป็นพวกนายทุนมีทั้งเงิน มีทั้งอำนาจ แต่พวก

เราชาวบ้านส่วนมากยากจน ไม่มีความรู้ ทำงานหนักก็ยังไม่ยอมอยู่วันยังค่ำ ต่อบีบขบทาทาง สังคมก็ยิ่งน้อยลง ชาวบ้านแต่เดิมคงกลายเป็นผู้อาศัยไป คนที่เขามาทำงาน โรงงาน หรือพวกคนรวยที่มีผลประโยชน์กับโครงการพัฒนา ก็จะกลายเป็นผู้นำสังคมไป เพราะว่าเขามีเงินมาก มีรายได้ มีความรู้ และรัฐบาลให้การสนับสนุนคนกลุ่มนี้มากกว่าชาวบ้านในพื้นที่อย่างเรา นับวันราคาข้าวของต่าง ๆ ยิ่งแพงขึ้น การพัฒนากับสร้างผลเสียให้กับชาวบ้านในพื้นที่ ชาวบ้านกับจนลงทุกวัน คนรวยก็ยิ่งรวยขึ้น และต่อไปความคิดเห็นของพวกเราคงไม่มีความหมาย ไม่มีโอกาสให้กับคนจน เปรียบเหมือนเป็นพลเมืองชั้น 2” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2561)

8. ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่านำมาซึ่งความอ่อนแอของเศรษฐกิจในชุมชน จนนำไปสู่ปัญหาและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในอดีตชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ชาวบ้านหากินเลี้ยงชีวิตกับธรรมชาติ และในทางกลับกันก็ดูแลรักษาธรรมชาติด้วยเช่นกัน แต่ด้วยนโยบายการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษรัฐบาลมีสิทธิใช้อำนาจทางกฎหมาย และสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ด้วยเขตเศรษฐกิจพิเศษสามารถจัดการทรัพยากรทั้งหมดในพื้นที่ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นการครอบครองที่ดิน การจัดระบบชลประทาน การจัดการแหล่งน้ำ และแหล่งป่าไม้ เพื่อใช้เป็นแหล่งทรัพยากรในการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม และถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในกระบวนการผลิตสินค้า ถ้าหากใช้อย่างไม่รู้คุณค่าทรัพยากรต่าง ๆ ก็อาจสูญหายหรือหมดไป ทางภาครัฐจึงควรพิจารณาให้รอบคอบ ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด แต่ในการดำเนินงานพัฒนาโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เกิดขึ้น รัฐบาลได้ละเลย และไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ควร ขาดความรอบคอบ ไม่มีการตรวจสอบ และไม่มีการจัดทำแบบประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) อีกทั้งการก่อสร้างดำเนินการอย่างรวดเร็วโดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยมาอย่างยาวนาน มีความคุ้นเคยกับทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นอย่างดี และช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติมาก่อนที่รัฐจะเข้ามา โดยทางรัฐบาลให้เหตุผลของการพัฒนาว่าเป็นนโยบายสำคัญที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ตอบสนองต่อการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต และต่อไปในอนาคตเมื่อเขตนิคมอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น มีแรงงานเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างสิ้นเปลืองไม่คุ้มค่า ขาดการบริหารจัดการ และอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ ก็ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายหมดไป จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“รัฐใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาควบคุมพื้นที่ไปจดหมด ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ รัฐก็เป็นผู้ครอบครอง เราชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ที่จะไปกัณฑ์อะไรได้ ขนาดที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยที่เราเข้ามาจับจอง ทำกินพัฒนามาจนขนาดนี้ ถ้ารัฐจะเอาไปใช้สร้างโรงงาน แล้วอ้างว่าทำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนร่วม พวกเราชาวบ้านธรรมดาจะไปต่อต้านรัฐได้อย่างไร ถ้าเกิดเราใช้ความรุนแรงไม่ยอมก็โยนความผิดมาให้เราอีกว่าเป็นพวกหัวรุนแรง ต่อต้าน ขัดขวางความเจริญของประเทศ พวกเราทำอะไรก็ผิดไปหมด และการที่อยู่รัฐก็เข้ามาเวนคืนที่ดินเป็นจำนวนมากซึ่งแต่ก่อนเป็นที่สาธารณะประโยชน์ของพวกเราที่เคยเข้าไปทำมาหากิน สร้างรายได้ให้กับพวกเรา เป็นที่ดินที่พวกเราก็ช่วยกันดูแลรักษามาตลอดไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม พวกเราก็ไม่สามารถเข้าไปหากินหรือดูแลรักษาพื้นที่ในบริเวณนั้นได้อีก นับวันการก่อสร้างก็จะขยายตัวขึ้นทุกวัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนก็ต้องหมดไป ต่อไปพวกเราจะประกอบอาชีพกันอย่างไร จะมีที่เอาไว้ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เข้าไปเก็บผัก หาปลา หาเห็ดมาทำกินได้อีกไหม ถ้าป่าไม้หมดไป ที่ดินหมดไป ปลูกพืชอะไรก็ได้ไม่ได้ คงต้องซื้อกินอย่างเดียว ค่าใช้จ่ายก็คงเพิ่มขึ้นด้วย ถึงตอนนี้พวกเราจะมีรายได้ไม่มากแต่ค่าครองชีพมันถูกก็พอดำเนินชีวิตต่อไปได้ แต่ถ้าในอนาคตต้องซื้อกินตลอด พืชผัก ของกินหายากขึ้น จากที่เคยเป็นแหล่งชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ ของกินหาง่าย เดินเข้าป่า เข้าสวนแบบเดียวกันก็ได้พืชผักมาทำกินแล้ว แต่ถ้าป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดินถูกใช้ ถูกเวนคืนไปหมด พวกเราเองก็ไม่รู้ว่าจะอยู่ได้อย่างไร อายุก็เยอะแล้วทำนา ทำไร่ พัฒนาที่ทำกินมาตลอดก็หวังไว้เก็บกินตอนแก่ แล้วก็ให้ลูกหลานดูแลต่อ ถ้าต้องสูญเสียที่ดินทำกินไปต้องเข้าไปทำงานในโรงงานหาเลี้ยงชีพ อายุขนาดนี้แล้วจะทำไม่ไหว” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2562)

จากการที่รัฐบาลได้มีแนวทางส่งเสริมทั้งการพัฒนาการค้า การลงทุน และอุตสาหกรรมด้วยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ส่งผลให้ความเป็นเมืองขยายตัว มีการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตสินค้า และบริการมากยิ่งขึ้น ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนที่ในอดีตเคยมีความอุดมสมบูรณ์กับถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่า และอาจหมดไปในอนาคต ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนและสังคมท้องถิ่นต้องอ่อนแอ จนนำไปสู่ปัญหา และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตามมา ดังนี้

ในด้านทรัพยากรป่าไม้ ความต้องการใช้ที่ดินที่เพิ่มขึ้นเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษได้สร้างแรงกดดันต่อพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่การเกษตรอย่างมาก เนื่องจากรัฐบาลต้องการให้การพัฒนาดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว จึงเลือกดำเนินการในพื้นที่ป่าไม้ ทั้งเขตป่าสงวน และป่าเสื่อมโทรมซึ่งเป็นพื้นที่ของรัฐ ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ภายในชุมชนที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ลดจำนวนลง สภาพอากาศร้อน แห้งแล้ง เกิดฝุ่นควันเยอะขึ้น

สิ่งแวดล้อมโดยรอบเสื่อมโทรม ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกทำลายป่าไม้ และถูกเวนคืนที่ดินซึ่งในอดีตเป็นสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บพืชผัก หาของป่ามาขาย สร้างรายได้ หรือนำไปบริโภคในครัวเรือน ปัญหาเหล่านี้อาจทวีความรุนแรงมากขึ้นอีกในอนาคต จากการขยายตัวของชุมชน และการขยายพื้นที่การผลิตของโรงงานอุตสาหกรรม

ในด้านทรัพยากรน้ำ การพัฒนาพื้นที่ผ่านนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ต่อไปอาจลงเอยด้วยการแปลงพื้นที่ธรรมชาติเป็นเขตอุตสาหกรรม และก้าวสู่ความเป็นเมืองในที่สุด ทำให้มีความต้องการใช้น้ำที่สูงขึ้น โดยในขณะที่กำลังมีการก่อสร้างโรงงาน และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ก็เริ่มส่งผลกระทบต่อปัญหาการขาดแคลนน้ำภายในชุมชน เนื่องจากผลกระทบจากการก่อสร้างทำให้มีฝุ่นละอองเกิดขึ้นมาก แหล่งน้ำในบริเวณใกล้เคียงก็ได้รับผลกระทบไปด้วยทำให้น้ำมีสีขุ่นขึ้น หรือในบริเวณแหล่งน้ำของชุมชนที่ชาวบ้านเก็บไว้บริโภคก็ไม่สามารถนำมาใช้ดื่มหรือประกอบอาหารได้เนื่องมีมีฝุ่นละอองปะปน น้ำเริ่มไม่สะอาด ได้แต่นำไปใช้ซักเสื้อผ้าหรือใช้ทำความสะอาด ทำให้ต้องซื้อน้ำถังเพื่อใช้บริโภคแทน และถ้าต่อไปในอนาคตชุมชนกลายเป็นเมืองใหญ่มีประชากรเพิ่มขึ้นความต้องการน้ำก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นด้วยทั้งจากการใช้อุปโภคบริโภคของประชาชน การใช้ทำการเกษตร การใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ถ้าการบริหารจัดการน้ำได้ไม่มีประสิทธิภาพก็อาจส่งผลกระทบต่อปัญหาขาดแคลนน้ำตามมา

ในด้านคุณภาพอากาศ ในขณะที่มีการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ พบว่ามีฝุ่นละอองในอากาศเพิ่มขึ้นอย่างมากส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ และการใช้ชีวิตของประชาชนในพื้นที่เกิดโรคแพ้อากาศ ภูมิแพ้ มีผื่นแดงขึ้นตามร่างกาย และมีสุขภาพร่างกายอ่อนแอเป็นหวัดบ่อยขึ้น โดยการคาดการณ์ว่าเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเปิดดำเนินการมีประชากรเพิ่มขึ้น เกิดความแออัด ฝุ่นจากการจราจร มีการปล่อยมลพิษเพิ่มขึ้นจากความเจริญของเมือง และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงก๊าซเรือนกระจกที่เพิ่มขึ้น ปัญหาฝุ่นละออง (PM10) และการปล่อยสารอินทรีย์ระเหย (VOCs) ที่มีอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในพื้นที่เพิ่มขึ้น (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561)

ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ในช่วงของการก่อสร้างมีแรงงานต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก โดยพบว่าแรงงานดังกล่าวอยู่อาศัยกันอย่างแออัด ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และพฤติกรรมการใช้ถ่ายที่จะซื้ออาหาร หรือวัตถุดิบเข้ามาประกอบอาหารเพื่อบริโภคภายในชุมชนที่พักอาศัย ทำให้ในบริเวณที่พักอาศัยของคนงานมีเศษอาหาร เศษกระดาษ กระป๋องต่าง ๆ ภาชนะพลาสติก เป็นต้น ตกอยู่ในพื้นที่ เมื่อชุมชนเติบโตอย่างรวดเร็วมีคนเข้ามาอยู่มากขึ้นปัญหาความแออัด เศษขยะ ความสกปรกก็ตามมา ประกอบกับการทิ้งขยะยังไม่มีการมีระเบียบวินัย รถขยะที่เข้ามาบริหารในพื้นที่ยังล่าช้า และน้อยเกินไปเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร ถ้าในอนาคตความเป็นเมือง

และอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในเขตพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การท่องเที่ยว ความเจริญด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย และของเสียอันตรายที่เกินขีดการรองรับของระบบนิเวศอาจส่งผลให้เกิดปัญหาขยะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม

จากรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยปี พ.ศ. 2559 พบว่าหลายจังหวัดมีปัญหามีปริมาณขยะมูลฝอยตกค้าง และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงขึ้นหากมีการดำเนินงานเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยในทุกจังหวัดในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น แหล่งขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ดังนั้นการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจำเป็นต้องมีแนวทางบำบัด และกำจัดขยะมูลฝอย รวมทั้งดำเนินการวางแผนปรับปรุงสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยให้ดำเนินการได้อย่างถูกต้อง เช่น วางแผนการขนย้ายขยะจากสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยขนาดเล็กไปยังสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยขนาดใหญ่เพื่อการจัดการได้อย่างถูกต้อง (กรมควบคุมมลพิษ, 2559)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า “ในช่วงดำเนินการก่อสร้างอยู่ในขณะนี้ก็เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากมายแล้ว กระทบต่อการใช้ชีวิตของคนในพื้นที่ ชาวบ้านต้องได้รับความเดือดร้อนจากการพัฒนา ไม่ต้องคิดเลยว่าต่อไปเมื่อโรงงานเปิดทำการเป็นแหล่งอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว ผลกระทบที่ตามมาจะมากขนาดไหน ที่แน่นอนคือด้านมลภาวะทางน้ำ อากาศ ฟ้าไม่ และพื้นที่ทำกินของพวกเรา ไหนจะมีของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานเพิ่มขึ้นอีก ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมก็คงตามมามากขึ้น ” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2562)

ปัญหาจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

คณะอนุกรรมการศึกษาและติดตามการขับเคลื่อนเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ของ สนช. ได้ประเมินปัญหา และอุปสรรคของเขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว ในด้านต่าง ๆ ไว้ เช่น

ปัญหาด้านผังเมือง เขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว ยังไม่มีผังเมืองรวมเฉพาะ โดยปัจจุบันมีการใช้ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในพื้นที่บางส่วนของท้องที่ตำบลบ้านใหม่หนองไทร ตำบลปไร่ ตำบลรัฐประเทศ ตำบลฟากห้วย และตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว พ.ศ.2557 ซึ่งประกาศดังกล่าวมีข้อจำกัดในการตั้งโรงงานหรือการมาลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว อย่างไรก็ตามขณะนี้กรมโยธาธิการและผังเมืองกำลังอยู่ระหว่างจัดทำร่างผังเมืองรวมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ซึ่งคาดว่าจะต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร

ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่ง ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างโครงข่ายคมนาคมทางบกของกรมทางหลวง (ทล.) และกรมทางหลวงชนบท (ทช.) บริเวณที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม (บ้านป่าไร่) ไปยังด่านพรมแดนบ้านคลองลึก และด่านพรมแดนบ้านหนองเอี่ยนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ยังมีประเด็นความร่วมมือด้านการขนส่งสินค้าทางถนนระหว่างไทย - กัมพูชา ที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกันเรื่องจำนวนใบอนุญาตฯ จากเดิมกำหนดไว้ 40 ฉบับ ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของภาคเอกชน (ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้เพิ่มใบอนุญาตฯ เป็น 150 ฉบับ แต่ยังอยู่ระหว่างการดำเนินการเพื่อแก้ไขบันทึกความเข้าใจ) นอกจากนี้การสร้างรางรถไฟในราชอาณาจักรกัมพูชายังไม่แล้วเสร็จ และยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างบ้านด่านคลองลึก - ปอยเปต เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร รวมทั้งพิธีการผ่านแดนยังไม่มี ความชัดเจน ทั้งทางด้านระเบียบขั้นตอน การขนส่งสินค้าและการเปลี่ยนขบวน ในขณะที่ยังอยู่ระหว่างการยกร่างข้อตกลงเกี่ยวกับการเดินรถไฟร่วมกันระหว่างสองประเทศ ทางราชอาณาจักรกัมพูชาได้ให้สัมปทานภาคเอกชนเดินรถไฟของประเทศกัมพูชา จึงยังไม่มี ความชัดเจนด้านการเดินรถไฟร่วมกัน

ปัญหาในด้านการลงทุน พบว่านักลงทุนยังไม่สนใจมาลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจสระแก้วมากนัก เนื่องจากยังไม่มีรายละเอียดที่ชัดเจนในสายตานักลงทุน ที่สำคัญคือราคาที่ดินเพิ่มขึ้นสูงอย่างมาก รวมทั้งความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม ถนน สะพาน ด้านชายแดน ระบบสาธารณูปโภค และการกำจัดของเสีย ก็ยังพัฒนาไม่แล้วเสร็จ นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มกิจการที่ได้รับการส่งเสริมนั้นยังพบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ในกลุ่มกิจการแปรรูปสินค้าเกษตร ยังขาดเทคโนโลยีการแปรรูปสินค้าและความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ทั้งวัตถุดิบ อาหาร เครื่องดื่ม พลังงานทดแทน ส่วนในกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ แม้จะมีแรงงานค่าจ้างราคาถูกจากกัมพูชา แต่จำนวนแรงงานก็มีไม่มากนัก เนื่องจากแรงงานในภาคนี้ส่วนใหญ่อยู่ที่กรุงเทพมหานคร และกัมพูชายังคงได้สิทธิพิเศษ GSP จากยุโรปและอเมริกา ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบสำคัญของนักลงทุนที่ลงทุนในกัมพูชา ในกลุ่มกิจการสินค้าอุปโภคบริโภค มีข้อจำกัดเรื่องตลาดรองรับโดยเฉพาะกำลังซื้อส่วนใหญ่ของกัมพูชาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ที่อยู่ใกล้กับ โฮจิมินห์เป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญของเวียดนามมากกว่า ประกอบกับการคมนาคมระหว่างด่านอรัญประเทศกับพนมเปญยังไม่สะดวกและมีต้นทุนสูง ทำให้การผลิต และจำหน่ายน่าจะเกิดภายในประเทศไทยมากกว่า

สรุป

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การค้า การลงทุน และการแข่งขันที่สูงขึ้น ก่อให้เกิดความแปรปรวนไม่แน่นอน อันส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องปรับตัวเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลกรวมถึงการรวมกลุ่มการค้ากันของประเทศต่าง ๆ อาทิ สหภาพยุโรป และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้เห็นชอบเมื่อปี 2545 ให้จัดตั้ง “ประชาคมเศรษฐกิจของอาเซียน” ภายในปี 2558 เพื่อส่งเสริมให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว มีการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือระหว่างประเทศสมาชิกโดยเสรี ส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน ลดช่องว่างของระดับการพัฒนาของประเทศสมาชิกอาเซียน และส่งเสริมให้อาเซียนสามารถรวมตัวเข้ากับประชาคมโลกได้อย่างไม่อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ เกิดความร่วมมือในด้านการค้าและการลงทุน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาในด้านมาตรฐานการครองชีพ และการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสังคมของประเทศสมาชิกให้ลดน้อยลง

เพื่อบรรลุการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น ได้มีการจัดทำแผนงานที่เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวในการสร้างบ้าน หรือ AEC Blueprint ที่ได้บูรณาการการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานในด้านเศรษฐกิจให้ชัดเจนตามกรอบระยะเวลาจนบรรลุเป้าหมาย และเพื่อสร้างพันธสัญญาระหว่างประเทศสมาชิกในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายร่วมกันโดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1. การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว 2. การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของอาเซียน 3. การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค 4. การบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

ผลจากการดำเนินแผนงานในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทาง AEC Blueprint ประกอบกับการทำข้อตกลงความร่วมมือระดับภูมิภาค เช่น ความร่วมมือในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง (ACMECS) และแผนงานการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซีย - มาเลเซีย - ไทย (IMT-GT) ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาพื้นที่เขตการค้า และการลงทุนเพื่อเป็นประตูรองรับการเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในรูปแบบการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาความก้าวหน้าของประเทศให้ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และเกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาคอาเซียน โดยรัฐบาลได้วางแผนและออกกฎหมายเฉพาะ เพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวก รวมทั้งให้สิทธิพิเศษบางประการในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เช่น อุตสาหกรรมพาณิชยกรรม การบริการ หรือกิจการอื่นใดที่เป็นประโยชน์ต่อ

เศรษฐกิจของประเทศ และมุ่งเน้นส่งเสริมในเรื่องการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีความทันสมัยพร้อมรับการดำเนินงานด้านอุตสาหกรรม และกระจายความเจริญ ยกระดับเขตพื้นที่ชายแดนให้มีความพร้อมเป็นประตูอาเซียนรองรับการเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยแนวคิดในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทยได้เกิดขึ้นมานานแล้วในสมัยรัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร แต่ได้รับการคัดค้านและต่อต้านจากภาคประชาชนอย่างรุนแรง เนื่องจากเห็นว่าเป็นกฎหมายที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะจากการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ใด ๆ จะมีผลให้คนในท้องถิ่นหมดอำนาจและสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด จนทำให้ต้องชะลอและสิ้นสุดวาระของรัฐบาลไปก่อน

จนในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เกิดความไม่สงบทางการเมืองจนนำไปสู่การรัฐประหารขึ้นในประเทศไทย นำโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะ การเข้ามาของรัฐบาลทหารครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับรัฐบาล จึงได้มีการประกาศ ใช้มาตรา 44 เร่งรัดให้เกิดโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในบริเวณพื้นที่ชายแดนขึ้น เพื่อพยายามกระตุ้นการลงทุนจากภาคเอกชน และเป็นส่วนหนึ่งของแผนที่นำทาง (Roadmap) สนับสนุนการพัฒนาประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยในวันที่ 15 กรกฎาคม 2557 ทางรัฐบาล คสช. ได้กำหนดพื้นที่ให้มีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในระยะแรกของไทยใน 5 พื้นที่ชายแดน ได้แก่ พื้นที่ชายแดนในจังหวัดตาก สระแก้ว ตราด มุกดาหาร และสงขลา

นับตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมารัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูดการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ลดความเหลื่อมล้ำของการพัฒนา ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเสริมสร้างความมั่นคงบริเวณชายแดน รวมทั้งเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศเพื่อใช้ประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยภาครัฐให้การสนับสนุนในส่วนที่เป็นองค์ประกอบหลักของการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเพื่อส่งเสริม และอำนวยความสะดวกการลงทุนของภาคเอกชน

ด้วยสภาพเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาขยายตลาดทางการค้า ให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับพื้นที่ชายแดน ซึ่งจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดชายแดนที่มีศักยภาพที่เหมาะสมทั้งในด้านเศรษฐกิจด้านทำเลที่ตั้ง และสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การส่งเสริมในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและ

การขนส่งที่จะเชื่อมโยงภูมิภาคอินโดจีน จึงได้กำหนดให้พื้นที่ภายในจังหวัดสระแก้วประกอบด้วย 4 ตำบลใน 2 อำเภอ รวมพื้นที่ทั้งหมด 207,500 ไร่ (332 ตร.กม.) ได้แก่ ตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ ในเขตอำเภออรัญประเทศ และตำบลฝักะ ในเขตอำเภอวัฒนานคร เป็นพื้นที่ในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยทางรัฐบาลได้ดำเนินการขับเคลื่อนพัฒนาพื้นที่ชายแดนในจังหวัดสระแก้วอย่างจริงจัง พร้อมจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นที่ตำบลป่าไร่ กำหนดสิทธิประโยชน์เพื่อจูงใจให้นักลงทุนที่สนใจเข้าไปลงทุนในพื้นที่ และรัฐบาลได้มีนโยบายลงทุนโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ สร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อรองรับการลงทุนและการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรม การจัดหาพื้นที่ให้เช่า พัฒนาด่านศุลกากร ด้านตรวจคนเข้าเมือง และจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service: OSS) เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน รวมถึงการบริหารจัดการผลิตผลทางการเกษตร และการบริหารจัดการด้านความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน ซึ่งจะจูงใจให้เกิดการลงทุน และสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุน

โดยในช่วงการดำเนินโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

1. การวางแผนจัดทำผังเมือง แบ่งเขตที่ดิน และออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ไม่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เมื่อรัฐบาลได้กำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว รัฐบาลได้เริ่มวางแผนจัดทำผังเมือง แบ่งเขตที่ดินที่ตามประเภทของการใช้งาน และออกกฎหมายเข้ามาควบคุมกิจกรรมของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งการดำเนินงานเร่งรัดขั้นตอนจนขาดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ขาดการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ จนทำให้การดำเนินงานของรัฐบาลที่จะเข้ามาควบคุมบริหารจัดการที่ดินไม่มีความสอดคล้องต่อกิจกรรมการดำเนินชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ที่ในอดีตชาวบ้านทุกคนมีสิทธิ์ในที่ดินของตนเองจะปลูกสร้าง พัฒนา หรือใช้ที่ดินของตนเองประกอบอาชีพ หรือทำประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ทำได้อย่างอิสระ แต่เมื่อรัฐบาลออกกฎระเบียบเข้ามาควบคุม ทำให้เมื่อชาวบ้านต้องการก่อสร้าง หรือพัฒนาที่ดินของตนเอง จำเป็นต้องได้รับการอนุญาตจากทางรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน จึงจะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นได้ และการดำเนินงานก่อสร้าง หรือเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องตรงกับประเภทการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามที่รัฐได้ประกาศแบ่งเขตสีไว้ด้วยจึงจะดำเนินงานได้ ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อน อึดอัด ไม่พอใจ จนเกิดการร่วมตัวกันต่อต้าน กัดค้ำของชาวบ้านในพื้นที่ตามมา

2. ที่ดินในท้องถิ่นถูกเวนคืนเพื่อไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา จากการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ทำให้ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์มีราคาเพิ่มสูงขึ้นถ้ารัฐบาลต้องการใช้

ที่ดินเหล่านี้ก็จะต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก จึงได้จัดหาที่ดินที่เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ พื้นที่ป่ากร้าง เลื่อมโทรม หรือเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีการรับรองโดยภาครัฐ ฯลฯ และใช้มาตรา 44 เพิกถอนสภาพที่ดินต่าง ๆ ให้ตกเป็นที่ราชพัสดุ เพื่อให้ง่ายต่อการที่ภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการ แต่พื้นที่เหล่านั้นเป็นพื้นที่ของชาวบ้าน ที่ได้เข้ามาอยู่อาศัย ประกอบอาชีพ ทำกิน ครอบครอง ที่ดินตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทำให้มีชาวบ้านจำนวนมากต้องเสียผลประโยชน์ต้องถูกเวนคืนที่ดิน เพื่อใช้ในการดำเนินโครงการ ถึงชาวบ้านจะเข้ามาอยู่อาศัยทำกินมาก่อนแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอย่างถูกต้อง ชาวบ้านจึงไม่มีสิทธิ์เรียกร้อง คัดค้าน หรือต่อต้านกับอำนาจของรัฐบาลได้ ที่ดินที่เคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านเข้าไปประกอบอาชีพ หาอาหาร หาของป่า เปรียบเสมือนเป็นแหล่งอาหาร และเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้ชุมชนกับต้องถูกเวนคืนไป ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของคนใช้ชุมชนจนเกิดความเดือนร้อน และความยากลำบากตามมา

3. มีแรงงานต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมากขึ้น ด้วยการผลักดันจากรัฐบาลให้เร่งดำเนินโครงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จโดยเร็ว จึงจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณ และแรงงานในการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก ทำให้มีแรงงานต่างถิ่นทั้งแรงงานไทย และแรงงานต่างด้าวเข้ามาพักอาศัยในพื้นที่ก่อสร้างเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในตำบลป่าไร่ที่มีการก่อสร้างนิคม-อุตสาหกรรม สร้างด่านศุลกากร และมีการพัฒนาถนนตัดผ่านภายในหมู่บ้าน ผู้ใช้แรงงานที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จะสร้างที่พักอาศัยชั่วคราวอยู่กันอย่างหนาแน่นในเขตก่อสร้างกลายเป็นชุมชนแรงงานต่างถิ่น ซึ่งมีสภาพไม่เรียบร้อยจากฝุ่นละออง และขยะมูลฝอยจากการบริโภค เมื่อเวลาผ่านไปแรงงานดังกล่าวเริ่มเข้ามามีบทบาท และมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้น จนทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เริ่มเกิดความกังวลในเรื่องความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินจากปัญหาในเรื่องของอาชญากรรม ยาเสพติด การลักขโมย เป็นต้น

4. ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการพัฒนา เมื่อการดำเนินงานก่อสร้างเริ่มต้น ผลกระทบจากการพัฒนาเริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลป่าไร่ที่อยู่ท่ามกลางโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ในหลาย ๆ โครงการ เริ่มได้รับผลกระทบจากความแออัดของชุมชนที่ขยายตัวขึ้นจากการเข้ามาของแรงงานต่างถิ่น การสัญจรเข้าออกยานพาหนะที่มีความหนาแน่น ดัดขัดขึ้นในช่วงโมงเร่งรีบ เกิดปัญหาหมอกควันทางเสียงจากการก่อสร้างโรงงาน สภาพอากาศภายในชุมชนเริ่มเกิดฝุ่นละอองฟุ้งกระจายไปทั่วพื้นที่ เมื่อนานวันขึ้นเริ่มส่งผลต่อปัญหาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นเลื่อมโทรม สภาพแม่น้ำ ลำคลองในบริเวณรอบ ๆ เริ่มมีสีขุ่นขึ้น น้ำบ่อน้ำฝนที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเริ่มไม่สะอาด ไม่ปลอดภัย ในหลาย ๆ ครอบครัวเริ่มประสบปัญหา

ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ จำเป็นต้องส่งน้ำถังจากในตัวเมืองเข้ามาขายให้กับชุมชนส่งผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีหลาย ๆ ครอบครัวเริ่มประสบปัญหาเรื่องสุขภาพจากฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นมาปกคลุมบ้านเรือน และชาวบ้านได้สูดอากาศที่ไม่สะอาดเข้าไปทุกวัน ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ไม่แข็งแรง เกิดอาการเจ็บป่วยตามมา

5. สภาพเศรษฐกิจในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลจากการดำเนินการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ในหลาย ๆ โครงการทำให้มีแรงงานเป็นจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชน ชม แรงงานที่เข้ามาอยู่อาศัยจะมีพฤติกรรมใช้จ่าย ซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคจากร้านค้าภายในชุมชน ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนเข้ามาในภายในท้องถิ่น ประกอบกับมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทั้งไฟฟ้า ประปา เส้นทางคมนาคม และการติดต่อสื่อสาร ทำให้ชาวบ้านสามารถเดินทางเข้าออกระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองได้อย่างสะดวกสบาย ธุรกิจด้านการบริการเริ่มมีการเติบโต ทั้งร้านค้า ร้านอาหาร รีสอร์ท หอพัก เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนมีการเติบโตขึ้นในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่อาจยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้นได้ แต่ถ้าโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วได้ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว เริ่มเปิดให้บริการรองรับการลงทุนจากภาคเอกชนอย่างเต็มที่ก็มีแนวโน้มที่จะช่วยยกระดับเศรษฐกิจในท้องถิ่นให้เกิดการเจริญเติบโต และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้

จากที่ได้กล่าวเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงกำลังดำเนินการก่อสร้างโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว และต่อไปในอนาคตเมื่อโครงการก่อสร้างแล้วเสร็จเปิดให้ภาคเอกชนเข้ามาเช่าที่ดำเนินกิจการอย่างเต็มตัว อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และส่งผลกระทบต่อในหลาย ๆ ด้านตามมา ดังนี้

1. วิถีชีวิตของคนในพื้นที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไป ด้วยรูปแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่แต่เดิมเลี้ยงชีวิตด้วยการทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย เป็นต้น อยู่อาศัยอย่างเรียบง่ายพอเพียง พึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน แต่เมื่อเริ่มมีการพัฒนาพื้นที่ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษวิถีชีวิตของคนในชนบทก็เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงไป ถ้าการดำเนินงานด้านอุตสาหกรรมเกิดการขยายตัวมากขึ้นในอนาคต จะมีแรงงานต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่อาจถูกเวนคืนที่ดินเพื่อไปใช้ในการพัฒนา ส่งผลให้วิถีชีวิตในแบบชนบทเกิดความเปลี่ยนแปลงหรืออาจสูญหายไป กลายเป็นสังคมเมืองใหญ่ที่ต้องแข่งขัน แข่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ สังคมเกิดความแออัด เกิดความเคร่งเครียดตามมา

2. ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่านำมาซึ่งความอ่อนแอของเศรษฐกิจในชุมชน ด้วยการใช้อำนาจทางกฎหมายของรัฐบาลเข้ามาควบคุมทรัพยากรในพื้นที่อย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้เกิดดำเนินงานของรัฐบาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยละเลย และไม่ได้ให้

ความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่ควร ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่นที่อยู่อาศัยในพื้นที่มานาน และต่อไปในอนาคตเมื่อเกิดการขยายตัวกลายเป็นเมือง ใหญ่ มีประชากรมากขึ้น ทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า ขาดการบริหารจัดการ และอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ ก็ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย หดหายไป และอาจมีผลให้ในอนาคตเศรษฐกิจชุมชนและสังคมท้องถิ่นต้อง อ่อนแอลง

3. เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมาใน จังหวัดสระแก้วจำเป็นต้องเวนคืนที่ดินเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการพัฒนา ส่งผลให้ชาวบ้านใน พื้นที่ต้องถูกเวนคืนที่ดินทำกิน ซึ่งรายได้หลักของชาวบ้านคือการประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เมื่อที่ดินถูกเวนคืนไปก่อสร้างโรงงาน ชาวบ้านก็มีรายได้ลดลงการเป็นฝ่ายได้รับความเดือน ร้อน และเป็นผู้เสียประโยชน์จากการพัฒนา แต่นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษกับเอื้อประโยชน์และ สนับสนุนผลประโยชน์ให้กลับกลุ่มผู้เข้ามาลงทุนในรูปแบบของกฎหมายและสิทธิพิเศษต่าง ๆ ด้วย ผลประโยชน์เหล่านี้อาจกระจุกตัวอยู่กับคนไม่กี่กลุ่ม ในเวลาต่อมาถ้าเศรษฐกิจภายในนิคม อุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษเติบโตขึ้นได้ผลกำไร กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะได้รับผลประโยชน์จาก การพัฒนาเป็นอันดับแรกจะมีเพียงเม็ดเงินเพียงบางส่วนที่จะกระจายลงสู่ชุมชนท้องถิ่น ดั้งเดิม ในสถานการณ์เช่นนี้จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา

4. การแข่งขันที่สูงขึ้น คนต่างถิ่นเข้ามาแย่งงานคนในพื้นที่ การประกาศเขตเศรษฐกิจ พิเศษเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มนายทุน แรงงานจากต่างถิ่นทั้งนายจ้างและลูกจ้างเข้ามาประกอบ อาชีพในพื้นที่เป็นจำนวนมากทำให้เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้น ถ้าผู้ประกอบการและแรงงานใน ท้องถิ่นไม่สามารถปรับตัวตามได้ทันทีจำเป็นต้องปิดตัวลง ทำให้ธุรกิจท้องถิ่นสูญหายไป เกิดปัญหาคนว่างงาน คนต่างถิ่นอาจเข้ามาแย่งงาน แย่งอาชีพของคนในพื้นที่

5. ผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมที่เพิ่มขึ้น การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้เกิดการเข้า มาของแรงงานจำนวนมาก เมื่อมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้ขาดการควบคุมดูแลเรื่องความ ปลอดภัยของประชาชนนำไปสู่ความไม่สงบสุข และความเดือดร้อนต่อชีวิต และทรัพย์สิน ให้กับ ชุมชนอาจส่งผลให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ การลักลอบขนส่งสินค้าที่ผิดกฎหมาย และยาเสพติด เป็นต้น

6. ปัญหาด้านบริการสาธารณะที่ไม่เพียงพอ และมีภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น การเข้ามา ของประชากรแรงงานต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องขยายชุมชนท้องถิ่นให้มีขนาดใหญ่ขึ้นให้ เพียงพอต่อความต้องการของแรงงานที่เข้ามา แต่ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการใช้ไฟฟ้า น้ำประปาที่สูงขึ้น อาจทำให้บริการสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อ

ความต้องการของคนในชุมชนอาจนำมาซึ่งปัญหาตามมา เช่น ไฟตก ไฟฟ้าขัดข้อง น้ำประปาไหลน้อยหรือไม่ไหล เป็นต้น

7. เกิดปัญหาและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการค้าการลงทุน และอุตสาหกรรมด้วยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ส่งผลให้ความเป็นเมืองขยายตัว มีการใช้ทรัพยากรในกระบวนการผลิตสินค้า และบริการมากยิ่งขึ้น สิ่งที่มาคือปัญหาและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

บทที่ 6

ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ เศรษฐกิจพิเศษพร้อมหาแนวทางแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ พร้อมหาข้อสรุปและแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อใช้ในการตอบคำถามในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และข้อ 3 ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพรรณนาเชิงเนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ และสรุปข้อมูลจากผู้ถูกสัมภาษณ์ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์หรือการร่วมกิจกรรมกับประชาชนในพื้นที่ และการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพของปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน การวิเคราะห์ลักษณะการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน และเสนอแนวทางที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน ผลการศึกษานำเสนอออกเป็นหัวข้อดังนี้

1. ตัวแสดงที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
2. ปัจจัยและรูปแบบของความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน
3. แนวทางแก้ไขปัญหา

จากความคาดหวังของรัฐบาลที่จะให้เขตเศรษฐกิจพิเศษก่อเกิดประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านประโยชน์ทางตรงคือในระยะก่อสร้างโครงการก่อให้เกิดการจ้างงาน และการผลิตในหมวดการก่อสร้างภาครัฐ ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มประมาณร้อยละ 3.5 โดยมีมูลค่าการจ้างงานในการก่อสร้างโครงการรวม 21.54 ล้านบาท และเมื่อพัฒนาโครงการเสร็จแล้วจะมีผู้ประกอบการมาลงทุน ก่อให้เกิดการจ้างงานประมาณ 1,500 ตำแหน่งงาน ภายในระยะเวลา 10 ปีหลังเปิดดำเนินงาน โดยมีค่าจ้างเฉลี่ย 150,000 บาท/คน/ปี และเมื่อมีการประกอบกิจการเพิ่มขึ้นจะมีความต้องการวัตถุดิบในท้องถิ่นทั้งจากภาคเกษตรและภาคอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้มีมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.033

ส่วนผลประโยชน์ทางอ้อมที่ไม่สามารถประเมินมูลค่าเป็นตัวเงินได้โดยอาจเป็นสิ่งตอบแทนที่มาจากปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผลจากการเพิ่มของราคาที่ดิน ผลประโยชน์ที่ต่อเนื่องจากการจ้างงาน เช่น ธุรกิจร้านอาหาร ที่พัก ศูนย์การค้า และระบบสาธารณูปโภคที่มีการพัฒนาเพิ่มเติมขึ้นมาทั้งทางด้านคมนาคม ไฟฟ้า ประปา และคมนาคม เป็นต้น นอกจากผลประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตแล้ว ก็ส่งผลกระทบต่อในหลายด้านด้วยเช่นกัน (ทิมข่าว TCII, 2560)

กรณีในต่างประเทศจีน ถือเป็นประเทศแรกที่มีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจนมีประเทศจำนวนมากในโลกได้นำแนวทางไปศึกษาและปรับใช้ให้เข้ากับประเทศตนเอง แต่ก็มีงานศึกษาหลายชิ้นที่กล่าวถึงผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจนี้ด้วยเช่นกัน เช่น การพัฒนาเขตเศรษฐกิจเซินเจิ้น ได้ทำให้เกิดความเป็นเมืองขนาดใหญ่ในพื้นที่โดยรอบ และขยายเติบโตมากกว่า 25% ในปัจจุบัน ผู้คนได้หลั่งไหลอพยพเข้ามาหางานทำ และอยู่อาศัยกันอย่างแออัด มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ก่อให้มลพิษทางสิ่งแวดล้อม และภาวะน้ำเน่าเสียที่ภาครัฐไม่สามารถรับมือได้ นอกจากนี้สภาพความเป็นชนบทแบบดั้งเดิมได้สูญหายไป แม่น้ำและสาขาน้ำย่อยกว่า 300 สาย ที่แต่ละสายกินพื้นที่ครอบคลุมไปกว่า 100 ตารางกิโลเมตร ได้ทำให้อาณาบริเวณพื้นที่ขนาดใหญ่เหล่านี้ ปนเปื้อนไปด้วยสารพิษ และประชาชนที่นั่นต้องทนทุกข์ทรมานจากภาวะเจ็บป่วย และสิ่งแวดล้อมที่ย่ำแย่กว่า 17 ปี กว่าที่รัฐบาลจีนจะสามารถดำเนินนโยบายพิเศษเพื่อจัดการกับปัญหามลภาวะจากเขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้นนี้ได้

หรือในกรณีประเทศอินเดียในปี 2545 มีนโยบายเปลี่ยนพื้นที่ชนบทในอุดรประเทศให้เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งรวมถึงเมืองโพลพาตี พื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษนี้ถูกเรียกชื่อใหม่ว่าสวนอุตสาหกรรมสีเขียว ซึ่งผลของการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจนี้ ได้ทำให้คนในพื้นที่ชนบท 339 ครอบครัวต้องสูญเสียที่ดินทำกิน เพราะเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องการพื้นที่เพื่อพัฒนานิคมอุตสาหกรรม และอื่น ๆ จำนวนกว่า 2,500 ไร่ กระบวนการยึดคืนที่ดินของรัฐเต็มไปด้วยความขัดแย้ง และความไม่ยินยอมของประชาชน ตั้งแต่ปี 2544 ถึง จนปี 2548 รัฐจ่ายค่าชดเชยให้กับครอบครัวเกษตรกรน้อยมาก จนไม่เพียงพอสำหรับการเริ่มต้นทำการเกษตรในที่ดินผืนใหม่ ถึงแม้เขตเศรษฐกิจพิเศษจะเสนองานในโรงงานอุตสาหกรรมให้กับคนชนบทที่นั่น แต่ก็มีงานเพียงสำหรับคนหนุ่มสาวเท่านั้น และเป็นงานชั่วคราว ที่ไม่ได้มั่นคงแต่อย่างใด ชาวชนบทที่นั่นจึงต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ประสบกับปัญหาน้ำปนเปื้อนสารพิษ แหล่งน้ำในพื้นที่ไม่สามารถดื่มกินได้อีกต่อไป รายงานการศึกษาพบว่า มีเกษตรกรจำนวน 42 ราย ได้สูญเสียที่ดินทำกินได้เสียชีวิตเกี่ยวเนื่องมาจากสาเหตุของความเครียด และ 5 คน ในจำนวนนี้ ฆ่าตัวตาย (พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์, 2559)

ในกรณีของประเทศไทยในการประชุมครั้งที่ 3/2558 เมื่อวันที่ 25 มิ.ย. 2558 คณะกรรมการ นโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้มีมติเห็นชอบการจัดสรรที่ดินที่มีการถอนสภาพเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ได้เริ่มต้นกำหนดพื้นที่ และดำเนินการก่อสร้างในระยะแรก 3 พื้นที่ด้วยกัน ได้แก่ 1. พื้นที่ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก (พื้นที่ประมาณ 800 ไร่ในท้องที่ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก) 2. พื้นที่ ต.ป่าไร่

อ.รัฐประเทศ จ.สระแก้ว (พื้นที่ประมาณ 660 ไร่ ในท้องที่ ต.ป่าไร่ อ.รัฐประเทศ จ.สระแก้ว) และ 3. พื้นที่ ต.สำนักขาม อ.เสเดา จ.สงขลา (พื้นที่ประมาณ 1,100 ไร่ ในท้องที่ ต.สำนักขาม อ.เสเดา จ.สงขลา)

เมื่อเริ่มดำเนินการก็ส่งผลกระทบต่อมาด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในจังหวัดตาก ได้กำหนดให้เป็นศูนย์เปลี่ยนถ่ายสินค้าระหว่างประเทศ เครือข่ายอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น พื้นที่ 14 ตำบล ที่ติดชายแดนใน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.แม่สอด อ.พบพร อ.แม่ระมาด รวม 1,419 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 886,875 ไร่ กิจกรรมเป้าหมายมีความคล้ายคลึงกับ จ.เชียงใหม่ โดยเพิ่มกิจกรรมเซรามิกส์

ได้มีคำเรียกร้องมายัง กสม. จำนวน 2 พื้นที่ คือพื้นที่ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด โดยให้รายละเอียดว่า ราษฎรจำนวน 65 ราย ซึ่งครอบครองที่ดิน และประโยชน์ในที่ดิน ร้องเรียนว่าถูกให้ออกจากที่ดิน เนื่องจากมีคำสั่ง คสช. ให้ที่ดินดังกล่าวตกเป็นที่ดินของกรมธนารักษ์ เพื่อนำไปใช้จัดตั้งนิคม-อุตสาหกรรม และพื้นที่ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านได้ถูกกดดัน ข่มขู่ จากทางภาครัฐ ในที่สุดชาวบ้านหลายรายที่ทนแรงกดดันไม่ไหวจึงตัดสินใจถอนการคัดค้านดังกล่าว เหลือชาวบ้านเพียง 6 รายที่ไม่ถอนการคัดค้าน และได้ตัดสินใจยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง (ศูนย์ข้อมูลมูลนิธิผสานวัฒนธรรม, 2559)

พรภินันท์ โชติวิริยะนนท์ กลุ่มคนแม่สอดรักถิ่น กล่าวว่า ที่ดินเปรียบเสมือนชีวิตขณะนี้ชาวบ้านคัดค้านการออกโฉนดของกรมธนารักษ์ โฉนดยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง จ.พิษณุโลก จำนวน 5 ราย 7 แปลง 97 ไร่ โดยมีผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 82 ราย ยินยอมรับความช่วยเหลือเป็นเงิน 416,679 ล้านบาท

หรือในเขตเศรษฐกิจพิเศษสงขลา เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน โดยที่แห่งนี้อำนาจพื้นที่โครงการใน 4 ตำบลที่ติดชายแดนของ อ.เสเดา ได้แก่ ต.เสเดา ต.สำนักขาม ต.สำนักแด้ม และ ต.ป่าดงเบงชาร้ รวม 552.3 ตารางกิโลเมตร หรือ 345,187.5 ไร่ มีกิจกรรมเป้าหมายคืออุตสาหกรรมแปรรูปเพื่อการส่งออก และการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ

สำหรับพื้นที่ ต.สำนักขาม มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อราษฎรจำนวนประมาณ 300 ครอบครัว ซึ่งเดิมเป็นผู้เช่าที่ดินจากสำนักงานป้องกันพอกเงิน (ปปง.) มากกว่า 10 ปี มีราษฎรจำนวนประมาณ 160 ครอบครัว ยื่นหนังสือขอความเป็นธรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งนี้ จ.สงขลา มอบหมายให้เทศบาล ต.สำนักขาม อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ออกคำสั่งให้ราษฎร 4 ราย รื้อถอนอาคาร โดยราษฎรทั้ง 4 ราย ได้ยื่นฟ้องเป็นคดีต่อศาลปกครอง จ.สงขลา

หญิงวัยกลางคนชาวบ้าน ต.สำนักขาม จ.สงขลา ผู้ได้รับผลกระทบจากการรื้อถอนอาคาร กล่าวทั้งน้ำตาว่า “อาศัยอยู่บนพื้นที่มา 10 กว่าปีแล้ว ตอนนี้หน่วยราชการไปรื้อถอนเรียบร้อยแล้ว บันทอนจิตใจชาวบ้านมาก เจ็บปวดทรมาน ในเมื่อได้ฝั่งตรงข้ามจำนวน 600 ไร่ไปแล้ว อีกฝั่งจำนวน 300 ไร่ ขอให้ได้อยู่ ตอนนี้โดนส่วนราชการกดดัน ตัดน้ำ ตัดไฟ ในเมื่อบอกว่าจะไม่ทิ้งชาวบ้านไว้ข้างหลัง ขอให้ได้รื้อรายไปกับนิคมอุตสาหกรรมบ้างได้ไหม”

จังหวัดสระแก้วก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่ง ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์อุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร และการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ 4 ตำบล ใน 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลฝักชะ อำเภอดอนจาน ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเศรวม 332 ตารางกิโลเมตร หรือ 207,500 ไร่ มีกิจการเป้าหมาย คืออุตสาหกรรมการเกษตร ประมง และกิจการที่เกี่ยวข้อง อุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องหนัง การผลิตเครื่องเรือน และกิจการสนับสนุนการท่องเที่ยว ได้เกิดปัญหาการเวนคืนที่ดินอย่างไม่เป็นธรรมในการชดเชยการเสียวยา จะชดเชยเฉพาะที่ดินที่มีโฉนดเท่านั้น ส่วนเอกสารสิทธิประเภทอื่น ๆ ไม่ได้รับการชดเชย นอกจากที่ดินดังกล่าวแล้ว ยังมีที่ดินเขตป่า ซึ่งปัจจุบันดูแลโดย ดชด. สำรองอีกกว่า 500 ไร่ (วิมลรัตน์ ธีรมิสโร, 2560)

เนื่องจากการที่ประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รัฐบาลจึงมุ่งพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ลดความเหลื่อมล้ำ กระตุ้นเศรษฐกิจ รวมถึงส่งเสริมการค้าและการลงทุน เพื่อเตรียมรองรับกับการเปิดประชาเศรษฐกิจอาเซียน รัฐบาลจึงได้มีการกำหนดนโยบายเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียน โดยใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา นโยบายดังกล่าวเป็นแนวคิดการพัฒนาที่มีการริเริ่มดำเนินงานในประเทศไทยมายาวนานกว่า 10 ปี ตั้งแต่สมัยรัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเริ่มแรกของการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดนที่มีศักยภาพของไทยเป็นการใช้ประโยชน์จากโอกาสของความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงที่ได้กำหนดแผนการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งและกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวระเบียงเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในช่วงที่ผ่านมายังไม่เกิดผลที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากความไม่ชัดเจนในเรื่องของตัวกฎหมาย มีข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยเฉพาะในประเด็นด้านความต่อเนื่องของงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง และการบริหารจัดการ เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินสำหรับจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่ใช้เวลาก่อนข้างมากในการดำเนินงาน ประกอบกับมีเสียงคัดค้าน ต่อต้านจากหลายฝ่ายถึงความไม่เหมาะสมที่จะให้ชาวต่างชาติเข้ามา

ลงทุนในที่ดินของประเทศ มาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น แล้วส่งผลเสียตามมาในเรื่องของมลภาวะเป็นพิษ ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลง นโยบายนี้จึงต้องถูกยุติลงไปชั่วคราว เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมก่อนนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศต่อไป

จนมาถึงรัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรัฐประหาร และได้มีการนำนโยบายดังกล่าวมาปรับใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยเห็นว่าควรจะขับเคลื่อน ดำเนินการเร่งด่วน จึงเร่งจัดให้ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษขึ้น ด้วยความที่เป็นหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงใช้มาตรา 44 ประกาศจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นในจังหวัด พร้อมทั้งจัดหาที่ดินเพื่อรองรับให้เอกชนเข้ามาดำเนินกิจการ โดยเพิกถอนสภาพที่ดินหรือป่าเสื่อมโทรมต่างๆ เช่น เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินสาธารณะประโยชน์สำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เขตป่าไม้ถาวรตามมติ ครม. ที่ดินสปก. ฯลฯ ที่กรมธนารักษ์ กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าของ ให้ตกเป็นที่ราชพัสดุ เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการสำหรับให้เอกชนเช่าที่ดิน และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เข้ามาดูแลต่อ ดังนั้น กนอ. จึงเช่าที่ดินจากกรมธนารักษ์ โดยมีการจ่ายค่าเช่า ซึ่งค่าเช่าดังกล่าว นั้น กนอ. เป็นผู้รับผิดชอบเอง รัฐเข้ามาช่วยเหลือเพียงบางส่วน ด้วยผลจากการดำเนินงานของรัฐ ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินตามมา ดังภาพที่ 6-1

ภาพที่ 6-1 ข้อมูลความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน และแนวทางแก้ไขปัญหา

ตัวแสดงที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การดำเนินงานพัฒนาโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วนั้น มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของภาคส่วนทั้ง 3 ฝ่าย ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ได้แก่ ภาครัฐ กลุ่มทุน และภาคประชาชน ดังต่อไปนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) เป็นส่วนราชการในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่ส่งเสริมการลงทุน ทั้งในด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ด้านการบริการสนับสนุนธุรกิจ อำนวยความสะดวกด้านการลงทุน และกำหนดสิทธิประโยชน์สำหรับกิจการที่ลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น

กิจการทั่วไปตามประกาศของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ให้ได้รับสิทธิประโยชน์ในการก่อตั้งในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ดังนี้

1. ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเพิ่มเติมเป็นเวลา 3 ปี แต่รวมแล้วไม่เกิน 8 ปี
2. เป็นกิจการในกลุ่ม A1 หรือ A2 ซึ่งได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นเวลา 8 ปีแล้ว ให้ได้สิทธิประโยชน์เพิ่มเติมโดยให้ได้รับลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลสำหรับกำไรสุทธิที่ได้จากการลงทุนในอัตราร้อยละ 50 ของอัตรากปกติเป็นเวลา 5 ปี นับจากวันสิ้นสุดระยะเวลาการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล
3. ให้ได้รับอนุญาตหักค่าขนส่ง ค่าไฟฟ้า และค่าประปา 2 เท่าของค่าใช้จ่ายดังกล่าวเป็นเวลา 10 ปี นับตั้งแต่เริ่มมีรายได้จากการประกอบกิจการ
4. ให้ได้รับอนุญาตให้หักเงินลงทุนในการติดตั้งหรือก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ร้อยละ 25 ของเงินลงทุน นอกเหนือไปจากการหักค่าเสื่อมราคาตามปกติ
5. ให้ได้รับยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักร
6. ให้ได้รับยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบ และวัสดุจำเป็นสำหรับส่วนที่ผลิตเพื่อการส่งออกเป็นระยะเวลา 5 ปี
7. อนุญาตให้ใช้แรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือในโครงการที่ได้รับการส่งเสริม โดยให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนกำหนด
8. สิทธิและประโยชน์ที่มีใช้ภายในอาคาร
(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)
กรมสรรพากร มีหน้าที่ดูแล จัดเก็บ บริหารจัดการ รายได้ที่เกิดขึ้นจากเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเป็นรายได้ให้รัฐบาลนำมาใช้พัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังพิจารณาปรับปรุงตัวบทกฎหมาย และระบบการบริหารจัดเก็บภาษีเพื่อส่งเสริมการออม สนับสนุนการค้าการลงทุน

การแข่งขันในการผลิต และการส่งออกกับนานาประเทศ ตลอดจนสร้างความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ และพิจารณากำหนดแนวทางให้เกิดความสนใจในการเสียภาษี

โดยมาตรการด้านภาษีจากรกรมสรรพากร ที่ทางคณะรัฐมนตรีได้ออกพระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการลดอัตรารัษฎากร ฉบับที่ 591 ปี พ.ศ. 2558 มีสาระสำคัญคือ ให้ลดอัตราการจัดเก็บภาษีรายได้นิติบุคคลจากร้อยละ 20 เหลือร้อยละ 10 ของกำไรสุทธิ ของรายได้ที่เกิดขึ้นจากผลิตสินค้าหรือบริการ หรือการใช้บริการในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ที่มีสถานประกอบการอยู่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (ไม่ว่าจะมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ใด) เป็นเวลา 10 รอบระยะเวลาบัญชีต่อเนื่องกันสำหรับกิจการทั่วไปที่ไม่อยู่ในข่ายได้รับการส่งเสริมการลงทุนตามประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน

อธิบดีกรมสรรพากรได้ออกประกาศเกี่ยวกับภาษีเงินได้ฉบับที่ 262 เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการลดอัตราภาษีเงินได้ของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนที่ตั้งอยู่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีสาระสำคัญ ประกอบด้วย

1. รายได้จากผลิตสินค้า หมายถึง
 - 1.1 รายได้จากผลิตสินค้าตามประเภทที่อ้างอิงจากสถิติการค้าระหว่างประเทศของไทยประเภทเป็นสินค้านำเข้าซึ่งจัดทำโดยกระทรวงพาณิชย์เพื่อทดแทนการนำเข้า
 - 1.2 รายได้จากผลิตสินค้าที่มีการส่งออกไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของการผลิตทั้งหมด
 - 1.3 รายได้จากผลิตสินค้าที่มีแนวโน้มจะสูญเสียการแข่งขันที่ระบุไว้ในแผนธุรกิจซึ่งยื่นต่ออธิบดีกรมสรรพากร
2. รายได้จากให้บริการ หมายถึง รายได้ที่เกิดจากการให้บริการ และได้มีการใช้บริการนั้นในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเท่านั้น
3. รายได้จากกิจการอื่น หมายถึง รายได้ของกิจการซึ่งไม่ใช่รายได้ที่รับจากการลดอัตราภาษีเงินได้ตามมาตรา 4 แห่งพระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการลดอัตรารัษฎากร ฉบับที่ 591 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

กรมศุลกากร มีหน้าที่ ดูแลเก็บภาษีอากรขาเข้าและขาออกเพื่อเป็นรายได้ของรัฐ พร้อมพัฒนาส่งเสริมด้านการค้าภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษของไทยให้มีศักยภาพ ในการแข่งขันกับตลาดการค้าของโลก โดยทางกรมศุลกากร ได้พัฒนาระบบงานการจัดองค์กรได้นำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบริหารงาน ตลอดจนพัฒนาประสิทธิภาพของข้าราชการให้มีความสอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

มาตรการที่ทางกรมศุลกากรได้ออกประกาศที่ 154/2558 เรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติผู้ขอจัดตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บนและเขตปลอดอากรในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. คลังสินค้าทัณฑ์บนทั่วไป ผู้ขอจัดตั้งต้องมีคุณสมบัติ ประกอบด้วย
 - เป็นรัฐวิสาหกิจ หรือส่วนราชการที่มีฐานะนิติบุคคล หรือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย กรณีเป็นนิติบุคคลที่มีใช้รัฐวิสาหกิจหรือส่วนราชการ จะต้องมีทุนจดทะเบียนชำระแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท หรือใน จำนวนที่อธิบดีเห็นว่ามีความเหมาะสมกับประเภทกิจการ
 - เป็นผู้มีการมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง หรือมีสิทธิในการใช้พื้นที่ที่ขอจัดตั้งโดยชอบด้วยกฎหมาย
2. คลังสินค้าทัณฑ์บนประเภทโรงผลิตสินค้า ผู้ขอจัดตั้งต้องมีคุณสมบัติ ประกอบด้วย
 - เป็นรัฐวิสาหกิจ หรือส่วนราชการที่มีฐานะนิติบุคคล หรือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย กรณีเป็นนิติบุคคลที่มีใช้รัฐวิสาหกิจหรือส่วนราชการจะต้องมีทุนจดทะเบียนชำระแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท
 - เป็นผู้มีการมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง หรือมีสิทธิในการใช้พื้นที่ที่ขอจัดตั้งโดยชอบด้วยกฎหมาย
3. เขตปลอดอากร ผู้ขอจัดตั้งต้องมีคุณสมบัติ ประกอบด้วย
 - เป็นรัฐวิสาหกิจ หรือส่วนราชการ ที่มีฐานะนิติบุคคล หรือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย กรณีเป็นนิติบุคคลที่มีใช้รัฐวิสาหกิจหรือส่วนราชการ จะต้องมีทุนจดทะเบียนชำระแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท หรือในจำนวนที่อธิบดีเห็นว่ามีความเหมาะสมกับประเภทกิจการ
 - เป็นผู้มีการมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง หรือมีสิทธิในการใช้พื้นที่ที่ขอจัดตั้งโดยชอบด้วยกฎหมาย
4. การขอประกอบกิจการในเขตปลอดอากร ผู้ขอประกอบกิจการในเขตปลอดอากรในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จัดตั้งต้องมีคุณสมบัติ ประกอบด้วย
 - เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีฐานะทางการเงินมั่นคง เป็นผู้มีการมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในที่ดินหรือพื้นที่ที่ขอประกอบกิจการในเขตปลอดอากร
 - ได้รับความยินยอมจากผู้ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเขตปลอดอากร
 - ต้องดำเนินกิจการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเขตปลอดอากรหรือกิจการที่อธิบดีมอบหมายเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ

จากประกาศดังกล่าวข้างต้น เป็นการลดจำนวนเงินทุนจดทะเบียนของผู้ขอจัดตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บนทั่วไปจากไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท เหลือไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

กรมการจัดหางาน มีหน้าที่ส่งเสริมการมีงานทำ และคุ้มครองคนหางานภายในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นศูนย์กลางข้อมูลตลาดแรงงาน รวมทั้งพัฒนาและส่งเสริมระบบการบริหารจัดการส่งเสริมการมีงานทำ เพื่อให้ประชากรมีงานทำที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และความถนัด ตลอดจนได้รับสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมและเป็นธรรม

กรมการจัดหางานมีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน และจัดระบบสนับสนุนที่มีมาตรฐานในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จึงได้จัดทำ “โครงการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One stop service)” ด้านแรงงานต่างด้าว เพื่อสนับสนุนเขตพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเป็นการส่งเสริมสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้นายจ้าง/สถานประกอบการใช้แรงงานต่างด้าวทั้งในกลุ่มช่างฝีมือหรือผู้ชำนาญการ และกลุ่มมิใช่ช่างฝีมือหรือผู้ชำนาญการอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สอดคล้องกับความต้องการใช้แรงงานในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษและแก้ไขปัญหาแรงงานต่างด้าวลักลอบเข้ามาทำงานในพื้นที่ชั้นใน

นอกจากนี้กรมจัดหางานได้มีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาคำขออนุญาตทำงานของแรงงานที่เข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับ หรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการทำงานคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 (กรมการจัดหางาน, 2558)

ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย มีหน้าที่ส่งเสริม และสนับสนุนการค้าการลงทุนภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งการส่งออก การนำเข้า และการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ

โดยมีมาตรการสินเชื่อเพื่อการลงทุนของธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (Exim bank) มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนสินเชื่อให้ผู้ประกอบการเข้าไปลงทุนหรือขยายกิจการที่ดำเนินการอยู่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม และจังหวัดชายแดน ทั้งภาคอุตสาหกรรมการผลิต และภาคบริการ เช่น คลังสินค้า ศูนย์กระจายสินค้า เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ และภูมิภาคอาเซียน โดยมีเงื่อนไขการขอรับบริการ ดังนี้

1. เป็นผู้ประกอบการที่จะลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) รวมถึงนิคมอุตสาหกรรม และการลงทุนในจังหวัดชายแดน

2. ใช้หลักประกันตามความเหมาะสมในการลงทุน

3. อัตราดอกเบี้ย

ปีที่ 1: Prime Rate – 2.5% ต่อปี

ปีที่ 2 – 8: Prime Rate – 1.5% ต่อปี และ

ปีที่ 9 – 15: Prime Rate – 1.0% ต่อปี

4. จุดเด่นบริการ คือ เป็นเงินกู้ระยะยาวสูงสุด 15 ปี เพื่อส่งเสริมการลงทุน ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม และจังหวัดชายแดน โดยยกเว้นค่าธรรมเนียมจัดการเงินกู้

5. ระยะเวลาโครงการ ตั้งแต่วันที่ - 31 ธันวาคม 2560

6. ประเภทบริการ เป็นวงเงินกู้ระยะยาวตามความเหมาะสมของโครงการ ระยะเวลาปลอดการชำระเงินคืนเงินต้น 2 ปี และระยะเวลา ผ่อนชำระคืนเงินกู้สูงสุด 15 ปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้มีหน้าที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือขยายขอบเขตของการพัฒนา รับผิดชอบในการพัฒนา และจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมโดยจัดพื้นที่สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมให้เข้าไปอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบและมีระเบียบ และเป็นกลไกของรัฐบาลในการกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคทั่ว โดยจัดเป็นแหล่งนิคมอุตสาหกรรม ที่ได้แบ่งเขตพื้นที่ดิน จัดสรรไว้สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสัดส่วน อันประกอบด้วย พื้นที่อุตสาหกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค และสาธารณูปการครบครัน เช่น ถนน ท่อระบายน้ำ โรงกำจัดน้ำเสียส่วนกลาง ระบบป้องกันน้ำท่วม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ นอกจากนี้ ยังประกอบด้วย บริการอื่น ๆ ที่จำเป็นอีก อาทิ เช่น ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ธนาคาร ศูนย์การค้า ที่พักอาศัย สำหรับคนงาน สถานีบริการน้ำมัน เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2558 ทาง กนอ. ได้ดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ และความเหมาะสมเบื้องต้นโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะแรก 5 พื้นที่ (ตาก สงขลา มุกดาหาร ตราด และสระแก้ว) โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ และความเหมาะสมเบื้องต้นของโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมทั้งในมิติกายภาพ (การจัดผังพื้นที่ การออกแบบทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรม) มิติการเงิน (การลงทุน ผลตอบแทน) มิติการจัดการ (รูปแบบการลงทุน การบริหารจัดการ) มิติการตลาด (การสนองตอบต่อนโยบายของภาครัฐและลูกค้า การรองรับอุตสาหกรรมเป้าหมาย) เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา และตัดสินใจดำเนินการให้บรรลุตามยุทธศาสตร์ และเป้าประสงค์ของการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยใช้วิธีการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลระดับทุติยภูมิ มีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

2. การรวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ ข้อมูลนโยบาย แผนและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ สภาพข้อเท็จจริงทุกด้านของศักยภาพ โอกาส ข้อจำกัดทั้งหมดในการจัดตั้งนิคม อุตสาหกรรม

3. การกำหนดประเภทอุตสาหกรรมเป้าหมายที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ

4. การกำหนดขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม การออกแบบนิคม อุตสาหกรรม ผังการใช้ที่ดิน

5. การวิเคราะห์มูลค่าการลงทุน การศึกษาความเป็นไปได้ทางการเงินและเศรษฐศาสตร์

6. การจัดสัมมนานำเสนอผลการศึกษา เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลโครงการให้ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 5 พื้นที่ (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2559)

ในวันที่วันที่ 25 มิ.ย. 2558 ได้มีมติเห็นชอบการจัดสรรที่ดินที่มีการถอนสภาพเพื่อ ประโยชน์ในการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก โดยให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่ง ประเทศไทย (กนอ.) เข้าเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม และได้มอบหมายให้ กนอ. รับผิดชอบ ดำเนินการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก 3 พื้นที่ ได้แก่

1. พื้นที่ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก (พื้นที่ประมาณ 800 ไร่ ในท้องที่ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก)

2. พื้นที่ ต.ป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว (พื้นที่ประมาณ 660 ไร่ ในท้องที่ ต.ป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว)

3. พื้นที่ ต.สำนักขาม อ.สะเตา จ.สงขลา (พื้นที่ประมาณ 1,100 ไร่ ในท้องที่ ต.สำนักขาม อ.สะเตา จ.สงขลา)

ต่อมาเมื่อวันที่ 18 ก.พ. 2559 กนอ. ได้ลงนามในสัญญาเช่าที่ดินจากรมชนารักษ์ ใน ระยะเวลาการเช่า 50 ปี เนื้อที่ 660 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา พื้นที่หมุดหลักตามโฉนด เลขที่ 30649 เลขที่ดิน 2 หน้าสำรวจ 3187 ต.บ้านไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ตั้งติดอยู่กับทางหลวงชนบท สก. 3085 ประมาณช่วง กม. ที่ 4+900-6+200 โดยการดำเนินการจัดหาที่ดินเป็นไปตามคำสั่งคณะ รักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 17/2558 เรื่อง การจัดหาที่ดินเพื่อประโยชน์ในเขตเศรษฐกิจ พิเศษ จ.สระแก้ว โดยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบมีระดับความสูงประมาณ 60 เมตร จากระดับน้ำทะเล ปานกลาง ห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ 3 กิโลเมตร และด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ห่างจากตัว เมือง อ.อรัญประเทศ ประมาณ 4 กิโลเมตร

ทั้งนี้โครงการนิคมอุตสาหกรรม จ.สระแก้ว คาดว่าจะเป็นนิคมอุตสาหกรรมในเขต พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่พัฒนาแล้วเสร็จเป็นแห่งแรก โดยได้รับอนุมัติงบประมาณแผ่นดินประจำปี

2560 วงเงิน 700 ล้านบาท เพื่อดำเนินการก่อสร้าง ซึ่งคาดว่าจะใช้ระยะเวลาการก่อสร้าง 18 เดือน

กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ และการส่งเสริมและพัฒนาการเมืองการปกครอง โดยได้มีการออกประกาศ เรื่อง การยกเว้นข้อห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการเฉพาะสำหรับคนต่างด้าวสัญชาติเมียนมา ลาว และกัมพูชา ลงวันที่ 18 พฤษภาคม 2558 กำหนดให้บัตรผ่านแดนตามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างไทย-เมียนมา ไทย-ลาว และไทย-กัมพูชา เป็นเอกสารที่ใช้แทนหนังสือเดินทางสำหรับการขออนุญาตทำงานตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 และผู้ว่าราชการจังหวัดที่เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 10 จังหวัด ได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว โดยกำหนดแนวทาง รูปแบบ วิธีการดำเนินการ รวมถึงจำนวนแรงงานต่างด้าวที่จะเข้ามาทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการในแต่ละพื้นที่

และในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2560 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทศ และตำบลฝักกะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

กระทรวงแรงงาน หน้าที่ของกรมแรงงานภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะเป็นการดูแลกฎหมายของแรงงานทั้งคนไทยและแรงงานต่างด้าว พร้อมจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงานในพื้นที่ และฝึกอบรมฝีมือแรงงาน เป็นต้น

- ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดท้องที่ สัญชาติ ประเภท หรือ ลักษณะงาน ช่วงระยะเวลาหรือฤดูกาล หรือเงื่อนไขที่คนต่างด้าวอาจขอรับใบอนุญาตตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าวเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2558

- จัดทำคู่มือการออกใบอนุญาตทำงานให้คนต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับ หรือตามฤดูกาล เพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนตามพระราชบัญญัติการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ พ.ศ. 2558 โดยมีระยะเวลาการพิจารณาอนุญาตให้แล้วเสร็จภายใน 1 วัน

- จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงานในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 10 จังหวัด ปัจจุบันแรงงานกัมพูชาและเมียนมา สามารถเข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับ ตามมาตรา 64 แห่งพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560

- เร่งรัดการพัฒนาฝึกอบรมฝีมือแรงงานไทยเพื่อให้มีความสามารถสอดคล้องตรงกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

- อนุญาตให้แรงงานกัมพูชาเข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับหรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว 19,916 คน และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตราด 3,588 คน รวมทั้งสิ้น 23,504 คน
 - อนุญาตให้แรงงานต่างด้าวเมียนมาเข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก จำนวน 6,211 คน
 - แรงงานใหม่ 743 คน เป็นนักศึกษาชั้นปีสุดท้ายก่อนจบการศึกษา ได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือตามความต้องการของตลาดแรงงาน รวมไปถึงการฝึกเพื่อเพิ่มทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริง เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยผู้รับการฝึกได้ทำงานร้อยละ 31
 - แรงงานในระบบ/สถานประกอบการกิจการ 7,086 คน โดยจำแนกกลุ่มของการพัฒนาฝีมือแรงงานออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ทักษะฝีมือโดยตรง การบริหารจัดการและทักษะด้านภาษา ให้แก่แรงงานนอกระบบและแรงงานทั่วไป 9,578 คน โดยผู้รับการฝึกที่เป็นกลุ่มผู้ว่างงาน ได้ทำงานร้อยละ 54
 - การฝึกอบรมแรงงานต่างด้าว 1,171 คน โดยแบ่งเป็น เมียนมา 498 คน กัมพูชา 210 คน และ ลาว 463 คน ซึ่งช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
 - ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ และตอบปัญหาเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานแก่นายจ้างและแรงงานต่างด้าว จำนวน 4,370 คน ซึ่งทำให้แรงงานต่างด้าวได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)
- สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง มีหน้าที่ในการดูแล ตรวจสอบบุคคล และยานพาหนะที่เดินทางเข้ามาใน และออกไปนอกราชอาณาจักร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในเขตเศรษฐกิจพิเศษสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจึงได้ จัดทำโครงการระบบฐานข้อมูลลายพิมพ์นิ้วมืออัตโนมัติ (E-FINGERPRINT) เพื่อควบคุมการเดินทางเข้า-ออกในพื้นที่ 18 ด่านตรวจคนเข้าเมืองรวมพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเตรียมการรองรับการเชื่อมโยงข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ได้ควบคุมการเดินทางเข้า-ออก ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และได้ดำเนินโครงการระบบฐานข้อมูลลายพิมพ์นิ้วมืออัตโนมัติ (E-Fingerprint) เสร็จสมบูรณ์แล้ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)
- กระทรวงการต่างประเทศ มีหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานการดำเนินงานของสถาบันระหว่างประเทศว่าด้วยการค้า และการพัฒนา จึงดูแลในเรื่องการเจรจาแก้ไขความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้สามารถใช้บัตรผ่านแดน (Border pass) แทนหนังสือเดินทางในการขออนุญาตทำงาน โดยขณะนี้ไทย-กัมพูชาได้ลงนามในความตกลงแล้วเมื่อ

วันที่ 11 กรกฎาคม 2558 และ ไทย-เมียนมาได้ลงนามในความตกลงแล้วเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2559 และอยู่ระหว่างเร่งรัดติดตามผลการพิจารณาถึงความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างไทย-ลาว เพื่อให้แรงงานลาวสามารถเข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับอย่างถูกต้องตามกฎหมายได้ด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

กระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกันควบคุม และรักษาโรคภัย การฟื้นฟูสมรรถภาพของประชาชน กระทรวงสาธารณสุขจึงได้มีการกำหนดเงื่อนไขให้แรงงานต่างด้าวทุกรายต้องตรวจสอบสุขภาพอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยสถานบริการของรัฐ และต้องมีประกันสุขภาพในช่วงระยะเวลาไม่น้อยกว่าระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงานอยู่ในประเทศไทย และดำเนินการดังนี้

- ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2558 ในการตรวจสอบสุขภาพ และประกันสุขภาพคนต่างด้าว ซึ่งกำหนดอัตราค่าบริการการตรวจสอบสุขภาพ และประกันสุขภาพของแรงงานต่างด้าวในกลุ่มเป้าหมาย

- จัดทำยุทธศาสตร์สุขภาพเพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

- ได้ตรวจสอบสุขภาพของแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

จำนวนทั้งสิ้น 26,215 คน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร ได้มีหน้าที่เกี่ยวกับการเสนอแนะนโยบาย และจัดทำแผนหลัก แผนแม่บท และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการขนส่งและจราจร ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมในระบบการขนส่ง โดยได้มีส่วนขับเคลื่อนนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในการจัดทำแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากรภายในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

แนวความคิดจัดทำแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร

1. เนื่องจากการกำหนดเขตพื้นที่ และกิจกรรมที่จะพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษยังไม่มี ความชัดเจน ในขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีผลการพิจารณาของคณะกรรมการด้านสิทธิประโยชน์ ขอบเขตพื้นที่ และศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน ดังนั้น คณะอนุกรรมการด้านโครงสร้างพื้นฐานฯ จึงกำหนดแนวทางพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยให้พื้นที่ด่านศุลกากร/จุดผ่านแดนเป็น ตัวแทนพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษที่จะพัฒนาไปก่อน เนื่องจากเป็นประตูการค้าสำคัญตามนโยบาย กนพ. ที่จะต้องเชื่อมโยงกับโครงข่ายคมนาคมหลักของประเทศ

2. เป้าประสงค์ เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และบริเวณใกล้เคียงให้มีคุณภาพดี สามารถเชื่อมต่อกับโครงข่ายหลักของประเทศ รวมถึงบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความสะดวกในการขนส่งสินค้า และการสัญจรของคนข้ามพรมแดน

3. การจัดแบ่งลำดับตามความสำคัญของโครงการ

3.1 แผนงานหลัก (ระยะเร่งด่วน) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1.1 เพื่อสนับสนุนกิจกรรมหลักในพื้นที่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ และอำนวยความสะดวกบริเวณด้านชายแดน

3.1.2 เพื่อโครงข่ายเส้นทางหลักที่เชื่อมโยงด้านชายแดน

3.1.3 เพื่อมีความสอดคล้องตามกิจกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ สศช. ศึกษาไว้เบื้องต้น

3.1.4 ให้โครงการมีความพร้อมหรือมีความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมา

3.2 แผนงานรอง (ระยะต่อไป) มีวัตถุประสงค์เพื่อ

3.2.1 เป็นส่วนต่อขยายหรือรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

3.2.2 โครงข่ายเส้นทางรองที่เชื่อมโยงด้านชายแดน

3.3 โครงการขาดพร้อมแต่มีความจำเป็น เช่น อยู่ระหว่างการศึกษาความเหมาะสม ออกแบบรายละเอียด และศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร , 2559)

กรมโยธาธิการและผังเมือง มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านการผังเมืองระดับต่าง ๆ การโยธาธิการการออกแบบการก่อสร้าง และการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ดำเนินการและสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการพัฒนาเมือง พื้นที่ และชนบท โดยการกำหนดและกำกับดูแลนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบการตั้งถิ่นฐานและโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการกำหนดคุณภาพและมาตรฐานการก่อสร้างด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม และการผังเมือง เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี เกิดมาตรฐานความปลอดภัยแห่งสาธารณชน ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองและสิ่งปลูกสร้างตามระบบการผังเมืองที่ดี อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง กฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร กฎหมายว่าด้วยการขุดดิน และถมดิน กฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

2. วางและจัดทำผังเมืองประเภทอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมายหรือตามที่ส่วนราชการอื่นร้องขอ และดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองนั้น ๆ

3. ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางผัง วิจัย ติดตาม ประเมินผล และพัฒนามาตรฐานด้านการผังเมือง และโยธาธิการ รวมทั้งการจัดทำเกณฑ์ มาตรฐาน และคู่มือด้านการผังเมือง และโยธาธิการ

4. ดำเนินการเกี่ยวกับการวางผัง ออกแบบ ควบคุมการก่อสร้าง บูรณะเมืองหรืออาคาร และสิ่งก่อสร้างของหน่วยงานของรัฐ

5. ให้บริการและคำปรึกษาเกี่ยวกับงานออกแบบ งานก่อสร้าง และงานที่อยู่ในอำนาจ หน้าที่ของกรมแก่หน่วยงานต่าง ๆ

6. ดำเนินการเกี่ยวกับการออกแบบ การก่อสร้างและควบคุมอาคาร ก่อสร้างอาคารและ โครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการบูรณะ และบำรุงรักษา

7. ดำเนินการประสาน กำกับดูแล สนับสนุน และพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นไปตามผังเมือง รวมทั้งกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการ ผังเมืองของเจ้าพนักงานท้องถิ่น

8. ดำเนินการพัฒนาระบบ และบริหารข้อมูลการผังเมืองและโยธาธิการ

9. ดำเนินการพัฒนาขีดความสามารถบุคลากรของกรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในด้านการผังเมือง และโยธาธิการ

10. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่ รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2560)

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดการการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และดูแลหน่วยงานราชการอื่น ตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็น อำนาจหน้าที่ ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือส่วนราชการที่สังกัด กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

- ขับเคลื่อน ผลักดันยุทธศาสตร์ และกำหนดมาตรการด้านการอนุรักษ์ คุ้มครอง ฟื้นฟู และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

- บูรณาการ และสร้างการมีส่วนร่วมกับภาคีทุกภาคส่วน ในการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ

- เสริมสร้างขีดความสามารถเชิงรุกขององค์กร พัฒนาระบบกลไก และฐานข้อมูลใน การบริหารจัดการ รวมทั้งการปรับปรุง และบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม (กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559)

กระทรวงพาณิชย์ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการค้า ธุรกิจบริการ ทรัพย์สินทางปัญญา และราชการอื่น ๆ ตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์ หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงพาณิชย์

- การกิจด้านในประเทศ มีหน้าที่ดูแลราคาสินค้าเกษตร และรายได้เกษตรกร ดูแลผู้บริโภคภายใต้กรอบกฎหมายของกระทรวงพาณิชย์ ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจการค้า ทั้งการค้าสินค้า และธุรกิจบริการ รวมทั้งธุรกิจประกันภัย และคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญา

- การกิจด้านต่างประเทศ มีหน้าที่เจรจาการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยเจรจาภายใต้กรอบ WTO FTA อนุภูมิภาค ภูมิภาค ฯลฯ จัดระเบียบ และบริหารการนำเข้า ส่งออก รวมทั้งการขายข้าวรัฐต่อรัฐ การค้ามันสำปะหลัง สินค้าข้อตกลงต่าง ๆ แก้ไขปัญหา และรักษาผลประโยชน์ทางการค้า เช่น การดูแลเรื่อง GSP การเก็บภาษีตอบโต้การทุ่มตลาด ส่งเสริมและเร่งรัดการส่งออก (กระทรวงพาณิชย์, 2559)

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ดำเนินงานเพื่อประสานนโยบายภาครัฐกับเอกชน ส่งเสริม และพัฒนาการประกอบอุตสาหกรรม ได้มีบทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ

1. สนับสนุนนโยบายการดำเนินงานของภาครัฐ และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโลจิสติกส์ การค้าชายแดน และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อภาคอุตสาหกรรม และธุรกิจใหม่ ๆ ของประเทศในยุคดิจิทัล

2. ส่งเสริมและพัฒนาโลจิสติกส์ของประเทศให้สนับสนุนการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจใหม่ ๆ และสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ Smart Logistics กับประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านและจีน

3. ส่งเสริมให้สมาชิกสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ (Smart logistics) และการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) เพื่อเปิดขยายธุรกิจสู่ตลาดจีน และประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงตลาดโลก

4. ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพด้านโซ่อุปทานที่ชาญฉลาด (Smart supply chain) สำหรับธุรกิจยุค 4.0 เพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงาน โลจิสติกส์ และซัพพลายเชนในโรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจ ให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำด้านโซ่อุปทานที่ชาญฉลาด ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง รวมถึงการบ่มเพาะ และส่งเสริมการเติบโตของผู้ประกอบการธุรกิจสตาร์ทอัพ (Startup) ที่พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital platform) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโลจิสติกส์ในประเทศ ให้เข้าถึงแหล่งเงินทุน และเชื่อมโยงกับหุ้นส่วนต่าง ๆ (Partners) ต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้อง

5. ส่งเสริมการเพิ่มขีดความสามารถทางธุรกิจของผู้ประกอบการ และสมาชิกสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยในด้านนวัตกรรมสินค้า/บริการ และการปรับรูปแบบการค้าเงินธุรกิจ เพื่อให้มีศักยภาพการแข่งขัน และเข้าถึงเครือข่ายการค้าการลงทุน เพื่อขยาย ต่อยอดธุรกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและจีน

6. ส่งเสริมและสร้างโอกาสด้านการค้าชายแดน และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้เอื้อต่อการค้าการลงทุนในพื้นที่ดังกล่าว

7. แต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อปฏิบัติงานตามความเหมาะสม

8. ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2558)

สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นตัวแทนของภาคธุรกิจเอกชนไทยในการประสานงานกับภาครัฐบาล โดยทำหน้าที่ให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะแก่สมาชิก เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การค้า การบริการ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการเงิน พร้อมทั้งให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเศรษฐกิจแก่รัฐบาล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจ และสังคมโดยรวมของประเทศ (สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย, 2560)

กรมธนารักษ์ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดำเนินการเกี่ยวกับการปกครอง การดูแล จัดหาให้เช่าพื้นที่ การบำรุงรักษา และการพัฒนาศักยภาพที่ราชพัสดุ ดำเนินการเกี่ยวกับการใช้ที่ราชพัสดุ รวมทั้งการจัดการจัดหาประโยชน์ และทำนิติกรรมที่เกี่ยวข้องกับที่ราชพัสดุ ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินราคาอสังหาริมทรัพย์ และทรัพย์สินอื่นตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2. บทบาทของภาครัฐในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

บทบาทภาครัฐนั้นจะเป็นการเตรียมความพร้อมในพื้นที่ และกำหนดรูปแบบ การพัฒนาที่เหมาะสม ภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมาย และอำนวยความสะดวกการลงทุนของภาคเอกชนในพื้นที่ชายแดน จากนั้น กนพ. จึงเข้ามาดูแล ได้เปิดโอกาสให้จังหวัดเป็นผู้จัดทำข้อเสนอการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยกิจกรรมที่ต้องการพัฒนาในพื้นที่คือ โครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการได้รับการพัฒนา และสิทธิประโยชน์ด้านการลงทุนที่ต้องการได้รับการสนับสนุน การพิจารณาของ คณะอนุกรรมการภายใต้ กนพ. ในด้านที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอต่อ กนพ. และคณะรัฐมนตรี พิจารณาตามขั้นตอน เมื่อ กนพ. และคณะรัฐมนตรีเห็นชอบแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะ ดำเนินการแผนงานโครงการ และมาตรการต่าง ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรี โดยนับตั้งแต่ปี 2557

เป็นต้นมา กนพ. ได้ดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว ดังนี้

1. กำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 1 และระยะที่ 2

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ได้กำหนดกรอบเวลาการดำเนินงานปี 2559 จะเร่งรัดก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม โดยกำหนด

ระยะที่ 1 ศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการจัดตั้งนิคม ฯ จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) ออกแบบรายละเอียดงานก่อสร้างนิคม ฯ ปี 2560 และเริ่มก่อสร้างนิคม ฯ ในปี 2561 เปิดดำเนินงาน

ระยะที่ 2 จะเริ่มศึกษาความเหมาะสม ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ออกแบบก่อสร้างในปี 2561 จากนั้นจะเริ่มก่อสร้างในปี 2562 และจะเปิดดำเนินการในระยะ 2 ปี 2563

2. ประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารให้ประชาชน และผู้สนใจได้รับทราบ

โดยประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารผ่านหน่วยงานในท้องถิ่น ทั้งจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้เข้าถึงประชาชนได้ทุกกลุ่ม ได้มีการทำโครงการฝึกอบรม สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ พร้อมทั้งให้มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ และจัดเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นประเด็นสำคัญในการประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านทราบและเข้าใจถึงประโยชน์ และผลกระทบที่จะตามมา โดยมีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการเข้ามาของเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้น เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในท้องถิ่นได้ให้สัมภาษณ์ว่า

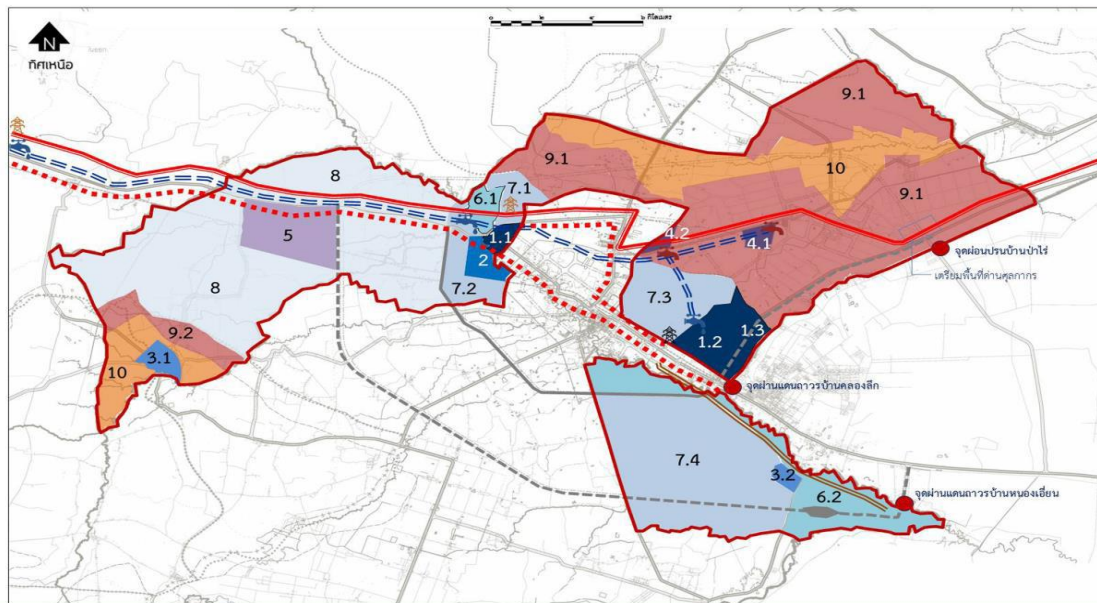
“ รัฐบาลจะเข้ามาพัฒนาพื้นที่ในชนบทให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา และมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ ให้เดินทางได้สะดวกรวดเร็วมมากขึ้น นอกจากนี้การเข้ามาของเขตเศรษฐกิจพิเศษจะช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ เพิ่มโอกาสในช่องทางทำมาหากินได้มากขึ้น รัฐบาลจะส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่นให้มีการฝึกอบรมสร้างงาน สร้างอาชีพให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้าไปทำงานในโรงงานใกล้บ้าน บุตรหลานทุก ๆ คนจะได้ไม่ต้องเดินทางไปหางานทำที่อื่น ส่วนคนที่ไปทำงานในสังคมเมืองใหญ่ก็จะได้กลับมาทำงานที่บ้าน ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญมั่นคง ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้มากขึ้น ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น แต่ก็ต้องให้ประชาชนเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นตามมา ชาวบ้านต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงผลที่ตามมาจะได้ปรับตัวตามสถานการณ์ได้อย่างถูกต้อง โดยการเปลี่ยนแปลงในระยะแรกรัฐบาลได้มีการดำเนินการแบ่งสีในเขตพื้นที่ที่กำหนดตามประเภทของกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเตรียมพื้นที่ไว้ให้บริษัทเอกชนที่สนใจเข้ามาลงทุน ชาวบ้านในพื้นที่จะไม่

สามารถรื้อถอน เปลี่ยนแปลง หรือสร้างสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ที่กำหนดไว้ได้” (เจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2562)

ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ในภาคเอกชน มีการประชาสัมพันธ์แจ้งถึงการลงทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้กับกลุ่มนักลงทุนที่สนใจ มีการดำเนินงานด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์มาอย่างต่อเนื่อง โดยมีผลการดำเนินงานสำคัญ อาทิ การจัดประชุมและสัมมนาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ การผลิตสื่อและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ รวมทั้งสื่อออนไลน์ พร้อมจัดทำเอกสาร คู่มือการลงทุนให้นักลงทุนได้ทำการศึกษา ถึงแผนการดำเนินงาน ความคืบหน้าของการพัฒนา สิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ และผลประโยชน์ ผลกำไรที่จะเกิดขึ้นจากการเข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้เห็นภาพแนวทางในการพัฒนาเพื่อรองรับนักลงทุนและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนไปพร้อม ๆ กัน

3. การจัดหาที่ดินและผลักดันให้เกิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

รัฐบาลได้มีการจัดหาที่ดินเพื่อการใช้ประโยชน์ สำหรับผลักดันให้เกิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ และบริหารจัดการพื้นที่ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค ถนน ระบบกำจัดของเสีย ด้านศุลกากร จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ และนิคมอุตสาหกรรมเพื่อให้ภาคเอกชนเข้าดำเนินกิจการ โดยเน้นการพัฒนากลุ่มอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่ท้องถิ่น และชุมชนในลักษณะอุตสาหกรรมสีเขียว โดยทางอำเภอร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ขอการสนับสนุนจากทางท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ได้ส่งเสริมงบประมาณเกี่ยวกับ น้ำประปา ถนนหนทาง เรื่องน้ำกินน้ำใช้ น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม จะได้เตรียมพร้อมไว้ในกรณีโรงงานหรืออุตสาหกรรมเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ เป็นต้น

บริเวณตามประกาศกระทรวงมหาดไทย		ตำแหน่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ	
1 พื้นที่พัฒนาเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชย์กรรมแห่งใหม่ที่อยู่อาศัยและการค้าชายแดน	6 พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตรรองรับน้ำท่วม และน้ำหลาก	ระบบไฟฟ้า สถานีไฟฟ้าปัจจุบัน โครงการสถานีไฟฟ้าตามแผน โครงการสถานีไฟฟ้าในอนาคต	น้ำประปา สถานีผลิตน้ำปัจจุบัน (ทปภ.) โครงการสถานีจ่ายน้ำในอนาคต
2 พื้นที่ชานเมืองริมคลองพรมโหดมีความเสี่ยงต่อปัญหาอุทกภัย	7 พื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง	โครงการสถานีไฟฟ้าในอนาคต	แนวท่อประปา
3 พื้นที่เหมาะแก่การอยู่อาศัยขั้นดีและมีสภาพแวดล้อมที่ดี	8 พื้นที่ส่งเสริมการพัฒนาตามยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร	แนวสายไฟปัจจุบัน	
4 พื้นที่สนับสนุนการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ	9 พื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้	แนวสายส่งไฟในอนาคต 115 KV.	
5 พื้นที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมคลังสินค้าและการกระจายสินค้าระหว่างประเทศ	10 พื้นที่รองรับการอยู่อาศัยและพาณิชย์กรรมชุมชนรวมทั้งโรงงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร	แนวปรับปรุงระบบแรงสูง 22 KV.	

ภาพที่ 6-2 แผนที่จำลองพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

(สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระแก้ว, 2560)

4. การให้สิทธิประโยชน์ด้านการลงทุน อาทิเช่น

- สิทธิประโยชน์สำหรับนักลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน กรณีกิจการทั่วไปตามประกาศ กกท. ที่ 2/2557 และกรณีกิจการเป้าหมายตามที่ กนพ. กำหนด ซึ่งกิจการเป้าหมายในการส่งเสริมการลงทุน มี 13 กลุ่มกิจการ 62 ประเภทกิจการย่อย และภายหลังได้ให้ความเห็นชอบเพิ่มเติมอีก 10 ประเภทกิจการย่อย

- สิทธิประโยชน์สำหรับผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น มาตรการด้านภาษีและสินเชื่อ

- สิทธิประโยชน์ด้านการเช่าที่ดินในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

5. การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุน (OSS) ในแต่ละพื้นที่

เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนในลักษณะเชิงรุก นักลงทุนสามารถเริ่มต้นประกอบธุรกิจได้เร็วขึ้น เป็นช่องทางการให้บริการด้านการค้า การลงทุน พร้อมทั้งจัดให้มีหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนแบบเบ็ดเสร็จ ณ สถานที่แห่งเดียว ในลักษณะของศูนย์บริการร่วมของหลายกระทรวง หลายหน่วยงานรัฐที่สามารถเชื่อมโยงการให้บริการ อำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน เป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ และบรรยากาศการลงทุนที่ดีของจังหวัดสระแก้ว จึงได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการลงทุนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว” ขึ้น ณ ชั้น 2 ศาลากลางจังหวัดสระแก้ว (ด้านหน้า)

6. สนับสนุนด้านแรงงาน

สนับสนุน ฝึกอบรม พัฒนาฝีมือด้านแรงงานทั้งชาวไทยและแรงงานต่างด้าว เพื่อเตรียมความพร้อมกับการขยายตัวของเศรษฐกิจ และการขาดแคลนแรงงานระดับล่างในภาคการผลิตของไทย และได้อนุญาตให้ใช้แรงงานต่างด้าวถูกกฎหมายเข้ามาทำงานสำหรับกิจการที่ได้รับ การส่งเสริมการลงทุนจาก สกท. ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ร่วมกับการกำหนด มาตรการสนับสนุนด้านแรงงานอย่างเป็นระบบ ในการเดินทางเข้ามาทำงานในลักษณะไป-กลับ รวมถึงการคุ้มครองแรงงาน จากปัญหาเสพติด มีประกันสุขภาพแรงงาน สอนให้เข้าใจถึง ภาษาไทย และกฎระเบียบของประเทศไทย

7. สนับสนุนการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากร

ช่วยสนับสนุน และช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดการขยายตัวของการค้าชายแดน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในระยะ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และในอนาคต

8. การจัดทำผังเมืองรวมเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

มีการจัดทำผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังคมนาคมขนส่ง รวมทั้งการออกแบบการ กำหนดโซนนิ่งระดับย่าน พร้อมวางระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ให้สอดคล้องกับพื้นที่ และสอดคล้องกับโอกาสขยายตัวในอนาคต

การกำหนดผังเมืองถือว่าเป็นตัวกำหนดความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตพื้นที่นั้นเลยว่าจะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีถนน มีสิ่งปลูกสร้างอยู่บริเวณใด จึงถือว่ามีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างมาก การกำหนดผังเมืองจึงต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยง บูรณาการร่วมกัน และต้องทำงานได้จริง ดังนั้นจึงต้องมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจด้วยการมีส่วนร่วมในระดับ

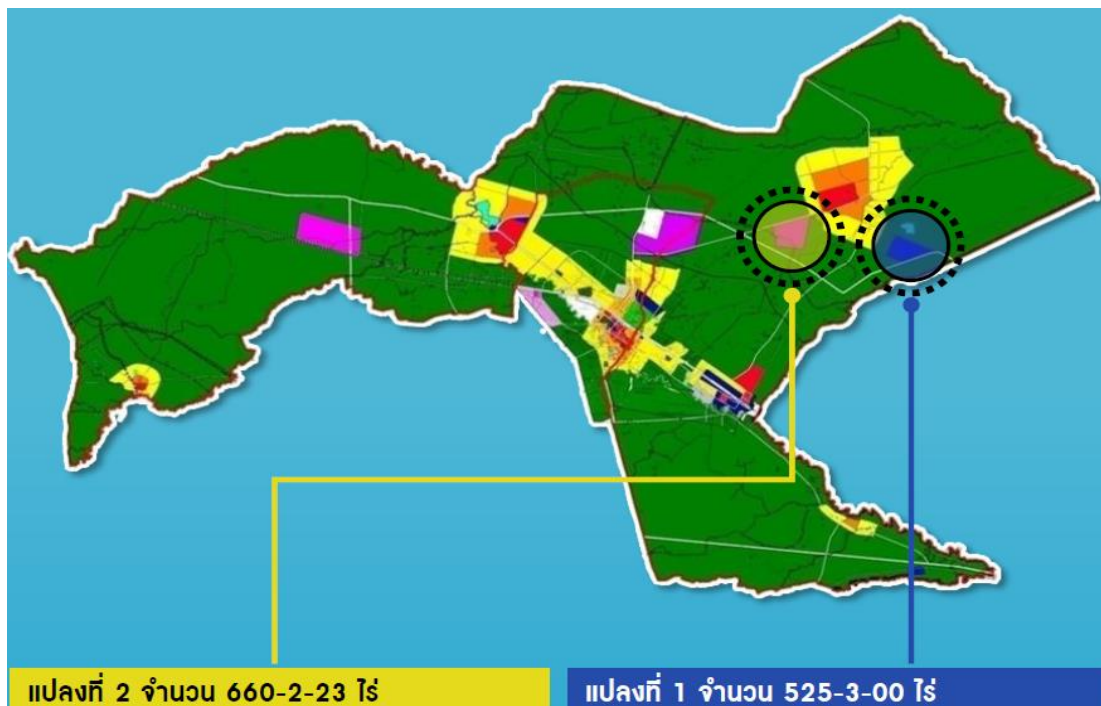
พื้นที่ ท้องถิ่น และชุมชนร่วมกับคณะกรรมการผังเมือง สำหรับบทบาทหน้าที่ของกรมโยธาธิการ และผังเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรหรือหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่สนับสนุนและ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน โดยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่าง รอบคอบ มีการรับฟังความคิดเห็น และปรึกษาหารือกับประชาชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและกำหนดผังเมือง รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินการตาม แผน

ในการจัดทำผังเมืองจะมีแถบสีบอกความหมายถึงที่ดินประเภทไหน การกำหนดสีจึงมีความสำคัญต่อมูลค่าของที่ดินในบริเวณนั้น แม้ที่ดินบริเวณใกล้เคียงกันก็อาจมีมูลค่าการซื้อขายใน ราคาที่แตกต่างกันได้ เพราะพื้นที่แต่ละสี มีกฎหมายจำกัดการก่อสร้าง ทำให้สร้างได้ไม่ เหมือนกัน

ในส่วนของจังหวัดสระแก้วในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษได้มีการดำเนินงานอย่างรวดเร็ว โดยใช้อำนาจกฎหมายตามมาตรา 44 ให้กระทรวงมหาดไทย ประกาศข้อกำหนดในการวางผัง เมือง โดยเห็นสมควรกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือ บางประเภท ในพื้นที่บางส่วนในท้องที่จังหวัดสระแก้ว เพื่อประโยชน์แห่งการผังเมือง การรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม และการอำนวยความสะดวกแก่การจราจร รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 เข้าไป บริหารจัดการแบ่งเขตสีพื้นที่ให้เป็นประเภทที่ดินต่าง ๆ จึงทำให้ในบริเวณดังกล่าวส่วนมากถูก กำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ดินประเภทชนบทและการเกษตรกรรม ทำให้ประกอบอาชีพทำกิน ทำสวน ทำไร่ได้แค่นั้น ห้ามให้มีการก่อสร้าง คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือ บางประเภท ในท้องที่ ต.ป่าไร่ ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ และ ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว และกำหนดให้พื้นที่ส่วนมากของชาวบ้านเป็น

ตารางที่ 6-1 ประเภทของพื้นที่ผังเมือง

ที่	เขตที่ดิน	ประเภทที่ดิน
1	เขตสีเหลือง	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
2	เขตสีส้ม	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
3	เขตสีน้ำตาล	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
4	เขตสีแดง	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
5	เขตสีม่วง	ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า
6	เขตสีเมืงมะพร้าว	ที่ดินประเภทคลังสินค้า
7	เขตสีม่วงอ่อน	ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ
8	เขตสีเขียว	ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม
9	เขตสีเขียวมะกอก	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
10	เขตสีขาวมีกรอบและเส้น ทะแยงสีเขียว	ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม
11	เขตสีน้ำตาลอ่อน	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย
12	เขตสีเทา	ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
13	เขตสีน้ำเงิน	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและ สาธารณูปการ

ภาพที่ 6-3 การกำหนดสีเขตพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว
(สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระแก้ว, 2560)

9. การวางแผนรับมือกับปัญหาทางสังคมในอนาคต

แม้นโยบายในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ทางรัฐบาลจะกล่าวถึงข้อดีที่ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัด และการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น นำความเจริญเข้ามา ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น แต่ก็มีปัญหาในหลายเรื่องตามมาด้วย เช่น ปัญหาจากแรงงานที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด มลพิษ โรคอุบัติใหม่ เป็นต้น รวมทั้งประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบในวงกว้าง ดังนั้นการวางแผนรับมือกับปัญหาที่ตามมาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะมองข้ามไม่ได้ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในท้องถิ่นได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“นอกจากการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญแล้ว ทางหน่วยงานท้องถิ่นมีหน้าที่วางแผนรับมือกับผลกระทบที่จะตามมา ในตอนนี้ทางหน่วยงานได้ให้ความสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อม ได้จัดการเรื่องขยะและสิ่งแวดล้อม การบำบัดน้ำเสีย โดยทางเทศบาลเป็นผู้ดูแลในเบื้องต้น ในส่วนของประชาชนประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระดับหนึ่ง เพราะยังเป็นเรื่องใหม่ในจังหวัดสระแก้ว โดยส่วนมากประชาชนในพื้นที่จะทำไร่นา ทำสวน ประชาชนในพื้นที่จะมองในเรื่อง

ของความเจริญมากกว่า ผลกระทบที่จะมีต่อชุมชนจะมีอะไรบ้าง ถ้ามีนิคมอุตสาหกรรมความเป็นอยู่ของประชาชนจะดีขึ้น ประชาชนสนใจในเรื่องการออกโฉนดที่ดิน เกี่ยวกับสาธารณูปโภคต่าง ๆ ถนน ไฟฟ้า ประปา ชุมชนที่เดิมโตขึ้น แต่ความเข้าใจและสนใจในเรื่องผลกระทบที่จะเกิดขึ้นขยับมีน้อยอยู่ และถ้าอุตสาหกรรมเป็นอุตสาหกรรมสีเขียวพี่น้องชาวบ้าน คงอยู่กับอย่างมีความสุข แต่ถ้าไม่ใช่ก็จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่น ๆ ก่อให้เกิดมลภาวะ ฟุ้งละออง ส่งผลกระทบต่อพี่น้องในภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมลภาวะในขณะนี้ยังไม่แสดงผลมาก เท่ากับคนในเมืองใหญ่ ผลจากโรคอุบัติใหม่ ปัญหาประชาชนจากที่อื่นเข้ามา ยาเสพติด ความแออัด ส่งผลให้ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากสังคมชนบท พี่น้องประชาชนยังไม่สนใจตรงนี้ จะสนใจในเรื่องความเจริญที่เข้ามามากกว่า ทางหน่วยงานท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องปรึกษากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และวางแผนรับมือกับปัญหาที่จะตามมาด้วยเช่นกัน” (เจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2562)

3. กลุ่มทุน

3.1 กลุ่มนายทุนชาติ

ตามเป้าหมายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วให้ประสบความสำเร็จได้นั้นภาคเอกชนถือว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาในพื้นที่เป็นอย่างมาก ถ้ารัฐบาลมีการบริหารจัดการโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษได้ดี สามารถเชิญชวน ดึงดูดนักลงทุนทั้งในและนอกประเทศจำนวนมากให้เข้ามาลงทุนในพื้นที่ พร้อมทั้งจัดสิทธิประโยชน์ ปรับกฎระเบียบ โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อสนับสนุนให้เกิดการลงทุนในด้านต่าง ๆ ทำให้นักลงทุนมองเห็นภาพถึงความสำเร็จและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตได้ ก็จะสร้างเม็ดเงินจำนวนมากมหาศาลจากการลงทุนให้หลังไหลเข้ามาสู่พื้นที่ได้เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจภายในท้องถิ่นให้เพิ่มสูงขึ้น เป็นการกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและยกระดับการพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ผู้ประกอบการที่สนใจหรือกลุ่มทุนจึงควรศึกษาให้เข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการในท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

โดยมีผู้สนใจติดต่อสอบถามข้อมูลจำนวนมาก มีผู้สนใจที่จะเข้ามาลงทุน 137 ราย และผู้ประกอบการเช่าพื้นที่แล้วจำนวน 3 ราย ได้แก่ ผู้ประกอบการกิจการผลิตภัณฑ์น้ำยาทำความสะอาด ผู้ประกอบการกิจการเครื่องนุ่งห่ม และผู้นำเข้า – ส่งออกเสื้อผ้าจากต่างประเทศ ซึ่งยังมีกลุ่มที่อยู่ในขั้นตอนการพิจารณาเช่าพื้นที่อีก 3 ราย คือ ผู้ประกอบการกิจการร้านสะดวกซื้อ ผู้ประกอบการกิจการเครื่องสำอาง ผู้ประกอบการกิจการด้านคลังสินค้าให้เช่า นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการที่สนใจ

สอบถามข้อมูล และขอเข้าเยี่ยมชมพื้นที่แล้วรวมไม่น้อยกว่า 100 ราย โดย ก.น. คาดว่าภายในปีนี้ จะมีการเช่าที่ดินเพื่อการลงทุน และประกอบกิจการอุตสาหกรรมเพิ่มอีกกว่า 20 ไร่

นอกจากนี้ ได้มีบริษัทที่ขอรับการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว 4 บริษัทมูลค่าการลงทุนในพื้นที่รวม 1,315.6 ล้านบาท ได้แก่

1. บริษัทช็อกโกแลตเค้ก จำกัด ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว 27160 เริ่มดำเนินการผลิตแล้ว (เงินลงทุน 35 ล้านบาท) ตั้งอยู่บนพื้นที่ 800 ไร่ ของตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เป็นฟาร์มผลิตวัตถุดิบอาหารสัตว์

ภาพที่ 6-4 บริษัทช็อกโกแลตเค้ก ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร (Chocolate Cake Farm ฟาร์มติดเทคโนโลยี ใช้ 8 คน ดูแลพื้นที่ 800 ไร่ ที่สระแก้ว, 2561)

2. บริษัท พลาสติกและหีบห่อไทย จำกัด (มหาชน) ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์พลาสติก เช่น ฝาพลาสติก ถ้วยพลาสติก ขวดพลาสติก ที่ตั้ง ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว 27120 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 728.8 ล้านบาท)

3. บริษัท ชูบุชี จำกัด (ประเทศไทย) ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ และจำหน่ายชิ้นส่วน เครื่องใช้ไฟฟ้าและชิ้นส่วนยานยนต์ประเภทจนวนกันความร้อน เก็บเสียง ที่ตั้ง ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว 27120 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 515 ล้านบาท) เป็นจากประเทศญี่ปุ่น ได้รับการสนับสนุนจากลงทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน BOI ให้เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการผลิตและจำหน่ายชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้า ชิ้นส่วนยานยนต์ประเภทโพน จนวนกันความร้อน วัสดุเก็บเสียง และสนับสนุนพนักงานคนไทย 300 กว่าคน

ภาพที่ 6-5 บริษัท ชูบุตซึ จำกัด (ประเทศไทย) ผลิตกังหัน

4. บริษัท เอ็กเซตริม วิชั่น เอ็นจิเนียริง จำกัด ผลิตกังหัน ผลิตชิ้นส่วนโลหะ สำหรับเครื่องใช้ไฟฟ้า ที่ตั้ง ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว 27160 คาดว่าจะเริ่มดำเนินการผลิตปี 2561 (เงินลงทุน 36.8 ล้านบาท)

ภาพที่ 6-6 การกำหนดสีเขตพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

3.2 กลุ่มนายทุนและนักธุรกิจเก็งกำไร

เมื่อรัฐบาลประกาศกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วขึ้น ก็มีกลุ่มนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินทั้งจากสิทธิครอบครองที่ดินจากชาวบ้าน หรือที่มีเอกสารสิทธิ ซึ่งที่ดินในบริเวณดังกล่าวยังมีราคาไม่สูงมาก โดยส่วนมากเป็นกลุ่มนายทุนขนาดเล็ก เข้ามาซื้อที่ดินไว้ เพื่อเก็งกำไรแล้วก็ขายต่อให้กับบุคคลอื่นในพื้นที่ หรือเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น ร้านอาหาร บ้านพักอาศัย เป็นต้น

การเข้ามาของกลุ่มนายทุนขนาดเล็กหรือนายทุนรายย่อยได้เข้ามาซื้อที่ดินไว้ เพื่อเก็งกำไรแล้วก็ขายต่อให้กับคนอื่นในพื้นที่ ในเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นแม้จะไม่มีนายทุนขนาดใหญ่เข้ามากว้างซื้อที่ดินในรูปแบบของนายทุน แต่ในพื้นที่ที่มีการเข้ามาซื้อที่ดินของนายทุนขนาดเล็กที่เข้ามาซื้อที่ดินไว้เมื่อมีประชาชนในพื้นที่บอกขาย เพื่อไว้ขายเก็งกำไรหรือบางรายก็มาซื้อไว้ใช้ในการทำเกษตรกรรม ทำสวนปาล์ม ปลูกต้นยูคา ไร่่อย ไร่่มันสำปะหลัง สร้างบ้านเพื่อใช้ในการพักผ่อนตามโอกาสต่าง ๆ ซึ่งลักษณะการขายพื้นที่ดินให้กับนายทุนขนาดเล็กเพื่อเข้ามาทำเกษตรกรรม และบ้านพักนั้นไม่มีความรุนแรงอะไรมาก แต่ก็เพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถซื้อที่ดินคืนได้เมื่อขายเพิ่มในราคาแพงหรือทำให้ประชาชนไม่มีที่ดินทำกินแล้วต้องไปบุกเบิกป่าเพิ่ม เนื่องด้วยที่ดินในพื้นที่นั้นไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ทับซ้อนกับพื้นที่ป่าสงวนหรือเป็นที่ของทหาร จึงเป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสนใจจากนายทุนขนาดใหญ่ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ได้กล่าวว่า

“ครอบครัวป่าอาศัยอยู่ในอำเภอวัฒนานคร ตำบลฝักชะ มาตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ ย่า ตาแล้ว ประกอบอาชีพการเกษตร ทำไร่ ทำสวน แล้วก็เก็บพืชผักที่ปลูกไปขายตามตลาดบ้าง พอได้กินได้ใช้ ที่ดินทำกินก็พอมีประมาณ 20 กว่าไร่ สืบทอดจากบรรพบุรุษ แล้วก็ซื้อที่ดินเพิ่มเติมบ้างจากในละแวกใกล้เคียงถ้ามีผู้สนใจขายบ้างก็จะซื้อเก็บไว้ จนตอนนี้ที่ดินเริ่มมีราคาสูงขึ้น เนื่องจากที่รัฐบาลประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ป่าก็สนใจจะขายต่อถ้ามีผู้สนใจ หรือมีความคิดอยู่ว่าถ้าการพัฒนาขยายเข้ามามากขึ้น มีถนนลาดยางตัดผ่านที่ดินของป่าก็อยากทำห้องแถว รีสอร์ท พอได้เก็บค่าเช่าห้องไว้กินยามแก่” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2562)

ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นแม้จะไม่มีนายทุนขนาดใหญ่เข้ามากว้างซื้อที่ดินในรูปแบบของธุรกิจซื้อขายที่ดิน หรือธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่ แต่ในพื้นที่ที่มีการเข้ามาซื้อที่ดินของนายทุนขนาดเล็กที่เข้ามาซื้อที่ดินไว้เมื่อมีประชาชนในพื้นที่บอกขาย เพื่อไว้ขายเก็งกำไรหรือบางรายก็มาซื้อไว้ใช้ในการทำเกษตรกรรม ทำสวนปาล์ม ปลูกต้นยูคา ไร่่อย ไร่่มันสำปะหลัง สร้างบ้านเพื่อใช้ในการพักผ่อนตามโอกาสต่าง ๆ ซึ่งลักษณะการขายพื้นที่ดินให้กับนายทุนขนาดเล็กเพื่อเข้ามาทำเกษตรกรรม และบ้านพักนั้นไม่มีความขัดแย้งรุนแรงอะไรมาก แต่ก็เพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถซื้อที่ดินคืนได้เมื่อขายเพิ่มในราคาแพงหรือทำให้ประชาชนไม่มีที่ดินทำกินแล้วต้องไปบุกเบิกป่าเพิ่ม เนื่องด้วยที่ดินในพื้นที่นั้นส่วนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ทับซ้อนกับพื้นที่ป่าสงวนหรือเป็นเขตพื้นที่ของทหาร จึงเป็นเหตุให้ไม่ได้รับความสนใจจากนายทุนขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังส่งผลให้ราคาที่ดินในบริเวณดังกล่าวปรับตัวสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อบริษัทเอกชนหลายรายที่กำลังสนใจเข้ามาลงทุน เพราะเมื่อราคาที่ดินสูงขึ้นความ

เสี่ยงในเรื่องการลงทุนที่สูงตามมา ทำให้บริษัทเอกชนจำนวนมากไม่กล้าเข้ามาลงทุน ได้แต่ดูท่าทีของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษว่าจะประสบความสำเร็จคุ้มค่าต่อการเข้ามาลงทุนมากน้อยเพียงใด

4. ภาคประชาชน

ในส่วนของบทบาทของภาคประชาชนจะมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินของภาครัฐบาลเป็นหลัก เมื่อรัฐบาลได้กำหนดนโยบายลงมา หน่วยงานท้องถิ่นจะนำนโยบายประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับทราบ ชาวบ้านจะดำเนินงานตามนโยบายที่รัฐได้กำหนดไว้ ในส่วนของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษก็เช่นเดียวกัน รัฐประชาสัมพันธ์ถึงการดำเนินงาน และการพัฒนาให้ชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายให้ได้รับทราบ จากการจัดประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน กิจกรรมหมู่บ้าน กิจกรรมผู้ใหญ่บ้านสัญจร การฝึกอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานรัฐ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารถึงการพัฒนที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่เข้าใจถึงผลดีผลเสียที่ตามมา และการดำเนินงานของภาครัฐมากนัก เนื่องมาจากนโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายเร่งด่วน มีการดำเนินงานอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านได้แค่ข้อมูลข่าวสาร รับรู้ข้อดี ข้อเสียของการพัฒนาตามที่รัฐได้ประกาศไว้เท่านั้น แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมหรือแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาร่วมกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่สะดวกเข้าร่วมประชุมเนื่องจากการประกอบอาชีพ การเดินทางที่ยากลำบากจึงยังไม่ได้รับทราบข้อมูลเหล่านี้ บทสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“พวกเราทราบถึงการพัฒนที่เกิดขึ้นจากการประชุมของหมู่บ้าน จากทางการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐ แต่ชาวบ้านได้แค่รับรู้ถึงสิ่งที่รัฐจะทำแค่นั้น พวกเราไม่ได้มีปาก มีเสียงในการดำเนินงานดังกล่าวเลย อยู่ ๆ รัฐบาลก็แจ้งเข้ามาว่าจะเวนคืนพื้นที่ไปทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะทำถนน จะทำด่านศุลกากร จะเข้ามาทำนิคมอุตสาหกรรม ชาวบ้านก็ได้แต่มองตากัน จะทำอะไรได้ จะต่อต้านหรือขัดขวาง พวกเราก็ไม่มีสิทธิตรงนั้น แม้ที่ดินดังกล่าวเราจะเคยใช้ทำประโยชน์มาก่อน รัฐก็เข้ามาดำเนินงาน แต่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมจากการพัฒนานั้นเลย ส่วนประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังไม่ค่อยจะมั่นใจว่าจะได้จริง เกิดประโยชน์กับชาวบ้านจริง ตามนี้รัฐบอกไว้รีเปลา พวกเราก็ได้แต่รอดูการพัฒนานั้น ให้เป็นไปแบบนี้รัฐบอก และหวังว่าในอนาคตถ้านิคมมันขยายตัวมากขึ้น รัฐจะไม่เข้ามาเวนคืนที่ดินที่ใช่ทำมาหากิน หรือในบริเวณพวกเราที่ได้อยู่อาศัยกัน” (สุพจน์ เขียน โปธิ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2562)

ในส่วนการพัฒนาหมู่บ้านเห็นด้วยกับนโยบายนี้เพราะเชื่อว่า การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจะนำความเจริญมาสู่ชุมชนได้จริง มีถนน ไฟฟ้า ประปา มีความสะดวกมากขึ้น ชาวบ้านมี

งานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้น และหวังว่าคนในครอบครัว ญาติพี่น้องจะได้เข้าไปทำงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ไม่ต้องจากบ้านไปทำงานในเมืองใหญ่ ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“ก็เห็นด้วย ก็อยากให้รัฐเข้ามาลงทุนพัฒนา มั่นใจไม่มีประโยชน์ที่จะขัดขวางความเจริญที่จะเข้ามา เราต้องปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงให้ได้ นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐกำลังดำเนินงานอยู่ จากที่รัฐว่าก็เป็นนโยบายที่น่าสนใจ ถ้าทำให้พื้นที่ชายแดนตรงนี้เจริญขึ้นได้ พวกเราชาวบ้านจะได้สะดวกสบายขึ้น เดินทางไปข้างนอกได้สะดวก มีน้ำประปาไว้ใช้ และในจังหวัดสระแก้วก็ยังไม่เคยมีเขตอุตสาหกรรมเลย ถ้าการพัฒนาเป็นแบบที่รัฐบอกและไม่ก่อกมลพิษแก่ชุมชน ก็น่าจะส่งผลดีแก่ชาวบ้าน ลูกหลานจะได้มีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้น ได้อยู่กับครอบครัวไม่ต้องเดินทางไปทำงานไกลบ้าน” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2561)

แต่ก็มีชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนา เพราะเป็นห่วงในเรื่องของกลัวสูญเสียที่ดินทำกิน ถูกเวนคืนพื้นที่ ต้องสูญเสียวิถีชีวิตแบบเดิมไป และปัญหาทางสังคมที่จะตามมาในเรื่องความแออัด มลภาวะเป็นพิษ ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย แรงงานต่างค่าเข้ามาทำงานแย่งงานคนในพื้นที่ และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ชาวบ้านในพื้นที่กล่าวว่า

“พวกเรามีชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันกับพื้นดินแห่งนี้มานานแล้ว ตั้งแต่อดีตรุ่นปู่ ย่า ทำไร่ ทำนา ทำสวน และช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้อง แต่ถ้ามีเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมา แล้วต่อไปเกิดมีโรงงานขึ้นมาเป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ก็จะหายไป การทำไร่ ไถนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ก็จะเปลี่ยนไปทำงานโรงงานเสียหมด กลัวว่าเมื่อถึงตอนนั้นชาวบ้านจะเดือนร้อน กลัวรัฐจะเอาที่ดินคืนไปทำโรงงาน กลัวเสียที่อยู่ ที่ทำกินไม่มีให้ลูกหลานต่อไป และปัญหาจากโรงงานที่ทำให้มลภาวะเป็นพิษ ” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2562)

จากการที่รัฐบาลได้เข้ามาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่มีชาวบ้านบางส่วนเห็นด้วยกับการพัฒนา เนื่องจากอาชีพในปัจจุบันที่ดำรงอยู่มีความอยากลำบาก รายได้ไม่มั่นคง ไม่พอเลี้ยงชีพ และขาดทุนทรัพย์หรือไม่มีที่ดินในการเพาะปลูก ทำให้ไม่สามารถประกอบกิจการเป็นของตนเองได้ การเข้ามาของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงเหมือนเป็นความหวังของชาวบ้านบางกลุ่มที่จะเข้าไปทำงานในโรงงาน สร้างรายได้ มีเงินเก็บ และสร้างฐานะให้กับครอบครัว หรืออีกเหตุผลหนึ่งก็คือเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชุมชน ลูกหลานได้ทำงานใกล้บ้านไม่ต้องออกไปทำงานในเมืองใหญ่ และนำเงินที่ได้จากการทำงานมาช่วยเหลือญาติคนในครอบครัว ในส่วนของชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากกลัวความเปลี่ยนแปลง และปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนา ซึ่งการประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่เป็นอยู่ก็พอจะสร้างรายได้ สามารถดำเนินชีวิตได้โดยไม่ได้ยากลำบาก และมีที่ดินทำกินที่ได้สร้างพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่

สมัยอดีตไว้เป็นมรดกตกทอดให้กับลูกหลาน แต่เมื่อมีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อชาวบ้านในพื้นที่ เกิดความหวาดกลัว วิตกกังวลว่าซักวันอาจถูกเวนคืนที่ดินทำกิน ถูกไล่ที่ออกจากที่อยู่อาศัย จนต้องสูญเสียที่ดินทำกินของครอบครัวไป หรือเป็นกังวลในเรื่องของปัญหามลพิษจากการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการเข้ามาอยู่อาศัยของประชากรต่างถิ่น และปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

เมื่อเริ่มดำเนินงานตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ทางรัฐบาลได้วางแผนจัดทำผังเมืองแบ่งเขตที่ดินตามประเภทของการพัฒนา และมีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักกะ อำเภอดอนจาน จังหวัดสระแก้ว เพื่อกำหนดแนวเขตควบคุมอาคารเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้ง่ายต่อการบริหารจัดการและการเข้ามาวางแผนจัดเช่าที่ของภาคเอกชน แต่การดำเนินงานของรัฐบาลกับส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ก่อให้เกิดความเดือดร้อน และความอึดอัดใจที่ต้องถูกลดถอนสิทธิการถือครองที่ดิน ขาดความอิสระในการประกอบกิจกรรมภายในที่ดินของตนเอง จึงเกิดความไม่พอใจของประชาชนในพื้นที่ เกิดการร่วมตัวกันของชาวบ้าน 2 อำเภอ ในจังหวัดสระแก้ว คือ อรัญประเทศ และวัฒนานคร ออกมาต่อต้าน กัดค้านการดำเนินงานของรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่าเป็นการการจัดทำผังเมืองของรัฐบาลไม่สอดคล้องต่อการดำเนินชีวิต และเป็นการลดถอนสิทธิของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งการทำผังเมืองที่ผ่านมาไม่ได้มีการสอบถามความเห็นของชาวบ้านในพื้นที่แต่อย่างใด จึงต้องจัดเสวนาเพื่อคัดค้านการจัดทำผังเมืองเขตเศรษฐกิจพิเศษ พร้อมเรียกร้องให้ออกเอกสารสิทธิให้แก่ชาวบ้าน เพื่อที่ชาวบ้านที่อยู่ทำกินกันมาอย่างยากลำบากจะได้มีสิทธิในที่ดินของตนเอง ไม่เช่นนั้นการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์อะไรกันเลย แต่การยื่นหนังสือคัดค้านของชาวบ้านก็ยังไม่ได้รับข้อสรุปที่ชัดเจนแต่อย่างไร

จนในเวลาต่อมารัฐบาลได้ผลักดันให้ดำเนินการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว พร้อมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ให้แล้วเสร็จอย่างรวดเร็ว จึงต้องอาศัยงบประมาณ และแรงงานก่อสร้างเป็นจำนวนมาก เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานและเทคโนโลยีเข้ามาในพื้นที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนในท้องถิ่นตามมา โดยในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนคือชาวบ้านในตำบลป่าไร่ ได้มีการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการ เช่น การก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ การตัดถนน 4 เลน ผ่านหมู่บ้าน การก่อสร้างด่านศุลกากร เป็นต้น ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปบทบาทของคนในชุมชนจึงเกิดความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน โดยพบว่า

ชาวบ้านในสมัยอดีตจะรักและหวงแหนที่ดินเป็นอย่างมาก เพราะได้เฝ้าถาง พัฒนาที่ดินมาจาก น้ำพักน้ำแรงของตนเอง ที่ดินจึงถือเป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิต แต่เมื่อการพัฒนาเริ่มเข้ามา ราคาที่ดินสูงขึ้น สิทธิในการครอบครองที่ดินได้ตกทอดมายัง ลูกหลานแนวความคิดก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีชาวบ้านบางส่วนไม่ต้องการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมอีก จึงสนใจขายที่ดินเพื่อนำเงินไปลงทุน ค้าขาย หรือเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน หรืออีกกลุ่มหนึ่งต้องการย้ายไปอยู่อาศัยในจังหวัดอื่นที่มีปัจจัยในการประกอบอาชีพที่ดีกว่าเดิม

“การทำนาคันเหนียว แลผมมีหนี้สินเยอะ อยากขายที่ดินจะได้มีเงินสักก้อนหนึ่ง เอาเงินไปใช้หนี้แล้วนำเงินที่เหลือไปลงทุนค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ พอได้มีกิน มีเก็บไว้ใช้ตอนแก่ ไม่ต้องเดือดร้อนลูกหลาน ” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2562)

“ต่อไปยังไม่รู้เลยว่าเศรษฐกิจจะเป็นอย่างไร ข้าวของแพงขึ้น หากินยากกว่าแต่ก่อน แล้วการพัฒนาที่รัฐบาลจะสร้างความเจริญได้จริงรึเปล่านั้นยังไม่รู้ ถ้าต่อไปพื้นที่ป่าไร่ต้องกลายเป็นแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม เกิดมลพิษมากขึ้น แล้วค่าครองชีพสูงขึ้นอีก ผมจะขายที่ดินแล้วย้ายครอบครัวไปอยู่ที่อื่น บ้านแฟนผมเป็นคนจันทบุรี ก็อยากย้ายไปทำสวนผลไม้ที่นั่น” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2562)

แต่ก็มีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงอาศัยอยู่ที่เดิม และประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อไป โดยเลือกที่จะปรับตัวตามสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในกลุ่มของผู้มีทุนทรัพย์ไม่มากนักได้มีการวางแผนปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้กลายเป็นร้านขายอาหารตามสั่ง ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านขายของกินของใช้ทั่วไป ร้านเสริมสวย ร้านตัดผม เป็นต้น หรือในกลุ่มคนที่พอมีทุนทรัพย์ มีที่ดิน มีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม ก็เปิดเป็นบ้านเช่า หอพัก รีสอร์ท เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ผ่านไปมา หรือแรงงานเป็นจำนวนมากที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ ธุรกิจด้านการบริการจึงเติบโตขึ้น ประกอบกับมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งไฟฟ้า ประปา การติดต่อสื่อสาร ถนนหนทางที่ได้มาตรฐาน จึงทำให้ชาวบ้านเดินทางเข้าออกตัวเมืองอรัญประเทศกับหมู่บ้านได้อย่างสะดวกสบาย รวดเร็วมากยิ่งขึ้น สามารถซื้อของกินของใช้เข้ามาขายในชุมชนได้โดยง่าย ทำให้การประกอบกิจการเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ถือเป็น การสร้างรายได้เสริมอีกทางหนึ่งนอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่งผลให้ธุรกิจชุมชนมีการเจริญเติบโตขึ้นในระดับหนึ่ง

“บ้านพี่ทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ตอนหน้าก็นำปลุกข้าวทำนา แล้วก็ปลุกพืชผักสวนครัวทั่วไป ปลุกกล้วย ปลุกมะละกอไว้เก็บกิน แล้วก็เอาไปขายที่ตลาด พอมีเงินเก็บเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ว่าจะขุดบ่อเลี้ยงปลาคงพอได้ขายบ้าง แต่พอมีการพัฒนาของรัฐ ทำถนน ทำโรงงาน มี

แรงงานจากที่อื่นเข้ามาสร้างบ้านพักอยู่อาศัยกันเยอะขึ้น พี่ก็เลยเอาเงินเก็บมาต่อเติมบ้านเปิดเป็นร้านขายอาหาร แล้วก็ซื้อพวกขนม น้ำ เครื่องดื่มจากในเมืองมาขาย ก็พอขายได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่อาศัยที่เราพอได้กินด้วย ขายให้กับคนงานหรือคนในหมู่บ้านไปด้วย ประหยัดไปอีกทางหนึ่ง ก็เลยพอมีกำไร” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2562)

ปัจจัยและรูปแบบของความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน

การศึกษาเรื่องความขัดแย้งด้านที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ถ้ามองจากการดำเนินการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลที่ดูเหมือนว่ากำลังเดินหน้าไปได้ดีนั้น แต่ที่จริงแล้วในทุก ๆ ขั้นตอนกับไม่ได้ราบรื่นแบบที่ให้เห็น มีการใช้อำนาจรัฐเข้ามาควบคุม บริหารจัดการเกือบทั้งหมดและส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่แทบทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จาก

ประการแรก ขั้นตอนการได้มาซึ่งที่ดินของเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรม รัฐบาลได้ใช้มาตรา 44 ในการเพิกถอนสภาพที่ดินต่าง ๆ เช่น เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินสาธารณะประโยชน์สำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เขตป่าไม้ถาวรตามมติกรม ที่ดิน สปก. ฯลฯ ให้ตกเป็นที่ราชพัสดุ เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการสำหรับให้เอกชนเช่าที่ดิน โดยชาวบ้านในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกเพิกถอนสภาพที่ดินเป็นอย่างมาก บางรายเป็นที่ดินทำกินตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ บางรายเพิ่งสามารถไถ่ที่ดินคืนจากเจ้าหน้าที่ แต่ก็กลับถูกเวนคืนที่ดิน

ประการที่สอง การยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง และกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยให้ยกเว้นกฎหมายผังเมือง และกฎหมายควบคุมอาคารในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งให้ยกเลิกข้อบัญญัติท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เป็นข้อจำกัดของการห้ามก่อสร้าง คัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร ตามคำสั่งคสช. ฉบับที่ 3/2559 ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ากังวลต่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน

ประการที่สาม เงื่อนไขการเช่าที่ดินในเขตนิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เปิดโอกาสให้เอกชนรายเดียวที่ชนะประมูล สามารถบริหารจัดการได้อย่างเด็ดขาด ในพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมที่ตนเองสามารถประมูลได้ ไม่ว่าจะลงทุนในเขตนิคมอุตสาหกรรมเอง หรือจัดสรรพื้นที่ให้เอกชนหลายรายอื่นมาเช่าต่อจากตนเองได้

ประการที่สี่ การมอบสิทธิพิเศษให้แก่ผู้ที่มาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นเวลานานถึง 8 ปี การลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลร้อยละ 50

เพิ่มอีก 5 ปี และให้หักค่าขนส่งค่าไฟฟ้าและค่าประปา 2 เท่า ในการคำนวณภาษีเป็นเวลา 10 ปี เป็นต้น พร้อมทั้งยังมีสิทธิประโยชน์ที่ไม่ใช่เรื่องภาษีอากร ที่จะกำหนดเพิ่มเติมภายหลัง

ประการที่ห้า ส่วนที่มีความสำคัญที่สุดคือ ไม่มีการจัดทำวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ก่อนเริ่มดำเนินการโครงการ ซึ่งโดยปกติในดำเนินการโครงการต่าง ๆ จะต้องผ่านการทำ EIA เสียก่อน แต่สำหรับโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้น ได้กำหนดให้จัดทำ EIA ไปพร้อม ๆ กับการดำเนินโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นการตัดตอนการดำเนินงาน (ศิริญา ฉายากุล, 2559) นั้นจึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหน่วยงานรัฐกับชาวบ้านในพื้นที่เมื่อรัฐบาลได้มีการรวบรัดขั้นตอนในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมให้เกิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ 4 ตำบล 2 อำเภอ ทำให้เกิดการใช้อำนาจของรัฐในการเข้าไปควบคุม บริหารจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในที่นี้ คือ การใช้ที่ดิน สาธารณประโยชน์ในพื้นที่ 2 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในการใช้เป็นที่อยู่อาศัย ดำรงชีวิต และประกอบอาชีพหลักมาแต่ดั้งเดิม คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ จนเมื่อภายหลังมีการประกาศเวนคืนที่ดินของชาวบ้านบางส่วนเพื่อใช้ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตร การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต จนเกิดเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐ และชุมชนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงจากการก่อตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษภายในจังหวัดสระแก้วขึ้น

จากการดำเนินงานของภาครัฐในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นได้กำหนดให้พื้นที่ 4 ตำบล 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ พบว่าปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินมีความใกล้เคียงกัน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วไปในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจากการจัดทำผังเมืองของภาครัฐ แต่จะมีตำบลป่าไร่ ที่ทางรัฐบาลได้กำหนดให้เป็นพื้นที่ ที่มีการก่อสร้างเขตนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) พร้อมทั้งมีการสร้างถนน และด่านศุลกากร ขึ้น จึงเกิดความขัดแย้งในเรื่องที่ดินมากกว่าทั้ง 3 ตำบลที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเด็นความขัดแย้งเรื่องที่ดินออกเป็น 3 หัวข้อคือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเรื่องที่ดิน ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดทำผังเมืองและการแบ่งเขตที่ดิน และความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมในตำบลป่าไร่

อุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษพร้อมวางแผนให้เกิดการพัฒนาอย่างครบวงจร ด้วยแนวคิดการเข้ามาใช้ประโยชน์ในที่ดินที่แตกต่าง ๆ กันของทั้งรัฐบาลและประชาชนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและมีทำที่ว่าอาจทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยจึงมองว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม และก่อให้เกิดความยั่งยืน

1.1 การบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐ

ตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ต้องการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และพัฒนาประเทศให้เตรียมพร้อมสู่การเข้าร่วมในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวชายแดนจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะพัฒนาพื้นที่ ต่าง ๆ ให้เกิดความพร้อม ควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนเพื่อเป็นประตูสู่อาเซียน ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องเร่งริบระดมทุนจากทางภาคเอกชน ได้ใช้อำนาจทางกฎหมายด้วยมาตรา 44 เข้าควบคุมและจัดหาพื้นที่ก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และสนับสนุนปัจจัยในด้านต่าง ๆ เพื่อดึงดูดการลงทุนจากนักลงทุนด้วยการใช้อำนาจทางกฎหมายรัฐมีสิทธิในการเข้าครอบครองทรัพยากรทางธรรมชาติได้ทั้งหมด โดยไม่ต้องสนใจความคิดเห็นของประชาชนและไม่ต้องมีการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ในการเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม จากนั้นได้ออกประกาศจากกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท พร้อมวางผังเมืองใหม่ได้มีการกำหนดแบ่งเขตสีตามกิจกรรมการพัฒนาของรัฐ ในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักชะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เพื่อเป็นการควบคุมการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ของชาวบ้านให้อยู่ในการตรวจสอบของรัฐไม่ว่าประชาชนในพื้นที่จะทำอะไรที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในที่ดินต้องได้รับอนุญาตจากรัฐก่อนถึงจะดำเนินกิจกรรมนั้นได้ ด้วยการประกาศที่ออกมานี้สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างมาก รัฐจึงใช้ความชอบธรรมในสิทธิตามกฎหมายแสดงความเป็นเจ้าของเหนือที่ดิน พยายามยึดกันหรือพรากสิทธิการถือครองที่ดินไปจากชาวบ้าน และอ้างประโยชน์แห่งชาติเพื่อเข้าถึงที่ดิน

ภายใต้อำนาจทางกฎหมายมีครองครองอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน หน่วยที่มีอำนาจมากกว่า ในที่นี้คือ หน่วยงานภาครัฐย่อมสามารถดำเนินการในแนวทางที่ฝ่ายตนต้องการหรือสามารถมีอิทธิพลเหนือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีอำนาจน้อยกว่า ซึ่งเป็นความไม่เท่าเทียมของโครงสร้างทางอำนาจภายในสังคม โดยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าจะมีสิทธิใช้อำนาจในการสั่งการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อบังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจทำให้มีกลุ่มที่ได้ประโยชน์และเสียผลประโยชน์ ในกรณีที่เกิดขึ้นภาครัฐใช้อำนาจทางกฎหมายใช้สิทธิผูกขาดอำนาจการตัดสินใจในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่ประชาชนถูกกีดกันหรือถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ภาครัฐพยายามนำกฎหมายเข้ามาใช้ในการบังคับประชาชน ตลอดจนการใช้อำนาจทางกฎหมาย คุกคามประชาชนในพื้นที่ ผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพื่อให้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ สำเร็จลุล่วงอย่างรวดเร็ว รัฐบาลได้เข้ามากำหนดเขตสีในพื้นที่ และประกาศห้ามก่อสร้างหรือ เปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กำหนด เพื่อควบคุมกิจกรรมของชาวบ้านให้ง่ายต่อการดำเนินการ ของทางรัฐ

“ที่ดินของเรา แต่ก่อนเราจะทำอะไรในที่ดินของเราก็ได้ เรามีสิทธิ์เต็มๆ แต่พอเริ่มมีการพัฒนาเกิดขึ้น จะทำอะไรในที่ดินก็ต้องขออนุญาตรัฐก่อน ต้องรอให้รัฐอนุญาต มันเป็นที่ดิน ของพวกเรา เคยทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามต้องการในอดีต แต่ตอนที่กับโดนควบคุมจากรัฐ ถึงรัฐจะไม่ได้มาเวนคืนที่ดิน แต่ก็เหมือนเข้ามาครอบครองที่ดิน ทำเหมือนเราเป็นผู้ขออาศัย สิทธิในการ ครอบครองที่ดินก็น้อยลง” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2562)

ด้วยการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์การอยู่อาศัยของประชาชนใน พื้นที่ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกอึดอัดต่อการควบคุมของรัฐที่มากขึ้นไป เป็นการคุกคามการ ดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านในพื้นที่ และถือเป็นการพรากสิทธิในการบริหารจัดการที่ดินของ ชาวบ้านที่แต่ก่อนเคยทำมาหากินได้อย่างสะดวก แต่ตอนที่ประกอบกิจกรรมอะไรก็ต้อง คำนั่งถึงกฎหมายการควบคุมของรัฐ ต้องขออนุญาตจากทางรัฐบาลก่อน เป็นอะไรที่ยุ่งยาก และ หลายขั้นตอน เกิดความไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชน ด้วยการเข้ามา บังคับใช้กฎหมายทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และรู้สึกว่า ได้เสียสิทธิในที่ดินที่ตนเองครอบครองอยู่ไป

1.2 กระบวนการดำเนินงานของภาครัฐ

ปัญหาจากกระบวนการดำเนินงานของรัฐบาลที่กระทบต่อประชาชนในพื้นที่นั้นเกิดขึ้นมานานแล้ว ตั้งแต่ชาวบ้านได้เข้ามาอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ตำบลป่าไร่ในยุคแรก ๆ มีการเข้ามา พัฒนาพื้นที่สร้างที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมต่อการทำมาหากิน ประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต ในตอน นั้นชาวบ้านมีสิทธิในการครอบครอง และใช้ประโยชน์จากที่ดินในการดำรงชีวิตได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นเป็นชาวบ้านยุคก่อตั้งชุมชนได้เข้ามาจับจอง แคว้น และพัฒนาพื้นที่ให้เหมาะต่อ การอยู่อาศัย ชาวบ้านจึงใช้ชีวิตกันอย่างปกติสุข แต่ต่อมาเมื่อป่าไม้ในประเทศไทยเริ่มถูกทำลาย มากขึ้นจากการที่ประชาชนบุกรุกป่าเพื่อขยับขยายหาที่ทำกินกันมากขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายอย่าง ต่อเนื่อง ทางรัฐจึงออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เพื่อคุ้มครองรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ จากนั้นกรมป่าไม้ได้ลงมาสำรวจพื้นที่เพื่อแบ่งแยกกระวังพื้นที่ป่า และพื้นที่ที่

ชาวบ้านอยู่อาศัย แต่ประกาศเขตป่าสงวนทับซ้อนที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ซึ่งได้เข้ามาอยู่อาศัยและทำกินมาก่อน เนื่องด้วยทางภาครัฐไม่ได้ทำการสำรวจพื้นที่และลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพของชุมชนก่อนที่จะประกาศการคุ้มครองป่า จึงทำให้เกิดการทับซ้อนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่ที่เข้ามาอยู่อาศัยแต่ดั้งเดิม ด้วยความผิดพลาดของหน่วยงานรัฐที่ขาดการตรวจสอบและลงพื้นที่เพื่อทำการวางวัดให้ชัดเจน ทำให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นไม่สมบูรณ์ บกข้อมูลที่เป็นจริงของชาวบ้านที่เข้ามาทำกิน อยู่อาศัยกับสภาพพื้นที่ป่าไม้ไม่ถูกต้อง ทำให้การกำหนดข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ออกมาไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่ของชาวบ้านจึงไม่ชัดเจนเมื่อทางรัฐเข้ามาตรวจสอบจึงพบว่าเกิดการทับซ้อน คาบเกี่ยวระหว่างที่ป่าไม้กับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน กลายเป็นชาวบ้านเป็นผู้บุกรุกป่าซะเอง ทั้ง ๆ ที่ครอบครัวของตนได้เข้ามาอยู่อาศัยจับจองที่ดินทำกินมานานแล้วก่อนที่จะกรมป่าไม้จะเข้ามาตรวจสอบจนเกิดปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยสภาพความขัดแย้งด้านที่ดินที่ไม่ชัดเจนระหว่างที่ป่าไม้และที่ของชาวบ้านก็มีปัญหาสืบเนื่องมาตลอดชาวบ้านในพื้นที่ก็ผ่านความยากลำบาก และปัญหาอุปสรรคเรื่อยมาจากผลกระทบความเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินจากภัยสงครามที่กรมป่าไม้ได้ส่งมอบที่ดินให้ทางตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาควบคุมดูแลที่ดิน และชาวบ้านในพื้นที่ด้วย โดยทาง ศชต. บอกให้ชาวบ้านช่วยสอดส่องดูแล และปกป้องที่ดินของรัฐ เมื่อครบตามกำหนด 30 ปีจะออกเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินให้แต่สุดท้ายเมื่อใกล้ครบสัญญาเรื่องก็ยังไม่ดำเนินการไปไหน ชาวบ้านก็ต้องจมเจอกับปัญหาและความไม่เป็นธรรมต่อการดำเนินงานของภาครัฐเรื่อยมา

จนเมื่อมีคำสั่งจากรัฐบาลกำหนดให้พื้นที่ป่าไร่เป็นเขตพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้วยและเป็นนโยบายที่เร่งด่วนให้รับดำเนินงาน จึงมีการใช้กฎหมายที่ผูกขาดรวดเร็ว และกีดกันคนบางกลุ่มไม่ให้มีส่วนร่วมในการต่อต้านหรือคัดค้านการพัฒนา ด้วยการออกกฎหมายที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดอยู่ในมือของรัฐบาล รัฐจะทำอะไรก็ตามที่เห็นสมควร ด้วยเหตุผลว่าเป็นนโยบายการพัฒนาที่สำคัญจึงต้องดำเนินงานอย่างเร่งด่วน ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และเพิ่มโอกาสในการแข่งขันให้ทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้ว เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วมในทุกระดับ ทั้งชุมชนจนไปถึงทุก ๆ ภาคส่วนของประเทศ เมื่อเริ่มการพัฒนารัฐก็ละเลยต่อการทำตามขั้นตอนโดยข้ามขั้นตอนการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม เมื่อกระบวนการพัฒนาดำเนินไปเริ่มแสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นถึงฐานอำนาจของภาครัฐที่เหนือกว่าชุมชนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางกฎหมาย การควบคุมทรัพยากร กฎระเบียบ ข้อบังคับที่ให้ความชอบธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ของภาครัฐกับชุมชนจึงอยู่บนฐานของความไม่เท่าเทียมกัน

โดยเฉพาะการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนา ของภาครัฐนั้นขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านต่างมองว่าการเข้ามาประกาศใช้พื้นที่เป็นนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการและคิดเพียงฝ่ายเดียว ประชาชนในฐานะของคนในพื้นที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยพัฒนาพื้นที่มาก่อน ถือเป็นผู้ครอบครองในทรัพยากรที่ดิน เป็นเจ้าของในพื้นที่บริเวณนั้น จัดว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการของภาครัฐ แต่รัฐกลับไม่รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน รัฐมุ่งที่จะพัฒนาให้ลุล่วงตามเป้าหมายเข้ามาครอบครองทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่หล่อเลี้ยงชุมชนมาอย่างยาวนาน อำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งหมดจึงอยู่ในอำนาจของรัฐ แม้ว่าชุมชนจะอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพยากรบนฐานของสิทธิชุมชน แต่ก็ไม่สามารถทัดทานอำนาจรัฐได้

ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในกรณีนี้ที่เห็นได้ชัดเจนคือเรื่องที่ดิน จนเกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ ประชาชนส่วนมากเริ่มไม่เห็นด้วยต่อการดำเนินงานของรัฐ เพราะชาวบ้านและชุมชนเป็นผู้ที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์จากการเข้าครอบครองทรัพยากรของหน่วยงานรัฐ และเกิดเสียงเรียกร้อง คัดค้าน ปกป้องในสิทธิความชอบธรรมในที่ดินที่ตนเองควรได้รับ และมองว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นรัฐไม่มีความเป็นธรรมต้องการเอาเปรียบประชาชน ต้องการที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยของชาวบ้านไปพัฒนาเป็นโรงงานให้เอกชนเช่าที่เกิดผลประโยชน์แก่รัฐ แต่ชาวบ้านกับไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ถึงในอนาคตจะมีการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีรายได้มากขึ้น แต่กับต้องแลกมาด้วยที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย สูญเสียวิถีชีวิต ขาดความมั่นคงในชีวิต ก็คงไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป รัฐได้สร้างความเสี่ยง ความกดดัน บีบบัง และไล่ต้อนชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้ว ให้ประสบความกับปัญหาที่ต้องเสี่ยงสูญเสียที่ดินทำกินและเกิดความเดือนร้อนเกิดความยากจนมากขึ้นไปอีก

“พวกเราเคยได้รับความเดือดร้อนมาแล้วในอดีตจากภัยสงคราม จนต้องเสียที่ดินทำกิน และมาอยู่ในพื้นที่ที่รัฐได้จัดสรรไว้ให้ ต้องเอาชีวิตเข้าไปเสียเพื่อช่วยปกป้องดินแดนให้กับรัฐ จนมาถึงตอนนี้พวกเราก็ยังไม่มี ความมั่นคงในชีวิต ต้องมากลัวว่าสักวันหนึ่งต้องถูกเวนคืนและต้องเสียที่ดินทำกินไปอีก พวกเราต้องเสียสละอีกมากแค่ไหน และท้ายสุดแล้วผลประโยชน์ที่ได้จะตกอยู่กับใคร” (ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2562)

1.3 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ชัดเจน

ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาของรัฐได้เข้ามาประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบ รัฐได้ชี้แจงถึงข้อดีของการพัฒนาที่จะช่วยยกระดับชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แล้วรัฐจะเข้ามาดูแลที่อยู่อาศัย พัฒนาที่ดินทำกินของ

ชาวบ้านให้มีความเจริญขึ้น และจะมีการบริหารจัดการด้านที่ดินให้ถูกต้องชัดเจนขึ้น การพัฒนาจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่น้อยที่สุด การเวนคืนที่ดินจะพยายามไม่ให้โดนพื้นที่ของชาวบ้าน โดยจะเวนคืนที่ดินในบริเวณที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ด้วยการประกาศจุดยืนในการพัฒนาของรัฐว่าจะส่งผลกระทบต่อประชาชนน้อยที่สุด จะเวนคืนที่ดินเท่าที่จำเป็น และจะเข้ามาบริหารจัดการที่ดินให้ถูกต้องชัดเจน เมื่อชาวบ้านฟังดังนั้นก็เข้าใจและตีความว่ารัฐจะเข้ามาพัฒนาที่ดินให้เกิดความเจริญ จะเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องของการถือครองที่ดินให้เกิดความถูกต้องชัดเจน ที่ดินที่มีปัญหา เกิดการทับซ้อนกับที่ป่าสงวน รัฐจะเข้ามาจัดการปัญหาตรงจุดนั้น ประชาชนจะได้มีที่ทำกินที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้อง ไม่ต้องกลัวว่าจะต้องถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายป่าอีก ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนมากจึงยินดีให้รัฐเข้ามาดำเนินการพัฒนาในพื้นที่อย่างเต็มที่ และหวังว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนจริง ๆ

แต่ในความเป็นจริงแล้วการดำเนินงานของรัฐกับไม่ได้เป็นไปตามที่ประชาชนหวังไว้ รัฐมุ่งเข้ามาควบคุมที่ดินเป็นจำนวนมากครอบคลุมทั้งตำบลป่าไร่ ได้บริหารจัดการที่ดินให้เกิดความถูกต้องชัดเจน โดยการจัดแบ่งที่ดินเป็นเขตสีต่าง ๆ ตามประเภทการใช้งาน กำหนดเขตที่อยู่อาศัยเดิมของชาวบ้านให้เป็นที่พัก และประกอบกิจกรรมทางการเกษตรเท่านั้น ห้ามมีการก่อสร้างหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในที่ดิน แบ่งเขตพื้นที่เป็นสีต่าง ๆ ในการก่อสร้างโรงงาน คลังสินค้า และจุดโลจิสติกส์ที่ใช้ขนส่งกระจายสินค้า เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการบริหารจัดการที่ดิน และเป็นการควบคุมกิจกรรมของชาวบ้านในพื้นที่ไปพร้อม ๆ กัน

จากนั้นได้เตรียมก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม ได้เวนคืนที่ดิน 600 กว่าไร่ในการพัฒนานิคม และการดำเนินงานยังไม่หยุดแค่นั้น รัฐขยายการพัฒนาในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานตัดถนนผ่านหมู่บ้าน สร้างด่านศุลกากร โดยเป้าหมายที่แท้จริงคือมุ่งสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความสนใจแก่นักลงทุน ดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุน แสดงถึงศักยภาพทางการพัฒนาของรัฐให้เอกชนได้เห็น และเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความคุ้มค่า ผลประโยชน์ และความสำเร็จที่จะเกิดตามมาจากการเข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพราะรัฐได้วางแผนการพัฒนาอย่างครบวงจร ได้จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ให้สิทธิประโยชน์ สร้างฐานการผลิต และทำการตลาดในเรื่องการขนส่ง การกระจายสินค้าให้หมดทุกอย่างแล้ว แค่ว่าเอกชนเตรียมเงินเข้ามาลงทุนแค่นั้นพอ การพัฒนาจึงมีขนาดใหญ่มีหลายโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้น จึงต้องใช้งบประมาณและจัดหาพื้นที่ในการก่อสร้างจำนวนมาก การพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่ ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างความเจริญแก่ชาวบ้าน แต่ชาวบ้านแค่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเพียงเท่านั้น

ด้วยการประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารที่ไม่ชัดเจน ไม่ได้แจ้งถึงวิธีการบริหาร

จัดการเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นจึงทำให้ชาวบ้านตีความ และเข้าใจถึงการดำเนินการของรัฐไปในอีกลักษณะหนึ่ง ด้วยความเข้าใจที่แตกต่างกัน การพัฒนาไม่ได้เป็นไปตามที่ชาวบ้านเข้าใจ รัฐมีการดำเนินงานที่บิดเบือนต่อวัตถุประสงค์ในการเข้ามาขอใช้ที่ดิน ใช้อำนาจสร้างความชอบธรรมในการเข้ามาครอบครองและแย่งชิงทรัพยากรที่ดินไปจากชาวบ้าน ไม่มีความจริงใจที่จะพัฒนาเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริง ทำให้มีชาวบ้านเป็นจำนวนมากได้รับผลกระทบ เสียประโยชน์จึงลุกขึ้นต่อต้าน คัดค้าน การเข้ามาใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ นำไปสู่ความขัดแย้งที่ตามมา

1.4 ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน

ในอดีตที่ดินในบริเวณตำบลป่าไร่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ ชาวบ้านจากท้องถิ่นอื่น ๆ ถึงได้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำกิน สร้างที่อยู่อาศัย และประกอบอาชีพมาเนิ่นนานแล้ว แต่ประชาชนส่วนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน มีชาวบ้านจำนวนไม่มากที่จะมี น.ส.3 น.ส.3ก ส.ป.ก.4-01 และ ส.ค.1 เนื่องจากในสมัยก่อนมีปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง ทำให้การเดินทางเข้าไปทำเรื่องที่ดินภายในอำเภอไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน ทั้งจากการดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์มีความยุ่งยาก หลายขั้นตอน ประชาชนต้องเดินทางไปมาหลายครั้ง เส้นทางเดินทางก็ไม่สะดวก ต้องใช้เวลาเดินทางหลายวัน ต้องมีทุนทรัพย์ในการใช้จ่าย ทั้งค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าที่พักอาศัย ประกอบกับการทำกินหาเลี้ยงชีพยังไม่พอกที่จะเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ชาวบ้านโดยส่วนมากจึงไม่ได้สนใจเข้าไปทำเอกสารสิทธิ์ในดินให้ถูกต้อง รวมถึงในขณะนั้นประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนมากมีการศึกษาไม่สูงหรือไม่มีการศึกษาเลย จึงขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ์การครอบครองที่ดิน และกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน มุ่งเพียงแต่ประกอบอาชีพทำกินหาเลี้ยงชีพตนและครอบครัว ไม่ได้ให้ความสำคัญและไม่สนใจในเรื่องเอกสารสิทธิ์ในที่ดินเลย และยังมีความเข้าใจที่ผิด ๆ กลัวในเรื่องของการจ่ายภาษีให้กับภาครัฐ ประชาชนมีฐานะที่ยากจน มีรายได้ไม่มาก ส่วนมากแค่พอกินพอใช้ไปวัน ๆ เงินที่เหลือเก็บเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ใช้เป็นเงินลงทุนในการเพาะปลูกครั้งต่อไป ในส่วนของประชาชนที่พยายามไปดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ก็แค่ไปดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ดินที่ตนเองถือครองอยู่ตามความเป็นจริง เพราะกลัวในเรื่องการจ่ายภาษี หากกรอกจำนวนที่ดินมากก็ต้องจ่ายภาษีมาก เลยกรอกข้อมูลจำนวนที่ดินน้อย ๆ ไร่

ในเรื่องของปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ ถ้ามองในมุมของรัฐบาลตามกฎหมายแสดงให้เห็นชัดเจนว่าการที่ประชาชนในพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินนั้น ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาบุกรุกป่าไม้ เผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประโยชน์และเป็นการทำลายป่าไม้ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ต้องอนุรักษ์ แต่จากการศึกษาสามารถยืนยันได้ว่าชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ส่วนมากได้เข้ามาอยู่อาศัยก่อนที่รัฐบาลจะประกาศ

เขตป่าสงวน รัฐบาลไม่ได้ตรวจสอบให้ชัดเจนจึงกำหนดแนวเขตแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านไม่ถูกต้อง ประกอบกับประชาชนในพื้นที่มีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ ความเข้าใจทางกฎหมาย และไม่เข้าใจถึงขั้นตอนการดำเนินงานในระบบราชการ ตลอดจนภาครัฐเลยไม่ได้ให้ความรู้กับชาวบ้าน ไม่ได้สื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจถึงสิ่งที่ถูกต้อง

1.5 ความล่าช้า และไม่ชัดเจนในการดำเนินการแก้ปัญหาตามนโยบายของรัฐ

ในอดีตชาวบ้านเคยสูญเสียที่ดินทำกินเดิมที่ได้เข้ามาอยู่ในตอนแรก เนื่องจากผลกระทบจากภัยสงคราม รัฐบาลให้ชาวบ้านย้ายเข้ามาอยู่ในที่ที่รัฐจัดสรรที่ดินทำกินไว้ให้ มีที่ให้อยู่อาศัย 1 ไร่ และที่ดินทำกินอีก 4 ไร่ เพื่อให้สะดวกต่อการดูแลรักษาความปลอดภัย และคอยสอดส่องดูแลพื้นที่ให้ทางรัฐบาล เมื่อเวลาผ่านไปทางรัฐจะออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินให้แก่ชาวบ้านในภายหลัง แต่เมื่อเวลาผ่านไปเกือบ 30 ปี จนใกล้จะครบตามสัญญา การดำเนินการในเรื่องเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่รัฐบอกจะออกให้กับชาวบ้านก็ยังไม่คืบหน้าแต่อย่างใด และบอกชาวบ้านว่าขอเวลาดูแลพื้นที่ต่อไปอีก 30 ปี ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นชาวบ้านรู้สึกว่ารัฐนั้นหลอกใช้ชาวบ้านมาโดยตลอด ไม่ได้คิดที่จะดำเนินการอย่างจริงจังให้ชาวบ้าน จนบอยเวลาให้เนิ่นนานแต่ก็ไม่ได้ทำอะไรให้ชัดเจนในเรื่องที่ดินของชาวบ้าน

ความล่าช้าที่เกิดขึ้นที่กินระยะเวลาเนิ่นนานกว่า 30 ปี แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย อาจจะเป็นเพราะหลายสาเหตุจากระบบราชการในการแก้ไขปัญหาตามนโยบายของภาครัฐนั้นมีความล่าช้า และหลายขั้นตอนมาก จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา และบางครั้งก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ตลอดจนเมื่อแก้ไขปัญหาไม่ได้ภาครัฐก็ไม่ได้สื่อสาร หรือแจ้งข้อมูลให้ประชาชนได้รับรู้อย่างชัดเจนปล่อยให้ประชาชนรอคอยความหวังว่ารัฐจะดำเนินการให้แล้วเสร็จ แต่เมื่อไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีคำอธิบาย เมื่อครบสัญญาก็ได้แต่บอกให้ชาวบ้านรอคอยต่อไปอีก 30 ปีข้างหน้า ซึ่งเหมือนกับเป็นการหลอกหลวงชาวบ้าน ในบ้างกรณีระบบราชการก็มีความล่าช้ามาก ทำให้ไม่ทันต่อการแก้ไขปัญหาที่มีความเร่งด่วนของชาวบ้านตามหลักของระบบราชการ ที่มีหลายขั้นตอน ต้องเกิดความเห็นชอบจากทุกฝ่ายต่างของภาครัฐ หากมีการขัดแย้งหรือโต้แย้งก็ต้องพิจารณากันใหม่อีก ยิ่งทำให้เกิดความล่าช้ามากขึ้น ด้วยความล่าช้าของระบบราชการทำให้การแก้ไขปัญหาที่มีความยืดหยุ่นมาโดยตลอด สร้างความอึดอัน กัดค้น บิบบิ้นจากปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านคือผู้ทำผิดกฎหมาย เป็นจำเลยของสังคมที่โดนกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายป่ามาตลอดหลายสิบปี ประชาชนจึงยังคงเดือนร้อนและรอคอยความหวังต่อไป

1.6 ความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินที่ส่งผลให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียผลประโยชน์

ด้วยความคิดเห็นในการพัฒนาสภาพพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผลประโยชน์ในด้านที่แตกต่างกัน เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งด้านที่ดินด้วยเช่นกัน กล่าวคือชาวบ้านที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามา ก็เพื่อหาที่อยู่อาศัยที่ทำกินอย่างถูกต้อง ประกอบอาชีพอย่างสุจริต ทำไร่ ทำนา ทำสวน สร้างรายได้เลี้ยงชีพและครอบครัว โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาพื้นที่ให้พอเพียงต่อการสร้างรายได้ หาเลี้ยงปากท้อง และสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินไว้เลี้ยงตนเองยามแก่ชรา เมื่อตายจากไปก็จะได้มีที่ทางทำมาหากินตกทอดไปสู่ลูกหลานต่อไป ที่ดินจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านในชุมชน เป็นแหล่งผลิตที่สร้างรายได้ที่สำคัญแก่ครอบครัว และสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตสืบทอดไปยังลูกหลาน ถือเป็น การสร้างแนวคิด สร้างค่านิยมปลูกฝังสืบต่อมา ว่า “ถ้ามีที่ดิน มีผืนป่าไม้ก็จะไม่มีทางอดตาย” ประชาชนในพื้นที่จึงดูแลรักษาพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่า และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ให้คงอยู่สืบต่อไป ถ้าอย่างน้อยสักวันผลผลิตไม่ดี เกิดปัญหาจากภัยธรรมชาติ ภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น ก็ยังมีผืนป่าให้เข้าไปพึ่งพาอาศัย หาของป่า หาพืชผักมาทำกินเพื่อยังชีพต่อไปได้

แต่แนวคิดในการพัฒนาที่ดินของทางภาครัฐแตกต่างออกไป ด้วยสภาพทำเลที่ตั้ง และมีปัจจัยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้ตำบลป่าไร่มีความเหมาะสมต่อการลงทุนพัฒนาให้เกิดเป็นนิคมอุตสาหกรรมขึ้น รัฐบาลจึงมุ่งเน้นใช้ประโยชน์ในที่ดินกับการพัฒนาไปสู่ความเจริญ เกิดความทันสมัยตามมา และมองว่าที่ดินคือปัจจัยทางการผลิตที่สำคัญที่จะช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจได้ จึงประกาศให้ตำบลป่าไร่เป็นพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว และออกปัจจัยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้นักลงทุนสนใจเข้ามาลงทุนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการระดมทุนจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดเป็นนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ พร้อมทั้งสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจอย่างครบวงจร จึงจำเป็นต้องใช้ที่ดินจำนวนมาก ทำให้รัฐต้องเข้ามาครอบครองพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน บริหารจัดการที่ดิน และควบคุมกิจกรรมของชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ ชัดเจน และง่ายต่อการวางแผนพัฒนาในอนาคต

เมื่อรัฐเข้ามาบริหารจัดการที่ดินและออกกฎข้อบังคับที่คุกคาม สิทธิและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ชาวบ้านรู้สึกเสียสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง การพัฒนาที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะนำผลดีมาสู่ประชาชนในพื้นที่ เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วมตามที่รัฐได้บอกไว้ เริ่มส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้น เกิดผลเสีย และก่อให้เกิดความเสียหายที่อาจต้องสูญเสียที่ดินทำกินไปจากการพัฒนาที่มีโอกาสขยายตัวมากขึ้นในอนาคต การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นความต้องการของรัฐเพียงฝ่ายเดียว ชาวบ้านไม่ได้ต้องการแต่อย่างใด ถึงจะมีการร่วมกลุ่มกันต่อต้าน คัดค้าน ไม่เห็นด้วยต่อการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจต่อต้านหรือขัดขวางอำนาจรัฐได้ ชาวบ้าน

ไม่มีส่วนร่วม ถูกกีดกันออกจากการพัฒนา ได้รับความไม่เป็นธรรม และรู้สึกว่าคุณเป็นกลุ่มผู้ที่ต้องเสียผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว ผลประโยชน์ที่จะตามมาที่รัฐบาลได้ประกาศไว้ ถ้าต้องแลกมาด้วยที่ดินทำกินที่ถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เป็นแหล่งทำกินของชาวบ้านและตกทอดไปยังลูกหลาน ก็คงไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่ต้องเสียไป ชาวบ้านก็คงไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากการพัฒนาที่เกิดขึ้น

ด้วยโครงสร้างทางอำนาจในการเข้าถึง และจัดการทรัพยากรที่ดินที่ไม่เท่าเทียมกันของภาครัฐกับชาวบ้านในชุมชน ฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าก็จะเป็นฝ่ายได้เปรียบเข้ามาควบคุมบริหารจัดการให้ฝ่ายตนเองเป็นฝ่ายที่ได้ประโยชน์ เป็นธรรมดาที่แต่ละกลุ่มจะมีแนวทางการพัฒนาที่เกิดผลประโยชน์แตกต่างกัน โดยแต่ละกลุ่มจะยึดประโยชน์ของกลุ่มตนเองเป็นหลักกว่ามีความสำคัญกว่ากลุ่มอื่นเสมอ ถึงแม้ว่ากระบวนการและวิธีการในการเข้าไปใช้ประโยชน์จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มอื่นก็ตาม เพียงแต่ให้กลุ่มตนได้รับผลประโยชน์ก็พอ ถือเป็น การสร้างฐานอำนาจและรักษาความมั่นคงในการบริหารจัดการของตนเองไว้ ในกรณีที่เกิดขึ้นรัฐมีความได้เปรียบในการเข้ามาใช้ประโยชน์ และควบคุมที่ดินที่เหนือกว่าชาวบ้านในทุก ๆ ด้านทั้งอำนาจทางกฎหมาย การบริหารจัดการ งบประมาณ เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่รู้สึกว่ามีทางต่อสู้กับรัฐบาลได้เลย เหมือนถูกเอาเปรียบอยู่ฝ่ายเดียวมาโดยตลอด เป็นกลุ่มที่ต้องเสียประโยชน์ และอยู่ในฐานะที่ต้องเป็นผู้เสียสละในทุก ๆ กรณีเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม แต่ด้วยสภาพสังคมในปัจจุบันที่เปิดกว้างมากขึ้น จึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีสิทธิ์ มีเสียงเรียกร้องทางการเมือง มีโอกาสต่อรองเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดความพึงพอใจ เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ซึ่งอาจจะต้องมีการต่อสู้เรียกร้องที่ใช้ระยะเวลา อาจต้องมีการรวมตัวกันสร้างเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนเพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อสู้ และเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดิน เรียกร้องความเป็นธรรมต่ออำนาจรัฐ

2. ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดทำผังเมืองและการแบ่งเขตที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดทำผังเมืองเริ่มต้นมากจาก การใช้อำนาจทางการเมืองในยุคการปกครองด้วยรัฐบาลทหารทำให้การผลักดันเขตเศรษฐกิจพิเศษคืบหน้าไปได้รวดเร็วผ่านการใช้อำนาจมาตรา 44 รัฐบาลต้องการจัดที่ดินอย่างเร่งรัดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงมุ่งเน้นไปที่การจัดหาที่ดินของรัฐ อันได้แก่ ที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวร ป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ ที่ดินในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน ทั้งนี้เนื่องจากการคิดตัวสูงขึ้นไปของที่ดินจากการแก่งกำไรที่ดินภายหลังจากการประกาศพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

นายชิตพัทธ์ แก่นจันทร์ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านด่าน กล่าวว่า ที่ดินในพื้นที่

ทั้ง 4 ตำบล มีราคาพุ่งสูงขึ้นจากไร่ละหลักหมื่นบาทเป็นหลักแสนบาททันที ราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะที่ดินติดถนนด้านสายหลัก จากราคาไร่ละ 1 แสนบาท ปัจจุบันไร่ละ 2-3 แสนบาท

ด้วยเหตุนี้เองรัฐจึงพยายามจะเวนคืนพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์แต่ที่บางส่วนเป็นที่ของชาวบ้านได้เข้าไปอยู่อาศัยทำกินมานานแล้ว เพื่อเป็นการควบคุมกิจกรรมของชาวบ้าน และจัดระเบียบสิ่งปลูกสร้างในที่ดินเหล่านั้น จึงได้ออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินขึ้น

ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559 ได้มีประกาศจากกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ

1. เพื่อจัดระเบียบสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้ส่งผลกระทบต่ออันน้อยลง เช่น การป้องกันชุมชนจากมลพิษของกิจกรรมที่ขัดแย้ง และการป้องกันความเสียหายของอาคารที่ปลูกสร้างในพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม เป็นต้น

2. เพื่อกำหนดสิ่งปลูกสร้างให้เหมาะสมกับระบบโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการของเมืองที่วางไว้ และให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการอย่างคุ้มค่า

3. การกำหนดหรือควบคุมอาคาร สิ่งปลูกสร้างให้สอดคล้องกับ กฎหมายเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นต้น

4. การกำหนดบริเวณที่เหมาะสมสำหรับส่งเสริมอุตสาหกรรมตามที่ BOI ส่งเสริมในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

ประกาศจากกระทรวงมหาดไทย ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่อย่างชัดเจนมากที่สุด โดยทางรัฐบาลได้กำหนดเขตสีให้พื้นที่ที่ชาวบ้านอยู่อาศัยให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมประกอบกิจการได้เฉพาะทำการเกษตร ปลูกไร่ ทำสวนเท่านั้น ห้ามก่อสร้าง คัดแปลง รั้วถอน เคลื่อนย้าย หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ตามคำสั่ง คสช. ฉบับที่ 3/2559 ทำให้ชาวบ้านรู้สึกอึดอัดกับการควบคุมของรัฐบาลเนื่องจากเป็นที่ดินของตนเอง ได้อยู่อาศัยครอบครองทำกินมานานแล้ว แต่ชาวบ้านโดยส่วนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินนั้น รัฐจึงใช้ความชอบธรรมในสิทธิตามกฎหมายแสดงความเป็นเจ้าของเหนือที่ดิน และอ้างประโยชน์แห่งชาติเพื่อเข้าถึงที่ดิน จนนำไปสู่ความขัดแย้งบนที่ดินระหว่างรัฐกับชาวบ้าน แม้รัฐจะไม่ได้เข้าไปจับไล่ หรือเวนคืนพื้นที่จากชาวบ้านโดยตรง แต่รัฐก็ทำเปรียบเสมือนบุกรุกเข้าไปในที่ดินของ

ชาวบ้าน และอ้างความชอบธรรมทางกฎหมายพยายามกีดกัน หรือพรางสิทธิการถือครองที่ดินไปจากชาวบ้านด้วยเช่นกัน

จนในวันที่ 6 กันยายน 2559 ที่สำนักงานเทศบาลตำบลป่าไร่ ได้มีผู้นำชุมชน ผู้นำผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ใน 4 ตำบล ประกอบด้วย ต.ป่าไร่ ต.ท่าข้าม ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ และ ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว กว่า 300 คน ได้เดินทางมาร่วมกันลงชื่อเพื่อเรียกร้องให้ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและ หน.คสช. ใช้มาตรา 44 ยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการห้ามก่อสร้างอาคาร ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว และเพิกถอนเขตป่าสงวนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว พร้อมทั้งให้ออกโฉนดที่ดินให้กับราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

โดยนายสุรศักดิ์ รัตนธรรม นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลป่าไร่ เผยว่า การมาเรียกร้องของชาวบ้านใน 4 ตำบลในครั้งนี้ เพื่อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีใช้ ม.44 ยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการห้ามก่อสร้าง ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยต้องการให้เขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษสามารถก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างอิสระ อีกทั้งที่ชาวบ้านต้องการมากคือการขอให้เพิกถอนเขตป่าไม้หรือเขตป่าสงวนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว แล้วออกโฉนดให้กับราษฎร เพื่อให้ราษฎรสามารถมีที่ดินทำกินของตนเอง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ทำกินในพื้นที่มานานกว่า 40-50 ปี แล้ว ทั้งนี้ชาวบ้านได้มาร่วมกันลงชื่อพร้อมเอกสาร จากนั้นจะรวบรวมส่งให้กับนายกรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาช่วยเหลือต่อไป

ภาพที่ 6-8 ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเข้าร่วมเสวนาคัดค้านผังเมืองในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว (ชาวบ้านเรียกร้องนายกฯ ยกเลิกที่ป่าสงวน, 2559)

ในวันที่ 26 มกราคม 2561 ที่วัดป่าไร่ ต.ป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ชาวสระแก้ว 2 อำเภอ ได้ยื่นหนังสือคัดค้านการแบ่งโซนนิ่งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ขอให้เพิกถอนโซนนิ่งเดิม และให้เปลี่ยนเป็นเขตสีแดงเหมือนกันทั้ง 3 ตำบล เนื่องจากเป็นการลิดรอนสิทธิกระทบวิถีชีวิตคนท้องถิ่นอย่างรุนแรง โดยมีนายณรงค์ นครจินดา รองผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว เดินทางมาเป็นประธานร่วมเสวนาปัญหาของชาวบ้าน และมี นายสวนิต สุริยกุล ณ อยุธยา นายอำเภออรัญประเทศ นายสุรศักดิ์ รัตนธรรม อดีตนายกเทศมนตรีตำบลป่าไร่ ตัวแทนชาวบ้าน นายพัฒนา รัตนธรรม นายก อบต. ท่าข้าม ทหาร ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ท้องถิ่นเข้าร่วมจำนวนมาก

นายสุรศักดิ์ รัตนธรรม อดีตนายกเทศมนตรีตำบลป่าไร่ กล่าวว่า ตามที่รัฐบาลโดยคณะกรรมการ นโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้ประกาศในเรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารชนิดหรือบางประเภทในท้องที่ตำบลป่าไร่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม อ.อรัญประเทศ และตำบลผักชะ อ.วัฒนานคร ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตามร่างแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตมีการกำหนดเขตสีและที่ดินแบ่งสีในพื้นที่เป็น

1. ตำบลท่าข้าม ตามร่างแผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินกำหนดเขตสีเขียวที่ดินประเภทชนบทและการเกษตรกรรม สีเหลืองที่ดินประเภทความหนาแน่นน้อย
2. ตำบลป่าไร่ ในส่วนที่กำหนดเขตสีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาวเป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ เส้นทแยงสีน้ำตาลเป็นที่ดินประเภทปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เขตสีเขียวอ่อนที่ดินประเภทชนบท และเกษตรกรรม
3. ตำบลบ้านด่าน ตามร่างผังเมืองการใช้ประโยชน์ที่ดินเหมือนกันกับ 2 ตำบล ที่กล่าวถึง

แม้การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจะผลดีโดยรวม แต่ผังเมืองรวมเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล ก็ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่กว่า 1,500 คน โดยที่การทำผังเมืองที่ผ่านมาไม่ได้มีการสอบถามความเห็นของชาวบ้านในพื้นที่แต่อย่างใด จึงต้องจัดเสวนาเพื่อคัดค้านการจัดทำผังเมืองเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 3 ตำบล ให้กำหนดใหม่เป็นสีแดง ประเภทพาณิชย์กรรม และที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก แทนสีเขียว และสีเหลือง ให้เหมือนกันทั้ง 3 ตำบล

ด้านนายณรงค์ นครจินดา รองผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว กล่าวว่า ชาวบ้านที่มาร่วมประชุมเสวนาเพื่อแก้ไขปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวให้เปลี่ยนเป็นเขตสีแดง ตนจะรับเรื่องไว้เพื่อนำเสนอท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้วให้เสนอไปตามขั้นตอนต่อไป

ภาพที่ 6-9 ผู้นำชุมชนและชาวบ้านร่วมประชุมเสวนาเพื่อแก้ไขปัญหาในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

การจัดทำผังเมือง และแบ่งเขตสีพื้นที่เป็นการกระทำที่ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน จึงคัดต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านเป็นจำนวนมากในเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 4 ตำบล ในส่วนของตำบลป่าไร่จะมีปัญหาจากการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ การตัดถนน การสร้างด่านศุลกากรเพิ่มเข้ามาด้วย ส่วนอีก 3 ตำบล จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูลในตำบลฝักชะ ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม พบว่ามีพื้นที่รกร้างที่ประชาชนยังไม่ได้เข้าไปพัฒนาหรือเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ค่อนข้างมาก จึงทำให้การพัฒนาจากเขตเศรษฐกิจพิเศษในระยะแรกยังไม่ส่งผลกระทบต่อหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องที่ดินต่อชาวบ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นมากนัก มีการเข้ามาของบริษัทเอกชนแต่ได้มีการก่อสร้างโรงงานขึ้นในพื้นที่ที่ห่างไกลจากชุมชน หรือเป็นโรงงานที่เข้ามาสร้างในพื้นที่นานแล้ว และได้ขอรับสิทธิประโยชน์จากการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพิ่มเติม ดังนั้นในการศึกษาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินของทั้ง 3 ตำบล จึงยังไม่พบความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจนมากนัก จะมีแค่ในเรื่องของการแบ่งเขตสีในพื้นที่ที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ในการอยู่อาศัยของชาวบ้านเคียงแค่นั้น ทำให้ผู้วิจัยให้ความสำคัญเจาะลงไปในส่วนพื้นที่ของตำบลป่าไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลการพัฒนาจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างชัดเจน จากการวางผังเมือง จัดเตรียมพื้นที่ในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนผ่านหมู่บ้านหลายหมู่บ้านจนถึงชายแดนกัมพูชา การเวนคืนที่ดินในการสร้างด่านศุลกากร ซึ่งที่ดินในบริเวณดังกล่าวชาวบ้านได้เข้ามาอยู่อาศัยเป็นระยะเวลาานานมาก

แล้ว แต่ด้วยความไม่พร้อมในหลายๆ ด้าน จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปจดทะเบียนสิทธิในที่ดินของตนเอง จนทำให้ทุกวันนี้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของรัฐเกือบทั้งหมด

3. ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมและ โครงสร้างพื้นฐานในตำบลป่าไร่

สภาพความขัดแย้งเรื่องที่ดินในตำบลป่าไร่เกิดมาจากการที่รัฐกำหนดนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมาในพื้นที่สระแก้ว รัฐได้มีการเข้ามาดำเนินงาน และเตรียมความพร้อมในการพัฒนาก่อสร้างโครงการ ต่าง ๆ ที่สนับสนุนการเข้ามาลงทุนของภาคเอกชน ด้วยสภาพทำเลที่ตั้งของตำบลป่าไร่มีความเหมาะสม จึงได้กำหนดให้ตำบลป่าไร่เป็นพื้นที่ในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยรัฐจัดสรรที่ดินเพื่อให้ตำบลป่าไร่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมลิ้นจี่) เพื่อการส่งออกระหว่างประเทศ พร้อมทั้งสร้างบ้านพักอาศัยรองรับแรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ด้วยแผนการพัฒนาเพื่อให้ตำบลป่าไร่สนับสนุนการดำเนินกิจการของนิคมอุตสาหกรรมแบบครบวงจร รัฐจึงจำเป็นต้องใช้ที่ดินเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งต้องจัดทำผังเมือง และบริหารจัดการที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด การที่รัฐพยายามเข้ามาควบคุมจัดสรรการใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้น ซึ่งเป็นที่ดินที่มีชาวบ้านได้อาศัย ประกอบอาชีพ ทำกินในบริเวณดังกล่าวมาอย่างยาวนาน เป็นที่ดินที่ตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษปู่ ย่า ตา ยาย ชาวบ้านได้เข้ามาอยู่อาศัยก่อนที่จะมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแล ประชาชนในพื้นที่ต้องผ่านความยากลำบากจากปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม และภัยสงครามที่เกิดขึ้นในอดีต จึงทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับพื้นแผ่นดินเกิด ต้องดูแล และปกป้องที่ดินของตนเองไว้

ชุมชนบ้านป่าไร่เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอรัฐประเทศที่มีอาณาเขตติดชายแดนไทย – กัมพูชา เป็นชุมชนที่ชาวบ้านได้อพยพ ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัย และก่อตั้งชุมชนมานานแล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2475 ชาวบ้านได้เริ่มแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้ พัฒนาที่ดินให้เหมาะแก่การอยู่อาศัยและทำกิน โดยสามารถประกอบอาชีพได้อย่างปกติ ดำรงชีวิตที่พึ่งพาและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล มีการประกอบเกษตรกรรมเป็นอาชีพ ปลูกข้าว ปลูกผัก ทำสวนเลี้ยงสัตว์ หาของป่า เพื่อใช้บริโภคกันในครอบครัวและแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องภายในชุมชน ชาวบ้านในอดีตประกอบอาชีพเข้ามาทำกิน และอยู่อาศัยในที่ดินฐานะของผู้บุกเบิกเข้ามาแผ้วถางและครองครองในที่ดิน มีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีสิทธิในที่ดินของตนเองได้อย่างเต็มที่ จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ พี่สง่า บุญยู่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ตำบลป่าไร่ ซึ่งเป็นชาวบ้านกลุ่มแรก ๆ ที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณนี้ ได้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำกินจากจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากที่อยู่

แต่เดิมแห้งแล้งไม่มีที่ทำกิน สภาพดินไม่ดี ไม่มีแหล่งน้ำในการเพาะปลูกได้อย่างพอเพียง จึงได้เข้ามาอยู่อาศัยใจตำบลป่าไร่ประมาณปี พ.ศ. 2490 โดยพี่สง่าได้กล่าวว่า

“พี่ได้ตามคุณพ่อเข้ามาอยู่อาศัยในตำบลป่าไร่ตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ในตอนแรกพ่อได้เข้ามา ก่อน มาประกอบอาชีพทำไม้ พอทำไม้ได้ชักพังกั้สังเกตว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ดินดี สามารถอยู่อาศัย ทำกิน ทำสวน ทำไร่ได้ เพราะพ่อเข้ามาตัดไม้หยา พ่อได้เข้ามาตั้งแต่ไม่ หมอนรถไฟ แล้วได้กับไปรับครอบครัวเข้ามา ก็เลยเข้ามาอยู่ด้วยกัน พ่อบอกว่ามีที่ทางในการ ประกอบอาชีพ และอยู่อาศัยได้ จากนั้นก็เริ่มประกอบอาชีพทำนา และพ่อยู่อาศัยมาเรื่อย ๆ ขยาย พื้นที่ต่อ ๆ มา ก็มีชาวบ้านเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ชุมชนก็เริ่มขยายตัวมีชาวบ้านมาจากหลาย ท้องที่ จากชุมชนเล็กเริ่มขยายเป็นหมู่บ้าน จากนั้นพ่อก็ได้เข้ามาดูแลชาวบ้านในชุมชน และได้รับ เลือกลงเป็นผู้ใหญ่บ้านในตอนนั้น

ในสมัยนั้นลำบากมากยังไม่ได้มีความเจริญเหมือนตอนนี้ ที่ดินเป็นป่ารก พ่อต้องมา แฝ้วถางป่า ขุดดินปลูกบ้าน เวลาทำสวน ทำไร่ ใช้ควายไถ่นา ยังไม่มีรถไถ หรือเครื่องจักรเลย ใช้แรงงานคนกับสัตว์เป็นวิถีชีวิตที่ดำเนินมานานแล้ว จึงมีความผูกพันกับพื้นที่ในบริเวณนั้น ตั้งแต่ไม่เจริญ ใช้แรงช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือญาติ โดยตอนนั้นยังไม่มีค่าจ้าง ช่วยเหลือเกื้อกูล กันในกลุ่มเครือญาติ ชาวบ้านด้วยกัน เช่นจะขุดบ่อน้ำ ฝ่ายกั้นน้ำ พวกเขาต้องช่วยเหลือกันเอง ไม่เคยมีหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลเลย ใช้คนทำฝายชะลอน้ำ ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านตามวิถีชุมชนของ เรามาตั้งแต่ดั้งเดิมมา ค่อย ๆ อยู่อาศัยกันมา ช่วยกัน แก้ปัญหา ผ่านความยากลำบากด้วยกัน เรื่อยมา ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลทำมาหากินในบริเวณนั้นกันมาตั้งแต่ในยุคแรก ๆ ส่วนตรงไหนที่มี พื้นที่ป่าเราก็ออนุรักษ์ไว้ไม่เข้าไปทำลายป่า เพราะตอนนี้ยังมีป่าชุมชน เหลืออยู่ประมาณ 100 ไร่ ซึ่งเราก็ออนุรักษ์ไว้ไม่ได้ทำอะไร เพราะเราต้องอาศัยพื้นที่ป่าในการดำรงชีวิต นอกจากภาครัฐจะเข้า มาเอาที่ดินไปพัฒนาอีก มันเป็นส่วนร่วมของชุมชน เป็นป่าสงวนของเราเลยต้องรักษา ให้คง อยู่เอาไว้ ให้มีป่าไว้ ให้เราได้มีโอกาสหาพืชผล ดำรงชีวิต ทำมาหากินในบริเวณป่าที่เหลืออยู่ หาเห็ด เก็บผัก หาขมิ้นแดง ตามวิถีชีวิตของเราต่อไป ” (สง่า บุญอยู่, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

จากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2500 ถือเป็นช่วงบุกเบิกที่ดินเพื่อทำการเกษตรและเป็นที่อยู่อาศัย มีประชาชนได้บุกกรุกเข้าไปจับจองและแผ้วถางพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก รัฐจึงมีการออกกฎหมาย ควบคุมได้มีการประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติพุทธศักราช 2507 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ที่ดิน ภูเขา และรักษาป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารต่อไป เมื่อมีการประกาศ ออกมาตรการป่าไม้ก็ได้เข้ามาควบคุมดูแลในพื้นที่ป่าไร่ด้วยเช่นกันและประกาศให้พื้นที่ป่าไร่เป็นเขต ป่าสงวนมีกรมป่าไม้เข้ามาดูแล การประกาศเขตป่าสงวนทางเจ้าหน้าที่ไม่ได้มีการสำรวจเขต กำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ให้ชัดเจน ไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของ

ชาวบ้านกับพื้นที่ป่าไม้ แต่กลับประกาศทับซ้อนพื้นที่ของชาวบ้านที่ได้ครอบครองและเข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งเป็นที่ดินที่สืบทอดต่อกันมานานแล้ว แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน มีเพียงแต่ ภทบ.5 และประชาชนน้อยรายมากที่จะมี น.ส.3 น.ส.3ก ส.ป.ก.4-01 และ ส.ค.1 โดยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บุญประจักษ์ เตยหอม ได้กล่าวว่า

“พวกเราชาวบ้านป่าไร่ได้เข้ามาอยู่ก่อน แต่ชาวบ้านตำบลอื่นมาอยู่ที่หลังทำไมถึงมีโฉนดกันหมด ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านป่าไร่มาอยู่ก่อนเป็นผู้บุกเบิกที่ดินในยุคแรกๆ ก่อนที่รัฐจะประกาศเรื่องสิทธิ์ในที่ดิน ได้มาอยู่ตามแนวชายแดน ค่อยช่วยเจ้าหน้าที่สอดส่อง ปกป้องชายแดน แต่กับบอกว่าพวกเราเป็นฝ่ายที่เข้ามาบุกรุกป่าอีก โดยในตอนนั้นทางรัฐประกาศให้ชาวบ้านไปแจ้งการครอบครองการใช้ประโยชน์ที่ดิน (ส.ค.1) แต่มีชาวบ้านบางส่วนเท่านั้นที่แจ้ง ส่วนที่ดินที่เหลือมีการบุกเบิกในภายหลังและไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ถือเป็นป่าสงวนฯ และป่าไม้ถาวร รัฐได้บอกว่าการออก ส.ค.1 ถ้าไม่ได้ทำในช่วงนั้น ถือว่าสละสิทธิ์ เราไม่ได้ที่ดินที่ได้อยู่อาศัย และถ้ารัฐอ้างตามหลักกฎหมายที่ว่าทางชาวบ้านเป็นผู้บุกรุกป่าผิดกฎหมาย ก็ถือว่าผิดกันหมด ทั้งตำบลนั้นแหละ การที่ชาวบ้านจะออก น.ส.3ก หรือทำเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน คนที่ไม่มีเงินก็ไม่ได้ออก เมื่อก่อนการไปแจ้ง ส.ค.1 ชาวบ้านยากจนไม่มีทุนทรัพย์พอก็ไม่ได้ไปออกหรือไม่ได้ไปแจ้ง ส่วนใหญ่คนที่มียกเอกสารสิทธิ์ไม่ใช่คนที่ถือครองที่ดินมาแต่เดิม แต่ส่วนใหญ่มีการขายเปลี่ยนมือกันแทบทั้งนั้น” (บุญประจักษ์ เตยหอม, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2562)

เนื่องจากในอดีตการเดินทางของประชาชนในพื้นที่เดินทางได้ยากลำบาก เส้นทางเป็นป่าเขา เป็นทางเกวียน จะเดินทางไปจ้องที่ดินกับทางรัฐก็ต้องเดินทางไปจังหวัดปราจีนบุรี (สมัยก่อนจังหวัดสระแก้วเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดปราจีนจึงแยกตัวออกมาเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. 2536) การเดินทางในสมัยก่อนก็ไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน คนมีรถยนต์ก็ยังมีน้อยอยู่ ชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ใช้การเดินทางโดยการเดินเท้า ด้วยเกวียน หรือจักรยาน ซึ่งต้องใช้เวลา 2-3 วัน เดินทางจากที่อยู่ของตนเองในตำบลป่าไร่ไปจนถึงตัวเมืองในจังหวัดปราจีนบุรี แล้วยังมีเรื่องที่ดิน ที่พักอาศัยอีก ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดายากจนแค่หาเช่ากินค้ำยังไม่พอเลี้ยงชีพเลย ให้เดินทางเข้าไปจ้องเอกสารสิทธิ์ในที่ดินก็เป็นเรื่องยากที่จะไปดำเนินการตามที่รัฐได้ประกาศไว้ได้ คนที่จะเข้าไปทำเรื่องที่ดินในหมู่บ้านได้ในสมัยนั้นต้องมีทุนทรัพย์ มีรถ หรืออยู่ในตัวอำเภอหรือรัฐประเศอย่างชาวบ้านหมู่ 1 หมู่ 3 หมู่ 7 อยู่ในตัวอำเภอหรือรัฐประเศการเดินทางไปติดต่อทางราชการ ทำได้สะดวกกว่ามาก และทางหน่วยงานในท้องถิ่นก็เข้ามาดูแลในเรื่องที่ดินมากกว่าชาวบ้านในพื้นที่ชนบท ซึ่งดูจากเมื่อชาวบ้านประสบปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม ผลผลิตในไร่นาเสียหาย ไม่มีหน่วยงานรัฐได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านเลย

“พ่อเคยบอกว่ามันจองไม่ได้ พ่อเคยพูดตอนที่พ่อได้มาอยู่ใหม่ ๆ ว่ารัฐมีการประกาศให้จับจองพื้นที่ และทางรัฐจะออกไปจองพื้นที่คืนให้ บางคนมีทุนทรัพย์ มีรถ การเดินทางสะดวก พวกเขาก็สามารถทำได้ เดินทางไปได้ แต่ชาวบ้านส่วนมากไม่มีเงินทองมากมาย พ่อบอกต้องดูแลครอบครัว ต้องดูแลลูก ๆ ทั้ง 10 คน ด้วยความยากจนและความจำเป็นในหลาย ๆ อย่าง ในเรื่องของการทำงาน มีควายแค่ 2 ตัวในการทำนา ไหนจะต้องมีค่ากิน ค่าที่พัก ค่าเดินทาง และใช้เวลาหลายวัน ทำให้ไม่สามารถเดินทางไปได้ การเดินทางลำบาก ไม่สะดวก ทางรัฐก็บอกว่าเอาเหตุผลไม่น่าฟังมาอ้าง ฟังไม่ขึ้น แต่เหตุผลที่มันคือความเป็นจริง ชาวบ้านจำเป็นจริง ๆ เลยไม่สามารถเดินทางไปออก ส.ค.1 ได้หมด มีไม่กี่คนที่ได้ ส.ค.1 เพราะทางครอบครัวพอมีฐานะ เลยสามารถเดินทางไปทำได้ เช่นชาวบ้าน หมู่ 1 หมู่ 6 หมู่ 7 ที่อยู่ไม่ห่างไกลกันนักได้โฉนดแล้ว เพราะในบริเวณนั้นมีความเจริญมาก่อน ชาวบ้านในบริเวณนั้นเดินทางสะดวก ทำมาหากินได้ง่าย ใกล้ความเจริญไปไหนมาไหนได้ การเดินทางสะดวกกว่าชาวบ้านหมู่บ้านอื่นมากนัก โดยตอนนั้นทางรัฐไม่เคยสนใจไม่เคยมาดูแลเลย จนเกิดการบุกเข้ามาของทหารเขมร เข้ามายัง ปล้น ทำร้ายชาวบ้าน ทางรัฐถึงเริ่มให้ความสำคัญ เริ่มทำถนน เริ่มพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้น มีการตัดถนนศรีเพ็ญขึ้นในเขต และเข้ามาจัดสรรพื้นที่ให้เราใหม่” (สง่า บุญอยู่, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

จากในปัญหาความขัดแย้งในที่ดินที่กรมป่าไม้แจ้งว่าชาวบ้านบางส่วนในตำบลป่าไร่ได้บุกรุก แคว้งถางป่า และเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าสงวน พร้อมไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมายปัญหานี้ได้ยืดเยื้อมานานหลายปีก็หาข้อสรุปไม่ได้ จนในปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาเหตุการณ์ชายแดนด้านอรัญประเทศกับประเทศกัมพูชา มีการกระทบกระทั่งกันตลอดเวลา กัมพูชารุกล้ำอธิปไตยของไทย และทำลายทรัพย์สินของคนไทยตามแนวชายแดน เหตุการณ์ที่คนไทยสูญเสียมากที่สุดเป็นรอยจารึกที่รันทดอยู่ในความทรงจำของคนไทย และชาวบ้านตำบลป่าไร่ทุกคน คือ เมื่อคืนวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2520 เวลาประมาณ 4 ทุ่ม เขมรนับร้อยคนได้บุกเข้ามาในแผ่นดินไทยที่หมู่บ้านน้อยป่าไร่ บ้านหนองดอ และบ้าน กกค้อ พร้อม ๆ กัน แล้วสังหารคนไทยในหมู่บ้านไป 30 คน มีทั้งชาย หญิง คนแก่ เด็ก และหญิงท้อง และลงมือเผาหมู่บ้านทั้งหมด ก่อนที่จะหนีไป แม้ว่าที่ใกล้หมู่บ้านแห่งนี้ จะมีฐานปฏิบัติการของตำรวจตระเวนชายแดนตั้งอยู่ แต่เขมรเอากำลังเข้าโจมตีโอบล้อมไว้ จนทำให้ตำรวจตระเวนชายแดนได้ต่อสู้ปะทะกัน ประมาณ 20 นาที ฝ่ายเขมรก็ถอยกลับไป และไม่กินครึ่งชั่วโมงกำลังทหารเขมรก็กลับมาโจมตีอีก แต่ตำรวจตระเวนชายแดนคาดการณ์ไว้แล้ว ได้วิทยุขอกำลังมาช่วยสนับสนุน ตำรวจตระเวนชายแดนได้จัดกำลังบางส่วนนำรถถังไปช่วยชาวบ้าน เมื่อรถถังเข้าเขตหมู่บ้านน้อยป่าไร่เหลือระยะทางไม่ถึง 1 กิโลเมตร รถถังก็โดนกับระเบิด กองกำลังสนับสนุนทางอากาศได้นำ

เครื่องบินมาช่วยโดยมุ่งตรงไปที่หมู่บ้าน น้อยป่าไร่ ซึ่งขณะนั้นเขมรได้จุดไฟเผาอบหมู่บ้านจากการเปิดโจมตีทางอากาศ ทำให้เสียงปืนฝ่ายเขมรเงียบหายไป

ชาวบ้านและตำรวจตระเวนชายแดน ทุกคนมีความหวังที่จะรอดชีวิต เพราะอีกเพียงชั่วโมงเดียวก็จะเช้าแล้ว พอฟ้าสว่างทุกคนได้รับการช่วยเหลือ พ.ต.ท.สมนึก พลสิทธิ์ ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 2 นำกำลังช่วยลำเลียงชาวบ้านที่บาดเจ็บออกจากบ้านน้อยป่าไร่ และชาวบ้านตามแนวชายแดนอีก หลายหมู่บ้านต่างพากันอพยพ เข้ามายังตัวเมืองรัฐประเศได้อาศัยอยู่ตามศาลาวัดเป็นส่วนใหญ่ ต่อมานายธานินทร์ ภัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านและตำรวจตระเวนชายแดน

ความไม่สงบในพื้นที่และปัญหาภัยสงครามที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ทหารและตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาดูแลควบคุมในพื้นที่ พร้อมทั้งขอที่ดินในตำบลป่าไร่ในเขตพื้นที่ติดกับชายแดนที่ประสบปัญหาจากภัยสงครามให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาดูแลที่ดินในส่วนนั้น โดยทางตำรวจตระเวนชายแดนได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่ ได้ก่อสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นใหม่ให้ชาวบ้านที่ได้รับความเดือนร้อนเข้ามาอยู่ ลักษณะของชุมชนจะสร้างบ้านร่วมกันเป็นกลุ่มให้เป็นชุมชนขนาดใหญ่เพื่อความปลอดภัย และช่วยทางตำรวจตระเวนชายแดน สอดส่อง ป้องกันภัยจากการบุกของกลุ่มเขมรแดง พร้อมบอกให้ชาวบ้านอยู่อาศัย ทำกินในพื้นที่นี้และพัฒนาพื้นที่ชั่วคราวไปก่อนเพื่อครบ 30 ปี ทางตำรวจตระเวนชายแดนจะขอทำเรื่องที่ดินและจากออกเอกสารสิทธิ์ให้กับชาวบ้านที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยทุกคน ต่อจากนั้นมาทางหน่วยงานรัฐก็เข้ามาช่วยเหลือและให้การสนับสนุนในเรื่องความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากขึ้นผ่านทางตำรวจตระเวนชายแดน เช่น การเข้ามาทำถนนเส้นทางคมนาคม การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ให้กับผู้ประสบปัญหาจากภัยแล้ง น้ำท่วม ภัยสงคราม เป็นต้น ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในส่วนนั้นก็เริ่มดีขึ้น แต่ก็เทียบกับหมู่บ้านป่าไร่ด้วยกันที่อยู่ในเขตที่เจริญแล้วไม่ได้ ตั้งแต่นั้นมาที่ดินในบริเวณนั้นกรมป่าไม้ไม่ได้ให้ตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาดูแล และทางตำรวจก็ก่อสร้างหมู่บ้าน จัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านกลายเป็นหมู่บ้าน ดชด. และได้บอกให้ชาวบ้านอยู่ไปก่อนจะได้ช่วยกันสอดส่องดูแล ป้องกันชายแดน และจะออกเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินให้ต่อไปจากที่อีก 30 ปีข้างหน้า

ในระยะแรกที่ได้เข้ามาอยู่อาศัย ประกอบอาชีพ ทำกินได้ปกติดีแต่พอรัฐมาประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนชาวบ้านที่ได้อยู่มาก่อนกับหน่วยงานรัฐก็เริ่มมีความขัดแย้งในที่ดินเกิดขึ้น ปัญหาก็ยืดเยื้อมาเรื่อยๆชาวบ้านก็ยังไม่ได้ข้อสรุปเรื่องการขอเอกสารสิทธิ์ ก็มาเกิดสงครามเข้าเสียก่อน ในช่วงนั้นเดือนร้อนมาก ชาวบ้านในพื้นที่ต้องอยู่ไม่เป็นสุขมีความหวาดกลัวว่าพวกกลุ่มเขมรแดงจะบุกเข้ามาตอนไหน ในช่วงที่เกิดสงครามพวกเขมรบุกมาตอนนั้นศึกแล้วทุกคนหลบหมด พวกมันบุกเข้ามาโดยที่เราไม่รู้ตัว เข้ามายัง ปล้น ทำลายชาวบ้านในพื้นที่ บาดเจ็บ ล้มตาย หลายชีวิต

ต้องสูญเสียญาติพี่น้องจากสงครามในครั้งนี้ บ้านและที่อยู่อาศัยต้องเสียหายเป็นจำนวนมาก จากการที่พวกมันเขามาเผาทำลายหมู่บ้าน ตำรวจตระเวนชายแดนที่ประจำการอยู่ก็มีจำนวนไม่มากนักพอที่จะปกป้องชาวบ้าน ชาวบ้านกับ ดชด. ต้องช่วยกันพยายามยิงต่อสู้กับพวกเขมรแดงด้วยอาวุธที่พอจะหาได้ เพื่อยื้อเวลาให้มีกำลังเสริมจากทางทหารเข้ามา แต่กว่าจะมาก็เกือบเช้าแล้ว ความสูญเสียที่เกิดขึ้นมีมาก บ้านเรือนหลายหลังถูกเผาทำลายไปเกือบหมด ตั้งแต่นั้นมาก็เกิดความไม่สงบมาโดยตลอด ชาวบ้านบางส่วนที่อพยพหนีไม่มีที่อยู่กัน โดยเฉพาะผู้หญิง เด็ก คนชรา ไปอยู่ศูนย์จัดให้ของทางรัฐที่ได้จัดไว้ให้เพื่อผู้ลี้ภัยสงคราม บางส่วนก็อพยพไปขออาศัยตามวัด เหลือแต่ผู้ชาย ผู้ที่แข็งแรงมาเฝ้ารักษาทรัพย์สินเอาได้ ทางรัฐได้ช่วยสนับสนุนด้านอาวุธให้กับกลุ่มชาวบ้าน และมีการฝึกอบรมการใช้อาวุธเพื่อไว้ป้องกันตนเองได้ (เขียน ศาลาแดง, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

ผลกระทบจากสงครามกินเวลาหลายปี จนทางหน่วยตำรวจตระเวนชายแดนขอพื้นที่จากป่าไม้แล้วเข้ามาดูแลรักษาความปลอดภัย ทาง ดชด. บอกให้ชาวบ้านย้ายที่อยู่อาศัยเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านที่ได้จัดสรรไว้ให้ เป็นที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน ดชด. เสริมความมั่นคงแห่งชาติ อาศัยตามแนวชายแดน ทาง ดชด. ได้เป็นคนจัดพื้นที่ให้โดยตรงเลย โดยแต่ก่อนทางรัฐจัดที่ทำกิน ให้ชาวบ้านมีปลูกบ้าน 1 ไร่ และที่ทำกิน 4 ไร่ ซึ่งถ้าอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่ จะได้รักษาความปลอดภัยได้ง่ายมีอะไรจะได้ช่วยเหลือกันได้ทัน และช่วยสอดส่องดูแล ปกป้องพรมแดนไปพร้อม ๆ กันเลย แล้วทาง ดชด. ก็บอกว่าให้ชาวบ้านทนอยู่ชั่วคราวไปก่อน ตอนนี้สถานการณ์ยังไม่สงบ ทาง ดชด. จะขอเข้ามาดูแลต่อจากกรมป่าไม้เมื่อครบ 30 ปีข้างหน้า จะออกโฉนดในการถือครองที่ดินให้กับชาวบ้านที่ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ทุกคน

แต่ในความจริงแล้วรัฐต้องการให้ชาวบ้านเป็นกันชนเพื่อไว้รับมือกับพวกเขมรแดงที่บุกเข้ามา โดยพรมแดนที่ติดกับประเทศกัมพูชากินพื้นที่หลายกิโลเมตรมาก แค่ทหารและ ดชด. กระจายกำลังเฝ้าระวัง ดูแลพื้นที่ได้ไม่ทั่วถึง เลยใช้ชาวบ้านให้เข้ามาอยู่จะช่วยเหลือเป็นกันชน ค่อยเป็นหู เป็นตา สอดส่องดูแลเขตชายแดนให้กับรัฐ ในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินพวกเขมรแดงบุกเข้ามาแล้ว ทางรัฐมีกำลังไม่พอ ก็จะได้มีชาวบ้านช่วยสกัดไว้ก่อนเพื่อยื้อเวลาขอกำลังเสริมให้หน่วยทหารมาช่วยทัน เพราะพวกเขมรมันจะบุกมาตอนไหนก็ไม่รู้ ถ้าพึ่งแค่รัฐไม่พอหรอก ในตอนนั้นพวกเราต้องเข้ามาช่วยเหลือดูแลพื้นที่เฝ้าระวังภัยให้กับรัฐไปด้วยถ้าเกิดเห็นฉุกเฉินก็มีชาวบ้านเป็นกองหนุนไปสู้กับพวกเขมรแดงได้

ตั้งแต่นั้นมาพวกเราช่วยเหลือทางรัฐเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านที่ทาง ดชด. จัดไว้ให้ ถึงจะมีความเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินของเรา แต่พวกเราไม่มีที่ไป ไม่มีจะไปอยู่ที่ไหน อย่างน้อยก็ยังเป็นที่ให้อยู่ ให้ได้ทำกิน และรัฐให้ความหวังเราว่าอีก 30 ปีข้างหน้าเขาจะออกโฉนดที่ดินให้เรา พวก

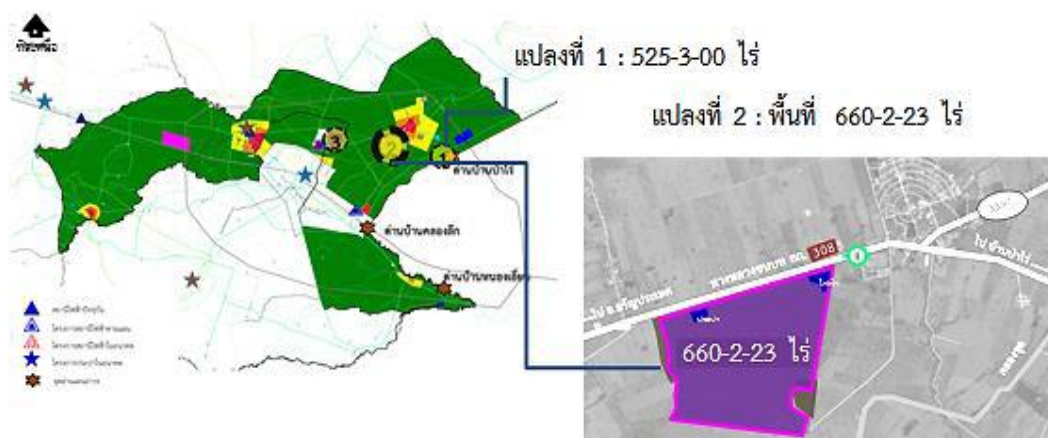
เราจะได้มีสิทธิในที่ดินของตนเองไม่ต้องกลัวว่าจะผิดกฎหมายบุกรุกที่ของรัฐอีก จะได้มีความมั่นคง มีที่ดินไว้ตกทอดให้ลูกหลานต่อไป เราก็เชื่อและหวังว่าทางรัฐจะรักษาสัญญาที่ให้ไว้ พวกเราเองก็ผ่านความยากลำบากกันมามาก ยังไงก็จะไม่ยอมออกไปจากพื้นดินแห่งนี้เป็นแน่ แล้วในปี พ.ศ. 2562 ก็ใกล้จะครบ 30 ปีแล้ว ตามที่ทาง ตชด. ได้บอกไว้ แต่ปรากฏว่าทาง ตชด. ไม่เห็นจะดำเนินการอะไรให้พวกเราเลย แล้วยังมาบอกอีกว่า จะขอดูแลพื้นที่ตรงนี้ต่อไปอีก 30 ปี แบบนี้ไม่ได้หรือหากพวกเราไม่ยอมแล้วผิดกับสัญญาที่บอกไว้ จะมาดูแลอะไรกันนัก ที่ผ่านมาก็ขอดูแลแล้ว 30 ปี แล้วยังจะมาขอดูแลต่อไปอีก 30 ปี พวกเราชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ทนแล้วเหมือนกัน ซึ่งตอนนี้พวกเราพร้อมตัวกันทำเรื่องยื่นขอสิทธิในที่ดินไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว โดยมีทาง สนช. (สภานิติบัญญัติแห่งชาติ) เข้ามาพิจารณาหลายรอบแล้วแต่เข้ายังไม่ได้ออกกับชาวบ้านว่าดำเนินการอะไรบ้าง ทาง สนช. ก็มีการเข้ามาตรวจสอบหลายครั้งแล้วในปี 57 ปี 58 ปี 59 ก็มีการเข้ามาตรวจสอบ แต่ยังไม่ได้ออกถึงความคืบหน้าให้กับชาวบ้านทราบ พวกเรายื่นหนังสือที่เราทำเรื่องขึ้นไป แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้า อาจเป็นในช่วงการผลัดเปลี่ยนรัฐบาลด้วย

เรื่องนี้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาที่รู้ เพราะแต่ก่อนพลเอกประยุทธ์ก็เคยเข้ามาเป็น ผบ.กองกำลังอยู่ ในตอนนั้นพวกเขมรบุกรุกล้ำเขตเข้ามาในพื้นที่ของประเทศไทย แล้วมาก่อสร้างกำแพงเป็นแนวยาวไว้ พล.เอกประยุทธ์ก็เข้ามาตรวจสอบในพื้นที่ เขมรมั่นก่อกำแพงคอนกรีตในประเทศเรา เราก็ต้องเข้าไปทบทวนทำร้ายกำแพงของพวกเขมรที่เข้ามาสร้างไว้ ทางพลเอกประยุทธ์ก็มาอยู่ในพื้นที่หลายปีก็ต้องเข้าใจถึงสภาพในพื้นที่และปัญหาในที่ดินของชาวบ้านด้วยเหมือนกัน

จากเหตุการณ์ความไม่สงบตามแนวชายแดนในเวลานั้นก็ผ่านมาประมาณ 30 กว่าปี เรื่องปัญหาในดินของชาวบ้านที่รัฐเคยบอกว่าจะออกเอกสารสิทธิในที่ดินก็ยังไม่มีความคืบหน้า ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนรัฐได้เริ่มเข้ามาพัฒนาพื้นที่อีกครั้ง ด้วยนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว รัฐจึงได้จัดหาที่ดินและกำหนดให้ตำบลป่าไร่เป็นพื้นที่ที่จะมีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้น ให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมสีเขียว) และสนับสนุนการดำเนินกิจการของนิคม-อุตสาหกรรมแบบครบวงจร จึงได้มีการเวนคืนที่ดินเป็นจำนวนมากเพื่อใช้สร้างโรงงาน โครงสร้างพื้นฐาน ด้านบุคลากร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ต่อการลงทุน เนื่องปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ตำบลป่าไร่มีทำเลที่ตั้งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อใช้ผลิตและกระจายสินค้าไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศ และเชื่อมโยงกับภูมิภาคอาเซียน รัฐจึงต้องการพัฒนาอำเภออรัญประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศกัมพูชาเป็นประตูสู่ออาเซียนเพื่อตอบรับกับการที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่เกิดขึ้นมา

ในช่วงการดำเนินการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในตำบลป่าไร่ อยู่ในระยะเริ่มจัดตั้งนิคม-อุตสาหกรรมรัฐได้เพิกถอนสภาพที่ดินหรือป่าเสื่อมโทรมต่าง ๆ จำนวน 2 พื้นที่ในตำบลป่าไร่ อำเภออรัญ-ประเทศ รวม 1,186-3-23 ไร่ ประกอบด้วย

1. ที่ดินราชพัสดุแปลงที่เพิกถอนจากป่าสงวนแห่งชาติและป่าไม้ถาวร เนื้อที่ 525-3-00 ไร่
2. ที่ดินสาธารณประโยชน์ เนื้อที่ประมาณ 660-2-23 ไร่

ภาพที่ 6-10 พื้นที่ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วในตำบลป่าไร่

มีการเข้ามาใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ และเพิกถอนที่ดินจากเขตป่าสงวนเป็นที่ราชพัสดุ เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการสำหรับให้เอกชนเช่าที่ดิน โดยมีการวางแผน จัดสรรพื้นที่วางผังเมือง ก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เพื่อให้เหมาะสมแก่การลงทุน ทำให้พื้นที่ในตำบลป่าไร่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ได้มีการวางแผนโครงการก่อสร้างหลายแห่งในพื้นที่

- พื้นที่แปลงที่ 1 แปลง 525-3-00 ไร่ ใช้สำหรับเป็นพื้นที่รองรับการจัดตั้งหน่วย CIQ (Customs Immigration and Quarantine: CIQ) และเพิ่มการใช้ประโยชน์ในภาคพาณิชย์กรรม โดยกรมธนารักษ์ได้ส่งมอบที่ดินให้กรมศุลกากรใช้ที่ดินราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ สก.450 เนื้อที่ 525-3-00 ไร่ เพื่อก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ รองรับต่อขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และการเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มากพอสมควร จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึกมีความคับแคบ และไม่สามารถขยายพื้นที่เพื่อรองรับได้ โดยได้มีโครงการก่อสร้างด่านศุลกากรพร้อมสิ่งปลูกสร้างประกอบ (บ้านป่าไร่) ใช้พื้นที่ดำเนินการ หมู่ที่ 2 บ้านป่าไร่ ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ 6-11 พื้นที่ก่อสร้างด่านศุลกากร และการตัดถนนผ่านตำบลป่าไร่ (พิชัย อุทัยเชษฐ, 2558)

- พื้นที่แปลงที่ 2 แปลง 660-2-23 ไร่ ใช้สำหรับเป็นพื้นที่รองรับอุตสาหกรรม กำหนดเป็นพื้นที่ให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) เข้าที่ราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ สก 451 หมู่ที่ 2 ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 660-2-23 ไร่ โดย กนอ. ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่กับกรมธนารักษ์เรียบร้อยแล้ว การออกแบบ และจัดทำรายละเอียดงานก่อสร้าง (Detail design) มีแนวคิดในการออกแบบพัฒนาตามแนวคิดอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco industrial estate) โดยเน้นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่ท้องถิ่น และชุมชนในลักษณะอุตสาหกรรมสีเขียว (Green industry)

- แผนโครงการพัฒนาโครงข่ายทางหลวงเพื่อสนับสนุน โลจิสติกส์จุดผ่อนปรนบ้านป่าไร่ ซึ่งจะดำเนินการในปี 2562-2564 ประกอบด้วย

- ขยาย 4 ช่องจราจรทางหลวงหมายเลข 348 ตอน อรัญประเทศ-แก้วเพชรพลอย ระยะทาง 6.21 กม. งบประมาณ 280 ล้านบาท

- ขยาย 4 ช่องจราจรทางหลวงหมายเลข 372 ตอน ทางเลี้ยวเมืองอรัญประเทศ ระยะทาง 4.581 กม. งบประมาณ 140 ล้านบาท

- ขยาย 4 ช่องจราจรทางหลวงหมายเลข 3446 ตอน ตลาดโรงเกลือ-ป่าไร่ระยะทาง 10.875 กม. งบประมาณ 300 ล้านบาท

- โครงการก่อสร้างถนนสายแยก ทางหลวงหมายเลข 348 – บ้านป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วระยะทาง 12.500 กิโลเมตร

- โครงการปรับปรุงถนนลาดยางสายแยกทางหลวงชนบท สก.3085 – บ้านป่าไร่ อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ระยะทาง 6.000 กิโลเมตร

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วนั้น ทางรัฐบาลได้แจ้งและ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจคือข้อดี และประโยชน์ของการพัฒนาที่จะมีแก่ส่วนร่วม แก่ปัญหาความเหลื่อมล้ำ พัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างงาน สร้างอาชีพ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ก่อประโยชน์แก่ชุมชน กระตุ้นเศรษฐกิจและเกิดประโยชน์แก่คนทั้ง ประเทศ โดยแนวทางการพัฒนาที่รัฐอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจว่า เมื่อมีบริษัทต่าง ๆ ทั้งจากในและ จากภายนอกประเทศได้เข้ามาลงทุนในพื้นที่มากขึ้นเม็ดเงินจำนวนมากจะหลั่งไหลเข้ามาผ่าน ในชุมชน คนจำนวนมากจากภายนอกจะเข้ามาอยู่อาศัยภายในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เกิดการใช้จ่าย ในเรื่องค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าที่พักอาศัย และเกิดการจ้างงานกับคนภายในชุมชนให้เข้าไป ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ลูกหลานของคนในพื้นที่มีงานทำ แล้วเอา เงินที่ได้เข้ามาใช้จ่าย จนเจือจรรอบครัว ญาติพี่น้องภายในท้องถิ่น เงินที่ได้จากการพัฒนาเขต เศรษฐกิจพิเศษก็จะเข้ามาจากทั่วประเทศ เชื่อมโยงไปถึงประเทศสมาชิกในประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียนด้วย เม็ดเงินตรงนี้ก็เข้ามาหมุนเวียนอยู่ในท้องถิ่น เกิดการสะสมทุน ทางรัฐก็จะนำ ผลกำไรที่ได้เข้ามาพัฒนาชุมชน ยกกระตือรือร้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ดียิ่งขึ้นไป เป็นการกิน ผลกำไรสู่ประชาชน และพัฒนาชุมชนไปด้วยพร้อม ๆ กัน ส่วนชาวบ้านก็จะมียานพาหนะ ลูกหลานไม่ ต้องเดินทางไปทีอื่น ประชาชนในพื้นที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจในชุมชนเจริญเติบโต คุณภาพชีวิตของประชาชนก็จะดีตามมาด้วย ส่วนในเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้นรัฐบาลให้ ความสำคัญเป็นอย่างมาก จะมีการควบคุมดูแลเกี่ยวกับโรงงานที่จะเข้ามาลงทุนภายในนิคม อุตสาหกรรม ต้องเป็นโรงงานที่มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเป็นนิคมอุตสาหกรรม สีเขียว ไม่ก่อให้เกิดมลพิษทั้งทางน้ำ และอากาศ มีการกำจัดของเสียและขยะมูลฝอยอย่างมี ประสิทธิภาพตามมาตรฐานที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาที่ จำเป็นที่จะต้องส่งผลกระทบต่อชุมชน อาจมีชาวบ้านบางส่วนต้องถูกเวนคืนที่ดินเพื่อใช้ในการ พัฒนา ประชาชนในพื้นที่จึงควรเข้าใจถึงสาเหตุตรงจุดนี้ด้วย

ผลจากดำเนินงานของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษได้มีการก่อสร้างโรงงาน พัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งกลไกการตัดสินใจโดยมาก เกิดขึ้นจากภาครัฐ ขาดการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ก่อให้เกิด ผลกระทบ และความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในตำบลป่าไร่เป็นอย่างมาก เริ่มจากเรื่องที่ได้เห็นได้ชัดเจน และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านเป็นจำนวนมากคือการที่รัฐวางแผน จัดทำผังเมือง กำหนดแบ่งเขตที่ดินไม่ตรงกับวัตถุประสงค์การอยู่อาศัยของชาวบ้าน จึงเกิดส่งผล

กระทบต่อชาวบ้านจากที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านรู้สึกอึดอัด ไม่มีสิทธิ์ในที่ดินของตนเองเหมือนในอดีต ประชาชนจำนวนมากที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นที่ได้เข้ามาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พวกเขาเกิดและเติบโตในพื้นที่แห่งนี้ ชาวบ้านทุกคนเข้าใจว่าพวกเขาทุกคนได้อยู่อาศัยมาก่อนที่รัฐจะเข้ามา พวกเขาไม่มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการ และดูแลปกป้องผืนแผ่นดินที่ตกทอดมาของบรรพบุรุษ ในฐานะที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์บนแผ่นดินไทย ขอมมีสิทธิ์ในพื้นที่เท่าเทียมกัน จะต้องมีการทำกินและอยู่อาศัย เพื่อใช้ประกอบกิจการ หรือดำรงชีวิตตามวิถีทางของตนเอง ที่ดินจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นสิ่งที่ใช้ประกอบอาชีพทำกิน และเป็นที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ชาวบ้านในพื้นที่โดยส่วนมากจะประกอบอาชีพทางการเกษตร ที่ดินจึงถือเป็นแหล่งผลิตอาหาร และแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนในท้องถิ่น

จากนั้นด้วยความพยายามที่รัฐต้องจัดหาพื้นที่เป็นจำนวนมากตามนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จึงเลือกดำเนินการในพื้นที่ป่าไม้ ทั้งเขตป่าสงวนและป่าเสื่อมโทรมที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ได้เข้ามาเวนคืนพื้นที่ ควบคุม และบริหารจัดการอย่างเบ็ดเสร็จด้วยมาตรา 44 ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น ที่ดิน น้ำ ป่า กลายเป็นของรัฐทั้งหมด เพื่อให้การพัฒนาดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว ผลจากการพัฒนาได้สร้างแรงกดดันต่อพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่การเกษตร โดยครอบคลุมพื้นที่ของในตำบลป่าไร่เป็นจำนวนมาก คือ แปลงที่ 1 แปลง 525-3-00 ไร่ เพื่อก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ และพื้นที่แปลงที่ 2 แปลง 660-2-23 ไร่ กำหนดเป็นพื้นที่ในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ในอดีตที่ดินบริเวณดังกล่าวเคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านได้เข้าไปหาของป่า เลี้ยงสัตว์ หาพืชผักมาขาย และทำกินกันในครอบครัว โดยวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ที่คนกับธรรมชาติอยู่อย่างพึ่งอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของคนในท้องถิ่นถูกทำลายไป ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินสาธารณะประโยชน์ วิถีชีวิตที่คนกับธรรมชาติดำรงอยู่และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเปลี่ยนแปลงไป สภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงถูกรัฐบาลควบคุมบริหารจัดการทั้งหมด ชาวบ้านก็ไม่อาจเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อีก จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ได้กล่าวว่า

“ที่ดินในบริเวณนั้นเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน ใครอยากเข้าไปหาของป่า หรือหาพืชผักมาทำกินก็ได้ เช่น เข้าไปเก็บเห็ด เลี้ยงสัตว์ หาผัก หาปลา พวกเรารักษาพื้นที่ตรงนั้นไว้ให้เป็นพื้นที่ ที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เราดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้คงอยู่ เพราะชาวบ้านต้องอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิต มันเป็นวิถีชีวิตการทำมาหากินของเรา เป็นวิถีของชุมชน มีการเข้าไปประกอบอาชีพ หาเห็ด หาปลา หาพืชผล เอามาทำเป็นอาหาร ในบริเวณป่าตรงนี้ เราดำรงชีวิต มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับป่า ผูกพันอยู่กับป่าไม้ มีการเข้าไปหาของป่า ทำกิน

เลี้ยงสัตว์มายาวนานแล้ว แต่เมื่อรัฐได้อาชีพของชุมชนเราไปสร้างโรงงาน ต่อไปเราก็ไม่ได้มีที่ทำกินตรงนั้นอีก วิธีชีวิตแบบเดิมของชาวบ้านก็สูญหายไป ต้องรอปรับตัวรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นอย่างเดียว ต่อไปอาชีพการเกษตรกรรมคงอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านต้องหันไปทำโรงงานกันหมดแล้วชาวบ้านที่อายุเยอะ ๆ คนแก่ ๆ คนชราในหมู่บ้านจะทำยังไง ให้ไปทำโรงงาน ใช้แรงงานหนัก ๆ ก็คงไม่ไหว แต่ก่อนยังพอมีป่า หาดปลา มีพืชผัก ให้ได้เก็บเอามาทำกินเป็นอาหารเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวัน ๆ แต่ถ้าวัดเวนคืนพื้นที่ป่าไปหมด แล้วพวกคนแก่ ๆ ที่ยากลำบากจะอยู่ยังไง ไม่มอดตายกันหมดหรือ แล้วรัฐจะมารับผิดชอบพวกเขาอย่างไร” (ชาวบ้านในพื้นที่ ตำบลป่าไร่, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

ในกรณีการก่อสร้างถนน 4 เลน ตัดผ่านหมู่บ้านในตำบลป่าไร่ ซึ่งกระทบต่อหมู่ 2 หมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 8 หมู่ 9 ได้เข้ามาตัดถนนผ่านทับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดการรื้อถอนชุดโคนต้นไม้หรือพืชผักที่ชาวบ้านได้ปลูกไว้ สิ่งปลูกสร้าง และผลผลิตของชาวบ้านเกิดความเสียหาย แม้การตัดถนนจะ ไม่ได้กระทบต่อที่ดินของชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง ชาวบ้านสูญเสียที่ดินคนละไม่มาก แต่การตัดถนนกินพื้นที่หลายกิโลเมตร ผ่านหลายหมู่บ้าน ที่ดินของชาวบ้านบางส่วนถูกเวนคืนไป และให้ชะลอการดำเนินกิจกรรมทุกประเภทที่เกิดขึ้น ห้ามให้มีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้น ห้ามให้มีการเพราะปลูก หรือทำกิจกรรมทางการเกษตรในพื้นที่ที่รัฐกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เคยทำมาก็จำเป็นต้องหยุดชะงักไปก่อน เพราะรัฐอาจเข้ามาเวนคืนที่ดินในบริเวณนั้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเพิ่มเติมอีก อาจทำให้ผลผลิตของชาวบ้านต้องเสียหายในอนาคต การดำเนินการของรัฐยังไม่แล้วเสร็จและคาดว่าจะใช้เวลาในการพัฒนานานหลายเดือน ในระหว่างนั้นชาวบ้านได้แต่รอ เป็นการเสียโอกาส และผลประโยชน์แก่ชาวบ้านด้วยเช่นกัน ไม่อาจจะเข้าไปประกอบอาชีพในพื้นที่ได้ จะเพาะปลูกพืชผัก เมื่อไว้ขายก็ทำไม่ได้ รายได้ก็น้อยลง ส่วนค่าชดเชยที่รัฐจะจ่ายให้จากการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง ค่าต้นไม้ หรือค่าผลผลิตที่เสียหาย ก็มีมูลค่าไม่มาก ไม่พอที่จํานำไปใช้ประโยชน์ ไม่คุ้มเท่ากับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป

การพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนร่วม ตามที่รัฐได้ประกาศไว้ นั้นกับต้องแลกมาด้วยความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก และความสูญเสียในที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยกระทบต่อชาวบ้านหลายครัวเรือนในพื้นที่ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยต้องเดือนร้อน และเสียผลประโยชน์จากการถูกเวนคืนที่ดินทำกินไป ต้องอยู่อย่างความหวุ่นวิตกและความกังวลใจในที่ดินที่ติดกับเขตการพัฒนา มีความเสี่ยงที่ซักวันอาจสูญเสียที่ดินทำกินไป เพราะความเปราะบางในสิทธิการถือครองที่ดินหลวง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนเกินไป มีผลต่อการปรับตัวของชุมชนที่ยังไม่มีการเตรียมตัวรับถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามา อาจนำมาซึ่งความสูญเสียวิถีชีวิต และ

วัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นแต่เดิมไป จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านสมพร ก่อเกิด ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลป่าไร่ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2562 กล่าวว่า

“นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐบาลจะเข้ามาพัฒนาพื้นที่เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนนั้นพวกเราที่เข้าใจถึงการพัฒนา พวกเราก็ไม่อย่างมีปัญหากับรัฐและขัดขวางการพัฒนาหรอก แต่ในการที่รัฐจะเข้ามาควบคุมที่ดิน รัฐควรมีการเข้ามาศึกษาและทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ให้ดีกว่าก่อน เพราะที่ของหมู่บ้านในแถบนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และผู้คนจากหลายพื้นที่มาอยู่อาศัยกัน ที่ดินในพื้นที่มีประวัติและสาเหตุการครอบครองจากเหตุผลที่แตกต่างกัน อย่างที่ดินของหมู่ 8 หมู่ 9 เป็นหมู่บ้าน ดชด. ส่วนหมู่ 4 หมู่ 5 เป็นที่ดิน สปก. หมู่ 2 เป็นพื้นที่ประชาสงเคราะห์ หมู่ 3 เป็นพื้นที่แต่เดิมของชาวบ้าน ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความหลากหลายในการถือครองที่ดินจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ที่รัฐควรเข้าใจ และมีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาดูแลชาวบ้านในเรื่องของที่ดิน สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตทางสังคม การพัฒนาควรคำนึงถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านต่อไปจากนี้ด้วย การเวนคืนที่ดินของชาวบ้านที่เคยอยู่อาศัยมาก่อนไปสร้างโรงงาน สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้พื้นที่เจริญ ชาวบ้านต้องอยู่อาศัยท่ามกลางโรงงาน กลายเป็นสังคมเมือง ซึ่งแต่ก่อนไม่กี่ปีที่ผ่านมายังเป็นสังคมชนบท ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่เลย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ประชาชนในพื้นที่จะพร้อมรับมือ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้มากขนาดไหนกัน ในเมื่อรัฐมุ่งแต่กันพัฒนาให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันและควรดำเนินการควบคู่กันไปคือการสนับสนุนให้ชาวบ้านรู้จักเตรียมความพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเข้ามาในอนาคตด้วยเช่นกัน” (สมพร ก่อเกิด, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2562)

“ก่อนที่รัฐจะเข้ามาพัฒนาเขตเศรษฐกิจได้แจ้งให้ชาวบ้านได้ทราบผ่านหน่วยงานราชการท้องถิ่น ต่อจากนั้นไม่นานรัฐก็เข้ามากำหนดเขตพื้นที่ และทำการเวนคืนพื้นที่ดินเอาไปใช้ประโยชน์ ตอนนั้นชาวบ้านก็ได้รับรู้ตามที่เขาบอก ว่าการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นจะส่งผลดีต่อชาวบ้าน การที่รัฐเข้ามาเวนคืนที่ดินของชาวบ้านไปพวกเรารู้สึกเสียใจ เพราะในอดีตที่ดินในบริเวณที่ใช้สร้างด่าน และสร้างโรงงาน ชาวบ้านเข้เข้าไปใช้ประโยชน์เข้าไปหาของป่า หาพืชผักมาขาย มาทำกินในครัวเรือนมาก่อน แต่รัฐก็ไม่ฟังเสียงชาวบ้านเลยเข้ามาพัฒนา และใช้มาตร 44 เวนคืนที่ดินไป พวกเราเป็นชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ต่อต้านอำนาจของรัฐได้อยู่แล้ว ยิ่งใช้คำสั่งทางกฎหมายเข้ามาบีบบังคับเวนคืนที่ดินไปอีก แต่รัฐก็บอกว่าการเข้ามาพัฒนานั้นชาวบ้านจะได้ประโยชน์ต่าง ๆ นา ๆ รัฐจะเข้ามาช่วยเหลือในที่อยู่อาศัย มีงานทำ มีรายได้มากขึ้น ชีวิตพวกเราจะดีขึ้น พอได้ฟังชาวบ้านรู้สึกยินดีมาก และตื่นตัวต่อการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านเชื่อว่ารัฐต้องการเข้ามาพัฒนาและช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่จริง พร้อมทั้งเข้ามาออกเอกสาร

สิทธิ์ในการถือครองที่ดินให้กับชาวบ้านอย่างถูกต้อง พวกเราทุกคนก็หวังเช่นนั้น แต่เมื่อการพัฒนาเกิดขึ้นกับไม่ได้เป็นแบบที่หวังเอาไว้ รัฐมุ่งแต่จะเข้ามาพัฒนาก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ และเวนคืนที่ดินอย่างเดียว เพื่อให้สำเร็จแผนงานทางธุรกิจตามที่ได้อ้างเป้าหมายไว้ ต้องการให้นิคมเสร็จเร็ว ๆ จะได้มีบริษัทเข้ามาลงทุนจะได้เกิดกำไร เกิดผลประโยชน์ รัฐสนใจแต่ในเรื่องของการพัฒนาเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ แต่ไม่สนใจความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่เดือดร้อนเลย เรื่องที่ชาวบ้านขอโฉนดที่ดินก็ไม่ได้ดำเนินการอะไรให้ มุ่งแต่จะเวนคืนที่ดินเพื่อไปใช้ในการพัฒนา ต้องการขยายเขตพื้นที่ของนิคม และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แล้วถ้าในอนาคตเมื่อนิคมเริ่มขยายตัวมากขึ้น ขยายล้ำเข้ามาถึงที่อยู่อาศัยที่ทำกินของชาวบ้านละ เมื่อถึงตอนนั้นประชาชนในพื้นที่จะไปอยู่ที่ไหน แผนงานในการพัฒนาชนบทของรัฐที่บอกจะเข้ามาสร้างงาน สร้างโอกาสทำให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้น มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย แต่ถ้าเราต้องเสียที่ดินในของเราไป สิ่งเหล่านั้นจะมีความหมายอะไร พวกเราต้องเสียที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ต้องเข้าไปทำงานในโรงงานเช่าบ้านพักอยู่ หารายได้ทำกินไปวัน ๆ ถ้าเป็นแบบนั้นก็เท่ากับพวกเราไม่มีความมั่นคงอะไรเลย รัฐจะเข้ามาเวนคืนที่ดินของชาวบ้านเมื่อไรก็ไม่รู้ เห็นประชาชนในจังหวัดอื่นที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษก็โดนมาตรา 44 จนถึงสูญเสียที่ดินทำกินเหมือนกัน พวกเราเองก็เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยใกล้นิคม เป็นกลุ่มเสี่ยงอันดับแรกของการที่จะถูกเวนคืนที่ดินไป พวกเราชาวบ้านรู้สึกวิตกกังวล และมีความกดดันต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก ถ้ารัฐจะเห็นใจชาวบ้านบ้างอย่างน้อยก็ช่วยออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินให้พวกเราจะได้รู้สึกอุ่นใจ มั่นใจ และไม่ต้องกลัวว่าจะถูกเวนคืนที่ดินไปจนไม่มีที่อยู่ที่ทำกินอีก อย่างน้อยก็จะได้มีที่ให้ลูกหลานได้อยู่อาศัย พวกเราต้องการแค่ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่แค่นั้น ไม่ได้ต้องการจะเอาที่ดินไปขายหรือหาประโยชน์แต่อย่างใด”

จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่วัยบ้านเจียน ศาลาแดง ผู้ใหญ่วัยบ้านหมู่ 9 ตำบลป่าไร่ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2562 ได้แสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาของเขตเศรษฐกิจพิเศษว่า

“ผมไม่ค่อยเชื่อเท่าไรหรอก ว่าการพัฒนาของรัฐจะมีประโยชน์แก่ชาวบ้านจริง ๆ ตอนแรกรัฐจะมาเอาที่ดินชาวบ้านไปก็ต้องอ้างถึงประโยชน์สารพัดเพื่อให้ประชาชนยินยอม จะได้เวนคืนที่ดินไปใช้โดยง่าย แต่ที่จริงแล้วผลประโยชน์จากการพัฒนา มันตกอยู่ที่รัฐและกลุ่มนายทุนที่เข้ามาลงทุน คำว่าพิเศษ มันพิเศษแก่รัฐ และนายทุนแค่นั้น ชาวบ้านไม่ได้พิเศษไปด้วยหรอก ชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์จากนโยบายนี้ ชาวบ้านไม่ได้อะไรสักอย่าง เอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่รัฐบอกจะออกให้ก็ไม่มีความคืบหน้าไม่รู้ว่าจะได้เมื่อไร แล้วต่อไปอาจเสียที่ดินทำกินอีก แต่ความมั่นคงในที่ดินที่ใช้ดำรงชีวิตยังไม่มียศ คงไม่ต้องหวังถึงการพัฒนาต่อไปในอนาคต คนอื่นที่ได้ประโยชน์อาจจะสุขสบาย แต่พวกเราจะไม่มียี่อยู่ที่กินกัน การเข้ามาของเขตเศรษฐกิจพิเศษส่งผลเสียมากกว่าผลดี เนื่องจากทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ไม่ได้อะไร มีการออกโฉนดแค่เฉพาะพื้นที่

ของรัฐ ชาวบ้านทำได้แค่รอเวลาที่ทางรัฐบาลจะเข้ามายุบ มารื้อถอนที่อยู่อาศัย และเข้ามาเวนคืนที่ดินเราไป ถึงรัฐจะมีค่าตอบแทนให้ แต่ค่าตอบแทนก็ไม่มากพอที่จะไปหาที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินใหม่ได้ เพราะที่ดินในบริเวณดังกล่าวมีมูลค่าสูงขึ้น จนเงินตอบแทนไม่สามารถซื้อที่ดินได้อีก ส่วนกลุ่มนายทุนต่อไปในอนาคตคงไม่หยุดแค่นี้ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างแน่นอน ต้องมีการขยายเข้ามาในพื้นที่ที่ชาวบ้านได้อยู่อาศัย และต่อไปชาวบ้านจะอย่างไร

ที่รัฐเคยบอกว่าการเข้ามาของเขตเศรษฐกิจพิเศษจะสร้างโอกาส สร้างงาน สร้างอาชีพ ทำให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้น คือมีจุดประสงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ไปเป็นลูกจ้าง ให้พวกเขาเข้าไปรับจ้างทำงานในโรงงาน ชาวบ้านในพื้นที่จำนวนมาก มีอายุมากแล้วจะต้องไปเริ่มหาที่อยู่ใหม่ หางานใหม่ เข้าไปทำงานในโรงงานตอนอายุเยอะ ๆ ไม่มีปัญญาแล้ว ครอบครัวของผมประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายแล้ว ตั้งแต่เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ ๆ ผมเกิดและเติบโตที่นี่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาจนอายุขนาดนี้แล้ว สร้างเนื้อสร้างตัว ทำงานหาเงินด้วยความยากลำบากมาตลอด ถ้าต้องเสียที่ดินทำกินเข้าไปทำงานในโรงงาน เริ่มต้นใหม่อีก อายุขนาดนี้แล้วต้องเข้าไปทำงานหนักแบบนั้นอีก ไม่ไหวหรอก ผมคนหนึ่งไม่ยอมแน่

แล้วถ้ารัฐจะเข้ามาเวนคืนที่ดินของเรา แล้วใช้วิธีจัดสรรที่ดินให้ใหม่ ให้เราย้ายเข้าไปอยู่ในที่ดินผืนใหม่ที่รัฐจัดไว้ให้ ผมก็ไม่ยอมรับเหมือนกัน รัฐเคยทำกับพวกเราแล้วครั้งหนึ่ง เคยจัดสรรที่ดินให้เรา แล้วให้เราย้ายเข้าไปอยู่เหมือนตอนช่วงที่เกิดสงคราม ก็เหมือนให้เราทิ้งที่อยู่เดิมย้ายไปที่ใหม่ ไปเริ่มต้นสร้างเนื้อสร้างตัวใหม่อีก เหมือนเอาพวกเราไปปล่อยทิ้ง รัฐเคยทำกับพวกเราแล้วครั้งหนึ่ง แต่ต่อไปชาวบ้านไม่ยอมแล้ว ถึงจะมีค่าชดเชยให้ พวกเราก็ได้แค่ค่ารื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง ไม่พอที่จะเอาไปสร้างเนื้อสร้างตัว หรือลงทุนทำอะไรได้ กว่าจะล้มตาอำปาก ต้องมาเริ่มพัฒนาที่ดินขึ้นมาใหม่ให้เจริญพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้คงตายก่อน พวกเราไม่ขอย้ายไปไหนอีก จะต่อสู้ให้ถึงที่สุด จะทำเรื่องร้องเรียนให้รัฐออกเอกสารสิทธิการถือครองที่ดินจนกว่าจะได้ เราไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากใช้วิธีนี้วิธีเดียว” (เขียน ศาลาแดง, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม และถูกเอาเปรียบ การพัฒนาที่เกิดขึ้นชาวบ้านเหมือนไม่สำคัญ ไม่ได้รับประโยชน์ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา แคมป์ยังอาจต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินของตนเองไปอีก ขาดความมั่นคงในการดำเนินชีวิตเลยต้องการให้รัฐให้ความสำคัญกับชาวบ้านในพื้นที่ด้วย ถ้าในอนาคตการพัฒนาเกิดขยายตัวมากขึ้น ที่ดินถูกเวนคืนไปใช้อีกอาจกระทบต่อความเป็นอยู่ และความมั่นคงในชีวิตของชาวบ้านด้วยเช่นกัน จึงได้ร่วมตัวกันออกมาร้องเรียนต่อทางรัฐบาล ในวันที่ 27 มกราคม 2560 ที่ศาลากลางจังหวัดสระแก้ว ผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย นายสุรศักดิ์ รัตนธรรม นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล (ทต) ป่าไร่ นายนายชิตพันธ์ แก่นจันทร์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต) บ้านด่าน นางพัฒนา รัตนธรรม นายก อบต. ท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ นายจรรยา ประกอบผล นายก อบต. ผักขระ อำเภอดอนนาค และ นายวงษ์ คำสุขดี กำนันตำบลป่าไร่ พร้อมด้วยชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้เข้าพบ และยื่นหนังสือ ต่อนายกล้าณรงค์ พงษ์เจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อให้ติดตามความคืบหน้ากรณี การร้องขอให้นายกรัฐมนตรี ใช้อำนาจ ม 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน สั่งการให้กระทรวงมหาดไทย ออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่ของ 4 อบต. ดังกล่าว พร้อมกับให้ยกเลิกประกาศบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ อาคารบางปะเภท เนื่องจากเป็นการจำกัดสิทธิของชาวบ้าน

นายสุรศักดิ์ กล่าวว่า ที่ดินส่วนใหญ่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ อยู่ในเขตประกาศ พื้นที่ป่าเขาถาวรฝั่งเหนือ ประชาชนได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน มานานกว่า 60 ปีแล้ว จึงสมควรประกาศเพิกถอนและออกโฉนดให้กับประชาชน ส่วนประกาศข้อบังคับเกี่ยวกับการ ก่อสร้าง คัดแปลง และการใช้ประโยชน์จากอาคารนั้นเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับ ภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ประชาชนไม่ได้ประโยชน์ใดๆ เลย

ภาพที่ 6-12 ชาวบ้านทั้ง 4 อบต. ร่วมตัวกันร้องเรียนให้รัฐออกโฉนดที่ดินทำกินให้ชาวบ้าน
อย่างถูกต้อง

นายกล้าณรงค์ พงษ์เจริญ กล่าวว่า จะเร่งตรวจสอบและติดตามเรื่องดังกล่าวไปยังกรม ที่ดินโดยด่วน ตนขอเวลาอีก 1 สัปดาห์จะให้คำตอบกับชาวบ้านทั้ง 3 ตำบล และจะลงไปชี้แจง ความคืบหน้าถึงท้องที่ของประชาชน เนื่องจากเป็นหน้าที่ของทางราชการที่สามารถดำเนินการ

แก้ไขกฎระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะเรื่องที่ดินทำกินที่ถือว่าเป็นความมั่นคงของครอบครัว ในการดำเนินชีวิต และเป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลาน

ผลจากการรณรงค์ขึ้นตอนของการดำเนินงานตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ และมีความริบเร่งที่จะก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดการเข้ามาลงทุนมากเกิดไป ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วม ขาดความรู้ ความเข้าใจในการที่จะดำเนินงานให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน จึงส่งผลกระทบต่อตามมา ซึ่งคาดว่าจะก่อผลเสียแก่กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ที่เสียประโยชน์มากกว่าผลดี ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนมากจึงเริ่มไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาดังกล่าว เนื่องจากการพัฒนาไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่รัฐได้ชี้แจงไว้แต่แรก รัฐมุ่งแต่จะพัฒนาให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายของตนเอง โดยไม่สนใจผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน จึงเกิดการคัดค้านเรียกร้องในสิทธิการถือครองที่ดินตามมา

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ราชการท้องถิ่นในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2562 ได้แสดงความคิดเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นว่า

“เราไม่ได้ทำผิดวัตถุประสงค์ รัฐบาลต้องสนใจถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นอันดับแรก เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศไปข้างหน้า เราจำเป็นต้องเข้ามาพัฒนาสิ่งที่มีความสำคัญก่อน แต่ทางรัฐเองก็ไม่ได้มองข้ามความเป็นอยู่ของประชาชน การพัฒนาที่ต้องการให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์ และเข้าใจถึงผลดีแก่ส่วนรวมที่จะตามมาด้วยเช่นกัน ทางรัฐบาลและหน่วยงานในท้องถิ่นไม่ต้องการเป็นคู่อริกับชาวบ้าน พวกเขายินดีที่จะให้ความรู้ ฝึกอบรมให้ชาวบ้านให้เข้าใจ และสามารถประกอบอาชีพ ช่วยสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชาวบ้านได้ แต่ก็ต้องรอให้โครงการเดินหน้าให้แล้วเสร็จก่อน แล้วจากนั้นทางหน่วยงานในท้องถิ่นจะเข้ามาให้ความเข้าใจ และช่วยเหลือชาวบ้านต่อไป” (เจ้าหน้าที่ราชการท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2562)

ด้วยมุมมองความคิดเห็นในการเข้าไปครอบครองทรัพยากรที่ดินเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินในการเกษตร ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ อยู่อาศัย ประกอบอาชีพ ทำกินในพื้นที่นั้น ส่วนภาครัฐก็ต้องการที่ดินเพื่อไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม พัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลที่จะมุ่งรักษาไว้ซึ่งสิทธิในที่ดินของตนเอง รัฐมีสิทธิความชอบธรรมทางด้านกฎหมายในการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ชาวบ้านก็อ้างสิทธิความชอบธรรมที่ตนเองได้เข้ามาอยู่อาศัยก่อนที่รัฐจะเข้ามา โดยเชื่อว่าพวกเขาได้เข้ามาอยู่อาศัย แล้วถางพัฒนา และทำประโยชน์ในพื้นที่มาช้านาน ก่อนที่รัฐจะเข้ามาประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน ทับซ้อนที่ดินของชาวบ้านที่ได้อยู่อาศัยมาก่อน ด้วยความคิดเห็นที่แตกต่างกันของทั้งสอง

ฝ่าย ชาวบ้านเชื่อว่ารัฐได้ใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาบุกรุกที่ดินของตน ส่วนทางรัฐบาลก็เข้ามาควบคุมพื้นที่เกือบทั้งตำบลและทำการพัฒนาด้วยเหตุผลว่าเป็นนโยบายเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการ โดยการพัฒนาเน้นขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงส่งผลให้เกิดปัญหาที่บานปลายนำไปสู่ความขัดแย้งด้านที่ดินในการดำเนินงานของภาครัฐต่อประชาชนในพื้นที่

การเข้ามาบริหารจัดการที่ดินโดยใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ และใช้กลไกทางกฎหมายเข้าควบคุม ทำให้รัฐสามารถดำเนินการครอบครองทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ได้ทั้งหมดทั้งป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างกระบวนการกีดกันคนบางกลุ่มออกจากพื้นที่เพื่อให้รัฐเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ด้วยกระบวนการที่เกิดขึ้นจึงส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมตามมา 2 รูปแบบ คือ แบบแรก เกิดการออกมาของกลุ่มประชาชน ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจนเสียผลประโยชน์ ถูกพรากสิทธิ์ในที่ดิน จากขั้นตอนการเวนคืนพื้นที่ไปพัฒนาเป็นนิคมอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชาวบ้านจำนวนมากจึงออกมาอ้างสิทธิ์ในการถือครองที่ดินที่ตนเองได้เข้ามาอยู่อาศัย เข้ามาทำประโยชน์ในที่ดินมายาวนาน เกิดการทักท้วง ต่อรอง และต่อสู้เพื่อป้องกันการสูญเสียที่ดินและข้อเรียกร้องค่าชดเชยจากการถูกเวนคืนที่ดินไป แบบที่สอง คือมีกลุ่มคนบางกลุ่มที่เข้ามาประกอบกิจการในพื้นที่ เข้ามาหาโอกาสในการประกอบธุรกิจ เนื่องจากรัฐบาลสนับสนุนให้เกิดการแข่งขัน หรือเข้ามาลงทุนได้อย่างเสรี และเกิดการเชื่อมโยงการค้าไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ได้รวดเร็วและสะดวกมากขึ้นจากการสนับสนุนด้านโลจิสติกส์ของรัฐ โดยมากเป็นกลุ่มพ่อค้า นักลงทุน ผู้รับเหมาก่อสร้าง หรือกลุ่มอสังหาริมทรัพย์ขนาดย่อยและขนาดใหญ่ที่เตรียมหาทำเลก่อสร้างบ้านพัก ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีเงินลงทุนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำที่อาจจะเกิดตามมาในอนาคต กลุ่มคนที่มีเงินลงทุนก็เข้ามาแสวงหาโอกาส หาผลกำไร ผลประโยชน์จากการพัฒนาที่เกิดขึ้น แต่ชาวบ้านในพื้นที่โดยส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีฐานะที่ค่อนข้างยากจนและเป็นผู้มีรายได้น้อย ที่ดินจึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้เป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำกินหาเลี้ยงชีวิต เป็นรายได้หลัก และถือเป็นมรดกตกทอดให้แก่ลูกหลานต่อไป ถ้าหากถูกเวนคืนที่ดินทำกินไปอีก ชาวบ้านในพื้นที่คงเดือดร้อนและยากจนมากขึ้นกว่าเดิม สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม ขาดความรู้ และความเข้าใจในการบริหารของภาครัฐ ด้วยการออกคำสั่งทางกฎหมายแบบรอกำสั่งจากหน่วยงานของรัฐแต่เพียงอย่างเดียว (Top-down) จึงขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และไม่คำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ การสูญเสียที่ดินจากการเวนคืนเพื่อไปใช้ในการพัฒนาจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การอ้างสิทธิ์ของรัฐในที่ดินที่เคยมีชาวบ้านอยู่อาศัย

มาก่อน ถ้ารัฐต้องการชาวบ้านไม่มีสิทธิ์หรือมีอำนาจต่อต้าน การใช้ระบบสิทธิทางกฎหมายเปลี่ยนแปลง โยกย้ายที่ดินป่าสงวนหรือที่ดินสาธารณะประโยชน์ของชุมชนให้เป็นที่ดิน สปก. ซึ่งรัฐไม่จำเป็นต้องชดเชยการสูญเสียที่ดิน ชาวบ้านจึงวิตกกังวลว่ารัฐจะถอนสิทธิ์ที่ดิน สปก. เมื่อใดก็ได้ก็ได้และกระทำได้ง่าย ถ้าหากการพัฒนาตามเป้าหมายที่รัฐวางไว้ มุ่งสร้างประโยชน์ให้เกิดความเจริญด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนและประเทศ แต่ต้องแลกมาด้วยการสร้างความเสี่ยง ความกดดัน และความวิตกกังวลแก่ชาวบ้าน ว่าสักวันหนึ่งอาจถูกเวนคืนที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยไป ถึงแม้การพัฒนาจะสร้างงาน สร้างโอกาส ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่กับทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน สูญเสียที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตแบบบอดี้ต้องสูญหายไป ชาวบ้านต้องเข้าไปทำงานในโรงงาน ขาดความมั่นคงในชีวิต การพัฒนาที่เกิดขึ้นก็ยังไม่ก่อประโยชน์ให้แก่ชาวบ้าน และคงไม่ใช้การพัฒนาที่เพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

แนวทางแก้ไขปัญหา

จากปัญหาความขัดแย้งที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และผลประโยชน์ที่นำมาสู่ความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จากการดำเนินงานของภาครัฐที่ใช้อำนาจความชอบธรรมทางกฎหมายเข้าควบคุมที่ดิน และเข้ามาพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความเจริญในด้านอุตสาหกรรมตามแนวทางการพัฒนาทางด้านกระแสหลัก จึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็ว นำไปสู่ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรที่ดิน ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเจ้าของทรัพยากรแต่ดั้งเดิม มีอำนาจพลังชุมชนกับหน่วยงานรัฐที่ใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาครอบครอง และแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ดินของชาวบ้าน โดยให้เหตุผลว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการทำเพื่อส่วนร่วม ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ สำหรับแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกัน และคลี่คลายความขัดแย้งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาในพื้นที่ให้ประชาชนเข้าใจอย่างชัดเจน ด้วยแผนพัฒนามาตรานโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ต้องใช้พื้นที่ในการพัฒนาเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมต่อการดำเนินทางด้านอุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องมีการก่อสร้าง และพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ที่ควบคุมในหลายพื้นที่ จากการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อกันที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตของประชาชน รัฐจึงควรแสวงหาวิธีสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านและชุมชนในท้องถิ่น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่จะตามมา พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อการดำเนินงานของรัฐบาลเนื่องจากการพัฒนาดังกล่าว ชาวบ้านได้รับผลกระทบ และกลายเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์จนสุดท้ายต้องสูญเสียที่ดินของตนเองไป การถูกเวนคืนที่ดินเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนานั้นอาจจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา

ประเทศ แต่ที่ดินก็เป็นสิ่งสำคัญต่อชาวบ้านด้วยเช่นกันเพราะเป็นเสมือนสิ่งที่แสดงถึงความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ชาวบ้านต้องอาศัยที่ดินของตนเองในการประกอบอาชีพ การอยู่อาศัย และเป็นเหมือนมรดกที่ตกทอดจากอดีตรุ่นปู่ย่าตายาย และก็เป็นสมบัติสืบทอดไปยังลูกหลานต่อไป ดังนั้นในการเข้าไปพัฒนาที่ดินในแถบชนบทจึงถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนกระทบต่อสภาพจิตใจของชาวบ้าน และนำไปสู่ความปัญหาขัดแย้งขึ้นได้โดยง่าย จึงควรให้นักวิชาการหรือมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญเข้ามาให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว อย่างถูกต้อง เป็นระบบครบถ้วน และรายงานความก้าวหน้าของการพัฒนาให้กับทุกฝ่ายได้ทราบข้อมูลอย่างชัดเจน เป็นการแสดงออกถึงความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ ถือว่าเป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในการพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ และสร้างการยอมรับจากชุมชนได้ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหา และลดระดับความขัดแย้งที่

2. การประชาสัมพันธ์ที่ละเอียด ถูกต้อง ชัดเจน และทั่วถึงประชาชน

ตั้งแต่การกำหนดให้พื้นที่ในจังหวัดสระแก้วเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในระยะแรกนั้น รัฐได้มีการเข้ามาวางแผนจัดการพื้นที่ทั้งหมด และได้เข้ามาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ได้ทราบถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา การเข้ามาดำเนินการของรัฐได้มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับ การพัฒนาจากส่วนกลางลงมาที่หน่วยราชการท้องถิ่น และแจ้งให้กำนัน ผู้ใหญ่ กระจายข่าวสารด้วยวิธีการ ต่าง ๆ จากประชุมประจำเดือน ผู้ใหญ่บ้าน ลัญจกร กิจกรรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยได้ประกาศให้ประชาชนได้รับทราบว่าได้มีการกำหนดพื้นที่เป็นก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมา ทางรัฐจะมีการเข้ามาพัฒนาที่ดินเลยจำเป็นต้องเวนคืนพื้นที่ไปก่อสร้างเป็นบางส่วนเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างความเจริญให้แก่พื้นที่ ประชาชนจะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ลูกหลานจะมีงานทำ และการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้คนในชุมชนให้สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์แต่เพียงด้านเดียว เป็นด้านที่รัฐบาลต้องการให้ประชาชนได้ทราบข้อมูลเช่นนั้น เพื่อลดความขัดแย้งในช่วงกำลังขับเคลื่อนโครงการให้สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น โดยใช้เหตุผลถึงประโยชน์จากการพัฒนาที่เกิดขึ้น สร้างความชอบธรรมในการนำความเจริญไปสู่พื้นที่ชนบทแถบชายแดน และเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อประเทศ การนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อส่วนร่วม เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศ จึงทำให้ในระยะแรกไม่มีประชาชนออกไปต่อต้าน หรือคัดค้านการพัฒนาที่เกิดขึ้นทั้งที่มีประชาชนเป็นจำนวนมากได้รับผลกระทบ และเป็นผู้เสียผลประโยชน์จากการพัฒนา เพราะทุกคนกลัวว่าถ้าออกมาต่อต้าน คัดค้าน หรือไม่

เห็นด้วยจะกลายเป็นกลุ่มหัวรุนแรง เป็นการขัดขวางความเจริญ ขัดขวางประโยชน์ที่รัฐต้องการทำเพื่อส่วนร่วม และเป็นการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้เองข้อมูลข่าวสารที่ได้มีการประกาศออกมาจึงเป็นการสร้างความชอบธรรมทางการสื่อสารเพื่อหวังเข้ามครอบครอง และแย่งชิงทรัพยากรที่ดินไปได้โดยง่าย การประชาสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างไปจากความเป็นจริง ประโยชน์จากการพัฒนาที่รัฐได้ประกาศไว้ นั้นยังต้องใช้เวลามากพอสมควรถึงจะส่งผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน แต่ในช่วงการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาในหลาย ๆ ด้าน และเสี่ยงต่อการถูกเวนคืนที่ดินในอนาคต นอกจากนี้ยังอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาด้วยผลจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรเป็นพื้นที่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ดังนั้นรัฐจึงควรให้ความสำคัญต่อการแจ้งข้อมูลให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับทราบ จะต้องเผยแพร่หรือกระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายทางการพัฒนาให้กับประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับทราบอย่างทั่วถึง ถึงแม้ว่าข้อมูลบางส่วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำความเข้าใจของประชาชน การประชาสัมพันธ์ที่ดีจึงควรดำเนินการอย่างจริงจัง สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ข้อมูลแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน เข้าใจง่าย ไม่ปิดบัง ตลอดจนแจ้งถึงผลดี ผลเสียของการดำเนินโครงการให้ชาวบ้านได้รับทราบอย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้สอบถาม แสดงความคิดเห็น ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาในระยะยาว และสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการดำเนินโครงการนั้นได้

3. รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนา

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา รัฐใช้กฎหมายมาตรา 44 กำหนดให้มีการดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ และใช้อำนาจเข้าบริหารจัดการ ควบคุมที่ดินทั้งหมด พร้อมกำหนดแบ่งเขตที่ดินในการวางแผนจัดทำผังเมือง และเข้ามาดำเนินการพัฒนาก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ ที่ไม่ผ่านกระบวนการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ขาดการรับฟังความคิดเห็นและมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวบ้าน ถือเป็น การควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินและลดอนสิทธิการครอบครองที่ดินของชาวบ้านไป ผลที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายของภาครัฐ ละเลยต่อสิทธิการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนดนโยบาย และดำเนินการตามแนวทางจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง (Top-down) เมื่อภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว จึงมุ่งแต่เอาตามความต้องการของตนเอง ออกกฎหมายเพื่อมาบังคับใช้ และเข้ามาควบคุมบริหารจัดการที่ดินโดยไม่สนใจถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ชาวบ้านในพื้นที่ ถึงจะมีเสียงร้องเรียน คัดค้าน ต่อการพัฒนาที่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน แต่ฝ่ายดำเนินโครงการกลับมิได้นำข้อมูลเหล่านั้นไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงการให้สอดคล้องกับข้อเสนอ

ของชุมชนแต่ประการใด ยังคงเดินหน้าผลักดันและดำเนินโครงการตามแผนที่วางไว้อย่างต่อเนื่อง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาและอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นในอนาคต

แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภาครัฐจึงควรให้ความสำคัญกับประชาชนในพื้นที่ ให้ภาคส่วนของประชาชนเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอความคิดเห็นในการพัฒนา มีการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและขอ มติจากประชาชน หรือให้ผู้เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมประชุมให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ได้มติที่เป็น ประโยชน์กับทุกฝ่าย และเป็นที่ยอมรับอย่างแท้จริง นอกจากนี้การพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญให้ ชุมชนที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตควรอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชน ให้ประชาชนได้ เสนอความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการพัฒนา และคำนึงถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมา นโยบายที่ นำมาใช้จึงต้องมีการพิจารณาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทในแต่ละพื้นที่เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิด ปัญหาความขัดแย้งจากการพัฒนาตามมา โดยยึดหลักป้องกันไม่ให้เกิดปัญหามากกว่าสร้างปัญหา เพราะเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นแล้ว ต้องมาตามแก้ไขย่อมเกิดความยุ่งยาก บานปลาย และ ส่งผลเสียต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก

4. การจัดสรรที่ทำกินขึ้นใหม่ หรือค่าชดเชยที่ต้องจ่ายให้กับชาวบ้านที่เสียผลประโยชน์ ต้องมีความเหมาะสม และเป็นธรรม

ผลกระทบจากการพัฒนาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อเขตนิคมอุตสาหกรรมเขต เศรษฐกิจพิเศษต้องขยายตัว คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ชาวบ้านบางส่วนต้องถูกเวนคืนพื้นที่ทำกินไป หรือต้องเสียที่อยู่อาศัยเพื่อต้องแลกกับความเจริญที่เข้ามา ถ้าเกิดในกรณีเช่นนั้นทางรัฐควรให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล และเยียวยาชาวบ้านที่ได้รับความเดือนร้อน โดยให้ความสำคัญต่อ ชาวบ้าน และแสดงความจริงใจว่าต้องการช่วยเหลือและเยียวยาชาวบ้านอย่างแท้จริง พร้อมจ่าย ค่าชดเชยตามความเป็นจริงในที่ดินที่ต้องถูกเวนคืนไป โดยมีมาตรการกำหนดราคาให้เป็นไปตาม ราคาซื้อขายของที่ดินในขณะนั้นจริง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน หรือที่อยู่อาศัยได้ มีเงินทุนในการลงทุน และมีโอกาสหาที่ดินผืนใหม่ในการประกอบอาชีพ ทำกินหาเลี้ยงปากท้อง ให้พอที่ยังยังชีพต่อไปได้ ถ้าในกรณีที่รัฐชดเชยเป็นที่ดินทำกินผืนใหม่เท่ากับกับที่ดินที่ต้องเสียไป โดยให้ชาวบ้านย้ายเข้าไปอยู่อาศัยในที่ใหม่ รัฐควรเตรียมพัฒนาที่ดินให้มีความเจริญทั้งในด้าน โครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น มีน้ำ มีไฟฟ้า มีถนน มีโรงเรียน เป็นต้น ให้พื้นที่มีความเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต ให้ชาวบ้านมีโอกาสได้สร้างเนื้อ สร้างตัวขึ้นอีกครั้ง ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องรู้สึกถึงความสูญเสีย หรือเกิดความสิ้นหวังที่พยายามพัฒนาที่ดินทำกินมาทั้ง ชีวิตแต่ต้องถูกเวนคืนที่ดินไป ต้องมาเริ่มต้นพัฒนาที่ดินให้พอต่อการทำกินขึ้นใหม่อีกครั้ง นอกจากนี้ยังควรดำเนินการในเรื่องสิทธิการถือครองที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย ควรทำสัญญา

ออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้ชาวบ้านอย่างชัดเจน เกิดความเป็นธรรม เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านว่าจะได้ไม่ต้องกลัวถูกเวนคืนที่ดินทำกินไปอีก ชาวบ้านจะได้มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตต่อไป และถือเป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของชาวบ้านในตำบลป่าไร่ที่ยืดเยื้อมานานหลายสิบปีไปพร้อม ๆ กัน

5. รัฐควรปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้มีความรวดเร็ว แก้ปัญหาได้ทันทั่วถึง เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของภาครัฐมีความล่าช้า และไม่ชัดเจนในการดำเนินงาน เช่น การให้ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินที่จัดเตรียมไว้ให้แต่ก็ผ่านไปเป็นเวลาหลายสิบปี การดำเนินงานเรื่องเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินของชาวบ้านก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย หรือจากการที่ชาวบ้านรวมตัวกันเรียกร้องให้ภาครัฐแก้ไขผังเมืองให้มีการแบ่งเขตที่ดินใหม่ ให้มีความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การเรียกร้องเริ่มในปี 2559 จนมาถึงปี 2562 ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาให้ตรงตามความต้องการของชาวบ้าน เพื่อบรรเทาปัญหาและลดความขัดแย้งด้านที่ดินเบื้องต้นให้กับประชาชนในพื้นที่ การดำเนินงานของภาครัฐจะต้องมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของการแก้ไขปัญหาให้มีการประเมินถึงสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และออกมาตรการแก้ไขปัญหามาให้รวดเร็วยิ่งขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของประชาชนในพื้นที่ นอกจะช่วยระงับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นแล้ว ยังสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิต และประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตได้ตามปกติสุข

6. สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่สร้างความมั่นคงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่

นอกจากการพัฒนาด้านนิคมอุตสาหกรรม ได้มีการก่อสร้างโรงงาน และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น การพัฒนาด้านความมั่นคงในชีวิตของประชาชนก็ถือเป็นสิ่งจำเป็นไม่แพ้กัน ถ้าประชาชนไม่มีความมั่นคงในชีวิต ประเทศชาติก็ไม่สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เช่นกัน ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงในชีวิตของประชาชนในขั้นพื้นฐานก่อน

การสร้างความมั่นคงในชีวิตของประชาชนขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านที่ดินทำกินเป็นหลัก เนื่องจากที่ดินในตำบลป่าไร่ส่วนมากมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ส่งผลให้อาชีพหลักของชาวบ้านโดยส่วนมากคือเกษตรกรรม ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่ชาวบ้านได้ทำสืบต่อกันมาหลายสิบปี เป็นอาชีพที่ใช้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน ที่ดินจึงถือเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เมื่อมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์

ประชาชนในพื้นที่ที่จะประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น นำไปสู่ความมั่นคงในชีวิต และผลผลิตที่เกิดขึ้นก็จะสร้างความมั่นคงในด้านอาหารตามมา แต่เมื่อรัฐต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดินนำไปพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญ จึงก่อให้เกิดผลกระทบส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ตามมา ทั้งความเสี่ยงจากมลภาวะเป็นพิษ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เกิดความแออัดทางสังคม และที่สำคัญที่ดินทำกินของชาวบ้านอาจถูกเวนคืนจากการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต้องสูญหายไป เนื่องมาจากชาวบ้านส่วนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านได้เข้ามาครอบครอง อยู่อาศัย และทำประโยชน์ให้กับพื้นที่มาเป็นระยะเวลายาวนานแล้วก่อนที่รัฐบาลจะเข้ามาตรวจสอบ การพัฒนาที่เกิดขึ้นรัฐจึงควรทบทวน และพิจารณาให้ดีกว่า การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญแก่ส่วนร่วมทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ แต่การสร้างความมั่นคงในที่ดินให้กับประชาชนให้สิทธิ์ในการครอบครองที่ดินอย่างถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนมีความมั่นคงในที่ดินทำกิน ในที่อยู่อาศัย เกิดความมั่นคงในอาชีพ และความมั่นคงในชีวิตของประชาชนก็เกิดขึ้นตามมา สิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ภาครัฐจะมองข้ามไม่ได้เช่นกัน ดังคำกล่าวของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีของประเทศไทย ที่ว่า “เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” หมายความว่าเราจะร่วมกันสร้างศักยภาพให้กับสังคมของเราที่ทุกคนจะก้าวพ้นปัญหาไปพร้อม ๆ กันร่วมมือ ไม่แก่งแย่ง เกื้อกูล และแบ่งปันกันไม่ใช่แสวงประโยชน์จากกัน และทุกคนต้องรู้หน้าที่ และทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด

ดังนั้น การพัฒนาที่สร้างความมั่นคงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงด้วยเช่นกัน โดยรัฐควรเข้ามาตรวจสอบที่ดินที่มีสิทธิ์การครอบครองให้ชัดเจน หรือเป็นที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง แต่ถ้าชาวบ้านไม่ยินยอมที่จะเคลื่อนย้ายออกไปจากพื้นที่ ก็ต้องให้อยู่อาศัยทำกินต่อไป โดยมีมาตรการควบคุมไม่ให้มีการขยายพื้นที่ทำกินออกไปอีก และดำเนินการตรวจพิสูจน์สิทธิในที่ดินของชาวบ้านให้ชัดเจน หากมีเอกสาร มีแบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1), ใบจอง, ใบเหี้ยมย่ำ, น.ค. 3, ก.ส.น. 5 หรือเป็นที่ดินที่คณะกรรมการจัดที่ดิน แห่งชาติได้อนุมัติให้แก่ประชาชน เมื่อตรวจสอบแล้วเป็นพื้นที่ที่มีอยู่จริงตรงตามเงื่อนไขทางกฎหมาย ภาครัฐจะต้องออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อให้ประชาชนสามารถครอบครองเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของตนเองได้

แต่ในกรณีที่ชาวบ้านไม่มีเอกสารอะไรเลยในการยืนยันสิทธิ์ในที่ดิน ภาครัฐควรเข้าไปตรวจสอบให้ชัดเจนตามความเป็นจริงถึงเขตพื้นที่ที่ชาวบ้านได้อยู่อาศัยทำกินมาแล้ว และกำหนดอาณาเขตไม่ให้เกิดการขยายพื้นที่มากขึ้นกว่าเดิม จากนั้นภาครัฐจะต้องรับรองสิทธิ์ในที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และการถือครองที่ดินของประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีหลักค้ำประกันสิทธิ์ในที่ดิน

และป้องกันไม่ให้มีการถูกคุกคามหรือถูกเวนคืนในอนาคต ถึงสิทธิ์การรับรองในที่ดินจากรัฐจะไม่สามารถนำไปค้าประกัน หรือแลกเปลี่ยนเป็นเงินทุนได้ แต่ก็ช่วยให้ชาวบ้านเกิดความอุ่นใจและมั่นใจว่าจะไม่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป

จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน โดยการออกมาตรการตรวจสอบ และดำเนินการเรื่องสิทธิ์การถือครองที่ดินเพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนแล้ว ยังเป็นการแก้ปัญหาเรื่องที่ดินที่ยืดเยื้อมาโดยตลอดหลายสิบปี จากนั้นเมื่อเกิดความมั่นคงในดินที่แล้วรัฐควรส่งเสริมในด้านเกษตรกรรม โดยให้ความรู้ ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือชาวบ้าน ให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตในแบบที่ต้องการ ช่วยรักษาวิถีชีวิตในแบบ อดีตไว้ ให้คงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม ถือเป็นการพัฒนาในพื้นที่ที่เกิดความเจริญด้านเทคโนโลยีความทันสมัยจากนิคมอุตสาหกรรม และพัฒนาให้เกิดความเจริญด้านการเกษตร ด้านความมั่นคงทางอาหาร เป็นการพัฒนาให้เกิดความเจริญทางสังคมและก่อให้เกิดความมั่นคงต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนควบคู่กันไป

7. ให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางด้านการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ และการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไปอย่างยั่งยืน

โดยภาครัฐควรมีการกำหนดเขตพื้นที่ของประชาชนที่เป็นที่อยู่อาศัย ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม และพื้นที่ของรัฐให้มีความชัดเจน แบ่งเขตการพัฒนาอย่างเป็นสัดส่วนรองรับการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมในอนาคต โดยให้ความสำคัญต่อการจัดสรรที่ดินโดยมีการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม ชาวบ้านทุกคนจะต้องมีที่ดินในการทำกิน และอยู่อาศัยเป็นปัจจัยพื้นฐาน ชาวบ้านที่ได้เข้ามาบุกเบิก แคว้นพัฒนาพื้นที่ในอดีต ทางรัฐควรทำการตรวจสอบตามความเป็นจริง และสนับสนุนให้ออกเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินแก่ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนและสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ ต่อไปจะได้ไม่ต้องเกิดความหวาดกลัวหรือต้องตกอยู่ในความเสี่ยงจากการถูกเวนคืนที่ดินในอนาคต

จากนั้นเมื่อจัดสรรที่ดินได้อย่างชัดเจนลงตัวแล้ว รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ควรสนับสนุนการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไปกับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในพื้นที่ โดยอาจจะมีการสนับสนุนให้ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร และพัฒนาต่อยอดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษในอนาคต โดยให้ความสำคัญที่การปลูกพืชผักอย่างไรจึงปลอดสารพิษทั้ง ๆ ที่มีพื้นที่ติดกับเขตอุตสาหกรรม ซึ่งสภาพพื้นที่ภายในตำบลป่าไร่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสภาพดินที่ดี มีแหล่งน้ำ มีความเหมาะสมแก่

การเพาะปลูกด้วยเช่นกัน ในการที่จะไม่ถึงเป้าหมายนั้น ภาครัฐควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนา
 ควรสนับสนุนด้านงบประมาณ สนับสนุนด้านความรู้แก่ชาวบ้าน เปิดให้มีการฝึกอบรม สร้างงาน
 สร้างอาชีพ ให้นักวิจัย หรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านด้านเกษตรอินทรีย์ และที่สำคัญ
 ภาครัฐออกโฉนดที่ดินทำกินให้ชาวบ้านที่มีสิทธิ์ให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อสามารถที่จะกำหนด
 วางแผนจัดทำผังเมืองได้อย่างถูกต้อง จะได้จัดแบ่งเขตการพัฒนาด้านการเกษตรกับการพัฒนาด้าน
 อุตสาหกรรมได้อย่างชัดเจน ว่าควรมีอาณาเขตขนาดไหน ต้องจัดทำกันชนกันสารพินอย่างไร
 มีระยะห่างกันเท่าไร ถ้ามีการวางแผน มีการเตรียมการที่ดี มีการสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ที่ครบ
 สมบูรณ์ ก็จะสามารส่งเสริมการพัฒนาด้านเกษตร และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมให้เติบโต
 ควบคู่กันไปได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ต้องสูญเสียวิถีชีวิต ไม่ต้องสูญเสียอาชีพที่สำคัญ
 มีความเป็นอยู่ที่มั่นคงมากยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีสิทธิ์เลือกที่จะประกอบอาชีพตามที่
 ตนเองต้องการ ไม่จำเป็นต้องเข้าไปทำงานในโรงงานเสมอไป ในด้านอุตสาหกรรม แรงงานที่เข้า
 มาประกอบอาชีพก็จะมีอาหารที่สะอาดไว้บริโภคอย่างเพียงพอ ปัจจัยด้านอาหารไม่ขาดแคลน
 ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลายลดลง และสามารถพัฒนาเพื่อใช้เป็นต้นแบบในภูมิภาคอื่นได้

8. การจัดทำผังเมืองให้ชัดเจน แบ่งพื้นที่เป็นเขตอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม และไม่
 ขยายแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีก

จากแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในจังหวัดสระแก้วตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ
 ให้เกิดการเติบโตด้านทางอุตสาหกรรม ให้ภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อช่วย
 ยกระดับความเจริญให้กับพื้นที่ชนบทในแถบชายแดน ทำให้รัฐต้องเลือกสรรพื้นที่ให้สะดวกต่อ
 การพัฒนา และจัดทำผังเมืองให้เกิดความเหมาะสมต่อการดำเนินงานในด้านอุตสาหกรรม จนอาจ
 มีการเข้าไปบุกรุกพื้นที่สาธารณะประโยชน์ หรือพื้นที่ทางการเกษตรที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ใช้
 ประกอบอาชีพ ซึ่งในหลายๆ พื้นที่ถือเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ และมีที่ดิน
 อีกเป็นจำนวนมากที่ถูกเวนคืนเพื่อไปใช้ในการพัฒนา จนเกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นมี
 ชาวบ้านหลายครอบครัวได้รับผลกระทบ และต้องเสียดินของตนไปบางส่วนเพื่อตอบสนอง
 ต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นการจัดทำผังเมือง และการแบ่งเขตที่ดินที่รัฐบาลได้กำหนด
 กับไม่มีสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนจนส่งผลกระทบให้เกิดความ
 เดือนร้อน ความอึดอัดใจต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เป็นอย่างมาก

ด้วยแนวทางการจัดทำผังเมืองที่เกิดได้เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานทางด้าน
 อุตสาหกรรมเป็นหลัก การวางแผนขาดความเข้าใจในสภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จึงเกิด
 ความไม่ชัดเจน และปะปนกันในการจัดแบ่งโซนพื้นที่ให้เป็นที่อยู่อาศัย ชุมชน เกษตรกรรม และ
 อุตสาหกรรม อาจทำให้มีการนำพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้เพื่อการอุตสาหกรรม จนเกิดผลกระทบต่อ

ชุมชนและสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจทวีความรุนแรงมากขึ้นนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งตามมา และมีแนวโน้มว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นจะมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนรุกล้ำเขตพื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน จนสภาพแวดล้อมอาจถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรมจนเกิดผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่จนการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมต้องสูญหายไป เกิดปัญหามลภาวะเป็นพิษ ขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม สภาพแวดล้อมถูกใช้ประโยชน์อย่างไม่คุ้มค่า และเกิดความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติในที่สุด ซึ่งผลจากการพัฒนาได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นวงกว้าง เกิดผลกระทบต่อสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมในหลาย ๆ มิติด้วยกัน

ดังนั้น การดำเนินงานจัดสรรพื้นที่ และจัดทำผังเมืองจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เปิดกว้างให้ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบหรือผู้เสียประโยชน์จากการพัฒนา ได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันหาข้อเสนอแนะหรือแนวทางการพัฒนาที่ไม่สร้างผลกระทบแก่ทุกฝ่าย จัดทำผังเมืองอย่างชัดเจนไม่ปะปนกันทั้งพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางการเกษตร แหล่งจำหน่ายสินค้า แนวกันชนมลพิษ และแหล่งอุตสาหกรรม โดยในส่วนการพัฒนาพื้นที่ทางอุตสาหกรรมควรวางแผนถึงการขยายตัวของอุตสาหกรรมในอนาคตให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเกิดการเชื่อมโยงต่อโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และห้ามไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือขยายตัวของแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีก ในส่วนของชุมชนท้องถิ่นควรร่วมกันจัดทำผังเมืองของแต่ละชุมชนแบ่งเขตการพัฒนา ซึ่งให้เห็นว่าต้องการให้พื้นที่ใดเป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ที่สาธารณะประโยชน์ เขตป่าอนุรักษ์ของชุมชน และพื้นที่ทางอุตสาหกรรม จากนั้นจึงนำแนวทางของแต่ละชุมชนมาประกอบร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปทางการพัฒนาและสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง พร้อมทั้งต้องอาศัยองค์ความรู้ทางทฤษฎี หลักวิชาการ มาปรับใช้ที่เหมาะสมในการวางแผน เพื่อกำหนดกรอบทิศทางในการจัดทำผังเมือง และบริหารการใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อย่างเป็นระเบียบ ถูกสุขลักษณะ และตอบโจทย์ทางการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม

ด้วยแนวทางการพัฒนาที่เกิดจากความร่วมกันกันของทุกฝ่ายในการทำข้อตกลงร่วมกันอย่างชัดเจน ถึงการจัดทำผังเมือง การจัดสรรพื้นที่ และได้ระบุถึงขอบเขตการพัฒนาที่แน่นอนจะไม่มีการขยายตัวรุกล้ำพื้นที่ของกันและกันอีก ย่อมส่งผลดีต่อการพัฒนา สามารถสร้างความมั่นใจให้กับภาคเอกชนให้กล้าเข้ามาลงทุนในพื้นที่ แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และช่วยให้ชาวบ้านเลิกวิตกกังวลว่าอาจถูกเวนคืนที่ดินไปก่อสร้างโรงงาน หรือลดความหวาดกลัวจากมลพิษของแหล่งอุตสาหกรรมจนต้องอพยพย้ายถิ่นฐานออกจากที่อยู่เดิม

9. รวมกลุ่มสร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร สร้างพลังทางสังคมในการต่อรองกับอำนาจรัฐ

การใช้อำนาจดำเนินการพัฒนาของภาครัฐที่ควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จทั้งงบประมาณ มาตรการทางกฎหมาย ทรัพยากร และควบคุมความเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ด้วยอำนาจที่มากเกิดไปประชาชนในพื้นที่จึงไม่อาจต่อต้านอำนาจของรัฐบาลได้ ไม่ว่าภาคประชาชนจะดำเนินการอย่างไรก็เหมือนจะไม่เกิดผล และเสียเปรียบต่อภาครัฐในทุก ๆ ขั้นตอน ประกอบกับประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดการวางแผนต่อรองในการเรียกร้องสิทธิความชอบธรรมในการครอบครองที่ดินจากอำนาจรัฐ

โดยมีแนวทางในการแก้ปัญหาคือการรวมกลุ่มของประชาชนชาวบ้านในพื้นที่เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชน ร่วมกันใช้ความคิด ช่วยกันวิเคราะห์สถานการณ์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และร่วมกันหาวิธีการแก้ปัญหา นอกเหนือจากชาวบ้านภายในพื้นที่เดียวกันแล้วยังต้องหาแนวร่วมจากแหล่งอื่น โดยอาศัยเครือข่ายภายนอกชุมชนที่เกิดปัญหา และมีการเคลื่อนไหวต่อสู้ในเรื่องเดียวกัน ระดมผู้คนเข้ามามีส่วนร่วม ในขบวนการ เกิดการร่วมตัวของกลุ่มคนที่ประสบปัญหาความเดือนร้อนในเรื่องเดียวกันจากในทุก ๆ พื้นที่ ทำให้มีพลังของประชาชนมากขึ้น พอที่จะผลักดันประเด็นของปัญหาให้เป็นที่รับรู้ของคนในสังคม เพื่อระดมความช่วยเหลือจากบุคคลที่มีความรู้ เช่น นักวิชาการ นักกฎหมาย นักวิจัย เป็นต้น เข้ามาศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ และเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้าน เปิดพื้นที่ของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจากทุก ๆ ภาคส่วนทางสังคม ก่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง มีการชุมนุมเรียกร้องความเป็นธรรมแบบสงบที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อสร้างอำนาจความชอบธรรมทางสังคม ต่อรองต่ออำนาจรัฐ ให้รัฐพิจารณา ทบทวนถึงแผนการดำเนินงานชิ้นใหม่ หาแนวทางพัฒนาที่ประชาชนพอใจ เป็นที่ยอมรับของประชาชน เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย และส่งผลเสียแก่ชุมชนให้น้อยที่สุด

การรวมกลุ่มของประชาชนสร้างให้เกิดเครือข่ายชุมชน และผลักดันให้เกิดการร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ที่สามารถต่อรองกับอำนาจรัฐจึงถือเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ทำให้กลุ่มชาวบ้านผู้ด้อยอำนาจที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐ ถูกปิดกั้นสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ในอดีตเคยเป็นของตนเอง ได้มีโอกาสเรียกร้องสิทธิความชอบธรรม และสามารถปกป้องผลประโยชน์ในการครอบครองทรัพยากรของตนได้มากขึ้น ทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัว ช่วยให้ประชาชนเกิดความสนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการพัฒนา และความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจ และใช้สิทธิของตนเอง เสนอความคิดเห็น วิพากษ์ วิวิจารณ์ พுகุญชถกเถียง เข้าร่วมทำ

ประชาพิจารณ์ และให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการที่จะเสนอแนวทางการพัฒนา
ร่วมกัน เพื่อให้เกิดข้อสรุปทางการพัฒนาที่ลงตัว ลดปัญหาความขัดแย้ง และ ทุก ๆ ฝ่ายได้รับ
ผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม และเท่าเทียม

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 4 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัด

สระแก้ว: กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562 มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว
3. เพื่อหาข้อเสนอแนะ หรือแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว เนื่องจากจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ในการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในระยะแรก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้มีความพยายามเร่งพัฒนาพื้นที่ และเตรียมความพร้อมสนับสนุนกับการดำเนินงานของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงส่งผลก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามมา ได้แก่

1. ความพยายามในการจัดสรรที่ดินและจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ รัฐบาลได้มีความพยายามในการดำเนินงาน วางแผนจัดทำผังเมืองภายในพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้ทั้ง 4 ตำบล เพื่อใช้เป็นพื้นที่สนับสนุนงานด้านอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ จากนั้นจึงได้จัดหาพื้นที่เหมาะสมสร้างนิคมอุตสาหกรรมเพื่อเป็นฐานในการผลิต และได้ก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษในตำบลป่าไร่ ผลจากความพยายามในการพัฒนาทำ

ให้เศรษฐกิจในชุมชนเติบโตขึ้น แต่ก็ส่งผลกระทบต่อและสร้างปัญหาให้กับชุมชนด้วยเช่นกัน จาก การเวนคืนที่ดินไปก่อสร้างโรงงาน ทำให้สูญเสียที่ดินสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านเคยเข้าไป ประกอบอาชีพ เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งสร้างรายได้ของชุมชน และในอนาคตอาจส่งผลให้ เกิดความเปลี่ยนแปลงจนวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตต้องสูญหายไป

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

ทางรัฐบาลได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ในหลาย ๆ พื้นที่ ทั้งในด้านคมนาคมให้มีการพัฒนา ซ่อมแซมถนนให้ได้มาตรฐาน ขยายขนาด เส้นทางจราจร และตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสายเพื่อให้การเดินทางสะดวกมากยิ่งขึ้น ในด้าน จุดผ่านแดนได้มีการก่อสร้างด้านศุลกากร และปรับปรุงในดีขึ้น ในด้านไฟฟ้าได้สร้างสถานีไฟฟ้า เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวอุตสาหกรรมในอนาคต ในด้านประปา ได้มีการปรับปรุงกำลังการผลิตน้ำให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ในระยะยาว และในด้านบริการโทรศัพท์ ได้มีพัฒนา โครงข่ายเพื่อรองรับการใช้บริการในพื้นที่ตามแนวชายแดนได้อย่างทั่วถึง ทำให้ชาวบ้านมีระบบ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการได้ที่มาตรฐาน มีถนน ไฟฟ้า ประปา และการติดต่อสื่อสารได้ ใช้กันอย่างทั่วถึง แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมตามมาจากการก่อสร้าง เกิดฝุ่นละอองใน อากาศ น้ำที่ชาวบ้านในอุปโภคบริโภคมีสีขุ่นขึ้น ก่อให้เกิดความสกปรกและปัญหาสุขภาพของ คนในพื้นที่ และอาจส่งผลให้ในอนาคตเกิดปัญหาเรื่องการจราจรแออัด ปัญหาเรื่องอุบัติเหตุ ปัญหาทางสังคม และปัญหามลพิษตามมา

3. การเข้ามาของกลุ่มทุน

ด้วยแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษได้มุ่งพัฒนาพื้นที่ให้ รองรับกับงานทางด้านอุตสาหกรรม รัฐบาลจึงได้จัดหาพื้นที่ วางแผน และพัฒนาให้เกิดความ เหมาะสมต่อการลงทุน พร้อมทั้งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ให้มีศักยภาพมากขึ้น ทั้งไฟฟ้า ประปา เส้นทางคมนาคมขนส่ง และจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (OSS) ไว้บริการและให้ คำปรึกษาแก่นักลงทุนที่สนใจ นอกจากนี้รัฐบาลยังให้การสนับสนุนในเรื่องสิทธิประโยชน์ทาง ภาษี ออกมาตรการส่งเสริมการลงทุนโดยบีโอไอ และมาตรการของกรมสรรพากร ที่สนับสนุน ทั้งนักลงทุนรายใหญ่ และ SMEs ทั้งไทยและต่างประเทศ ให้ลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจ พิเศษ รวมถึงกระตุ้นให้เกิดการลงทุนต่อเนื่องของไทยในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเริ่มมีนักลงทุนให้ ความสนใจ และต้องการเข้าพื้นที่เพื่อเข้ามาลงทุนแล้วหลายรายด้วยกัน ซึ่งถ้านโยบายเขต เศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว สามารถดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาร่วมลงทุนในพื้นที่ตาม เป้าหมายที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ก็จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระจายความ เจริญสู่ท้องถิ่น ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

แต่การเข้ามาของกลุ่มทุนก็อาจสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นตามมาในอนาคต จากการเข้ามาของกลุ่มทุนในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการบุกรุกต่อสภาพเศรษฐกิจภายในชุมชน การดำเนินกิจการทางธุรกิจต้องเปลี่ยนแปลงไป เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้น อาจส่งผลให้ธุรกิจของชุมชนที่เคยมีมาในอดีตต้องปิดตัวลง หรือสูญหายไป สภาพเศรษฐกิจในชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงไป กระทบต่อการหารายได้ของชาวบ้านในพื้นที่ เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหานี้สิน และปัญหาทางสังคมในด้านอื่น ๆ ตามมา

4. การเข้ามาของแรงงานต่างด้าว

ด้วยนโยบายการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ทำให้มีความต้องการแรงงานจำนวนมากให้เข้ามาทำงานในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม แรงงานต่างด้าวจึงเป็นอีกทางเลือกเพื่อให้เข้ามาทำงาน เนื่องจากแรงงานต่างด้าวที่เข้ามามีค่าแรงที่ถูกกว่าแรงงานภายในประเทศ และงานในบ้างอย่างคนไทยไม่ยอมทำจึงจำเป็นต้องหาแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำแทน แรงงานต่างด้าวจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อใช้ทดแทนงานบ้างในประเทศ ด้วยเหตุนี้เองทางรัฐบาลจึงได้ดำเนินการเพื่อจัดระบบการจ้างงานของแรงงานต่างด้าวให้มีความเป็นระเบียบ และถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีมติจากคณะรัฐมนตรี เห็นชอบการจัดระบบการจ้างคนต่างด้าว ที่เข้ามาทำงานในลักษณะแบบเช่ามา - เย็นกลับ หรือตามฤดูกาล ตามมาตรา 14 แห่ง พ.ร.บ. พร้อมทั้งอนุมัติให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (OSS) ด้านแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาการค้า การลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ แต่การเข้ามาของแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมากก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบและปัญหาทางสังคมตามมา ทั้งจากความแออัด เกิดความวุ่นวาย และไม่เป็นระเบียบทางสังคม แรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในพื้นที่ทั้งที่เป็นแรงงานต่างด้าว หรืออาจเป็นคนจากพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาเมื่อมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้ขาดการควบคุมดูแลเรื่องความปลอดภัยของประชาชนนำไปสู่ความไม่สงบสุข และความเดือดร้อนต่อชีวิต และทรัพย์สิน ให้กับชุมชนอาจส่งผลให้เกิดปัญหาอาชญากรรม การลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ การลักลอบขนส่งสินค้าที่ผิดกฎหมาย และยาเสพติด เป็นต้น

5. ความเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

ด้วยศักยภาพ และปัจจัยที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่พื้นที่ทางเศรษฐกิจของจังหวัดสระแก้ว รัฐบาลจึงได้กำหนดให้จังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พร้อมทั้งผลักดันให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญในภาคตะวันออกของไทย จึงทำให้รัฐบาลได้ให้ความสนใจ วางแผน รับผิดชอบ และเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาของจังหวัดสระแก้วให้มุ่งไปในทิศทางการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง จนทำให้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษเกิดความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยทางรัฐบาลได้

มีการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความพร้อมต่อการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรม จนมีกลุ่มทุนเริ่มสนใจเข้ามาลงทุนแล้วเป็นจำนวนมาก โดยมีมูลค่าการลงทุนในพื้นที่รวม 1,315.6 ล้านบาท และคาดการณ์ว่าเมื่อพัฒนาโครงการเสร็จแล้วจะมีผู้ประกอบการมาลงทุนก่อให้เกิดการจ้างงานประมาณ 1,500 ตำแหน่งงาน ภายในระยะเวลา 10 ปีหลังเปิดดำเนินงาน โดยมีค่าจ้างเฉลี่ย 150,000 บาท/คน/ปี และเมื่อมีการประกอบกิจการเพิ่มขึ้นจะมีความต้องการวัตถุดิบในท้องถิ่นทั้งจากภาคเกษตรและภาคอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้มีมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.033 เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของเกษตรกรในท้องถิ่น การพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นตามมา (4 จังหวัดเขตศก.พิเศษ เฟสแรกกร่อย มุกดาหารเปิดรอบ 3 ทรายแดงเชื่อม กัมพูชาดึงลงทุน, 2561)

6. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

ในอดีตสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั้ง 4 ตำบล ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอเพียง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำไร่ ทำสวน ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง เป็นต้น และประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าเป็นอาชีพเสริม ผลผลิตที่ได้จะใช้บริโภคในครอบครัว หากมีจำนวนมากก็จะแบ่งขาย บางครั้งก็ใช้แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าชนิดอื่น ส่วนการหาของป่า หาพืชผัก หรือหาสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู หอย เป็นเพียงการหาจับเพื่อมาประกอบอาหารในครัวเรือน และแบ่งปันในเครือญาติเท่านั้น แต่ถ้าหากจับได้จำนวนมากก็จะแบ่งขาย แลกเปลี่ยนภายในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมชนบท ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก การดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่เป็นแบบพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกับธรรมชาติ แต่ด้วยผลจากการดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้รัฐบาลมีอำนาจเข้ามาควบคุม และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดภายในท้องถิ่น โดยเฉพาะการเข้ามาควบคุมที่ดิน รัฐได้เวนคืนที่ดินเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปก่อสร้างโครงการต่าง ๆ ซึ่งเคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ เป็นแหล่งสร้างรายได้ และเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน รูปแบบการใช้ประโยชน์ในที่ดินต้องเปลี่ยนแปลงไปจนไม่อาจทำประโยชน์ให้กับชาวบ้านในชุมชนได้อีก นอกจากนั้นการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานได้ส่งผลให้เกิดฝุ่นละออง ขยะมูลฝอย และความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสุขภาพ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก

7. วิถีชีวิตของคนในพื้นที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา

ด้วยแนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐมุ่งพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้กลายเป็นพื้นที่ทางอุตสาหกรรม เปลี่ยนพื้นที่ทางการเกษตรให้กลายเป็นโรงงาน ทำให้ที่ดินเป็นจำนวนมากต้องถูกเวนคืนไป เพื่อใช้ในการพัฒนา และมีแนวโน้มว่าในอนาคตเศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้วเกิดการขยายพื้นที่ก่อสร้างมากขึ้นตามมา อาจส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินจนไม่สามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้อีก ต้องเปลี่ยนอาชีพไปทำงานในโรงงาน นอกจากนั้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมยังส่งผลให้แรงงานต่างถิ่นย้ายเข้ามาพักอาศัยในชุมชนมากขึ้น เมื่อความหนาแน่นของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตภายในชุมชนที่จากเดิมเป็นสังคมชนบทช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สมถะ เปลี่ยนมาเป็นสังคมที่เป็นสังคมคนเมือง และด้วยรูปแบบวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในเมื่อเวลาผ่านไปก็อาจส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม จากการของการเติบโตของอุตสาหกรรม ส่งผลให้กลุ่มนายทุนที่ได้เข้ามาประกอบการได้รับผลกำไร เกิดความร่ำรวยมากขึ้น แต่ชาวบ้านที่ได้ในพื้นที่กลับต้องสูญเสียที่ดินทำกิน แหล่งรายได้จากการประกอบอาชีพก็ลดลง เมื่อนานวันช่องว่างทางรายได้แตกต่างกันมากขึ้น ผลตอบแทนกระจุกตัวแก่เฉพาะคนบางกลุ่ม การกระจายรายได้ขาดความสมดุล ก็นำไปสู่ปัญหาความยากจน และปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา

8. ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่าซึ่งความอ่อนแอของเศรษฐกิจในชุมชน จนนำไปสู่ปัญหาและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ด้วยวิถีชีวิตของสังคมชนบทที่อยู่อาศัย ทำกินหาเลี้ยงชีพแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ป่าไม้ ผืนดิน และแหล่งน้ำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เป็นแหล่งอาหาร และเป็นแหล่งสร้างรายได้หาเลี้ยงครอบครัว ชาวบ้านในท้องถิ่นจึงดูแลรักษาธรรมชาติให้คงอยู่สืบต่อไป แต่ด้วยการพัฒนาที่เกิดขึ้นทางรัฐบาลได้เข้ามาควบคุม และใช้อำนาจบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเบ็ดเสร็จโดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ถ้าต่อไปในอนาคตเมื่อเขตนิคมอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น มีแรงงานเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นอาจถูกใช้อย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า ขาดการบริหารจัดการ และอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ อาจทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายหมดไป จนส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนและสังคมท้องถิ่นต้องอ่อนแอ นำไปสู่ปัญหา และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตามมา

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว โดยปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวมีตัวแสดงที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลากหลายกลุ่ม ขณะเดียวกันก็มีปัจจัย และรูปแบบความขัดแย้งในหลายมิติ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง

1.1 รัฐและกลไกรัฐ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) มีหน้าที่ส่งเสริมการลงทุน ทั้งในด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ด้านการบริการสนับสนุนธุรกิจ อำนวยความสะดวกด้านการลงทุน และกำหนดสิทธิประโยชน์สำหรับกิจการที่ลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรมสรรพากร มีหน้าที่ดูแล จัดเก็บ บริหารจัดการ รายได้ที่เกิดขึ้นจากเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเป็นรายได้ให้รัฐบาลนำมาใช้พัฒนาประเทศ

กรมศุลกากร มีหน้าที่ ดูแลเก็บภาษีอากรขาเข้าและขาออกเพื่อเป็นรายได้ของรัฐ พร้อมพัฒนาส่งเสริมด้านการค้าภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษของไทยให้มีศักยภาพ ในการแข่งขันกับตลาดการค้าของโลก

กรมการจัดหางาน มีหน้าที่ส่งเสริมการมีงานทำ และคุ้มครองคนหางานภายในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นศูนย์กลางข้อมูลตลาดแรงงาน รวมทั้งพัฒนาและส่งเสริมระบบการบริหารด้านการส่งเสริมการมี งานทำ

ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย มีหน้าที่ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งการส่งออก การนำเข้า และการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้มีหน้าที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือขยายขอบเขตของการพัฒนา รับผิดชอบในการพัฒนา และจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมโดยจัดพื้นที่สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมให้เข้าไปอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบและมีระเบียบ และเป็นกลไกของรัฐบาลในการกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคทั่ว

กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ และการส่งเสริมและพัฒนาการเมืองการปกครอง โดยได้มีการออกประกาศ เรื่อง การยกเว้นข้อห้ามมิให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการเฉพาะสำหรับคนต่างด้าวสัญชาติเมียนมา ลาว และกัมพูชา

กระทรวงแรงงาน หน้าที่ของกรมแรงงานภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะเป็นการดูแลกฎหมายของแรงงานทั้งคนไทยและแรงงานต่างด้าว พร้อมจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงานในพื้นที่ และฝึกอบรมฝีมือแรงงาน

สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง มีหน้าที่ในการดูแล ตรวจสอบบุคคล และยานพาหนะที่เดินทางเข้ามาใน และออกไปนอกราชอาณาจักร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในเขตเศรษฐกิจพิเศษสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจึงได้

กระทรวงการต่างประเทศ มีหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานการดำเนินงานของสถาบันระหว่างประเทศว่าด้วยการค้า และการพัฒนา จึงดูแลในเรื่องการเจรจาแก้ไขความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

กระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกัน ควบคุม และรักษาโรคภัย การฟื้นฟูสมรรถภาพของประชาชน กระทรวงสาธารณสุขจึงได้มีการกำหนดเงื่อนไขให้แรงงานต่างด้าวทุกรายต้องตรวจสอบสุขภาพอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยสถานบริการของรัฐ และต้องมีประกันสุขภาพในช่วงระยะเวลาไม่น้อยกว่าระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงานอยู่ในประเทศไทย

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร ได้มีหน้าที่เกี่ยวกับการเสนอแนะนโยบาย และจัดทำแผนหลัก แผนแม่บท และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการขนส่งและจราจร ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมในระบบการขนส่ง

กรมโยธาธิการและผังเมือง มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านการผังเมืองระดับต่าง ๆ การโยธา การออกแบบการก่อสร้าง และการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ดำเนินการและสนับสนุนองค์ประกอบโครงสร้างท้องถิ่นในด้านการพัฒนาเมือง พื้นที่ และชนบท

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสงวนอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และดูแลหน่วยงานราชการอื่น ตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่

กระทรวงพาณิชย์ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการค้า ธุรกิจบริการ ทรัพย์สินทางปัญญา และราชการอื่น ๆ ตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์ หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงพาณิชย์

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยดำเนินงานเพื่อประสานนโยบายภาครัฐกับเอกชน ส่งเสริมและพัฒนาการประกอบอุตสาหกรรม ได้มีบทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นตัวแทนของภาคธุรกิจเอกชนไทยในการประสานงานกับภาครัฐบาล โดยทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะแก่สมาชิกเกี่ยวกับ

เศรษฐกิจ การค้า การบริการ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการเงิน พร้อมทั้งให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเศรษฐกิจแก่รัฐบาล

กรมธนารักษ์ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดำเนินการเกี่ยวกับการปกครอง การดูแล จัดหาให้เช่าพื้นที่ การบำรุงรักษา และการพัฒนาศักยภาพที่ราชพัสดุ ดำเนินการเกี่ยวกับการใช้ที่ราชพัสดุ รวมทั้งการจัดหาประโยชน์ และทำนิติกรรมที่เกี่ยวข้องกับที่ราชพัสดุ ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินราคาอสังหาริมทรัพย์ และทรัพย์สินอื่นตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทภาครัฐนั้นจะเป็นการเตรียมความพร้อมในพื้นที่ และกำหนดรูปแบบ การพัฒนาที่เหมาะสม ภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมาย และอำนวยความสะดวกการลงทุนของภาคเอกชนในพื้นที่ชายแดน จากนั้น กนพ. จึงเข้ามาดูแล ได้เปิดโอกาสให้จังหวัดเป็นผู้จัดทำข้อเสนอการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยกิจกรรมที่ต้องการพัฒนาในพื้นที่คือ โครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการได้รับการพัฒนา และสิทธิประโยชน์ด้านการลงทุนที่ต้องการได้รับการสนับสนุน

1.2 กลุ่มทุน

กลุ่มทุนที่ได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว สามารถแบ่งได้เป็น

2 กลุ่มคือ

1.2.1 กลุ่มนายทุนชาติ คือ กลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่มีความสนใจเข้ามาลงทุนในพื้นที่ ซึ่งทางรัฐบาลได้ให้สิทธิประโยชน์ ปรับกฎระเบียบ โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อสนับสนุนให้เกิดการลงทุนในด้านต่าง ๆ

1.2.2 กลุ่มนายทุนและนักธุรกิจเก็งกำไร คือ กลุ่มนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดิน ทั้งจากสิทธิครอบครองที่ดินจากชาวบ้าน หรือที่มีเอกสารสิทธิ์ โดยส่วนมากเป็นกลุ่มนายทุนขนาดเล็ก เข้ามาซื้อที่ดินไว้ เพื่อเก็งกำไรแล้วก็ขายต่อให้บุคคลอื่นในพื้นที่ หรือเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น ร้านอาหาร บ้านพักอาศัย เป็นต้น

1.3 ภาคประชาชน

ในส่วนของบทบาทของภาคประชาชนจะมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินของ ภาครัฐบาลเป็นหลัก เมื่อรัฐบาลได้กำหนดนโยบายลงมา หน่วยงานท้องถิ่นจะนำนโยบาย ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับทราบ ชาวบ้านจะดำเนินงานตามนโยบายที่รัฐได้กำหนดไว้ ใน ส่วนของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษก็เช่นเดียวกัน รัฐได้ประชาสัมพันธ์ถึงการดำเนินงาน และการพัฒนาให้ชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายให้ได้ทราบ จากการจัดประชุม ประจำเดือนในหมู่บ้าน กิจกรรมหมู่บ้าน กิจกรรมผู้ใหญ่บ้านสัญจร การฝึกอบรมให้ความรู้จาก

หน่วยงานรัฐ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารถึงการพัฒนาที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่เข้าใจถึงผลดี ผลเสียที่ตามมา และการดำเนินงานของภาครัฐมากนัก

2. ปัจจัยและรูปแบบของความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน

จากการดำเนินงานของภาครัฐในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นได้กำหนดให้พื้นที่ 4 ตำบล 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ พบว่าปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินมีความใกล้เคียงกัน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วไปในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจากการจัดทำผังเมืองของภาครัฐ แต่จะมีตำบลป่าไร่ที่ทางรัฐบาลได้กำหนดให้เป็นพื้นที่ที่มีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) พร้อมทั้งมีการสร้างถนน และด่านศุลกากรขึ้น จึงเกิดความขัดแย้งในเรื่องที่ดินมากกว่าทั้ง 3 ตำบลที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเด็นความขัดแย้งเรื่องที่ดินออกเป็น 3 หัวข้อคือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเรื่องที่ดิน ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดทำผังเมืองและการแบ่งเขตที่ดิน และความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมในตำบลป่าไร่

2.1 ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเรื่องที่ดิน

2.1.1 การบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐ ด้วยการบังคับใช้อำนาจทางกฎหมายในมาตรา 44 เข้าควบคุมและจัดหาพื้นที่ก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และสนับสนุนปัจจัยในด้านต่าง ๆ โดยไม่สนใจความคิดเห็นของประชาชน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกอึดอัดต่อการควบคุมของรัฐที่มากเกินไป เสมือนเสียสิทธิ์ในที่ดินที่ตนเองครอบครองอยู่ไป

2.1.2 กระบวนการดำเนินงานของภาครัฐ เนื่องจากกระบวนการดำเนินงานของรัฐบาลตั้งแต่ในอดีตที่ไม่ได้มีการตรวจสอบให้แน่ชัดจึงได้ประกาศพื้นที่คุ้มครองป่าทับซ้อนกับที่อยู่อาศัย และที่ทำกินของชาวบ้านที่ได้เข้ามาอยู่ก่อนที่จะมีการออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้บุกรุกทำลายป่า จนมาถึงปัจจุบันที่มีการประกาศใช้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้รัฐเข้ามาควบคุมพื้นที่เป็นจำนวนมาก ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ ในกรณีนี้ที่เห็นได้ชัดเจนคือเรื่องที่ดิน จนเกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ และสร้างความขัดแย้งให้กับประชาชนในพื้นที่ตามมา

2.1.3 การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงแต่เพียงความเจริญที่เกิดขึ้น แต่ไม่ได้เข้าใจถึงผลเสียที่ตามมา และเมื่อเกิดการพัฒนาขึ้นมีชาวบ้านเป็นจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบ เสียประโยชน์จึงลุกขึ้นต่อต้าน ถัดค้าน การเข้ามาใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ นำไปสู่ความขัดแย้งที่ตามมา

2.1.4 ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีชาวบ้านเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของตนเองเนื่องจาก ขาดความรู้ ความเข้าใจทางกฎหมาย ความยากจน และความยากลำบากในการเดินทาง จนรัฐบาลมีการประกาศเขตป่าสงวน ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้บุกรุกป่า ทั้ง ๆ ที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยเป็นเวลานานแล้ว

2.1.5 ความล่าช้า และไม่ชัดเจนในการดำเนินการแก้ปัญหาตามนโยบายของรัฐบาลจากระบบราชการในการแก้ไขปัญหาตามนโยบายของภาครัฐนั้นมีความล่าช้า และหลายขั้นตอนมาก จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา และบางครั้งก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตลอดจนเมื่อแก้ไขปัญหาไม่ได้ภาครัฐก็ไม่ได้สื่อสาร หรือแจ้งข้อมูลให้ประชาชนได้รับรู้อย่างชัดเจน ในกรณีของตำบลป่าไร่ชาวบ้านต้องรอก่อมาเป็นเวลา 30 ปี ให้รัฐบาลออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินให้ แต่ผลสุดท้ายก็ยังไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด ด้วยความล่าช้าของระบบราชการทำให้การแก้ไขปัญหามีความยืดเยื้อมาโดยตลอด

2.1.6 ความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินที่ส่งผลให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียผลประโยชน์ ด้วยแนวทางการพัฒนา และจัดการทรัพยากรที่ดินที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางด้านผลประโยชน์ ภาครัฐมีอำนาจเข้ามาควบคุมพื้นที่ทั้งหมด แต่ภาคประชาชนกลับไม่มีอำนาจต่อต้านการทำงานของรัฐได้เลย เหมือนถูกเอาเปรียบอยู่ฝ่ายเดียวมาโดยตลอด เป็นกลุ่มที่ต้องเสียประโยชน์ และอยู่ในฐานะที่ต้องเป็นผู้เสียสละในทุก ๆ กรณีเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม จึงเกิดการร่วมตัวเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมต่ออำนาจรัฐ

2.2 ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดทำผังเมืองและการแบ่งเขตที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

จากการใช้อำนาจทางกฎหมายตามเงื่อนไขการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้ว รัฐจึงมีสิทธิ์ใช้อำนาจเข้ามาควบคุม และบริหารจัดการพื้นที่ทั้งหมด เปลี่ยนแปลงพื้นที่จากป่าไม้ถาวร ป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ ไปเป็นพื้นที่ราชพัสดุ พร้อมจัดสรรพื้นที่แบ่งเป็นเขตที่ดินต่าง ๆ ตามประโยชน์ของการใช้งาน ทำให้พื้นที่ของทั้ง 4 ตำบลที่ถูกกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วอยู่ในการควบคุมของรัฐ การใช้ประโยชน์ในที่ดินทั้งหมดกลายเป็นสนับสนุนงานทางด้านอุตสาหกรรม พื้นที่ของชาวบ้านในหลาย ๆ พื้นที่ถูกเปลี่ยนแปลงประโยชน์ในการใช้งานไป ต่อมาในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559 ได้มีประกาศจากกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ด้วยผลจากการดำเนินงานของรัฐได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่อย่างชัดเจน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกอึดอัดกับการควบคุมของรัฐบาลเนื่องจากเป็นที่ดินของตนเอง ได้อยู่อาศัยครอบครองทำกินมานานแล้ว แต่ชาวบ้านโดยส่วนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์

ที่ดินนั้น รัฐจึงใช้ความชอบธรรมในสิทธิตามกฎหมายแสดงความเป็นเจ้าของเหนือที่ดิน และอ้างประโยชน์แห่งชาติเพื่อเข้าถึงที่ดิน จนนำไปสู่ความขัดแย้งบนที่ดินระหว่างรัฐกับชาวบ้าน แม้รัฐจะไม่ได้เข้าไปจับไล่ หรือเวนคืนพื้นที่จากชาวบ้านโดยตรง แต่รัฐก็ทำเปรียบเสมือนบุกรุกเข้าไปในที่ดินของชาวบ้าน และอ้างความชอบธรรมทางกฎหมายพยายามกีดกัน หรือพรากสิทธิการถือครองที่ดินไปจากชาวบ้านด้วยเช่นกัน

จนในวันที่ 6 กันยายน 2559 ที่สำนักงานเทศบาลตำบลป่าไร่ ได้มีผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ใน 4 ตำบล ประกอบด้วย ต.ป่าไร่ ต.ท่าข้าม ต.บ้านด่าน อ.อรัญประเทศ และ ต.ผักขะ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว กว่า 300 คน ได้เดินทางมาร่วมกันลงชื่อเพื่อเรียกร้องให้ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและ หน.คสช. ใช้มาตรา 44 ยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการห้ามก่อสร้างอาคาร ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว และเพิกถอนเขตป่าสงวนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว พร้อมทั้งให้ออกโฉนดที่ดินให้กับราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว

ต่อมาเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2561 ที่วัดป่าไร่ ต.ป่าไร่ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ชาวสระแก้ว 2 อำเภอ ได้ยื่นหนังสือคัดค้านการแบ่งโซนนิ่งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ขอให้เพิกถอนโซนนิ่งเดิม และให้เปลี่ยนเป็นเขตสีแดงเหมือนกันทั้ง 3 ตำบล เนื่องจากเป็นการลดรอนสิทธิกระบวนวิถีชีวิตคนท้องถิ่นอย่างรุนแรง โดยมีนายณรงค์ นครจินดา รองผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว เดินทางมาเป็นประธานร่วมเสวนาปัญหาของชาวบ้าน และมี นายสวิต สุริยกุล ณ อยุธยา นายอำเภอ อรัญประเทศ นายสุรศักดิ์ รัตนธรรม อดีตนายกเทศมนตรีตำบลป่าไร่ ตัวแทนชาวบ้าน นายพัฒนา รัตนธรรม นายก อบต. ท่าข้าม ทหาร ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ท้องถิ่นเข้าร่วมจำนวนมาก

2.3 ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานในตำบลป่าไร่

จากสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในตำบลป่าไร่ที่ได้อพยพ ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัย ก่อตั้งชุมชนมานาน มีการแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้ พัฒนาที่ดินให้เหมาะแก่การทำกิน ทั้งปลูกข้าว ปลูกผัก ทำสวนเลี้ยงสัตว์ หางของป่า ดำรงชีวิตที่พึ่งพาและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล ฝืนดิน ฝืนป่า แหล่งน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งสร้างรายได้หาเลี้ยงครอบครัว เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นมรดกให้แก่ลูกหลาน นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ต้องผ่านความยากลำบากจากปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม และภัยสงครามที่เกิดในอดีต จึงทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับพื้นแผ่นดินเกิด ต้องดูแล และปกป้องที่ดินของตนเองไว้

แต่ด้วยการกำหนดนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นมาในพื้นที่สระแก้ว รัฐได้กำหนดให้ตำบลป่าไร่เป็นพื้นที่ในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ จัดสรรที่ดิน

เพื่อให้ตำบลป่าไร่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร (อุตสาหกรรมสีเขียว) เพื่อการส่งออกระหว่างประเทศ ได้จัดสรรพื้นที่สร้างบ้านพักอาศัยรองรับแรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ด้วยแผนการพัฒนาเพื่อให้ตำบลป่าไร่สนับสนุนการดำเนินกิจการของนิคมอุตสาหกรรมแบบครบวงจร รัฐจึงจำเป็นต้องใช้ที่ดินเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งต้องจัดทำผังเมือง และบริหารจัดการที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด จึงเลือกดำเนินการ ทั้งเขตป่าสงวน และป่าเสื่อมโทรมที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ได้เข้ามาเวนคืนพื้นที่ ควบคุม และบริหารจัดการอย่างเบ็ดเสร็จด้วยมาตรา 44 ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น ที่ดิน น้ำ ป่า กลายเป็นของรัฐทั้งหมด เพื่อให้การพัฒนาดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็ว ผลจากการพัฒนาได้สร้างแรงกดดันต่อพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่การเกษตร โดยครอบคลุมพื้นที่ของในตำบลป่าไร่เป็นจำนวนมาก คือ แปลงที่ 1 แปลง 525-3-00 ไร่ เพื่อก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ และพื้นที่แปลงที่ 2 แปลง 660-2-23 ไร่ กำหนดเป็นพื้นที่ในการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ในอดีตที่ดินบริเวณดังกล่าวเคยเป็นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านได้เข้าไปหาของป่า เลี้ยงสัตว์ หาพืชผักมาขาย และทำกินกันในครอบครัว โดยวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ที่คนกับธรรมชาติอยู่อย่างพึ่งอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของคนในท้องถิ่นถูกทำลายไป ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินสาธารณะประโยชน์ วิถีชีวิตที่คนกับธรรมชาติดำรงอยู่และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเปลี่ยนแปลงไป สภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงถูกรัฐบาลควบคุมบริหารจัดการจนหมด ชาวบ้านก็ไม่อาจเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อีก และเสี่ยงต่อการถูกเวนคืนที่ดินไปในอนาคต

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม และถูกเอาเปรียบ การพัฒนาที่เกิดขึ้นชาวบ้านเหมือนไม่สำคัญ ไม่ได้รับประโยชน์ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา แถมยังอาจต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินของตนเองไปอีก ขาดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต เลยอดการให้รัฐให้ความสำคัญกับชาวบ้านในพื้นที่ด้วย ถ้าในอนาคตเกิดการพัฒนา และเวนคืนที่ดินขึ้นอีกอาจกระทบความเป็นอยู่และความมั่นคงในชีวิตของชาวบ้านด้วยเช่นกัน จึงได้ร่วมตัวกันออกมาร้องเรียนต่อทางรัฐบาล ในวันที่ 27 มกราคม 2560 ที่ศาลากลางจังหวัดสระแก้ว โดยผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง และชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่ง ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว ให้มีการออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนอย่างถูกต้อง เนื่องจากประชาชนได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน มานานกว่า 60 ปีแล้ว พร้อมให้มีการยกเลิกประกาศข้อบังคับเกี่ยวกับการก่อสร้าง ดัดแปลง และการใช้ประโยชน์จากอาคาร เนื่องจากเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น ประชาชนไม่ได้รับประโยชน์ใด ๆ เลย

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางแก้ไขปัญหา

1. การสร้างความเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาในพื้นที่ให้ประชาชนเข้าใจอย่างชัดเจน จากการพัฒนาที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดผลกระทบในหลาย ๆ ด้านตามมา ทางรัฐบาลจึงควรหาวิธีทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ และนักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว อย่างเป็นระบบ ครบถ้วนและรอบด้านแก่ชุมชน ถือว่าเป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจอันดีต่อการพัฒนา ระหว่างเจ้าหน้าที่ของภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ และสร้างการยอมรับจากชุมชนได้ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถช่วยลดคลดปัญหา และลดระดับความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาลงได้
2. การประชาสัมพันธ์ที่ละเอียด ถูกต้อง ชัดเจน และทั่วถึงประชาชน ทางรัฐบาลควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี ดำเนินการอย่างจริงจัง สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ข้อมูลแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน เข้าใจง่าย ไม่ปิดบัง ตลอดจนแจ้งถึงผลดี ผลเสียของการดำเนินโครงการให้ชาวบ้านได้รับทราบอย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้สอบถาม แสดงความคิดเห็น จะสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการดำเนินโครงการนั้นได้
3. รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการพัฒนา การเปิดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น จะช่วยให้แนวทางในการพัฒนาที่เกิดขึ้นการพิจารณาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทในแต่ละพื้นที่เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจากการพัฒนาตามมา โดยยึดหลักป้องกันไม่ให้เกิดปัญหามากกว่าสร้างปัญหา เพราะเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นแล้ว ต้องมาตามแก้ไขย่อมเกิดความยุ่งยาก บานปลาย และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก
4. รวมกลุ่มสร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร สร้างพลังทางสังคมในการต่อรองกับอำนาจรัฐ ในการร่วมกลุ่มสร้างเครือข่ายชุมชนให้เกิดขึ้นนั้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีอำนาจต่อรองกับภาครัฐได้มากขึ้น เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น วิพากษ์ วิวิจารณ์ พูดยุทธถกเถียง เข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ และให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการที่จะเสนอแนวทางการพัฒนาร่วมกัน เพื่อให้เกิดข้อสรุปทางการพัฒนาที่ลดตัวลดปัญหาความขัดแย้ง และทุก ๆ ฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม และเท่าเทียม
5. การจัดสรรที่ทำกินขึ้นใหม่ หรือค่าชดเชยที่ต้องจ่ายให้กับชาวบ้านที่เสียผลประโยชน์ ต้องมีความเหมาะสม ในกรณีที่เกิดการเวนคืนที่ดินเพื่อไปใช้ในการพัฒนา ภาครัฐควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล และเยียวยาชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน โดยให้ความสำคัญต่อชาวบ้าน และแสดงความจริงใจว่าต้องการช่วยเหลือและเยียวยาชาวบ้านอย่างแท้จริง จ่ายเงินค่าชดเชยตามความเป็นจริง หรือจัดสรรที่ทำกินให้ชาวบ้านอย่างรวดเร็ว และเหมาะสมกับสิ่งที่ชาวบ้านต้อง

สูญเสียไป นอกจากนี้ยังควรดำเนินการในเรื่องสิทธิการถือครองที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย ควรทำสัญญาออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้ชาวบ้านอย่างชัดเจน เกิดความเป็นธรรม เพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านว่าจะได้ไม่ต้องกลัวถูกเวนคืนที่ดินทำกินไปอีก ชาวบ้านจะได้มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตต่อไป

6. รัฐควรปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้มีความรวดเร็ว แก้ปัญหาได้ทันทั่วถึง เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของภาครัฐมีความล่าช้า และไม่ชัดเจนในการดำเนินงาน เช่น การให้ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินที่จัดเตรียมไว้ให้แต่ก็ผ่านไปเป็นเวลาหลายสิบปี การดำเนินงานของภาครัฐจะต้องมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของการแก้ไขปัญหาให้มีการประเมินถึงสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และออกมาตรการแก้ไขปัญหาลงมือเร็วยิ่งขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของประชาชนในพื้นที่ นอกจะช่วยระงับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นแล้ว ยังสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิต และประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตได้ตามปกติสุข

7. สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่สร้างความมั่นคงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ การสร้างความมั่นคงให้กับชาวบ้านในพื้นที่นั้น หลักสำคัญขึ้นอยู่กับที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย ทางรัฐจึงควรเข้าไปตรวจสอบ พิสูจน์สิทธิในที่ดินของชาวบ้านให้ชัดเจน และดำเนินการให้ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องที่ดินที่ยึดเอามาโดยตลอด และช่วยรักษาวิถีชีวิตในแบบอดีตไว้ให้คงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม ถือเป็นการพัฒนาให้พื้นที่เกิดความเจริญด้านเทคโนโลยีความทันสมัยจากนิคมอุตสาหกรรม และพัฒนาให้เกิดความเจริญด้านการเกษตร ด้านความมั่นคงทางอาหาร เป็นการพัฒนาให้เกิดความเจริญทางสังคมและก่อให้เกิดความมั่นคงต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนควบคู่กันไป

8. ให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางด้านการเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ และการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไปอย่างยั่งยืน รัฐบาลควรให้ความสำคัญ ส่งเสริมการพัฒนาด้านเกษตร และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมให้เติบโตควบคู่กันไปได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่ต้องสูญเสียวิถีชีวิต ไม่ต้องสูญเสียอาชีพที่สำคัญ มีความเป็นอยู่ที่มั่นคงมากยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีสิทธิ์เลือกที่จะประกอบอาชีพตามที่ตนเองต้องการไม่จำเป็นต้องเข้าไปทำงานในโรงงานเสมอไป ในด้านอุตสาหกรรมแรงงานที่เข้ามาประกอบอาชีพก็จะมีอาหารที่สะอาดไว้บริโภคอย่างเพียงพอ ปัจจัยด้านอาหารไม่ขาดแคลน ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลายลดลง และสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบในภูมิภาคอื่นได้

9. การจัดทำผังเมืองให้ชัดเจน แบ่งพื้นที่เป็นเขตอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม และไม่ขยายแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีก ด้วยแนวทางการจัดทำผังเมืองที่ได้เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก การวางแผนขาดความเข้าใจในสภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จึงเกิดความไม่ชัดเจน ปะปนกันในการจัดแบ่งโซนพื้นที่ให้เป็นที่อยู่อาศัย ชุมชน เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม และมีแนวโน้มว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นจะมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนรุกล้ำเขตพื้นที่ของชาวบ้าน สภาพแวดล้อมอาจถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรม จนเกิดผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน ดังนั้นทุกฝ่ายจึงควรทำข้อตกลงร่วมกันอย่างชัดเจน ถึงการจัดทำผังเมือง การจัดสรรพื้นที่ และได้ระบุถึงขอบเขตการพัฒนาที่แน่นอนจะไม่มีการขยายตัว รุกล้ำพื้นที่ของกันและกันอีก ย่อมส่งผลดีต่อการพัฒนา สามารถสร้างความมั่นใจให้กับภาคเอกชนให้กล้าเข้ามาลงทุนในพื้นที่ แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และช่วยให้ชาวบ้านเลิกวิตกกังวลว่าอาจถูกเวนคืนที่ดินไปก่อสร้างโรงงาน หรือลดความหวาดกลัวจากมลพิษของแหล่งอุตสาหกรรมต้องอพยพย้ายถิ่นฐานออกจากที่อยู่เดิม

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้ว สามารถนำข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีที่เกิดขึ้น พบว่าแนวทางในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้วนั้นมีตัวแบบทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จากการดึงดูดเงินลงทุนให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนในพื้นที่ เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ และกระจายมูลค่าที่เกิดขึ้นไปสู่ส่วนต่าง ๆ ในระบบ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาตามทฤษฎีกระแสหลัก เนื่องจาก

ด้วยระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีการพัฒนาตามแนวทางทฤษฎีกระแสหลักที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัววัดผลของความสำเร็จ จึงทำให้ประเทศไทยมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในรูปแบบของทุนนิยมมาเป็นเวลานาน ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในยุคของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เข้าบริหารประเทศในปี 2531 เป็นต้นมา เศรษฐกิจของประเทศไทยจึงเริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ทั้งการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม การส่งออก การค้าระหว่างประเทศ การท่องเที่ยว จึงเกิดเป็นแหล่งอุตสาหกรรมขึ้นมาในประเทศอย่างมากมาย เช่น นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จ.ระยอง นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร จ.ชลบุรี นิคมอุตสาหกรรมลาดกระบัง กรุงเทพฯ ฯ เพื่อดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุนในเขตอุตสาหกรรมทำให้ประเทศไทยในช่วงนั้นเน้นการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักในหลายประเภทด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นอิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ ปิโตรเคมี เป็นต้น จนเกิดความอึมครึมการขยายแหล่ง

อุตสาหกรรมในเขตเมืองใหญ่เป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้น จึงได้ขยายการพัฒนามาสู่เขตพื้นที่ชายแดนที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง เกิดความเจริญทางการค้าชายแดน และยังได้อาศัยข้อดีจากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้มีโครงการขนาดใหญ่ที่พัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับโครงการระเบียงเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS Economic Corridors) (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2561, หน้า 27) ด้วยความเหมาะสมจากปัจจัยที่กล่าวมาจึงได้กำหนดให้พื้นที่ในแถบชายแดนเป็นแหล่งอุตสาหกรรมแห่งใหม่ที่ได้พัฒนาเข้าสู่ระบบแบบทุนนิยม ตรงตามแนวทางในการพัฒนากระแสหลักโดยมีเป้าหมายที่การมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ขจัดปัญหาความล้าหลังในประเทศ เพิ่มผลิตภัณ์มวลรวมประชาชาติ และรายได้ต่อหัวเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการที่ผลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจส่งต่อไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ (สมบูรณ์ ศุภศิลป์ และวันชัย ริมวิทยากร, 2534, หน้า 95) โดยมีการพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการขับเคลื่อน (Engine of growth) และในเวลาต่อมาก็มีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์แบบทุนนิยม (Reproduction of ideology) ให้เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งใหม่ต่อไป (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2549, หน้า 1-3)

แต่ติดปัญหาที่การพัฒนาพื้นที่ในเขตชายแดนให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมมีกฎระเบียบมากมาย และขั้นตอนทางราชการที่ยุ่งยากเป็นอุปสรรคต่อการไหลเวียนและเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจ จึงได้มีการนำทฤษฎีเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเข้ามาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหา กฎระเบียบ ขั้นตอน และข้อกำหนดทางกฎหมาย นอกจากนั้นการกำหนดพื้นที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วทำให้ทรัพยากรในพื้นที่ถูกควบคุมให้อยู่ภายใต้กระบวนการปิดล้อม (Enclosure) และเปลี่ยนทรัพยากรทั้งหมดทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดิน รวมทั้งอาณาเขตของประเทศให้กลายเป็นทุน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายใต้อุดมการณ์ของเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ถือได้ว่าเป็นการสะสมทุนในอีกรูปแบบหนึ่งของระบบทุนนิยม สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่จะพัฒนาพื้นที่ภายใต้กฎหมาย และการบริหารกิจการในลักษณะเฉพาะ ใช้กฎเกณฑ์แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับปกติ ผ่อนคลายกฎระเบียบที่กีดขวางทางการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ และปรับปรุงกฎหมายนโยบายสนับสนุนการลงทุนในประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ด้วยการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นประตูการค้าในฐานะการผลิต และระบายสินค้าของนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุประสงค์ และแรงงานจากพื้นที่โดยรอบทั้งภายในและ ประเทศเพื่อนบ้าน (สิริวิภา สิทธิชัย, 2551, หน้า 5 - 6) ซึ่งภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะมีการปรับปรุง ลักษณะทางกายภาพของอสังหาริมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น

การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการ และบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้า ระบบประปา

โดยกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้ว อยู่ในช่วงพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมต่อการดำเนินงานในด้านอุตสาหกรรม และให้สิทธิประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพื่อ ดึงดูดเงินลงทุนจากภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค เป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยยกระดับความก้าวหน้าของประเทศ สอดคล้องตาม ทฤษฎีขั้นแห่งการเจริญเติบโต (Stages of growth) ทั้ง 5 ขั้นของรอสโตว์ (Rostow) ที่อยู่ในขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมการเพื่อการทะยานขึ้น (The pre-conditions for take-off) หมายถึงขั้นที่สังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในเรื่องของทัศนคติต่าง ๆ เริ่มมีการนำเอาสิ่งประดิษฐ์ หรือนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ ประโยชน์เชิงพาณิชย์ มีการออมและการลงทุนสูงขึ้นเริ่มมีการพัฒนาแรงงานและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ

แต่ด้วยผลจากการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชนบทเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านต้องกลายเป็นผู้เสียผลประโยชน์จากการถูกเวนคืนที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย ที่ดินสาธารณะประโยชน์ ซึ่งเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญ ถือเป็นการพรากสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน และเป็นการขูดรีดทรัพยากรภายในท้องถิ่นทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดินให้หมดไปเพื่อการสะสมทุนในระบบทุนนิยม เปลี่ยนพื้นที่ชายแดนจากเกษตรกรรมให้กลายเป็นพื้นที่ เขตเศรษฐกิจพิเศษที่สนับสนุนงานในภาคอุตสาหกรรม บีบคั้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบชนบทให้กลายเป็นวิถีชีวิตในแบบสังคมเมือง ที่มุ่งเน้นการแข่งขัน การแสวงหา และให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจวิไลกษณ์ตามแนวคิดของหลา มะหยิ่น (Hla Myint) ที่ได้กล่าวว่า ในประเทศกำลังพัฒนา ประชาชนในพื้นที่ชนบทจะดำเนินชีวิตใกล้เคียงกับระดับพอยังชีพ ประสิทธิภาพในพื้นที่มีศักยภาพทางการผลิตต่ำ รัฐบาลจึงพยายามใช้มาตรการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นที่การชักจูงหรือบังคับให้ประชาชนหันเข้าสู่แนวชีวิตแบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจการเงิน ในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวจะมีกลุ่มผู้นำทางการผลิตเกิดขึ้นมาใหม่ แต่การพัฒนาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง คนส่วนใหญ่หรือชนพื้นเมืองจะไม่ปรับตัวหรือไม่เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาแนวทางใหม่นั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดลักษณะความไม่ลงรอยหรือความแตกต่างกันในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำมาซึ่งความไม่พึงพอใจในทางเศรษฐกิจอันจะนำไปสู่ปัญหาด้านสังคมและการเมืองตามมา (เบญจพร ทังเกษมวัฒนา, 2535)

นำไปสู่ข้อสรุปทางงานวิจัยที่ได้ว่า แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษไม่ใช่ยุทธศาสตร์การพัฒนาหนึ่งเดียว ที่จะสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่แต่ละประเทศได้ตรงตามเป้าหมาย หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่สูตรสำเร็จทางการพัฒนา แต่ความสำเร็จของเขตเศรษฐกิจพิเศษยังต้องขึ้นอยู่กับสภาพบริบท และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่

เมื่อพิจารณาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีผลการศึกษามีความสอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ คือ

สุรพงษ์ ปิยะโชติ (2554) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี ปาณิสรา ดาวเรือง (2545) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน: กรณีศึกษา เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย นุศรา ตันลาพุด (2548) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของจังหวัดเชียงราย และประสงค์ โพธิ์สุวรรณ (2558) ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-เมียนมาร์ เขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวาย ในงานวิจัยได้พบว่า ในขั้นตอนการดำเนินนโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนนั้นจะต้องอาศัยการประสานงานกับทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากภาครัฐบาล ที่ต้องประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจ สร้างความร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่ จัดหาที่ดิน จัดทำผังเมือง พร้อมทั้งวางแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่ง จัดหาแรงงาน และให้สิทธิประโยชน์ทางการค้าและการลงทุน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านอุตสาหกรรมของภาคเอกชน

ทวี ธนตระกูล (2534) ได้วิจัยเรื่อง การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนใต้ ในงานวิจัยได้พบว่า ภาคเอกชนควรเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐบาลที่ได้กฤษฎาไว้แล้วเพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ เกิดผลสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว ไม่หยุดชะงักขาดตอนดังที่เคยเกิดขึ้นในหลาย ๆ พื้นที่ ดังนั้นรัฐบาลควรพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมต่อการดำเนินงานในด้านอุตสาหกรรม และให้สิทธิประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพื่อดึงดูดเงินลงทุนจากภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ถ้ามีนักลงทุนเป็นจำนวนมากสนใจเข้ามาลงทุนก็จะก่อให้เกิดเงินลงทุนมูลค่ามหาศาล เกิดการสะสมทุน และนำเงินลงทุนเหล่านั้นมาพัฒนาให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยยกระดับความก้าวหน้าของประเทศ

ชัยณรงค์ เครือนวน (2550) ได้วิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง วีระศักดิ์ ญาวิระ (2548) ได้วิจัยเรื่อง ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และสุขสมร แสงจันทร์ (2556) ได้วิจัยเรื่อง

การพัฒนาชายแดน การอพยพโยกย้ายและการปรับตัวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาหมู่บ้าน กว๊าน เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ในงานวิจัยได้พบว่า การพัฒนาของรัฐมีการใช้อำนาจ เข้ามาควบคุมบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ โดยไม่ต้องสนใจรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พร้อมทั้งก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการ เช่น การก่อสร้างด้านศุลกากร เพิ่มเส้นทางคมนาคมขนส่ง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ฯลฯ เปลี่ยนจากพื้นที่เกษตรกรรมให้กลายเป็นพื้นที่สนับสนุนงานในภาคอุตสาหกรรม ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จากวิถีชีวิตแบบชนบทให้กลายเป็นวิถีชีวิตในแบบสังคมเมือง

ชัยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2550) ในการประชุมทางวิชาการประจำปี สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการพัฒนาความเป็นธรรมเพื่อสังคมสุขภาวะความไม่เป็นธรรมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก กรณี การพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ในการศึกษา ได้พบว่า การดำเนินงานของรัฐบาลโดยส่วนมากที่รีบเร่งให้โครงการแล้วเสร็จโดยเร็ว จนขาดการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ประชาชนในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเท่าที่ควร รัฐบาลจึงควรให้ความสำคัญ รับฟังความคิดเห็น และให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบมีส่วนร่วม สร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมั่นคง และยั่งยืนตามมา

แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ และการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ที่มีผลการวิจัยแตกต่างกัน คือ

วนิดา กิจตะวงษ์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินต้นทุนด้านสุขภาพที่เกิดจากมลพิษทางอากาศของโครงการก่อสร้างถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เชียงราย – เชียงแสน) ในงานวิจัยได้กล่าวถึงว่าเมื่อ ถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษ (เชียงราย – เชียงแสน) จะช่วยลดปริมาณปริมาณก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ลงได้ และเกิดผลดีต่อประชาชนในพื้นที่ แต่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วนั้น ได้มีการตัดถนนเชื่อมโยงไปถึงชายแดนกัมพูชา แต่ในการตัดถนนนั้นได้ก่อให้เกิดฝุ่นละอองในอากาศส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และการดำเนินชีวิตของคนภายในพื้นที่

ปริญญา เติมโถม และคณะ (2559) ได้วิจัยเรื่อง การเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ในงานวิจัยได้ให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษสงขลา ซึ่งค่า GPP (Gross Provincial Products) ที่เกิดขึ้นจะมีความสัมพันธ์เชิงคุณลักษณะกับการผลิต 7 สาขาหลัก (เกษตรกรรม/ อุตสาหกรรม ประมง ไฟฟ้า/ประปา ก่อสร้าง การค้า การ

ขนส่ง และการเงิน) แต่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว อยู่ในช่วงการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม และจัดเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนทางการลงทุน กลุ่มธุรกิจที่ได้เข้ามาลงทุนในพื้นที่จึงยังมีไม่มากนัก ทำให้การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้วในขณะนี้ยังไม่ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้มากเท่าที่ควร หรืออาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นยังไม่อาจยกระดับค่า GPP ของจังหวัดสระแก้วให้เพิ่มสูงขึ้นได้

ปกรณ์ บุญล้อม (2560) ได้วิจัยเรื่อง การขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ในงานวิจัยได้พบว่ากลุ่มตัวอย่างขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ซึ่งมีผลการศึกษาที่แตกต่างกัน โดยในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วนั้นการดำเนินการของรัฐบาลจะเป็นผู้กำหนดนโยบายและสั่งการลงมาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ประชาชนในพื้นที่มีเพียงส่วนน้อยที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา การประชาสัมพันธ์จะมีประชาชนเพียงบางส่วนที่อยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนจะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานในท้องถิ่น แต่ชาวบ้านที่อยู่ไกลจากแหล่งชุมชนจะไม่ทราบถึงข้อมูลข่าวสารในเรื่องของการพัฒนา โดยประชาชนที่ได้ทราบข้อมูลถึงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้วนั้นในระยะแรกก็เห็นด้วยกับการพัฒนาเพราะเข้าใจแต่เพียงข้อดีที่เกิดขึ้นว่าการพัฒนาจะนำความเจริญมาสู่ชุมชน ทุกคนจะมีรายได้เพิ่มขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เมื่อการพัฒนาเริ่มขึ้นกับส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ สร้างความไม่พอใจ และการพัฒนาที่เกิดขึ้นชาวบ้านได้เพียงผลพลอยได้จากการพัฒนา ไม่ได้เป็นการพัฒนาที่ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง จึงเกิดการต่อต้าน และคัดค้านจากประชาชนในพื้นที่ตามมา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งทางด้านที่ดินจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ผลการศึกษาได้ทำการวิเคราะห์และสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาที่เกิดขึ้นรัฐตั้งเป้าหมายพัฒนาพื้นที่ชายแดนในจังหวัดสระแก้วให้เกิดการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม แต่การเข้ามาพัฒนาของรัฐนั้นเป็นการบุกรุกพื้นที่ทำกิน และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน จนเกิดผลกระทบนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลง และความขัดแย้งตามมา แม้ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะนำความเจริญมาสู่พื้นที่ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสเข้าไปทำงานในโรงงานมีรายได้เพิ่มขึ้น หรือมีน้ำประปา ไฟฟ้าได้ใช้อย่างทั่วถึงตามที่รัฐได้ประชาสัมพันธ์เอาไว้ แต่ด้วยแนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นถือได้ว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับผู้ประกอบการและกลุ่มทุนเป็นหลัก และเมื่อเวลาผ่านไปการพัฒนาอาจยิ่งสร้าง

ผลกระทบให้กับประชาชนในพื้นที่มากยิ่งขึ้นจนสุดท้ายก็จะกลายเป็นผู้เสียผลประโยชน์ในที่สุด ดังนั้นรัฐบาลจึงควรให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น โดยจัดให้มีโครงการหรือแนวทางในการพัฒนาชุมชนควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม และให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นด้วย เพื่อให้ประชาชนรู้สึกว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนนั้นเป็นการสร้างโอกาส สร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่ได้รับเพียงแค่ผลประโยชน์จากการพัฒนา หรือรอคอยผลประโยชน์ที่ทางรัฐและทางเอกชนหยิบยื่นให้แต่เพียงอย่างเดียว ทางผู้วิจัยจึงได้จัดทำข้อเสนอแนะที่เป็นนโยบายเชิงนโยบายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณา เพื่อช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยแบ่งแนวทางการพัฒนาออกเป็น 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะการพัฒนาด้านสังคม

1. จากการดำเนินงานของรัฐบาลนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตชายแดนอย่างมาก ชาวบ้านต้องอยู่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงโดยยังไม่พร้อมต่อการปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงนั้นได้ ทำให้เกิดความสับสน ไร้ทิศทางว่าควรจะทำอย่างไร และดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร ทั้งการเข้ามาของโรงงาน กลุ่มทุน แรงงานต่างถิ่น และการเวนคืนที่ดินไป ทางรัฐบาลควรเข้าไปดูแลให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และให้ความสนใจแก่ชาวบ้านในพื้นที่อย่างจริงจัง เพื่อสร้างความเชื่อมั่น และเกิดความเชื่อใจต่อการดำเนินงานของรัฐบาล ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นประชาชนในพื้นที่จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่เกิดขึ้น และไม่ได้ถูกทิ้งไว้ข้างหลังโดยลำพัง

2. ทางรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันวางแผน เตรียมความพร้อมต่อความเจริญที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการพัฒนาให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด ภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ควรร่วมกันวางแผนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตอย่างคุ้มค่า พร้อมทั้งช่วยกันหาแนวทางดูแลรักษา อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ และผลิตทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไป เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความอุดมสมบูรณ์และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งไฟฟ้า ประปา ถนน การติดต่อสื่อสาร ให้พอเพียงต่อความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นในด้านการอุปโภคบริโภคของประชาชน การใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตร และการใช้ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต

- เผื่อระวังในเรื่องของความปลอดภัย และเพิ่มบริการด้านสาธารณสุขให้เพียงพอต่อประชากรที่จะเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น เพื่อลดปัญหาทางสังคมที่จะตามมา ทั้งปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด โรคติดต่อ และความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมจากขยะมูลฝอย

3. ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนา กฎหมายด้านที่ดิน แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหา รวมถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจนถูกต้อง จากทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย นักกฎหมาย หรือสถาบันที่มีความชำนาญ พร้อมทั้งร่วมกันสร้างเครือข่ายทางสังคม กระจายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายการดำเนินการ และส่งต่อกรณีของปัญหาจากพื้นที่ต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความร่วมมือทางสังคม และประสานงานกันในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในสังคม

4. ทางด้านของประชาชนในพื้นที่ทุก ๆ คน ควรมีความตื่นตัว สนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการพัฒนา และความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจและใช้สิทธิของตนเองเสนอความคิดเห็น วิพากษ์ วิวิจารณ์ พูดยุติยกเลิกieux เข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ และให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการที่จะเสนอแนวทางการพัฒนาร่วมกัน เพื่อให้เกิดข้อสรุปทางการพัฒนาที่ลงตัว ลดปัญหาความขัดแย้ง และ ทุก ๆ ฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม และเท่าเทียม

5. ควรส่งเสริมให้ทั้งทางภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างสันติ ไม่ใช่ความรุนแรง โดยยอมรับในความเสมอภาคของทุกฝ่าย อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ทำความเข้าใจถึงปัญหาร่วมกัน คำนึงถึงสิทธิของทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการแก้ไขความขัดแย้ง และควรกำหนดแนวทางในการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม

6. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมพัฒนาฝีมือแรงงาน หรือจัดให้มีโครงการฝึกอบรม สร้างงาน สร้างอาชีพ ยกย่องทักษะความชำนาญในการทำงานให้กับประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้แรงงานในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานของรัฐบาล จนกลายเป็นแรงงานหลักสามารถทดแทนแรงงานที่ขาดแคลนได้ ตอบสนองต่อการลงทุนของผู้ประกอบการ และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม ตัวอย่างเช่น

- จัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรก่อสร้างหรืองานช่าง เพื่อคอยสนับสนุนงานในโรงงาน และเป็นอาชีพที่มีความสำคัญ เป็นที่ต้องการในงานด้านอุตสาหกรรม

- จัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรการตัดเย็บ เพื่อที่จะสามารถตัดเย็บเสื้อผ้า หรือชุด เครื่องแบบพนักงาน โรงงาน ซึ่งมีความจำเป็นและต้องใช้จำนวนมาก ถ้ามีการพัฒนาฝีมือแรงงาน ในท้องถิ่นให้มีทักษะมากเพียงพอต่อการผลิตเสื้อผ้าเพื่อจำหน่าย และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประสานความร่วมมือ เจริญกับผู้ประกอบการ ให้มีการสั่งซื้อเครื่องแบบจากชาวบ้านนำไปใช้ใน โรงงานก็จะสามารถสร้างงาน สร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้แก่ชุมชนได้

- ให้มีการฝึกอบรมด้านบริการทำความสะอาด เพื่อผลิตแม่บ้านหรือพนักงานทำความสะอาด ดูแลความเรียบร้อย และรักษาสะอาดภายในโรงงาน

- ให้มีการฝึกอบรมด้านรักษาความปลอดภัย เพื่อคอยเฝ้าระวัง ดูแลรักษาความปลอดภัยในโรงงาน หรือในกรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉิน จะได้สามารถแก้ไขสถานการณ์ หรือระงับเหตุ ได้ทันทั่วทั้งที่

- ให้ความรู้และพัฒนาด้านเกษตรปลอดสารพิษ เพื่อให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์มากที่สุดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงนิเวศ รวมถึงส่งเสริมให้ผลิตอาหารหรือแปรรูปเป็น ผลิตภัณฑ์จำหน่ายภายในชุมชน หรือแหล่งโรงงานอุตสาหกรรม

ด้วยวิธีการเหล่านี้เป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ ให้สังคมชนบทกับสังคมอุตสาหกรรม สนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และทำให้สังคมชนบท สามารถอยู่ร่วมกับสังคมอุตสาหกรรมได้อย่างยั่งยืน เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่อาจ เกิดขึ้นตามมา

ข้อเสนอแนะการพัฒนาด้านการเกษตร

1. ทางรัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเกษตรและการพัฒนา ทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่กันไป ให้เกิดความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จทั้ง 2 ด้าน โดยทาง รัฐบาลควรจัดสรรพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานทางการเกษตร ให้ประชาชนร่วมพัฒนา พื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งเกษตรปลอดสารพิษ ส่งเสริมให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ จากนั้นจึงพัฒนา พื้นที่ให้สวยงามเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตรดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่าง ๆ ให้เข้ามา ในชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง และเป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตชนบทให้คงอยู่ ต่อไปท่ามกลางความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม

2. ทางรัฐบาลควรส่งเสริมให้ชาวบ้านที่สนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยึดหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ รัชการที่ 9 โดยการให้ความรู้ถึงแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชาวบ้านนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพ และบริหารทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ใช้บริเวณที่อยู่อาศัย

ปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษไว้ทานเอง เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน เมื่อมีผลผลิตเป็นจำนวนมากก็เอาออกมาจำหน่าย ประหยัดค่าใช้จ่าย และสร้างรายได้ในครัวเรือน

3. ทางรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุน ให้ความรู้พัฒนาอาชีพแก่ประชาชนในพื้นที่ให้สามารถสร้างรายได้เสริม โดยการนำผลผลิตทางการเกษตรที่มีในครัวเรือนนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ผลไม้อบแห้ง ผลไม้ดอง อาหารกระป๋อง ผลิตภัณฑ์จากนม เป็นต้น ซึ่งจะช่วยป้องกันการล้นตลาดของผลผลิตอาหารสด ช่วยยกระดับราคาผลผลิตไม่ให้ตกต่ำ อาจทำให้รสชาติของอาหารดีขึ้น สามารถเก็บได้นานไม่เสียง่าย เพิ่มมูลค่าของผลผลิตทางการเกษตร และสร้างรายได้ให้กับชุมชนมากขึ้น

4. ทางรัฐบาลควรจัดหาพื้นที่เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์อาหาร เพื่อจำหน่ายสินค้า ของฝาก หรือผลิตภัณฑ์ OTOP ให้กับคนในชุมชนหรือนักท่องเที่ยว โดยจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นลานอเนกประสงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ทั้งชาวบ้านท้องถิ่นและแรงงานต่างถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกันจนกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน จากนั้นให้ชาวบ้านนำผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดสารพิษ หรือหรือผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้ามาจำหน่าย เป็นตลาด เป็นแหล่งอาหารที่ขายอาหารที่สะอาด สดใหม่ อร่อย ราคาประหยัด และอยู่ใกล้ที่พักอาศัย ให้คนในชุมชนและพนักงานโรงงานได้บริโภค รวมทั้งมีร้านขายของฝากหรือผลิตภัณฑ์ OTOP จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

5. ประชาชนในพื้นที่ควรร่วมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วม เหมือนสิ่งที่ทำคือธุรกิจของตนเอง เป็นครอบครัวเดียวกัน และปันผลแบ่งกำไรอย่างเป็นธรรม นอกจากนั้นการดำเนินงานของกลุ่มต้องพัฒนาไปสู่การจัดตั้งสหกรณ์ที่มีเป้าหมายในการระดมเงินทุนเพื่อขยายกิจการให้เติบโตต่อไปในอนาคต และควรให้กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม หรือผู้ประกอบการเข้ามามีหุ้นส่วนในสหกรณ์ด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันในระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอแนะการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม

1. ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ควรร่วมกันวางแผนจัดทำผังเมือง หาแนวกันชนป้องกันมลพิษ และกำหนดขอบเขตของการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมไม่ให้มีการขยายตัวจนเกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ โดยร่วมกันวางแผนสร้างพื้นที่สีเขียวเพื่อช่วยเป็นแนวกันชน (Buffer zone) ระหว่างอุตสาหกรรมและชุมชน จากนั้นในขั้นตอนการจัดหาพื้นที่เพื่อขยายขอบเขตการพัฒนาควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดหาพื้นที่นั้นด้วย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาก่อสร้างโรงงานบุกรุกพื้นที่ของประชาชน หรือมีการก่อสร้างทับซ้อนที่ทำกิน ที่สาธารณะประโยชน์ ที่อยู่

อาชีพของชาวบ้าน จะต้องถูกเวนคืนที่ดินกลายเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์ และเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่จะตามมา นอกจากนี้ยังเป็นการจำกัดขอบเขตการขยายตัวของอุตสาหกรรมไม่ให้มีการเจริญเติบโตมาจนเกินไป เพื่อควบคุมปัญหาด้านมลภาวะ

2. ผู้ประกอบการที่เข้ามาดำเนินกิจการควรให้ความสำคัญต่อการเลือกใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่ใช้ในกระบวนการผลิต ควรมีความทันสมัยเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เพื่อช่วยลดปัญหาในการก่อกมลพิษจนส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในระยะยาว ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก

3. ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องควรช่วยเหลือ และสนับสนุนประชาชนในพื้นที่ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยอาจมีการจัดโครงการที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต และช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สร้างความปลอดภัย และการฝึกอาชีพให้กับชุมชน เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ในรูปแบบการสร้างงาน สร้างประโยชน์ และกระจายรายได้สู่ประชาชนในท้องถิ่นให้มากขึ้น เป็นความสัมพันธ์ในแบบที่ช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น

- สนับสนุนในเรื่องของสุขภาพและคุณภาพชีวิต เช่น บริจาคเงินซื้ออุปกรณ์การแพทย์ ยารักษาโรค ให้กับโรงพยาบาล หรือสถานอนามัยประจำชุมชน ก่อสร้างสถานที่ออกกำลังกาย หรือสวนสวนสาธารณะเพื่อให้บริการกับประชาชนในพื้นที่

- สนับสนุนด้านการศึกษา โดยอาจจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียนในการก่อสร้างอาคารเรียน สนามกีฬา หรือให้ทุนการศึกษา สนับสนุนอุปกรณ์กีฬา อุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้าชุดนักเรียน แก่บุตรหลานของประชาชนในพื้นที่

- สนับสนุนด้านเศรษฐกิจ โดยผู้ประกอบการควรจัดหาวัตถุดิบ หรือสนับสนุนสินค้าและบริการที่มาจากแหล่งชุมชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้พนักงานในโรงงานใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการ หรือบริโภคอาหารจากร้านขายอาหารในชุมชน เป็นการอุดหนุนประชาชนในท้องถิ่นให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

- สนับสนุนด้านแรงงาน โดยจัดให้มีการฝึกอบรม สร้างงาน สร้างอาชีพแก่คนในชุมชน ให้แรงงานในท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าทำงานในโรงงาน เป็นแรงงานหลัก และสนับสนุนในเรื่องของสวัสดิการของพนักงานอย่างถูกต้องเป็นธรรม

4. ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนควรร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการที่มีความเป็นกลาง เพื่อศึกษา ตรวจสอบ และติดตามประเมินผลทางด้านมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม พร้อมทั้งสร้างมาตรการในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยสถานประกอบการประเภทอุตสาหกรรมที่ก่อกมลภาวะต้องมีระบบการกำจัดขยะ มีระบบบำบัดน้ำเสียที่ได้มาตรฐานของระบบ

การจัดการสิ่งแวดล้อม มอก. 14001:2548 (ISO 14001: 2004) เพื่อป้องกันปัญหามลพิษจากขยะอุตสาหกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนเกษตรและพื้นที่เกษตรโดยรอบ นอกจากนั้นควรออกกฎหมายควบคุมการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรมไม่ให้ก่อมลพิษแก่ชุมชน เช่น พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ร.บ. โรงงาน พ.ร.บ. วัตถุอันตราย ถ้ายังฝ่าฝืนต้องเพิ่มบทลงโทษทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด หรือนำหลักการและแนวทางการใช้ภาษีสิ่งแวดล้อมมาใช้ เช่น

- เก็บภาษีจากผู้ก่อหรือจุดกำเนิดมลพิษ (Pollution taxes) หากโรงงานมีการปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในปริมาณมาก ก็จำเป็นต้องเสียค่าธรรมเนียมให้แก่รัฐในราคาสูงเช่นกัน
- เก็บภาษีจากสินค้าที่มีส่วนประกอบทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น สินค้าที่มีส่วนประกอบของ VOCs (สารประกอบอินทรีย์ระเหยง่าย) โดยจัดเก็บจากผู้นำเข้า ผู้ผลิต ผู้ขายส่ง และผู้ผลิตสาร VOCs เป็นต้น
- มาตรการจูงใจทางภาษี (Tax incentive) ให้สิทธิประโยชน์พิเศษทางภาษี หากมีการดำเนินการที่เหมาะสมในการดูแลสิ่งแวดล้อม

5. ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ควรมีการจัดโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ให้มีการเสนอแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และควรจัดให้นักวิชาการเข้าร่วมให้ความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันในการดูแลรักษาธรรมชาติ เช่น ให้มีการปลูกต้นไม้ ช่วยกันกำจัดขยะในชุมชน เพราะการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเดียวไม่เพียงพอให้ธรรมชาติกลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ จำเป็นต้องสร้างทดแทนด้วยเช่นกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต นอกจากนั้นควรปลูกฝังหรือสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับทุกคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอในระยะยาว โดยเฉพาะพนักงานโรงงาน ที่อยู่ใกล้ชิดกับอันตรายมากที่สุด ถ้าเกิดมลพิษจากโรงงานตัวพนักงานจะได้รับผลเสียเป็นกลุ่มแรก ดังนั้นทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่สร้างมลพิษทั้งทางน้ำและทางอากาศ และสร้างทรัพยากรทดแทนที่สูญเสียไป เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิดประโยชน์แก่ทุกคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่ามีความน่าสนใจในการวิจัยต่อไปเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษาถึงผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ที่อาจเกิดในพื้นที่ ทั้งในด้านสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความ

ต่อเนื่องทางการศึกษา และเกิดความสมบูรณ์ของการศึกษาถึงผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน

2. ควรศึกษาบทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดวางผังเมือง การเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ สระแก้ว

3. ควรศึกษาถึงความสนใจของแรงงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วในทุกช่วงอายุ ว่ามีความสนใจเข้าไปประกอบอาชีพอะไร ปัจจัยใดเป็นสาเหตุของทางเลือก และในแต่ละช่วงอายุมีการเลือกอาชีพแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

4. ควรศึกษาถึงปัญหาความขัดแย้งจากการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ในพื้นที่ต่าง ๆ ว่ามีลักษณะของปัญหาความขัดแย้งเหมือน หรือมีความแตกต่างกันอย่างไรในแต่ละพื้นที่ เพื่อหาข้อสรุปลักษณะของปัญหาความขัดแย้งนั้น และเสนอแนวทางแก้ไขเป็นภาพรวม

5. ควรศึกษาเรื่อง การเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งแรงงานไทย และแรงงานต่างด้าว จากบริเวณจังหวัดรอบข้างและในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อที่จะเข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ลักษณะของการเคลื่อนย้ายแรงงาน และผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- กนกพร ชัยประสิทธิ์ (2559). ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ. วารสารวิชาการการตลาด และ การจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 3(2), 878-879.
- กรมการจัดหางาน. (2558). พระราชบัญญัติการทำงานคนต่างด้าว พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ: กรมการจัดหางาน.
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2558). การแบ่งภูมิภาคของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- กรมควบคุมมลพิษ. (2559). สถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยปี พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: กรมควบคุมมลพิษ.
- กรมทางหลวง. (2558). แผนงาน โครงข่ายทางหลวงชนบทสนับสนุนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ระยะที่ 2. เข้าถึงได้จาก www.otp.go.th/images/stories/PDF/2558/4_April/.../2_MapDrr.pdf.
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2560). บทบาทหน้าที่. กรุงเทพฯ: กรมโยธาธิการและผังเมือง.
- กฤษณะ ทองแก้ว. (2554). บทวิจารณ์หนังสือ: จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 21: *Journal of Mekong Societies*, 7(3), 54.
- กรมการค้าต่างประเทศ. (2558). มูลค่าการส่งออกสินค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ปี 2558. กรุงเทพฯ: กรมการค้าต่างประเทศ.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการสงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงพาณิชย์. (2559). อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการค้า ธุรกิจบริการ ทรัพย์สินทางปัญญา และราชการอื่น ๆ. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2559). เขตเศรษฐกิจพิเศษ. เข้าถึงได้จาก <http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/>
- กาญจนา สงวนวงษ์วาน. (2548). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ *Economic history EC 213* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2559). ข้อมูลการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2561).
การเจ้าหน้าที่ดินเพื่อประโยชน์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จ.สระแก้ว. สระแก้ว: สำนักงาน
 จังหวัดสระแก้ว.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). *ประชากรกับการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน: เหมืองสองด้านที่พึ่งตระหนัก*. (2559). เข้าถึงได้จาก
http://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2015/thai2015_22.pdf
 เจียน ศาลาแดง. (2562, 20 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ. (2557). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.thaigov.go.th/th/news1/item/84757.html>
- คณะกรรมการการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม, วุฒิสภา. (2548). *รายงานของ
 คณะกรรมการการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรมวุฒิสภา เรื่องร่าง
 พระราชบัญญัติเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- คำสั่งคณะกรรมการสงวนแห่งชาติที่ 72/2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนา
 เศรษฐกิจพิเศษ. (2557, 27 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 11.
- คืบหน้าเขตเศรษฐกิจพิเศษ เชียงราย*. (2559). เข้าถึงได้จาก [http://www.chiangmainews.co.th/
 page/archives/526919](http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/526919)
- จารุมาศ ยานกาย. (2549). *วิถีมชนตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว*.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- จินตนา พรพิไลพรรณ และบุญธรรม ราชรักษ์. (2548). *เศรษฐศาสตร์มหภาค 1*. กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิรวัดน์ มากรักษา. (2546). *รูปแบบของเมือง และการบริการสาธารณะในเขตเทศบาลตำบลอรัญ
 ประเทศ จังหวัดสระแก้ว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิรัชยา เจียวีกัก. (2557). *แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ในชั้นมิกสังคมนิยม*. เข้าถึงได้จาก
<http://oknation.nationtv.tv/blog/jirachayabuab/2014/12/02/entry-1/comment>
- เจ้าหน้าที่ราชการท้องถิ่น. (2562, 21 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว. (2562, 25 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- เจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่นในจังหวัดสระแก้ว. (2562, 11 มีนาคม). สัมภาษณ์.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. (2527). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชล บุญนาค. (2559). *นิยามของเศรษฐกิจสีเขียว: จุดร่วม จุดต่าง และความหลากหลาย*. เข้าถึงได้จาก <https://progreencenter.org/2016/02/25/นิยามของเศรษฐกิจสีเขียว/>
- ชยันต์ วรรณระภูติ. (2537). *พุทธศาสนากับโลกาภิวัตน์และบทบาทของสถาบันวิจัยต่อปัญหาภูมิภาค : การอภิปรายทางวิชาการในโอกาสฉลองครบรอบ 12 ปี ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชรินทร์ หาญสืบสาย. (2557). *เรื่องเล่าจากส.ว.เขตเศรษฐกิจพิเศษ“แม่สอด*. เข้าถึงได้จาก <http://www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/warasarn/feb.pdf>
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2549). *การจัดทำผังพิสัยการวิจัยระบบสุขภาพกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนุภาคตะวันออก*. ชลบุรี: ศูนย์จัดการงานวิจัยระบบสุขภาพภาคตะวันออก (ศวรส.อ).
- ชาตรี สัมมะวัฒนา. (2557). *แต่้มต่อการค้าชายแดนไทย: เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน*. เข้าถึงได้จาก <http://www.bts.dft.go.th/btsc/files/Documentanalysiselse/4.pdf>
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 17 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 18 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 25 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 9 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 22 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2561, 23 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 12 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 15 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 12 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 22 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 23 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ. (2562, 20 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว. (2562, 11 มีนาคม). สัมภาษณ์.

- ชาวบ้านในพื้นที่ ตำบลป่าไร่. (2562, 15 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวบ้านเรียกร่องนายกฯ ยกลูกที่ป่าสงวน. (2559). เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/714695>
- ชาวบ้านในท้องถิ่นในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว. (2562, 11 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- เชิญ ไกรนรา. (2556). การศึกษาการพัฒนาและการบริหารจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคกลาง.
- ดำรง แสงทวีเลิศ และนันทิกา ทังสุพานิช. (2545). เขตเศรษฐกิจพิเศษ: แนวคิดใหม่ในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 39(2), 42-43.
- ทับทิม วงศ์ประยูร. (2542). เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- ทวี ธนระภูณ, อาทร คุระวรรณ, วันชัย ธรรมศักดิ์, พศุ สัตถาภรณ์ และปรีชา ชวนไชยสิทธิ์. (2534). การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา: มูลนิธิเอเชีย คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธงชัย สมบูรณ์. (ม.ป.ป.). บทบาทของกระทรวงศึกษาธิการ: ดำเนินการศึกษาวันเวลาที่ผ่านไป. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นพรัตน์ วงศ์วิทยาพานิชย์ และคณะ. (2554). โครงการ การพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทยกรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- นิยม ไวยรัชพานิช. (2550). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการค้าชายแดน. ม.ป.ท.
- นิรมล สุธรรมกิจ. (2547). มาตรฐานสิ่งแวดล้อมกับระเบียบการค้าระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: โครงการ WTO Watch, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิรมล สุธรรมกิจ (2547). ความหมายของการเจริญเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจและ วิวัฒนาการ เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นุศรา ดัชนีพัฒน์. (2548). ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญกิจ สุทธิญาณานนท์. (2539). เดินเล่นไม่เป็นเรื่องในเมืองชายแดน. สารคดี, 12(134), 172.
- บุญประจักษ์ เตยหอม. (2562, 4 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เบญจพร ทังเกษมวัฒนา. (2535). การพัฒนาเศรษฐกิจเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ปกรณีย์ บุญล้อม. (2560). *การขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ประจวบ ผลิตผลการพิมพ์ (ม.ป.ป.). *ครูเทพแห่งธรรมชาตินิยม รพินทรนาถ ฐาคุรุ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.newheartawaken.com/guru/39>
- ประสงค์ โพธิ์สุวรรณ. (2558). *พัฒนาการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-เมียนมาร์:เขตเศรษฐกิจพิเศษท่าเรือน้ำลึกทวาย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปัทมา "ปาไร" คำนใหม่สระแก้ว *เร่งเคลียร์กัมพูชาพื้นที่ทับซ้อน*. (2561). เข้าถึงได้จาก. https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1427693753
- ปิ่นเขตพัฒนาเศรษฐกิจยุทธศาสตร์คสช รับเออีซี. (2560). เข้าถึงได้จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20140814/190109.html>
- ปาณิสรา ดาวเรือง. (2545). *แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษา เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2561). *หลังเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์กองทุนพัฒนาวิชาการ, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปริญญา เฉิดโถม และคณะ. (2559). *การเติบโตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นไทย: ศึกษาชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในภาคตะวันออก*. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 3(2), 34.
- ปรีชา อุปโยคิน. (2547). *โครงการกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการ ดำเนินการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- เปิดผังนิคมอุตสาหกรรม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว. (2560). เข้าถึงได้จาก www.tcijthai.com/news/2017/08/scoop/6651
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 13)*. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรีนส์ แมส โปรดัคส์.
- พิชัย อุทัยเชษฐ. (2558). *ทิศทางการผังเมืองไทยในทศวรรษหน้า*. กรุงเทพฯ: กรมโยธาธิการและผังเมือง.

- พีระ ตั้งธรรมรักษ์. (2553). *เศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์กับเศรษฐกิจไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์ (1975-2005)*. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.
- พิรญา คงอุยฉาย. (2549). *ปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน: กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2557). *สัมมิกสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาญาณ.
- ไพศาล แสงจันทร์. (2558). *การศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหาร*. การศึกษาค้นคว้าอิสระฝั่งเมืองมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภาคภูมิ วาณิชกะ. (2551). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาข้อตกลงการค้าเสรี ไทย-สหรัฐอเมริกา ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2549*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปะศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.
- มนตรี กรรพุมมาลย์. (2537). *การพัฒนาชุมชน แนวคิดและการปฏิบัติ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจพอเพียง*. เข้าถึงได้จาก http://www.chaipat.or.th/site_content/34-13/3579-2010-10-08-05-24-39.html
- ขงยุทธ แฉล้มวงษ์, ขนิษฐา สงประยูร, อัจฉริยา อนันตทัศน์, ราตรี ประสมทรัพย์ และอลงกรณ์ จลาตสุข. (2559). *การศึกษาวิจัยความต้องการแรงงานใน 5 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ใน 5 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2560 - 2564) เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ระวีวรรณ มาลัยวรรณ และสุชาดา ตั้งทางธรรม. (ม.ป.ท.). *การรวมกลุ่มเศรษฐกิจของโลก*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. (2544). *กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กบไฟ.
- เรวดี แก้วมณี. (2556). *แนวโน้มการค้าชายแดนสดใส... โอกาสของภาคอุตสาหกรรมภายใต้ยุคค่าเงินบาทผันผวน*. *วารสารเศรษฐกิจอุตสาหกรรม*, 9 (33), 15-18.

- เรวดี แก้วมณี. (ม.ป.ป.). *ส่องความคืบหน้ากฎหมายเดินเครื่อง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ”*. สำนักนโยบาย
อุตสาหกรรมมหภาค (สม.). เข้าถึงได้จาก [http://www.fti-samutprakan.com/upload/
news/files/12651a4494cb6a65-att.pdf](http://www.fti-samutprakan.com/upload/news/files/12651a4494cb6a65-att.pdf)
- วรทัศน์ อินทรคัมพร (ม.ป.ป.). *หนังสือการส่งเสริมและการพัฒนาชนบท*. เข้าถึงได้จาก
http://agecon-extens.agri.cmu.ac.th/Course_online/Course_352721.htm
- วรรณ พุทธาวุฒิไกร. (2549). *ภูมิศาสตร์ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วนิดา กิจตะวงษ์. (2549). *การประเมินต้นทุนด้านสุขภาพที่เกิดจากมลพิษทางอากาศของโครงการ
ก่อสร้าง ถนนเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เชียงราย – เชียงแสน)*. เชียงใหม่:
วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรากร รัตนอารีกุล. (2544). *พัฒนาการของตั้งฐานและการค้าแดนไทย-ลาว: กรณีศึกษาชุมชน
ชายแดนห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันวิภา สุขสวัสดิ์ และคณะ. (2557). *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านเศรษฐกิจ*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- วาสนา จักรแก้ว. (2557). *การค้าชายแดนและผลกระทบต่อชุมชนกรณีศึกษา: ประศูดการค้าสี่แยก
อิน โดจีน จังหวัดพิจิตร โลก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วิบูลย์ ตั้งกิตติภรณ์. (2538). *เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนตะวันตกภาคเหนือและเขต เศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ*. *บทบัณฑิตย*, 51(4), 95-114
- วิมล ปั่นคง. (2557). *เขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ชายแดนเพื่อรองรับ AEC*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.itd.or.th/index.php> [2560, 4 พฤษภาคม].
- วีระศักดิ์ ญาวีระ. (2548). *ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัด
เชียงราย*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- ศศิประภา ไฝ่งาม. (2559). *เขตเศรษฐกิจพิเศษทวายในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐแห่ง
สหภาพเมียนมา*. *วารสารวิจัย มสค สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 13(3), 22-37.
- ศรินทิพย์ ประเสริฐฐานนท์. (2552). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ*.
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

- ศิริเพ็ญ แดปรเมศามัย. (2549). *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินของเขตเศรษฐกิจพิเศษ*.
 วิทยาลัยพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์,
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริณญา ฉายากุล. (2559). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ พิเศษสำหรับใคร*. เข้าถึงได้จาก
http://www.landactionthai.org/land/index.php?option=com_content&view=article&id=1571:ola&catid=108&Itemid=632
- ศรีอร สมบูรณ์ทรัพย์. (2529). *เศรษฐศาสตร์การพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศุภกร สุชาวดี และชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2555). บทบาทในการประกอบธุรกิจของรัฐไทยใน
 กระแสโลกาวิวัฒน์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์*, 20(33), 45.
- ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ (Economic Intelligence Center: EIC). (2555). *ค้าชายแดน... โอกาส
 ใกล้เคียงที่ไม่ควรมองข้าม*. เข้าถึงได้จาก [http://www.scbeic.com/THA/document/topic_](http://www.scbeic.com/THA/document/topic_border_trade/SCB Biz Circle 3/2012)
[border_trade/SCB Biz Circle 3/2012](http://www.scbeic.com/THA/document/topic_border_trade/SCB Biz Circle 3/2012).
- สมบูรณ์ ศุภศิลป์ และวันชัย ริมวิทยากร. (2534). *เศรษฐศาสตร์สำหรับประเทศกำลังพัฒนา*
Economics of developing countries: EC 465. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง.
- สมพร ก่อเกิด. (2562, 11 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2548). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- สรรเสริญ วงศ์ช่อม (2554). *การวางแผนพัฒนาประเทศ*. นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.
- สง่า บุญชู. (2562, 15 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ตำบลป่าไร่. สัมภาษณ์.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา. (2560). *การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ*.
 เข้าถึงได้จาก <http://www.itd.or.th/wp-content/uploads/2016/06/7.-2559.pdf>.
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2548). *รู้ทันร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.sea-cr.com/Data%20for%20website/E2%20tsunami%20sec/Tsunami2.pdf>
- สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2558). *บทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ*.
 กรุงเทพฯ: สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย. (2558). *การวิเคราะห์ (ร่าง) พระราชบัญญัติเขต
 เศรษฐกิจพิเศษ*. เข้าถึงได้จาก www.nakhonmaesotcity.go.th
- สั่งทำแผนพัฒนาชายแดนทั่วประเทศ. (2557). เข้าถึงได้จาก [https://www.dailynews.co.th/](https://www.dailynews.co.th/economic/250902)
[economic/250902](https://www.dailynews.co.th/economic/250902)

- สายฝน แหล่งหล้า และคณะ. (2557). *การพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสระแก้ว*. สระแก้ว: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว.
- สำนักงานกฎหมาย มีชัย ฤชุพันธุ์. (2547). *รายงานฉบับย่อสำหรับผู้บริหาร โครงการรูปแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.nakhonmaesotcity.go.th/th/detail.php?type=1&id=79138fae-3815-11e1-9597-78acc0882286>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *สรุปโครงการสัมมนา เสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจชายแดนภายใต้ประชาคมอาเซียน จังหวัดสระแก้ว*. เข้าถึงได้จาก <http://www.jpp.moi.go.th/interesting.php?id=70>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *การประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสำหรับการลงทุนของภาคเอกชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *กิจการทั่วไปตามประกาศของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (2559). *คู่มือการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2548, 4 เมษายน). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special economic zone)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2559). *แบบจำลองการก่อสร้าง Cargo Inspection Terminal ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. สระแก้ว: สำนักงานจังหวัดสระแก้ว.
- สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. (2560). *ข้อมูลทั่วไป*. เข้าถึงได้จาก <http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/content/general>
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว. (2557). *เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว*. สระแก้ว: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว.
- สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร. (2559). *แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว. (2554). เข้าถึงได้จาก <http://thailand.kapook.com/place.php?id=4f309b5c9eb19ffe06000131>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). *ศูนย์ข้อมูลสถิติจังหวัดสระแก้ว*. เข้าถึงได้จาก <http://sakaeo.nso.go.th/index.php/local-report>

- สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่. (2559). *เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน*.
กรุงเทพฯ: สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่.
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระแก้ว. (2560). *คู่มือการลงทุนเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว*.
สระแก้ว: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระแก้ว.
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (2559). *การจัดตั้งศูนย์บริการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวแบบ
เบ็ดเสร็จ*. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2557). *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้าน
เศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ และสำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภา
ผู้แทนราษฎร.
- สิทธิพันธ์ พุทธหุน. (2543). *ทฤษฎีพัฒนาการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิริวษา สิทธิชัย. (2551). *สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อประโยชน์ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ*.
วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- 4 จังหวัดเขตศก.พิเศษ เฟสแรกถ่อย มุกดาหารเปิดรอบ 3 ตราย่งเชื่อมกั่มพูชาดิ่งลงทุน. (2561).
เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachatnet/local-economy/news-146920>
- สุขสมร แสงจันทร์. (2557). *การพัฒนาชายแดน การอพยพโยกย้ายและการปรับตัวในเขต
เศรษฐกิจพิเศษ: กรณีศึกษาหมู่บ้านกว๊าน เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนทร คุณชัยมั่ง. (2551). *Eco-socialism พัฒนาการของวิธีคิดแบบ Marxist*. เข้าถึงได้จาก
<http://oknation.nationtv.tv/blog/soontorn/2008/11/06/entry-2>
- สุพจน์ เขียนโพธิ์. (2562, 11 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 ตำบลป่าไร่. สัมภาษณ์.
- สุรชาติ บำรุงสุข และดาวราย ลีมีสายหิ้ว. (2558). แนวคิดชาตินิยมไทยกับการเรียกร้องดินแดนคืน
วารสารการเมืองการปกครอง, 6, 59.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2556). วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี. *วารสารเศรษฐศาสตร์
การเมือง*, 1(1), 9-35.
- สุนทรตรา จันทบุรี. (2559). *การแก้ไขปัญหาหมอกควันภายใต้ความตกลงอาเซียนว่าด้วยมลพิษจาก
หมอกควันข้ามแดน*. เข้าถึงได้จาก <http://www.aseanhai.net/Vewt-news.php?nid=5864&fi/lenam=inde>

- สุมิตร สุวรรณ. (2554). *การกำหนดยุทธศาสตร์*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต กำแพงแสน.
- สุรพงษ์ ปิยะโชติ. (2554). *บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี*. ค้นคว้าอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง, สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- 5 ปีเขตเศรษฐกิจชายแดน SEZ ปัน “สระแก้ว” นิคมต้นแบบ. (2562). เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-406466>
- อติศยา ดวงอำไพ. (2555). *ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการจัดการแรงงานข้ามชาติในเขตเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบาย สาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ. (ม.ป.ป.). *แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2556). *โฉมคนชุมชน: จินตภาพที่จับต้องได้*. กรุงเทพฯ: กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่น ไร่พรมแดน.
- อัมพล หันตุง. (2539). *ผลกระทบของการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ปี 2534-2535*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ. (2557). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเศรษฐกิจชายแดนเพื่อเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน*. ม.ป.ท.
- เอนก เชียรถาวร. (2541). *เศรษฐศาสตร์มหภาค 1: Macroeconomics 1 (EC 112)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Chocolate Cake Farm* ฟาร์มคิตเทค โนโลยี ใช้ 8 คน ดูแลพื้นที่ 800 ไร่ ที่สระแก้ว. (2561). เข้าถึงได้จาก <https://brandinside.asia/chocolate-cake-farm-srakaew>
- Duncan, O. D. (1975). *Intriduction to structural equation models*. New York: Academic Press.
- Ekins, P. (1994). The impact of carbon taxation on the UK economy. *Energy Policy*, 22(7), 571-579.
- Hawley, A. (1950). *Human ecology: A theory of community structure*. New York: The Ronald.
- Holmberg, J., & Sanbrook, R. (1992). Sustainable development: what is to be done. *Policies for a Small Planet*, 2, 19-38.

- Hoyt, H. (1939). *The structure and growth of residential neighborhoods in American cities*.
Washington DC: Federal Housing Administration.
- Huntington, S.P. (1971). The change to change: modernization: development and politics.
Journal of Comparative Politics, 71(6), 55.
- Leibenstein, H. (1958). *Economic backwardness and economic growth*. New York: Wiley.
- Malthus, T. (1798). *An essay on the principle of population*. New York: Ward Lock.
- Malthus, T. (1820). *Principles of political economy*. New York: W. Pickering.
- Nurkse, R. (1953). *Problems of capital formation in underdeveloped countries*. New York:
Oxford University Press.
- Pearce, D. W. (1989). *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan.
- Pieterse, J. N. (1988). My paradigm or yours? alternative development. Post-development,
reflexive development. *Development and Change*, 29, 343-373.
- Ricardo, D. (1817). *The principles of political economy and taxation*. New York: Dent.
- Schumacher, E. F. (1974). *Small is beautiful: A study of economics as if people mattered*.
New York: Blond & Briggs.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. n.p.
- UNEP. (2010). *UNEP year book: new science and developments in our changing environment
2010*. Retrieved from <http://www.UNEP.org/YearBook/2010-2010917.pdf>
- World Bank. (1992). *Economic growth and the environment*. New York: Oxford University.

ภาคผนวก

แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว : กรณีศึกษาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงปี 2557-2562

แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์งานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในระดับปริญญาโท หลักสูตร รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามหรือผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย และไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด จึงขอความร่วมมือท่านกรุณาให้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด แบบสอบถามที่ได้แบ่งออกเป็น 5 คำถาม คือ

คำถามที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำถามที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำถามที่ 3 ข้อมูลและความเข้าใจเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำถามที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

คำถามที่ 5 ความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สัมภาษณ์วันที่..... เดือน..... พ.ศ..... เวลา.....

ชื่อ.....

ที่อยู่.....

เพศ..... อายุ..... อาชีพ.....

ตำแหน่ง.....อาชีพเดิม.....

สถานะภาพ.....สมาชิกในครอบครัว.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อชุมชน มีความหมายอย่างไร

2. ชุมชนตั้งขึ้นมานานเท่าไร ใครเป็นคนตั้ง เพราะอะไร

3. ในสมัยอดีตอาชีพหลักของคนในชุมชนมีอาชีพอะไร มีเป้าหมายอย่างไร

4. ระดับเทคโนโลยีในสมัยอดีตเป็นอย่างไร มีผลต่อชาวบ้านต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือไม่อย่างไร

5. ระบบเครือข่ายในชุมชนมีกี่ตระกูล และในการแต่งงานมีการแต่งงานกับคนในชุมชนหรือคนนอกชุมชน
6. ชุมชนมีประเพณี / ความเชื่อ / ค่านิยม เกี่ยวกับสิ่งใดบ้างและอย่างไร
7. ในความสัมพันธ์ทางสังคมชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันหรือไม่และเป็นลักษณะใด
8. ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนตั้งแต่ในสมัยอดีตมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ๆ อะไรบ้าง และเกิดจากอะไร
9. มีการผลิตเพื่อขายมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะอะไร และมีผลอย่างไร
10. ระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา เข้ามาเมื่อใดและมีผลต่อชุมชนอย่างไร
11. ประเพณีใดที่ชุมชนมีมาในอดีตและคงไว้จนถึงปัจจุบัน
12. ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนรัฐเข้ามาจัดการเมื่อไหร่ เพราะอะไรและจัดการอย่างไร

ตอนที่ 3 ข้อมูลและความเข้าใจเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ประวัติความเป็นมาเป็นมาของท่าน ท่านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร และได้อาศัยอยู่ในจังหวัดสระแก้วมานานเท่าไร
2. ท่านรู้จักเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือไม่ และเข้าใจว่าอย่างไร
3. ท่านเคยได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วหรือไม่ จากแหล่งประชาสัมพันธ์ใด และข้อมูลที่ได้เพียงพอต่อความเข้าใจของท่านหรือไม่
4. ท่านทราบหรือไม่ว่าในปัจจุบันจังหวัดสระแก้วได้เปิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ
5. ท่านคิดว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจภายในจังหวัดสระแก้วหรือไม่ อย่างไร
6. ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว เช่น เป็นพนักงาน ลูกจ้าง หรือได้เข้าไปลงทุนในพื้นที่ หรือไม่ อย่างไร
7. ในความคิดเห็นของท่านการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะส่งผลดี และผลเสียอย่างไร
8. ท่านเห็นด้วยกับนโยบายการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วหรือไม่ อย่างไร
9. ท่านมีความคิดเห็นในการพัฒนาหรือข้อเสนอแนะอย่างไรต่อการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1. ท่านคิดว่าเมื่อมีการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน หรือผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน
2. ท่านคิดว่าการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะสร้างโอกาสในด้านที่อาศัย การทำงาน การเดินทาง หรือการท่องเที่ยว หรือไม่ อย่างไร
3. ท่านคิดว่าเมื่อเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษและมีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น โรงงาน ถนน โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และสาธารณูปการ จะนำความเจริญมาสู่พื้นที่หรือไม่ และจะส่งผลดีหรือผลเสียอย่างไร
4. ท่านคิดว่าการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะก่อให้เกิดประโยชน์หรือผลดีต่อใครมากที่สุด และจะมีผู้ใดได้ประโยชน์ หรือเสียประโยชน์จากนโยบายนี้ อย่างไรบ้าง
5. ท่านคิดว่าการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะส่งผลต่ออัตราการเพิ่มขึ้นของยาเสพติด หรืออาชญากรรมหรือไม่ อย่างไร
6. ท่านคิดว่าการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม หรือไม่ อย่างไร
7. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วนั้น
 - 7.1 นำมาซึ่งประโยชน์ และความเจริญอะไรบ้าง ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่
 - 7.2 นำมาซึ่งปัญหา และผลกระทบอย่างไรบ้าง ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่
 ถ้าเป็นแบบนี้ท่านมีแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างไร
8. ในความคิดเห็นของท่านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วจะส่งผลดี และผลเสียอย่างไร
9. ท่านเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วหรือไม่ อย่างไร
10. ท่านมีความคิดเห็นในการพัฒนา แนวทางการแก้ปัญหา หรือข้อเสนอแนะอย่างไร เพื่อนำไปใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และเกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน จากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 5 ความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินในบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

1. ท่านทราบหรือไม่ว่าปัญหาและความขัดแย้งด้านที่ดินมีปัญหาใดบ้างที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้ว
 - 1.1 อะไรคือสาเหตุของปัญหานั้น
 - 1.2 ปัญหานั้นมีความสำคัญอย่างไร และส่งผลต่อท่านและชุมชนอย่างไร
 - 1.3 มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบ และมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร
 - 1.4 แนวทางการแก้ไขประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด
2. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งระหว่างใครกับใครและมีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด และท่านทราบข้อมูลจากที่ใด
3. ที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินของท่านอยู่ในเขตที่รัฐบาลประกาศให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดสระแก้วหรือไม่
 - 3.1 ถ้ามีอยู่ในบริเวณใด
 - 3.2 ครอบคลุมพื้นที่ประมาณเท่าไร
 - 3.3 เป็นที่ดินสืบทอดต่อกันมาหรือไม่
 - 3.4 ท่านทราบหรือไม่ว่ารัฐบาลจะนำพื้นที่บริเวณนั้นไปใช้ประโยชน์อะไร
4. ท่านมีส่วนเกี่ยวข้อง หรือมีความรับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินหรือไม่ อย่างไร
 - 4.1 ถ้ามีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบท่านได้แก้ไขปัญหา หรือดำเนินการอย่างไร
 - 4.2 วิธีที่ท่านใช้สามารถแก้ไขปัญหามากน้อยเพียงใด
5. ท่านและชาวบ้านในพื้นที่ได้มีส่วนร่วม หรือเสนอความคิดเห็นในการเข้าไปแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของที่ดินมากน้อยเพียงใด และมีส่วนร่วม หรือเสนอความคิดเห็นอย่างไร
6. ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ท่านและชาวบ้านในพื้นที่มีกิจกรรมกลุ่มอย่างไร และมีฝ่ายใดบ้างคัดค้าน หรือฝ่ายใดบ้างสนับสนุน
7. ในบริเวณที่ท่านอยู่อาศัยมีการเวนคืนที่ดินหรือไม่ อย่างไร
 - 7.1 การเวนคืนที่ดินเริ่มเมื่อใด เพราะอะไรถึงได้ทำการเวนคืนที่ดิน
 - 7.2 ใครเป็นผู้เข้ามาเวนคืนที่ดิน
 - 7.3 มีวิธีการดำเนินการอย่างไร
8. เกิดความขัดแย้ง ปัญหา และอุปสรรคในการเวนคืนที่ดินหรือไม่ อย่างไร
 - 8.1 ความขัดแย้ง ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง
 - 8.2 มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบ และมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร
 - 8.3 แนวทางการแก้ไขประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

8.4 ถ้าไม่สามารถแก้ไขได้จะนำมาซึ่งปัญหา และความขัดแย้งแบบใด

9. ในความคิดเห็นของท่านการเวนคืนที่ดินเพื่อเปิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษจะส่งผลดี และผลเสียอย่างไร

10. ท่านเห็นด้วยเกี่ยวกับการเวนคืนที่ดินเพื่อเปิดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษหรือไม่ อย่างไร

11. ท่านมีความคิดเห็น หรือมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างในการแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งด้านที่ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์ เป็นการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม และเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาที่ดิน